Frederic D. Allen,

A. A. Hanna

PLUTARCHI VITAE.

PLUTARCHI

VITAE

INTER SE COMPARATAE.

EDIDIT

IMMANUEL BEKKER.

VOL. III.

EDITIO STEREOTYPA.

EX OFFICINA BERNHARDI TAUCHNITZ.

LIPSIAE MDCCCLVI.

ADNOTATIO CRITICA.

Vitae XXXVIII, 2, 3, 8. δημαγωγοῦν St: δημαγωγῶν. || 4, 6. παρεῖχε C: παρέχειν. || 6, 1, 4. κολούοντα Muretus: κωλύοντα. || 8, 1, 4. ἤγαγεν Wyttenbachius: ἤνεγκεν. || 9, 6, 4. συμβαίνοντες C: συμβάλλοντες. || 10, 1, 3. προτέρων R: πρότερον. || 4, 4. προεντυγχάνοντες R: προσεντυγχάνοντες. || 12, 1, 1. δ' οὖν*: γοῦν. || 4. βουλῆς] βοῆς R, σπουδῆς E. || 4, 4. πραότητα] θρασύτητα So, θερμότητα S, προπέτειαν Dobraeus. || 13, 5, 7. κακεῖνον C: κἀκεῖνα. || 6, 3. ἦγον Muretus: εἶχον. || 14, 3, 9. ῥώμην Sch. || 10. ὑπεξέλυσε R: ἐπεξέλυσε. || 4,5. αὐτοῖς R. || 15, 3, 2. ἑαυτῷ R: ἑαυτοῦ. || 16, 3, 6. ἐλείπετο S: λείπεσθαι. || 7. ἤλπιζεν C: ἤλπισεν. || 7, 3. αὖθις E: εὐθὺς. || 18, 4, 4. εἰς] ἦλθεν εἰς S. || 6, 7. καθαράν] καταίροντος C. || 19, 4, 8. εἰσίν] φησίν?* || 6, 3. διαστολὰς] τὰς Ἐπιστολὰς C. || 20, 5, 6. ἄριστον C: ἀριστερόν. || 21, 2, 9. ἢ Pflugkius: καὶ. || 6, 4. ἐπιβαῖνον R: ἀποβαῖνον. || 22, 4, 3. παρέσχε] παρέστη C. || 23, 2, 1. συντυγχάνουσα C: συντυγχάνουσαν. || 6. τε R: γε. || 24, 4, 10. ἤδη S: ἤδη δὲ. || 25, 1, 1. ἐπεὶ δ' S: ἐπειδὴ. || 26, 2, 6. ὑπέμεινεν R: διέμεινεν. || ἃ ψευδῶς ἔδεισεν ὑπὸ Muretus: ἀψευδῶς καὶ ἔδεισε μὴ τὸ. || 6, 6. λαμπρυνάμενος R: λαμπρυνόμενος. || 27, 4, 1. μόρος] φθόρος S. || 6, 7. ὧν R: ὃν. || 29, 3, 7. δὴ R: δὲ, quo servato scribendum fortasse ὅτε pro ὅτι. || τοὺς Καννίους R: τοῦ Καννίου. || 30, 1, 3. κουρείῳ C, κουρείου R.

XXXIX, 1, 2, 4. Πλωτίου Wyttenbachius: Πλωτίνου. || 2, 2, 2. ὑπατείαν E: πολιτείαν. || 3, 6. κρατίστοις C: ἀκρατήτοις. || 8, 4. ἀπηρτημένως C: ἀπηρτημένος. || 3, 4, 5. post ἀπῃτεῖτο libri φεῦ τῆς ὑπομονῆς· οὐδὲ τὴν πενίαν ὁ τλήμων ἀδιάφορον ἡγούμενος. || 4, 1, 1. Κίννας καὶ Μάριος κρατήσαντες R: Κίννα καὶ Μαρίου κρατήσαντος. || 2, 7. ἐπιλιπόντων R: ἀπολειπόντων. rectius fortasse ἐπιλειπόντων. || 4, 4. λαύραν ἄγουσαν C: αὖραν ἀνάγουσαν. || 6. ἀλλήλων B: ἄλλων. || 6, 6, 3. δὲ add. Muretus. || 7, 2, 6. ᾗ R: ἦν. || 9, 5. ἔφησεν R: φησίν. || 8, 1, 4. Βαρβάτου Muretus. || 9, 5, 10. αὐτὰς C: αὐτούς. || 10, 6, 2. ἐπιλειπούσης R: ὑπολειπούσης. || 11, 5, 7. ἦσαν] ἔφησαν R, εἶπον Muretus. || 10. παραστρατοπεδεύσας B: παραστρατοπεδεύσασθαι. || 7, 6. διαφυγόντες ἐμπεσόντες C: διαπεσόντες. || 12, 3, 4. Γάιος Muretus: Ὀνάτιος. || 14, 3, 1. ἀρθεὶς E: αἱρεθεὶς. || 5, 1. Δοῦκαν Muretus: Δουκίαν. || 15, 2, 8. συμφέρει μετιέναι R: μετιέναι συμφέρει. || 5, 2. βῆμα E: οἴκημα. || 16, 3, 2. τοῦτον R: τοῦτο. || 17, 4, 4. δεξόμενος B: δεξάμενος. || 22, 4, 2. αὖθις male habet. || 6. βύθιον R: βυθὸν. || 23, 2, 5. αὐτοί?* || 25, 12, 4. ὑπολελειμμένους C: ἀπολελειμμένους. || 32, 4, 4. πρόσθεν C: πρόσωθεν.

XL, 1, 1, 6. τόποις Muretus: τοῖς. || 4, 6. ἦν Muretus: ᾗ. || 9. εἶτ' ἀχρήστως E: εἶτα χρηστῶς. || 2, 4, 2. ἀνεπίφθονον C: ἐπίφθονον.

XLI, 1, 1, 7. ἀριθμῷ Muretus: ἀριθμῶν. ‖ συμπλέκεται C: ἐμπλέκεται. ‖ 2, 1, 2. Νουρσίᾳ X. ‖ 3, 1, 2. Καιπίωνι X: Σκιπίωνι. ‖ 4, 4. Ὠριτανῶν So: Γυρισοινῶν. ‖ 5, 2, 1. ὑπολειπόμενον C: ἀπολειπόμενον. ‖ 5, 4. πλουσίους Amiotus: πολλούς. ‖ 9, 3, 4. Τίγγιν X: Τίγιννιν. ‖ 4, 1. Τιγγῖται X: Τιγεννῖται. ‖ 10, 4, 8. γινομένων πονηρῶν C: γινόμενον πονηρόν. ‖ 12, 4, 6. Μάλλιον So: Λόλλιον. ‖ 17, 2, 7. μὴ C: τὸ μή. ‖ 3, 2. ἀλύων R: δ' ἀλύων. ‖ 22, 7, 1. εὖ] οὐκ εὖ alii. ‖ 2. ἡσύχιον ἔχων ἐπιεικῶς δίαιταν E. ‖ 4. ἀρεταῖς R. ‖ 26, 5, 2. θρασύτητι E: βραδυτῆτι.

XLII, 1, 3, 11. συνῴκισε C: συνῴκιζε. ‖ 6, 3, 4. προῆγεν R: προσῆγεν. ‖ 4, 5. τούτου So: τοῦτο. ‖ 6, 2. γῆς Muretus: τῆς. ‖ 7, 7, 4. παρέψαυε Amiotus: παρέψαυσε. ‖ 5. ὑποβάς C. ‖ 9, 4, 7. φυλάξασθαι B: φράξασθαι. ‖ 6, 7. ὑμῶν C: ἡμῶν. ‖ 11, 1, 3. ἐγκρατῶς S: ἐγκρατής. ‖ 2, 1. φιλοφροσύνην R: φιλοφροσύνη. ‖ 3, 6. μαραινομένων Muretus: μαραινόμενον. ‖ 15, 3, 7. βραχεῖαν Dacerius, ταχεῖαν R: τραχεῖαν. ‖ 5, 9. περιβαλόμενος R: περιβαλλόμενος. ‖ 6, 1. γενομένου R: γινομένου. ‖ 16, 6, 7. ῥᾷον? ‖ 18, 1, 1. ἄγει So. ‖ 3, 6. προσίετο R: προσήγετο.

XLIII, 1, 2, 7. τοίνυν R: ταῖς νῦν. ‖ 2, 1, 1. στρατηγίαν R: στρατείαν. ‖ 5. γενομένῳ Muretus: γενόμενος.

XLIV, 1, 1, 6. βιοτεύσειν Sch: βιοτεύειν. ‖ 2, 1, 1. συντρεφομένων Muretus: συστρεφομένων. ‖ 4, 1, 7. ὃ S: ὡς. ‖ 2, 1. ἐστὶ R: τὸ ἐκ. ‖ 5, 3, 4. πάντα R: ταῦτα. ‖ 6, 3, 6. διαπεπρᾶχθαι E: ἅμα πεπρᾶχθαι. ‖ 7, 1, 6. ὄντα] ἔχοντα R. ‖ κύριον] κύριον ὄντα R. ‖ 10, 1, 5. ἅψεσθαι B: ἅψασθαι. ‖ 11, 7, 2. δεινὸν R: δεῖν. ‖ 13, 4, 1. φέρεται S: ἀναφέρεται. ‖ 16, 4, 3. post Κόρινθον libri καὶ ἄνδρας τῶν πάνυ ἐνδόξων ὡς ἔνι μάλιστα αἰφνίδιον ἀπολωλέναι. quae delevit Sch. ‖ 27, 3, 4. ὅπου add. C. ‖ 36, 2, 1. καὶ E: καὶ vel εἰ.

XLV, 4, 4, 4. πελάται S: αἰγελάται. ‖ 6, 1, 5. ἀπολείποντας C: ἀπολιπόντας. ‖ 7, 3, 6. ἐφέντος R: ἀφέντος. ‖ 11, 2, 2. Μέμμιον X: Μόμμιον. ‖ 3, 6. ἀποτεθειμένων C: ἀποτιθεμένων. ‖ 14, 2, 6. κολούσων So: κωλύσων. ‖ 17, 1, 5. Πίῳ X: Ἀππίῳ. ‖ 21, 4, 5. δημαρχίας R: βουλῆς. ‖ 22, 2, 5. ἐλάττονα τοῦ R: ἔλαττον αὐτοῦ. ‖ 24, 3, 8. ἐπαργύροις Sch: ὑπαργύροις. ‖ 5, 10. πρῶτον R: πρότερον. ‖ 25, 4, 5. μὲν R: τε. ‖ 6, 6. τυφωθῆναι So post Amiotum: τυφλωθῆναι. ‖ 27, 4, 9. ἐκόλαζεν R: ἐκόμιζεν. ‖ 30, 1, 4. Μανίλιος X: Μάλλιος. ‖ 31, 2, 4. ὁμοῦ] ὁμοίως Sch. ‖ 32, 8, 7. Σίνωρα C: Ἰνώρα. ‖ 33, 2, 6. δὲ ante τοὺς So: ante 3, 1. ἐπορεύετο. ‖ 3, 7. ἀπολυσάμενος R: ἀποδυσάμενος. ‖ 4, 2. ἱδρυσάμενος R: ἱδρύσασθαι. ‖ 38, 1, 4. ἃ So: ἃς. ‖ 2, 3. δυναστῶν So: τῶν. ‖ 41, 2, 8. περὶ Wyttenbachius: ἐπί. ‖ 44, 2, 4. ἀμῶς R: ἄλλως. ‖ 45, 5, 3. τρὶς R: τρεῖς. ‖ 8. ὑπῆχθαι R: ἐπῆχθαι. ‖ 46, 1, 4. πεντήκοντα X. ‖ 47, 6, 2 et 4. Καιπίωνι X: Σκηπίωνι. ‖ 48, 2, 5. καταντὴς πρᾶξιν Wyttenbachius: κατ' ἀντείσπραξιν. ‖ 4, 3. ἐξέπεμπε C: ἐξέπεμψε. ‖ 7, 9. ἀπεκρίναντο C: ἀπεκρίνοντο. ‖ 51, 5, 6. μὲν ἂν Sch: μὲν δή. ‖ 52, 2, 9. ἀντὶ δὲ Κάτωνος S: Ἀντίαν δὲ καί. ‖ 53, 7, 4. ἐπέσχεν] ἐπήρκεσεν vel ἀπέχρησεν C. ‖ 54, 1, 1. ποτε So: τότε. ‖ 6, 5. φράσειν St: φράζειν. ‖ 58, 1, 7. ἀμηχάνων Sch: ἀμηχάνῳ. ‖ 9. ὠφελεῖτο E: ὠφείλετο. ‖ 5, 7. δεξιούμενον R: δεξάμενον. ‖ 62, 1, 6. τοῦτο Haitinger: τό. ‖ 64, 3, 3. Λαβιηνὸς X: Λαβεών. ‖ 65, 4, 7. δυσχερείαις C: δυσχωρίαις. ‖ 66. 5, 7. τὸν — πολεμοῦντα Muretus: τῶν — πολεμούντων. ‖ 67, 5, 3. στρατιᾶς B: στρατηγίας. ‖ 68, 3, 4. ἀρθεῖσα Heldius: ἀφθεῖσα. ‖ 7. πρὸς Σκοτοῦσσαν X cum Amioto: πρὸ σκότους. ‖ 70, 1, 3. ἕκαστος

ἰσκόπει τὸ S: ἐσκοπεῖτο ἕκαστος. ‖ 4, 1. μαχούμενοι συνῄεσαν C: μαχόμενοι συνῆσαν. ‖ 71, 3, 5. ἀνασχεῖν C: ἐνσχεῖν. ‖ 4, 3. ἐμβαλοῦντες B: ἐμβαλόντες. ‖ 72, 2, 5. συνεισέπιπτον Sch: συνέπιπτον. ‖ 73, 4, 3. ἑωράκει Sch: ἑώρακε. ‖ 5, 4. ἐπιστήσας E: ἐπιστὰς. ‖ 74, 1, 2. ἐπεραιοῦτο C: ἐπέρα οὕτω. ‖ 3, 6. περιπλεύσαντα*: παραπλεύσαντα. ‖ 76, 5, 4. ἀπολιπόντα Sch: ἀπολιπόντας. ‖ 79, 3, 3. ἤρχετο X: ἤρετο. ‖ 80, 4, 5. καθορώμενος R: καθορώμενον. ‖ 5, 2. ἄγους τοσούτου καταπεπλησμένην E: αὔγουστος οὕτω καταπεπληγμένην. ‖ 6, 7. τὸ St: τόν.

XLVI, 1, 3, 5. τῶν C: καὶ τῶν. ‖ 2, 1, 6. Εὐρυπωντίδαι Valckenarius: Εὐρυτίωνι δὲ. ‖ 2, 1. μέντοι R: μὲν. ‖ 2. ἴαμα X vel Amiotus: ἅμα. ‖ 3, 2, 4. ὁμόκληρον So: ὁλόκληρον. ‖ 4, 1, 2. ὄντα R: τὸ. ‖ 8. ὑφ᾽ C: ἀφ᾽. ‖ 9. ἂν add. R. ‖ 3, 2. ἂν add. C. ‖ 5, 2. Θηβαίοις So: Θηβαίων. ‖ 6, 4. προαπολέσθαι So: προσαπολέσθαι.

XLVII, 1, 2, 5. πολιορκίαι B: πολιορκία vel πολιορκίας. ‖ 2, 1, 7. πατράδελφον X. ‖ 3, 3, 4. ᾧ γ᾽ S: ὡς. ‖ 4, 1, 3. ἃ add. Sch. ‖ 5, 1, 7. πολέμους R: πολεμίους. ‖ 4, 4. οὐ B: οὖν. ‖ 6, 3, 5. εὐθὺς] αὐτὸς C. ‖ 4, 4. παραλαβὼν G. Hermannus. ‖ 7, 3, 6. βαθυτέρων C: βαρυτέρων. ‖ 8, 2, 6. Ὀνησίκριτος So: Ὀνησικράτης. ‖ 10, 2, 6. ἰόντα St: ὄντα. ‖ 3, 7. δ᾽ Ἐρίγυιον Schmiederus: δὲ Φρύγιον. ‖ 11, 3, 6. αὐτοῖς Ἀθηναίους So: αὐτοὺς Ἀθηναίοις ἐθέλων ἀνὴρ φανῆναι. ‖ 13, 1, 3. χερσὶν Sch: χεροῖν. ‖ 3, 2. Ἰνδοὺς S: Ἰνδοῖς. ‖ 15, 1, 2. τετρακισχιλίους R: πεντακισχιλίους. ‖ 16, 1, 8. τὸ — νενομισμένον Sch: τῶν — νενομισμένων. ‖ 5, 9. μέλας Blancardus: μέγας. ‖ 17, 3, 8. λεπροὺς Toupius. ‖ 19, 5, 3. ἐπιλιπεῖν C: ἐπιλείπειν. ‖ 7. ῥαΐσας Sch: ῥώσας. ‖ 20, 3, 8. Πινάρῳ B: Πινδάρῳ. ‖ 8, 7. ἀξίαν R: ἄξια. ‖ 21, 2, 4. μᾶλλον: plerique μᾶλλον γενομέναις αἰχμαλώτοις. ‖ 4, 10. γενναίας Schmiederus: γενναίας καὶ τὸ κάλλος. ‖ 22, 1, 1. θαλάττῃ*: θαλάττης. ‖ 2, 2. Ἄγνωνι B: Ἅγνωνι νεανίσκῳ. ‖ 3, 3. βεβουλημένος*: βεβουλευμένος. ‖ 5, 5 ἔλυεν C: ἔλυσεν. ‖ 7. ἐντέθεικεν E: συντέθεικεν. ‖ 23, 2, 5. ἢ δικάζων ἢ συντάττων S: ἢ συντάττων ἢ δικάζων. ‖ 5, 7. ἑαυτῷ*: πολλάκις ἑαυτῷ. ‖ 24, 5, 2. ὑπεξέφευγε C: ὑπεξέφυγε. ‖ 25, 3, 3. ἐφ᾽ C: ὑφ᾽. ‖ 26, 2, 3. οὔκουν C: οὔκουν οὐκ. ‖ 5, 8. μέγεθος E: μεγάλοι. ‖ 10. ὑπέλιπον B: ὑπελίποντο. ‖ 28, 3, 7. δ᾽ οὖν*: γοῦν. ‖ 29, 1, 2. κυκλίων C: ἐγκυκλίων. ‖ 30, 2, 4. γενέσθαι] γενέσθαι ἔδει R, γενέσθαι ἐποίησε C. ‖ 5, 4. καταισχύνειν C: καταισχῦναι. ‖ 7, 1. εἵμαρτο ἥκειν?* ‖ 31, 1, 6. διηρηκέναι R: διηρημένα. ‖ 5, 1. Φόβῳ Amiotus: Φοίβῳ. ‖ 32, 5, 3. ὑπένδυμα C: ἐπένδυμα. ‖ 35, 2, 3. ἐλαφρῶς. ‖ 5, 8. ἐγγύθεν B: ἐκεῖθεν. ‖ 6, 4. τοῖς R: τοῖς ἄλλοις. ‖ 36, 1, 5. φασὶ C: φησί. ‖ 37, 1, 7. λύκος C: Λύκιος. ‖ 39, 3, 9. ἔδωκε Sch: δέδωκε. ‖ 6, 6. οἶκον τὸν περὶ Σοῦσα, ἐν ᾧ λέγεται χιλίων Schmiederus: οἶκον ἐν ᾧ λέγεται τῶν περὶ Σούσων χιλίων. G. Hermannus ludebat τῶν περιουσιῶν *ex opibus quas ea domus habebat*. ‖ 41, 4, 1. κἀκεῖνον Sch: κἀκείνῳ. ‖ 5, 9. ἐλευθέρας libri. ‖ 42, 2, 7. πάροδον R: παρόδων πίστιν. ‖ 43, 1, 2. συνεισπεσεῖν Sch: συνεκπεσεῖν. ‖ 44, 3, 5. ἄγοντες S: αὐτῷ ἄγοντες. ‖ 46, 1, 6. Θεαγγελεὺς Reinesius: εἰσαγγελεύς. ‖ 47, 2, 1. ἀφιέναι*: ἀπιέναι. ‖ 3, 2. ὠμοίου τε R: ὡμοιοῦτο. ‖ 4, 2. χορῷ Wyttenbachius: χρόνῳ. ‖ 48, 1, 4. γοῦν C: δ᾽ οὖν. ‖ 2, 4. τότε δὴ] τοῦτο δὴ C, τοῦ βασιλέως?* ‖ 5, 6. τοῦτον S: τοῦτο. ‖ 49, 3, 2. Κεβαλίνῳ Diodorus et Curtius: Βαλείνῳ. ‖ 4, 1. ὑποψίαν B: ὑπεροψίαν. ‖ 2. ἕτερον] Μέτρωνα Curtius. ‖ 6, 2. ἀναπετάσαντες alii. ‖ 50, 3, 2. Κλεομένει Wyttenbachius. ‖ 6. ἰδεῖν*:

εἶδεν. || 4, 5. Παννίχου alii. an Πανίχου?* || 51, 4, 1. Ἀριστόνου Arrianus et Curtius. || 52, 4, 5. πολλὰ] τἄλλα E. || 54, 3, 5. Ἀλέξανδρον: Ἀλέξανδρον ἐν τῷ συμποσίῳ. || 55, 1, 1. ὑπογενομένης C: ὑπογινομένης. || 2, 4. προβαλόντι R: προβάλλοντι. || 5. εἶπεν R: εἰπεῖν. || 5, 6. ἐτρώθη: ἐν Μαλλοῖς Ὀξυδράκαις ἐτρώθη. || 7. Ἰνδικὴν?* || 58, 2, 2. ἀπρόσμαχον Sch: ἀπρόσβατον. || 60, 3, 4. αὐτοὺς Sch: αὐτὸς. || 5, 9. Κοῖνον Blancardus: κοινῇ. || 7, 4. προσμαχομένους B: προμαχομένους. || 8. ἐξῄρει C: ἐξῇρε. || 61, 1, 3. ἀπὸ S: ὑπὸ. || 63, 4, 2. καὶ τὸ σῶμα R: τὸ σῶμα καί. || 4. προείστησαν B: προσείστησαν. || 5, 8. ἐνὶ R: ἐν ἐνὶ. || 6, 7. ἀνήχθη R: ἀνῆλθε. || 64, 3, 2. βουλόμενος B: βουλόμενον. || 5, 2. ἔχοι B: ἔχει vel ἔχον. || 8. ἀποκρινάμενον R: ἀποκρινόμενον. || 67, 3, 2. ταῖς φιάλαις] ὁ φάλης Faber. || 68, 2, 6. ἐνεποίησε C: ἐπεποίησε. || 3, 8. πολέμων] πολεμίων plerique, πόλεων R. || 70, 1, 5. τὸ B: τὸν. || 6. ταλαντιαῖον Meineke: τάλαντον. || 2, 5. ἄλλον C: καλὸν. || 72, 3, 3. Κοσσαίων C: Κουσσαῖον. || 73, 3, 5. συσφαιρίζοντες R. || 75, 2, 3. ἢ et 4. καταρρέοντος add. C. || κατάφοβον C: καὶ φόβου.

XLVIII, 5, 3, 2. Ὀὐέτερι X: Baltωρι. || 6, 2, 5. ἄδηλος R: ἄδηλον. || 3, 4. εἰ τετιθάσευται R: εἴτε τιθασεύεται. || 11, 2, 4. παρερχομένου R: παρερχομένους. || 12, 2, 7. στρατειῶν Sch: στρατηγιῶν. || 13, 2, 6. ἀπ' R: ὑπ'. || 14, 4, 2. ἐπιδραττόμενος C: ὑποδραττόμενος. || 4. Καιπίωνι St: Σκιπίωνι. || 16, 4, 5. ἑλόντες S: ἔχοντες. || 18, 1, 7. ὁμαλεῖς R. || 4, 2. περιόντων B: παρόντων. || 19, 2, 8. πορεύσεσθαι C: πορεύεσθαι. || 3, 10. μὴ B: ὃ μή. || 21, 1, 6. αὐτὸς δ'*: καὶ γὰρ αὐτός. || 23, 1, 6. ἀσπαζομένους] ἀσπαζομένους Οὐβίους E. || 24, 3, 5. ἐνοικοδομεῖν C: ἀνοικοδομεῖν. || 25, 3, 1. πάγοι So: πάγοις. || 26, 2, 2. χρῆσθαι R: χρῆσθαι δοκῶν. || 4, 8. ὅλοις R: ἄλλοις. || 4. φόνῳ R: φόβῳ. || 28, 2, 5. ἀπὸ R: ἐπὶ. || 4, 3. ναῦν add. R. || 29, 3, 1. ὑπατεύοντι S: ὑπάτῳ ὄντι. || 4. προσεκόσμησεν So: προσεκόμισεν. || 32, 3, 7. τοὺς R: καὶ τούς. || 33, 3, 6. ὡς] ὧν?* || 34, 2, 7. ἐξέλειπον C: ἐξέλιπον. || 36, 1, 6. τῷ add. R. || 37, 3, 2. πολέμων X: πολεμίων. || 38, 2, 3. Ἀώου: Ἀνίου. || 39, 3, 4. ἐκινδύνευσεν R: ἐκινδύνευσε μέν. || 4, 9. ἐπήρατο R: ἐπειρᾶτο. || 41, 1, 1. Πομπήιον — βουλόμενον C: Πομπηίῳ — βουλομένῳ. || 2. an συνεπῄνει?* || 44, 5, 5. ἅμιλλαν E: ἄμυναν. || 6, 9. αἰχμὴν St: ἀκμὴν. || 45, 4, 5. ἥττης] ὅττης R. || 5, 6. οἵαις R: ταῖς. || 48, 4, 2. ἐκέλευεν C: ἐκέλευσεν. || 52, 2, 7. εἶτ' ἐκφλαυρίζων R. || 6, 4. ὅτε] ὅ τι?* || 53, 2, 5. ὑφ' R: ἐφ'. || 3, 6. σειομένην S: σειόμενον. || 54, 3, 6. Κικέρωνα R. || 56, 1, 4. συνειλοχότας Orellius: συνειληχότας. || 2, 5. λαβόντες R: λαβόντας. || 4, 10. δημοσίᾳ R: δημόσια. || 58, 4, 6. Ταρρακίνῃ R: Ταρρακίνην. || 5, 1. Πωμέντιον So: Νομέντινον. || 59, 2, 1. ἡλιακὴν] ἡλικίαν E. || 3, 8. γοῦν S: οὖν vel γάρ. || 61, 3, 1. ὑπὲρ τῶν?* sicut 60, 3, 2. || 66, 1, 5. προσκεκοσμένων So: προκεκομισμένων. || 4, 7. βαθεῖαν B. || 7, 1. ἀπὸ R: ὑπὸ. || 2. ὑπὸ So: ἀπό. || 67, 4, 8. ἐψηφίσατο C: ἐψηφίσαντο. || 68, 1, 6. πένθος E: πλῆθος.

ΝΙΚΙΑΣ ΚΑΙ ΚΡΑΣΣΟΣ.

Ἐπεὶ δοκοῦμεν οὐκ ἀτόπως τῷ Νικίᾳ τὸν Κράσσον παραβάλλειν καὶ τὰ Παρθικὰ παθήματα τοῖς Σικελικοῖς, ὥρα παραιτεῖσθαι καὶ παρακαλεῖν ὑπὲρ ἐμοῦ τοὺς ἐντυγχάνοντας τοῖς συγγράμμασι τούτοις, ὅπως ἐπὶ ταῖς διηγήσεσιν αἷς Θουκυδίδης, αὐτὸς αὑτοῦ περὶ ταῦτα παθητικώτατος ἐναργέστατος ποικιλώτατος γενόμενος, ἀμιμήτως ἐξενήνοχε, μηδὲν ἡμᾶς ὑπολάβωσι πεπονθέναι Τιμαίῳ πάθος ὅμοιον, ὃς 2
ἐλπίσας τὸν μὲν Θουκυδίδην ὑπερβαλεῖσθαι δεινότητι, τὸν δὲ Φίλιστον ἀποδείξειν παντάπασι φορτικὸν καὶ ἰδιώτην, διὰ μέσων ὠθεῖται τῇ ἱστορίᾳ τῶν μάλιστα κατωρθωμένων ἐκείνοις ἀγώνων καὶ ναυμαχιῶν καὶ δημηγοριῶν, οὐ μὰ Δία παρὰ Λύδιον ἅρμα πεζὸς οἰχνεύων, ὥς φησι Πίνδαρος, ἀλλ' ὅλως τις ὀψιμαθὴς καὶ μειρακιώδης φαινόμενος ἐν τούτοις καὶ κατὰ τὸν Δίφιλον παχύς, ὠνθυλευμένος στέατι Σικελικῷ, πολλαχοῦ δ' ὑπορρέων εἰς τὸν Ξέναρχον, ὥσπερ ὅταν λέγῃ τοῖς Ἀθηναίοις οἰωνὸν ἡγήσασθαι 3
γεγονέναι τὸν ἀπὸ τῆς νίκης ἔχοντα τοὔνομα στρατηγὸν ἀντειπόντα πρὸς τὴν στρατηγίαν, καὶ τῇ περικοπῇ τῶν Ἑρμῶν προσημαίνειν αὐτοῖς τὸ δαιμόνιον ὡς ὑπὸ Ἑρμοκράτους τοῦ Ἕρμωνος πλεῖστα πείσονται παρὰ τὸν πόλεμον, ἔτι δ' εἰκὸς εἶναι τὸν Ἡρακλέα τοῖς μὲν Συρακουσίοις βοηθεῖν διὰ τὴν Κόρην, παρ' ἧς ἔλαβε τὸν Κέρβερον, ὀργίζεσθαι δὲ τοῖς Ἀθηναίοις ὅτι τοὺς Αἰγεστέας ἀπογόνους ὄντας Τρώων ἔσωζον, αὐτὸς δ' ὑπὸ Λαομέδοντος ἀδικη-

4 θεὶς ἀνάστατον ἐποίησε τὴν πόλιν. ἀλλὰ τούτῳ μὲν ἴσως ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἐμμελείας ταῦτά τε γράφειν ἐπῄει καὶ τὴν Φιλίστου διάλεκτον εὐθύνειν καὶ τοῖς περὶ Πλάτωνα καὶ Ἀριστοτέλην λοιδορεῖσθαι· ἐμοὶ δ' ὅλως μὲν ἡ περὶ λέξιν ἅμιλλα καὶ ζηλοτυπία πρὸς ἑτέρους μικροπρεπὲς φαίνεται καὶ σοφιστικόν, ἂν δὲ πρὸς τὰ ἀμίμητα γίνηται, καὶ τελέως ἀναίσθητον.
5 ἃς γοῦν Θουκυδίδης ἐξήνεγκε πράξεις καὶ Φίλιστος, ἐπεὶ παρελθεῖν οὐκ ἔστι, μάλιστά γε δὴ τὸν τρόπον καὶ τὴν διάθεσιν τοῦ ἀνδρὸς ὑπὸ πολλῶν καὶ μεγάλων παθῶν καλυπτομένην περιεχούσας, ἐπιδραμὼν βραχέως καὶ διὰ τῶν ἀναγκαίων, ἵνα μὴ παντάπασιν ἀμελὴς δοκῶ καὶ ἀργὸς εἶναι, τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς ὑφ' ἑτέρων δ' εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψηφίσμασιν εὑρημένα παλαιοῖς πεπείραμαι συναγαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἤθους καὶ τρόπου παραδιδούς.

2 Ἔνεστιν οὖν περὶ Νικίου πρῶτον εἰπεῖν ὃ γέγραφεν Ἀριστοτέλης, ὅτι τρεῖς ἐγένοντο βέλτιστοι τῶν πολιτῶν καὶ πατρικὴν ἔχοντες εὔνοιαν καὶ φιλίαν πρὸς τὸν δῆμον, Νικίας ὁ Νικηράτου καὶ Θουκυδίδης ὁ Μελησίου καὶ Θηραμένης ὁ Ἅγνωνος, ἧττον δὲ οὗτος ἢ ἐκεῖνοι· καὶ γὰρ εἰς δυσγένειαν ὡς ξένος ἐκ Κέω λελοιδόρηται, καὶ διὰ τὸ μὴ μόνιμον ἀλλ' ἐπαμφοτερίζον ἀεὶ τῇ προαιρέσει τῆς πολιτείας ἐπεκλήθη
2 Κόθορνος. ἐκείνων δὲ πρεσβύτερος μὲν ὁ Θουκυδίδης ἦν, καὶ πολλὰ καὶ Περικλεῖ δημαγωγοῦντι τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν προϊστάμενος ἀντεπολιτεύσατο, νεώτερος δὲ Νικίας γενόμενος ἦν μὲν ἔν τινι λόγῳ καὶ Περικλέους ζῶντος, ὥστε κἀκείνῳ συστρατηγῆσαι καὶ καθ' αὑτὸν ἄρξαι πολλάκις, Περικλέους δ' ἀπο-

θανόντος εὐθὺς εἰς τὸ πρωτεύειν προήχθη, μάλιστα μὲν ὑπὸ τῶν πλουσίων καὶ γνωρίμων, ἀντίταγμα ποιουμένων αὐτὸν πρὸς τὴν Κλέωνος βδελυρίαν καὶ τόλμαν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν δῆμον εἶχεν εὔνουν καὶ συμφιλοτιμούμενον. ἴσχυε μὲν γὰρ ὁ Κλέων μέγα 2
γεροντανωγῶν κἀναμισθαρνεῖν διδούς, ὅμως δὲ καὶ τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ καὶ τὴν ἰταμότητα καὶ τὸ θράσος ὁρῶντες αὐτοὶ οἷς πρὸς χάριν ἔπραττεν, οἱ πολλοὶ τὸν Νικίαν ἐπήγοντο. καὶ γὰρ οὐκ ἦν αὐστηρὸν οὐδ' ἐπαχθὲς ἄγαν αὐτοῦ τὸ σεμνόν, ἀλλ' εὐλαβείᾳ τινὶ μεμιγμένον αὐτῷ τῷ δεδιέναι δοκοῦντι τοὺς πολλοὺς δημαγωγοῦν. τῇ φύσει γὰρ ὢν ἀθαρσὴς καὶ 4
δύσελπις ἐν μὲν τοῖς πολεμικοῖς ἀπέκρυπτεν εὐτυχίᾳ τὴν δειλίαν· κατώρθου γὰρ ὁμαλῶς στρατηγῶν· τὸ δ' ἐν τῇ πολιτείᾳ ψοφοδεὲς καὶ πρὸς τοὺς συκοφάντας εὐθορύβητον αὐτοῦ καὶ δημοτικὸν ἐδόκει, καὶ δύναμιν οὐ μικρὰν ἀπ' εὐνοίας τοῦ δήμου παρεῖχε τῷ δεδιέναι τοὺς ὑπερορῶντας, αὔξειν δὲ τοὺς δεδιότας. τοῖς γὰρ πολλοῖς τιμὴ μεγίστη παρὰ τῶν μειζόνων τὸ μὴ καταφρονεῖσθαι.

Περικλῆς μὲν οὖν ἀπό τ' ἀρετῆς ἀληθινῆς καὶ λό- 3
γου δυνάμεως τὴν πόλιν ἄγων οὐδενὸς ἐδεῖτο σχηματισμοῦ πρὸς τὸν ὄχλον οὐδὲ πιθανότητος, Νικίας δὲ τούτοις μὲν λειπόμενος οὐσίᾳ δὲ προέχων ἀπ' αὐτῆς ἐδημαγώγει. καὶ τῇ Κλέωνος εὐχερείᾳ καὶ βωμολοχίᾳ 2
πρὸς ἡδονὴν μεταχειριζομένῃ τοὺς Ἀθηναίους διὰ τῶν ὁμοίων ἀντιπαρεξάγειν ἀπίθανος ὤν, χορηγίαις ἀνελάμβανε καὶ γυμνασιαρχίαις ἑτέραις τε τοιαύταις φιλοτιμίαις τὸν δῆμον, ὑπερβαλλόμενος πολυτελείᾳ καὶ χάριτι τοὺς πρὸ ἑαυτοῦ καὶ καθ' ἑαυτὸν ἅπαντας. εἱστήκει δὲ καὶ τῶν ἀναθημάτων αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς τό 3
τε Παλλάδιον ἐν ἀκροπόλει, τὴν χρύσωσιν ἀποβεβλη-

κός, καὶ ὁ τοῖς χορηγικοῖς τρίποσιν ὑποκείμενος ἐν Διονύσου νεώς· ἐνίκησε γὰρ πολλάκις χορηγήσας, ἐλείφθη δ' οὐδέποτε. λέγεται δ' ἔν τινι χορηγίᾳ παρελθεῖν οἰκέτης αὐτοῦ κεκοσμημένος εἰς σχῆμα Διονύσου, κάλλιστος ὀφθῆναι καὶ μέγιστος, οὔπω γενειῶν· ἡσθέντων δὲ τῶν Ἀθηναίων τῇ ὄψει καὶ κροτούντων ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀναστὰς ὁ Νικίας εἶπεν ὡς οὐχ ὅσιον ἡγοῖτο δουλεύειν καταπεφημισμένον θεῷ σῶμα, καὶ τὸν νεανίσκον ἀπηλευθέρωσεν.
4 μνημονεύεται δ' αὐτοῦ καὶ τὰ περὶ Δῆλον ὡς λαμπρὰ καὶ θεοπρεπῆ φιλοτιμήματα. τῶν γὰρ χορῶν, οὓς αἱ πόλεις ἔπεμπον ᾀσομένους τῷ θεῷ, προσπλεόντων μὲν ὡς ἔτυχεν, εὐθὺς δ' ὄχλου πρὸς τὴν ναῦν ἀπαντῶντος ᾄδειν κελευομένων κατ' οὐδένα κόσμον, ἀλλ' ὑπὸ σπουδῆς ἀσυντάκτως ἀποβαινόντων ἅμα καὶ στεφανουμένων καὶ μεταμφιεννυμένων, ἐκεῖνος
5 ὅτε τὴν θεωρίαν ἦγεν, αὐτὸς μὲν εἰς Ῥήνειαν ἀπέβη τὸν χορὸν ἔχων καὶ τὰ ἱερεῖα καὶ τὴν ἄλλην παρασκευήν, ζεῦγμα δὲ πεποιημένον Ἀθήνησι πρὸς τὰ μέτρα καὶ κεκοσμημένον ἐκπρεπῶς χρυσώσεσι καὶ βαφαῖς καὶ στεφάνοις καὶ αὐλαίαις κομίζων, διὰ νυκτὸς ἐγεφύρωσε τὸν μεταξὺ Ῥηνείας καὶ Δήλου πόρον οὐκ ὄντα μέγαν, εἶθ' ἅμ' ἡμέρᾳ τήν τε πομπὴν τῷ θεῷ καὶ τὸν χορὸν ἄγων κεκοσμημένον πολυτε-
6 λῶς καὶ ᾄδοντα διὰ τῆς γεφύρας ἀπεβίβαζεν. μετὰ δὲ τὴν θυσίαν καὶ τὸν ἀγῶνα καὶ τὰς ἑστιάσεις τόν τε φοίνικα τὸν χαλκοῦν ἔστησεν ἀνάθημα τῷ θεῷ, καὶ χωρίον μυρίων δραχμῶν πριάμενος καθιέρωσεν, οὗ τὰς προσόδους ἔδει Δηλίους καταθύοντας ἑστιᾶσθαι, πολλὰ καὶ ἀγαθὰ Νικίᾳ παρὰ τῶν θεῶν αἰτουμένους· καὶ γὰρ τοῦτο τῇ στήλῃ ἐνέγραψεν, ἣν ὥσπερ φύλακα τῆς δωρεᾶς ἐν Δήλῳ κατέλιπεν. ὁ δὲ φοῖνιξ

ἐκεῖνος ὑπὸ τῶν πνευμάτων ἀποκλασθεὶς ἐνέπεσε τῷ Ναξίων ἀνδριάντι τῷ μεγάλῳ καὶ ἀνέτρεψεν.

Τούτοις δ' ὅτι μὲν πολὺ τὸ πρὸς δόξαν καὶ φιλοτι- 4
μίαν πανηγυρικὴν καὶ ἀγοραῖον ἔνεστιν, οὐκ ἄδηλον, ἀλλὰ τῷ λοιπῷ τρόπῳ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἤθει πιστεύσειεν ἄν τις εὐσεβείας ἐπακολούθημα τὴν τοιαύτην χάριν καὶ δημαγωγίαν γενέσθαι· σφόδρα γὰρ ἦν τῶν ἐκπεπληγμένων τὰ δαιμόνια καὶ θειασμῷ προσκεί-
μενος, ὥς φησι Θουκυδίδης. ἐν δέ τινι τῶν Πασι- 2
φῶντος διαλόγων γέγραπται ὅτι καθ' ἡμέραν ἔθυε τοῖς θεοῖς, καὶ μάντιν ἔχων ἐπὶ τῆς οἰκίας προσεποιεῖτο μὲν ἀεὶ σκέπτεσθαι περὶ τῶν δημοσίων, τὰ δὲ πλεῖστα περὶ τῶν ἰδίων καὶ μάλιστα περὶ τῶν ἀργυρείων μετάλλων· ἐκέκτητο γὰρ ἐν τῇ Λαυρεωτικῇ πολλά, μεγάλα μὲν εἰς πρόσοδον, οὐκ ἀκινδύνους δὲ τὰς ἐργασίας ἔχοντα· καὶ πλῆθος ἀνδραπόδων ἔτρεφεν αὐτόθι, καὶ τῆς οὐσίας ἐν ἀργυρίῳ τὸ πλεῖ-
στον εἶχεν. ὅθεν οὐκ ὀλίγοι περὶ αὐτὸν ἦσαν αἰτοῦν- 3
τες καὶ λαμβάνοντες· ἐδίδου γὰρ οὐχ ἧττον τοῖς κακῶς ποιεῖν δυναμένοις ἢ τοῖς εὖ πάσχειν ἀξίοις, καὶ ὅλως πρόσοδος ἦν αὐτοῦ τοῖς τε πονηροῖς ἡ δειλία καὶ τοῖς χρηστοῖς ἡ φιλανθρωπία. λαβεῖν δὲ περὶ
τούτων μαρτυρίαν καὶ παρὰ τῶν κωμικῶν ἔστι. Τη- 4
λεκλείδης μὲν γὰρ εἴς τινα τῶν συκοφαντῶν ταυτὶ πεποίηκεν

Χαρικλέης μὲν οὖν ἔδωκε μνᾶν, ἵν' αὐτὸν μὴ λέγῃ
ὡς ἔφυ τῇ μητρὶ παίδων πρῶτος ἐκ βαλλαντίου·
τέσσαρας δὲ μνᾶς ἔδωκε Νικίας Νικηράτου.
ὧν δ' ἕκατι τοῦτ' ἔδωκε, καίπερ εὖ εἰδὼς ἐγώ
οὐκ ἐρῶ· φίλος γὰρ ἀνήρ, σωφρονεῖν δέ μοι δοκεῖ.

5 ὁ δ' ὑπ' Εὐπόλιδος κωμῳδούμενος ἐν τῷ Μαρικᾷ παράγων τινὰ τῶν ἀπραγμόνων καὶ πενήτων λέγει

Α. πόσου χρόνου γὰρ συγγεγένησαι Νικίᾳ;
Β. οὐδ' εἶδον, εἰ μὴ 'ναγχος ἑστῶτ' ἐν ἀγορᾷ.
Α. ἀνὴρ ὁμολογεῖ Νικίαν ἑορακέναι.
καίτοι τί μαθὼν ἂν εἶδεν, εἰ μὴ προυδίδου;
Γ. ἠκούσατ' ὦ ξυνήλικες
ἐπ' αὐτοφώρῳ Νικίαν εἰλημμένον.
Β. ὑμεῖς γάρ, ὦ φρενοβλαβεῖς,
λάβοιτ' ἂν ἄνδρ' ἄριστον ἐν κακῷ τινί;

6 ὁ δ' Ἀριστοφάνους Κλέων ἀπειλῶν λέγει

λαρυγγιῶ τοὺς ῥήτορας καὶ Νικίαν ταράξω.

ὑποδηλοῖ δὲ καὶ Φρύνιχος τὸ ἀθαρσὲς αὐτοῦ καὶ καταπεπληγμένον ἐν τούτοις

ἦν γὰρ πολίτης ἀγαθός, ὡς εὖ οἶδ' ἐγώ,
κοὐχ ὑποταγεὶς ἐβάδιζεν ὥσπερ Νικίας.

5 Οὕτω δὴ διακείμενος εὐλαβῶς πρὸς τοὺς συκοφάντας οὔτε συνεδείπνει τινὶ τῶν πολιτῶν οὔτε κοινολογίαις οὔτε συνδιημερεύσεσιν ἐνέβαλλεν ἑαυτόν, οὐδ' ὅλως ἐσχόλαζε ταῖς τοιαύταις διατριβαῖς, ἀλλ' ἄρχων μὲν ἐν τῷ στρατηγίῳ διετέλει μέχρι νυκτός, ἐκ δὲ βουλῆς ὕστατος ἀπῄει πρῶτος ἀφικνούμενος. εἰ δὲ μηδὲν ἐν κοινῷ πράττειν ἔχοι, δυσπρόσοδος ἦν καὶ δυσέντευκτος οἰκουρῶν καὶ κατακεκλεισμένος.

2 οἱ δὲ φίλοι τοῖς ἐπὶ ταῖς θύραις φοιτῶσιν ἐνετύγχανον, καὶ παρῃτοῦντο συγγνώμην ἔχειν ὡς καὶ τότε Νικίου πρὸς δημοσίας χρείας τινὰς καὶ ἀσχολίας ὄντος. καὶ ὁ μάλιστα ταῦτα συντραγῳδῶν καὶ συμπεριτιθεὶς ὄγκον αὐτῷ καὶ δόξαν Ἱέρων ἦν, ἀνὴρ τεθραμμένος ἐπὶ τῆς οἰκίας τοῦ Νικίου περί τε γράμματα καὶ μουσικὴν ἐξησκημένος ὑπ' αὐτοῦ, προσποιούμενος δ' υἱὸς εἶναι Διονυσίου τοῦ Χαλκοῦ

προσαγορευθέντος, οὗ καὶ ποιήματα σώζεται, καὶ
τῆς εἰς Ἰταλίαν ἀποικίας ἡγεμὼν γενόμενος ἔκτισε
Θουρίους. οὗτος οὖν ὁ Ἱέρων τά τε πρὸς τοὺς μάν- 3
τεις ἀπόρρητα διεπράττετο τῷ Νικίᾳ, καὶ λόγους
ἐξέφερεν εἰς τὸν δῆμον ὡς ἐπίπονόν τινα καὶ ταλαί-
πωρον διὰ τὴν πόλιν ζῶντος αὐτοῦ βίον· ᾧ γ' ἔφη
καὶ περὶ λουτρὸν ὄντι καὶ περὶ δεῖπνον ἀεί τι προσ-
πίπτειν δημόσιον· "ἀμελῶν δὲ τῶν ἰδίων ὑπὸ τοῦ
τὰ κοινὰ φροντίζειν μόλις ἄρχεται καθεύδειν περὶ
πρῶτον ὕπνον. ὅθεν αὐτῷ καὶ τὸ σῶμα διάκειται 4
κακῶς, καὶ τοῖς φίλοις οὐ προσηνὴς οὐδ' ἡδύς ἐστιν,
ἀλλὰ καὶ τούτους προσαποβέβληκε τοῖς χρήμασι πο-
λιτευόμενος. οἱ δ' ἄλλοι καὶ φίλους κτώμενοι καὶ
πλουτίζοντες αὑτοὺς ἀπὸ τοῦ βήματος εὐπαθοῦσι
καὶ προσπαίζουσι τῇ πολιτείᾳ." τῷ δ' ὄντι τοιοῦτος
ἦν ὁ Νικίου βίος ὥστ' αὐτὸν εἰπεῖν τὰ τοῦ Ἀγαμέ-
μνονος εἰς αὑτόν "προστάτην δὲ τοῦ βίου τὸν ὄγκον
ἔχομεν, τῷ δ' ὄχλῳ δουλεύομεν."

Ὁρῶν δὲ τῶν ἐν λόγῳ δυνατῶν ἢ τῷ φρονεῖν δια- 6
φερόντων ἀποχρώμενον εἰς ἔνια ταῖς ἐμπειρίαις τὸν
δῆμον, ὑφορώμενον δ' ἀεὶ καὶ φυλαττόμενον τὴν
δεινότητα καὶ κολούοντα τὸ φρόνημα καὶ τὴν δόξαν,
ὡς δῆλον ἦν τῇ Περικλέους καταδίκῃ καὶ τῷ Δάμωνος
ἐξοστρακισμῷ καὶ τῇ πρὸς Ἀντιφῶντα τὸν Ῥαμνού-
σιον ἀπιστίᾳ τῶν πολλῶν, καὶ μάλιστα δὴ τοῖς περὶ
Πάχητα τὸν ἑλόντα Λέσβον, ὃς εὐθύνας διδοὺς τῆς 2
στρατηγίας ἐν αὐτῷ τῷ δικαστηρίῳ σπασάμενος ξίφος
ἀνεῖλεν ἑαυτόν, τὰς μὲν ἐργώδεις πάνυ καὶ μακρὰς
ἐπειρᾶτο διακρούεσθαι στρατηγίας, ὅπου δ' αὐτὸς
στρατεύοιτο τῆς ἀσφαλείας ἐχόμενος καὶ τὰ πλεῖστα
κατορθῶν, ὡς εἰκός, εἰς οὐδεμίαν αὑτοῦ σοφίαν ἢ
δύναμιν ἢ ἀρετὴν ἀνέφερε τὰς πράξεις, ἀλλὰ παρεχώ-

ρει τῇ τύχῃ καὶ κατέφευγεν εἰς τὸ θεῖον, τῷ φθόνῳ
3 τῆς δόξης ὑφιέμενος. ἐπεμαρτύρει δὲ καὶ τὰ πρά-
γματα· πολλῶν γὰρ τότε προσκρουσμάτων τῇ πόλει
καὶ μεγάλων γενομένων οὐδενὸς ἁπλῶς ἐκεῖνος μετ-
έσχεν, ἀλλὰ περὶ Θρᾴκην μὲν ἡττήθησαν ὑπὸ Χαλ-
κιδέων Καλλιάδου τε καὶ Ξενοφῶντος στρατηγούν-
των, τὸ δ' Αἰτωλικὸν πταῖσμα συνέβη Δημοσθένους
ἄρχοντος, ἐν δὲ Δηλίῳ χιλίους αὐτῶν ἀπέβαλον Ἱπ-
ποκράτους ἡγουμένου, τοῦ δὲ λοιμοῦ τὴν πλείστην
αἰτίαν ἔλαβε Περικλῆς διὰ τὸν πόλεμον εἰς τὸ ἄστυ
κατακλείσας τὸν ἀπὸ τῆς χώρας ὄχλον, ἐκ τῆς μετα-
βολῆς τῶν τόπων καὶ διαίτης ἀήθους γενομένου.
4 Νικίας δὲ τούτων ἁπάντων ἀναίτιος ἔμεινε, καὶ
στρατηγῶν εἷλε μὲν Κύθηρα, νῆσον εὖ κατὰ τῆς Λα-
κωνικῆς πεφυκυῖαν καὶ Λακεδαιμονίους ἔχουσαν οἰ-
κήτορας, ἔλαβε δὲ καὶ πολλὰ τῶν ἐπὶ Θρᾴκης ἀφ-
εστώτων καὶ προσηγάγετο, κατακλείσας δὲ Μεγαρεῖς
εἰς τὴν πόλιν εὐθὺς μὲν ἔσχε Μίνῳαν τὴν νῆσον,
ὀλίγῳ δ' ὕστερον ἐκ ταύτης ὁρμώμενος Νισαίας ἐκρά-
τησεν, εἰς δὲ τὴν Κορινθίαν ἀποβὰς ἐνίκησε μάχῃ καὶ
διέφθειρε Κορινθίων πολλοὺς καὶ Λυκόφρονα τὸν
5 στρατηγόν. ἔνθα δὴ αὐτῷ συνέβη τῶν οἰκείων δύο
νεκροὺς ἀπολιπεῖν διαλαθόντας περὶ τὴν ἀναίρεσιν.
ὡς οὖν τοῦτ' ἔγνω, τάχιστα τὸν στόλον ἐπιστήσας
ἔπεμψε κήρυκα πρὸς τοὺς πολεμίους περὶ ἀναιρέ-
σεως. καίτοι κατὰ νόμον τινὰ καὶ συνήθειαν ἐδόκουν
οἱ νεκρῶν ὑποσπόνδων λαβόντες ἀναίρεσιν ἀπολέ-
γεσθαι τὴν νίκην, καὶ τρόπαιον ἱστάναι τοὺς τούτου
τυχόντας οὐκ ἔνθεσμον ἦν· νικᾶν γὰρ τοὺς κρατοῦν-
τας, μὴ κρατεῖν δὲ τοὺς αἰτοῦντας ὡς λαβεῖν μὴ δυ-
6 ναμένους. ἀλλ' ὅμως ἐκεῖνος ὑπέμεινε μᾶλλον προ-
έσθαι τὸ νίκημα καὶ τὴν δόξαν ἢ καταλιπεῖν ἀτάφους

δύο τῶν πολιτῶν. πορθήσας δὲ τὴν παραλίαν τῆς Λακωνικῆς καὶ τοὺς ἀντιστάντας Λακεδαιμονίων τρεψάμενος εἷλε Θυρέαν Αἰγινητῶν ἐχόντων, καὶ τοὺς αἱρεθέντας ἀπήγαγε ζῶντας εἰς Ἀθήνας.

Ἐπεὶ δὲ Δημοσθένους Πύλον τειχίσαντος ἐπεστράτευσαν ἅμα πεζῷ καὶ ναυσὶ Πελοποννήσιοι, καὶ μάχης γενομένης ἀπελήφθησαν ἐν τῇ Σφακτηρίᾳ νήσῳ Σπαρτιατῶν ἄνδρες ἀμφὶ τοὺς τετρακοσίους, μέγα μέν, ὥσπερ ἦν, ἡγούμενοι τὸ λαβεῖν αὐτοὺς Ἀθηναῖοι, χαλεπῆς δὲ καὶ δυσέργου τῆς πολιορκίας οὔσης ἐν χωρίοις ἀνύδροις, καὶ θέρους μὲν μακρὰν καὶ πολυτελῆ τὴν περιαγωγὴν τῶν ἐπιτηδείων ἐχούσης, σφαλερὰν δὲ χειμῶνος καὶ παντελῶς ἄπορον, ἤχθοντο καὶ μετεμέλοντο πρεσβείαν Λακεδαιμονίων ἀπωσάμενοι περὶ σπονδῶν καὶ εἰρήνης ἀφικομένην πρὸς αὐτούς. ἀπεώσαντο δὲ Κλέωνος ἐναντιωθέν- 2 τος οὐχ ἥκιστα διὰ Νικίαν· ἐχθρὸς γὰρ ὢν αὐτοῦ, καὶ προθύμως ὁρῶν συμπράττοντα τοῖς Λακεδαιμονίοις, ἔπεισε τὸν δῆμον ἀποψηφίσασθαι τὰς σπονδάς. ὡς οὖν ἥ τε πολιορκία μῆκος ἐλάμβανε καὶ δεινὰς ἀπορίας ἐπυνθάνοντο περιεστάναι τὸ στρατόπεδον, δι' ὀργῆς εἶχον τὸν Κλέωνα. τοῦ δ' εἰς τὸν Νικίαν ἐκτρέποντος τὴν αἰτίαν, καὶ κατηγοροῦντος 3 ὅτι δειλίᾳ καὶ μαλακίᾳ προΐεται τοὺς ἄνδρας ὡς αὐτοῦ γε στρατηγοῦντος οὐκ ἂν περιγενομένους χρόνον τοσοῦτον, τοῖς Ἀθηναίοις εἰπεῖν παρέστη "τί δ' οὐχὶ καὶ νῦν αὐτὸς σὺ πλεῖς ἐπὶ τοὺς ἄνδρας;" ὅ τε Νικίας ἀναστὰς ἐξίστατο τῆς ἐπὶ Πύλον στρατηγίας αὐτῷ, καὶ λαμβάνειν ὁπόσην βούλεται δύναμιν ἐκέλευσε, καὶ μὴ θρασύνεσθαι λόγοις ἀκινδύνοις, ἀλλ' ἔργον τι τῇ πόλει παρασχεῖν ἄξιον σπουδῆς. ὁ δὲ τὸ μὲν 4 πρῶτον ἀνεδύετο, τῷ μὴ προσδοκῆσαι τοῦτο θορυ-

βούμενος· ἐγκελευομένων δὲ ταῦτα τῶν Ἀθηναίων καὶ τοῦ Νικίου καταβοῶντος ἐξαρθεὶς καὶ ἀναφλεχθεὶς τὸ φιλότιμον ὑπεδέξατό τε τὴν στρατηγίαν, καὶ προσδιωρίσατο πλεύσας ἐντὸς ἡμερῶν εἴκοσιν ἢ κατακτενεῖν ἐκεῖ τοὺς ἄνδρας ἢ ζῶντας ἄξειν Ἀθήναζε. τοῖς δ' Ἀθηναίοις ἐπῆλθε γελάσαι μέγα μᾶλλον ἢ πιστεῦσαι· καὶ γὰρ ἄλλως εἰώθεσαν αὐτοῦ τὴν κουφότητα καὶ μανίαν φέρειν μετὰ παιδιᾶς οὐκ ἀηδῶς.
5 λέγεται γὰρ ἐκκλησίας ποτὲ οὔσης τὸν μὲν δῆμον καθήμενον ἄνω περιμένειν πολὺν χρόνον, ὀψὲ δ' εἰσελθεῖν ἐκεῖνον ἐστεφανωμένον καὶ παρακαλεῖν ὑπερθέσθαι τὴν ἐκκλησίαν εἰς αὔριον· "ἀσχολοῦμαι γάρ" ἔφη "σήμερον, ἑστιᾶν μέλλων ξένους καὶ τεθυκὼς τοῖς θεοῖς." τοὺς δ' Ἀθηναίους γελάσαντας ἀναστῆναι καὶ διαλῦσαι τὴν ἐκκλησίαν.

8 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε τύχῃ χρησάμενος ἀγαθῇ καὶ στρατηγήσας ἄριστα μετὰ Δημοσθένους, ἐντὸς οὗ προεῖπε χρόνου, τῶν Σπαρτιατῶν ὅσοι μὴ κατὰ μάχην ἔπεσον τὰ ὅπλα παραδόντας ἤγαγεν αἰχμαλώτους. καὶ τοῦτο τῷ Νικίᾳ μεγάλην ἤνεγκεν ἀδοξίαν· οὐ γὰρ ἀσπίδος ῥῖψις ἀλλ' αἴσχιόν τι καὶ χεῖρον ἐδόκει τὸ δειλίᾳ τὴν στρατηγίαν ἀποβαλεῖν ἑκουσίως καὶ προέσθαι τῷ ἐχθρῷ τηλικούτου κατορθώματος ἀφορμάς, αὐτὸν ἀποχειροτονήσαντα τῆς ἀρχῆς.
2 σκώπτει δ' αὐτὸν εἰς ταῦτα πάλιν Ἀριστοφάνης ἐν μὲν Ὄρνισιν οὕτω πως λέγων

καὶ μὴν μὰ τὸν Δί' οὐχὶ νυστάζειν γ' ἔτι
ὥρα 'στὶν ἡμῖν, οὐδὲ μελλονικιᾶν,

ἐν δὲ Γεωργοῖς ταῦτα γράφων

Α. ἐθέλω γεωργεῖν. Β. εἶτα τίς σε κωλύει;
Α. ὑμεῖς, ἐπεὶ δίδωμι χιλίας δραχμάς,

ἐάν με τῶν ἀρχῶν ἀφῆτε. Β. *δεχόμεθα·*
δισχίλιαι γάρ εἰσι σὺν ταῖς Νικίου.

καὶ μέντοι καὶ τὴν πόλιν ἔβλαψεν οὐ μικρά, τῷ Κλέωνι 3
τοσοῦτον προσγενέσθαι δόξης ἐάσας καὶ δυνάμεως,
ὑφ' ἧς εἰς βαρὺ φρόνημα καὶ θράσος ἐμπεσὼν ἀκά-
θεκτον ἄλλας τε τῇ πόλει προσετρίψατο συμφοράς,
ὧν οὐχ ἥκιστα καὶ αὐτὸς ἀπέλαυσε, καὶ τὸν ἐπὶ τοῦ
βήματος κόσμον ἀνελὼν καὶ πρῶτος ἐν τῷ δημη-
γορεῖν ἀνακραγὼν καὶ περισπάσας τὸ ἱμάτιον καὶ
τὸν μηρὸν πατάξας καὶ δρόμῳ μετὰ τοῦ λέγειν ἅμα
χρησάμενος τὴν ὀλίγον ὕστερον ἅπαντα τὰ πράγματα
συγχέασαν εὐχέρειαν καὶ ὀλιγωρίαν τοῦ πρέποντος
ἐνεποίησε τοῖς πολιτευομένοις.

Ἤδη δέ που καὶ Ἀλκιβιάδης ἐνεφύετο τηνικαῦτα 9
τοῖς Ἀθηναίοις δημαγωγὸς οὐχ ὁμοίως ἄκρατος, ἀλλ'
οἷον ἡ Αἰγυπτίων χώρα λέγεται δι' ἀρετὴν ἐκφέρειν
ὁμοῦ φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ
λυγρά, οὕτως ἡ Ἀλκιβιάδου φύσις ἐπ' ἀμφότερα πολλὴ
ῥυεῖσα καὶ λαμπρὰ μεγάλων ἐνέδωκεν ἀρχὰς νεωτε-
ρισμῶν. ὅθεν οὐδ' ἀπαλλαγεὶς τοῦ Κλέωνος ὁ Νικίας 2
καιρὸν ἔσχε παντάπασιν ἀναπαῦσαι καὶ καταστο-
ρέσαι τὴν πόλιν, ἀλλ' εἰς ὁδὸν τὰ πράγματα σωτήριον
καταστήσας ἐξέπεσε, ῥύμῃ καὶ σφοδρότητι τῆς Ἀλκι-
βιάδου φιλοτιμίας αὖθις ἐξωσθεὶς εἰς τὸν πόλεμον.
ἐπράχθη δ' οὕτως. οἱ μάλιστα προσπολεμοῦντες τῇ
εἰρήνῃ τῆς Ἑλλάδος Κλέων καὶ Βρασίδας ἦσαν, ὧν ὁ
πόλεμος τοῦ μὲν ἀπέκρυπτε τὴν κακίαν τοῦ δὲ τὴν
ἀρετὴν ἐκόσμει· τῷ μὲν γὰρ ἀδικημάτων μεγάλων
τῷ δὲ κατορθωμάτων ἀφορμὰς παρεῖχεν. τούτων 3
οὖν ἅμα πεσόντων ἐν μάχῃ μιᾷ περὶ Ἀμφίπολιν, εὐ-
θὺς ὁ Νικίας παραλαβὼν τοὺς μὲν Σπαρτιάτας ἔκ-
παλαι τῆς εἰρήνης ὀρεγομένους τοὺς δ' Ἀθηναίους

οὐκέτι τῷ πολέμῳ θαρροῦντας, ἀμφοτέρους δ' οἷον
ἐκλελυμένους καὶ παρακαθιέντας ἑκουσίως τὰς χεῖ-
ρας, ἔπραττεν ὅπως εἰς φιλίαν τὰς πόλεις συναγαγὼν
καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας ἀπαλλάξας κακῶν καὶ ἀνα-
παυσάμενος βέβαιον οὕτω τὸ τῆς εὐτυχίας ὄνομα
4 πρὸς τὸν αὖθις χρόνον ποιοῖτο. τοὺς μὲν οὖν εὐπό-
ρους καὶ πρεσβυτέρους καὶ τῶν γεωργῶν τὸ πλῆθος
αὐτόθεν εἰρηνικὸν εἶχεν· ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων
πολλοῖς ἐντυγχάνων ἰδίᾳ καὶ διδάσκων ἀμβλυτέρους
ἐποίησε πρὸς τὸν πόλεμον, οὕτως ἤδη τοῖς Σπαρ-
τιάταις ἐλπίδας ἐνδιδοὺς προεκαλεῖτο καὶ προύτρε-
πεν ἔχεσθαι τῆς εἰρήνης. οἱ δ' ἐπίστευον αὐτῷ διά
τε τὴν ἄλλην ἐπιείκειαν, καὶ ὅτι τοῖς ἡλωκόσι περὶ
Πύλον καὶ δεδεμένοις ἐπιμελόμενος καὶ περιέπων
φιλανθρώπως ἐλαφροτέραν ἐποίει τὴν ἀτυχίαν.
5 ἦσαν οὖν πρότερον πεποιημένοι τινὰ πρὸς ἀλλήλους
ἐκεχειρίαν ἐνιαύσιον, ἐν ᾗ συνιόντες εἰς ταὐτὸ καὶ
γευόμενοι πάλιν ἀδείας καὶ σχολῆς καὶ πρὸς ξένους
καὶ οἰκείους ἐπιμιξίας ἐπόθουν τὸν ἀμίαντον καὶ
ἀπόλεμον βίον, ἡδέως μὲν ᾀδόντων τὰ τοιαῦτα χο-
ρῶν ἀκούοντες "κείσθω δόρυ μοι μίτον ἀμφιπλέκειν
ἀράχναις," ἡδέως δὲ μεμνημένοι τοῦ εἰπόντος ὅτι
τοὺς ἐν εἰρήνῃ καθεύδοντας οὐ σάλπιγγες ἀλλ' ἀλεκ-
6 τρυόνες ἀφυπνίζουσιν. λοιδοροῦντες οὖν καὶ προ-
βαλλόμενοι τοὺς λέγοντας ὡς τρὶς ἐννέα ἔτη διαπολε-
μηθῆναι πέπρωται τὸν πόλεμον, ἔπειθ' οὕτω περὶ
παντὸς εἰς λόγους συμβαίνοντες ἐποιήσαντο τὴν εἰ-
ρήνην, δόξα τε παρέστη τοῖς πλείστοις ἀπαλλαγὴν
κακῶν σαφῆ γεγονέναι, καὶ τὸν Νικίαν διὰ στόματος
εἶχον, ὡς ἀνὴρ εἴη θεοφιλὴς καὶ τὸ δαιμόνιον αὐτῷ
δι' εὐσέβειαν ἐπωνύμῳ γενέσθαι τοῦ μεγίστου καὶ
7 καλλίστου τῶν ἀγαθῶν δέδωκε. τῷ γὰρ ὄντι Νικίου

τὴν εἰρήνην ἐνόμιζον ἔργον ὡς Περικλέους τὸν πόλεμον· ὃ μὲν γὰρ ἐπ᾽ αἰτίαις μικραῖς εἰς συμφορὰς μεγάλας ἐμβαλεῖν ἐδόκει τοὺς Ἕλληνας, ὃ δὲ τῶν μεγίστων κακῶν ἔπεισεν ἐκλαθέσθαι φίλους γενομένους. διὸ καὶ τὴν εἰρήνην ἐκείνην ἄχρι νῦν Νικίειον καλοῦσιν.

Γενομένων δὲ συνθηκῶν ὅπως τὰ χωρία καὶ τὰς 10
πόλεις, ἃς εἶχον ἀλλήλων, καὶ τοὺς αἰχμαλώτους ἀποδιδῶσι, προτέρων ἀποδιδόντων τῶν κλήρῳ λαχόντων, ὠνήσατο τὸν κλῆρον ὁ Νικίας κρύφα χρήμασιν, ὥστε προτέρους ἀποδιδόναι τοὺς Λακεδαιμονίους.
καὶ τοῦτο μὲν ἱστορεῖ Θεόφραστος· ἐπεὶ δὲ Κορίν- 2
θιοι καὶ Βοιωτοὶ πρὸς τὰ πραττόμενα δυσκολαίνοντες αἰτίαις καὶ μέμψεσιν αὖθις ἐδόκουν ἀνακαλεῖσθαι τὸν πόλεμον, ἔπεισεν ὁ Νικίας τοὺς Ἀθηναίους καὶ Λακεδαιμονίους τῇ εἰρήνῃ τὴν συμμαχίαν ὥσπερ κράτος ἢ δεσμὸν ἐπιθέντας φοβερωτέρους τε τοῖς ἀφισταμένοις καὶ βεβαιοτέρους ἀλλήλοις γενέσθαι.
πραττομένων δὲ τούτων ὁ Ἀλκιβιάδης οὔτε πρὸς 3
ἡσυχίαν εὖ πεφυκώς, καὶ τοῖς Λακεδαιμονίοις ἀχθόμενος ὅτι τῷ Νικίᾳ προσέκειντο καὶ προσεῖχον, αὐτὸν δ᾽ ὑπερεώρων καὶ κατεφρόνουν, ἐν ἀρχῇ μὲν εὐθὺς ὑπεναντιωθεὶς τῇ εἰρήνῃ καὶ ἀντιστὰς οὐδὲν ἐπέραινεν, ὀλίγῳ δ᾽ ὕστερον ὁρῶν οὐκέτι τοῖς Ἀθηναίοις ὁμοίως ἀρέσκοντας τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλ᾽ ἀδικεῖν δοκοῦντας ὅτι Βοιωτοῖς ἔθεντο συμμαχίαν καὶ Πάνακτον ἑστῶσαν οὐ παρέδωκαν οὐδ᾽ Ἀμφίπολιν, ἐπεφύετο ταῖς αἰτίαις καὶ παρώξυνε τὸν δῆμον ἐφ᾽ ἑκάστῃ. τέλος δὲ πρεσβείαν μεταπεμψάμε- 4
νος Ἀργείων ἔπραττε συμμαχίαν πρὸς τοὺς Ἀθηναίους. ἐπεὶ δὲ πρέσβεις ἐλθόντες ἐκ Λακεδαίμονος αὐτοκράτορες καὶ τῇ βουλῇ προεντυγχάνοντες ἔδοξαν

ἐπὶ πᾶσιν ἥκειν τοῖς δικαίοις, δείσας ὁ Ἀλκιβιάδης
μὴ καὶ τὸν δῆμον ἀπὸ τῶν αὐτῶν λόγων ἐπαγάγων-
ται, περιῆλθεν αὐτοὺς δι' ἀπάτης καὶ ὅρκων ὡς
ἅπαντα συμπράξων, ἂν μὴ φῶσι μηδ' ὁμολογήσωσιν
ἥκειν αὐτοκράτορες· μάλιστα γὰρ οὕτως ἃ βούλονται
5 γενήσεσθαι. πεισθέντων δὲ καὶ μεταστάντων ἀπὸ
τοῦ Νικίου πρὸς ἐκεῖνον, ἐμβαλὼν αὐτοὺς εἰς τὸν
δῆμον ἠρώτα πρῶτον εἰ περὶ πάντων ἥκουσιν αὐτο-
κράτορες· ὡς δ' ἠρνοῦντο, παρ' ἐλπίδας μεταβαλό-
μενος τήν τε βουλὴν ἐπεκαλεῖτο μάρτυρα τῶν λόγων,
καὶ τὸν δῆμον ἐκέλευε μὴ προσέχειν μηδὲ πιστεύειν
οὕτω περιφανῶς ψευδομένοις καὶ νῦν μὲν ταῦτα νῦν
6 δὲ τἀναντία περὶ τῶν αὐτῶν λέγουσι. θορυβουμέ-
νων δ' ὡς εἰκὸς αὐτῶν, καὶ τοῦ Νικίου μηδὲν ἔχοντος
εἰπεῖν ἀλλ' ἄχει καὶ θαύματι πεπληγότος, ὁ μὲν
δῆμος εὐθὺς ὥρμητο τοὺς Ἀργείους καλεῖν καὶ ποι-
εῖσθαι συμμάχους, ἐβοήθησε δὲ τῷ Νικίᾳ σεισμός
τις διὰ μέσου γενόμενος καὶ διαλύσας τὴν ἐκκλησίαν.
τῇ δ' ὑστεραίᾳ πάλιν τοῦ δήμου συνελθόντος πολλὰ
ποιήσας καὶ εἰπὼν ἔπεισε μόλις ἐπισχεῖν τὰ πρὸς
Ἀργείους, αὐτὸν δὲ πέμψαι πρὸς Λακεδαιμονίους
7 ὡς πάντων καλῶς γενησομένων. ἐλθὼν δ' εἰς Σπάρ-
την τἆλλα μὲν ὡς ἀνὴρ ἀγαθὸς καὶ πρόθυμος εἰς αὐ-
τοὺς ἐτιμήθη, πράξας δ' οὐδὲν ἀλλὰ κρατηθεὶς ὑπὸ
τῶν βοιωτιαζόντων ἐπανῆλθεν, οὐ μόνον ἀδοξῶν
καὶ κακῶς ἀκούων, ἀλλὰ καὶ δεδιὼς τοὺς Ἀθηναίους
λυπουμένους καὶ ἀγανακτοῦντας ὅτι πεισθέντες ὑπ'
ἐκείνου τοσούτους καὶ τοιούτους ἄνδρας ἀπέδωκαν·
οἱ γὰρ ἐκ Πύλου κομισθέντες ἦσαν ἐξ οἴκων τε πρώ-
των τῆς Σπάρτης, καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς τοὺς δυ-
8 νατωτάτους ἔχοντες. οὐ μὴν ἔπραξάν τι τραχύτερον
ὀργῇ πρὸς ἐκεῖνον, ἀλλὰ τὸν Ἀλκιβιάδην στρατηγὸν

εἵλοντο, καὶ Μαντινεῖς καὶ Ἠλείους Λακεδαιμονίων
ἀποστάντας ἐποιήσαντο συμμάχους μετ' Ἀργείων,
καὶ λῃστὰς εἰς Πύλον ἔπεμψαν κακουργεῖν τὴν Λακω-
νικήν· ἐξ ὧν αὖθις εἰς πόλεμον κατέστησαν.

Ἀκμαζούσης δὲ τῆς πρὸς τὸν Νικίαν τοῦ Ἀλκιβιά- 11
δου διαφορᾶς, καὶ γινομένης ὀστρακοφορίας, ἣν
εἰώθει διὰ χρόνου τινὸς ὁ δῆμος ποιεῖσθαι, ἕνα τῶν
ὑπόπτων ἢ διὰ δόξαν ἄλλως ἢ πλοῦτον ἐπιφθόνων
ἀνδρῶν τῷ ὀστράκῳ μεθιστὰς εἰς δέκα ἔτη, πολὺς
θόρυβος ἀμφοτέρους περιίστατο καὶ κίνδυνος ὡς
θατέρου πάντως ὑποπεσουμένου τῷ ἐξοστρακισμῷ.
τοῦ μὲν γὰρ Ἀλκιβιάδου καὶ τὸν βίον ἐβδελύττοντο 2
καὶ τὸ θράσος ὠρρώδουν, ὡς μᾶλλον ἐν τοῖς περὶ
ἐκείνου γραφομένοις δηλοῦται, τὸν δὲ Νικίαν ὅ τε
πλοῦτος ἐπίφθονον ἐποίει, καὶ μάλιστα τῆς διαίτης
τὸ μὴ φιλάνθρωπον μηδὲ δημοτικὸν ἀλλ' ἄμικτον
καὶ ὀλιγαρχικὸν ἀλλόκοτον ἐδόκει, πολλὰ δ' ἤδη ταῖς
ἐπιθυμίαις αὐτῶν ἀντιτείνων, παρὰ γνώμην βιαζό-
μενος πρὸς τὸ συμφέρον, ἐπαχθὴς ἦν. ὡς δ' ἁπλῶς 3
εἰπεῖν, νέων ἦν καὶ πολεμοποιῶν ἅμιλλα πρὸς εἰρη-
νοποιοὺς καὶ πρεσβυτέρους, τῶν μὲν εἰς τοῦτον τῶν
δ' εἰς ἐκεῖνον τὸ ὄστρακον τρεπόντων. ἐν δὲ διχο-
στασίῃ καὶ ὁ πάγκακος ἔμμορε τιμῆς, ὥς που καὶ
τότε διαστὰς ὁ δῆμος δίχα χώραν ἔδωκε τοῖς ἰταμω-
τάτοις καὶ πανουργοτάτοις, ὧν ἦν καὶ Ὑπέρβολος ὁ
Περιθοίδης, ἄνθρωπος ἀπ' οὐδεμιᾶς τολμῶν δυ-
νάμεως, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τολμᾶν εἰς δύναμιν προελθὼν
καὶ γενόμενος δι' ἣν εἶχεν ἐν τῇ πόλει δόξαν ἀδοξία
τῆς πόλεως. οὗτος ἐν τῷ τότε χρόνῳ τοῦ μὲν ὀστρά- 4
κου πόρρω τιθέμενος ἑαυτὸν ἅτε δὴ τῷ κύφωνι μᾶλ-
λον προσήκων, ἐλπίζων δὲ θατέρου τῶν ἀνδρῶν
ἐκπεσόντος αὐτὸς ἀντίπαλος τῷ λειπομένῳ γενέ-

σθαι, καταφανὴς ἦν ἡδόμενός τε τῇ διαφορᾷ καὶ παροξύνων τὸν δῆμον ἐπ' ἀμφοτέρους. συνιδόντες οὖν τὴν μοχθηρίαν οἱ περὶ τὸν Νικίαν καὶ τὸν Ἀλκιβιάδην, καὶ λόγον δόντες ἀλλήλοις κρύφα, καὶ τὰς στάσεις συναγαγόντες εἰς ἓν ἀμφοτέρας καὶ ἀναμίξαντες, ἐκράτησαν ὥστε μηδέτερον αὐτῶν ἀλλὰ τὸν
5 Ὑπέρβολον ἐξοστρακισθῆναι. καὶ παραυτίκα μὲν ἡδονὴν τοῦτο καὶ γέλωτα τῷ δήμῳ παρέσχεν, ὕστερον δ' ἠγανάκτουν ὡς καθυβρισμένον τὸ πρᾶγμα τοῦτο πρὸς ἄνθρωπον ἀνάξιον γεγονέναι νομίζοντες (εἶναι γάρ τι καὶ κολάσεως ἀξίωμα), μᾶλλον δὲ κόλασιν τὸν ἐξοστρακισμὸν ἡγούμενοι Θουκυδίδῃ καὶ Ἀριστείδῃ καὶ τοῖς ὁμοίοις, Ὑπερβόλῳ δὲ τιμὴν καὶ προσποίησιν ἀλαζονείας, εἰ διὰ μοχθηρίαν
6 ἔπαθε ταὐτὰ τοῖς ἀρίστοις, ὥς που καὶ Πλάτων ὁ κωμικὸς εἴρηκε περὶ αὐτοῦ

καίτοι πέπραχε τῶν τρόπων μὲν ἄξια,
αὑτοῦ δὲ καὶ τῶν στιγμάτων ἀνάξια·
οὐ γὰρ τοιούτων εἵνεκ' ὄστραχ' εὑρέθη.

καὶ τὸ πέρας οὐδεὶς ἔτι τὸ παράπαν ἐξωστρακίσθη μετὰ Ὑπέρβολον, ἀλλ' ἔσχατος ἐκεῖνος, πρῶτος δ' Ἵππαρχος ὁ Χολαργεὺς συγγενής τις ὢν τοῦ τυράννου. ἄκριτον δ' ἡ τύχη πρᾶγμα καὶ ἄληπτον λογισμῷ·
7 Νικίας γὰρ εἰ τὸν περὶ ὀστράκου κίνδυνον ἀνέρριψε πρὸς Ἀλκιβιάδην, ἢ κρατήσας ἂν ἀσφαλῶς ᾤκει τὴν πόλιν ἐκεῖνον ἐξελάσας, ἢ κρατηθεὶς αὐτὸς ἐξῄει πρὸ τῶν ἐσχάτων ἀτυχιῶν, τὸ δοκεῖν ἄριστος εἶναι στρατηγὸς διαφυλάξας. οὐκ ἀγνοῶ δ' ὅτι Θεόφραστος ἐξοστρακισθῆναί φησι τὸν Ὑπέρβολον Φαίακος, οὐ Νικίου πρὸς Ἀλκιβιάδην ἐρίσαντος. ἀλλ' οἱ πλείονες οὕτω γεγράφασιν.

12 Ὁ δ' οὖν Νικίας, τῶν Αἰγεστέων πρέσβεων καὶ

Λεοντίνων παραγενομένων καὶ πειθόντων τοὺς Ἀθηναίους στρατεύειν ἐπὶ Σικελίαν, ἀνθιστάμενος ἡττᾶτο τῆς βουλῆς Ἀλκιβιάδου καὶ φιλοτιμίας, πρὶν ὅλως ἐκκλησίαν γενέσθαι, κατασχόντος ἤδη πλῆθος ἐλπίσι καὶ λόγοις προδιεφθαρμένον, ὥστε καὶ νέους ἐν παλαίστραις καὶ γέροντας ἐν ἐργαστηρίοις καὶ ἡμικυκλίοις συγκαθεζομένους ὑπογράφειν τὸ σχῆμα τῆς Σικελίας καὶ τὴν φύσιν τῆς περὶ αὐτὴν θαλάσσης καὶ λιμένας καὶ τόπους οἷς τέτραπται πρὸς Λιβύην ἡ νῆσος. οὐ γὰρ ἆθλον ἐποιοῦντο τοῦ πολέμου Σικελίαν 2
ἀλλ' ὁρμητήριον, ὡς ἀπ' αὐτῆς διαγωνισόμενοι πρὸς Καρχηδονίους καὶ σχήσοντες ἅμα Λιβύην καὶ τὴν ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν θάλασσαν. ὡς οὖν ὥρμηντο πρὸς ταῦτα, ὁ Νικίας ἐναντιούμενος οὔτε πολλοὺς οὔτε δυνατοὺς εἶχε συναγωνιστάς· οἱ γὰρ εὔποροι δεδιότες μὴ δοκῶσι τὰς λειτουργίας καὶ τριηραρχίας ἀποδιδράσκειν, παρὰ γνώμην ἡσύχαζον. ὃ δ' οὐκ 3
ἔκαμνεν οὐδ' ἀπηγόρευεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ ψηφίσασθαι τὸν πόλεμον Ἀθηναίους καὶ στρατηγὸν ἑλέσθαι πρῶτον ἐκεῖνον μετ' Ἀλκιβιάδου καὶ Λαμάχου πάλιν ἐκκλησίας γενομένης ἀναστὰς ἀπέτρεπε καὶ διεμαρτύρετο, καὶ τελευτῶν διέβαλε τὸν Ἀλκιβιάδην ἰδίων ἕνεκα κερδῶν καὶ φιλοτιμίας τὴν πόλιν εἰς χαλεπὸν ἐξωθεῖν καὶ διαπόντιον κίνδυνον. ἔπραξε δ' οὐδὲν 4
μᾶλλον, ἀλλ' ὑπ' ἐμπειρίας δόξας ἐπιτηδειότερος εἶναι, καὶ πολλὴν ἀσφάλειαν ἕξειν πρὸς τὴν Ἀλκιβιάδου τόλμαν καὶ τὴν Λαμάχου πραότητα τῆς ἐκείνου συγκεραννυμένης εὐλαβείας, βεβαιοτέραν ἐποίησε τὴν χειροτονίαν. ἀναστὰς γὰρ ὁ μάλιστα τῶν δημαγωγῶν ἐπὶ τὸν πόλεμον παροξύνων τοὺς Ἀθηναίους Δημόστρατος ἔφη τὸν Νικίαν προφάσεις λέγοντα παύσειν, καὶ ψήφισμα γράψας ὅπως αὐτοκράτορες

ὦσιν οἱ στρατηγοὶ κἀνταῦθα κἀκεῖ βουλευόμενοι καὶ
πράττοντες, ἔπεισε τὸν δῆμον ψηφίσασθαι.

13 Καίτοι λέγεται πολλὰ καὶ παρὰ τῶν ἱερέων ἐναν-
τιοῦσθαι πρὸς τὴν στρατείαν· ἀλλ' ἑτέρους ἔχων
μάντεις ὁ Ἀλκιβιάδης ἔκ δή τινων λογίων προύφερε
παλαιῶν μέγα κλέος τῶν Ἀθηναίων ἀπὸ Σικελίας
ἔσεσθαι. καὶ θεοπρόποι τινὲς αὐτῷ παρ' Ἄμμωνος
ἀφίκοντο χρησμὸν κομίζοντες ὡς λήψονται Συρα-
κουσίους ἅπαντας Ἀθηναῖοι. τὰ δ' ἐναντία φοβού-
2 μενοι δυσφημεῖν ἔκρυπτον. οὐδὲ γὰρ τὰ προῦπτα
καὶ καταφανῆ τῶν σημείων ἀπέτρεπεν, ἥ τε τῶν
Ἑρμῶν περικοπὴ μιᾷ νυκτὶ πάντων ἀκρωτηριασθέν-
των, πλὴν ἑνὸς ὃν Ἀνδοκίδου καλοῦσιν, ἀνάθημα
μὲν τῆς Αἰγηίδος φυλῆς, κείμενον δὲ πρὸ τῆς τότε
οὔσης Ἀνδοκίδου οἰκίας, καὶ τὸ πραχθὲν περὶ τὸν
βωμὸν τῶν δώδεκα θεῶν· ἄνθρωπος γάρ τις ἐξαί-
φνης ἀναπηδήσας ἐπ' αὐτόν, εἶτα περιβὰς ἀπέκοψεν
3 αὑτοῦ λίθῳ τὸ αἰδοῖον. ἐν δὲ Δελφοῖς Παλλάδιον
ἕστηκε χρυσοῦν ἐπὶ φοίνικος χαλκοῦ βεβηκός, ἀνά-
θημα τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν Μηδικῶν ἀριστείων· τοῦτ'
ἔκοπτον ἐφ' ἡμέρας πολλὰς προσπετόμενοι κόρακες,
καὶ τὸν καρπὸν ὄντα χρυσοῦν τοῦ φοίνικος ἀπέτρω-
γον καὶ κατέβαλλον. οἳ δὲ ταῦτα μὲν ἔφασαν εἶναι
Δελφῶν πλάσματα πεπεισμένων ὑπὸ Συρακουσίων·
χρησμοῦ δέ τινος κελεύοντος αὐτοὺς ἐκ Κλαζομενῶν
τὴν ἱέρειαν τῆς Ἀθηνᾶς ἄγειν μετεπέμψαντο τὴν ἄν-
4 θρωπον. ἐκαλεῖτο δὲ Ἡσυχία· καὶ τοῦτ' ἦν, ὡς
ἔοικεν, ὃ παρῄνει τῇ πόλει τὸ δαιμόνιον, ἐν τῷ παρ-
όντι τὴν ἡσυχίαν ἄγειν. εἴτε δὴ ταῦτα δείσας εἴτ'
ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ τὴν στρατείαν φοβηθεὶς ὁ
ἀστρολόγος Μέτων (ἦν γὰρ ἐφ' ἡγεμονίας τινὸς τεταγ-
μένος) προσεποιεῖτο τὴν οἰκίαν ὑφάπτειν ὡς με-

μηνώς. οἱ δέ φασιν οὐ μανίαν σκηψάμενον, ἀλλὰ 5
νύκτωρ ἐμπρήσαντα τὴν οἰκίαν προελθεῖν εἰς τὴν
ἀγορὰν ταπεινόν, καὶ δεῖσθαι τῶν πολιτῶν ὅπως
ἐπὶ συμφορᾷ τοσαύτῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ μέλλοντα πλεῖν
τριήραρχον εἰς Σικελίαν ἀφῶσι τῆς στρατείας. Σω-
κράτει δὲ τῷ σοφῷ τὸ δαιμόνιον, οἷς εἰώθει συμ-
βόλοις χρησάμενον πρὸς αὐτόν, ἐμήνυσε κἀκεῖνον τὸν
ἔκπλουν ἐπ' ὀλέθρῳ τῆς πόλεως πραττόμενον· ὃ δὲ
τοῖς συνήθεσι καὶ φίλοις ἔφρασε, καὶ διῆλθεν εἰς
πολλοὺς ὁ λόγος. οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὰ τῶν ἡμερῶν 6
ἐν αἷς τὸν στόλον ἐξέπεμπον ὑπέθραττεν· Ἀδώνια
γὰρ ἦγον αἱ γυναῖκες τότε, καὶ προὔκειτο πολλαχόθι
τῆς πόλεως εἴδωλα, καὶ ταφαὶ περὶ αὐτὰ καὶ κοπε-
τοὶ γυναικῶν ἦσαν, ὥστε τοὺς ἐν λόγῳ ποιουμένους
τινὶ τὰ τοιαῦτα δυσχεραίνειν καὶ δεδιέναι περὶ
τῆς παρασκευῆς ἐκείνης καὶ δυνάμεως, μὴ λαμ-
πρότητα καὶ ἀκμὴν ἐπιφανεστάτην σχοῦσα ταχέως
μαρανθῇ.

Τὸ μὲν οὖν ἐναντιωθῆναι ψηφιζομένῃ τῇ στρα- 14
τείᾳ τὸν Νικίαν, καὶ μήθ' ὑπ' ἐλπίδων ἐπαρθέντα
μήτε πρὸς τὸ τῆς ἀρχῆς μέγεθος ἐκπλαγέντα μεταθέ-
σθαι τὴν γνώμην, ἀνδρὸς ἦν χρηστοῦ καὶ σώφρονος·
ἐπεὶ δ' οὔτε τοῦ πολέμου τὸν δῆμον ἀποτρέψαι πει-
ρώμενος οὔθ' αὑτὸν ἐξελέσθαι τῆς στρατηγίας δεόμε-
νος ἴσχυσεν, ἀλλ' ὥσπερ ἀράμενος καὶ φέρων αὐτὸν ὁ
δῆμος ἐπέθηκε τῇ δυνάμει στρατηγόν, οὐδεὶς ἔτι 2
καιρὸς ἦν τῆς πολλῆς εὐλαβείας καὶ μελλήσεως, ὥστε
παιδὸς δίκην ἀπὸ τῆς νεὼς ὀπίσω βλέποντα καὶ τὸ
μὴ κρατηθῆναι τοῖς λογισμοῖς ἀναλαμβάνοντα καὶ
στρέφοντα πολλάκις ἐναμβλῦναι καὶ τοὺς συνάρχον-
τας αὐτῷ καὶ τὴν ἀκμὴν διαφθεῖραι τῶν πράξεων,
ἀλλ' εὐθὺς ἔδει τοῖς πολεμίοις ἐμφύντα καὶ προσ-

3 *κείμενον ἐλέγχειν τὴν τύχην ἐπὶ τῶν ἀγώνων. ὃ δὲ*
Λαμάχου μὲν ἄντικρυς ἀξιοῦντος πλεῖν ἐπὶ Συρα-
κούσας καὶ μάχην ἔγγιστα τῆς πόλεως τιθέναι, Ἀλκι-
βιάδου δὲ τὰς πόλεις ἀφιστάναι Συρακουσίων, εἶθ'
οὕτως ἐπ' αὐτοὺς βαδίζειν, τὰ ἐναντία λέγων καὶ
κελεύων ἀτρέμα παρὰ τὴν Σικελίαν κομιζομένους καὶ
περιπλέοντας ἐπιδείξασθαι τὰ ὅπλα καὶ τὰς τριή-
ρεις, εἶτ' ἀποπλεῖν Ἀθήναζε μικρὸν τῆς δυνάμεως
Αἰγεστεῦσιν ἀπαρξαμένους, αὐτίκα τε τὴν γνώμην
ὑπεξέλυσε καὶ κατέβαλε τὸ φρόνημα τῶν ἀνδρῶν,
4 *καὶ μετ' ὀλίγον χρόνον Ἀλκιβιάδην Ἀθηναίων μετα-*
πεμψαμένων εἰς κρίσιν, λόγῳ μὲν ἀποδειχθεὶς δεύ-
τερος ἡγεμών, δυνάμει δὲ μόνος ὢν οὐκ ἐπαύσατο
καθήμενος ἢ περιπλέων ἢ βουλευόμενος, πρὶν ἐγ-
γηρᾶσαι μὲν αὐτῷ τὴν ἀκμὴν τῆς ἐλπίδος, ἐκρυῆναι
δὲ τῶν πολεμίων τὸ θάμβος καὶ τὸν φόβον ὃν ἡ
5 *πρώτη παρέθηκεν αὐτοῖς ὄψις τῶν δυνάμεων. ἔτι*
δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου παρόντος ἑξήκοντα ναυσὶ πλεύ-
σαντες ἐπὶ Συρακούσας τὰς μὲν ἄλλας ἀνεῖχον ὑπὲρ
τοῦ λιμένος ἔξω παρατάξαντες, δέκα δὲ κατήλαυνον
εἴσω κατασκοπῆς εἵνεκα· καὶ Λεοντίνους ἐπὶ τὴν
οἰκείαν ἀποκαλοῦσαι διὰ κήρυκος αὗται λαμβάνουσι
ναῦν πολεμίαν σανίδας κομίζουσαν, εἰς ἃς ἀπεγρά-
φοντο κατὰ φυλὰς αὑτοὺς οἱ Συρακούσιοι· κείμεναι
δ' ἄπωθεν τῆς πόλεως ἐν ἱερῷ Διὸς Ὀλυμπίου τότε
πρὸς ἐξέτασιν καὶ κατάλογον τῶν ἐν ἡλικίᾳ μετεπέμ-
6 *φθησαν. ὡς οὖν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἁλοῦσαι πρὸς*
τοὺς στρατηγοὺς ἐκομίσθησαν καὶ τὸ πλῆθος ὤφθη
τῶν ὀνομάτων, ἠχθέσθησαν οἱ μάντεις μή ποτε ἄρα
τὸ χρεὼν ἐνταῦθα τοῦ χρησμοῦ περαίνοι, λέγοντος
ὡς Ἀθηναῖοι λήψονται Συρακουσίους ἅπαντας. οὐ
μὴν ἀλλ' ἑτέρῳ φασὶν ἔργῳ τοῦτο τοῖς Ἀθηναίοις γε-

νέσθαι ἐπιτελὲς καθ' ὃν χρόνον ἀποκτείνας Δίωνα
Κάλλιππος ὁ Ἀθηναῖος ἔσχε Συρακούσας.

Ἀποπλεύσαντος δὲ τοῦ Ἀλκιβιάδου μετ' ὀλίγον ἐκ 15
Σικελίας, τὸ πᾶν ἤδη κράτος ὁ Νικίας ἔσχεν. ὁ δὲ
Λάμαχος ἦν μὲν ἀνδρώδης καὶ δίκαιος ἀνὴρ καὶ τῇ
χειρὶ χρώμενος ἀφειδῶς κατὰ τὰς μάχας, πένης δὲ
τοσοῦτον καὶ λιτὸς ὥστε καθ' ἑκάστην στρατηγίαν
ἀπολογίζεσθαι τοῖς Ἀθηναίοις μικρὸν ἀργύριον εἰς
ἐσθῆτα καὶ κρηπῖδας ἑαυτῷ. τοῦ δὲ Νικίου καὶ διὰ 2
τἆλλα μέγας ἦν καὶ διὰ τὸν πλοῦτον καὶ διὰ τὴν δόξαν ὁ
ὄγκος. λέγεται δ' ἐν τῷ στρατηγίῳ ποτὲ βουλευομένων
τι κοινῇ τῶν συναρχόντων κελευσθεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρῶ-
τος εἰπεῖν γνώμην Σοφοκλῆς ὁ ποιητὴς ὡς πρεσβύτα-
τος ὢν τῶν συστρατήγων "ἐγὼ" φάναι "παλαιότατος
εἰμί, σὺ δὲ πρεσβύτατος." οὕτω δὴ καὶ τότε τὸν 3
Λάμαχον ἄγων ὑφ' ἑαυτῷ στρατηγικώτερον ὄντα, καὶ
χρώμενος εὐλαβῶς καὶ διὰ μελλήσεως ἀεὶ τῇ δυνάμει,
πρῶτον μὲν ἀπωτάτω τῶν πολεμίων ἐκπεριπλέων
Σικελίαν θάρσος ἔδωκεν αὐτοῖς, ἔπειτα προσβαλὼν
Ὕβλῃ πολιχνίῳ μικρῷ καὶ πρὶν ἑλεῖν ἀποστὰς κομιδῇ
κατεφρονήθη. καὶ τέλος εἰς Κατάνην ἀπῆλθε πράξας 4
οὐδὲν ἢ καταστρεψάμενος Ὕκκαρα, βαρβαρικὸν χω-
ρίον, ὅθεν λέγεται καὶ Λαΐδα τὴν ἑταίραν ἔτι κόρην
ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις πραθεῖσαν εἰς Πελοπόννησον
κομισθῆναι.

Τοῦ δὲ θέρους διελθόντος, ἐπεὶ τοὺς Συρακου- 16
σίους ἐπυνθάνετο προτέρους ἐπ' αὐτοὺς ἀφίξεσθαι
τεθαρρηκότας, οἱ δ' ἱππεῖς ὕβρει προσελαύνοντες
ἤδη πρὸς τὸ στρατόπεδον ἠρώτων εἰ Καταναίοις συν-
οικήσοντες ἢ Λεοντίνους κατοικιοῦντες ἥκουσι, μό-
λις ὁ Νικίας ὥρμησε πλεῖν ἐπὶ Συρακούσας. καὶ βου- 2
λόμενος ἀδεῶς καὶ καθ' ἡσυχίαν ἱδρῦσαι τὸν στρατόν,

ὑπέπεμψεν ἄνθρωπον ἐκ Κατάνης κελεύοντα τοὺς
Συρακουσίους, εἰ βούλονται λαβεῖν ἔρημον ἀνδρῶν
τὸ στρατόπεδον καὶ τὰ ὅπλα τῶν Ἀθηναίων, ἐν
ἡμέρᾳ ῥητῇ πρὸς Κατάνην πανστρατιᾷ παραγενέ-
σθαι, τῶν δ' Ἀθηναίων ἐν τῇ πόλει τὰ πλεῖστα δια-
τριβόντων ἐγνωκέναι τοὺς Συρακουσίων φίλους,
ὅταν ἐκείνους προσιόντας αἴσθωνται, τάς τε πύλας
καταλαμβάνειν ἅμα καὶ τὸν ναύσταθμον ὑποπιμ-
πράναι· πολλοὺς δ' εἶναι τοὺς συνεστῶτας ἤδη καὶ
3 τὴν ἐκείνων περιμένοντας ἄφιξιν. τοῦτ' ἄριστα Νι-
κίας ἐστρατήγησε περὶ Σικελίαν· πανστρατιᾷ γὰρ
ἐξαγαγὼν τοὺς πολεμίους καὶ τὴν πόλιν ὁμοῦ τι
ποιήσας ἔρημον ἀνδρῶν, αὐτὸς ἐκ Κατάνης ἀναχθεὶς
τῶν τε λιμένων ἐκράτησε καὶ τῷ στρατοπέδῳ κατ-
έλαβε χώραν, ὅθεν ἥκιστα βλαπτόμενος οἷς ἐλείπετο
τῶν πολεμίων, ἤλπιζεν ἐξ ὧν ἐθάρρει πολεμήσειν
4 ἀκωλύτως. ἐπεὶ δ' ἀναστρέψαντες ἐκ Κατάνης οἱ
Συρακούσιοι παρετάξαντο πρὸ τῆς πόλεως, ἐπαγα-
γὼν ταχὺ τοὺς Ἀθηναίους ἐκράτησε. καὶ πολλοὺς
μὲν οὐκ ἀπέκτεινε τῶν πολεμίων· οἱ γὰρ ἱππεῖς ἐμ-
ποδὼν ἐγένοντο τῇ διώξει· τοῦ δὲ ποταμοῦ διαφθεί-
ρων καὶ ἀποκόπτων τὰς γεφύρας, παρέσχεν Ἑρμο-
κράτει λέγειν παραθαρρύνοντι τοὺς Συρακουσίους
ὅτι γελοῖός ἐστιν ὁ Νικίας, ὅπως οὐ μαχεῖται στρα-
5 τηγῶν, ὥσπερ οὐκ ἐπὶ μάχῃ πεπλευκώς. οὐ μὴν ἀλλὰ
φόβον τε καὶ κατάπληξιν ἰσχυρὰν ἐνειργάσατο τοῖς
Συρακουσίοις, ὥστ' ἀντὶ τῶν ὄντων τότε πεντεκαί-
δεκα στρατηγῶν ἑτέρους ἑλέσθαι τρεῖς, οἷς πίστιν
ἔδωκεν ὁ δῆμος δι' ὅρκων, ἦ μὴν ἐάσειν ἄρχειν αὐτο-
6 κράτορας. τοῦ δ' Ὀλυμπιείου πλησίον ὄντος ὥρμη-
σαν οἱ Ἀθηναῖοι καταλαβεῖν, πολλῶν ὄντων ἐν αὐτῷ
χρυσῶν καὶ ἀργυρῶν ἀναθημάτων. ὁ δὲ Νικίας ἐπί-

τηδες ἀναβαλλόμενος ὑστέρησε καὶ περιεῖδε φρουρὰν
εἰσελθοῦσαν παρὰ τῶν Συρακουσίων, ἡγούμενος,
ἐὰν τὰ χρήματα διαρπάσωσιν οἱ στρατιῶται, τὸ μὲν
κοινὸν οὐκ ὠφεληθήσεσθαι, τὴν δ' αἰτίαν αὐτὸς ἕξειν
τοῦ ἀσεβήματος. τῇ δὲ νίκῃ περιβοήτῳ γενομένῃ 7
χρησάμενος εἰς οὐδέν, ὀλίγων ἡμερῶν διαγενομένων
αὖθις ἀνεχώρησεν εἰς Νάξον, κἀκεῖ διεχείμασε πολλὰ
μὲν ἀναλίσκων στρατιᾷ τοσαύτῃ, πράττων δὲ μικρὰ
πρὸς Σικελούς τινας ἀφισταμένους πρὸς αὐτόν, ὥστε
τοὺς Συρακουσίους αὖθις ἀναθαρρήσαντας ἐξελάσαι
πρὸς Κατάνην καὶ τήν τε χώραν τεμεῖν καὶ τὸ στρα-
τόπεδον κατακαῦσαι τῶν Ἀθηναίων. ἃ δὴ πάντες 8
ᾐτιῶντο τὸν Νικίαν ὡς ἐν τῷ διαλογίζεσθαι καὶ μέλ-
λειν καὶ φυλάττεσθαι τὸν τῶν πράξεων ἀπολλύντα
καιρόν, ἐπεὶ τάς γε πράξεις οὐδεὶς ἂν ἐμέμψατο τοῦ
ἀνδρός· ὁρμῆσαι γὰρ ἦν ἐνεργὸς καὶ δραστήριος, τολ-
μῆσαι δὲ μελλητὴς καὶ ἄτολμος.

Ὡς δ' οὖν ἐκίνησε τὴν στρατιὰν πάλιν ἐπὶ τὰς Συ- 17
ρακούσας, οὕτως ἐστρατήγησε καὶ μετὰ τοσαύτης
ὀξύτητος ἅμα καὶ ἀσφαλείας ἐπῆλθεν ὥστε λαθεῖν
μὲν εἰς Θάψον ταῖς ναυσὶ προσμίξας καὶ ἀποβάς,
φθάσαι δὲ τὰς Ἐπιπολὰς κατασχών, τῶν δὲ προσ-
βοηθούντων λογάδων κρατήσας ἑλεῖν μὲν τριακο-
σίους, τρέψασθαι δὲ καὶ τὴν ἵππον τῶν πολεμίων
ἄμαχον εἶναι δοκοῦσαν. ὃ δὲ πάντων μάλιστα καὶ 2
Σικελιώτας ἐξέπληξε καὶ τοῖς Ἕλλησιν ἀπιστίαν παρ-
έσχεν, ὀλίγῳ χρόνῳ περιετείχισε Συρακούσας, πόλιν
Ἀθηνῶν οὐκ ἐλάττονα, δυσεργοτέραν δὲ χωρίων
ἀνωμαλίαις καὶ θαλάσσῃ γειτνιώσῃ καὶ παρακειμέ-
νοις ἕλεσι τεῖχος κύκλῳ περὶ αὐτὴν τοσοῦτον ἀγαγεῖν.
ἀλλὰ τοῦτ' ἐξεργάσασθαι μικρὸν ἐδέησε τοῦ παντὸς 3
ἄνθρωπος οὐδ' ὑγιαίνοντι χρώμενος ἑαυτῷ πρὸς το-

σαύτας φροντίδας, ἀλλὰ νόσον νοσῶν νεφρῖτιν, ἧς τὸ μὴ προσεκπονηθὲν λεῖμμα ποιεῖσθαι δίκαιον ἐστί. θαυμάζω δὲ τοῦ στρατηγοῦ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ τὴν τῶν στρατιωτῶν ἀνδραγαθίαν ἐν οἷς κατώρθουν.
4 ὁ μὲν γὰρ Εὐριπίδης μετὰ τὴν ἧτταν αὐτῶν καὶ τὸν ὄλεθρον γράφων ἐπικήδειον ἐποίησεν

οἵδε Συρακοσίους ὀκτὼ νίκας ἐκράτησαν
ἄνδρες, ὅτ' ἦν τὰ θεῶν ἐξ ἴσου ἀμφοτέροις·

οὐκ ὀκτὼ δὲ νίκας ἀλλὰ πλείονας ἄν τις εὕροι Συρακουσίους νενικημένους ὑπ' αὐτῶν, πρὶν ἐκ θεῶν ὄντως ἢ τύχης ἀντίστασίν τινα γενέσθαι τοῖς Ἀθηναίοις ἐπὶ πλεῖστον αἰρομένοις δυνάμεως.

18 Ταῖς μὲν οὖν πλείσταις πράξεσι βιαζόμενος τὸ σῶμα παρῆν ὁ Νικίας· ἀκμὴν δέ ποτε τῆς ἀρρωστίας λαβούσης ὃ μὲν ἐν τείχεσι μετ' ὀλίγων ὑπηρετῶν κατέκειτο, τὴν δὲ στρατιὰν ἔχων ὁ Λάμαχος προσεμάχετο τοῖς Συρακουσίοις ἐκ τῆς πόλεως τεῖχος ἀνάγουσι πρὸς τὸ τῶν Ἀθηναίων, ὃ κωλύσειν ἔμελλε
2 διὰ μέσου τὸν ἀποτειχισμόν. τῷ δὲ κρατεῖν τῶν Ἀθηναίων ἀτακτότερον φερομένων πρὸς τὰς διώξεις, ἀπομονωθεὶς ὁ Λάμαχος ὑπέστη τῶν Συρακουσίων τοὺς ἱππεῖς ἐπιφερομένους. ἦν δὲ πρῶτος αὐτῶν Καλλικράτης, ἀνὴρ πολεμικὸς καὶ θυμοειδής. πρὸς τοῦτον ἐκ προκλήσεως καταστὰς ὁ Λάμαχος ἐμονομάχησε, καὶ λαβὼν πληγὴν πρότερος, εἶτα δοὺς καὶ πεσὼν ὁμοῦ συναπέθανε τῷ Καλλικράτει.
3 καὶ τὸ μὲν σῶμα κρατήσαντες αὐτοῦ μετὰ τῶν ὅπλων ἐξῆραν οἱ Συρακούσιοι, δρόμῳ δ' ἐφέροντο πρὸς τὰ τείχη τῶν Ἀθηναίων, ἐν οἷς ὁ Νικίας ἦν οὐκ ἔχων τοὺς βοηθοῦντας. ὅμως δ' ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἐξαναστὰς καὶ κατιδὼν τὸν κίνδυνον ἐκέλευσε τοὺς καθ' ἑαυτόν, ὅσα ξύλα πρὸ τῶν τειχῶν ἐτύγχανεν εἰς μη-

χανὰς παραβεβλημένα, καὶ τὰς μηχανὰς αὐτὰς πῦρ
κομίσαντας ἅψαι. τοῦτο τοὺς Συρακουσίους ἐπέσχε
καὶ τὸν Νικίαν ἔσωσε καὶ τὰ τείχη καὶ τὰ χρήματα
τῶν Ἀθηναίων· φλόγα γὰρ ἀρθεῖσαν διὰ μέσου πολ-
λὴν ἰδόντες ἀπετράπησαν οἱ Συρακούσιοι.

Τούτων δὲ πραχθέντων ἀπολέλειπτο μὲν ὁ Νι- 4
κίας μόνος τῶν στρατηγῶν, ἦν δ' ἐλπίδος μεγάλης·
καὶ γὰρ πόλεις μεθίσταντο καὶ πλοῖα μεστὰ σίτου
πολλαχόθεν εἰς τὸ στρατόπεδον, τοῖς πράγμασιν εὖ
φερομένοις πάντων προστιθεμένων. καὶ λόγοι τινὲς
ἤδη παρὰ τῶν Συρακουσίων ἐγίνοντο περὶ συμβά-
σεως πρὸς αὐτόν, ἀπεγνωκότων τὴν πόλιν. ὅπου 5
καὶ Γύλιππος ἐκ Λακεδαίμονος πλέων βοηθὸς αὐ-
τοῖς, ὡς ἤκουσε κατὰ πλοῦν τὸν ἀποτειχισμὸν καὶ
τὰς ἀπορίας, οὕτως ἔπλει τὸ λοιπὸν ὡς ἐχομένης
μὲν ἤδη τῆς Σικελίας, Ἰταλιώταις δὲ τὰς πόλεις δια-
φυλάξων, εἰ καὶ τοῦτό πως ἐγγένοιτο· μεγάλη γὰρ
ἡ δόξα διεφοίτα τοῦ κρατεῖν πάντα τοὺς Ἀθηναίους
καὶ στρατηγὸν ἔχειν ἄμαχον δι' εὐτυχίαν καὶ φρόνη-
σιν. ὁ δὲ Νικίας αὐτὸς καὶ παρὰ φύσιν ὑπὸ τῆς ἐν 6
τῷ παρόντι ῥώμης καὶ τύχης ἀνατεθαρρηκώς, μά-
λιστα δὲ τοῖς ἐκ Συρακουσῶν διαλεγομένοις κρύφα
καὶ πέμπουσι πρὸς αὐτὸν ὅσον οὔπω τὴν πόλιν ἐνδί-
δοσθαι κατὰ συμβάσεις νομίζων, οὐδένα τοῦ Γυλίπ-
που λόγον ἔσχε προσπλέοντος, οὐδὲ φυλακὴν ἐποιή-
σατο καθαράν, ἀλλὰ τῷ παντελῶς ὑπερορᾶσθαι καὶ
καταφρονεῖσθαι λαθὼν αὐτὸν ὁ ἀνὴρ εἰσέπλευσε διὰ
πορθμοῦ, καὶ προσκομισθεὶς ἀπωτάτω τῶν Συρα-
κουσῶν στρατιὰν συνηγάγετο πολλήν, οὐδ' εἰ πάρεστι
τῶν Συρακουσίων ἐπισταμένων οὐδὲ προσδοκώντων.
διὸ καὶ παρήγγελτο μὲν αὐτοῖς ἐκκλησία περὶ τῶν 7
πρὸς τὸν Νικίαν ὁμολογιῶν, καί τινες ἐβάδιζον ἤδη,

πρὶν ἢ παντελῶς ἀποτειχισθῆναι τὴν πόλιν οἰόμενοι
δεῖν γενέσθαι τὰς διαλύσεις· βραχὺ γὰρ ἦν κομιδῇ τὸ
ἀπολειπόμενον τοῦ ἔργου, καὶ τοῦτο παραβεβλημέ-
νην εἶχε τὴν παρασκευὴν τῆς τειχοδομίας σύμπασαν.
19 Ἐν τούτῳ δὲ καιροῦ παρόντος τοῦ κινδύνου ἀφ-
ικνεῖται Γογγύλος ἐκ Κορίνθου μιᾷ τριήρει· καὶ συν-
δραμόντων πρὸς αὐτόν, ὡς εἰκός, πάντων ἔφραζεν
ὅτι Γύλιππος ἀφίξεται διὰ ταχέων καὶ νῆες ἄλλαι
2 βοηθοὶ προσπλέουσιν. οὔπω δὲ τῷ Γογγύλῳ πι-
στευόντων βεβαίως, ἧκεν ἄγγελος παρὰ τοῦ Γυλίπ-
που κελεύοντος ἀπαντᾶν. οἱ δὲ θαρρήσαντες ἐξω-
πλίζοντο· καὶ προσῆγεν εὐθὺς ὁ Γύλιππος ἐξ ὁδοῦ
παρατεταγμένος ἐπὶ τοὺς Ἀθηναίους. ὡς δὲ κἀκεί-
νους ἀντέταξεν ὁ Νικίας, θέμενος ἐπὶ τοὺς Ἀθηναί-
ους ὁ Γύλιππος τὰ ὅπλα καὶ κήρυκα πέμψας ἔλεγε
διδόναι τοῖς Ἀθηναίοις ἄδειαν ἀπιοῦσιν ἐκ Σικελίας.
3 ὁ μὲν οὖν Νικίας οὐθὲν ἠξίωσεν ἀποκρίνασθαι· τῶν
δὲ στρατιωτῶν τινὲς καταγελῶντες ἠρώτων εἰ διὰ
παρουσίαν ἑνὸς τρίβωνος καὶ βακτηρίας Λακωνικῆς
οὕτως ἰσχυρὰ τὰ Συρακουσίων ἐξαίφνης γέγονεν ὥστ'
Ἀθηναίων καταφρονεῖν, οἳ πολὺ ῥωμαλεωτέρους Γυ-
λίππου καὶ μᾶλλον κομῶντας τριακοσίους ἔχοντες ἐν
4 πέδαις δεδεμένους ἀπέδωκαν Λακεδαιμονίοις. Τί-
μαιος δὲ καὶ τοὺς Σικελιώτας φησὶν ἐν μηδενὶ λόγῳ
ποιεῖσθαι τὸν Γύλιππον, ὕστερον μὲν αἰσχροκέρδειαν
αὐτοῦ καὶ μικρολογίαν καταγνόντας, ὡς δὲ πρῶτον
ὤφθη, σκώπτοντας εἰς τὸν τρίβωνα καὶ τὴν κόμην.
εἶτα μέντοι φησὶν αὐτὸς ὅτι τῷ Γυλίππῳ φανέντι
καθάπερ γλαυκὶ πολλοὶ προσέπτησαν ἑτοίμως στρα-
τευόμενοι. καὶ ταῦτα τῶν πρώτων ἀληθέστερα εἰσίν·
ἐν γὰρ τῇ βακτηρίᾳ καὶ τῷ τρίβωνι τὸ σύμβολον καὶ
τὸ ἀξίωμα τῆς Σπάρτης καθορῶντες συνίσταντο.

κἀκείνου τὸ πᾶν ἔργον γεγονέναι φησὶν οὐ Θουκυ- 5
δίδης μόνον ἀλλὰ καὶ Φίλιστος, ἀνὴρ Συρακούσιος
καὶ τῶν πραγμάτων ὁρατὴς γενόμενος. τῇ μὲν οὖν
πρώτῃ μάχῃ κρατήσαντες οἱ Ἀθηναῖοι τῶν Συρακου-
σίων ὀλίγους τινὰς ἀπέκτειναν καὶ Γογγύλον τὸν Κο-
ρίνθιον· εἰς δὲ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἔδειξεν ὁ Γύ-
λιππος οἷόν ἐστιν ἐμπειρία. τοῖς γὰρ αὐτοῖς ὅπλοις
καὶ ἵπποις καὶ χωρίοις χρησάμενος οὐχ ὡσαύτως,
ἀλλὰ μεταθεὶς τὴν τάξιν, ἐνίκησε τοὺς Ἀθηναίους.
καὶ φυγόντων εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπιστήσας τοὺς 6
Συρακουσίους, τοῖς λίθοις οἷς ἐκεῖνοι προσεκόμιζον
καὶ τῇ ὕλῃ παροικοδομῶν εἰς διαστολὰς ἀπέκοψε τὸν
ἐκείνων περιτειχισμόν, ὥστ᾽ αὐτοῖς μηδὲν εἶναι πλέον
κρατοῦσιν. ἐκ τούτου δὲ θαρρήσαντες οἱ Συρακού-
σιοι τάς τε ναῦς ἐπλήρουν, καὶ τοῖς ἱππεῦσι τοῖς ἑαυ-
τῶν καὶ ἀκολούθοις περιελαύνοντες πολλοὺς ᾕρουν.
καὶ ὁ Γύλιππος ἐπιὼν ἐπὶ τὰς πόλεις αὐτὸς ἐξώρμα 7
καὶ συνίστη πάντας ἐρρωμένως ὑπακούοντας αὐτῷ
καὶ συλλαμβανομένους, ὥστε τὸν Νικίαν αὖθις εἰς
ἐκείνους ἀποτρεπόμενον τοὺς πρώτους λογισμοὺς
καὶ συμφρονοῦντα τὴν τῶν πραγμάτων μεταβολὴν
ἀθυμεῖν, καὶ γράφειν τοῖς Ἀθηναίοις κελεύοντα
πέμπειν ἕτερον στρατὸν ἢ καὶ τοῦτον ἀπαγαγεῖν ἐκ
Σικελίας, αὐτῷ δὲ πάντως αἰτούμενον τῆς στρατη-
γίας ἄφεσιν διὰ τὴν νόσον.

Οἱ δ᾽ Ἀθηναῖοι καὶ πρότερον μὲν ὥρμηντο πέμ- 20
πειν ἑτέραν δύναμιν εἰς Σικελίαν, φθόνῳ δὲ τῶν
πρώτων πραττομένων πρὸς εὐτυχίαν τοῦ Νικίου
τοσαύτην πολλὰς διατριβὰς ἐμβαλόντων τότε γοῦν
ἔσπευδον βοηθεῖν. καὶ Δημοσθένης μὲν ἔμελλε μεγάλῳ
στόλῳ πλεῖν ἐκ χειμῶνος, Εὐρυμέδων δὲ διὰ χειμῶ-
νος προεξέπλευσε χρήματα κομίζων καὶ συστρατή-

γους ἀποφαίνων ἡρημένους τῷ Νικίᾳ τῶν αὐτόθι
2 στρατευομένων Εὐθύδημον καὶ Μένανδρον. ἐν τού-
τῳ δὲ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν ἐξαίφνης ἐπι-
χειρούμενος ὁ Νικίας ταῖς μὲν ναυσὶν ἡττώμενος τὸ
πρῶτον ὅμως ἐξέωσε καὶ κατέδυσε πολλὰς τῶν πο-
λεμίων, πρὸς δὲ τὸ πεζὸν οὐκ ἔφθασε βοηθῶν, ἀλλ'
ἄφνω προσπεσὼν ὁ Γύλιππος εἷλε τὸ Πλημμύριον, ἐν
ᾧ σκευῶν τριηρικῶν καὶ χρημάτων πολλῶν ἀποκει-
μένων ἐκράτησε πάντων καὶ διέφθειρεν ἄνδρας οὐκ
3 ὀλίγους καὶ ζῶντας ἔλαβε. τὸ δὲ μέγιστον, ἀφείλετο
τοῦ Νικίου τῆς ἀγορᾶς τὴν εὐπέτειαν· ἦν γὰρ ἡ κο-
μιδὴ παρὰ τὸ Πλημμύριον ἀσφαλὴς καὶ ταχεῖα τῶν
Ἀθηναίων κρατούντων, ἐκπεσόντων δὲ χαλεπὴ καὶ
μετὰ μάχης ἐγίνετο πρὸς τοὺς πολεμίους ἐκεῖ ναυλο-
χοῦντας. ἔτι δὲ καὶ τὸ ναυτικὸν τοῖς Συρακουσίοις
οὐκ ἀπὸ κράτους ἐφαίνετο νενικημένον, ἀλλ' ἀταξίᾳ
περὶ τὴν δίωξιν. αὖθις οὖν ἐπεχείρουν παρασκευα-
4 ζόμενοι λαμπρότερον. ὁ δὲ Νικίας οὐκ ἐβούλετο
ναυμαχεῖν, ἀλλὰ πολλὴν ἀβελτερίαν ἔλεγεν εἶναι,
στόλου τοσούτου προσπλέοντος αὐτοῖς καὶ δυνάμεως
ἀκραιφνοῦς, ἣν ἦγε Δημοσθένης σπεύδων, ἀπ' ἐλατ-
τόνων καὶ χορηγουμένων φαύλως διαγωνίσασθαι.
τοῖς δὲ περὶ τὸν Μένανδρον καὶ τὸν Εὐθύδημον ἀρ-
τίως εἰς τὴν ἀρχὴν καθισταμένοις φιλοτιμία καὶ ζῆ-
λος ἦν πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς στρατηγούς, τὸν μὲν
Δημοσθένην φθῆναι πράξαντάς τι λαμπρόν, ὑπερ-
5 βαλέσθαι δὲ τὸν Νικίαν. πρόσχημα δ' ἦν ἡ δόξα τῆς
πόλεως, ἣν ἀπόλλυσθαι καὶ καταλύεσθαι παντάπασι
φάσκοντες εἰ φοβηθήσονται Συρακουσίους ἐπιπλέ-
οντας, ἐξεβιάσαντο ναυμαχῆσαι. καὶ καταστρατη-
γηθέντες ὑπ' Ἀρίστωνος τοῦ Κορινθίων κυβερνήτου
τοῖς περὶ τὸ ἄριστον, ὡς εἴρηκε Θουκυδίδης, κατὰ

κράτος ἡττήθησαν καὶ πολλοὺς ἀπέβαλον. καὶ ἀθυμία πολλὴ περιεστήκει τὸν Νικίαν τῇ τε μοναρχίᾳ κακοπαθοῦντα καὶ σφαλλόμενον αὖθις ὑπὸ τῶν συναρχόντων.

Ἐν τούτῳ δὲ Δημοσθένης ὑπὲρ τῶν λιμένων ἐπ- 21
εφαίνετο λαμπρότατος τῇ παρασκευῇ καὶ δεινότατος
τοῖς πολεμίοις, ἐπὶ νεῶν ἑβδομήκοντα καὶ τριῶν
ἄγων ὁπλίτας πεντακισχιλίους, ἀκοντιστὰς δὲ καὶ
τοξότας καὶ σφενδονήτας τρισχιλίων οὐκ ἐλάττους,
ὅπλων δὲ κόσμῳ καὶ παρασήμοις τριήρων καὶ πλήθει
κελευστῶν καὶ αὐλητῶν θεατρικῶς καὶ πρὸς ἔκπληξιν
πολεμίων ἐξησκημένος. ἦν οὖν, ὡς εἰκός, αὖθις ἐν 2
φόβῳ μεγάλῳ τὰ Συρακουσίων εἰς οὐδὲν πέρας οὐδ'
ἀπαλλαγήν, ἀλλὰ πονοῦντας ἄλλως καὶ φθειρομένους
αὑτοὺς μάτην ὁρώντων. τὸν δὲ Νικίαν οὐ πολὺν
χρόνον εὔφρανεν ἡ παρουσία τῆς δυνάμεως, ἀλλ' ἅμα
τῷ πρῶτον ἐν λόγοις γενέσθαι, τοῦ Δημοσθένους
εὐθὺς ἐπιχειρεῖν τοῖς πολεμίοις κελεύοντος καὶ τῷ
ταχίστῳ τῶν κινδύνων περὶ τοῦ παντὸς διαγωνισαμένους
ἑλεῖν Συρακούσας ἢ ἀποπλεῖν οἴκαδε, δείσας
καὶ θαυμάσας τὴν ὀξύτητα καὶ τόλμαν ἐδεῖτο μηδὲν
ἀπεγνωσμένως πράττειν μηδ' ἀνοήτως· τὴν γὰρ τρι- 3
βὴν εἶναι κατὰ τῶν πολεμίων οὔτε χρήματα κεκτημένων
ἔτι, μήτε τῶν συμμάχων αὐτοῖς πολὺν χρόνον
παραμενούντων, εἰ δὲ θλίβοιντο ταῖς ἀπορίαις, ταχὺ
πάλιν ἐπ' αὐτὸν ἐπὶ συμβάσεις τραπησομένων, ὡς
πρότερον. καὶ γὰρ ἦσαν ἄνδρες οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐν
Συρακούσαις διαλεγόμενοι τῷ Νικίᾳ κρύφα, καὶ μένειν
κελεύοντες ὡς καὶ νῦν ὑπερπονούντων τῷ πολέμῳ
καὶ τὸν Γύλιππον βαρυνομένων, ἐὰν δὲ μικρὸν
ἐπιτείνωσιν αἱ ἀνάγκαι, παντάπασιν ἀπαγορευσόντων.
τούτων ὁ Νικίας τὰ μὲν αἰνιττόμενος τὰ δ' οὐ 4

θέλων ἐν φανερῷ λέγειν, ἀτολμίας παρέσχε τοῖς στρα-
τηγοῖς δόξαν, καὶ ταὖτ' ἐκεῖνα πάλιν ἥκειν φάσκον-
τες αὐτοῦ, μελλήματα καὶ διατριβὰς καὶ ἀκριβολο-
γίας, αἷς ἀπώλεσε τὴν ἀκμὴν οὐκ εὐθὺς ἐπιχειρῶν
τοῖς πολεμίοις ἀλλ' ἕωλος καὶ καταφρονούμενος, τῷ
Δημοσθένει προσετίθεντο. καὶ ὁ Νικίας μόλις συν-
5 εχώρησεν ἐκβιασθείς. οὕτω δὴ τὴν πεζὴν στρατιὰν
ἀναλαβὼν ὁ Δημοσθένης νυκτὸς ἐπεχείρει ταῖς Ἐπι-
πολαῖς, καὶ τοὺς μὲν φθάσας πρὶν αἰσθέσθαι τῶν
πολεμίων ἀπέκτεινε, τοὺς δ' ἀμυνομένους ἐτρέψατο.
καὶ κρατῶν οὐκ ἔμενεν, ἀλλ' ἐχώρει προσωτέρω,
μέχρι οὗ τοῖς Βοιωτοῖς ἐνέτυχε· πρῶτοι γὰρ οὗτοι
συστρέψαντες ἑαυτοὺς καὶ συνδραμόντες εἰς τοὺς
Ἀθηναίους ἐναντίοις τοῖς δόρασι μετὰ βοῆς ἐώσαντο
6 καὶ πολλοὺς αὐτοῦ κατέβαλον. δι' ὅλου δὲ τοῦ στρα-
τεύματος εὐθὺς ἦν πτοία καὶ ταραχή, καὶ τοῦ φεύ-
γοντος ἤδη καταπιμπλάμενον τὸ ἔτι νικῶν, καὶ τὸ
ἐπιβαῖνον καὶ προσφερόμενον ὑπὸ τῶν πεφοβημέ-
νων ἀνακοπτόμενον ἑαυτῷ περιέπιπτε, τοὺς μὲν
φεύγοντας οἰόμενον διώκειν, τοῖς δὲ φίλοις ὡς πο-
7 λεμίοις χρώμενον. ἡ γὰρ ἄτακτος ἀνάμιξις ἐν ταὐτῷ
μετὰ φόβου καὶ ἀγνοίας, καὶ τὸ τῆς ὄψεως ἄπιστον
ἐν νυκτὶ μήτε σκότος ἄκρατον μήτε φῶς ἐχούσῃ
βέβαιον, ἀλλ' οἵαν εἰκὸς ἤδη καταφερομένης σελήνης
καὶ περισκιαζομένης ὅπλοις πολλοῖς καὶ σώμασι κι-
νουμένοις διὰ τοῦ φωτὸς μὴ διασαφοῦσαν τὰ εἴδη
φόβῳ τοῦ πολεμίου καὶ τὸ οἰκεῖον ποιεῖν ὕποπτον,
εἰς δεινὰς ἀπορίας καὶ περιπετείας καθίστη τοὺς
8 Ἀθηναίους. ἔτυχον δέ πως καὶ τὴν σελήνην ἔχοντες
ὄπισθεν· ὅθεν αὐτοὶ μὲν αὑτοῖς τὰς σκιὰς ἐπιβάλ-
λοντες ἀπέκρυπτον τὸ πλῆθος τῶν ὅπλων καὶ τὴν
λαμπρότητα, τοὺς δ' ἐναντίους ὁ πρὸς τὴν σελήνην

τῶν ἀσπίδων ἀντιφωτισμὸς πολὺ πλείονας ὁρᾶσθαι
καὶ λαμπροτέρους ἐποίει. τέλος δὲ πανταχόθεν αὐ- 9
τοῖς, ὡς ἐνέδοσαν, προσκειμένων τῶν πολεμίων
φεύγοντες οἳ μὲν ὑπ' ἐκείνων οἳ δ' ὑπ' ἀλλήλων ἀπ-
έθνησκον, οἳ δὲ κατὰ τῶν κρημνῶν ὀλισθαίνοντες·
τοὺς δ' ἀποσκεδασθέντας καὶ πλανωμένους ἡμέρας
ἐπιγενομένης οἱ ἱππεῖς καταλαμβάνοντες διέφθει-
ρον. ἐγένοντο δὲ νεκροὶ δισχίλιοι, καὶ τῶν περιγε-
νομένων ὀλίγοι μετὰ τῶν ὅπλων ἀπεσώθησαν.

Ὁ μὲν οὖν Νικίας πληγεὶς οὐκ ἀπροσδοκήτως 22
ᾐτιᾶτο τοῦ Δημοσθένους τὴν προπέτειαν, ἐκεῖνος
δὲ περὶ τούτων ἀπολογησάμενος ἐκέλευσεν ἀπο-
πλεῖν τὴν ταχίστην· οὔτε γὰρ ἄλλην ἀφίξεσθαι
δύναμιν αὐτοῖς, οὔτ' ἀπὸ τῆς παρούσης τῶν πολε-
μίων κρατεῖν, ὅπου γε καὶ κρατοῦντας ἐκείνων ἔδει 2
μεταστῆναι καὶ φυγεῖν τὸ χωρίον, ἀεὶ μέν, ὡς πυν-
θάνονται, βαρὺ καὶ νοσῶδες ὂν στρατοπέδῳ, νῦν
δ', ὡς βλέπουσι, καὶ διὰ τὴν ὥραν ὀλέθριον· μετο-
πώρου γὰρ ἦν ἡ ἀρχή, καὶ πολλοὶ μὲν ἠσθένουν ἤδη,
πάντες δὲ ἠθύμουν. ὁ δὲ Νικίας χαλεπῶς ἤκουε τὴν
φυγὴν καὶ τὸν ἀπόπλουν, οὐ τῷ μὴ δεδιέναι τοὺς Συ-
ρακουσίους, ἀλλὰ τῷ μᾶλλον τοὺς Ἀθηναίους καὶ
τὰς ἐκείνων δίκας καὶ συκοφαντίας φοβεῖσθαι. δει- 3
νὸν μὲν οὖν οὐδὲν αὐτόθι προσδοκᾶν ἔφασκεν, εἰ δὲ
συμβαίη, μᾶλλον αἱρεῖσθαι τὸν ὑπὸ τῶν πολεμίων
θάνατον ἢ τὸν ὑπὸ τῶν πολιτῶν, οὐχ ὅμοια φρονῶν
οἷς ὕστερον ὁ Βυζάντιος Λέων εἶπε πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ
πολίτας („βούλομαι" γὰρ ἔφη „μᾶλλον ὑφ' ὑμῶν ἢ
μεθ' ὑμῶν ἀποθανεῖν"), περὶ μέντοι τόπου καὶ χώ-
ρας εἰς ἣν μετάξουσι τὸ στρατόπεδον, βουλεύσεσθαι
καθ' ἡσυχίαν. ταῦτα δ' αὐτοῦ λέγοντος ὁ μὲν Δημο- 4
σθένης οὐδὲ τῇ προτέρᾳ γνώμῃ κατευτυχήσας ἐπαύ-

σατο βιαζόμενος, τοῖς δ' ἄλλοις παρέσχε τὸν Νικίαν προσδοκῶντα καὶ πιστεύοντα τοῖς ἔνδον· οὕτως ἐρρωμένως ἀναμάχεσθαι περὶ τῆς ἀποβάσεως· διὸ καὶ συνεχώρησαν. ὡς μέντοι στρατιὰ Συρακουσίοις ἐπῆλθεν ἄλλη καὶ μᾶλλον ἥπτετο τῶν Ἀθηναίων ἡ νόσος, ἤδη καὶ τῷ Νικίᾳ συνεδόκει μεθίστασθαι, καὶ παρήγγειλε τοῖς στρατιώταις εὐτρεπεῖς εἶναι πρὸς ἀπόπλουν.

23 *Ὡς δ' ἦν ἕτοιμα ταῦτα πάντα καὶ τῶν πολεμίων
οὐδεὶς παρεφύλαττεν ἅτε δὴ μὴ προσδοκώντων, ἐξ-
έλιπεν ἡ σελήνη τῆς νυκτός, μέγα δέος τῷ Νικίᾳ καὶ
τῶν ἄλλων τοῖς ὑπ' ἀπειρίας ἢ δεισιδαιμονίας ἐκπε-
πληγμένοις τὰ τοιαῦτα. τοῦ μὲν γὰρ ἡλίου τὴν περὶ
τὰς τριακάδας ἐπισκότησιν ἁμῶς γέ πως ἤδη συν-
εφρόνουν καὶ οἱ πολλοὶ γινομένην ὑπὸ τῆς σελήνης·*
2 *αὐτὴν δὲ τὴν σελήνην, ᾧ τινι συντυγχάνουσα καὶ
πῶς αἰφνίδιον ἐκ πανσελήνου τὸ φῶς ἀπόλλυσι καὶ
χρόας ἵησι παντοδαπάς, οὐ ῥᾴδιον ἦν καταλαβεῖν,
ἀλλ' ἀλλόκοτον ἡγοῦντο καὶ πρὸ συμφορῶν τινῶν
μεγάλων ἐκ θεοῦ γινόμενον σημεῖον. ὁ γὰρ πρῶτος
σαφέστατόν τε πάντων καὶ θαρραλεώτατον περὶ
σελήνης καταυγασμῶν καὶ σκιᾶς λόγον εἰς γραφὴν
καταθέμενος Ἀναξαγόρας οὔτ' αὐτὸς ἦν παλαιὸς οὔθ'
ὁ λόγος ἔνδοξος, ἀλλ' ἀπόρρητος ἔτι καὶ δι' ὀλίγων*
3 *καὶ μετ' εὐλαβείας τινὸς ἢ πίστεως βαδίζων. οὐ γὰρ
ἠνείχοντο τοὺς φυσικοὺς καὶ μετεωρολέσχας τότε κα-
λουμένους, ὡς εἰς αἰτίας ἀλόγους καὶ δυνάμεις ἀπρο-
νοήτους καὶ κατηναγκασμένα πάθη διατρίβοντας τὸ
θεῖον, ἀλλὰ καὶ Πρωταγόρας ἔφυγε, καὶ Ἀναξαγόραν
εἰρχθέντα μόλις περιεποιήσατο Περικλῆς, καὶ Σω-
κράτης, οὐδὲν αὐτῷ τῶν γε τοιούτων προσῆκον, ὅμως*
4 *ἀπώλετο διὰ φιλοσοφίαν. ὀψὲ δ' ἡ Πλάτωνος ἐκλάμ-*

ψασα δόξα διὰ τὸν βίον τοῦ ἀνδρός, καὶ ὅτι ταῖς
θείαις καὶ κυριωτέραις ἀρχαῖς ὑπέταξε τὰς φυσικὰς
ἀνάγκας, ἀφεῖλε τὴν τῶν λόγων τούτων διαβολήν,
καὶ τοῖς μαθήμασιν εἰς ἅπαντας ὁδὸν ἐνέδωκεν. ὁ
γοῦν ἑταῖρος αὐτοῦ Δίων, καθ' ὃν χρόνον ἔμελλεν
ἄρας ἐκ Ζακύνθου πλεῖν ἐπὶ Διονύσιον, ἐκλιπούσης
τῆς σελήνης οὐδὲν διαταραχθεὶς ἀνήχθη καὶ κατα-
σχὼν ἐν Συρακούσαις ἐξέβαλε τὸν τύραννον. τῷ μέν- 5
τοι Νικίᾳ συνηνέχθη τότε μηδὲ μάντιν ἔχειν ἔμπειρον
(ὁ γὰρ συνήθης αὐτοῦ καὶ τὸ πολὺ τῆς δεισιδαιμονίας
ἀφαιρῶν Στιλβίδης ἐτεθνήκει μικρὸν ἔμπροσθεν),
ἐπεὶ τὸ σημεῖον, ὥς φησι Φιλόχορος, φεύγουσιν οὐκ
ἦν πονηρὸν ἀλλὰ καὶ πάνυ χρηστόν· ἐπικρύψεως γὰρ
αἱ σὺν φόβῳ πράξεις δέονται, τὸ δὲ φῶς πολέμιόν
ἐστιν αὐταῖς. ἄλλως τε καὶ τῶν περὶ ἥλιον καὶ σελή- 6
νην ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐποιοῦντο φυλακήν, ὡς Αὐτο-
κλείδης διέγραψεν ἐν τοῖς ἐξηγητικοῖς· ὁ δὲ Νικίας
ἄλλην ἔπεισε σελήνης ἀναμένειν περίοδον, ὥσπερ
οὐκ εὐθὺς θεασάμενος αὐτὴν ἀποκαθαρθεῖσαν, ὅτε
τὸν σκιερὸν τόπον καὶ ὑπὸ τῆς γῆς ἀντιφραττόμε-
νον παρῆλθεν. μικροῦ δὲ πάντων ἀφέμενος τῶν 24
ἄλλων ἔθυέ τε καὶ διεμαντεύετο καθήμενος, ἕως
ἐπῆλθον αὐτοῖς οἱ πολέμιοι, τῷ μὲν πεζῷ τὰ τείχη
καὶ τὸ στρατόπεδον αὐτῶν πολιορκοῦντες, ταῖς δὲ
ναυσὶ κύκλῳ τὸν λιμένα περιλαμβάνοντες, οὐκ αὐτοὶ
μόνον ταῖς τριήρεσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ παιδάρια πανταχόθεν
ἐπιβαίνοντα τῶν ἁλιάδων καὶ ταῖς σκάφαις
προσπλέοντα προυκαλεῖτο τοὺς Ἀθηναίους καὶ πρου-
πηλάκιζεν. ὧν ἕνα, παῖδα γνωρίμων γονέων, Ἡρα- 2
κλείδην, προεξελάσαντα τῷ πλοίῳ ναῦς Ἀττικὴ διώ-
κουσα κατελάμβανε. δείσας δὲ περὶ αὐτῷ Πόλλιχος
ὁ θεῖος ἀντελαύνει δέκα τριήρεσιν ὧν ἦρχεν· οἱ δ'

ἄλλοι περὶ τοῦ Πολλίχου φοβηθέντες ὡσαύτως ἀνή-
γοντο. καὶ ναυμαχίας ἰσχυρᾶς γενομένης ἐνίκησαν οἱ
Συρακούσιοι, καὶ τὸν Εὐρυμέδοντα πολλῶν μετ'
ἄλλων διέφθειραν.
3 Ἦν οὖν οὐκέτι μένειν ἀνασχετὰ Ἀθηναίοις, ἀλλὰ
τῶν στρατηγῶν κατεβόων πεζῇ κελεύοντες ἀναχω-
ρεῖν. καὶ γὰρ οἱ Συρακούσιοι νικήσαντες εὐθὺς ἐν-
έφραξαν καὶ ἀπέκλεισαν τὸν διέκπλουν τοῦ λιμένος.
οἱ δὲ περὶ τὸν Νικίαν τοῦτο μὲν οὐκ ἐπείθοντο·
δεινὸν γὰρ ἦν ἀπολιπεῖν ὁλκάδας τε πολλὰς καὶ τριή-
4 ρεις ὀλίγον ἀριθμῷ διακοσίων ἀποδεούσας· ἐμβιβά-
σαντες δὲ τῶν πεζῶν τοὺς ἀρίστους καὶ τῶν ἀκον-
τιστῶν τοὺς ἀλκιμωτάτους ἐπλήρωσαν ἑκατὸν καὶ
δέκα τριήρεις· αἱ γὰρ ἄλλαι ταρσῶν ἐνδεεῖς ἦσαν.
τὸν δὲ λοιπὸν ὄχλον ἔστησε παρὰ θάλασσαν ὁ Νικίας,
ἐκλιπὼν τὸ μέγα στρατόπεδον καὶ τὰ τείχη τὰ συν-
άπτοντα πρὸς τὸ Ἡράκλειον, ὥστε μὴ τεθυκότων
τὴν εἰθισμένην θυσίαν τῷ Ἡρακλεῖ τῶν Συρακου-
σίων, θῦσαι τότε τοὺς ἱερεῖς καὶ στρατηγοὺς ἀνα-
βάντας ἤδη πληρουμένων τῶν τριήρων. ἐπεὶ δ' οἱ
μάντεις τοῖς Συρακουσίοις ἀπήγγειλαν ἐκ τῶν ἱερῶν
λαμπρότητα καὶ νίκην μὴ καταρχομένοις μάχης ἀλλ'
ἀμυνομένοις (καὶ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πάντων κρατεῖν
ἀμυνόμενον καὶ προεπιχειρούμενον), ἀνήχθησαν.
ἡ δὲ ναυμαχία πολὺ μεγίστη καὶ καρτερωτάτη γενο-
μένη, καὶ μηδὲν ἐλάττονα πάθη καὶ θορύβους πα-
ρασχοῦσα τοῖς θεωμένοις ἢ τοῖς ἀγωνιζομένοις διὰ
τὴν παντὸς ἐπίβλεψιν τοῦ ἔργου ποικίλας μεταβολὰς
καὶ ἀπροσδοκήτους ἐν ὀλίγῳ λαμβάνοντος, ἔβλαπτε
ταῖς αὐτῶν παρασκευαῖς οὐχ ἧττον τῶν πολεμίων
2 τοὺς Ἀθηναίους. ἀθρόαις γὰρ ἐμάχοντο ταῖς ναυσὶ
καὶ βαρείαις πρὸς κούφας ἀλλαχόθεν ἄλλας ἐπιφερο-

μένας, καὶ βαλλόμενοι λίθοις ὁμοίαν ἔχουσι τὴν
πληγὴν πανταχόθεν ἀντέβαλλον ἀκοντίοις καὶ το-
ξεύμασιν, ὧν ὁ σάλος τὴν εὐθυβολίαν διέστρεφεν,
ὥστε μὴ πάντα κατ' αἰχμὴν προσφέρεσθαι. ταῦτα δ'
Ἀρίστων ὁ Κορίνθιος κυβερνήτης ἐδίδαξε τοὺς Συ-
ρακουσίους, καὶ παρὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἀγωνιζόμε-
νος προθύμως ἔπεσεν ἤδη κρατούντων τῶν Συρα-
κουσίων.

Γενομένης δὲ μεγάλης τροπῆς καὶ φθορᾶς ἡ μὲν 3
κατὰ θάλασσαν φυγὴ τοῖς Ἀθηναίοις ἀποκέκοπτο·
χαλεπὴν δὲ καὶ διὰ γῆς τὴν σωτηρίαν ὁρῶντες οὔτε
ναῦς ἀφέλκοντας ἐγγύθεν ἔτι τοὺς πολεμίους ἐκώ-
λυον οὔτε νεκρῶν ᾔτησαν ἀναίρεσιν, ἅτε δὴ τῆς ἐκεί-
νων ἀταφίας τὴν τῶν νοσούντων καὶ τετρωμένων
ἀπόλειψιν οἰκτροτέραν οὖσαν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχον-
τες, αὐτοὺς δὲ κἀκείνων ἐπιπονωτέρους ἡγούμενοι,
μετὰ πλειόνων κακῶν ἐπὶ ταὐτὸ πάντως ἀφιξομένους
τέλος. ὡρμημένων δ' αὐτῶν ἀπαίρειν διὰ νυκτὸς οἱ 26
μὲν περὶ τὸν Γύλιππον, ὁρῶντες ἐν θυσίαις καὶ πό-
τοις τοὺς Συρακουσίους διά τε τὴν νίκην καὶ τὴν ἑορ-
τὴν ὄντας, οὔτε πείσειν οὔτε βιάσεσθαι προσεδόκων
ἀναστάντας ἤδη προσφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις ἀπιοῦ-
σιν, Ἑρμοκράτης δ' αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ συνθεὶς ἐπὶ τὸν
Νικίαν ἀπάτην, ἔπεμψέ τινας τῶν ἑταίρων πρὸς
αὐτόν, ἀπ' ἐκείνων μὲν ἥκειν τῶν ἀνδρῶν φάσκον- 2
τας οἳ καὶ πρότερον εἰώθεσαν κρύφα τῷ Νικίᾳ δια-
λέγεσθαι, παραινοῦντας δὲ μὴ πορεύεσθαι διὰ τῆς
νυκτὸς ὡς τῶν Συρακουσίων ἐνέδρας πεποιημένων
αὐτοῖς καὶ προκατεχόντων τὰς παρόδους. τούτῳ δὲ
καταστρατηγηθεὶς ὁ Νικίας ὑπέμεινεν ἃ ψευδῶς ἔδει-
σεν ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀληθῶς παθεῖν. προελθόν- 3
τες γὰρ ἅμ' ἡμέρᾳ τὰς δυσχωρίας τῶν ὁδῶν κατέλαβον

καὶ τὰς διαβάσεις τῶν ποταμῶν ἀπετείχισαν τάς τε
γεφύρας ἀπέκοψαν, ἐν δὲ τοῖς ὁμαλοῖς καὶ πεδινοῖς
τοὺς ἱππεῖς ἔταξαν, ὥστε μηδένα λελεῖφθαι τοῖς
Ἀθηναίοις τόπον ἀμαχεὶ προελθεῖν. οἳ δὲ καὶ τὴν
ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν νύκτα τὴν ἑτέραν ἐπιμείναν-
τες ἐπορεύοντο κλαυθμῷ καὶ ὀλοφυρμῷ, καθάπερ
ἐκ πατρίδος, οὐ πολεμίας ἀνιστάμενοι, διὰ τὰς ἀπο-
ρίας τῶν ἀναγκαίων καὶ τὰς ἀπολείψεις τῶν ἀδυνά-
των φίλων καὶ συνήθων, ὅμως τὰ παρόντα κακὰ
κουφότερα τῶν προσδοκωμένων νομίζοντες εἶναι.
4 πολλῶν δὲ δεινῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ φαινομένων
οὐδὲν ἦν οἰκτρότερον αὐτοῦ Νικίου θέαμα, κεκακω-
μένου μὲν ὑπὸ τῆς ἀσθενείας, συνεσταλμένου δὲ παρ'
ἀξίαν εἰς ἀναγκαίαν δίαιταν καὶ τὰ μικρότατα τῶν
ἐφοδίων εἰς τὸ σῶμα πολλῶν διὰ τὴν νόσον δεόμε-
νον, πράττοντος δὲ μετ' ἀρρωστίας καὶ καρτεροῦν-
τος ἃ πολλοὶ τῶν ἐρρωμένων μόλις ὑπέμενον, κατα-
φανοῦς δὲ πᾶσιν ὄντος οὐ δι' αὑτὸν οὐδὲ τῷ φιλοψυ-
χεῖν τοῖς πόνοις ἐμμένοντος, ἀλλὰ δι' ἐκείνους τὴν
5 ἐλπίδα μὴ προϊεμένου. καὶ γὰρ εἰς δάκρυα καὶ ὀδυρ-
μοὺς τῶν ἄλλων ὑπὸ φόβου καὶ λύπης τρεπομένων,
ἐκεῖνος εἴ ποτε βιασθείη τοῦτο ποιῆσαι, δῆλος ἦν τὸ
αἰσχρὸν καὶ τὸ ἀκλεὲς τῆς στρατείας ἀναλογιζόμενος
πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν δόξαν ὧν ἤλπιζε κατορθώ-
6 σειν. οὐ μόνον δ' αὐτοῦ τὴν ὄψιν ὁρῶντες, ἀλλὰ καὶ
τῶν λόγων μνημονεύοντες καὶ τῶν παραινέσεων ἃς
ἐποιήσατο κωλύων τὸν ἔκπλουν, ἔτι μᾶλλον ἐνόμιζον
ἀναξίως ταλαιπωρεῖν· καὶ πρὸς τὰς ἐκ θεῶν ἐλπίδας
ἀθύμως εἶχον, ἐννοοῦντες ὡς ἀνὴρ θεοφιλὴς καὶ
πολλὰ καὶ μεγάλα λαμπρυνάμενος πρὸς τὸ θεῖον
οὐδενὸς ἐπιεικεστέρᾳ τύχῃ χρῆται τῶν κακίστων ἐν
τῷ στρατεύματι καὶ ταπεινοτάτων.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὅ γε Νικίας ἐπειρᾶτο καὶ φωνῇ καὶ 27
προσώπῳ καὶ δεξιώσει κρείττων ὁρᾶσθαι τῶν δει-
νῶν. καὶ παρὰ πᾶσάν γε τὴν πορείαν ἐφ' ἡμέρας
ὀκτὼ βαλλόμενος καὶ τραυματιζόμενος ὑπὸ τῶν πο-
λεμίων ἀήττητον ἐφύλαττε τὴν σὺν αὐτῷ δύναμιν,
ἄχρι οὗ Δημοσθένης ἑάλω καὶ τὸ μετ' ἐκείνου στρά-
τευμα, περὶ τὴν Πολυζήλειον αὐλὴν ἐν τῷ διαμάχε-
σθαι καὶ ὑπολείπεσθαι κυκλωθέν. αὐτὸς δὲ Δη- 2
μοσθένης σπασάμενος τὸ ξίφος ἔπληξε μὲν ἑαυ-
τόν, οὐ μὴν ἀπέθανε, ταχὺ τῶν πολεμίων περι-
σχόντων καὶ συλλαβόντων αὐτόν. ὡς δὲ τῷ Νικίᾳ
προσελάσαντες ἔφραζον οἱ Συρακούσιοι καὶ πέμψας
ἱππέας ἔγνω τὴν ἐκείνου τοῦ στρατεύματος ἅλωσιν,
ἠξίου σπείσασθαι πρὸς τὸν Γύλιππον, ὅπως ἀφῶσι
τοὺς Ἀθηναίους ἐκ Σικελίας ὅμηρα λαβόντες ὑπὲρ
τῶν χρημάτων, ὅσα Συρακουσίοις ἀνάλωτο πρὸς τὸν
πόλεμον. οἳ δ' οὐ προσεῖχον, ἀλλὰ πρὸς ὕβριν καὶ 3
μετ' ὀργῆς ἀπειλοῦντες καὶ λοιδοροῦντες ἔβαλλον ἤδη
πάντων ἐνδεῶς ἔχοντα τῶν ἀναγκαίων. οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὴν νύκτα διεκαρτέρησε καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν
προῄει βαλλόμενος πρὸς τὸν Ἀσίναρον ποταμόν.
ἐκεῖ δὲ τοὺς μὲν οἱ πολέμιοι συνενεγκόντες ἐνέσεισαν
εἰς τὸ ῥεῖθρον, οἳ δὲ φθάνοντες ὑπὸ δίψους ἔρ-
ριπτον ἑαυτούς. καὶ πλεῖστος ἐνταῦθα μόρος ἦν καὶ 4
ὠμότατος ἐν τῷ ποταμῷ πινόντων ἅμα καὶ σφαττο-
μένων, ἄχρι Νικίας Γυλίππῳ προσπεσὼν εἶπεν
"ἔλεος ὑμᾶς ὦ Γύλιππε λαβέτω νικῶντας, ἐμοῦ μὲν
μηδείς, ὃς ἐπὶ τηλικαύταις εὐτυχίαις ὄνομα καὶ δόξαν
ἔσχον, τῶν δ' ἄλλων Ἀθηναίων, ἐννοηθέντας ὅτι
κοιναὶ μὲν αἱ τύχαι τοῦ πολέμου, μετρίως δ' αὐταῖς
καὶ πράως ἐχρήσαντο ἐν οἷς εὐτύχουν Ἀθηναῖοι πρὸς
ὑμᾶς." τοιαῦτα τοῦ Νικίου λέγοντος ἔπαθε μέν τι 5

καὶ πρὸς τὴν ὄψιν αὐτοῦ καὶ πρὸς τοὺς λόγους ὁ Γύλιππος (ᾔδει γὰρ τοὺς Λακεδαιμονίους εὖ πεπονθότας ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὰς γενομένας διαλύσεις), μέγα δ' ἡγεῖτο πρὸς δόξαν εἰ ζῶντας ἀπαγάγοι τοὺς ἀντιστρατήγους. διὸ τόν τε Νικίαν ἀναλαβὼν ἐθάρρυνε καὶ τοὺς ἄλλους ζωγρεῖν παρήγγειλε. βραδέως δὲ τοῦ παραγγέλματος διικνουμένου πολλῷ τῶν φονευθέντων ἐλάττονες οἱ διασωθέντες ἐγένοντο· καίτοι πολ-
6 λοὶ διεκλάπησαν ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. τοὺς δὲ φανερῶς ἑαλωκότας ἀθροίσαντες τὰ μὲν κάλλιστα καὶ μέγιστα δένδρα τῶν περὶ τὸν ποταμὸν ἀνέδησαν αἰχμαλώτοις πανοπλίαις, ἐστεφανωμένοι δὲ αὐτοὶ καὶ κοσμήσαντες ⟨τοὺς⟩ ἵππους διαπρεπῶς, κείραντες δὲ τοὺς τῶν πολεμίων εἰσήλαυνον εἰς τὴν πόλιν, ἀγῶνα λαμπρότατον ὧν Ἕλληνες πρὸς Ἕλληνας ἠγωνίσαντο καὶ νίκην τελεωτάτην κράτει πλείστῳ καὶ ῥώμῃ μεγίστῃ προθυμίας καὶ ἀρετῆς κατωρθωκότες.

28 Ἐκκλησίας δὲ πανδήμου Συρακουσίων καὶ συμμάχων γενομένης, Εὐρυκλῆς ὁ δημαγωγὸς ἔγραψε πρῶτον μὲν τὴν ἡμέραν ἐν ᾗ τὸν Νικίαν ἔλαβον ἱερὰν ἔχειν, θύοντας καὶ σχολάζοντας ἔργων, Ἀσιναρίαν τὴν ἑορτὴν ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καλοῦντας (ἡμέρα δ' ἦν τετρὰς φθίνοντος τοῦ Καρνείου μηνός, ὃν Ἀθηναῖοι
2 Μεταγειτνιῶνα προσαγορεύουσι), τῶν δ' Ἀθηναίων τοὺς μὲν οἰκέτας ἀποδόσθαι καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους, αὐτοὺς δὲ καὶ τοὺς ἀπὸ Σικελίας φρουρεῖν ἐμβαλόντας εἰς τὰς λατομίας, πλὴν τῶν στρατηγῶν, ἐκείνους δ' ἀποκτεῖναι. ταῦτα προσδεχομένων τῶν Συρακουσίων, Ἑρμοκράτης μὲν εἰπὼν ὅτι τοῦ νικᾶν κρεῖττόν ἐστι τὸ καλῶς χρῆσθαι τῇ νίκῃ, οὐ μετρίως ἐθορυβήθη, Γύλιππον δὲ τοὺς στρατηγοὺς τῶν Ἀθηναίων ἐξαιτούμενον ζῶντας ἀγαγεῖν Λακεδαιμονίοις

ὑβρίζοντες ἤδη τοῖς εὐτυχήμασιν οἱ Συρακούσιοι
κακῶς ἔλεγον, ἄλλως τε καὶ παρὰ τὸν πόλεμον αὐτοῦ 3
τὴν τραχύτητα καὶ τὸ Λακωνικὸν τῆς ἐπιστασίας οὐ
ῥᾳδίως ἐνηνοχότες, ὡς δὲ Τίμαιός φησι, καὶ μικρο-
λογίαν τινὰ καὶ πλεονεξίαν κατεγνωκότες, ἀρρώ-
στημα πατρῷον, ἐφ' ᾧ καὶ Κλεανδρίδης ὁ πατὴρ αὐ-
τοῦ δώρων ἁλοὺς ἔφυγε, καὶ οὗτος αὐτός, ἀπὸ τῶν
χιλίων ταλάντων ἃ Λύσανδρος ἔπεμψεν εἰς Σπάρτην
ὑφελόμενος τριάκοντα καὶ κρύψας ὑπὸ τὸν ὄροφον
τῆς οἰκίας, εἶτα μηνυθείς, αἴσχιστα πάντων ἐξέπε-
σεν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν τῷ Λυσάνδρου βίῳ μᾶλλον 4
διηκρίβωται, Δημοσθένην δὲ καὶ Νικίαν ἀποθανεῖν
Τίμαιος οὔ φησιν ὑπὸ Συρακουσίων καταλευσθέντας,
ὡς Φίλιστος ἔγραψε καὶ Θουκυδίδης, ἀλλ' Ἑρμοκρά-
τους πέμψαντος ἔτι τῆς ἐκκλησίας συνεστώσης, καὶ
δι' ἑνὸς τῶν φυλάκων παρέντων, αὐτοὺς δι' αὑτῶν
ἀποθανεῖν· τὰ μέντοι σώματα πρὸς ταῖς πύλαις ἐκ-
βληθέντα κεῖσθαι φανερὰ τοῖς δεομένοις τοῦ θεά-
ματος. πυνθάνομαι δὲ μέχρι νῦν ἐν Συρακούσαις 5
ἀσπίδα κειμένην πρὸς ἱερῷ δείκνυσθαι Νικίου μὲν
λεγομένην, χρυσοῦ δὲ καὶ πορφύρας εὖ πως πρὸς ἄλ-
ληλα μεμιγμένων δι' ὑφῆς συγκεκροτημένην.

Τῶν δ' Ἀθηναίων οἱ μὲν πλεῖστοι διεφθάρησαν 29
ἐν ταῖς λατομίαις ὑπὸ νόσου καὶ διαίτης πονηρᾶς, εἰς
ἡμέραν ἑκάστην κοτύλας δύο κριθῶν λαμβάνοντες
καὶ μίαν ὕδατος, οὐκ ὀλίγοι δ' ἐπράθησαν διακλα-
πέντες ἢ καὶ διαλαθόντες ὡς οἰκέται. καὶ τούτους
ὡς οἰκέτας ἐπώλουν, στίζοντες ἵππον εἰς τὸ μέτω-
πον· ἀλλ' ἦσαν οἱ καὶ τοῦτο πρὸς τῷ δουλεύειν ὑπο-
μένοντες. ἐβοήθει δὲ καὶ τούτοις ἥ τ' αἰδὼς καὶ τὸ 2
κόσμιον· ἢ γὰρ ἠλευθεροῦντο ταχέως ἢ τιμώμενοι
παρέμενον τοῖς κεκτημένοις. ἔνιοι δὲ καὶ δι' Εὐρι-

[illegible] ὡς ἔοικε, τῶν ἐκτὸς [illegible] περὶ Σικε-[illegible] ἐκάστοτε δεί-[illegible] ἀγα-[illegible] τούτων γοῦν φασὶ τῶν [illegible] τὴν Εὐριπί-[illegible] μὲν ὅτι δου-[illegible] τῶν ἐκείνου [illegible] μετὰ [illegible] τῶν μελῶν [illegible] εἰς τοὺς Καυνίους [illegible] ὑπὸ λῃστρί-[illegible] ἀλλ' ἐκεῖ-[illegible] γινώσκουσιν [illegible] ἐκείνου, οὕτω [illegible]

1 [illegible] οὐχ ἥκιστα διὰ [illegible] ξένος γάρ τις, ὡς [illegible] ἐπὶ κουρεῖον [illegible] λόγους ἐποιεῖτο [illegible] πρὶν [illegible] εἰς τὸ ἄστυ [illegible] ἀγορὰν ἐν-
2 [illegible] ταραχῆς, ὡς [illegible] ἐκκλησίαν συναγα-[illegible] ὡς δ' ἐρωτώμενος [illegible] φράζειν, δόξας [illegible] τὴν πόλιν, εἰς τὸν [illegible] ἀντεβάλλοντο πολὺν χρόνον, ἕως ἐπῆλθον οἱ τὸ πᾶν κακόν, ὡς εἶχεν, ἀπαγγέλλοντες. οὕτω μόλις ὁ Νικίας ἐπιστεύθη παθὼν ἃ πολλάκις αὐτοῖς προεῖπεν.

Μάρκος δὲ Κράσσος ἦν τιμητικοῦ καὶ θριαμβικοῦ 1
πατρός, ἐτράφη δ' ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ μετὰ δυοῖν ἀδελ-
φῶν. καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γυναῖκες ἦσαν ἔτι τῶν
γονέων ζώντων, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐφοίτων
τράπεζαν, ὅθεν οὐχ ἥκιστα δοκεῖ καὶ διὰ τοῦτο σώ-
φρων καὶ μέτριος γενέσθαι περὶ τὴν δίαιταν. ἀποθα-
νόντος δὲ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀδελφῶν τῇ γυναικὶ συνῴ-
κησε καὶ τοὺς παῖδας ἐξ ἐκείνης ἔσχεν, οὐδενὸς ἧττον
καὶ περὶ ταῦτα Ῥωμαίων εὔτακτος γενόμενος. καίτοι 2
προϊὼν καθ' ἡλικίαν αἰτίαν ἔσχε Λικινίᾳ συνιέναι,
τῶν Ἑστιάδων μιᾷ παρθένων· καὶ δίκην ἔφυγεν ἡ
Λικινία Πλωτίου τινὸς διώκοντος. ἦν δὲ προάστειον
αὐτῇ καλόν, ὃ βουλόμενος λαβεῖν ὀλίγης τιμῆς ὁ
Κράσσος καὶ διὰ τοῦτο προσκείμενος ἀεὶ τῇ γυναικὶ
καὶ θεραπεύων εἰς τὴν ὑποψίαν ἐκείνην ἐνέπεσε· καὶ
τρόπον τινὰ τῇ φιλοπλουτίᾳ τὴν αἰτίαν τῆς φθορᾶς
ἀπολυσάμενος ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀφείθη. τὴν δὲ Λι-
κινίαν οὐκ ἀνῆκε πρότερον ἢ τοῦ κτήματος κρατῆσαι.

Ῥωμαῖοι μὲν οὖν λέγουσι πολλαῖς ἀρεταῖς τοῦ 2
Κράσσου κακίαν μόνην ἐπισκοτῆσαι τὴν φιλοπλου-
τίαν· ἔοικε δὲ μία πασῶν ἐρρωμενεστέρα τῶν ἐν
αὐτῷ κακιῶν γενομένη τὰς ἄλλας ἀμαυρῶσαι. τεκμή-
ρια δὲ τῆς φιλοπλουτίας αὐτοῦ μέγιστα ποιοῦνται
τόν τε τρόπον τοῦ πορισμοῦ καὶ τῆς οὐσίας τὸ μέγε-
θος· τριακοσίων γὰρ οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ 2
ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν ὑπατείαν ἀποθύσας μὲν
τῷ Ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας,
τρεῖς δὲ μῆνας ἑκάστῳ Ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν
αὐτοῦ παρασχών, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ Πάρθους στρα-
τείας αὐτὸς αὑτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας
εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτακισχιλίοις.
τὰ δὲ πλεῖστα τούτων, εἰ δεῖ μετὰ βλασφημίας εἰπεῖν 3

πίδην ἐσώθησαν. μάλιστα γάρ, ὡς ἔοικε, τῶν ἐκτὸς Ἑλλήνων ἐπόθησαν αὐτοῦ τὴν μοῦσαν οἱ περὶ Σικελίαν, καὶ μικρὰ τῶν ἀφικνουμένων ἑκάστοτε δείγματα καὶ γεύματα κομιζόντων ἐκμανθάνοντες ἀγα-
3 πητῶς μετεδίδοσαν ἀλλήλοις. τότε γοῦν φασι τῶν σωθέντων οἴκαδε συχνοὺς ἀσπάσασθαι τὸν Εὐριπίδην φιλοφρόνως, καὶ διηγεῖσθαι τοὺς μὲν ὅτι δουλεύοντες ἀφείθησαν ἐκδιδάξαντες ὅσα τῶν ἐκείνου ποιημάτων ἐμέμνηντο, τοὺς δ᾽ ὅτι πλανώμενοι μετὰ τὴν μάχην τροφῆς καὶ ὕδατος μετέλαβον τῶν μελῶν ᾄσαντες. οὐ δεῖ δὴ θαυμάζειν ὅτι τοὺς Καυνίους φασὶ πλοίου προσφερομένου τοῖς λιμέσιν ὑπὸ ληστρίδων διωκομένου μὴ δέχεσθαι τὸ πρῶτον ἀλλ᾽ ἀπείργειν, εἶτα μέντοι διαπυνθανομένους εἰ γινώσκουσιν ᾄσματα τῶν Εὐριπίδου, φησάντων ἐκείνων, οὕτω παρεῖναι καὶ καταγαγεῖν τὸ πλοῖον.

30 Ἀθηναίοις δέ φασι τὴν συμφορὰν οὐχ ἥκιστα διὰ τὸν ἄγγελον ἄπιστον γενέσθαι. ξένος γάρ τις, ὡς ἔοικεν, ἀποβὰς εἰς Πειραιᾶ καὶ καθίσας ἐπὶ κουρεῖον ὡς ἐγνωκότων ἤδη τῶν Ἀθηναίων λόγους ἐποιεῖτο περὶ τῶν γεγονότων. ὁ δὲ κουρεὺς ἀκούσας, πρὶν ἄλλους πυνθάνεσθαι, δρόμῳ συντείνας εἰς τὸ ἄστυ καὶ προσβαλὼν τοῖς ἄρχουσιν εὐθὺς κατ᾽ ἀγορὰν ἐν-
2 έβαλε τὸν λόγον. ἐκπλήξεως δὲ καὶ ταραχῆς, ὡς εἰκός, γενομένης οἱ μὲν ἄρχοντες ἐκκλησίαν συναγαγόντες εἰσήγαγον τὸν ἄνθρωπον· ὡς δ᾽ ἐρωτώμενος παρ᾽ οὗ πύθοιτο σαφὲς οὐδὲν εἶχε φράζειν, δόξας λογοποιὸς εἶναι καὶ ταράττειν τὴν πόλιν, εἰς τὸν τροχὸν καταδεθεὶς ἐστρεβλοῦτο πολὺν χρόνον, ἕως ἐπῆλθον οἱ τὸ πᾶν κακόν, ὡς εἶχεν, ἀπαγγέλλοντες. οὕτω μόλις ὁ Νικίας ἐπιστεύθη παθὼν ἃ πολλάκις αὐτοῖς προεῖπεν.

Μάρκος δὲ Κράσσος ἦν τιμητικοῦ καὶ θριαμβικοῦ πατρός, ἐτράφη δ' ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ μετὰ δυοῖν ἀδελφῶν. καὶ τοῖς ἀδελφοῖς αὐτοῦ γυναῖκες ἦσαν ἔτι τῶν γονέων ζώντων, καὶ πάντες ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἐφοίτων τράπεζαν, ὅθεν οὐχ ἥκιστα δοκεῖ καὶ διὰ τοῦτο σώφρων καὶ μέτριος γενέσθαι περὶ τὴν δίαιταν. ἀποθανόντος δὲ τοῦ ἑτέρου τῶν ἀδελφῶν τῇ γυναικὶ συνῴκησε καὶ τοὺς παῖδας ἐξ ἐκείνης ἔσχεν, οὐδενὸς ἧττον 1
καὶ περὶ ταῦτα Ῥωμαίων εὔτακτος γενόμενος. καίτοι 2
προϊὼν καθ' ἡλικίαν αἰτίαν ἔσχε Λικινίᾳ συνιέναι, τῶν Ἑστιάδων μιᾷ παρθένων· καὶ δίκην ἔφυγεν ἡ Λικινία Πλωτίου τινὸς διώκοντος. ἦν δὲ προάστειον αὐτῇ καλόν, ὃ βουλόμενος λαβεῖν ὀλίγης τιμῆς ὁ Κράσσος καὶ διὰ τοῦτο προσκείμενος ἀεὶ τῇ γυναικὶ καὶ θεραπεύων εἰς τὴν ὑποψίαν ἐκείνην ἐνέπεσε· καὶ τρόπον τινὰ τῇ φιλοπλουτίᾳ τὴν αἰτίαν τῆς φθορᾶς ἀπολυσάμενος ὑπὸ τῶν δικαστῶν ἀφείθη. τὴν δὲ Λικινίαν οὐκ ἀνῆκε πρότερον ἢ τοῦ κτήματος κρατῆσαι.

Ῥωμαῖοι μὲν οὖν λέγουσι πολλαῖς ἀρεταῖς τοῦ 2
Κράσσου κακίαν μόνην ἐπισκοτῆσαι τὴν φιλοπλουτίαν· ἔοικε δὲ μία πασῶν ἐρρωμενεστέρα τῶν ἐν αὐτῷ κακιῶν γενομένη τὰς ἄλλας ἀμαυρῶσαι. τεκμήρια δὲ τῆς φιλοπλουτίας αὐτοῦ μέγιστα ποιοῦνται τόν τε τρόπον τοῦ πορισμοῦ καὶ τῆς οὐσίας τὸ μέγεθος·
τριακοσίων γὰρ οὐ πλείω κεκτημένος ἐν ἀρχῇ 2
ταλάντων, εἶτα παρὰ τὴν ὑπατείαν ἀποθύσας μὲν τῷ Ἡρακλεῖ τὴν δεκάτην καὶ τὸν δῆμον ἑστιάσας, τρεῖς δὲ μῆνας ἑκάστῳ Ῥωμαίων σιτηρέσιον ἐκ τῶν αὐτοῦ παρασχών, ὅμως πρὸ τῆς ἐπὶ Πάρθους στρατείας αὐτὸς αὐτῷ θέμενος ἐκλογισμὸν τῆς οὐσίας εὗρεν ἑκατὸν ταλάντων τίμημα πρὸς ἑπτακισχιλίοις.
τὰ δὲ πλεῖστα τούτων, εἰ δεῖ μετὰ βλασφημίας εἰπεῖν 3

τὸ ἀληθές, ἐκ πυρὸς συνήγαγε καὶ πολέμου, ταῖς κοιναῖς
ἀτυχίαις προσόδῳ τῇ μεγίστῃ χρησάμενος. ὅτε γὰρ
Σύλλας ἑλὼν τὴν πόλιν ἐπώλει τὰς οὐσίας τῶν ἀνῃρη-
μένων ὑπ' αὐτοῦ, λάφυρα καὶ νομίζων καὶ ὀνομάζων,
καὶ βουλόμενος ὅτι πλείστοις καὶ κρατίστοις προσ-
ομόρξασθαι τὸ ἄγος, οὔτε λαμβάνων οὔτ' ὠνούμενος
4 ἀπεῖπε. πρὸς δὲ τούτοις ὁρῶν τὰς συγγενεῖς καὶ συν-
οίκους τῆς Ῥώμης κῆρας ἐμπρησμοὺς καὶ συνιζήσεις
διὰ βάρος καὶ πλῆθος οἰκοδομημάτων, ἐωνεῖτο δού-
λους ἀρχιτέκτονας καὶ οἰκοδόμους, εἶτ' ἔχων τούτους
ὑπὲρ πεντακοσίους ὄντας, ἐξηγόραζε τὰ καιόμενα καὶ
γειτνιῶντα τοῖς καιομένοις, διὰ φόβον καὶ ἀδηλότητα
τῶν δεσποτῶν ἀπ' ὀλίγης τιμῆς προϊεμένων, ὥστε
τῆς Ῥώμης τὸ πλεῖστον μέρος ὑπ' αὐτῷ γενέσθαι.
5 τοσούτους δὲ κεκτημένος τεχνίτας οὐδὲν ᾠκοδόμησεν
αὐτὸς ἢ τὴν ἰδίαν οἰκίαν, ἀλλ' ἔλεγε τοὺς φιλοικοδό-
μους αὐτοὺς ὑφ' ἑαυτῶν καταλύεσθαι χωρὶς ἀντα-
γωνιστῶν. ὄντων δ' αὐτῷ παμπόλλων ἀργυρείων,
πολυτιμήτου δὲ χώρας καὶ τῶν ἐργαζομένων ἐν αὐτῇ,
ὅμως ἄν τις ἡγήσαιτο μηδὲν εἶναι ταῦτα πάντα πρὸς
6 τὴν τῶν οἰκετῶν τιμήν· τοσούτους ἐκέκτητο καὶ
τοιούτους, ἀναγνώστας ὑπογραφεῖς ἀργυρογνώμο-
νας διοικητὰς τραπεζοκόμους, αὐτὸς ἐπιστατῶν
μανθάνουσι καὶ προσέχων καὶ διδάσκων, καὶ ὅλως
νομίζων τῷ δεσπότῃ προσήκειν μάλιστα τὴν περὶ
τοὺς οἰκέτας ἐπιμέλειαν ὡς ὄργανα ἔμψυχα τῆς οἰκο-
7 νομικῆς. καὶ τοῦτο μὲν ὀρθῶς ὁ Κράσσος, εἴπερ, ὡς
ἔλεγεν, ἡγεῖτο τὰ μὲν ἄλλα διὰ τῶν οἰκετῶν χρῆναι
τοὺς δ' οἰκέτας δι' αὐτοῦ κυβερνᾶν· τὴν γὰρ οἰκονο-
μικὴν ἐν ἀψύχοις χρηματιστικὴν οὖσαν ἐν ἀνθρώποις
πολιτικὴν γινομένην ὁρῶμεν· ἐκεῖνο δ' οὐκ εὖ, τὸ
μηδένα νομίζειν μηδὲ φάσκειν εἶναι πλούσιον, ὃς οὐ

δύναται τρέφειν ἀπὸ τῆς οὐσίας στρατόπεδον (ὁ γὰρ 8
πόλεμος οὐ τεταγμένα σιτεῖται κατὰ τὸν Ἀρχίδαμον, ὥσθ᾽ ὁ πρὸς πόλεμον πλοῦτος ἀόριστος), καὶ πολὺ τῆς Μαρίου γνώμης ἀπηρτημένως. ἐκεῖνος γὰρ ἐπεὶ κατ᾽ ἄνδρα νείμας ἑκάστῳ δέκα καὶ τέσσαρα πλέθρα γῆς ἔγνω πλέον ἐπιζητοῦντας "μηδείς" ἔφη "γένοιτο Ῥωμαίων ὀλίγην ἡγούμενος τὴν τρέφειν ἀρκοῦσαν."

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ ξένους ἦν φιλότιμος ὁ Κράσ- 3
σος· ἀνέῳκτο γὰρ ἡ οἰκία πᾶσι, καὶ τοῖς φίλοις ἐδάνειζεν ἄνευ τόκων, ἀπῄτει δ᾽ ἀποτόμως τοῦ χρόνου παρελθόντος εἰς ὃν ἐδάνειζε, καὶ τὸ προῖκα πολλῶν ἐγίνετο τόκων ἐπαχθέστερον. ἐν δὲ τοῖς δείπνοις ἡ μὲν κλῆσις ἦν ὡς τὰ πολλὰ δημοτικὴ καὶ λαώδης, ἡ δ᾽ εὐτέλεια τὴν καθαριότητα καὶ τὴν φιλοφροσύνην
ἡδίονα τοῦ πολυτελοῦς εἶχεν. παιδείας δὲ τῆς περὶ 2
λόγον μάλιστα μὲν τὸ ῥητορικὸν καὶ χρειῶδες εἰς πολλοὺς ἤσκησε, καὶ γενόμενος δεινὸς εἰπεῖν ἐν τοῖς μάλιστα Ῥωμαίων ἐπιμελείᾳ καὶ πόνῳ τοὺς εὐφυεστάτους ὑπερέβαλεν· οὐδεμίαν γὰρ οὕτω δίκην φασὶ μικρὰν οὐδ᾽ εὐκαταφρόνητον γενέσθαι πρὸς ἣν ἀπαράσκευος ἦλθεν, ἀλλὰ καὶ Πομπηίου πολλάκις ὀκνοῦντος καὶ Καίσαρος ἐξαναστῆναι καὶ Κικέρωνος ἐκεῖνος ἀνεπλήρου τὴν συνηγορίαν. καὶ διὰ τοῦτο
μᾶλλον ἤρεσκεν ὡς ἐπιμελὴς καὶ βοηθητικός. ἤρεσκε 3
δὲ καὶ τὸ περὶ τὰς δεξιώσεις καὶ προσαγορεύσεις φιλάνθρωπον αὐτοῦ καὶ δημοτικόν· οὐδενὶ γὰρ οὕτως ἀπήντησε Ῥωμαίων ἀδόξῳ καὶ ταπεινῷ Κράσσος ὃν ἀσπασάμενον οὐκ ἀντιπροσηγόρευσεν ἐξ ὀνόματος. λέγεται δὲ καὶ πολυμαθὴς καθ᾽ ἱστορίαν γενέσθαι, καί τι καὶ φιλοσοφῆσαι τοῖς Ἀριστοτέλους λόγοις προσθέμενος, ὧν διδάσκαλον εἶχεν Ἀλέξανδρον, ἄνθρωπον εὐκολίας καὶ πρᾳότητος ἀπόδειξιν διδόντα

4 τὴν πρὸς Κράσσον συνήθειαν. οὐ γὰρ ἦν ἀποφήνασθαι ῥᾳδίως πότερον προσῆλθεν αὐτῷ πενέστερος ἢ προσελθὼν ἐγένετο. μόνος γοῦν ἀεὶ τῶν φίλων αὐτῷ συναποδημῶν στέγαστρον ἐλάμβανεν εἰς τὴν ὁδὸν καὶ τοῦτ' ἐπανελθὼν ἀπῃτεῖτο.

4 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον· ἐπεὶ δὲ Κίννας καὶ Μάριος κρατήσαντες εὐθὺς ἦσαν ἔνδηλοι κατιόντες οὐκ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος, ἐπ' ἀναιρέσει δ' ἄντικρυς καὶ ὀλέθρῳ τῶν ἀρίστων, οἱ μὲν ἐγκαταληφθέντες ἀπέθνησκον, ὧν ἦν καὶ ὁ πατὴρ Κράσσου καὶ ὁ ἀδελφός, αὐτὸς δὲ νέος ὢν παντάπασι τὸ μὲν αὐτίκα δεινὸν ἐξέφυγε, πάντῃ δὲ περιβαλλόμενον ἑαυτὸν αἰσθανόμενος καὶ κυνηγετούμενον ὑπὸ τῶν τυράννων τρεῖς φίλους ἀναλαβὼν καὶ θεράποντας δέκα, τάχει δ' ὑπερβάλλοντι χρησάμενος εἰς Ἰβηρίαν ἔφυγε, γεγονὼς πάλαι στρατηγοῦντος τοῦ πατρὸς αὐτόθι
2 καὶ φίλους πεποιημένος. εὑρὼν δὲ πάντας περιδεεῖς καὶ τὴν ὠμότητα τὴν Μαρίου καθάπερ ἐφεστῶτος αὐτοῖς τρέμοντας, οὐδενὶ γενέσθαι φανερὸς ἐθάρρησεν, ἀλλ' εἰς ἀγροὺς ἐμβαλὼν παραλίους Οὐιβίου Πακιανοῦ, σπήλαιον ἔχοντας εὐμέγεθες, ἔκρυψεν ἑαυτόν. πρὸς δὲ τὸν Οὐίβιον ἔπεμψεν ἕνα δοῦλον ἀποπειρώμενος, ἤδη καὶ τῶν ἐφοδίων ἐπιλιπόντων.
3 ὁ δὲ Οὐίβιος ἀκούσας ἥσθη τε σωζομένῳ καὶ πυθόμενος τὸ πλῆθος τῶν σὺν αὐτῷ καὶ τὸν τόπον αὐτὸς μὲν οὐκ ἦλθεν εἰς ὄψιν, τὸν δὲ τῶν χωρίων ἐπίτροπον προσαγαγὼν ἐγγὺς ἐκέλευσε καθ' ἡμέραν δεῖπνον πεποιημένον κομίζειν, καὶ τιθέντα παρὰ τὴν πέτραν ἀπέρχεσθαι σιωπῇ καὶ μὴ πολυπραγμονεῖν μηδ' ἐξετάζειν, προειπὼν πολυπραγμονοῦντι θάνατον,
4 συμπράττοντι δὲ τοῦτο πιστῶς ἐλευθερίαν. τὸ δὲ σπήλαιον οὐκ ἄπωθεν μέν ἐστι θαλάσσης, κρημνοὶ

δὲ περὶ αὐτὸ συμφερόμενοι λεπτὴν καὶ ἀσαφῆ παρα-
πέμπουσι λαύραν ἄγουσαν εἴσω, παρελθόντι δ' ὕψος
τε θαυμαστὸν ἀναπέπταται, καὶ κατ' εὖρος ἔχει κόλ-
πους δι' ἀλλήλων ἀνοιγομένους μεγάλαις περιφε-
ρείαις. ἀμοιρεῖ δ' οὔτε ὕδατος οὔτε φωτός, ἀλλὰ πηγὴ 5
μὲν ἡδίστου νάματος ὑπορρεῖ παρὰ τὸν κρημνόν, αὐ-
τοφυεῖς δὲ ῥωχμοὶ τῆς πέτρας ᾗ μάλιστα περιπίπτει
τὸ φῶς ἔξωθεν ὑπολαμβάνουσι, καὶ καταλάμπεται
ἡμέρας τὸ χωρίον. ὁ δ' ἐντὸς ἀὴρ ἀστάλακτος καὶ κα-
θαρός, πυκνότητι τῆς πέτρας τὸ νοτερὸν καὶ ἀποτη-
κόμενον εἰς τὴν πηγὴν ἐκπιεζούσης.

Ἐνταῦθα διατρίβοντι τῷ Κράσσῳ τὰ ἐπιτήδεια 5
καθ' ἡμέραν ἐφοίτα κομίζων ὁ ἄνθρωπος, αὐτὸς μὲν
οὐχ ὁρῶν ἐκείνους οὐδὲ γινώσκων, ὑπ' ἐκείνων δὲ
καθορώμενος εἰδότων καὶ παραφυλαττόντων τὸν
καιρόν. ἦν δ' ἄφθονα καὶ πρὸς ἡδονήν, οὐ μόνον
χρείαν ποιούμενα τὰ πρὸς τὸ δεῖπνον· ἐγνώκει γὰρ 2
ὁ Οὐίβιος ἁπάσῃ φιλοφροσύνῃ θεραπεύειν τὸν Κράσ-
σον, ᾧ γε καὶ τὸ τῆς ὥρας ἐν νῷ λαβεῖν ἐπῆλθεν, ὡς
παντάπασι νεανίας εἴη καί τι καὶ ταῖς καθ' ἡλικίαν
ἡδοναῖς αὐτοῦ χαριστέον, ἐπεὶ τήν γε χρείαν ἀναγ-
καίως μᾶλλον ἢ προθύμως ὑπουργοῦντος εἶναι.
δύο δὴ θεραπαινίδας εὐπρεπεῖς ἀναλαβὼν ἐβάδιζεν
ἐπὶ τὴν θάλασσαν, ὡς δ' ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον, δείξας
τὴν ἄνοδον ἐκέλευεν εἴσω πορεύεσθαι καὶ θαρρεῖν.
οἱ δὲ περὶ τὸν Κράσσον ἰδόντες προσερχομένας ἔδει- 3
σαν μὴ καταφανὲς καὶ γνώριμον εἴη τὸ χωρίον· ἀνέ-
κρινον οὖν αὐτὰς τί βούλονται καὶ τίνες εἰσίν. ὡς δ'
ἀπεκρίναντο δεδιδαγμέναι δεσπότην ζητεῖν ἐνταῦθα
κρυπτόμενον, μαθὼν ὁ Κράσσος τοῦ Οὐιβίου τὴν
πρὸς αὐτὸν παιδιὰν καὶ φιλοφροσύνην ἀνέλαβε τὰς
παιδίσκας· καὶ συνῆσαν αὐτῷ τὸν λοιπὸν χρόνον, ὧν 4

ἐδεῖτο φράζουσαι καὶ διαγγέλλουσαι πρὸς τὸν Ὀίβιον. τούτων φησὶ τὴν ἑτέραν ἤδη πρεσβῦτιν οὖσαν ὁ Φαινεστέλλας ἰδεῖν αὐτός, καὶ πολλάκις ἀκοῦσαι μεμνημένης ταῦτα καὶ διεξιούσης προθύμως.

6 Ὁ δὲ Κράσσος ὀκτὼ μῆνας οὕτω διαγαγὼν καὶ διακλαπεὶς, ἅμα τῷ πυθέσθαι τὴν Κίννα τελευτὴν φανερὸς γενόμενος, συνδραμόντων πρὸς αὐτὸν οὐκ ὀλίγων ἀνθρώπων ἐπιλεξάμενος δισχιλίους καὶ πεντακοσίους ἐπήρχετο τὰς πόλεις, καὶ μίαν γε διήρπασε Μαλάκην, ὡς πολλοὶ γεγράφασιν, αὐτὸν δέ φασιν
2 ἀρνεῖσθαι καὶ διαμάχεσθαι πρὸς τοὺς λέγοντας. ἐκ τούτου συναγαγὼν πλοῖα καὶ διαπεράσας εἰς Λιβύην ἀφίκετο πρὸς Μέτελλον Πίον, ἔνδοξον ἄνδρα, συνειλοχότα στρατιὰν οὐκ εὐκαταφρόνητον. οὐ πολὺν δὲ χρόνον ἐνταῦθα παρέμεινεν, ἀλλὰ στασιάσας τῷ Μετέλλῳ πρὸς Σύλλαν ἀπῆρε, καὶ συνῆν ἐν τοῖς μάλιστα τιμώμενος. ἐπεὶ δὲ διαβὰς εἰς Ἰταλίαν ὁ Σύλλας πάντας ἐβούλετο τοὺς σὺν αὐτῷ νέους ἔχειν ἐνεργοὺς καὶ πρὸς ἄλλην ἄλλον ἔταττε πρᾶξιν, ἀποστελλόμενος εἰς Μαρσοὺς ἐπὶ στρατιὰν ὁ Κράσσος ᾔτει φύλακας·
3 ἡ γὰρ πάροδος ἦν παρὰ τοὺς πολεμίους. εἰπόντος δὲ τοῦ Σύλλα σὺν ὀργῇ καὶ σφόδρα πρὸς αὐτόν "δίδωμί σοι φύλακας τὸν πατέρα, τὸν ἀδελφόν, τοὺς φίλους, τοὺς συγγενεῖς, ὧν παρανόμως καὶ ἀδίκως ἀναιρεθέντων ἔργῳ μετέρχομαι τοὺς φονεῖς," οὕτω παθών τι καὶ παροξυνθεὶς ὁ Κράσσος εὐθὺς ἐξῆλθε, καὶ διὰ τῶν πολεμίων ὠσάμενος εὐρώστως δύναμίν τε συχνὴν ἤθροισε καὶ πρόθυμον αὐτὸν ἐν τοῖς ἀγῶσι τῷ
4 Σύλλᾳ παρεῖχεν. ἀπ' ἐκείνων δὲ τῶν πράξεων λέγουσιν αὐτῷ πρῶτον ἐγγενέσθαι τὴν πρὸς Πομπήιον ὑπὲρ δόξης ἅμιλλαν καὶ φιλοτιμίαν. ὁ γὰρ Πομπήιος ἡλικίᾳ τε λειπόμενος αὐτοῦ, καὶ πατρὸς γεγονὼς ἀδοξήσαν-

τος ἐν Ῥώμῃ καὶ μισηθέντος ἔσχατον μῖσος ὑπὸ τῶν
πολιτῶν, ἐν ἐκείνοις τοῖς πράγμασιν ἐξέλαμψε καὶ
διεφάνη μέγας, ὥστε Σύλλαν, ἃ πρεσβυτέροις καὶ
ἰσοτίμοις οὐ πάνυ πολλάκις παρεῖχεν, ὑπεξανίστα-
σθαι προσιόντος αὐτοῦ καὶ κεφαλὴν ἀποκαλύπτε-
σθαι καὶ προσειπεῖν αὐτοκράτορα. ταῦτα διέκαιε 5
καὶ παρώξυνε τὸν Κράσσον οὐκ ἀλόγως ἐλασσούμε-
νον· ἐμπειρίας τε γὰρ ἐνδεὴς ἦν καὶ τῶν πράξεων
αὐτοῦ τὴν χάριν ἀφῄρουν αἱ συγγενεῖς κῆρες ἐπιφε-
ρόμεναι, φιλοκέρδεια καὶ μικρολογία· καὶ γὰρ πόλιν
Ὀμβρικὴν Τουδερτίαν ἑλὼν ἔδοξε πλεῖστα τῶν χρη-
μάτων σφετερίσασθαι, καὶ διεβλήθη πρὸς Σύλλαν.
ἀλλ' ἔν γε τῷ περὶ τὴν Ῥώμην ἀγῶνι πάντων γενο- 6
μένῳ μεγίστῳ καὶ τελευταίῳ Σύλλας μὲν ἡττήθη,
τῶν κατ' αὐτὸν ὠσθέντων, ἐνίων δὲ καὶ συντριβέν-
των, Κράσσος δὲ τὸ δεξιὸν κέρας ἔχων ἐνίκησε καὶ
μέχρι νυκτὸς διώξας τοὺς πολεμίους ἔπεμψε πρὸς
Σύλλαν, δεῖπνον αἰτῶν τοῖς στρατιώταις καὶ τὸ κατ-
όρθωμα φράζων. ἐν δὲ ταῖς προγραφαῖς καὶ δημεύ-
σεσι πάλιν κακῶς ἤκουσεν, ὠνούμενός τε τιμῆς βρα-
χείας μεγάλα πράγματα καὶ δωρεὰς αἰτῶν. ἐν δὲ 7
Βρεττίοις λέγεται καὶ προγράψαι τινὰ οὐ Σύλλα κε-
λεύσαντος, ἀλλ' ἐπὶ χρηματισμῷ, διὸ καὶ Σύλλαν
καταγνόντα πρὸς μηθὲν ἔτι χρῆσθαι δημόσιον αὐτῷ.
καίτοι δεινότατος ἦν Κράσσος πάντας ἀνθρώπους
κολακείᾳ κατεργάσασθαι, πάλιν δ' αὐτὸς ὑπὸ πάν-
των διὰ κολακείας εὐάλωτος. ἴδιον δὲ κἀκεῖνο περὶ
αὐτοῦ λέγεται, φιλοκερδέστατον ὄντα μάλιστα μισεῖν
καὶ λοιδορεῖν τοὺς ὁμοίους.

Ἠνία δὲ Πομπήιος αὐτὸν εὐημερῶν ἐν ἡγεμονίαις, 7
καὶ πρὶν ἢ βουλῆς μεταλαβεῖν θριαμβεύων, καὶ Μά-
γνος, ὅπερ ἐστὶ μέγας, ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀναγορευ-

θείς. καί ποτε καὶ φήσαντός τινος ὡς Πομπήιος
2 Μάγνος πρόσεισι, γελάσας ἠρώτησεν ὁπηλίκος. ἀπο-
γνοὺς δὲ τοῖς πολεμικοῖς ἐξισώσασθαι πρὸς ἐκεῖνον,
ὑπεδύετο τὴν πολιτείαν, σπουδαῖς καὶ συνηγορίαις
καὶ δανεισμοῖς καὶ τῷ συμπαραγγέλλειν καὶ συνεξ-
ετάζεσθαι τοῖς δεομένοις τι τοῦ δήμου κτώμενος δύ-
ναμιν ἀντίπαλον καὶ δόξαν ᾗ Πομπήιος εἶχεν ἀπὸ
3 πολλῶν καὶ μεγάλων στρατειῶν. καὶ πρᾶγμα συν-
έβαινεν αὐτοῖς ἴδιον. μεῖζον γὰρ ἦν ἀπόντος ὄνομα
τοῦ Πομπηίου καὶ κράτος ἐν τῇ πόλει διὰ τὰς στρα-
τείας· παρὼν δὲ πολλάκις ἠλαττοῦτο τοῦ Κράσσου,
διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ πρόσχημα τοῦ βίου φεύγων τὰ
πλήθη καὶ ἀναδυόμενος ἐξ ἀγορᾶς, καὶ τῶν δεομένων
ὀλίγοις καὶ μὴ πάνυ προθύμως βοηθῶν, ὡς ἀκμαιο-
4 τέραν ἔχοι τὴν δύναμιν ὑπὲρ αὑτοῦ χρώμενος. ὁ δὲ
Κράσσος ἐνδελεχὲς τὸ χρήσιμον ἔχων καὶ σπάνιος οὐκ
ὢν οὐδὲ δυσπρόσοδος, ἀλλ' ἐν μέσαις ἀεὶ ταῖς σπου-
δαῖς ἀναστρεφόμενος, τῷ κοινῷ καὶ φιλανθρώπῳ
περιεγίνετο τῆς ἐκείνου σεμνότητος. σώματος δ'
ἀξίωμα καὶ λόγου πειθὼ καὶ προσώπου χάριν ἀγω-
5 γὸν ἀμφοτέροις ὁμοίως προσεῖναι λέγουσιν. οὐ μέν-
τοι πρὸς ἔχθραν τινὰ τὸν Κράσσον ἢ κακόνοιαν ἐξ-
ήνεγκεν οὗτος ὁ ζῆλος, ἀλλὰ καὶ Πομπηίῳ καὶ Καίσαρι
τιμωμένοις μὲν ὑπὲρ αὐτὸν ἤχθετο, τῇ δὲ φιλοτιμίᾳ
ταύτῃ δυσμένειαν ἢ κακοήθειαν οὐ συνῆπτε· καίτοι
Καῖσαρ ὑπὸ λῃστῶν ἁλοὺς ἐν Ἀσίᾳ καὶ φρουρούμενος
ἀνεβόησεν "ἡλίκης ὦ Κράσσε χαρᾶς ἀπολαύσεις πυ-
6 θόμενος τὴν ἐμὴν ἅλωσιν." ἀλλ' ὕστερόν γε φιλικῶς
ἀλλήλοις προσεφέροντο· καί ποτε τῷ Καίσαρι μέλ-
λοντι μὲν εἰς Ἰβηρίαν ἐξιέναι στρατηγῷ χρήματα δ'
οὐκ ἔχοντι τῶν δανειστῶν ἐπιπεσόντων καὶ τῆς πα-
ρασκευῆς ἐπιλαμβανομένων ὁ Κράσσος οὐ περιεῖδεν,

ἀλλ' ἀπήλλαξεν ὑποθεὶς αὐτὸν ἔγγυον τριάκοντα καὶ
ὀκτακοσίων ταλάντων. καθόλου δὲ τῆς Ῥώμης εἰς 7
τρεῖς νενεμημένης δυνάμεις, τὴν Πομπηίου, τὴν
Καίσαρος, τὴν Κράσσου (Κάτωνος γὰρ ἡ δόξα μείζων
ἦν τῆς δυνάμεως, καὶ τὸ θαυμαζόμενον πλέον ἴσχυεν),
ἡ μὲν ἔμφρων καὶ καθεστῶσα μερὶς ἐν τῇ πόλει Πομ-
πήιον ἐθεράπευε, τὸ δ' ὀξὺ καὶ φερόμενον μετ' εὐχε-
ρείας ταῖς Καίσαρος ἐλπίσιν ἐπηκολούθει, Κράσσος 8
δὲ μέσος ὢν ἀμφοτέραις ἐχρῆτο, καὶ πλείστας μετα-
βολὰς ἐν τῇ πολιτείᾳ μεταβαλλόμενος οὔτε φίλος ἦν
βέβαιος οὔτ' ἀνήκεστος ἐχθρός, ἀλλὰ ῥᾳδίως καὶ
χάριτος καὶ ὀργῆς ἐξέπιπτεν ὑπὸ τοῦ συμφέροντος,
ὥστε πολλάκις μὲν ἀνθρώπων πολλάκις δὲ νόμων
ἐν ὀλίγῳ φανῆναι τῶν αὐτῶν συνήγορος καὶ ἀν-
τίδικος. ἴσχυε δὲ καὶ χάριτι καὶ φόβῳ, φόβῳ δ' 9
οὐκ ἔλαττον. ὁ γοῦν πλεῖστα πράγματα παρασχὼν
τοῖς καθ' αὑτὸν ἄρχουσι καὶ δημαγωγοῖς, Σικίνιος,
πρὸς τὸν εἰπόντα τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν
Κράσσον ἀλλὰ παρίησι, χόρτον αὐτὸν ἔχειν ἔφησεν
ἐπὶ τοῦ κέρατος. εἰώθεσαν δὲ Ῥωμαῖοι τὸν κυρίτ-
τοντα τῶν βοῶν ὑπὲρ τοῦ φυλάττεσθαι τοὺς ἐντυγ-
χάνοντας χόρτῳ περιελίσσειν τὸ κέρας.

Ἡ δὲ τῶν μονομάχων ἐπανάστασις καὶ λεηλασία 8
τῆς Ἰταλίας, ἣν οἱ πολλοὶ Σπαρτάκειον πόλεμον
ὀνομάζουσιν, ἀρχὴν ἔλαβεν ἐκ τοιαύτης αἰτίας.
Λέντλου τινὸς Βατιάτου μονομάχους ἐν Καπύῃ τρέ-
φοντος, ὧν οἱ πολλοὶ Γαλάται καὶ Θρᾷκες ἦσαν, ἐξ
αἰτιῶν οὐ πονηρῶν ἀλλ' ἀδικίᾳ τοῦ πριαμένου συν-
ειρχθέντες ὑπ' ἀνάγκης ἐπὶ τῷ μονομαχεῖν, ἐβου- 2
λεύσαντο μὲν διακόσιοι φεύγειν, γενομένης δὲ μη-
νύσεως οἱ προαισθόμενοι καὶ φθάσαντες ὀγδοή-
κοντα δυοῖν δέοντες ἔκ τινος ὀπτανείου κοπίδας

ἁρπάμενοι καὶ ὀβελίσκους ἐξεπήδησαν, ἐντυχόντες δὲ κατὰ τὴν ὁδὸν ἁμάξαις ὅπλα κομιζούσαις μονομάχων εἰς ἑτέραν πόλιν ἀφήρπασαν καὶ ὡπλίσαντο· καὶ τόπον τινὰ καρτερὸν καταλαβόντες ἡγεμόνας εἵλοντο τρεῖς, ὧν πρῶτος ἦν Σπάρτακος, ἀνὴρ Θρᾷξ τοῦ νομαδικοῦ γένους, οὐ μόνον φρόνημα μέγα καὶ ῥώμην ἔχων, ἀλλὰ καὶ συνέσει καὶ πραότητι τῆς τύχης
3 ἀμείνων καὶ τοῦ γένους ἑλληνικώτερος. τούτῳ δὲ λέγουσιν, ὅτε πρῶτον εἰς Ῥώμην ὤνιος ἤχθη, δράκοντα κοιμωμένῳ περιπεπλεγμένον φανῆναι περὶ τὸ πρόσωπον· ἡ γυνὴ δ' ὁμόφυλος οὖσα τοῦ Σπαρτάκου, μαντικὴ δὲ καὶ κάτοχος τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς, ἔφραζε τὸ σημεῖον εἶναι μεγάλης καὶ φοβερᾶς περὶ αὐτὸν εἰς ἀτυχὲς τέλος ἐσομένης δυνάμεως. ἣ καὶ τότε συνῆν αὐτῷ καὶ συνέφευγεν.

9 Καὶ πρῶτον μὲν τοὺς ἐκ Καπύης ἐλθόντας ὠσάμενοι καὶ πολλῶν ὅπλων ἐπιλαβόμενοι πολεμιστηρίων ἄσμενοι ταῦτα μετελάμβανον, ἀπορρίψαντες ὡς ἄτιμα καὶ βάρβαρα τὰ τῶν μονομάχων· ἔπειτα Κλωδίου στρατηγοῦ μετὰ τρισχιλίων πεμφθέντος ἐκ Ῥώμης, καὶ πολιορκοῦντος αὐτοὺς ἐν ὄρει μίαν ἔχοντι καὶ χαλεπὴν καὶ στενὴν ἄνοδον, ἣν ὁ Κλώ-
2 διος ἐφρούρει, τὰ δ' ἄλλα κρημνοὺς ἀποτόμους καὶ λισσάδας, ἄμπελον δὲ πολλὴν ἀγρίαν ἐπιπολῆς πεφυκυῖαν, ἔτεμνον τῶν κλημάτων τὰ χρήσιμα, καὶ συμπλέκοντες ἐξ αὐτῶν κλιμακίδας εὐτόνους καὶ βαθείας, ὥστ' ἄνωθεν ἀνηρτημένας παρὰ τὸ κρημνῶδες ἅπτεσθαι τῶν ἐπιπέδων, κατέβαινον ἀσφαλῶς δι' αὐτῶν πλὴν ἑνός. οὗτος δὲ τῶν ὅπλων ἕνεκα μείνας, ἐπεὶ κατέβησαν, ἠφίει κάτω τὰ ὅπλα καὶ βαλὼν ἅπαντα τελευταῖος ἀπεσῴζετο καὶ αὐτός.
3 ταῦτ' ἠγνόουν οἱ Ῥωμαῖοι· διὸ καὶ περιελθόντες αὐ-

τοὺς ἐξέπληξαν τῷ αἰφνιδίῳ, καὶ φυγῆς γενομένης
ἔλαβον τὸ στρατόπεδον. καὶ προσεγίνοντο πολλοὶ
τῶν αὐτόθι βοτήρων καὶ ποιμένων αὐτοῖς, πλῆκται
καὶ ποδώκεις ἄνδρες, ὧν τοὺς μὲν ὥπλιζον, τοῖς δὲ
προδρόμοις καὶ ψιλοῖς ἐχρῶντο. δεύτερος ἐκπέμπε- 4
ται πρὸς αὐτοὺς στρατηγὸς Πόπλιος Οὐαρῖνος, οὗ
πρῶτα μὲν ὑποστράτηγόν τινα Φούριον ἔχοντα δισχι-
λίους στρατιώτας ἐτρέψαντο συμβαλόντες· ἔπειτα
σύμβουλον αὐτῷ καὶ συνάρχοντα Κοσσίνιον ἀποστα-
λέντα μετὰ πολλῆς δυνάμεως ἐπιτηρήσας ὁ Σπάρτα-
κος λουόμενον περὶ Σαλίνας μικρὸν ἐδέησε συναρ-
πάσαι. χαλεπῶς δὲ καὶ μόλις ἐκφυγόντος εὐθὺς μὲν 5
ἐκράτησε τῆς ἀποσκευῆς, ἐκ ποδὸς δὲ κατέχων καὶ
διώκων φόνῳ πολλῷ τὸ στρατόπεδον εἷλεν. ἔπεσε
δὲ καὶ Κοσσίνιος. αὐτὸν δὲ τὸν στρατηγὸν ἄλλαις
μάχαις πολλαῖς καταγωνισάμενος, τέλος δὲ τούς τε
ῥαβδούχους καὶ τὸν ἵππον αὐτοῦ λαβών, ἤδη μὲν
μέγας καὶ φοβερὸς ἦν, ἐφρόνει δὲ τὰ εἰκότα, καὶ μὴ
προσδοκῶν ὑπερβαλέσθαι τὴν Ῥωμαίων δύναμιν
ἦγεν ἐπὶ τὰς Ἄλπεις τὸν στρατόν, οἰόμενος δεῖν
ὑπερβαλόντας αὐτὰς ἐπὶ τὰ οἰκεῖα χωρεῖν, τοὺς μὲν
εἰς Θρᾴκην τοὺς δ' εἰς Γαλατίαν. οἱ δὲ πλήθει τε ὄν- 6
τες ἰσχυροὶ καὶ μέγα φρονοῦντες οὐχ ὑπήκουον, ἀλλ'
ἐπόρθουν ἐπιπορευόμενοι τὴν Ἰταλίαν. οὐκέτ' οὖν
τὸ παρ' ἀξίαν καὶ τὸ αἰσχρὸν ἠνώχλει τῆς ἀποστάσεως
τὴν σύγκλητον, ἀλλὰ δὴ διὰ φόβον τε καὶ κίνδυνον
ὡς πρὸς ἕνα τῶν δυσκολωτάτων πολέμων καὶ μεγί-
στων ἀμφοτέρους ἐξέπεμπον τοὺς ὑπάτους. ὧν Γέλ- 7
λιος μὲν τὸ Γερμανικὸν ὕβρει καὶ φρονήματι τῶν
Σπαρτακείων ἀποσχισθὲν ἐξαίφνης ἐμπεσὼν ἅπαν
διέφθειρε, Λέντλον δὲ τὸν Σπάρτακον μεγάλοις
στρατοπέδοις περιλαβόντος ὁρμήσας ὁμόσε καὶ μάχην

συνάψας ἐκράτησε μὲν τῶν πρεσβευτῶν, ἔλαβε δὲ τὴν ἀποσκευὴν ἅπασαν. ὠθουμένῳ δ' αὐτῷ πρὸς τὰς Ἄλπεις Κάσσιος ὁ τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας στρατηγὸς ἔχων μυρίους ἀπήντησε, καὶ γενομένης μάχης κρατηθεὶς καὶ πολλοὺς ἀποβαλὼν μόλις αὐτὸς ἐξέφυγεν.

Ταῦθ' ἡ βουλὴ πυθομένη τοὺς μὲν ὑπάτους πρὸς ὀργὴν ἐκέλευσεν ἡσυχίαν ἄγειν, Κράσσον δὲ τοῦ πολέμου στρατηγὸν εἵλετο· καὶ πολλοὶ διὰ δόξαν αὐτῷ καὶ φιλίαν συνεστράτευον τῶν ἐπιφανῶν. αὐτὸς μὲν οὖν ὑπέμεινε πρὸ τῆς Πικηνίδος ὡς τὸν Σπάρτακον ἐκεῖ φερόμενον δεξόμενος, Μόμμιον δὲ πρεσβευτὴν ἄγοντα δύο τάγματα κύκλῳ περιέπεμψεν, ἕπεσθαι κελεύσας τοῖς πολεμίοις, συμπλέκεσθαι δὲ μὴ μηδ'
2 ἀψιμαχεῖν. ὁ δ' ἅμα τῷ πρῶτον ἐπ' ἐλπίδος γενέσθαι μάχην θέμενος ἡττήθη· καὶ πολλοὶ μὲν ἔπεσον, πολλοὶ δ' ἄνευ τῶν ὅπλων φεύγοντες ἐσώθησαν. ὁ δὲ Κράσσος αὐτόν τε τὸν Μόμμιον ἐδέξατο τραχέως, καὶ τοὺς στρατιώτας ὁπλίζων αὖθις ἐγγυητὰς ᾔτει τῶν ὅπλων, ὅτι φυλάξουσι, πεντακοσίους δὲ τοὺς πρώτους, καὶ μάλιστα τοὺς τρέσαντας, εἰς πεντήκοντα διανείμας δεκάδας ἀφ' ἑκάστης ἀπέκτεινεν ἕνα τὸν κλήρῳ λαχόντα, πάτριόν τι τοῦτο διὰ πολλῶν
3 χρόνων κόλασμα τοῖς στρατιώταις ἐπαγαγών· καὶ γὰρ αἰσχύνη τοῦ θανάτου τῷ τρόπῳ πρόσεστι, καὶ δρᾶται πολλὰ φρικώδη καὶ σκυθρωπὰ περὶ τὴν κόλασιν ἁπάντων θεωμένων. οὕτω δ' ἐπιστρέψας τοὺς ἄνδρας ἦγεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. ὁ δὲ Σπάρτακος ὑπεξεχώρει διὰ Λευκανίας εἰς τὴν θάλασσαν, ἐν δὲ πορθμῷ λῃστρίσι Κιλίσσαις ἐπιτυχὼν ὥρμησεν ἅψασθαι Σικελίας καὶ δισχιλίους ἄνδρας ἐμβαλὼν εἰς τὴν νῆσον αὖθις ἐκζωπυρῆσαι τὸν δουλικὸν ἐκεῖ πόλε-

μον, οὔπω πολὺν χρόνον ἀπεσβηκότα καὶ μικρῶν
πάλιν ὑπεκκαυμάτων δεόμενον. ὁμολογήσαντες δ' 4
οἱ Κίλικες αὐτῷ καὶ δῶρα λαβόντες ἐξηπάτησαν καὶ
ἀπέπλευσαν. οὕτω δὴ πάλιν ἀπὸ θαλάσσης ἀναζεύ-
ξας ἐκάθισε τὸν στρατὸν εἰς τὴν Ῥηγίνων χερρόνη-
σον. ἐπελθὼν δ' ὁ Κράσσος, καὶ τοῦ τόπου τὴν φύσιν
ὁρῶν ὑφηγουμένην τὸ δέον, ὥρμησεν ἀποτειχίσαι τὸν
ἰσθμόν, ἅμα καὶ τὴν σχολὴν τῶν στρατιωτῶν ὑφαι-
ρῶν καὶ τὴν εὐπορίαν τῶν πολεμίων. μέγα μὲν οὖν 5
ἦν καὶ χαλεπὸν τὸ ἔργον, ἤνυσε δὲ καὶ κατειργάσατο
παρὰ δόξαν ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ, τάφρον ἐμβαλὼν ἐκ
θαλάσσης εἰς θάλασσαν διὰ τοῦ αὐχένος σταδίων
τριακοσίων, εὖρος δὲ καὶ βάθος ἴσον πεντεκαίδεκα
ποδῶν· ὑπὲρ δὲ τῆς τάφρου τεῖχος ἔστησεν ὕψει καὶ
ῥώμῃ θαυμαστόν. ὧν ὁ Σπάρτακος ἠμέλει καὶ κατ- 6
εφρόνει τὸ πρῶτον· ὡς δὲ τῆς λείας ἐπιλειπούσης
προϊέναι βουλόμενος συνεῖδε τὸν ἀποτειχισμὸν καὶ
λαμβάνειν οὐδὲν ἦν ἐκ τῆς χερρονήσου, νύκτα νιφε-
τώδη καὶ πνεύματι χειμέριον παραφυλάξας ἔχωσε
τῆς τάφρου μέρος οὐ πολὺ γῇ καὶ ὕλῃ καὶ κλάδοις
δένδρων, ὥστε τῆς στρατιᾶς περαιῶσαι τὸ τρίτον.
ἐφοβήθη μὲν οὖν ὁ Κράσσος μὴ λάβοι τις ὁρμὴ τὸν 11
Σπάρτακον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλαύνειν, ἐθάρρησε δὲ
πολλῶν ἐκ διαφορᾶς ἀποστάντων αὐτοῦ καὶ στρα-
τοπεδευσαμένων καθ' αὑτοὺς ἐπὶ Λευκανίδος λίμνης,
ἥν φασι τρέπεσθαι διὰ χρόνου γινομένην γλυκεῖαν
καὶ αὖθις ἁλμυρὰν καὶ ἄποτον. τούτοις ἐπελθὼν
ὁ Κράσσος ἐξέωσε μὲν ἀπὸ τῆς λίμνης, ἀφῃρέθη δὲ
τὸν φόνον καὶ τὴν δίωξιν αὐτῶν ἐπιφανέντος ὀξέως
τοῦ Σπαρτάκου καὶ τὴν φυγὴν ἐπιστήσαντος.

Γεγραφὼς δὲ τῇ βουλῇ πρότερον ὡς χρὴ καὶ Λού- 2
κουλλον ἐκ Θρᾴκης καλεῖν καὶ Πομπήιον ἐξ Ἰβηρίας,

μετενόει, καὶ πρὶν ἥκειν ἐκείνους ἔσπευδε διαπρά-
ξασθαι τὸν πόλεμον, εἰδὼς ὅτι τοῦ προσγενομένου
καὶ βοηθήσαντος, οὐκ αὐτοῦ τὸ κατόρθωμα δόξει.
πρῶτον μὲν οὖν διαγνοὺς τοῖς ἀφεστῶσι καὶ κατ᾽
ἰδίαν στρατευομένοις, ὧν ἀφηγοῦντο Γάιος Καννί-
κιος καὶ Κάστος, ἐπιθέσθαι, λόφον τινὰ προκατα-
ληψομένους ἄνδρας ἑξακισχιλίους ἀπέστειλε, λαν-
3 θάνειν πειρᾶσθαι κελεύσας. οἱ δ᾽ ἐπειρῶντο μὲν τὴν
αἴσθησιν ἀποκρύπτειν τὰ κράνη καταμπέχοντες,
ὀφθέντες δ᾽ ὑπὸ δυοῖν γυναικῶν προθυομένων τοῖς
πολεμίοις ἐκινδύνευσαν, εἰ μὴ Κράσσος ὀξέως ἐπι-
φανεὶς μάχην ἔθετο πασῶν καρτερωτάτην, ἐν ᾗ
τριακοσίους ἐπὶ δισχιλίοις καὶ μυρίοις καταβαλὼν
δύο μόνους εὗρε κατὰ νώτου τετρωμένους, οἱ δ᾽
ἄλλοι πάντες ἑστῶτες ἐν τάξει καὶ μαχόμενοι τοῖς
4 Ῥωμαίοις ἀπέθανον. Σπαρτάκῳ δὲ μετὰ τὴν τού-
των ἧτταν ἀναχωροῦντι πρὸς τὰ ὄρη τὰ Πετηλῖνα
Κόιντος τῶν περὶ Κράσσον ἡγεμόνων καὶ Σκρώφας
ταμίας ἐξαπτόμενοι παρηκολούθουν. ἐπιστρέψαν-
τος δὲ γίνεται φυγὴ μεγάλη τῶν Ῥωμαίων, καὶ μόλις
τρωθέντα τὸν ταμίαν ἁρπάσαντες ἀπεσώθησαν.
τοῦτο τὸν Σπάρτακον ἀπώλεσε τὸ κατόρθωμα, φρο-
5 νήματος ἐπιγενομένου τοῖς δραπέταις· οὐκέτι γὰρ
ἠξίουν φυγομαχεῖν οὐδ᾽ ἐπείθοντο τοῖς ἄρχουσιν,
ἀλλ᾽ ἤδη καθ᾽ ὁδὸν ὄντας ἐν τοῖς ὅπλοις περισχόντες
ἠνάγκασαν αὖθις ὀπίσω διὰ τῆς Λευκανίας ἄγειν ἐπὶ
τοὺς Ῥωμαίους, εἰς ταὐτὸ τῷ Κράσσῳ σπεύδοντες.
ἤδη γὰρ ὁ Πομπήιος προσιὼν ἀπηγγέλλετο, καὶ δὴ
ἀρχαιρεσιάζοντες ἦσαν οὐκ ὀλίγοι τὴν νίκην ἐκείνῳ
τοῦ πολέμου προσήκειν· ἐλθόντα γὰρ εὐθὺς μαχεῖ-
σθαι καὶ καταλύσειν τὸν πόλεμον. ἐπειγόμενος οὖν
διαγωνίσασθαι καὶ παραστρατοπεδεύσας τοῖς πο-

λεμίοις ὤρυττε τάφρον, πρὸς ἣν ἐκπηδῶντες οἱ δοῦ-
λοι προσεμάχοντο τοῖς ἐργαζομένοις. ἀεὶ δὲ πλειό- 6
νων ἑκατέρωθεν ἐκβοηθούντων ὁρῶν τὴν ἀνάγ-
κην ὁ Σπάρτακος ἅπαν παρέταξε τὸ στράτευμα.
καὶ πρῶτον μὲν τοῦ ἵππου προσαχθέντος αὐτῷ
σπασάμενος τὸ ξίφος, καὶ εἰπὼν ὅτι νικῶν μὲν ἕξει
πολλοὺς ἵππους καὶ καλοὺς τῶν πολεμίων, ἡττώμε-
νος δὲ οὐ δεῖται, κατέσφαξε τὸν ἵππον· ἔπειτα πρὸς
Κράσσον αὐτὸν ὠθούμενος διὰ πολλῶν ὅπλων καὶ
τραυμάτων ἐκείνου μὲν οὐκ ἔτυχεν, ἑκατοντάρχας δὲ
δύο συμπεσόντας ἀνεῖλεν. τέλος δὲ φυγόντων τῶν 7
περὶ αὐτόν, αὐτὸς ἑστὼς καὶ κυκλωθεὶς ὑπὸ πολλῶν
ἀμυνόμενος κατεκόπη. Κράσσου δὲ τῇ τύχῃ χρησαμέ-
νου καὶ στρατηγήσαντος ἄριστα καὶ τὸ σῶμα τῷ κιν-
δύνῳ παρασχόντος, ὅμως οὐ διέφυγε τὸ κατόρθωμα
τὴν Πομπηίου δόξαν· οἱ γὰρ δια⟨φυγόντες ἐμ⟩πεσόν-
τες αὐτῷ διεφθάρησαν, ὥστε καὶ γράψαι πρὸς τὴν
σύγκλητον ὅτι μάχῃ μὲν τοὺς δραπέτας φανερᾷ Κράσ-
σος νενίκηκεν, αὐτὸς δὲ τοῦ πολέμου τὴν ῥίζαν
ἀνῄρηκεν. Πομπήιος μὲν οὖν ἀπὸ Σερτωρίου καὶ Ἰβη- 8
ρίας ἐπιφανῶς ἐθριάμβευσε, Κράσσος δὲ τὸν μὲν
μέγαν θρίαμβον οὐδ' αὐτὸς αἰτεῖν ἐπεχείρησεν, ἐδόκει
δὲ καὶ τὸν πεζόν, ὄβαν δὲ καλούμενον, ἀγεννῶς καὶ
παρ' ἀξίαν ἐπὶ δουλικῷ πολέμῳ θριαμβεῦσαι. τί δ'
οὗτος ἐκείνου διαφέρει, καὶ περὶ τῆς κλήσεως, ἐν τῷ
Μαρκέλλου βίῳ γέγραπται.

Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ Πομπηίου αὐτόθεν ἐπὶ τὴν 12
ὑπατείαν καλουμένου, ἐλπίδας ἔχων ὁ Κράσσος συν-
άρξειν ὅμως οὐκ ὤκνησε τοῦ Πομπηίου δεηθῆναι.
δεξάμενος δὲ τὴν χρείαν ἀσμένως ἐκεῖνος (ἐπεθύμει
γὰρ ἁμῶς γέ πως ἀεὶ χάριτός τινος ὀφειλέτην λαβεῖν
τὸν Κράσσον) ἐσπούδασε προθύμως, καὶ τέλος εἶπεν

ἐκκλησιάζων ὡς οὐκ ἐλάττονα περὶ τοῦ συνάρχοντος
2 ἕξει χάριν ἢ περὶ τῆς ἀρχῆς. οὐ μὴν ἔμειναν ἐπὶ ταύ-
της τῆς φιλοφροσύνης εἰς τὴν ἀρχὴν καταστάντες,
ἀλλ' ὀλίγου δεῖν περὶ πάντων διαφερόμενοι καὶ
πάντα δυσκολαίνοντες ἀλλήλοις καὶ φιλονεικοῦντες
ἀπολίτευτον καὶ ἄπρακτον αὐτοῖς τὴν ὑπατείαν
ἐποίησαν, πλὴν ὅτι Κράσσος Ἡρακλεῖ μεγάλην θυ-
σίαν ποιησάμενος εἱστίασε τὸν δῆμον ἀπὸ μυρίων
3 τραπεζῶν καὶ σῖτον ἐμέτρησεν εἰς τρίμηνον. ἤδη δὲ
τῆς ἀρχῆς αὐτοῖς τελευτώσης ἔτυχον μὲν ἐκκλησιά-
ζοντες, ἀνὴρ δέ τις οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἱππεὺς Ῥω-
μαίων, ἀγροῖκος δὲ τῷ βίῳ καὶ ἰδιώτης, Γάιος Αὐ-
ρήλιος, ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ προσελθὼν ὄψιν
διηγεῖτο κατὰ τοὺς ὕπνους αὐτῷ γενομένην· "ὁ γὰρ
Ζεύς" ἔφη "μοι φανεὶς προσέταξεν εἰς κοινὸν εἰπεῖν
ὅπως μὴ πρότερον περιίδητε τοὺς ὑπάτους ἀποθέ-
4 σθαι τὴν ἀρχὴν ἢ φίλους γενέσθαι." ταῦτα λέγοντος
τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ δήμου διαλλάττεσθαι κελεύ-
οντος ὁ μὲν Πομπήιος ἡσυχίαν ἦγεν ἑστώς. ὁ δὲ
Κράσσος ἐμβαλὼν τὴν δεξιὰν αὐτῷ πρότερος "οὐ-
δέν" εἶπεν "ὦ ἄνδρες, οἶμαι, πολῖται, ταπεινὸν
πράττειν οὐδ' ἀνάξιον ἐμαυτοῦ καταρχόμενος εὐ-
νοίας καὶ φιλίας πρὸς Πομπήιον, ὃν ὑμεῖς μήπω
γενειῶντα μέγαν ἀνηγορεύσατε καὶ μήπω μετέχοντι
βουλῆς ἐψηφίσασθε θρίαμβον."

13 Ἡ μὲν οὖν ὑπατεία τοῦ Κράσσου ταῦτ' ἔσχεν ἄξια
μνήμης, ἡ δὲ τιμητεία παντάπασιν ἀτελὴς καὶ ἄπρα-
κτος αὐτῷ διῆλθεν (οὔτε γὰρ βουλῆς ἐξέτασιν οὔθ'
ἱππέων ἐπίσκεψιν οὔτ' ἀποτίμησιν πολιτῶν ἐποιή-
σατο) καίτοι συνάρχοντα Ῥωμαίων ἔχοντι τὸν πραό-
τατον Λουτάτιον Κάτλον. ἀλλά φασιν ἐπὶ δεινὸν
ὁρμήσαντι τῷ Κράσσῳ πολίτευμα καὶ βίαιον, Αἴγυπ-

τον ποιεῖν ὑποτελῆ Ῥωμαίοις, ἀντιβῆναι τὸν Κάτλον ἐρρωμένως, ἐκ δὲ τούτου γενομένης διαφορᾶς ἑκόντας ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν. ἐν δὲ τοῖς περὶ Κατιλίναν 2
πράγμασι μεγάλοις καὶ μικροῦ δεήσασιν ἀνατρέψαι τὴν Ῥώμην ἥψατο μέν τις ὑπόνοια τοῦ Κράσσου καὶ προσῆλθεν ἄνθρωπος ὀνομάζων ἀπὸ τῆς συνωμοσίας, οὐδεὶς δ' ἐπίστευσεν. ὅμως δ' ὁ Κικέρων ἔν τινι 3
λόγῳ φανερὸς ἦν Κράσσῳ καὶ Καίσαρι τὴν αἰτίαν προστριβόμενος. ἀλλ' οὗτος μὲν ὁ λόγος ἐξεδόθη μετὰ τὴν ἀμφοῖν τελευτήν, ἐν δὲ τῷ περὶ ὑπατείας ὁ Κικέρων νύκτωρ φησὶ τὸν Κράσσον ἀφικέσθαι πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴν κομίζοντα περὶ τοῦ Κατιλίνα, καὶ ζητουμένην ὡς ἤδη βεβαιοῦντα τὴν συνωμοσίαν. ὁ δ' 4
οὖν Κράσσος ἀεὶ μὲν ἐμίσει τὸν Κικέρωνα διὰ τοῦτο, τοῦ δὲ βλάπτειν ἀναφανδὸν ἐμποδὼν εἶχε τὸν υἱόν· ὁ γὰρ Πόπλιος ὢν φιλολόγος καὶ φιλομαθὴς ἐξήρτητο τοῦ Κικέρωνος, ὥστε καὶ συμμεταβαλεῖν αὐτῷ τὴν ἐσθῆτα κρινομένῳ καὶ τοὺς ἄλλους νέους ταὐτὰ ποιοῦντας παρασχεῖν. τέλος δὲ τὸν πατέρα πείσας φίλον ἐποίησεν.

Ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας, 14
παρασκευαζόμενος ὑπατείαν μετιέναι καὶ Κράσσον ὁρῶν καὶ Πομπήιον αὖθις ἐν διαφοραῖς πρὸς ἀλλήλους ὄντας, οὔτε θατέρου δεηθεὶς ἐβούλετο λαβεῖν ἐχθρὸν τὸν ἕτερον, οὔτε μηδετέρου συνεργοῦντος ἤλπιζε κατορθώσειν. ἔπραττεν οὖν διαλλαγὰς αὐ- 2
τοῖς προσκείμενος καὶ διδάσκων ὡς καταλύοντες ἀλλήλους αὔξουσι Κικέρωνας καὶ Κάτλους καὶ Κάτωνας, ὧν οὐδεὶς λόγος ἂν ἐκεῖνοι συνενεγκόντες εἰς ταὐτὸ τὰς φιλίας καὶ τὰς ἑταιρείας ἑνὶ κράτει καὶ μιᾷ γνώμῃ τὴν πόλιν ἄγωσι. πείσας δὲ καὶ διαλλάξας συνήγαγε καὶ συνέστησεν ἐκ τῶν τριῶν ἰσχὺν ἄμαχον, ᾗ κατέ-

λυσε Ῥωμαίων τὴν βουλὴν καὶ τὸν δῆμον, οὐκ ἐκεί-
νους δι᾽ ἀλλήλων μείζονας ἀλλὰ δι᾽ ἐκείνων ἑαυτὸν
3 μέγιστον ἀπεργασάμενος. εὐθὺς γὰρ ἀρθεὶς ὑπ᾽ ἀμ-
φοτέρων ὕπατος ἀπεδείχθη λαμπρῶς. ὑπατεύοντι
δ᾽ αὐτῷ [καλῶς] ψηφισάμενοι στρατευμάτων ἡγεμο-
νίαν καὶ Γαλατίαν ἐγχειρίσαντες ὥσπερ εἰς ἀκρό-
πολιν κατέστησαν, οἰόμενοι καθ᾽ ἡσυχίαν νεμήσε-
σθαι τὰ λοιπὰ πρὸς ἀλλήλους, ἐκείνῳ βεβαιοῦντες
4 ἣν ἔλαχεν ἀρχήν. Πομπήιος μὲν οὖν ὑπὸ φιλαρχίας
ἀμέτρου ταῦτ᾽ ἔπραττε· τῶν δὲ Κράσσου νοσημά-
των τὸ ἀρχαῖον ἡ φιλοπλουτία καινὸν ἔρωτα προσλα-
βοῦσα καὶ ζῆλον ἐπὶ ταῖς Καίσαρος ἀριστείαις τρο-
παίων καὶ θριάμβων, οἷς γε μόνοις ἐλαττοῦσθαι
προύχοντα τοῖς ἄλλοις, αὐτὸν οὐκ ἀνῆκεν οὐδ᾽ ἐλώ-
φησε πρὶν εἰς ὄλεθρον ἀκλεῆ καὶ δημοσίας συμφορὰς
5 τελευτῆσαι. Καίσαρος γὰρ εἰς Λοῦκαν πόλιν ἐκ Γα-
λατίας καταβάντος ἄλλοι τε πολλοὶ Ῥωμαίων ἀφί-
κοντο, καὶ Πομπήιος καὶ Κράσσος ἰδίᾳ συγγενόμενοι
πρὸς αὐτὸν ἔγνωσαν ἐγκρατέστερον ἔχεσθαι τῶν
πραγμάτων καὶ πᾶσαν ὑφ᾽ ἑαυτοῖς ποιεῖσθαι τὴν
ἡγεμονίαν, Καίσαρος μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις μένοντος,
ἄλλας δ᾽ ἐπαρχίας καὶ στρατεύματα Πομπηίου καὶ
6 Κράσσου λαβόντων. ἐνταῦθα δ᾽ ὁδὸς ἦν μία δευτέ-
ρας ὑπατείας αἴτησις· ἣν μετιόντων ἐκείνων ἔδει
συμπράττειν Καίσαρα, τοῖς τε φίλοις γράφοντα καὶ
τῶν στρατιωτῶν πέμποντα πολλοὺς ἀρχαιρεσιά-
σοντας.

15 Ἐπὶ τούτοις οἱ περὶ Κράσσον εἰς Ῥώμην ἐπανελ-
θόντες εὐθὺς ἦσαν ὕποπτοι, καὶ πολὺς ἐχώρει διὰ
πάντων λόγος οὐκ ἐπ᾽ ἀγαθῷ γεγονέναι τὴν σύνοδον
αὐτῶν. ἐν δὲ τῇ βουλῇ Μαρκελλίνου καὶ Δομιτίου
Πομπήιον ἐρωτώντων εἰ μέτεισιν ὑπατείαν, ἀπεκρί-

νατο τυχὸν μὲν μετιέναι τυχὸν δὲ μὴ μετιέναι· καὶ
πάλιν ἐρωτώμενος ἔφη μετιέναι τοῖς δικαίοις πολί-
ταις, μὴ μετιέναι δὲ τοῖς ἀδίκοις. τούτου δὲ δόξαν- 2
τος ὑπερηφάνους ἀποκρίσεις καὶ τετυφωμένας ποιεῖ-
σθαι μετριώτερον ὁ Κράσσος εἶπεν, εἰ τῇ πόλει συμ-
φέρει, μετιέναι τὴν ἀρχήν, εἰ δὲ μή, πεπαύσεσθαι.
διὸ καί τινες ἐθάρρησαν ὑπατείαν μετελθεῖν, ὧν ἦν
καὶ Δομίτιος. γενομένων δὲ φανερῶν ἐκείνων ἐν
ταῖς παραγγελίαις οἱ μὲν ἄλλοι δείσαντες ἀπέστησαν,
Δομίτιον δὲ Κάτων οἰκεῖον ὄντα καὶ φίλον ἐθάρ-
ρυνεν ἐγκελευόμενος καὶ παρορμῶν ἔχεσθαι τῆς ἐλ-
πίδος ὡς ὑπερμαχοῦντα τῆς κοινῆς ἐλευθερίας· οὐ
γὰρ ὑπατείας Πομπήιον δεῖσθαι καὶ Κράσσον ἀλλὰ
τυραννίδος, οὐδ' ἀρχῆς αἴτησιν ἀλλ' ἁρπαγὴν ἐπαρ-
χιῶν καὶ στρατοπέδων εἶναι τὰ πραττόμενα. ταῦτα 3
δὲ καὶ λέγων οὕτω καὶ φρονῶν ὁ Κάτων μόνον οὐ
βίᾳ προῆγεν εἰς ἀγορὰν τὸν Δομίτιον, καὶ συν-
ίσταντο πολλοὶ πρὸς αὐτούς. καὶ τὸ θαυμάζον οὐκ
ὀλίγον ἦν "τί δὴ δευτέρας οὗτοι χρῄζουσιν ὑπατείας;
τί δὲ πάλιν μετ' ἀλλήλων; τί δ' οὐ μεθ' ἑτέρων; πολ-
λοὶ δ' εἰσὶν ἄνδρες ἡμῖν οὐκ ἀνάξιοι δή που Κράσσῳ
καὶ Πομπηίῳ συνάρχειν." ἐκ τούτου δείσαντες οἱ 4
περὶ Πομπήιον οὐδενὸς ἀπείχοντο τῶν ἀκοσμοτά-
των καὶ βιαιοτάτων, ἀλλὰ πρὸς πᾶσι τοῖς ἄλλοις λό-
χον ὑφέντες τῷ Δομιτίῳ νυκτὸς ἔτι μετὰ τῶν ἄλλων
κατερχομένῳ κτείνουσι μὲν τὸν ἀνέχοντα τὸ φῶς πρὸ
αὐτοῦ, συντιτρώσκουσι δὲ πολλούς, ὧν ἦν καὶ Κά-
των. τρεψάμενοι δὲ καὶ κατακλείσαντες εἰς τὴν
οἰκίαν ἐκείνους ἀνηγορεύθησαν ὕπατοι. καὶ μετ' οὐ 5
πολὺν χρόνον αὖθις ὅπλοις περισχόντες τὸ βῆμα καὶ
τὸν Κάτωνα τῆς ἀγορᾶς ἐκβαλόντες καί τινας ὑπο-
στάντας ἀποκτείναντες, Καίσαρι μὲν ἄλλην ἐπέδοσαν

πενταετίαν τῆς ἀρχῆς, αὐτοῖς δὲ τῶν ἐπαρχιῶν ἐψηφίσαντο Συρίαν καὶ Ἰβηρίας συναμφοτέρας. κληρουμένων δὲ Συρίαν ἔλαχε Κράσσος, τὰ δ' Ἰβηρικὰ Πομπήιος.

16 Ἦν δ' οὐκ ἀκούσιος ὁ κλῆρος ἅπασιν· οἵ τε γὰρ πολλοὶ Πομπήιον μὴ μακρὰν εἶναι τῆς πόλεως ἐβούλοντο, καὶ Πομπήιος ἐρῶν τῆς γυναικὸς αὐτόθι τὰ πολλὰ διατρίβειν ἔμελλε, Κράσσος δ' ὑπὸ χαρᾶς εὐθὺς ἐκπεσόντι τῷ κλήρῳ καταφανὴς ἦν οὐδὲν εὐτύχημα λαμπρότερον ἑαυτῷ γεγονέναι τοῦ παρόντος ἡγούμενος, ὡς μόλις ἐν ἀλλοτρίοις καὶ πολλοῖς ἡσυχίαν ἄγειν, πρὸς δὲ τοὺς συνήθεις πολλὰ κενὰ καὶ μειρακιώδη λέγειν παρ' ἡλικίαν τὴν ἑαυτοῦ καὶ φύσιν,
2 ἥκιστα κομπαστὴς ἢ σοβαρὸς τῷ βίῳ γεγονώς. τότε δ' ἐπηρμένος κομιδῇ καὶ διεφθαρμένος οὐ Συρίαν οὐδὲ Πάρθους ὅρον ἐποιεῖτο τῆς εὐπραξίας, ἀλλ' ὡς παιδιὰν ἀποφανῶν τὰ Λουκούλλου πρὸς Τιγράνην καὶ Πομπηίου πρὸς Μιθριδάτην ἄχρι Βακτρίων καὶ Ἰνδῶν καὶ τῆς ἔξω θαλάσσης ἀνῆγεν ἑαυτὸν ταῖς ἐλπίσιν. καίτοι τῷ γραφέντι περὶ τούτων νόμῳ Παρθι-
3 κὸς πόλεμος οὐ προσῆν. ᾔδεσαν δὲ πάντες ὅτι πρὸς τοῦτον Κράσσος ἐπτόηται· καὶ Καῖσαρ ἐκ Γαλατίας ἔγραφεν αὐτῷ τὴν ὁρμὴν ἐπαινῶν καὶ παροξύνων ἐπὶ τὸν πόλεμον. ἐπεὶ δὲ δημαρχῶν Ἀτήιος ἔμελλε πρὸς τὴν ἔξοδον ἐναντιώσεσθαι, καὶ συνίσταντο πολλοὶ χαλεπαίνοντες εἴ τις ἀνθρώποις οὐδὲν ἀδικοῦσιν ἀλλ' ἐνσπόνδοις πολεμήσων ἄπεισι, δείσας ὁ Κράσσος ἐδεήθη Πομπηίου παραγενέσθαι καὶ συμ-
4 προπέμψαι. μέγα γὰρ ἦν ἐκείνου τὸ πρὸς τὸν ὄχλον ἀξίωμα· καὶ τότε παρεσκευασμένους πολλοὺς ἐνίστασθαι καὶ καταβοᾶν ὁρώμενος πρὸ αὐτοῦ φαιδρῷ βλέμματι καὶ προσώπῳ κατεπράυνεν ὁ Πομπήιος,

ὥσθ' ὑπείκειν σιωπῇ δι' αὐτῶν προϊοῦσιν. ὁ δ' Ἀτήιος ἀπαντήσας πρῶτον μὲν ἀπὸ φωνῆς ἐκώλυε καὶ διεμαρτύρετο μὴ βαδίζειν, ἔπειτα τὸν ὑπηρέτην ἐκέλευεν ἁψάμενον τοῦ σώματος κατέχειν. ἄλλων δὲ δη- 5
μάρχων οὐκ ἐώντων ὁ μὲν ὑπηρέτης ἀφῆκε τὸν Κράσσον, ὁ δ' Ἀτήιος προδραμὼν ἐπὶ τὴν πύλην ἔθηκεν ἐσχαρίδα καιομένην, καὶ τοῦ Κράσσου γενομένου κατ' αὐτὴν ἐπιθυμιῶν καὶ κατασπένδων ἀρὰς ἐπηρᾶτο δεινὰς μὲν αὐτὰς καὶ φρικώδεις, δεινοὺς δέ τινας θεοὺς καὶ ἀλλοκότους ἐπ' αὐταῖς καλῶν καὶ ὀνομάζων. ταύτας φασὶ Ῥωμαῖοι τὰς ἀρὰς ἀποθέτους καὶ 6
παλαιὰς τοιαύτην ἔχειν δύναμιν ὡς περιφυγεῖν μηδένα τῶν ἐνσχεθέντων αὐταῖς, κακῶς δὲ πράσσειν καὶ τὸν χρησάμενον, ὅθεν οὐκ ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν αὐτὰς οὐδ' ὑπὸ πολλῶν ἀρᾶσθαι. καὶ τότ' οὖν ἐμέμφοντο τὸν Ἀτήιον, εἰ δι' ἣν ἐχαλέπαινε τῷ Κράσσῳ πόλιν, εἰς αὐτὴν ἀρὰς ἀφῆκε καὶ δεισιδαιμονίαν τοσαύτην.

Ὁ δὲ Κράσσος εἰς Βρεντέσιον ἦλθεν, ἔτι δ' ἀστατού- 17
σης χειμῶσι τῆς θαλάσσης οὐ περιέμεινεν, ἀλλ' ἀνήχθη καὶ συχνὰ τῶν πλοίων ἀπέβαλε, τὴν δ' ἄλλην ἀναλαβὼν δύναμιν ἠπείγετο πεζῇ διὰ Γαλατίας. εὑρὼν δὲ τὸν βασιλέα Δηιόταρον πάνυ μὲν ὄντα γηραιὸν ἤδη, κτίζοντα δὲ νέαν πόλιν, ἐπέσκωψεν εἰπὼν "ὦ βασιλεῦ, δωδεκάτης ὥρας οἰκοδομεῖν ἄρχῃ." γελάσας δ' ὁ 2
Γαλάτης "ἀλλ' οὐδ' αὐτός" εἶπεν "ὦ αὐτόκρατορ, ὡς ὁρῶ, πρωὶ λίαν ἐπὶ Πάρθους ἐλαύνεις." ἦν δ' ὁ Κράσσος ἑξήκοντα μὲν ἔτη παραλλάττων, πρεσβύτερος δὲ τὴν ὄψιν ἢ καθ' ἡλικίαν. ἀφικόμενον δ' αὐτὸν ἐδέξατο τὰ πράγματα τῆς ἐλπίδος ἀξίως τὸ πρῶτον· καὶ γὰρ ἔζευξε ῥᾳδίως τὸν Εὐφράτην, καὶ διήγαγε τὸν στρατὸν ἀσφαλῶς, καὶ πόλεις πολλὰς ἐν τῇ Μεσοπο-

3 ταμίᾳ κατέσχεν ἑκουσίως προσθεμένας. ἐν μιᾷ δ', ἧς Ἀπολλώνιος ἐτυράννει, στρατιωτῶν ἑκατὸν ἀναιρεθέντων ἐπαγαγὼν τὴν δύναμιν αὐτοῖς καὶ κρατήσας διήρπασε τὰ χρήματα καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπέδοτο· Ζηνοδοτίαν ἐκάλουν τὴν πόλιν οἱ Ἕλληνες. ἐπὶ ταύτης ἁλούσης δεξάμενος αὐτοκράτωρ ὑπὸ τῆς στρατιᾶς ἀναγορευθῆναι πολλὴν ὦφλεν αἰσχύνην, καὶ ταπεινὸς ἐφάνη καὶ περὶ τὰ μείζονα δύσελπις
4 οὕτω πλεονέκτημα μικρὸν ἠγαπηκώς. ἐμβαλὼν δὲ φρουρὰς ταῖς προσκεχωρηκυίαις πόλεσιν, ὧν ἀριθμὸς ἦν ἑπτακισχίλιοι πεζοὶ χίλιοι δ' ἱππεῖς, ἀνεχώρησεν αὐτὸς ἐν Συρίᾳ διαχειμάσων καὶ δεξόμενος αὐτόθι τὸν υἱόν, ἥκοντα παρὰ Καίσαρος ἐκ Γαλατίας αὐτόν τε κεκοσμημένον ἀριστείοις καὶ χιλίους ἱππεῖς ἐπιλέκτους ἄγοντα. τοῦτο πρῶτον ἁμαρτεῖν ἔδοξεν ὁ Κράσσος μετά γε τὴν στρατείαν αὐτὴν μέγιστον ἁμάρτημα τῶν γενομένων, ὅτι πρόσω χωρεῖν δέον ἔχεσθαί τε Βαβυλῶνος καὶ Σελευκείας, δυσμενῶν ἀεὶ Πάρθοις πόλεων, χρόνον ἐνέδωκε τοῖς πολεμίοις
5 παρασκευῆς. ἔπειτα τὰς ἐν Συρίᾳ διατριβὰς ᾐτιῶντο χρηματιστικὰς μᾶλλον οὔσας ἢ στρατηγικάς· οὐ γὰρ ὅπλων ἀριθμὸν ἐξετάζων οὐδὲ γυμνασιῶν ποιούμενος ἁμίλλας, ἀλλὰ προσόδους πόλεων ἐκλογιζόμενος καὶ τὰ χρήματα τῆς ἐν Ἱεραπόλει θεοῦ σταθμοῖς καὶ τρυτάναις μεταχειριζόμενος ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, ἐπιγράφων δὲ καὶ δήμοις καὶ δυναστείαις στρατιωτῶν καταλόγους, εἶτ' ἀνιεὶς ἀργύριον διδόντας, ἠδόξει
6 καὶ κατεφρονεῖτο τούτοις. γίνεται δὲ πρῶτον αὐτῷ σημεῖον ἀπὸ τῆς θεοῦ ταύτης, ἣν οἱ μὲν Ἀφροδίτην οἱ δὲ Ἥραν, οἱ δὲ τὴν ἀρχὰς καὶ σπέρματα πᾶσιν ἐξ ὑγρῶν παρασχοῦσαν αἰτίαν καὶ φύσιν νομίζουσι, καὶ τὴν πάντων εἰς ἀνθρώπους ἀρχὴν ἀγαθῶν καταδει-

ξασαν. ἐξιόντων γὰρ ἐκ τοῦ ἱεροῦ πρῶτος ἐσφάλη
κατὰ τὰς πύλας ὁ νεανίας Κράσσος, εἶτ' ἐπ' αὐτῷ
περιπεσὼν ὁ πρεσβύτερος.

Ἤδη δὲ τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν χειμαδίων συναθροί- 18
ζοντος αὐτοῦ πρέσβεις ἀφίκοντο παρ' Ἀρσάκου βρα-
χύν τινα λόγον κομίζοντες· ἔφασαν γάρ, εἰ μὲν ὑπὸ
Ῥωμαίων ὁ στρατὸς ἀπέσταλται, πόλεμον ἄσπονδον
εἶναι καὶ ἀδιάλλακτον, εἰ δὲ τῆς πατρίδος ἀκούσης,
ὡς πυνθάνονται, Κράσσος ἰδίων ἕνεκα κερδῶν ὅπλα
Πάρθοις ἐπενήνοχε καὶ χώραν κατείληφε, μετριάζειν
Ἀρσάκην καὶ τὸ μὲν Κράσσου γῆρας οἰκτείρειν, ἀφ-
ιέναι δὲ Ῥωμαίοις τοὺς ἄνδρας, οὓς ἔχει φρουρουμέ-
νους μᾶλλον ἢ φρουροῦντας. πρὸς ταῦτα Κράσσου 2
κομπάσαντος ὡς ἐν Σελευκείᾳ δώσει τὰς ἀποκρίσεις,
γελάσας ὁ πρεσβύτατος τῶν πρέσβεων Ὀαγίσης καὶ
τῆς χειρὸς ὑπτίας δείξας τὸ μέσον "ἐντεῦθεν" εἶπεν
"ὦ Κράσσε φύσονται τρίχες πρότερον ἢ σὺ ὄψει Σε-
λεύκειαν." οὗτοι μὲν οὖν ἀπήλαυνον ὡς βασιλέα Ὑρώ-
δην πολεμητέα φράσοντες, ἐκ δὲ τῶν πόλεων ἃς
ἐφρούρουν Ῥωμαῖοι τῆς Μεσοποταμίας, παραβόλως
τινὲς διεκπεσόντες ἄξια φροντίδων ἀνήγγελλον, αὐτ- 3
όπται μὲν γεγονότες τοῦ τε πλήθους τῶν πολεμίων
καὶ τῶν ἀγώνων ὧν ἠγωνίσαντο προσμαχόμενοι ταῖς
πόλεσιν, οἷα δὲ φιλεῖ, πάντα πρὸς τὸ δεινότερον
ἐξαγγέλλοντες, ὡς ἄφυκτοι μὲν οἱ ἄνδρες διώκοντες
ἄληπτοι δὲ φεύγοντες, βέλη δὲ καινὰ προθέοντα τῆς
ὄψεως καὶ πρὶν ὀφθῆναι τὸν βάλλοντα χωροῦντα διὰ
τοῦ προστυχόντος, τῶν δὲ καταφράκτων ὅπλα τὰ
μὲν διὰ παντὸς ὠθεῖσθαι τὰ δὲ πρὸς μηδὲν ἐνδιδό-
ναι πεποιημένα. ταῦτα τῶν στρατιωτῶν ἀκουόντων 4
τὸ θράσος ὑπέπιπτε· πεπεισμένοι γὰρ οὐδὲν Ἀρμε-
νίων διαφέρειν Πάρθους οὐδὲ Καππαδοκῶν, οὓς

ἄγων καὶ φέρων Λούκουλλος ἀπεῖπε, καὶ τοῦ πολέ-
μου τὸ χαλεπώτατον ἡγούμενοι μακρὰν ὁδὸν ἔσεσθαι
καὶ δίωξιν ἀνθρώπων εἰς χεῖρας οὐκ ἀφιξομένων,
παρ' ἐλπίδας ἀγῶνα καὶ κίνδυνον μέγαν προσεδό-
κων, ὥστε καὶ τῶν ἐν τέλει τινὰς οἴεσθαι δεῖν ἐπι-
σχόντα τὸν Κράσσον αὖθις ὑπὲρ τῶν ὅλων γνώμην
5 προθέσθαι. τούτων ἦν Κάσσιος ὁ ταμίας. ἡσυχῇ δὲ
παρεδήλουν καὶ οἱ μάντεις ὡς ἀεὶ πονηρὰ σημεῖα καὶ
δυσέκθυτα προφαίνοιτο τῷ Κράσσῳ διὰ τῶν ἱερῶν.
ἀλλ' οὔτε τούτοις προσεῖχεν οὔτε τοῖς ἕτερόν τι πλὴν
ἐπείγεσθαι παραινοῦσιν.

19 Οὐχ ἥκιστα δ' αὐτὸν Ἀρταβάζης ὁ Ἀρμενίων βασι-
λεὺς ἐπέρρωσεν· ἦλθε γὰρ εἰς τὸ στρατόπεδον μεθ'
ἑξακισχιλίων ἱππέων. καὶ οὗτοι μὲν ἐλέγοντο φύλα-
κες καὶ προπομποὶ βασιλέως· ἑτέρους δὲ μυρίους
ὑπισχνεῖτο καταφράκτους καὶ τρισμυρίους πεζοὺς
2 οἰκοσίτους. ἔπειθε δὲ Κράσσον ἐμβαλεῖν δι' Ἀρμε-
νίας εἰς τὴν Παρθίαν· οὐ γὰρ μόνον ἐν ἀφθόνοις
διάξειν τὴν στρατιὰν αὐτοῦ παρέχοντος, ἀλλὰ καὶ
πορεύσεσθαι δι' ἀσφαλείας, ὄρη πολλὰ καὶ λόφους
συνεχεῖς καὶ χωρία δύσιππα πρὸς τὴν ἵππον, ἣ μόνη
Πάρθων ἀλκή, προβαλλόμενον. ὁ δὲ τὴν προθυμίαν
αὐτοῦ καὶ τὴν λαμπρότητα τῆς βοηθείας μετρίως
ἠγάπησε, βαδιεῖσθαι δ' ἔφη διὰ Μεσοποταμίας, ὅπου
πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς Ῥωμαίων ἄνδρας ἀπέλιπεν.
3 ὁ μὲν οὖν Ἀρμένιος ἐπὶ τούτοις ἀπήλαυνε, τῷ δὲ
Κράσσῳ διαβιβάζοντι τὴν στρατιὰν κατὰ τὸ Ζεῦγμα
πολλαὶ μὲν ὑπερφυεῖς βρονταὶ περιερρήγνυντο,
πολλὰ δὲ καὶ ἤστραπτεν ἐναντία τῷ στρατῷ, πνεῦμα
δὲ νέφει καὶ πρηστῆρι μεμιγμένον ἐρεῖσαν αὐτοῦ
κατὰ τῆς σχεδίας ἀνέρρηξε πολλὰ καὶ συνέτριψεν.
4 ἐβλήθη δὲ καὶ κεραυνοῖς δυσὶν ὁ χῶρος οὗ στρατοπε-

δεύειν ἔμελλεν. ἵππος δὲ τῶν στρατηγικῶν ἐπιφανῶς
κεκοσμημένος, βίᾳ συνεπισπάσας τὸν ἡνίοχον, εἰς τὸ
ῥεῖθρον ὑποβρύχιος ἠφανίσθη. λέγεται δὲ καὶ τῶν
ἀετῶν ὁ πρῶτος ἀρθεὶς ἀπὸ ταὐτομάτου μεταστρα-
φῆναι. πρὸς δὲ τούτοις συνέπεσε μετὰ τὴν διάβασιν 5
μετρουμένοις τὰ ἐπιτήδεια τοῖς στρατιώταις πρῶτα
πάντων δοθῆναι φακοὺς καὶ ἅλας, ἃ νομίζουσι Ῥω-
μαῖοι πένθιμα καὶ προτίθενται τοῖς νέκυσιν. αὐτοῦ
τε Κράσσου δημηγοροῦντος ἐξέπεσε φωνὴ δεινῶς
συγχέασα τὸν στρατόν· ἔφη γὰρ τὸ ζεῦγμα τοῦ ποτα-
μοῦ διαλύειν ὅπως μηδεὶς αὐτῶν ἐπανέλθῃ. καὶ δέον,
ὡς ᾔσθετο τοῦ ῥήματος τὴν ἀτοπίαν, ἀναλαβεῖν καὶ
διασαφῆσαι πρὸς τοὺς ἀποδειλιῶντας τὸ εἰρημένον,
ἠμέλησεν ὑπ' αὐθαδείας. τέλος δὲ τὸν εἰθισμένον 6
καθαρμὸν ἐσφαγιάζετο, καὶ τὰ σπλάγχνα τοῦ μάν-
τεως αὐτῷ προσδόντος ἐξέβαλε τῶν χειρῶν· ἐφ' ᾧ
καὶ μάλιστα δυσχεραίνοντας ἰδὼν τοὺς παρόντας
ἐμειδίασε καὶ "τοιοῦτον" ἔφη "τὸ γῆρας· ἀλλὰ τῶν
γε ὅπλων οὐδὲν ἂν ἐκφύγοι τὰς χεῖρας."

Ἐκ τούτου παρὰ τὸν ποταμὸν ἐξήλαυνεν ἑπτὰ μὲν 20
ἔχων ὁπλιτῶν τάγματα καὶ τετρακισχιλίων ὀλίγον
ἀποδέοντας ἱππεῖς, ψιλοὺς δὲ τοῖς ἱππεῦσι παρα-
πλησίους. τῶν δὲ προδρόμων τινὲς ἀπὸ σκοπιᾶς
ἐπανελθόντες ἤγγελλον ἀνθρώπων μὲν ἔρημον εἶναι
τὴν χώραν, ἵππων δ' ἐντετυχηκέναι πολλῶν ἴχνεσιν
οἷον ἐκ μεταβολῆς ὀπίσω διωκομένων. ὅθεν αὐτός
τε Κράσσος ἔτι μᾶλλον εὔελπις ἦν, καὶ τοῖς στρατιώ-
ταις παντάπασι τῶν Πάρθων παρέστη καταφρονεῖν
ὡς οὐκ ἀφιξομένων εἰς χεῖρας. ὅμως δ' οἱ περὶ Κάσ- 2
σιον αὖθις διελέγοντο τῷ Κράσσῳ, καὶ παρῄνουν
μάλιστα μὲν ἐν πόλει τινὶ τῶν φρουρουμένων ἀναλα-
βεῖν τὴν δύναμιν, ἄχρι οὗ τι πύθηται περὶ τῶν πολε-

*μίων βέβαιον, εἰ δὲ μή, χωρεῖν ἐπὶ Σελευκείας παρὰ
τὸν ποταμόν· εὐπορίαν γὰρ τὰ σιτηγὰ τῆς ἀγορᾶς
παρέξειν ἅμα συγκαταίροντα πρὸς τὸ στρατόπεδον,
καὶ φύλακα τοῦ μὴ κυκλωθῆναι τὸν ποταμὸν ἔχοντας
ἀπ' ἴσης ἀεὶ πρὸς ἐναντίους μαχεῖσθαι τοὺς πολε-
μίους.*

21 *Ταῦτα τοῦ Κράσσου διασκοποῦντος ἔτι καὶ βου-
λευομένου παραγίνεται φύλαρχος Ἀράβων, Ἀριάμ-
νης ὄνομα, δολερὸς καὶ παλίμβολος ἀνὴρ καὶ πάν-
των, ὅσα συνήνεγκεν εἰς ὄλεθρον ἡ τύχη κακά, μέ-
2 γιστον αὐτοῖς καὶ τελειότατον γενόμενον. τοῦτον δ'
ᾔδεσαν ἔνιοι τῶν Πομπηίῳ συνεστρατευμένων ἀπο-
λαύσαντά τι τῆς ἐκείνου φιλανθρωπίας καὶ δόξαντα
φιλορρώμαιον εἶναι· τότε δ' ὑφεῖτο τῷ Κράσσῳ μετὰ
γνώμης τῶν βασιλέως στρατηγῶν, εἰ δύναιτο παρα-
τρέψας αὐτὸν ἀπωτάτω τοῦ ποταμοῦ καὶ τῶν ὑπω-
ρειῶν εἰς πεδίον ἐκβαλεῖν ἀχανὲς καὶ περιελαυνόμε-
νον· πάντα γὰρ διενοοῦντο μᾶλλον ἢ κατὰ στόμα
3 προσφέρεσθαι Ῥωμαίοις. ἐλθὼν οὖν πρὸς τὸν Κράσ-
σον ὁ βάρβαρος (ἦν δὲ καὶ πιθανὸς εἰπεῖν) Πομπήιον
μὲν ὡς εὐεργέτην ἐπῄνει, Κράσσον δὲ τῆς δυνάμεως
μακαρίσας ἐμέμφετο τῆς διατριβῆς μέλλοντα καὶ πα-
ρασκευαζόμενον, ὥσπερ ὅπλων αὐτῷ δεῆσον, οὐ χει-
ρῶν οὐδὲ ποδῶν τῶν ταχίστων ἐπ' ἀνθρώπους οἳ
πάλαι ζητοῦσιν ἁρπάσαντες τὰ τιμιώτατα τῶν χρη-
μάτων καὶ σωμάτων εἰς Σκύθας ἢ Ὑρκανοὺς ἀνα-
4 πτέσθαι. "καίτοι μάχεσθαι μέλλοντας" ἔφη "σπεύ-
δειν ἔδει, πρὶν ἅπασαν ἐν ταὐτῷ γενέσθαι τὴν δύνα-
μιν ἀναθαρσήσαντος βασιλέως, ἐπεὶ νῦν γε Σουρήνας
ὑμῖν προβέβληται καὶ Σιλλάκης ἐφ' αὑτοὺς ἀναδεξά-
5 μενοι τὴν δίωξιν, ὁ δ' οὐδαμῇ φανερός ἐστιν." ταῦτα
δ' ἦν ψευδῆ πάντα. διχῇ γὰρ εὐθὺς Ὑρώδης διελὼν*

τὴν δύναμιν αὐτὸς μὲν Ἀρμενίαν ἐπόρθει τιννύμε-
νος Ἀρταβάσδην, Σουρήναν δ' ἀφῆκεν ἐπὶ Ῥωμαίους,
οὐχ ὑπερφροσύνῃ χρώμενος, ὥς ἔνιοί φασιν· οὐ γὰρ
ἦν τοῦ αὐτοῦ Κράσσου μὲν ἀπαξιοῦν ἀνταγωνιστήν,
ἄνδρα Ῥωμαίων πρῶτον, Ἀρταβάσδῃ δὲ προσπολε-
μεῖν καὶ τὰς Ἀρμενίων ἐπιόντα κώμας ἐξαιρεῖν, ἀλλὰ
καὶ πάνυ δοκεῖ καταδείσας τὸν κίνδυνον αὐτὸς μὲν
ἐφεδρεύειν καὶ καραδοκεῖν τὸ μέλλον, Σουρήναν δὲ
προκαθεῖναι πειρασόμενον μάχης καὶ περιέλξοντα
τοὺς πολεμίους. οὐδὲ γὰρ ἦν τῶν τυχόντων ὁ Σουρή- 6
νας, ἀλλὰ πλούτῳ μὲν καὶ γένει καὶ δόξῃ μετὰ βασι-
λέα δεύτερος, ἀνδρείᾳ δὲ καὶ δεινότητι τῶν καθ'
αὑτὸν ἐν Πάρθοις πρῶτος, ἔτι δὲ μεγέθει καὶ κάλλει
σώματος ὡς οὐδεὶς ἕτερος. ἐξήλαυνε δὲ καθ' ἑαυτὸν
ἀεὶ χιλίαις σκευοφορούμενος καμήλοις, καὶ διακοσίας
ἀπήνας ἐπήγετο παλλακίδων· ἱππεῖς δὲ κατάφρα-
κτοι χίλιοι, πλείονες δὲ τῶν κούφων παρέπεμπον,
εἶχε δὲ τοὺς σύμπαντας ἱππεῖς ὁμοῦ πελάτας τε καὶ
δούλους μυρίων οὐκ ἀποδέοντας. κατὰ γένος μὲν οὖν 7
ἐξ ἀρχῆς ἐκέκτητο βασιλεῖ γενομένῳ Πάρθων ἐπιτι-
θέναι τὸ διάδημα πρῶτος, Ὑρώδην δὲ τοῦτον αὐτὸν
ἐξεληλαμένον εἰς Πάρθους κατήγαγε, καὶ Σελεύκειαν
αὐτῷ τὴν μεγάλην εἷλε, πρῶτος ἐπιβὰς τοῦ τείχους
καὶ τρεψάμενος ἰδίᾳ χειρὶ τοὺς ἀντιστάντας. οὔπω
δὲ γεγονὼς ἔτη τριάκοντα κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον
εὐβουλίας καὶ συνέσεως δόξαν εἶχε μεγίστην, οἷς οὐχ
ἥκιστα καὶ τὸν Κράσσον ἔσφηλε, διὰ θάρσος καὶ φρό-
νημα πρῶτον, εἶτα ὑπὸ δέους καὶ συμφορῶν ταῖς
ἀπάταις εὐχείρωτον γενόμενον.

Τότ' οὖν ὁ βάρβαρος ὡς ἔπεισεν αὐτόν, ἀποσπά- 22
σας τοῦ ποταμοῦ διὰ μέσων ἦγε τῶν πεδίων ὁδὸν
ἐπιεικῆ καὶ κούφην τὸ πρῶτον, εἶτα μοχθηράν, ἄμ-

μου βαθείας ὑποδεχομένης καὶ πεδίων ἀδένδρων καὶ
ἀνύδρων καὶ πρὸς οὐδὲν οὐδαμῇ πέρας ἐφικτὸν αἰ-
σθήσει παυομένων, ὥστε μὴ μόνον δίψει καὶ χαλεπό-
2 τητι τῆς πορείας ἀπαγορεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς ὄψεως
ἀπαραμύθητον ἀθυμίαν παρέχειν οὐ φυτὸν ὁρῶσιν,
οὐ ῥεῖθρον, οὐ προβολὴν ὄρους καθιέντος, οὐ πόαν
διαβλαστάνουσαν, ἀλλ' ἀτεχνῶς πελάγιόν τι χεῦμα
θινῶν ἐρήμων περιεχόντων τὸν στρατόν. ἦν μὲν οὖν
καὶ ἀπὸ τούτων ὁ δόλος ὕποπτος· ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ
Ἀρταβάσδου τοῦ Ἀρμενίου παρῆσαν ἄγγελοι φρά-
ζοντες ὡς πολλῷ συνέχοιτο πολέμῳ ῥυέντος ἐπ' αὐτὸν
Ὑρώδου, καὶ πέμπειν μὲν ἐκείνῳ βοήθειαν οὐ δύνα-
3 ται, παραινεῖ δὲ Κράσσῳ μάλιστα μὲν ἐκεῖ τραπέσθαι
καὶ γενόμενον μετ' Ἀρμενίων ὁμοῦ διαγωνίσασθαι
πρὸς τὸν Ὑρώδην, εἰ δὲ μή, πορεύεσθαι καὶ στρατο-
πεδεύειν ἀεὶ τὰ ἱππάσιμα φεύγοντα καὶ προσχω-
ροῦντα τοῖς ὀρεινοῖς, Κράσσος μὲν οὐδὲν ἀντιγράψας
ὑπ' ὀργῆς καὶ σκαιότητος ἀπεκρίνατο νῦν μὲν Ἀρμε-
νίοις μὴ σχολάζειν, αὖθις δ' ἀφίξεσθαι δίκην ἐπιθή-
4 σων Ἀταβάσδῃ τῆς προδοσίας. οἱ δὲ περὶ Κάσσιον
αὖθις ἠγανάκτουν, καὶ Κράσσον μὲν ἀχθόμενον αὐ-
τοῖς ἐπαύσαντο νουθετοῦντες, ἰδίᾳ δὲ τὸν βάρβαρον
ἐλοιδόρουν· "τίς σε δαίμων πονηρός, ὦ κάκιστε
ἀνθρώπων, ἤγαγε πρὸς ἡμᾶς; τίσι δὲ φαρμάκοις καὶ
γοητείαις ἔπεισας Κράσσον εἰς ἐρημίαν ἀχανῆ καὶ βύ-
θιον ἐκχέαντα τὴν στρατιὰν ὁδὸν ὁδεύειν Νομάδι
λῃστάρχῃ μᾶλλον ἢ Ῥωμαίων αὐτοκράτορι προσ-
5 ήκουσαν;" ὁ δὲ βάρβαρος ἀνὴρ ὢν ποικίλος ἐκείνους
μὲν ὑποπίπτων ἐθάρρυνε καὶ παρεκάλει μικρὸν ἔτι
καρτερῆσαι, τοὺς δὲ στρατιώτας ἅμα συμπαραθέων
καὶ παραβοηθῶν ἐπέσκωπτε μετὰ γέλωτος· "ὑμεῖς
δὲ διὰ Καμπανίας ὁδεύειν οἴεσθε, κρήνας καὶ νάματα

καὶ σκιὰς καὶ λουτρὰ δηλαδὴ καὶ πανδοκεῖα ποθοῦντες; οὐ μέμνησθε δὲ τὴν Ἀράβων διεξιόντες καὶ Ἀσσυρίων μεθορίαν;" οὕτω μὲν ὁ βάρβαρος διεπαιδα- 6
γώγησε τοὺς Ῥωμαίους, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι φανερὸς ἐξαπατῶν ἀφίππευσεν, οὐ λαθὼν τὸν Κράσσον, ἀλλὰ καὶ τοῦτο πείσας, ὡς ὑπεργάσεται καὶ διαταράξει τὰ τῶν πολεμίων.

Λέγεται δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης τὸν Κράσσον οὐχ 23
ὥσπερ ἔθος ἐστὶ Ῥωμαίων στρατηγοῖς ἐν φοινικίδι προελθεῖν, ἀλλ' ἐν ἱματίῳ μέλανι, καὶ τοῦτο μὲν εὐθὺς ἀλλάξαι προνοήσαντα, τῶν δὲ σημαιῶν ἐνίας μόλις ὥσπερ πεπηγυίας πολλὰ παθόντας ἀνελέσθαι τοὺς φέροντας. ὧν ὁ Κράσσος καταγελῶν ἐπετάχυνε 2
τὴν πορείαν, προσβιαζόμενος ἀκολουθεῖν τὴν φάλαγγα τοῖς ἱππεῦσι, πρίν γε δὴ τῶν ἐπὶ κατασκοπὴν ἀποσταλέντων ὀλίγοι προσπελάσαντες ἀπήγγειλαν ἀπολωλέναι τοὺς ἄλλους ὑπὸ τῶν πολεμίων, αὐτοὺς δὲ μόλις ἐκφυγεῖν, ἐπιέναι δὲ μαχουμένους πλήθει πολλῷ καὶ θάρσει τοὺς ἄνδρας. ἅπαντες μὲν οὖν 3
ἐθορυβήθησαν, ὁ δὲ Κράσσος ἐξεπλάγη παντάπασι καὶ διὰ σπουδῆς οὐ πάνυ καθεστηκὼς παρέταττε, πρῶτον μέν, ὡς οἱ περὶ Κάσσιον ἠξίουν, ἀραιὰν τὴν φάλαγγα τῶν ὁπλιτῶν ἐπὶ πλεῖστον ἀνάγων τοῦ πεδίου πρὸς τὰς κυκλώσεις, τοὺς δ' ἱππεῖς διανέμων τοῖς κέρασιν· ἔπειτα μετέδοξε, καὶ συναγαγὼν ἀμφίστομον ἐποίησε καὶ βαθὺ πλινθίον ἐν δώδεκα σπείραις προερχομένης τῶν πλευρῶν ἑκάστης. παρὰ 4
δὲ σπεῖραν ἴλην ἱππέων ἔταξεν, ὡς μηδὲν ἔχοι μέρος ἐνδεὲς ἱππικῆς βοηθείας, ἀλλὰ πανταχόθεν ὁμαλῶς προσφέροιτο πεφραγμένος. τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν Κασσίῳ τὸ δὲ τῷ νέῳ Κράσσῳ παρέδωκεν, αὐτὸς δ' εἰς μέσον κατέστη. καὶ προάγοντες οὕτως ἐπὶ ῥεῖ-

θρον ἦλθον ὃ καλεῖται Βάλισσος, οὐ πολὺ μὲν ἄλλως
οὐδ' ἄφθονον, ἀσμένοις δὲ τότε τοῖς στρατιώταις
φανὲν ἐν αὐχμῷ καὶ καύματι καὶ παρὰ τὴν ἄλλην
5 ἐπίπονον καὶ ἄνυδρον πορείαν. οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι
τῶν ἡγεμόνων ᾤοντο δεῖν ἐνταῦθα καταυλισαμέ-
νους καὶ νυκτερεύσαντας, καὶ πυθομένους, ἐφ' ὅσον
οἷόν τε, πλῆθος καὶ τάξιν τῶν πολεμίων, ἅμ' ἡμέρᾳ
χωρεῖν ἐπ' αὐτούς· Κράσσος δὲ τῷ παιδὶ καὶ τοῖς
περὶ αὐτὸν ἱππεῦσιν ἐγκελευομένοις ἄγειν καὶ συν-
άπτειν ἐπαρθεὶς ἐκέλευσεν ἑστῶτας ἐν τάξει φαγεῖν
6 καὶ πιεῖν τοὺς δεομένους. καὶ πρὶν ἢ τοῦτο διὰ πάν-
των γενέσθαι καλῶς, ἦγεν οὐ σχέδην οὐδ' ὡς ἐπὶ μά-
χην διαναπαύων, ἀλλ' ὀξείᾳ καὶ συντόνῳ χρώμενος
τῇ πορείᾳ μέχρι οὗ κατώφθησαν οἱ πολέμιοι, παρὰ
δόξαν οὔτε πολλοὶ φανέντες οὔτε σοβαροὶ τοῖς Ῥω-
μαίοις. τὸ μὲν γὰρ πλῆθος ὑπέστειλε τοῖς προτά-
κτοις Σουρήνας, τὴν δὲ λαμπρότητα κατέκρυβε τῶν
ὅπλων ἱμάτια καὶ διφθέρας προΐσχεσθαι κελεύσας.
ὡς δ' ἐγγὺς ἐγένοντο καὶ σημεῖον ἤρθη παρὰ τοῦ
στρατηγοῦ, πρῶτον μὲν ἐπίμπλατο φθογγῆς βαρείας
7 καὶ βρόμου φρικώδους τὸ πεδίον. Πάρθοι γὰρ οὐ
κέρασιν οὐδὲ σάλπιγξιν ἐποτρύνουσιν ἑαυτοὺς εἰς
μάχην, ἀλλὰ ῥόπτρα βυρσοπαγῆ καὶ κοῖλα περιτεί-
ναντες ἠχείοις χαλκοῖς ἅμα πολλαχόθεν ἐπιδουποῦσι,
τὰ δὲ φθέγγεται βύθιόν τι καὶ δεινόν, ὠρυγῇ θηρι-
ώδει καὶ τραχύτητι βροντῆς μεμιγμένον, εὖ πως συν-
εωρακότες ὅτι τῶν αἰσθητηρίων ἀκοὴ ταρακτικώτα-
τόν ἐστι τῆς ψυχῆς καὶ τὰ περὶ ταύτην πάθη τάχιστα
24 κινεῖ καὶ μάλιστα ἐξίστησι τὴν διάνοιαν. ἐκπεπληγμέ-
νων δὲ τῶν Ῥωμαίων διὰ τὸν ἦχον, ἐξαίφνης τὰ προ-
καλύμματα τῶν ὅπλων καταβαλόντες ὤφθησαν αὐ-
τοί τε φλογοειδεῖς κράνεσι καὶ θώραξι, τοῦ Μαργια-

νοῦ σιδήρου στίλβοντος ὀξὺ καὶ περιλαμπές, οἱ δ'
ἵπποι καταπεφραγμένοι χαλκοῖς καὶ σιδηροῖς σκε-
πάσμασιν, ὁ δὲ Σουρήνας μέγιστος καὶ κάλλιστος αὐ- 2
τός, τῇ δὲ κατ' ἀνδρείαν δόξῃ τὴν θηλύτητα τοῦ
κάλλους οὐκ ἐοικώς, ἀλλὰ μηδικώτερον ἐσκευασμέ-
νος ἐντρίμμασι προσώπου καὶ κόμης διακρίσει, τῶν
ἄλλων Πάρθων ἔτι σκυθικῶς ἐπὶ τὸ φοβερὸν τῶν
ἀνασίλλων κομώντων. καὶ πρῶτον μὲν διενοοῦντο 3
τοῖς κοντοῖς εἰσελαύνοντες ὠθεῖν καὶ βιάζεσθαι τοὺς
προτάκτους· ὡς δ' ἑώρων τό τε βάθος τοῦ συνασπι-
σμοῦ καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸ μόνιμον καὶ παρεστηκός,
ἀνῆγον ὀπίσω καὶ σκίδνασθαι δοκοῦντες ἅμα καὶ
διαλύειν τὴν τάξιν ἐλάνθανον ἐν κύκλῳ περιβάλλον-
τες τὸ πλινθίον αὐτῶν. Κράσσου δὲ τοὺς ψιλοὺς ἐκ- 4
δραμεῖν κελεύσαντος οὗτοι μὲν οὐ πολὺ προῆλθον,
ἀλλὰ πολλοῖς τοξεύμασιν ἐντυχόντες ταχὺ καὶ συμ-
παρέντες αὖθις ἐνεδύοντο τοῖς ὁπλίταις, καὶ παρεῖ-
χον ἀκοσμίας ἀρχὴν καὶ δέους, ὁρῶσι τὸν τόνον τῶν
οἰστῶν καὶ τὴν ῥώμην ὅπλα τε ῥηγνύντων καὶ διὰ
παντὸς φερομένων ὁμοίως ἀντιτύπου καὶ μαλακοῦ
στεγάσματος. οἱ δὲ Πάρθοι διαστάντες ἐκ μήκους 5
ἤρξαντο τοξεύειν ἅμα πανταχόθεν, οὐ τὴν ἀκριβῆ
τοξείαν (ἡ γὰρ συνέχεια καὶ πυκνότης τῶν Ῥωμαίων
οὐδὲ τῷ βουλομένῳ διαμαρτάνειν ἀνδρὸς παρεῖχεν),
εὐτόνους δὲ τὰς πληγὰς καὶ βιαίους διδόντες ἀπὸ
τόξων κραταιῶν καὶ μεγάλων καὶ τῇ σκολιότητι τῆς
καμπῆς ἠναγκασμένον τὸ βέλος ἀποστελλόντων. ἦν 6
οὖν αὐτόθεν ἤδη μοχθηρὰ τὰ Ῥωμαίων· καὶ γὰρ
μένοντες ἐν τάξει συνετιτρώσκοντο, καὶ χωρεῖν ὁμόσε
πειρώμενοι τοῦ μὲν ποιεῖν ἴσον ἀπεῖχον, ὁμοίως δ'
ἔπασχον. ὑπέφευγον γὰρ ἅμα βάλλοντες οἱ Πάρθοι,
καὶ τοῦτο κράτιστα ποιοῦσι μετὰ Σκύθας· καὶ σοφώ-

τατόν ἐστιν ἀμυνομένους ἔτι σώζεσθαι καὶ τῆς φυγῆς ἀφαιρεῖν τὸ αἰσχρόν.

25 Ἄχρι μὲν οὖν ἤλπιζον αὐτοὺς ἐκχεαμένους τὰ βέλη σχήσεσθαι μάχης ἢ συνάψειν εἰς χεῖρας, ἐκαρτέρουν· ὡς δ' ἔγνωσαν ὅτι πολλαὶ κάμηλοι παρεστᾶσι τοξευμάτων πλήρεις, ἀφ' ὧν περιελαύνοντες οἱ πρῶτοι λαμβάνουσιν, οὐδὲν πέρας ὁρῶν ὁ Κράσσος ἠθύμει, καὶ σκοπεῖν ἐκέλευεν, ἀγγέλους πέμψας πρὸς τὸν υἱόν, ὅπως προσμῖξαι βιάσεται τοῖς ἐναντίοις πρὶν ἢ κυκλωθῆναι· μάλιστα γὰρ ἐκείνῳ προσέπιπτον καὶ περιίππευον τὸ κέρας ὡς κατὰ νώτου γενησόμενοι.
2 λαβὼν οὖν ὁ νεανίας ἱππεῖς τε χιλίους τριακοσίους, ὧν οἱ χίλιοι παρὰ Καίσαρος ἦσαν, καὶ τοξότας πεντακοσίους καὶ τῶν ἔγγιστα θυρεοφόρων ὀκτὼ σπείρας συνήγαγεν εἰς ἐμβολήν. τῶν δὲ Πάρθων οἱ περιελαύνοντες, εἴτε τέλμασιν ἐντυχόντες, ὥς ἔνιοί φασιν, εἴτε λαβεῖν τὸν Κράσσον ἀπωτάτω τοῦ πα-
3 τρὸς στρατηγοῦντες, ὀπίσω στρέψαντες ἐδίωκον. ὁ δὲ βοήσας ὡς οὐ μένουσιν οἱ ἄνδρες ἤλαυνε, καὶ σὺν αὐτῷ Κηνσωρῖνός τε καὶ Μεγάβακχος, ὁ μὲν εὐψυχίᾳ καὶ ῥώμῃ διαφέρων, Κηνσωρῖνος δὲ βουλευτικὸν ἔχων ἀξίωμα καὶ δεινὸς εἰπεῖν, ἑταῖροι δὲ Κράσσου καὶ παραπλήσιοι καθ' ἡλικίαν. ἐπισπομένων δὲ τῶν ἱππέων οὐδὲ τὸ πεζὸν ἀπελείπετο προθυμίᾳ καὶ χαρᾷ τῆς ἐλπίδος· νικᾶν γὰρ ᾤοντο καὶ διώκειν, ἄχρι οὗ πολὺ προελθόντες ᾔσθοντο τὴν ἀπάτην, μεταβαλλομένων ἅμα τῶν φεύγειν δοκούντων καὶ πλειόνων ἄλ-
4 λων ἐπιφερομένων. ἐνταῦθα ἔστησαν, οἰόμενοι συνάψειν αὐτοῖς εἰς χεῖρας ὀλίγοις οὖσι τοὺς πολεμίους. οἱ δὲ τοὺς καταφράκτους προτάξαντες ἐναντίους τοῖς Ῥωμαίοις, τὴν δ' ἄλλην ἵππον ἄτακτον περὶ αὐτοὺς ἐλαύνοντες, καὶ συνταράττοντες τὸ πεδίον, ἀνίστα-

σαν ἐκ βυθοῦ θῖνας ἄμμου κονιορτὸν ἐπαγούσας
ἄπλετον, ὡς μήτε διορᾶν ῥᾳδίως μήτε φθέγγεσθαι
τοὺς Ῥωμαίους, εἰλουμένους δ᾽ ἐν ὀλίγῳ καὶ συμπί- 5
πτοντας ἀλλήλοις βάλλεσθαι καὶ ἀποθνήσκειν οὐ ῥᾴ-
διον οὐδ᾽ ὀξὺν θάνατον, ἀλλ᾽ ὑπὸ σπασμοῦ καὶ ὀδύ-
νης δυσανασχετοῦντας καὶ κυλινδουμένους περὶ τοῖς
οἰστοῖς ἐναποθραύειν τοῖς τραύμασι, βίᾳ τε πειρω-
μένους ἐξέλκειν ἠγκιστρωμένας ἀκίδας καὶ δεδυκυίας
διὰ φλεβῶν καὶ νεύρων προσαναρρηγνύναι καὶ λυ-
μαίνεσθαι σφᾶς αὐτούς. οὕτω δὲ πολλῶν ἀποθνη- 6
σκόντων ἄπρακτοι καὶ οἱ ζῶντες ἦσαν πρὸς ἀλκήν·
καὶ τοῦ Ποπλίου παρακαλοῦντος ἐμβαλεῖν εἰς τὴν
κατάφρακτον, ἐπεδείκνυσαν ἑαυτῶν χεῖράς τε θυρε-
οῖς συμπεπερονημένας καὶ πόδας διαμπὰξ προσελη-
λαμένους πρὸς τοὔδαφος, ὥστε καὶ πρὸς φυγὴν ἀμη-
χάνους εἶναι καὶ πρὸς ἄμυναν. αὐτὸς οὖν τοὺς ἱππεῖς 7
παρορμήσας προσέβαλε μὲν ἐρρωμένως καὶ συνῆψε
τοῖς ἀνδράσιν, ἦν δ᾽ ἄνισος ἔν τε ταῖς πληγαῖς καὶ τῷ
φυλάττεσθαι, παίων μὲν ἀσθενέσι καὶ μικροῖς δορα-
τίοις θώρακας ὠμοβύρσους καὶ σιδηροῦς, παιόμενος
δὲ κοντοῖς εἰς εὐσταλῆ καὶ γυμνὰ σώματα τῶν Γαλα-
τῶν· τούτοις γὰρ ἐθάρρει μάλιστα, καὶ μετὰ τού-
των ἔργα θαυμαστὰ διεπράττετο. τῶν τε γὰρ κον- 8
τῶν ἐπελαμβάνοντο, καὶ συμπλεκόμενοι τοὺς ἄνδρας
ἀπὸ τῶν ἵππων ἐώθουν τῇ βαρύτητι τοῦ ὁπλισμοῦ
δυσκινήτους ὄντας, πολλοὶ δὲ τοὺς ἑαυτῶν ἀπολεί-
ποντες ἵππους καὶ ὑποδυόμενοι τοῖς ἐκείνων ἔτυ-
πτον εἰς τὰς γαστέρας· οἳ δ᾽ ἀνεσκίρτων ὑπ᾽ ὀδύνης,
καὶ συμπατοῦντες ἐν ταὐτῷ τοὺς ἐπιβάτας καὶ τοὺς
πολεμίους ἀναπεφυρμένους ἀπέθνησκον. ἐπίεζε δὲ 9
τοὺς Γαλάτας μάλιστα τό τε θάλπος καὶ τὸ δίψος,
ἀμφοτέρων ἀήθεις ὄντας· καὶ τῶν ἵππων ἀπολώλε-

σαν οἱ πλεῖστοι πρὸς ἐναντίους ἐλαυνόμενοι τοὺς
κοντούς. ἐβιάσθησαν οὖν ἀναχωρῆσαι πρὸς τοὺς ὁπλί-
τας, ἔχοντες τὸν Πόπλιον ὑπὸ τραυμάτων ἤδη κα-
κῶς διακείμενον. ἰδόντες δὲ θῖνα βουνώδη πλησίον
ἐχώρουν ἐπ' αὐτήν, καὶ τοὺς μὲν ἵππους ἐν μέσῳ
κατέδησαν, ἔξωθεν δὲ τοῖς θυρεοῖς συγκλείσαντες
10 ᾤοντο ῥᾷον ἀμυνεῖσθαι τοὺς βαρβάρους. ἀπέβαινε
δὲ τοὐναντίον· ἐν μὲν γὰρ τῷ ὁμαλῷ τοῖς ὄπισθεν
ἁμῶς γέ πως παρέχουσιν οἱ πρόταχτοι ῥᾳστώνην,
ἐκεῖ δ' ἄλλον ὑπὲρ ἄλλον διὰ τὴν ἀνωμαλίαν ἀνέχον-
τος τοῦ χωρίου καὶ μᾶλλον ἀεὶ τὸν κατόπιν ἐξαίρον-
τος οὐδὲν ἦν τὸ διαφεῦγον, ἀλλ' ἐβάλλοντο πάντες
ὁμαλῶς, ὀδυρόμενοι τὴν ἀκλεῆ καὶ ἄπρακτον αὑτῶν
11 τελευτήν. ἦσαν δὲ περὶ τὸν Πόπλιον ἄνδρες Ἕλληνες
δύο τῶν αὐτόθι κατοικούντων ἐν Κάρραις, Ἱερώνυ-
μος καὶ Νικόμαχος, οἳ συνέπειθον αὐτὸν ὑπεξελθεῖν
μετ' αὐτῶν καὶ διαφεύγειν εἰς Ἴχνας, πόλιν ᾑρημένην
τὰ Ῥωμαίων καὶ οὐ μακρὰν οὖσαν. ὃ δὲ φήσας οὐδένα
δεινὸν οὕτως ἔσεσθαι θάνατον ὃν φοβηθεὶς Πόπλιος
ἀπολείψει τοὺς ἀπολλυμένους δι' αὐτόν, ἐκείνους μὲν
ἐκέλευσε σώζεσθαι καὶ δεξιωσάμενος ἀπέλυσεν, αὐ-
τὸς δὲ τῇ χειρὶ χρήσασθαι μὴ δυνάμενος (διελήλατο
γὰρ βέλει) τὸν ὑπασπιστὴν ἐκέλευσε πατάξαι τῷ ξί-
12 φει, παρασχὼν τὸ πλευρόν. ὁμοίως δὲ καὶ Κηνσωρῖ-
νον ἀποθανεῖν λέγουσι· Μεγάβακχος δ' αὐτὸς αὑτὸν
διεχρήσατο, καὶ τῶν ἄλλων οἱ δοκιμώτατοι. τοὺς δ'
ὑπολελειμμένους ἀναβαίνοντες οἱ Πάρθοι τοῖς κοντοῖς
διήλαυνον μαχομένους· ζῶντας δ' οὐ πλείονας ἁλῶναί
φασι πεντακοσίων. τὰς δὲ κεφαλὰς τῶν περὶ τὸν Πό-
πλιον ἀποκόψαντες ἤλαυνον εὐθὺς ἐπὶ τὸν Κράσσον.

26 Εἶχε δὲ τὰ κατ' αὐτὸν οὕτως. ὡς ἐκέλευσε τὸν υἱὸν
ἐμβαλεῖν τοῖς Πάρθοις, καί τις ἤγγειλεν αὐτῷ μα-

*κρὰν τροπὴν εἶναι καὶ δίωξιν ἰσχυρὰν τῶν πολεμίων,
ἑώρα δὲ καὶ τοὺς καθ' αὐτὸν οὐκέτι προσκειμένους
ὁμοίως (ἐκεῖ γὰρ ἐρρύησαν οἱ πλεῖστοι), μικρὸν ἀνε-
θάρρησε καὶ συναγαγὼν ὑπέστειλεν ἐν χωρίοις προσ-
άντεσι τὸν στρατόν, αὐτίκα προσδοκῶν τὸν υἱὸν
ἐπανήξειν ἀπὸ τῆς διώξεως. τῶν δὲ πεμφθέντων* 2
*ὑπὸ τοῦ Ποπλίου πρὸς αὐτόν, ὡς ἐκινδύνευεν, οἱ
μὲν πρῶτοι διεφθάρησαν ἐμπεσόντες εἰς τοὺς βαρ-
βάρους, οἱ δ' ὕστεροι μόγις διαφυγόντες ἀπήγγελλον
οἴχεσθαι τὸν Πόπλιον, εἰ μὴ ταχεῖα καὶ πολλὴ βοή-
θεια παρ' ἐκείνου γένοιτο. τὸν δὲ Κράσσον ἅμα* 3
*πολλὰ πάθη κατέσχε, καὶ λογισμῷ μὲν οὐδὲν ἔτι τῶν
πραγμάτων ἑώρα, φόβῳ δὲ περὶ τοῦ σύμπαντος ἅμα
καὶ πόθῳ τοῦ παιδὸς ἑλκόμενος βοηθεῖν καὶ μὴ βοη-
θεῖν, τέλος ὥρμησε προάγειν τὴν δύναμιν. ἐν τούτῳ
δ' οἱ πολέμιοι προσεφέροντο κλαγγῇ καὶ παιᾶνι φο-
βερώτεροι, καὶ πολλὰ τῶν τυμπάνων αὖθις περιεμυ-
κᾶτο τοὺς Ῥωμαίους, ἑτέρας μάχης ἀρχὴν προσδο-
κῶντας. οἱ δὲ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ποπλίου κομίζοντες* 4
*ὑπὲρ αἰχμῆς ἀναπεπηγυῖαν ἐγγὺς προσελάσαντες ἀν-
έδειξαν, ὕβρει πυνθανόμενοι τοκέας αὐτοῦ καὶ γέ-
νος· οὐ γὰρ δὴ πρέπειν γε Κράσσου πατρὸς ἀνανδρο-
τάτου καὶ κακίστου γενναῖον οὕτω παῖδα καὶ λαμ-
πρὸν ἀρετῇ γενέσθαι. τοῦτο τὸ θέαμα Ῥωμαίων
ὑπὲρ ἅπαντα τἆλλα δεινὰ τὰς ψυχὰς κατέκλασε καὶ
παρέλυσεν, οὐ θυμοῦ πρὸς ἄμυναν, ὥσπερ ἦν εἰκός,
ἀλλὰ φρίκης καὶ τρόμου πᾶσιν ἐγγενομένου. καίτοι* 5
*τόν γε Κράσσον αὐτοῦ λαμπρότατον ἐν τῷ τότε πά-
θει φανῆναι λέγουσιν· ἐβόα γὰρ ἐπιὼν τὰς τάξεις
"ἐμὸν ὦ Ῥωμαῖοι τοῦτο τὸ πένθος ἴδιον ἐστίν· ἡ δὲ
μεγάλη τύχη καὶ δόξα τῆς Ῥώμης ἐν ὑμῖν ἕστηκε σω-
ζομένοις ἄθραυστος καὶ ἀήττητος. εἰ δὲ καὶ ἐμοῦ τις*

οἶκτος ἀφῃρημένου παῖδα πάντων ἄριστον, ἐπιδεί-
ξασθε τοῦτ' ὀργῇ πρὸς τοὺς πολεμίους. ἀφέλεσθε τὴν
χαρὰν αὐτῶν, τιμωρήσασθε τὴν ὠμότητα, μὴ κατα-
πλαγῆτε τοῖς γεγενημένοις, εἰ δεῖ τι καὶ παθεῖν με-
6 γάλων ἐφιεμένους. οὐδὲ Λούκουλλος Τιγράνην ἀναι-
μωτὶ καθεῖλεν, οὐδὲ Σκιπίων Ἀντίοχον, χιλίας δὲ
ναῦς οἱ παλαιοὶ περὶ Σικελίαν ἀπώλεσαν, ἐν δ' Ἰταλίᾳ
πολλοὺς αὐτοκράτορας καὶ στρατηγούς, ὧν οὐδεὶς
προηττηθεὶς ἐκώλυσεν αὐτοὺς κρατῆσαι τῶν νενι-
κηκότων. οὐ γὰρ εὐτυχίᾳ τὰ Ῥωμαίων, ἀλλὰ τλημο-
σύνῃ καὶ ἀρετῇ πρὸς τὰ δεινὰ χωρούντων εἰς τοῦτο
προῆλθε δυνάμεως."

27 Τοιαῦτα λέγων καὶ παραθαρσύνων ὁ Κράσσος οὐ
πολλοὺς ἑώρα προθύμως ὑπακούοντας, ἀλλὰ καὶ
συναλαλάξαι κελεύσας ἤλεγξε τοῦ στρατοῦ τὴν κατ-
ήφειαν, ὡς ἀσθενῆ καὶ ὀλίγην καὶ ἀνώμαλον κραυγὴν
ἐποιήσαντο· ἡ δὲ παρὰ τῶν βαρβάρων λαμπρὰ καὶ
θρασεῖα κατεῖχεν. τραπομένων δὲ πρὸς ἔργον οἱ μὲν
οἰκέται καὶ πελάται πλάγιοι περιελαύνοντες ἐτό-
ξευον, αὐτοὶ δὲ τοῖς κοντοῖς οἱ πρότακτοι χρώμενοι
2 συνέστελλον εἰς ὀλίγον τοὺς Ῥωμαίους, πλὴν ὅσοι
τὸν ὑπὸ τῶν τοξευμάτων φεύγοντες θάνατον ἀπε-
τόλμων παραβόλως εἰς αὐτοὺς φέρεσθαι, μικρὰ μὲν
βλάπτοντες, ὀξέως δὲ θνήσκοντες ὑπὸ τραυμάτων
μεγάλων καὶ καιρίων, παχὺν ἐπωθούντων τῷ σιδή-
ρῳ τὸν κοντὸν εἰς τοὺς ἵππους, πολλάκις δὲ καὶ διὰ
δυοῖν ἀνδρῶν ὑπὸ ῥύμης διαπορευόμενον. οὕτω δ'
ἀγωνισάμενοι νυκτὸς ἐπιούσης ἀπηλλάγησαν, εἰπόν-
τες ὅτι Κράσσῳ χαρίζονται νύκτα μίαν ἀποθρηνῆσαι
τὸν υἱόν, ἢν ἄρα μὴ βέλτιον ὑπὲρ ἑαυτοῦ σκεψάμενος
ἐλθεῖν μᾶλλον ἐθελήσῃ πρὸς Ἀρσάκην ἢ κομισθῆναι.
3 Οὗτοι μὲν οὖν ἐπαυλισάμενοι πλησίον ἐν ἐλπίσι

μεγάλαις ἦσαν· νὺξ δὲ χαλεπὴ τοὺς Ῥωμαίους κατελάμβανεν, οὔτε ταφῆς τῶν κειμένων οὔτε θεραπείας τῶν τετρωμένων καὶ ψυχορραγούντων ποιουμένους λόγον, ἑκάστου δ' ἑαυτὸν ἀποκλαίοντος. ἄφυκτα γὰρ ἐφαίνετο τήν τε ἡμέραν αὐτοῦ προσμείνασι καὶ νύκτωρ εἰς πεδίον ἀχανὲς ἐμβαλοῦσιν· οἵ τε τραυματίαι πολλὴν ἀπορίαν παρεῖχον, καὶ κομίζειν, ἐμποδὼν τῷ τάχει τῆς φυγῆς ἐσόμενοι, καὶ ἀπολείπειν, βοῇ τὴν ἀπόδρασιν ἐξαγγελοῦντες. τοῦ δὲ Κράσσου, καί- 4
περ αἴτιον ἁπάντων νομίζοντες, ἐπόθουν ὅμως τήν τε ὄψιν καὶ τὴν φωνήν. ὁ δὲ καθ' ἑαυτὸν ἐγκεκαλυμμένος ὑπὸ σκότους ἔκειτο, παράδειγμα τοῖς πολλοῖς τύχης, τοῖς δ' εὖ φρονοῦσιν ἀβουλίας καὶ φιλοτιμίας, δι' ἣν οὐκ ἠγάπα πρῶτος ὢν καὶ μέγιστος ἐν μυριάσιν ἀνθρώπων τοσαύταις, ἀλλ' ὅτι δυοῖν μόνον ἀνδρῶν ὕστερος ἐκρίνετο, τοῦ παντὸς ἀποδεῖν νομίζων.
τότε δ' οὖν αὐτὸν Ὀκτάβιος ὁ πρεσβευτὴς καὶ Κάσσιος 5
ἀνίστασαν καὶ παρεθάρρυνον. ὡς δ' ἀπηγορεύκει παντάπασιν, αὐτοὶ συγκαλέσαντες ἑκατοντάρχας καὶ λοχαγούς, ὡς ἔδοξε βουλευομένοις μὴ μένειν, ἀνίστασιν τὸν στρατὸν ἄνευ σάλπιγγος καὶ δι' ἡσυχίας τὸ πρῶτον. εἶτ' αἰσθομένων ὡς ἀπελείποντο τῶν ἀδυνάτων, ἀκοσμία δεινὴ καὶ σύγχυσις μετ' οἰμωγῆς καὶ βοῆς τὸ στρατόπεδον κατεῖχεν. ἐκ τούτου δὲ ταραχὴ 6
καὶ πτοία προϊόντας αὐτοὺς ὑπελάμβανεν ὡς ἐπιφερομένων τῶν πολεμίων· καὶ πολλάκις μὲν ἐκτρεπόμενοι πολλάκις δ' εἰς τάξιν καθιστάμενοι, τῶν δὲ τραυματιῶν ὅσοι παρηκολούθουν τοὺς μὲν ἀναλαμβάνοντες τοὺς δ' ἀποτιθέμενοι, διατριβὴν εἶχον, πλὴν τριακοσίων ἱππέων, οὓς Ἰγνάτιος ἔχων προσέμιξε ταῖς Κάρραις περὶ μέσας νύκτας. φθεγξάμενος δὲ 7
ῥωμαϊστὶ τοῖς τειχοφυλακοῦσιν, ὡς ὑπήκουσαν, ἐκέ-

λευσε Κωπωνίῳ τῷ ἄρχοντι φράζειν ὅτι γέγονε μάχη
μεγάλη Κράσσῳ πρὸς Πάρθους, ἄλλο δ' οὐδὲν εἰπὼν
οὐδ' αὐτὸν ὅστις ἦν ἀπήλαυνεν ἐπὶ τὸ Ζεῦγμα, καὶ
διέσωσε μὲν τοὺς σὺν αὐτῷ, κακῶς δ' ἤκουσε κατα-
3 λιπὼν τὸν στρατηγόν. οὐ μὴν ἀλλ' ὤνησέ γε τὸν Κράσ-
σον ἡ προσριφεῖσα τότε τῷ Κωπωνίῳ φωνή· συμ-
φρονήσας γὰρ ὅτι οὐδὲν χρηστὸν ἀγγέλλειν ἔχοντός
ἐστι τὸ τάχος καὶ τὸ συγκεχυμένον τοῦ λόγου, παρήγ-
γειλεν εὐθὺς ἐξοπλίζεσθαι τοὺς στρατιώτας, καὶ ἅμα
τῷ πρῶτον αἰσθέσθαι τὸν Κράσσον ἐν ὁδῷ γεγενη-
μένον ἀπαντήσας ἀνελάμβανε καὶ παρέπεμπε τὴν
στρατιὰν εἰς τὴν πόλιν.

28 Οἱ δὲ Πάρθοι νυκτὸς μὲν αἰσθόμενοι τὴν ἀπό-
δρασιν οὐκ ἐδίωκον, ἅμα δ' ἡμέρᾳ τοὺς μὲν ἐν τῷ
στρατοπέδῳ καταλειφθέντας οὐ μείους τετρακισχι-
λίων ἐπελθόντες ἀπέσφαξαν, ἐν δὲ τῷ πεδίῳ πλανω-
2 μένους πολλοὺς ἱππασάμενοι συνέλαβον. τέσσαρας
δ' ὁμοῦ σπείρας, ἃς ἔτι νυκτὸς ἀπέρρηξεν Οὐαργοντήιος
ὁ πρεσβευτής, ἐκπεσούσας τῆς ὁδοῦ περισχόντες ἔν
τινι λόφῳ διέφθειραν ἀμυνομένας, πλὴν ἀνδρῶν εἴ-
κοσι· τούτους δὲ γυμνοῖς τοῖς ξίφεσιν ὠθουμένους
δι' αὐτῶν θαυμάσαντες εἶξαν, καὶ διέξοδον ἀπιοῦσι
βάδην εἰς τὰς Κάρρας ἐδίδοσαν. τῷ δὲ Σουρήνᾳ προσ-
έπεσε ψευδὴς λόγος ἐκπεφευγέναι Κράσσον μετὰ τῶν
ἀρίστων, τὸ δ' εἰς Κάρρας συνερρυηκὸς ὄχλον εἶναι
3 σύμμικτον οὐκ ἀξίων σπουδῆς ἀνθρώπων. οἰόμενος
οὖν ἀποβεβληκέναι τὸ τῆς νίκης τέλος, ἔτι δ' ἀμφιδο-
ξῶν καὶ μαθεῖν βουλόμενος τἀληθές, ὅπως ἢ προσ-
μένων ἐνταῦθα πολιορκοίη Κράσσον ἢ διώκοι χαίρειν
ἐάσας Καρρηνούς, ὑποπέμπει τινὰ τῶν παρ' αὐτῷ
διγλώττων πρὸς τὰ τείχη, κελεύσας ἱέντα Ῥωμαϊκὴν
διάλεκτον καλεῖν Κράσσον αὐτὸν ἢ Κάσσιον ὡς Σου-

ρήνα διὰ λόγων ἐθέλοντος αὐτοῖς συγγενέσθαι. ταῦ- 4
τα τοῦ διγλώττου φράσαντος, ὡς ἀπηγγέλη τοῖς περὶ
Κράσσον, ἐδέχοντο τὰς προκλήσεις. καὶ μετὰ μικρὸν
ἧκον ἀπὸ τῶν βαρβάρων Ἄραβες, οἳ Κράσσον εὖ καὶ
Κάσσιον ἀπ' ὄψεως ἐγνώριζον, ἐν τῷ στρατοπέδῳ
πρὸ τῆς μάχης γεγονότες. οὗτοι τὸν Κάσσιον ἰδόντες
ἀπὸ τοῦ τείχους ἔλεγον ὅτι Σουρήνας σπένδεται καὶ
δίδωσιν αὐτοῖς φίλοις οὖσι βασιλέως σώζεσθαι, Με-
σοποταμίαν ἐκλιποῦσι· τοῦτο γὰρ ὁρᾶν λυσιτελὲς ἀμ-
φοτέροις πρὸ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης. δεξαμένου δὲ τοῦ 5
Κασσίου, καὶ τόπον ὁρισθῆναι καὶ χρόνον ἀξιοῦντος
ἐν ᾧ συνίασι Σουρήνας καὶ Κράσσος, οὕτω φάμενοι
ποιήσειν ἀπήλαυνον.

Ἡσθεὶς οὖν ὁ Σουρήνας ἐπὶ τῷ τοὺς ἄνδρας ἐνέχε- 29
σθαι τῇ πολιορκίᾳ, μεθ' ἡμέραν ἐπῆγε τοὺς Πάρθους
πολλὰ καθυβρίζοντας καὶ κελεύοντας, εἰ βούλονται
τυχεῖν σπονδῶν Ῥωμαῖοι, Κράσσον ἐγχειρίσαι σφίσι
καὶ Κάσσιον δεδεμένους. οἱ δ' ἤχθοντο μὲν ἠπατημέ- 2
νοι, μακρὰς δὲ καὶ κενὰς τὰς Ἀρμενίων ἐλπίδας κατα-
βάλλειν τῷ Κράσσῳ φράσαντες εἴχοντο δρασμοῦ. καὶ
τοῦτ' ἔδει μηδένα πρὸ καιροῦ Καρρηνῶν πυθέσθαι.
πυνθάνεται δ' ὁ πάντων ἀπιστότατος Ἀνδρόμαχος,
ὑπὸ Κράσσου καὶ τοῦτο πιστευθεὶς καὶ τῆς ὁδοῦ τὴν
ἡγεμονίαν. οὐδὲν οὖν ἔλαθε τοὺς Πάρθους, ἐξαγγέλ-
λοντος τοῦ Ἀνδρομάχου καθ' ἕκαστον. ἐπεὶ δὲ νυκτο- 3
μαχεῖν οὐ πάτριον αὐτοῖς ἐστὶν οὐδὲ ῥᾴδιον, ἐξῄει δὲ
νύκτωρ ὁ Κράσσος, ὅπως μὴ καθυστερήσωσι πολὺ τῇ
διώξει στρατηγῶν ὁ Ἀνδρόμαχος ἄλλοτε ἄλλας ὁδοὺς
ὑφηγεῖτο, καὶ τέλος ἐξέτρεψεν εἰς ἕλη βαθέα καὶ χω-
ρία τάφρων μεστὰ τὴν πορείαν, χαλεπὴν καὶ πολυ-
πλανῆ γινομένην τοῖς ἐπισπομένοις. ἐγένοντο γάρ 4
τινες οἳ μηδὲν ὑγιὲς τὸν Ἀνδρόμαχον στρέφειν καὶ

περιελίττειν εἰκάσαντες οὐκ ἠκολούθησαν, ἀλλὰ Κάσ-
σιος μὲν ἐπανῆλθεν εἰς Κάρρας πάλιν, καὶ τῶν ὁδηγῶν
(Ἄραβες δ' ἦσαν) ἀναμένειν κελευόντων ἄχρι ἂν σε-
λήνη παραλλάξῃ τὸν σκορπίον, "ἀλλ' ἔγωγε" εἰπὼν
"ἔτι τούτου μᾶλλον φοβοῦμαι τὸν τοξότην" ἀπήλαυ-
5 νεν εἰς Συρίαν μεθ' ἱππέων πεντακοσίων· ἄλλοι δὲ χρη-
σάμενοι πιστοῖς ὁδηγοῖς ἐλάβοντο χωρίων ὀρεινῶν, ἃ
καλεῖται Σίννακα, καὶ κατέστησαν ἐν ἀσφαλεῖ πρὸ
ἡμέρας. οὗτοι περὶ πεντακισχιλίους ἦσαν, ἡγεῖτο δ'
αὐτῶν ἀνὴρ ἀγαθὸς Ὀκτάβιος. τὸν δὲ Κράσσον ἡμέρα
κατελάμβανεν ἔτι ἀγόμενον ὑπ' Ἀνδρομάχου περὶ
6 τὰς δυσχωρίας καὶ τὸ ἕλος. ἦσαν δὲ τέσσαρες σπεῖραι
σὺν αὐτῷ θυρεοφόρων, ἱππεῖς δὲ παντελῶς ὀλίγοι
καὶ πέντε ῥαβδοῦχοι, μεθ' ὧν ἐπιπόνως εἰς τὴν ὁδὸν
καὶ μόλις καταστάς, ἤδη τῶν πολεμίων ἐπικειμένων,
ὅσον δώδεκα σταδίους ἀπολιπὼν τοῦ συμμῖξαι τοῖς
περὶ τὸν Ὀκτάβιον ἐπ' ἄλλον ἀναφεύγει λόφον, οὐχ
οὕτω μὲν ἄφιππον οὐδ' ὀχυρόν, ὑποκείμενον δὲ τοῖς
Σιννάκοις καὶ συνηρτημένον αὐχένι μακρῷ διὰ μέσου
κατατείνοντι τοῦ πεδίου πρὸς τοῦτον. ἦν οὖν ἐν
7 ὄψει τοῖς περὶ τὸν Ὀκτάβιον ὁ κίνδυνος αὐτοῦ. καὶ
πρῶτος Ὀκτάβιος ἔθει μετ' ὀλίγων ἄνωθεν ἐπιβοη-
θῶν, εἶτα οἱ λοιποὶ κακίσαντες ἑαυτοὺς ἐπεφέροντο,
καὶ προσπεσόντες καὶ ὠσάμενοι τοὺς πολεμίους ἀπὸ
τοῦ λόφου περιέσχον ἐν μέσῳ τὸν Κράσσον καὶ προ-
εβάλλοντο τοὺς θυρεούς, μεγαληγοροῦντες ὡς οὐκ
ἔστι Πάρθοις βέλος ὃ προσπεσεῖται τῷ σώματι τοῦ
αὐτοκράτορος πρὶν ἢ σφᾶς ἅπαντας ὑπὲρ αὐτοῦ μα-
χομένους ἀποθανεῖν.

30 Ὁρῶν οὖν ὁ Σουρήνας τούς τε Πάρθους ἀμβλύτε-
ρον ἤδη κινδυνεύοντας, καὶ ἢν ἥ τε νὺξ ἐπίσχῃ καὶ
τῶν ὀρῶν οἱ Ῥωμαῖοι λάβωνται, παντάπασιν αὐτοὺς

ἐσομένους ἀλήπτους, ἐπῆγε τῷ Κράσσῳ δόλον. ἀφεί-
θησαν μὲν γὰρ ἔνιοι τῶν αἰχμαλώτων ἀκηκοότες ἐν
τῷ στρατοπέδῳ τῶν βαρβάρων πρὸς ἀλλήλους ἐπίτη-
δες διαλεγομένων ὡς οὐ βούλεται βασιλεὺς ἄσπονδον
αὐτῷ τὸν πόλεμον εἶναι πρὸς Ῥωμαίους, τὴν δὲ φι-
λίαν ἀναλαβεῖν χάριτι, Κράσσῳ χρησάμενος φιλαν-
θρώπως, ἔσχοντο δὲ μάχης οἱ βάρβαροι. Σουρήνας 2
δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων προσελάσας ἀτρέμα τῷ λόφῳ
τοῦ μὲν τόξου τὸν τόνον ἀνῆκε, τὴν δὲ δεξιὰν πρού-
τεινεν, ἐκάλει δὲ τὸν Κράσσον ἐπὶ συμβάσεις, εἰπὼν
ὅτι τῆς μὲν ἀνδρείας καὶ δυνάμεως ἄκοντος πεπείρα-
ται βασιλέως, πραότητα δ' αὐτοῖς καὶ φιλοφροσύνην
ἑκὼν ἐπιδείκνυται σπενδόμενος ἀπιοῦσι καὶ παρ-
έχων σώζεσθαι. ταῦτα τοῦ Σουρήνα λέγοντος οἱ μὲν 3
ἄλλοι προθύμως ἐδέξαντο καὶ περιχαρεῖς ἦσαν, ὁ δὲ
Κράσσος οὐδὲν ὅ τι μὴ δι' ἀπάτης ἐσφαλμένος ὑπ' αὐ-
τῶν, καὶ τὸ αἰφνίδιον τῆς μεταβολῆς ἄλογον ἡγούμε-
νος, οὐχ ὑπήκουεν ἀλλ' ἐβουλεύετο. τῶν δὲ στρατιω- 4
τῶν βοώντων καὶ κελευόντων, εἶτα λοιδορούντων καὶ
κακιζόντων ὡς προβάλλοντα μαχουμένους αὐτοὺς
οἷς αὐτὸς ἀνόπλοις εἰς λόγους οὐ θαρρεῖ συνελθεῖν,
πρῶτον μὲν ἐπειρᾶτο δεῖσθαι καὶ λέγειν ὅτι τὸ λει-
πόμενον μέρος τῆς ἡμέρας διακαρτερήσαντες ἐν τοῖς
ὀρεινοῖς καὶ τραχέσι δύνανται διὰ νυκτὸς ἰέναι, καὶ
τὴν ὁδὸν ἐδείκνυε, καὶ παρεκάλει τὴν ἐλπίδα μὴ προ-
έσθαι τῆς σωτηρίας ἐγγὺς οὔσης· ὡς δὲ χαλεπαίνον- 5
τες αὐτῷ καὶ τὰ ὅπλα κρούοντες ἠπείλουν, φοβηθεὶς
ἐχώρει, καὶ τοσοῦτον εἶπε μεταστραφεὶς "Ὀκτάβιε
καὶ Πετρώνιε καὶ ὅσοι πάρεστε Ῥωμαίων ἄρχοντες,
ὑμεῖς ὁρᾶτε τῆς ἐμῆς ὁδοῦ τὴν ἀνάγκην, καὶ σύνιστε
παρόντες ὡς αἰσχρὰ πάσχω καὶ βίαια, τοῖς δ' ἄλλοις
ἅπασιν ἀνθρώποις λέγετε σωθέντες ὡς Κράσσος

ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων, οὐκ ἐκδοθεὶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν ἀπώλετο."

31 Οὐ μὴν ἔμειναν οἱ περὶ τὸν Ὀκτάβιον, ἀλλὰ συγκατέβαινον ἀπὸ τοῦ λόφου· τοὺς δὲ ῥαβδούχους ἑπομένους ὁ Κράσσος ἀπήλασε. πρῶτοι δὲ τῶν βαρβάρων ἀπήντησαν αὐτῷ δύο μιξέλληνες, οἳ καὶ προσεκύνησαν τὸν Κράσσον ἀπὸ τῶν ἵππων ἁλόμενοι, καὶ προσαγορεύσαντες ἑλλάδι φωνῇ παρεκάλουν προπέμψαι τινάς, οἷς ἐπιδείξεται Σουρήνας ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἀνόπλους καὶ ἀσιδήρους προσ-
2 ερχομένους. ὁ δὲ Κράσσος ἀπεκρίνατο μὲν ὡς, εἰ καὶ τὸν ἐλάχιστον εἶχε τοῦ ζῆν λόγον, οὐκ ἂν εἰς χεῖρας αὐτοῖς ἦλθεν, ὅμως δὲ δύο Ῥωσκίους ἀδελφοὺς ἔπεμψε πευσομένους ἐπὶ τίσι καὶ πόσοι συνίασιν. οὓς εὐθὺς συλλαβὼν ὁ Σουρήνας κατέσχεν, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἀρίστων ἱππότης προσῄει καί "τί τοῦτ';" ἔφη "πεζὸς ὁ Ῥωμαίων αὐτοκράτωρ, ἡμεῖς δ' ὀχούμεθα;" καὶ προσαγαγεῖν ἐκέλευσεν ἵππον
3 αὐτῷ. τοῦ δὲ Κράσσου φήσαντος οὔτε αὐτὸν ἁμαρτάνειν οὔτ' ἐκεῖνον, ὡς ἑκατέρῳ πάτριόν ἐστι ποιουμένους τὴν σύνοδον, εἶναι μὲν αὐτόθεν ἔφη σπονδὰς καὶ εἰρήνην ὁ Σουρήνας Ὑρώδῃ τε βασιλεῖ καὶ Ῥωμαίοις, δεῖν δὲ γράψασθαι τὰς συνθήκας ἐπὶ τὸν ποταμὸν προελθόντας· "οὐ γὰρ ὑμεῖς γε" ἔφη "πάνυ μνήμονες ὁμολογιῶν οἱ Ῥωμαῖοι," καὶ προύτεινε τὴν δεξιὰν αὐτῷ. μεταπεμπομένου δ' ἵππον οὐδὲν
4 ἔφη δεῖν· "βασιλεὺς γάρ σοι δίδωσι τοῦτον." ἅμα δ' ἵππος τε τῷ Κράσσῳ παρέστη χρυσοχάλινος, οἵ τ' ἀναβολεῖς αὐτὸν ἀράμενοι περιεβίβασαν, καὶ παρείποντο πληγῇ τὸν ἵππον ἐπιταχύνοντες. Ὀκτάβιος δὲ πρῶτος ἀντιλαμβάνεται τῶν χαλινῶν, καὶ μετ' ἐκεῖνον εἷς τῶν χιλιάρχων Πετρώνιος· εἶτα οἱ λοιποὶ

περιίσταντο τόν τε ἵππον ἀνακόπτειν πειρώμενοι
καὶ τοὺς πιεζοῦντας τὸν Κράσσον ἐξ ἑκατέρου μέρους
ἀφέλκοντες. ὠθισμοῦ δὲ γενομένου καὶ ταραχῆς, εἶτα 5
πληγῶν, Ὀκτάβιος μὲν ἀνασπάσας τὸ ξίφος ἑνὸς τῶν
βαρβάρων κτείνει τὸν ἱπποκόμον, ἕτερος δὲ τὸν
Ὀκτάβιον ἐκ τῶν ὄπισθεν πατάξας. Πετρώνιος δὲ
ὅπλου μὲν οὐκ εὐπόρησεν, εἰς δὲ τὸν θώρακα πληγεὶς
ἀπεπήδησεν ἄτρωτος. τὸν δὲ Κράσσον [ὄνομα] Πο-
μαξάθρης Πάρθος ἀπέκτεινεν. οἱ δ' οὔ φασιν, ἀλλ' 6
ἕτερον μὲν εἶναι τὸν ἀποκτείναντα, τοῦτον δὲ κει-
μένου τὴν κεφαλὴν ἀποκόψαι καὶ τὴν δεξιάν. εἰκά-
ζεται δὲ ταῦτα μᾶλλον ἢ γινώσκεται· τῶν γὰρ παρόν-
των οἱ μὲν ἐκεῖ μαχόμενοι περὶ τὸν Κράσσον ἀνῃρέ-
θησαν, οἱ δ' εὐθὺς ἀνεπήδησαν ἐπὶ τὸν λόφον. ἐπελ- 7
θόντων δὲ τῶν Πάρθων καὶ λεγόντων ὅτι Κράσσος
μὲν δίκην δέδωκε, τοὺς δ' ἄλλους κελεύει Σουρήνας
κατιέναι θαρροῦντας, οἱ μὲν ἐνεχείρισαν αὑτοὺς
καταβάντες, οἱ δὲ τῆς νυκτὸς ἐσπάρησαν. καὶ τού-
των ὀλίγοι παντάπασι διεσώθησαν· τοὺς δ' ἄλλους
ἐκθηρεύοντες οἱ Ἄραβες συνελάμβανον καὶ διέφθει-
ρον. λέγονται δ' οἱ πάντες δισμύριοι μὲν ἀποθανεῖν
μύριοι δὲ ἁλῶναι ζῶντες.

Ὁ δὲ Σουρήνας τὴν κεφαλὴν τοῦ Κράσσου καὶ τὴν 32
χεῖρα πρὸς Ὑρώδην ἔπεμψεν εἰς Ἀρμενίαν, αὐτὸς δὲ
διαδοὺς λόγον ὑπ' ἀγγέλων εἰς Σελεύκειαν ὡς ζῶντα
Κράσσον ἄγοι, παρεσκευάζετο πομπήν τινα γελοίαν
ὕβρει προσαγορεύων θρίαμβον. ὁ μὲν γὰρ ἐμφερέ- 2
στατος Κράσσῳ τῶν αἰχμαλώτων Γάιος Πακιανός,
ἐσθῆτα βασιλικὴν γυναικὸς ἐνδὺς καὶ διδαχθεὶς
Κράσσος ὑπακούειν καὶ αὐτοκράτωρ τοῖς καλοῦσιν,
ἐφ' ἵππου καθήμενος ἤγετο· πρὸ αὐτοῦ δὲ σαλ-
πιγκταὶ καὶ ῥαβδοῦχοί τινες ὀχούμενοι καμήλοις

ἤλαυνον· ἐξήρτητο δὲ τῶν ῥάβδων βαλάντια καὶ παρὰ τοὺς πελέκεις πρόσφατοι κεφαλαὶ Ῥωμαίων
3 ἀποτετμημέναι. κατόπιν δ' εἵποντο Σελευκιάδες ἑταῖραι μουσουργοί, πολλὰ βωμολόχα καὶ γελοῖα δι' ᾀσμάτων εἰς θηλύτητα καὶ ἀνανδρίαν τοῦ Κράσσου λέγουσαι. ταῦτα μὲν οὖν πάντες ἐθεῶντο, τὴν δὲ γερουσίαν τῶν Σελευκέων ἀθροίσας εἰσήνεγκεν ἀκόλαστα βιβλία τῶν Ἀριστείδου Μιλησιακῶν, οὔ τοι ταῦτά γε καταψευσάμενος· εὑρέθη γὰρ ἐν τοῖς Ῥωσκίου σκευοφόροις, καὶ παρέσχε τῷ Σουρήνᾳ καθυβρίσαι πολλὰ καὶ κατασκῶψαι τοὺς Ῥωμαίους, εἰ μηδὲ πολεμοῦντες ἀπέχεσθαι πραγμάτων καὶ γραμ-
4 μάτων δύνανται τοιούτων. τοῖς μέντοι Σελευκεῦσιν ἐδόκει σοφὸς ἀνὴρ Αἴσωπος εἶναι, τὸν Σουρήναν ὁρῶσι τὴν τῶν Μιλησιακῶν ἀκολαστημάτων πήραν ἐξηρτημένον πρόσθεν, ὄπισθεν δὲ Παρθικὴν Σύβαριν ἐφελκόμενον ἐν τοσαύταις παλλακίδων ἁμάξαις, τρόπον τινὰ ταῖς λεγομέναις ἐχίδναις καὶ σκυτάλαις ἀντιμόρφως τὰ μὲν ἐμφανῆ καὶ πρόσθια μέρη φοβερὰ καὶ θηριώδη δόρασι καὶ τόξοις καὶ ἵπποις
5 προβαλλομένην, κατ' οὐρὰν δὲ τῆς φάλαγγος εἰς χορείας καὶ κρόταλα καὶ ψαλμοὺς καὶ παννυχίδας ἀκολάστους μετὰ γυναικῶν τελευτῶσαν. ψεκτὸς μὲν γὰρ ὁ Ῥώσκιος, ἀναιδεῖς δὲ Πάρθοι τὰ Μιλησιακὰ ψέγοντες, ὧν πολλοὶ βεβασιλεύκασιν ἐκ Μιλησίων καὶ Ἰωνίδων ἑταιρῶν γεγονότες Ἀρσακίδαι.

33 Τούτων δὲ πραττομένων Ὑρώδης ἐτύγχανεν ἤδη διηλλαγμένος Ἀρταβάσδῃ τῷ Ἀρμενίῳ καὶ τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ γυναῖκα Πακόρῳ τῷ παιδὶ καθωμολογημένος, ἑστιάσεις τε καὶ πότοι δι' ἀλλήλων ἦσαν αὐτοῖς· καὶ πολλὰ παρεισήγετο τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλά-
2 δος ἀκουσμάτων. ἦν γὰρ οὔτε φωνῆς οὔτε γραμμά-

των Ὑρώδης Ἑλληνικῶν ἄπειρος, ὁ δ' Ἀρταβάσδης
καὶ τραγῳδίας ἐποίει καὶ λόγους ἔγραφε καὶ ἱστο-
ρίας, ὧν ἔνιαι διασῴζονται. τῆς δὲ κεφαλῆς τοῦ
Κράσσου κομισθείσης ἐπὶ θύρας ἀπηρμέναι μὲν ἦσαν
αἱ τράπεζαι, τραγῳδιῶν δὲ ὑποκριτὴς Ἰάσων ὄνομα
Τραλλιανὸς ᾖδεν Εὐριπίδου Βακχῶν τὰ περὶ τὴν
Ἀγαυήν. εὐδοκιμοῦντος δ' αὐτοῦ Σιλλάκης ἐπιστὰς
τῷ ἀνδρῶνι καὶ προσκυνήσας προὔβαλεν εἰς μέσον
τοῦ Κράσσου τὴν κεφαλήν. κρότῳ δὲ τῶν Πάρθων 3
μετὰ κραυγῆς καὶ χαρᾶς ἀραμένων, τὸν μὲν Σιλλάκην
κατέκλιναν οἱ ὑπηρέται βασιλέως κελεύσαντος, ὁ δ'
Ἰάσων τὰ μὲν τοῦ Πενθέως σκευοποιήματα παρέ-
δωκέ τινι τῶν χορευτῶν, τῆς δὲ τοῦ Κράσσου κεφα-
λῆς λαβόμενος καὶ ἀναβακχεύσας ἐπέραινεν ἐκεῖνα τὰ
μέλη μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ᾠδῆς "φέρομεν ἐξ ὄρεος
ἕλικα νεότομον ἐπὶ μέλαθρα, μακαρίαν θήραν."
καὶ ταῦτα μὲν πάντας ἔτερπεν· ᾀδομένων δὲ τῶν 4
ἐφεξῆς ἀμοιβαίων πρὸς τὸν χορόν "τίς ἐφόνευσεν;
ἐμὸν τὸ γέρας" ἀναπηδήσας ὁ Πομαξάθρης (ἐτύγχανε
δὲ δειπνῶν) ἀντελαμβάνετο τῆς κεφαλῆς, ὡς ἑαυτῷ
λέγειν ταῦτα μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ προσῆκον. ἡσθεὶς δ' ὁ
βασιλεὺς τὸν μὲν οἷς πάτριόν ἐστιν ἐδωρήσατο, τῷ
δ' Ἰάσονι τάλαντον ἔδωκεν. εἰς τοιοῦτό φασιν ἐξό-
διον τὴν Κράσσου στρατηγίαν ὥσπερ τραγῳδίαν τε-
λευτῆσαι. δίκη μέντοι καὶ τῆς ὠμότητος Ὑρώδην καὶ 5
τῆς ἐπιορκίας Σουρήναν ἀξία μετῆλθε. Σουρήναν
μὲν γὰρ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον Ὑρώδης φθόνῳ τῆς
δόξης ἀπέκτεινεν, Ὑρώδῃ δὲ ἀποβαλόντι Πάκορον
ὑπὸ Ῥωμαίων μάχῃ κρατηθέντα, καὶ νοσήσαντι
νόσον εἰς ὕδρωπα τραπεῖσαν, Φραάτης ὁ υἱὸς ἐπι-
βουλεύων ἀκόνιτον ἔδωκεν. ἀναδεξαμένης δὲ τῆς
νόσου τὸ φάρμακον εἰς ἑαυτὴν ὥστε συνεκκριθῆναι,

καὶ τοῦ σώματος κουφισθέντος, ἐπὶ τὴν ταχίστην τῶν ὁδῶν ἐλθὼν ὁ Φραάτης ἀπέπνιξεν αὐτόν.

1 Ἐν δὲ τῇ συγκρίσει πρῶτον ὁ Νικίου πλοῦτος τῷ Κράσσου παραβαλλόμενος ἀμεμπτοτέραν ἔχει τὴν κτῆσιν. ἄλλως μὲν γὰρ οὐκ ἄν τις δοκιμάσειε τὴν ἀπὸ μετάλλων ἐργασίαν, ἧς τὰ πλεῖστα περαίνεται διὰ κακούργων ἢ βαρβάρων, ἐνίων δεδεμένων καὶ φθειρομένων ἐν τόποις ὑπούλοις καὶ νοσεροῖς· παραβαλλομένη δὲ πρὸς τὰ Σύλλα δημιόπρατα καὶ τὰς
2 περὶ τὸ πῦρ ἐργολαβίας ἐπιεικεστέρα φανεῖται. ταύταις γὰρ ὁ Κράσσος ἀναφανδὸν ὡς τῷ γεωργεῖν ἐχρῆτο καὶ τῷ δανείζειν· ἃ δ' ἔξαρνος ἦν ἐλεγχόμενος, ἐπὶ κέρδεσιν ἐν βουλῇ λέγειν καὶ τοὺς συμμάχους ἀδικεῖν καὶ γύναια περιιὼν κολακεύειν καὶ συνεπικρύπτειν τοὺς πονηρούς, τούτων αἰτίαν οὐδὲ ψευδῆ ποτὲ Νικίας ἔλαβεν, ἄλλως δὲ διδοὺς καὶ προϊέμενος ἀργύριον ὑπὸ δειλίας τοῖς συκοφάνταις ἐχλευάζετο, πρᾶγμα ποιῶν Περικλεῖ μὲν ἴσως καὶ Ἀριστείδῃ μὴ πρέπον, αὐτῷ δ' ἀναγκαῖον οὐκ εὖ
3 πεφυκότι πρὸς τὸ θαρρεῖν. ᾧ καὶ Λυκοῦργος ὕστερον ὁ ῥήτωρ ἐπαρρησιάσατο πρὸς τὸν δῆμον, αἰτίαν ἔχων ἐξωνήσασθαί τινα τῶν συκοφαντῶν· "ἥδομαι" γὰρ εἶπεν "εἰ τοσοῦτον χρόνον πεπολιτευμένος παρ'
4 ὑμῖν διδοὺς πεφώραμαι πρότερον ἢ λαμβάνων." ἦν δὲ ταῖς δαπάναις πολιτικώτερος μὲν ὁ Νικίας ἀναθήμασι καὶ γυμνασιαρχίαις καὶ διδασκαλίαις χορῶν φιλοτιμούμενος, ὧν δ' ὁ Κράσσος ἀνάλωσεν ἑστιάσας ἅμα τοσαύτας μυριάδας ἀνθρώπων, εἶτα θρέψας πάλιν, οὐδὲν ἦν μέρος ἃ Νικίας ἐκέκτητο σὺν οἷς ἀνάλωσεν, ὥστε θαυμάζειν εἴ τινα λέληθε τὸ τὴν κακίαν ἀνωμαλίαν εἶναί τινα τρόπου καὶ ἀνομολογίαν, ὁρῶντα τοὺς αἰσχρῶς συλλέγοντας εἶτ' ἀχρήστως ἐκχέοντας.

Περὶ μὲν τοῦ πλούτου τοσαῦτα, τοῖς δὲ πολι- 2
τεύμασι τοῦ μὲν Νικίου πανοῦργον οὐδὲν οὐδ' ἄδικον
οὐδὲ βίαιον πρόσεστιν οὐδὲ θρασύτης, ἀλλ' ἐξηπα-
τᾶτο μᾶλλον ὑπ' Ἀλκιβιάδου καὶ τῷ δήμῳ προσήει
μετ' εὐλαβείας· τοῦ δὲ Κράσσου πολλὴν μὲν ἐν ταῖς
πρὸς ἔχθραν καὶ φιλίαν μεταβολαῖς ἀπιστίαν καὶ
ἀνελευθερίαν κατηγοροῦσι, βίᾳ δ' οὐδ' αὐτὸς ἠρνεῖτο
τὴν ὑπατείαν μετιέναι, μισθωσάμενος ἄνδρας τοὺς
Κάτωνι καὶ Δομιτίῳ τὰς χεῖρας προσοίσοντας. ἐν δὲ 2
τῇ περὶ τῶν ἐπαρχιῶν ψηφοφορίᾳ τοῦ δήμου πολλοὶ
μὲν ἐτρώθησαν, ἔπεσον δὲ τέσσαρες, αὐτὸς δ', ὅπερ
ἡμᾶς ἐν τῇ διηγήσει παρελήλυθε, Λεύκιον Ἀννάλιον,
ἄνδρα βουλευτήν, ἀντιλέγοντα πὺξ πατάξας εἰς τὸ
πρόσωπον ἐξέβαλεν ᾑμαγμένον. ὡς δὲ περὶ ταῦτα 3
βίαιος ὁ Κράσσος καὶ τυραννικός, οὕτως αὖ πάλιν
ἐκείνου τὸ ψοφοδεὲς ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἄτολμον καὶ
τοῖς κακίστοις ὑφειμένον τῶν μεγίστων ἐπιλήψεων
ἄξιον· ὁ δὲ Κράσσος ὑψηλὸς περί γε ταῦτα καὶ μεγα-
λόφρων, οὐ πρὸς Κλέωνας οὐδ' Ὑπερβόλους μὰ Δία
τοῦ ἀγῶνος ὄντος ἀλλὰ πρὸς τὴν Καίσαρος λαμπρό-
τητα καὶ τρεῖς τοῦ Πομπηίου θριάμβους, οὐχ ὑπείξας
ἀλλ' ἀντάρας ἑκατέρῳ τὴν δύναμιν, ἀξιώματι δὲ τῆς
τιμητικῆς ἀρχῆς καὶ Πομπήιον ὑπερβαλόμενος. δεῖ 4
γὰρ ἐπὶ μεγίστοις οὐ τὸ ἀνεπίφθονον ἀλλὰ τὸ λαμ-
πρὸν ἐν πολιτείᾳ λαμβάνειν, μεγέθει δυνάμεως ἐξ-
αμαυροῦντα τὸν φθόνον. εἰ δ' ἐξ ἅπαντος ἀγαπᾷς
ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν, καὶ δέδιας Ἀλκιβιάδην μὲν
ἐπὶ τοῦ βήματος, ἐν δὲ Πύλῳ Λακεδαιμονίους, Περ-
δίκκαν δ' ἐν Θρᾴκῃ, πολλὴν εὐρυχωρίαν ἡ πόλις ἔχει
σχολῆς ἐκ μέσου γενόμενον καθῆσθαι πλέκοντα τῆς
ἀταραξίας σεαυτῷ στέφανον, ὥς ἔνιοι σοφισταὶ λέ-
γουσιν. ὁ μὲν γὰρ τῆς εἰρήνης ἔρως θεῖος ἦν ὡς ἀλη- 5

θῶς, καὶ τὸ λῦσαι τὸν πόλεμον Ἑλληνικώτατον πο-
λίτευμα· καὶ τῆς πράξεως ἕνεκα ταύτης οὐκ ἄξιον
Νικίᾳ παραβαλεῖν Κράσσον, οὐδ' εἰ τὸ Κάσπιον φέ-
ρων πέλαγος ἢ τὸν Ἰνδὸν ὠκεανὸν τῇ Ῥωμαίων ἡγε-
3 μονίᾳ προσώρισεν· πόλει μέντοι χρώμενον ἀρετῆς
αἰσθανομένῃ καὶ κρείττονα ὄντα τῇ δυνάμει χώραν
οὐ δοτέον τοῖς πονηροῖς οὐδ' ἀρχὴν μὴ ἄρχουσιν οὐδὲ
πίστιν ἀπιστουμένοις, ὅπερ ἐποίησεν ὁ Νικίας, τὸν
Κλέωνα μηδὲν ὄντα πλέον ἐν τῇ πόλει τῆς ἀπὸ τοῦ
βήματος ἀναισχυντίας καὶ κραυγῆς αὐτὸς εἰς τὸ στρα-
2 τηγεῖν καταστήσας. οὐκ ἐπαινῶ μὲν ⟨γὰρ⟩ ἐγὼ τὸν
Κράσσον ἐν τοῖς Σπαρτακείοις ἐπειχθέντα θᾶσσον ἢ
ἀσφαλέστερον διαγωνίσασθαι· καίτοι φιλοτιμίας ἦν
τὸ δεῖσαι μὴ Πομπήιος ἐλθὼν ἀφέληται τὴν δόξαν
αὐτοῦ, καθάπερ ἀφείλετο Μετέλλου Μόμμιος τὴν
Κόρινθον· τὸ δὲ τοῦ Νικίου παντάπασιν ἄτοπον
καὶ δεινόν. οὐ γὰρ ἐλπίδας οὐδὲ ῥᾳστώνην ἐχούσης
ἐξέστη τῷ ἐχθρῷ φιλοτιμίας καὶ ἀρχῆς, ἀλλὰ κίνδυνον
ὑφορώμενος ἐν τῇ στρατηγίᾳ μέγαν ἠγάπησε, τὸ καθ'
3 αὑτὸν ἐν ἀσφαλεῖ θέμενος, προέσθαι τὸ κοινόν. καί-
τοι ὅ γε Θεμιστοκλῆς, ἵνα μὴ φαῦλος ἄνθρωπος ἐν
τοῖς Περσικοῖς καὶ ἄφρων στρατηγήσας ἀπολέσῃ τὴν
πόλιν, ἀργυρίῳ τῆς ἀρχῆς ἀπέστησεν αὐτόν, καὶ Κά-
των ὅτε μάλιστα ἑώρα πράγματα καὶ κινδύνους ἔχου-
4 σαν ὑπὲρ τῆς πόλεως τὴν δημαρχίαν μετῆλθεν· ὁ δ'
αὑτὸν ἐπὶ τὴν Μίνῳαν καὶ Κύθηρα καὶ Μηλίους τοὺς
ταλαιπώρους φυλάττων στρατηγόν, εἰ ⟨δὲ⟩ δέοι μά-
χεσθαι Λακεδαιμονίοις, ἀποδυόμενος τὴν χλαμύδα
καὶ τῇ Κλέωνος ἀπειρίᾳ καὶ θρασύτητι ναῦς καὶ ἄν-
δρας καὶ ὅπλα καὶ στρατηγίαν ἐμπειρίας ἄκρας δεομέ-
νην παραδιδούς, οὐ τὴν ἑαυτοῦ προΐεται δόξαν ἀλλὰ
5 ⟨τὴν⟩ τῆς πατρίδος ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν. ὅθεν

ὕστερον οὐχ ἑκὼν οὐδὲ βουλόμενος Συρακουσίοις πο-
λεμεῖν ἠναγκάζετο, δοκῶν οὐ λογισμῷ τοῦ συμφέρον-
τος ἀλλὰ ῥᾳστώνῃ καὶ μαλακίᾳ τὸ παρ' αὐτὸν ἀποστε-
ρεῖν Σικελίας τὴν πόλιν. ἐκεῖνο μέντοι μεγάλης ἐπιει-
κείας σημεῖον, ὅτι δυσχεραίνοντα τὸ πολεμεῖν ἀεὶ χει-
ροτονοῦντες ὡς ἐμπειρότατον καὶ φεύγοντα τὸ στρα-
τηγεῖν οὐκ ἐπαύοντο καὶ βέλτιστον· τῷ δὲ Κράσσῳ 6
παρὰ πάντα τὸν χρόνον ἐφιεμένῳ στρατηγίας οὐχ ὑπ-
ῆρξε τυχεῖν, πλὴν ἐπὶ τὸν δουλικὸν πόλεμον ἐξ ἀνάγ-
κης, Πομπηίου καὶ Μετέλλου καὶ Λουκούλλων ἀμφο-
τέρων ἀπόντων, καίτοι τότε τιμωμένῳ μάλιστα καὶ
δυναμένῳ πλεῖστον. ἀλλ' ὡς ἔοικε, καὶ τοῖς σπουδά-
ζουσι περὶ αὐτὸν ἐδόκει κατὰ τὸν κωμικὸν ἀνὴρ ἄρι-
στος εἶναι τἆλλα πλὴν ἐν ἀσπίδι. καὶ τοῦτο Ῥωμαίους 7
οὐδὲν ὤνησεν ἐκβιασθέντας ὑπὸ τῆς φιλαρχίας αὐτοῦ
καὶ φιλοτιμίας. Ἀθηναῖοι μὲν γὰρ ἄκοντα Νικίαν ἐξ-
έπεμψαν ἐπὶ τὸν πόλεμον, Ῥωμαίους δὲ Κράσσος
ἄκοντας ἐξήγαγε· καὶ διὰ μὲν τοῦτον ἡ πόλις, ἐκεῖνος
δὲ διὰ τὴν πόλιν ἠτύχησεν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔστιν ἐν τούτοις τὸν Νικίαν 4
ἐπαινεῖν ἢ ψέγειν τὸν Κράσσον. ὁ μὲν γὰρ ἐμπειρίᾳ
καὶ λογισμῷ χρησάμενος ἡγεμόνος ἔμφρονος οὐ συν-
ηπατήθη ταῖς ἐλπίσι τῶν πολιτῶν, ἀλλ' ἀπεῖπε καὶ
ἀπέγνω λήψεσθαι Σικελίαν· ὁ δ' ὡς ἐπὶ ῥᾷστον ἔργον
τὸν Παρθικὸν ὁρμήσας πόλεμον ἥμαρτεν. ὠρέχθη δὲ 2
μεγάλων, Καίσαρος τὰ ἑσπέρια καὶ Κελτοὺς καὶ Γερ-
μανοὺς καταστρεφομένου καὶ Βρεττανίαν, αὐτὸς ἐπὶ
τὴν ἕω καὶ τὴν Ἰνδικὴν ἐλάσαι θάλασσαν καὶ προσερ-
γάσασθαι τὴν Ἀσίαν οἷς Πομπήιος ἐπῆλθε καὶ Λού-
κουλλος ἀντέσχεν, ἄνδρες εὐμενεῖς καὶ πρὸς πάντας
ἀγαθοὶ διαμείναντες, προελόμενοι δ' ὅμοια Κράσσῳ
καὶ τὰς αὐτὰς ὑποθέσεις λαβόντες, ἐπεὶ καὶ Πομ- 3

πηίῳ τῆς ἀρχῆς διδομένης ἡ σύγκλητος ἠναντιοῦτο, καὶ Καίσαρα μυριάδας τριάκοντα Γερμανῶν τρεψάμενον συνεβούλευεν ὁ Κάτων ἐκδοῦναι τοῖς ἡττημένοις καὶ τρέψαι τὸ μήνιμα τοῦ παρασπονδήματος εἰς ἐκεῖνον· ὁ δὲ δῆμος ἐρρῶσθαι φράσας Κάτωνι, πεντεκαίδεκα ἡμέρας ἔθυεν ἐπινίκια καὶ περιχαρὴς ἦν.

4 *πῶς οὖν ἂν διετέθη καὶ πόσας ἔθυσεν ἡμέρας, εἰ Κράσσος ἐκ Βαβυλῶνος ἔγραψε νικᾶν, εἶτ' ἐπελθὼν Μηδίαν Περσίδα Ὑρκανοὺς Σοῦσα Βάκτρα Ῥωμαίων ἐπαρχίας ἀπέδειξεν; εἴπερ γὰρ ἀδικεῖν χρή, κατὰ τὸν Εὐριπίδην, ἡσυχίαν ἄγειν μὴ δυναμένους μηδὲ χρῆσθαι τοῖς παροῦσιν ἀγαθοῖς εἰδότας, οὐ Σκάνδειαν, οὐ Μένδην ἐκκοπτέον, οὐδὲ φεύγοντας Αἰγινήτας*

5 *ἀπολελοιπότας τὴν ἑαυτῶν, ὥσπερ ὄρνιθας εἰς ἑτέραν χώραν ἀποκεκρυμμένους, ἐκθηρατέον, ἀλλὰ πολλοῦ τιμητέον τὸ ἀδικεῖν, μὴ ῥᾳδίως μηδ' ἐπὶ τοῖς τυχοῦσιν, ὥς τι φαῦλον ἢ μικρόν, προϊεμένους τὸ δίκαιον. οἱ δὲ τὴν μὲν τῆς Ἀλεξάνδρου στρατείας ὁρμὴν ἐπαινοῦντες, τὴν δὲ Κράσσου ψέγοντες οὐκ εὖ τὰ πρῶτα κρίνουσιν ἀπὸ τῶν τελευταίων.*

5 *Ἐν δὲ ταῖς στρατηγίαις αὐταῖς Νικίου μὲν οὐκ ὀλίγα γενναῖα· καὶ γὰρ μάχαις πολλαῖς ἐνίκησε τοὺς πολεμίους, καὶ τοῦ λαβεῖν Συρακούσας ὀλίγον ἐδέησε, καὶ πάντα δι' αὐτὸν οὐκ ἔπταισεν, ἀλλὰ καὶ νόσον ἄν τις αἰτιάσαιτο καὶ φθόνον τῶν οἴκοι πολιτῶν· Κράσσος δὲ διὰ πλῆθος ἁμαρτημάτων οὐδὲν τῇ τύχῃ χρηστὸν ἀποδείξασθαι παρῆκεν, ὥστε θαυμάζειν αὐτοῦ τὴν ἀβελτερίαν οὐ τῆς Πάρθων δυνάμεως ἡττηθεῖσαν ἀλλὰ τῆς Ῥωμαίων εὐτυχίας περιγενομένην.*

2 *ἐπεὶ δ' ὃ μὲν μηδενὸς τῶν ἀπὸ μαντικῆς καταφρονῶν ὃ δὲ πάντα ὑπερορῶν ὁμοίως ἀπώλοντο, χαλεπὴ μὲν ἐν τούτοις ἡ ἀσφάλεια καὶ δύσκριτος, ἐπιεικέστερον*

δὲ [αὐτῆς] τοῦ παρανόμου καὶ αὐθάδους τὸ μετὰ δόξης παλαιᾶς καὶ συνήθους δι' εὐλάβειαν ἁμαρτανόμενον. περὶ μέντοι τὴν τελευτὴν ἀμεμπτότερος ὁ Κράσσος οὐ παραδοὺς ἑαυτὸν οὐδὲ δεθεὶς οὐδὲ φενακισθείς, ἀλλ' εἴξας τοῖς φίλοις δεομένοις καὶ παρασπονδηθεὶς ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὁ δὲ Νικίας αἰσχρᾶς καὶ ἀκλεοῦς ἐλπίδι σωτηρίας ὑποπεσὼν τοῖς πολεμίοις αἰσχίονα ἑαυτῷ τὸν θάνατον ἐποίησεν.

ΣΕΡΤΩΡΙΟΣ ΚΑΙ ΕΥΜΕΝΗΣ.

Θαυμαστὸν μὲν ἴσως οὐκ ἔστιν, ἐν ἀπείρῳ τῷ χρόνῳ τῆς τύχης ἄλλοτε ἄλλως ῥεούσης, ἐπὶ ταὐτὰ συμπτώματα πολλάκις καταφέρεσθαι τὸ αὐτόματον. εἴτε γὰρ οὐκ ἔστι τῶν ὑποκειμένων ὡρισμένον τὸ πλῆθος, ἄφθονον ἔχει τῆς τῶν ἀποτελουμένων ὁμοιότητος χορηγὸν ἡ τύχη τὴν τῆς ὕλης εὐπορίαν· εἴτ' ἐκ τινῶν ὡρισμένων ἀριθμῷ συμπλέκεται τὰ πράγματα, πολλάκις ἀνάγκη ταὐτὰ γίνεσθαι διὰ τῶν αὐτῶν περαινόμενα. ἐπεὶ δ' ἀγαπῶντες ἔνιοι τὰ τοιαῦτα συν- 2
άγουσιν ἱστορίᾳ καὶ ἀκοῇ τῶν κατὰ τύχην γεγονότων ὅσα λογισμοῦ καὶ προνοίας ἔργοις ἔοικεν, οἷον ὅτι δυοῖν Ἄττεων γενομένων ἐμφανῶν, τοῦ μὲν Σύρου τοῦ δ' Ἀρκάδος, ἑκάτερος ὑπὸ συὸς ἀπώλετο, δυοῖν δ' Ἀκταιώνων ὃ μὲν ὑπὸ τῶν κυνῶν ὃ δ' ὑπὸ τῶν ἐραστῶν διεσπάσθη, δυοῖν δὲ Σκιπιώνων ὑφ' οὗ μὲν ἐνικήθησαν Καρχηδόνιοι πρότερον, ὑφ' οὗ δ' ὕστερον 3
ἄρδην ἀνηρέθησαν, ἑάλω δὲ τὸ Ἴλιον ὑφ' Ἡρακλέους διὰ τὰς Λαομέδοντος ἵππους καὶ ὑπ' Ἀγαμέμνονος διὰ τοῦ δουρείου προσαγορευθέντος ἵππου, τρίτον δ' ὑπὸ Χαριδήμου, ταῖς πύλαις ἵππου τινὸς ἐμπεσόντος ἀποκλεῖσαι ταχὺ τῶν Ἰλιέων μὴ δυνηθέντων,

δυοῖν δὲ ὁμωνύμων τοῖς εὐωδεστάτοις φυτοῖς πόλεων,
Ἴου καὶ Σμύρνης, τὸν ποιητὴν Ὅμηρον ἐν ᾗ μὲν γενέ-
4 σθαι λέγουσιν ἐν ᾗ δ' ἀποθανεῖν, φέρε καὶ τοῦτο
προσθῶμεν αὐτοῖς, ὅτι καὶ τῶν στρατηγῶν οἱ πολε-
μικώτατοι καὶ πλεῖστα δόλῳ κατεργασάμενοι μετὰ
δεινότητος ἑτερόφθαλμοι γεγόνασι, Φίλιππος Ἀντί-
γονος Ἀννίβας ⟨καὶ⟩ περὶ οὗ τόδε τὸ σύγγραμμα Σερ-
τώριος, ὃν Φιλίππου μὲν ἂν τις ἀποφαίνοιτο σω-
5 φρονέστερον περὶ τὰς γυναῖκας, Ἀντιγόνου δὲ πι-
στότερον περὶ φίλους, Ἀννίβου δὲ ἡμερώτερον πρὸς
πολεμίους, λειπόμενον δὲ συνέσει μὲν οὐδενὸς τού-
των τύχῃ δὲ πάντων, ᾗ πολὺ τῶν ἐμφανῶν πολεμίων
χαλεπωτέρᾳ περὶ πάντα χρησάμενος ἐπανίσωσεν ἑαυ-
τὸν ἐμπειρίᾳ μὲν τῇ Μετέλλου, τόλμῃ δὲ τῇ Πομ-
πηίου, τύχῃ δὲ τῇ Σύλλα, δυνάμει δὲ τῇ Ῥωμαίων,
φυγὰς καὶ βαρβάρων ἔπηλυς ἄρχων ἀντιταξάμενος.
6 τούτῳ δὴ μάλιστα τῶν Ἑλλήνων τὸν Καρδιανὸν ὁμοι-
οῦμεν Εὐμενῆ· ἀμφότεροι γὰρ ἀρχικοὶ καὶ σὺν δόλῳ
πολεμικοί, καὶ τῆς μὲν αὑτῶν ἀποξενωθέντες ἡγησά-
μενοι δ' ἀλλοδαπῶν, τύχῃ δὲ χρησάμενοι βιαίῳ καὶ
ἀδίκῳ περὶ τὴν τελευτήν· ἐπιβουλευθέντες γὰρ ἀμ-
φότεροι, μεθ' ὧν τοὺς πολεμίους ἐνίκων, ὑπὸ τού-
των ἀνῃρέθησαν.

2 Κοΐντῳ Σερτωρίῳ γένος ἦν οὐκ ἀσημότατον ἐν
πόλει Νούσσοις τῆς Σαβίνων, τραφεὶς δὲ κοσμίως
ὑπὸ μητρὶ χήρᾳ πατρὸς ὀρφανὸς ὑπερφυῶς δοκεῖ φι-
λομήτωρ γενέσθαι. ὄνομα τῆς μητρὸς Ῥέαν λέγουσιν.
ἤσκητο μὲν οὖν καὶ περὶ δίκας ἱκανῶς, καί τινα καὶ
δύναμιν ἐν τῇ πόλει μειράκιον ὢν ἀπὸ τοῦ λέγειν
ἔσχεν· αἱ δὲ περὶ τὰ στρατιωτικὰ λαμπρότητες αὐ-
τοῦ καὶ κατορθώσεις ἐνταῦθα τὴν φιλοτιμίαν μετ-
έστησαν.

Πρῶτον μὲν οὖν Κίμβρων καὶ Τευτόνων ἐμβεβληκότων εἰς Γαλατίαν στρατευόμενος ὑπὸ Καιπίωνι, κακῶς ἀγωνισαμένων τῶν Ῥωμαίων καὶ τροπῆς γενομένης ἀποβεβληκὼς τὸν ἵππον καὶ κατατετρωμένος τὸ σῶμα τὸν Ῥοδανὸν διεπέρασεν, αὐτῷ τε τῷ θώρακι καὶ θυρεῷ πρὸς ἐναντίον ῥεῦμα πολὺ νηχόμενος· οὕτω τὸ σῶμα ῥωμαλέον ἦν αὐτῷ καὶ διάπονον τῇ ἀσκήσει. δεύτερον δὲ τῶν αὐτῶν ἐπερχομένων 2
μυριάσι πολλαῖς καὶ δειναῖς ἀπειλαῖς, ὥστε καὶ τὸ μένειν ἄνδρα Ῥωμαῖον ἐν τάξει τότε καὶ τὸ πείθεσθαι τῷ στρατηγῷ μέγα ἔργον εἶναι, Μάριος μὲν ἡγεῖτο, Σερτώριος δὲ κατασκοπὴν ὑπέστη τῶν πολεμίων. ἐσθῆτι δὲ Κελτικῇ σκευασάμενος, καὶ τὰ κοινότατα τῆς διαλέκτου πρὸς ἔντευξιν ἐπὶ καιροῦ παραλαβών, ἀναμίγνυται τοῖς βαρβάροις· καὶ τὰ μὲν ἰδὼν τὰ δ' ἀκοῇ πυθόμενος τῶν ἐπειγόντων ἐπανῆλθε πρὸς Μάριον. τότε μὲν οὖν ἀριστείων ἔτυχεν, 3
ἐν δὲ τῇ λοιπῇ στρατείᾳ πολλὰ καὶ συνέσεως ἔργα καὶ τόλμης ἀποδειξάμενος εἰς ὄνομα καὶ πίστιν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ προήχθη. μετὰ δὲ τὸν Κίμβρων καὶ Τευτόνων πόλεμον ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ Δειδίῳ στρατηγῷ χιλίαρχος ἐπ' Ἰβηρίας ἐν τῇ πόλει Κάστλωνι παρεχείμαζε τῆς Κελτιβήρων. ἐπεὶ δὲ τῶν στρατιωτῶν ἐν 4
ἀφθόνοις ὑβριζόντων καὶ τὰ πολλὰ μεθυόντων καταφρονήσαντες οἱ βάρβαροι μετεπέμψαντο νυκτὸς ἐπικουρίαν παρὰ τῶν ἀστυγειτόνων Ὠριτανῶν καὶ κατ' οἰκίας ἐπιόντες ἔκτεινον αὐτούς, ὑπεκδὺς ὁ Σερτώριος μετ' ὀλίγων καὶ τοὺς ἐκπίπτοντας συναγαγὼν κύκλῳ τὴν πόλιν περιῆλθε, καὶ καθ' ἃς οἱ βάρβαροι πύλας ἔλαθον παρεισπεσόντες, ἀνεῳγμένας εὑρὼν οὐ ταὐτὸν ἐκείνοις ἔπαθεν, ἀλλὰ φρουρὰς ἐπιστήσας καὶ καταλαβὼν πανταχόθεν τὴν πόλιν

5 ἔκτεινε τοὺς ἐν ἡλικίᾳ πάντας. ὡς δ' ἀνῃρέθησαν, ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας πάντας τὰ μὲν αὑτῶν ὅπλα καὶ τὴν ἐσθῆτα καταθέσθαι, τοῖς δὲ τῶν βαρβάρων ἐνσκευασαμένους ἕπεσθαι πρὸς τὴν πόλιν ἐκείνην ἐξ ἧς ἀπεστάλησαν οἱ νύκτωρ ἐπιπεσόντες αὐτοῖς. ψευσάμενος δὲ τῇ τῶν ὅπλων ὄψει τοὺς βαρβάρους τάς τε πύλας ἀνεῳγμένας εὗρε καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἔλαβεν οἰομένων ἀπαντᾶν εὖ πεπραχόσι φίλοις καὶ πολίταις. διὸ πλεῖστοι μὲν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐσφάττοντο περὶ τὰς πύλας, οἱ δὲ λοιποὶ παραδόντες ἑαυτοὺς ἐπράθησαν.

4 Ἐκ τούτου Σερτώριος ἐν τῇ Ἰβηρίᾳ διεβοήθη· καὶ ὅτε πρῶτον ἐπανῆκεν εἰς Ῥώμην, ταμίας ἀποδείκνυται τῆς περὶ Πάδον Γαλατίας, ἐν δέοντι· τοῦ γὰρ Μαρσικοῦ πολέμου συνισταμένου στρατιώτας τε προσταχθὲν αὐτῷ καταλέγειν καὶ ὅπλα ποιεῖσθαι, σπουδὴν καὶ τάχος προσθεὶς τῷ ἔργῳ παρὰ τὴν τῶν ἄλλων νέων βραδυτῆτα καὶ μαλακίαν ἀνδρὸς ἐμπρά-
2 κτως βιωσομένου δόξαν ἔσχεν. οὐ μὴν ὑφήκατο τῆς στρατιωτικῆς τόλμης εἰς ἀξίωμα προεληλυθὼς ἡγεμόνος, ἀλλὰ καὶ χειρὸς ἐπιδεικνύμενος ἔργα θαυμαστά, καὶ τὸ σῶμα τοῖς ἀγῶσιν ἀφειδῶς ἐπιδιδούς, τῶν ὄψεων ἀπέβαλε τὴν ἑτέραν ἐκκοπεῖσαν. ἐπὶ τούτῳ δὲ καὶ καλλωπιζόμενος ἀεὶ διετέλει· τοὺς μὲν γὰρ ἄλλους οὐκ ἀεὶ τὰ μαρτύρια τῶν ἀριστειῶν περιφέρειν, ἀλλὰ καὶ ἀποτίθεσθαι στρεπτὰ καὶ δόρατα καὶ στεφάνους, αὐτῷ δὲ τῆς ἀνδραγαθίας παραμένειν τὰ γνωρίσματα, τοὺς αὐτοὺς ἔχοντι τῆς ἀρετῆς ἅμα καὶ
3 τῆς συμφορᾶς θεατάς. ἀπέδωκε δὲ καὶ ὁ δῆμος αὐτῷ τιμὴν πρέπουσαν· εἰσελθόντα γὰρ εἰς θέατρον ἐξεδέξαντό τε κρότῳ καὶ κατευφήμησαν, ὧν οὐδὲ τοῖς πάνυ προήκουσιν ἡλικίᾳ τε καὶ δόξῃ τυχεῖν ἦν ῥᾴ-

διον. δημαρχίαν μέντοι μετιὼν Σύλλα καταστασιά-
σαντος αὐτὸν ἐξέπεσε· διὸ καὶ δοκεῖ γενέσθαι μισο-
σύλλας. ἐπεὶ δὲ Μάριος μὲν ὑπὸ Σύλλα κρατηθεὶς 4
ἔφευγε, Σύλλας δὲ Μιθριδάτῃ πολεμήσων ἀπῆρε, τῶν
δὲ ὑπάτων Ὀκτάβιος μὲν ἐπὶ τῆς Σύλλα προαιρέσεως
ἔμενε, Κίννας δὲ νεωτερίζων ὑποφερομένην ἀνεκα-
λεῖτο τὴν Μαρίου στάσιν, τούτῳ προσένειμεν αὑτὸν
ὁ Σερτώριος, ἄλλως τε καὶ τὸν Ὀκτάβιον ὁρῶν αὐτὸν
μὲν ἀμβλύτερον ὄντα, τοῖς δὲ Μαρίου φίλοις ἀπι-
στοῦντα. γενομένης δὲ τοῖς ὑπάτοις ἐν ἀγορᾷ μάχης 5
μεγάλης Ὀκτάβιος μὲν ἐκράτησε, Κίννας δὲ καὶ Σερ-
τώριος οὐ πολλῷ ἐλάττους τῶν μυρίων ἀποβαλόντες
ἔφυγον, καὶ τῶν περὶ τὴν Ἰταλίαν ἔτι διεσπαρμένων
στρατοπέδων προσαγόμενοι τὰ πλεῖστα πειθοῖ ταχὺ
κατέστησαν ἀξιόμαχοι τοῖς περὶ τὸν Ὀκτάβιον.

Μαρίου δὲ καταπλεύσαντος ἐκ Λιβύης καὶ τῷ 5
Κίννᾳ προστιθέντος ἑαυτὸν ὡς ἰδιώτην ὑπάτῳ, τοῖς
μὲν ἄλλοις ἐδόκει δέχεσθαι, Σερτώριος δ' ἀπηγόρευεν,
εἴτε τὸν Κίνναν ἧττον οἰόμενος ἑαυτῷ προσέξειν ἀν-
δρὸς ἡγεμονικωτέρου παρόντος, εἴτε τὴν βαρύτητα
τοῦ Μαρίου δεδοικώς, μὴ πάντα τὰ πράγματα συγχέῃ
θυμῷ μέτρον οὐκ ἔχοντι πέρα δίκης ἐν τῷ κρατεῖν
προερχόμενος. ἔλεγεν οὖν μικρὸν εἶναι τὸ ὑπολειπό- 2
μενον ἔργον αὐτοῖς ἤδη κρατοῦσι, δεξαμένων δὲ τὸν
Μάριον τὸ σύμπαν οἴσεσθαι τῆς δόξης ἐκεῖνον καὶ
τῆς δυνάμεως, χαλεπὸν ὄντα πρὸς κοινωνίαν ἀρχῆς
καὶ ἄπιστον. εἰπόντος δὲ τοῦ Κίννα ταῦτα μὲν ὀρ-
θῶς ὑπολογίζεσθαι τὸν Σερτώριον, αἰδεῖσθαι δὲ καὶ
διαπορεῖν ὅπως ἀπώσεται τὸν Μάριον αὐτὸς ἐπὶ κοι-
νωνίᾳ πραγμάτων κεκληκώς, ὑπολαβὼν ὁ Σερτώ- 3
ριος εἶπεν "ἀλλ' ἐγὼ μὲν αὐτὸν ἀφ' ἑαυτοῦ Μάριον
ἥκειν νομίζων εἰς Ἰταλίαν τὸ συμφέρον ἐσκόπουν,

σοὶ δὲ τὴν ἀρχὴν οὐδὲ βουλεύεσθαι καλῶς εἶχεν ἥκον-
τος ὃν αὐτὸς ἐλθεῖν ἠξίωσας, ἀλλὰ χρῆσθαι καὶ δέχε-
σθαι, τῆς πίστεως μηδενὶ λογισμῷ χώραν διδούσης."
οὕτω μεταπέμπεται τὸν Μάριον Κίννας, καὶ τριχῇ
4 τῆς δυνάμεως διανεμηθείσης ἦρχον οἱ τρεῖς. διαπολε-
μηθέντος δὲ τοῦ πολέμου, καὶ τῶν περὶ τὸν Κίνναν
καὶ Μάριον ἐμφορουμένων ὕβρεώς τε καὶ πικρίας
ἁπάσης, ὥστε χρυσὸν ἀποδεῖξαι Ῥωμαίοις τὰ τοῦ
πολέμου κακά, Σερτώριος λέγεται μόνος οὔτ' ἀπο-
κτεῖναί τινα πρὸς ὀργὴν οὔτ' ἐνυβρίσαι κρατῶν, ἀλλὰ
καὶ τῷ Μαρίῳ δυσχεραίνειν καὶ τὸν Κίνναν ἐντυγχά-
5 νων ἰδίᾳ καὶ δεόμενος μετριώτερον ποιεῖν. τέλος δὲ
τῶν δούλων, οὓς Μάριος συμμάχους μὲν ἐν τῷ πολέ-
μῳ δορυφόρους δὲ τῆς τυραννίδος ἔχων ἰσχυροὺς καὶ
πλουσίους ἐποίησε, τὰ μὲν ἐκείνου διδόντος καὶ κε-
λεύοντος τὰ δὲ καὶ βίᾳ παρανομούντων εἰς τοὺς δε-
σπότας, σφαττόντων μὲν αὐτούς, ταῖς δὲ δεσποίναις
πλησιαζόντων καὶ βιαζομένων τοὺς παῖδας, οὐκ ἀνα-
σχετὰ ποιούμενος ὁ Σερτώριος ἅπαντας ἐν ταὐτῷ
στρατοπεδεύοντας κατηκόντισεν, οὐκ ἐλάττους τε-
τρακισχιλίων ὄντας.

6 Ἐπεὶ δὲ Μάριος μὲν ἐτελεύτησε καὶ Κίννας ἀνῃ-
ρέθη μικρὸν ὕστερον, ὁ δὲ νεανίας Μάριος ἄκοντος
αὐτοῦ παρὰ τοὺς νόμους ὑπατείαν ἔλαβε, Κάρβωνες
δὲ καὶ Νωρβανοὶ καὶ Σκιπίωνες ἐπιόντι Σύλλᾳ κα-
κῶς ἐπολέμουν, καὶ τὰ μὲν ἀνανδρίᾳ καὶ μαλακίᾳ
τῶν στρατηγῶν ἐφθείρετο τὰ δ' οἱ προδιδόντες
2 ἀπώλλυσαν, ἔργον δ' οὐδὲν ἦν αὐτοῦ παρόντος τοῖς
πράγμασι μοχθηρῶς ὑποφερομένοις διὰ τὸ χεῖρον
φρονεῖν τοὺς μᾶλλον δυναμένους, τέλος δὲ Σύλλας
Σκιπίωνι παραστρατοπεδεύσας καὶ φιλοφρονούμε-
νος ὡς εἰρήνης ἐσομένης διέφθειρε τὸ στράτευμα, καὶ

ταῦτα προλέγων Σκιπίωνι καὶ διδάσκων Σερτώριος
οὐκ ἔπειθε, παντάπασιν ἀπογνοὺς τὴν πόλιν ὥρμη-
σεν εἰς Ἰβηρίαν ὡς, εἰ φθάσει τὴν ἐκεῖ κρατυνάμενος
ἀρχήν, καταφυγὴ τοῖς πταίουσιν ἐνταῦθα τῶν φίλων
ἐσόμενος. χειμῶσι δὲ χαλεποῖς χρησάμενος ἐν χωρίοις 3
ὀρεινοῖς ὑπὸ βαρβάρων ἐπράττετο τέλη καὶ μισθοὺς
τοῦ παρελθεῖν τὴν ὁδόν. ἀγανακτούντων δὲ τῶν σὺν
αὐτῷ, καὶ δεινολογουμένων εἰ Ῥωμαίων ἀνθύπατος
τέλη καταβαλεῖ βαρβάροις ὀλέθροις, μικρὰ φροντί-
σας τοῦ δοκοῦντος αἰσχροῦ, καὶ καιρὸν ὠνεῖσθαι φή-
σας, οὗ σπανιώτερον οὐδὲν ἀνδρὶ μεγάλων ἐφιεμένῳ,
τοὺς μὲν βαρβάρους ἐθεράπευσε χρήμασι, τὴν δ' Ἰβη-
ρίαν ἐπειχθεὶς κατέσχεν. παραλαβὼν δ' ἔθνη πλήθει 4
μὲν καὶ ἡλικίᾳ ἀκμάζοντα, πλεονεξίᾳ δὲ καὶ ὕβρει
τῶν πεμπομένων ἑκάστοτε στρατηγῶν πρὸς ὅλην
κακῶς διακείμενα τὴν ἡγεμονίαν, ἀνελάμβανεν ὁμι-
λίᾳ τε τοὺς δυνατοὺς καὶ φόρων ἀνέσει τοὺς πολλούς.
μάλιστα δὲ τῶν ἐπισταθμιῶν ἀπαλλάξας ἠγαπήθη·
τοὺς γὰρ στρατιώτας ἠνάγκαζεν ἐν τοῖς προαστείοις
χειμάδια πήγνυσθαι, πρῶτος αὐτὸς οὕτω κατασκη-
νῶν. οὐ μὴν ἐπὶ τῇ τῶν βαρβάρων εὐνοίᾳ τὸ πᾶν 5
ἐποιήσατο, Ῥωμαίων δὲ τῶν αὐτόθι μετοικούντων
τοὺς ἐν ἡλικίᾳ καθοπλίσας, μηχανάς τε παντοδαπὰς
καὶ ναυπηγίας τριήρων ὑποβαλόμενος, διὰ χειρὸς
εἶχε τὰς πόλεις, ἥμερος μὲν ὢν ἐν ταῖς εἰρηνικαῖς χρεί-
αις, φοβερὸς δὲ τῇ παρασκευῇ κατὰ τῶν πολεμίων
φαινόμενος.

Ὡς δὲ Σύλλαν μὲν ἐπυνθάνετο τῆς Ῥώμης κρα- 7
τεῖν, ἔρρειν δὲ τὴν Μαρίου καὶ Κάρβωνος στάσιν,
αὐτίκα προσδοκῶν στρατιὰν διαπολεμήσουσαν αὐτῷ
μεθ' ἡγεμόνος ἀφίξεσθαι φράγνυται τὰ Πυρηναῖα ὄρη
δι' Ἰουλίου Σαλινάτορος ἑξακισχιλίους ὁπλίτας ἔχον-

τος. καὶ μετ᾽ οὐ πολὺ Γάιος Ἄννιος ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ
Σύλλα καὶ τὸν Ἰούλιον ἀπρόσμαχον ὁρῶν ἐν ἀπόρῳ
2 καθῆστο παρὰ ταῖς ὑπωρείαις. Καλπουρνίου δέ τι-
νος ἐπίκλησιν Λαναρίου δολοφονήσαντος τὸν Ἰούλιον
καὶ τῶν στρατιωτῶν τὰ ἄκρα τῆς Πυρήνης ἐκλιπόν-
των, ὑπερβαλὼν Ἄννιος ἐπῄει χειρὶ μεγάλῃ τοὺς ἐμ-
ποδὼν ἀνιστάς. Σερτώριος δ᾽ οὐκ ὢν ἀξιόμαχος μετὰ
τρισχιλίων εἰς Καρχηδόνα τὴν νέαν καταφυγών, κά-
κεῖθεν ἐπιβὰς τῶν νεῶν καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος,
3 Λιβύῃ κατὰ τὴν Μαυρουσίαν προσέσχεν. ἀφυλάκτοις
δὲ τοῖς στρατιώταις ὑδρευομένοις τῶν βαρβάρων
ἐπιπεσόντων, συχνοὺς ἀποβαλὼν αὖθις εἰς Ἰβηρίαν
ἀπέπλει. καὶ ταύτης μὲν ἀποκρούεται, Κιλισσῶν δὲ
λῃστρίδων αὐτῷ προσγενομένων Πιτνούσσῃ νήσῳ
προσέβαλε, καὶ ἀπέβη τὴν παρ᾽ Ἀννίου φρουρὰν
βιασάμενος. Ἄννιος δὲ μετ᾽ οὐ πολὺ παρῆν ναυσί τε
πολλαῖς καὶ πεντακισχιλίοις ὁπλίταις, πρὸς ὃν ἐπε-
χείρησε μὲν διαναυμαχεῖν, καίπερ ἐλαφροῖς καὶ πρὸς
τάχος, οὐ πρὸς ἀλκὴν πεποιημένοις σκάφεσι χρώμε-
4 νος, ζεφύρῳ δὲ λαμπρῷ τοῦ πελάγους ἀνισταμένου
καὶ τὰ πολλὰ τῶν τοῦ Σερτωρίου πλοίων ὑπὸ κου-
φότητος πλάγια ταῖς ῥαχίαις περιβάλλοντος, αὐτὸς
ὀλίγαις ναυσὶ τῆς μὲν θαλάσσης ὑπὸ τοῦ χειμῶνος
εἰργόμενος τῆς δὲ γῆς ὑπὸ τῶν πολεμίων, ἡμέρας
δέκα σαλεύων πρὸς ἐναντίον κῦμα καὶ κλύδωνα τρα-
χὺν ἐπιπόνως διεκαρτέρησεν.

8 Ἐνδόντος δὲ τοῦ πνεύματος φερόμενος νήσοις τι-
σὶν ἐναυλίζεται σποράσιν ἀνύδροις· κἀκεῖθεν ἄρας
καὶ διεκβαλὼν τὸν Γαδειραῖον πορθμὸν ἐν δεξιᾷ τοῖς
ἐκτὸς ἐπιβάλλει τῆς Ἰβηρίας, μικρὸν ὑπὲρ τῶν τοῦ
Βαίτιος ἐκβολῶν, ὃς εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν ἐκφερόμενος
θάλατταν ὄνομα τῇ περὶ αὐτὸν Ἰβηρίᾳ παρέσχεν.

ἐνταῦθα ναῦταί τινες ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ νέον ἐκ 2
τῶν Ἀτλαντικῶν νήσων ἀναπεπλευκότες, αἳ δύο μέν
εἰσι λεπτῷ παντάπασι πορθμῷ διαιρούμεναι, μυρί-
ους δ' ἀπέχουσι Λιβύης σταδίους καὶ ὀνομάζονται
Μακάρων. ὄμβροις δὲ χρώμεναι μετρίοις σπανίως,
τὰ δὲ πλεῖστα πνεύμασι μαλακοῖς καὶ δροσοβόλοις, οὐ
μόνον ἀροῦν καὶ φυτεύειν παρέχουσιν ἀγαθὴν καὶ
πίονα χώραν, ἀλλὰ καὶ καρπὸν αὐτοφυῆ φέρουσιν
ἀποχρῶντα πλήθει καὶ γλυκύτητι βόσκειν ἄνευ πό-
νων καὶ πραγματείας σχολάζοντα δῆμον. ἀὴρ δ' ἄλυ- 3
πος ὡρῶν τε κράσει καὶ μεταβολῆς μετριότητι κατ-
έχει τὰς νήσους. οἱ μὲν γὰρ ἐνθένδε τῆς γῆς ἀποπνέ-
οντες ἔξω βορέαι καὶ ἀπηλιῶται διὰ μῆκος ἐκπεσόν-
τες εἰς τόπον ἀχανῆ διασπείρονται καὶ προαπολεί-
πουσι, πελάγιοι δὲ περιρρέοντες ἀργέσται καὶ ζέφυ-
ροι βληχροὺς μὲν ὑετοὺς καὶ σποράδας ἐκ θαλάττης
ἐπάγοντες, τὰ δὲ πολλὰ νοτεραῖς αἰθρίαις ἐπιψύ-
χοντες ἡσυχῇ τρέφουσιν, ὥστε μέχρι τῶν βαρβάρων
διῖχθαι πίστιν ἰσχυρὰν αὐτόθι τὸ Ἠλύσιον εἶναι
πεδίον καὶ τὴν τῶν εὐδαιμόνων οἴκησιν, ἣν Ὅμηρος
ὕμνησεν.

Ταῦθ' ὁ Σερτώριος ἀκούσας ἔρωτα θαυμαστὸν 9
ἔσχεν οἰκῆσαι τὰς νήσους καὶ ζῆν ἐν ἡσυχίᾳ, τυραννί-
δος ἀπαλλαγεὶς καὶ πολέμων ἀπαύστων. αἰσθόμενοι
δὲ οἱ Κίλικες, οὐθὲν εἰρήνης δεόμενοι καὶ σχολῆς ἀλλὰ
πλούτου καὶ λαφύρων, εἰς Λιβύην ἀπέπλευσαν, Ἄσκα-
λιν τὸν Ἴφθα κατάξοντες ἐπὶ τὴν Μαυρουσίων βασι-
λείαν. οὐ μὴν ἀπέκαμεν ὁ Σερτώριος, ἀλλὰ τοῖς πρὸς 2
τὸν Ἄσκαλιν διαπολεμοῦσιν ἔγνω βοηθεῖν, ὡς οἱ σὺν
αὐτῷ καινήν τινα λαβόντες ἐλπίδων ἀρχὴν καὶ πρά-
ξεων ἑτέρων ὑπόθεσιν μὴ διαλυθεῖεν ὑπὸ τῆς ἀπο-
ρίας. ἀσμένοις δὲ τοῖς Μαυρουσίοις ἀφικόμενος εἴχετο

ἔργον, καὶ καταμαχεσάμενος τὸν Ἄσκαλιν ἐπολιόρκει.
3 Σύλλα δὲ Πακιανὸν ἐκπέμψαντος βοηθῆσαι τοῖς περὶ τὸν Ἄσκαλιν μετὰ δυνάμεως, συμβαλὼν ὁ Σερτώριος τὸν μὲν Πακιανὸν ἀπέκτεινε, τὴν δὲ στρατιὰν κρατήσας προσηγάγετο, καὶ τὴν Τίγγιν, εἰς ἣν ὁ Ἄσκαλις συνέφυγε μετὰ τῶν ἀδελφῶν, ἐξεπολιόρκησεν. ἐνταῦθα τὸν Ἀνταῖον οἱ Λίβυες ἱστοροῦσι κεῖσθαι, καὶ τὸν τάφον αὐτοῦ Σερτώριος διέσκαψε τοῖς βαρβάροις ἀπιστῶν διὰ μέγεθος· ἐντυχὼν δὲ τῷ σώματι πηχῶν ἑξήκοντα μῆκος, ὥς φασί, κατεπλάγη, καὶ σφάγιον ἐντεμὼν συνέχωσε τὸ μνῆμα, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ τι-
4 μήν τε καὶ φήμην συνηύξησε. Τιγγῖται δὲ μυθολογοῦσιν Ἀνταίου τελευτήσαντος τὴν γυναῖκα Τίγγην Ἡρακλεῖ συνελθεῖν, Σόφακα δ' ἐξ αὐτῶν γενόμενον βασιλεῦσαι τῆς χώρας καὶ πόλιν ἐπώνυμον τῆς μητρὸς ἀποδεῖξαι, Σόφακος δὲ παῖδα γενέσθαι Διόδωρον, ᾧ πολλὰ τῶν Λιβυκῶν ἐθνῶν ὑπήκουσεν Ἑλληνικὸν ἔχοντι στράτευμα τῶν αὐτόθι κατῳκισμένων ὑφ'
5 Ἡρακλέους Ὀλβιανῶν καὶ Μυκηναίων. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνακείσθω τῇ Ἰόβα χάριτι τοῦ πάντων ἱστορικωτάτου βασιλέων· ἐκείνου γὰρ ἱστοροῦσι τοὺς προγόνους Διοδώρου καὶ Σόφακος ἀπογόνους εἶναι· Σερτώριος δὲ πάντων ἐγκρατὴς γενόμενος τοὺς δεηθέντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας οὐκ ἠδίκησεν, ἀλλὰ καὶ χρήματα καὶ πόλεις καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπέδωκεν αὐτοῖς, ὅσα καλῶς εἶχε δεξάμενος διδόντων.

10 Ἐντεῦθεν ὅποι χρὴ τραπέσθαι βουλευόμενον ἐκάλουν Λυσιτανοὶ πρέσβεις πέμψαντες ἐφ' ἡγεμονίᾳ, πάντως μὲν ἄρχοντος ἀξίωμα μέγα καὶ ἐμπειρίαν ἔχοντος δεόμενοι πρὸς τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων φόβον, ἐκείνῳ δὲ πιστεύοντες αὐτοὺς μόνῳ [καὶ] πυνθανό-
2 μενοι παρὰ τῶν συγγεγονότων τὸ ἦθος αὐτοῦ. λέγε-

ται γὰρ ὁ Σερτώριος οὔτε ὑφ' ἡδονῆς οὔτε ὑπὸ δέους
εὐάλωτος γενέσθαι, φύσει δ' ἀνέκπληκτος ὢν παρὰ
τὰ δεινὰ καὶ μέτριος εὐτυχίαν ἐνεγκεῖν, καὶ πρὸς μὲν
εὐθυμαχίαν οὐδενὸς ἀτολμότερος τῶν καθ' ἑαυτὸν
ἡγεμόνων, ὅσα δὲ κλωπείας ἐν πολέμοις ἔργα καὶ
πλεονεξίας περὶ τόπους ἐχυροὺς καὶ διαβάσεις τά-
χους δεομένας ἀπάτης τε καὶ ψευδῶν ἐν δέοντι, σο-
φιστὴς δεινότατος. ἐν δὲ ταῖς τιμαῖς τῶν ἀνδραγαθη- 3
μάτων δαψιλὴς φαινόμενος, περὶ τὰς τιμωρίας ἐμε-
τρίαζε τῶν ἁμαρτημάτων. καίτοι δοκεῖ περὶ τὸν
ἔσχατον αὐτοῦ βίον ὠμότητος καὶ βαρυθυμίας τὸ
περὶ τοὺς ὁμήρους πραχθὲν ἔργον ἐπιδεῖξαι τὴν φύ-
σιν οὐκ οὖσαν ἥμερον, ἀλλ' ἐπαμπεχομένην λογισμῷ
διὰ τὴν ἀνάγκην. ἐμοὶ δ' ἀρετὴν μὲν εἰλικρινῆ καὶ 4
κατὰ λόγον συνεστῶσαν οὐκ ἄν ποτε δοκεῖ τύχη τις
ἐκστῆσαι πρὸς τοὐναντίον, ἄλλως δὲ προαιρέσεις καὶ
φύσεις χρηστὰς ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων παρ' ἀξίαν
κακωθείσας οὐκ ἀδύνατον τῷ δαίμονι συμμεταβα-
λεῖν τὸ ἦθος. ὃ καὶ Σερτώριον οἶμαι παθεῖν ἤδη
τῆς τύχης αὐτὸν ἐπιλειπούσης, ἐκτραχυνόμενον ὑπὸ
τῶν πραγμάτων γινομένων πονηρῶν πρὸς τοὺς ἀδι-
κοῦντας.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γε τῶν Λυσιτανῶν καλούντων 11
ἀπῆρεν ἐκ Λιβύης, καὶ τούτους συνέταττεν εὐθὺς
αὐτοκράτωρ στρατηγός, καὶ τὴν ἐγγὺς Ἰβηρίαν ὑπή-
κοον ἐποιεῖτο, τῶν πλείστων ἑκουσίως προστιθεμέ-
νων, μάλιστα μὲν διὰ τὸ πρᾶον αὐτοῦ καὶ δραστή-
ριον, ἔστι δ' ἃ καὶ σοφιστικῶς αὐτὸς εἰς ἀπάτην καὶ
κήλησιν ἐμηχανᾶτο. καὶ πρῶτόν γε πάντων τὸ περὶ
τὴν ἔλαφον. ἦν δὲ τοιόνδε. Σπανὸς ἀνὴρ δημότης 2
τῶν ἐπὶ χώρας βιούντων ἐλάφῳ νεοτόκῳ φευγούσῃ
κυνηγέτας ἐπιτυχὼν αὐτῆς μὲν ἀπελείφθη, τὴν δὲ

ἔργου, καὶ καταμαχεσάμενος τὸν Ἄσκαλιν ἐπολιόρκει.
3 *Σύλλα δὲ Πακιανὸν ἐκπέμψαντος βοηθῆσαι τοῖς περὶ*
τὸν Ἄσκαλιν μετὰ δυνάμεως, συμβαλὼν ὁ Σερτώριος
τὸν μὲν Πακιανὸν ἀπέκτεινε, τὴν δὲ στρατιὰν κρατή-
σας προσηγάγετο, καὶ τὴν Τίγγιν, εἰς ἣν ὁ Ἄσκαλις
συνέφυγε μετὰ τῶν ἀδελφῶν, ἐξεπολιόρκησεν. ἐν-
ταῦθα τὸν Ἀνταῖον οἱ Λίβυες ἱστοροῦσι κεῖσθαι, καὶ
τὸν τάφον αὐτοῦ Σερτώριος διέσκαψε τοῖς βαρβάροις
ἀπιστῶν διὰ μέγεθος· ἐντυχὼν δὲ τῷ σώματι πηχῶν
ἑξήκοντα μῆκος, ὥς φασί, κατεπλάγη, καὶ σφάγιον
ἐντεμὼν συνέχωσε τὸ μνῆμα, καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ τι-
4 *μήν τε καὶ φήμην συνηύξησε. Τιγγῖται δὲ μυθολογοῦ-*
σιν Ἀνταίου τελευτήσαντος τὴν γυναῖκα Τίγγην Ἡρα-
κλεῖ συνελθεῖν, Σόφακα δ' ἐξ αὐτῶν γενόμενον βασι-
λεῦσαι τῆς χώρας καὶ πόλιν ἐπώνυμον τῆς μητρὸς
ἀποδεῖξαι, Σόφακος δὲ παῖδα γενέσθαι Διόδωρον,
ᾧ πολλὰ τῶν Λιβυκῶν ἐθνῶν ὑπήκουσεν Ἑλληνικὸν
ἔχοντι στράτευμα τῶν αὐτόθι κατῳκισμένων ὑφ'
5 *Ἡρακλέους Ὀλβιανῶν καὶ Μυκηναίων. ἀλλὰ ταῦτα*
μὲν ἀνακείσθω τῇ Ἰάβα χάριτι τοῦ πάντων ἱστορι-
κωτάτου βασιλέων· ἐκείνου γὰρ ἱστοροῦσι τοὺς προ-
γόνους Διοδώρου καὶ Σόφακος ἀπογόνους εἶναι·
Σερτώριος δὲ πάντων ἐγκρατὴς γενόμενος τοὺς δεη-
θέντας αὐτοῦ καὶ πιστεύσαντας οὐκ ἠδίκησεν, ἀλλὰ
καὶ χρήματα καὶ πόλεις καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπέδωκεν αὐ-
τοῖς, ὅσα καλῶς εἶχε δεξάμενος διδόντων.

10 *Ἐντεῦθεν ὅποι χρὴ τραπέσθαι βουλευόμενον ἐκά-*
λουν Λυσιτανοὶ πρέσβεις πέμψαντες ἐφ' ἡγεμονίᾳ,
πάντως μὲν ἄρχοντος ἀξίωμα μέγα καὶ ἐμπειρίαν
ἔχοντος δεόμενοι πρὸς τὸν ἀπὸ Ῥωμαίων φόβον,
ἐκείνῳ δὲ πιστεύοντες αὐτοὺς μόνῳ [καὶ] πυνθανό-
2 *μενοι παρὰ τῶν συγγεγονότων τὸ ἦθος αὐτοῦ. λέγε-*

ται γὰρ ὁ Σερτώριος οὔτε ὑφ' ἡδονῆς οὔτε ὑπὸ δέους
εὐάλωτος γενέσθαι, φύσει δ' ἀνέκπληκτος ὢν παρὰ
τὰ δεινὰ καὶ μέτριος εὐτυχίαν ἐνεγκεῖν, καὶ πρὸς μὲν
εὐθυμαχίαν οὐδενὸς ἀτολμότερος τῶν καθ' ἑαυτὸν
ἡγεμόνων, ὅσα δὲ κλωπείας ἐν πολέμοις ἔργα καὶ
πλεονεξίας περὶ τόπους ἐχυροὺς καὶ διαβάσεις τά-
χους δεομένας ἀπάτης τε καὶ ψευδῶν ἐν δέοντι, σο-
φιστὴς δεινότατος. ἐν δὲ ταῖς τιμαῖς τῶν ἀνδραγαθη- 3
μάτων δαψιλὴς φαινόμενος, περὶ τὰς τιμωρίας ἐμε-
τρίαζε τῶν ἁμαρτημάτων. καίτοι δοκεῖ περὶ τὸν
ἔσχατον αὐτοῦ βίον ὠμότητος καὶ βαρυθυμίας τὸ
περὶ τοὺς ὁμήρους πραχθὲν ἔργον ἐπιδεῖξαι τὴν φύ-
σιν οὐκ οὖσαν ἥμερον, ἀλλ' ἐπαμπεχομένην λογισμῷ
διὰ τὴν ἀνάγκην. ἐμοὶ δ' ἀρετὴν μὲν εἰλικρινῆ καὶ 4
κατὰ λόγον συνεστῶσαν οὐκ ἄν ποτε δοκεῖ τύχη τις
ἐκστῆσαι πρὸς τοὐναντίον, ἄλλως δὲ προαιρέσεις καὶ
φύσεις χρηστὰς ὑπὸ συμφορῶν μεγάλων παρ' ἀξίαν
κακωθείσας οὐκ ἀδύνατον τῷ δαίμονι συμμεταβα-
λεῖν τὸ ἦθος. ὃ καὶ Σερτώριον οἶμαι παθεῖν ἤδη
τῆς τύχης αὐτὸν ἐπιλειπούσης, ἐκτραχυνόμενον ὑπὸ
τῶν πραγμάτων γινομένων πονηρῶν πρὸς τοὺς ἀδι-
κοῦντας.

Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γε τῶν Λυσιτανῶν καλούντων 11
ἀπῆρεν ἐκ Λιβύης, καὶ τούτους συνέταττεν εὐθὺς
αὐτοκράτωρ στρατηγός, καὶ τὴν ἐγγὺς Ἰβηρίαν ὑπή-
κοον ἐποιεῖτο, τῶν πλείστων ἑκουσίως προστιθεμέ-
νων, μάλιστα μὲν διὰ τὸ πρᾶον αὐτοῦ καὶ δραστή-
ριον, ἔστι δ' ἃ καὶ σοφιστικῶς αὐτὸς εἰς ἀπάτην καὶ
κήλησιν ἐμηχανᾶτο. καὶ πρῶτόν γε πάντων τὸ περὶ
τὴν ἔλαφον. ἦν δὲ τοιόνδε. Σπανὸς ἀνὴρ δημότης 2
τῶν ἐπὶ χώρας βιούντων ἐλάφῳ νεοτόκῳ φευγούσῃ
κυνηγέτας ἐπιτυχὼν αὐτῆς μὲν ἀπελείφθη, τὴν δὲ

νεβρὸν ἐκπλαγεὶς τῇ καινότητι τῆς χρόας (λευκὴ γὰρ
ἦν πᾶσα) λαμβάνει διώξας. κατὰ τύχην δὲ Σερτωρίου
τοῖς τόποις ἐναυλισαμένου, καὶ πᾶν ὅ τις ἐξ ἄγρας ἢ
γεωργίας ἥκοι κομίζων δῶρον ἀσμένως δεχομένου
καὶ φιλοφρόνως ἀμειβομένου τοὺς θεραπεύοντας,
3 ἐγχειρίζει φέρων αὐτῷ τὴν νεβρόν. ὁ δὲ δεξάμενος
αὐτίκα μὲν ἥσθη μετρίως, χρόνῳ δὲ ποιησάμενος τι-
θασὸν οὕτω καὶ φιλάνθρωπον ὥστε καὶ καλοῦντος
ἀκούειν καὶ βαδίζοντί ποι παρακολουθεῖν, ὄχλου τε
καὶ θορύβου παντὸς ἀνέχεσθαι στρατιωτικοῦ, κατὰ
μικρὸν ἐξεθείαζε φάσκων Ἀρτέμιδος δῶρον τὴν ἔλα-
φον εἶναι, καὶ πολλὰ τῶν ἀδήλων ἐπεφήμιζεν αὐτῷ
δηλοῦν, γινώσκων εὐάλωτον εἰς δεισιδαιμονίαν εἶναι
4 φύσει τὸ βαρβαρικόν. ὁ δὲ καὶ προσετεχνᾶτο τοιάδε·
γνοὺς γὰρ ἂν κρύφα τοὺς πολεμίους ἐμβεβληκότας
ποι τῆς ὑπ' αὐτὸν χώρας ἢ πόλιν ἀφιστάντας, προσ-
εποιεῖτο τὴν ἔλαφον αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους διει-
λέχθαι, κελεύουσαν ἐν ἑτοίμῳ τὰς δυνάμεις ἔχειν. αὖ-
θις δὲ νίκην τινὰ τῶν ἑαυτοῦ στρατηγῶν ἀκούσας τὸν
μὲν ἄγγελον ἔκρυπτε, τὴν δ' ἔλαφον ἐστεφανωμέ-
νην ἐπ' εὐαγγελίοις προῆγεν, εὐθυμεῖσθαι παρα-
καλῶν καὶ τοῖς θεοῖς θύειν ὡς ἀγαθόν τι πευσο-
μένους.

12 Οὕτω δὲ χειροήθεις ποιησάμενος αὐτοὺς ἐχρῆτο
πρὸς ἅπαντα μετριωτέροις, οὐχ ὑπ' ἀνδρὸς ἀλλοδα-
ποῦ λογισμῶν ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ στρατηγεῖσθαι πειθομέ-
νοις, ἅμα καὶ τῶν πραγμάτων ἐπιμαρτυρούντων τῷ
2 παρὰ λόγον τὴν δύναμιν αὐξάνεσθαι. δισχιλίοις γὰρ
ἑξακοσίοις οὓς ὠνόμαζε Ῥωμαίους, συμμίκτοις δ' ἑπ-
τακοσίοις Λιβύων εἰς Λυσιτανίαν αὐτῷ συνδιαβᾶσι
πελταστὰς τετρακισχιλίους Λυσιτανῶν καὶ ἱππεῖς
ἑπτακοσίους προσλαβὼν ἐπολέμει τέτταρσι Ῥωμαίων

στρατηγοῖς, ὑφ' οἷς ἦσαν πεζῶν μὲν δώδεκα μυριάδες,
ἱππεῖς δ' ἑξακισχίλιοι, τοξόται δὲ καὶ σφενδονῆται
δισχίλιοι, πόλεις δὲ ἀναρίθμητοι τὸ πλῆθος, αὐτὸς
εἴκοσι τὰς πάσας ἐν ἀρχῇ κεκτημένος. ἀλλ' ὅμως ἀσθε- 3
νὴς οὕτω καὶ μικρὸς ἀρξάμενος οὐ μόνον ἐθνῶν
ἐκράτησε μεγάλων καὶ πόλεις εἷλε πολλάς, ἀλλὰ καὶ
τῶν ἀντιστρατήγων Κότταν μὲν ἐν τῷ περὶ τὴν Μελ-
λαρίαν πορθμῷ κατεναυμάχησε, Φουφίδιον δὲ τὸν
ἄρχοντα τῆς Βαιτικῆς περὶ τὸν Βαῖτιν ἐτρέψατο δισ-
χιλίους ἀποκτείνας Ῥωμαίων, Δομέτιον δὲ Καλ-
βίσιον ἀνθύπατον ὄντα τῆς ἑτέρας Ἰβηρίας διὰ τοῦ
ταμίου καταγωνισάμενος, καὶ Θωράνιον, ἄλλον ἡγε- 4
μόνα τῶν ὑπὸ Μετέλλου πεμφθέντων μετὰ δυνά-
μεως, ἀνεῖλεν. αὐτόν τε τὸν Μέτελλον, ἄνδρα Ῥω-
μαίων ἐν τοῖς τότε μέγιστον καὶ δοκιμώτατον, οὐκ
ὀλίγοις σφάλμασι περιβαλὼν εἰς τοσαύτην ἀπορίαν
κατέστησεν ὥστε Λεύκιον μὲν Μάλλιον ἐκ τῆς περὶ
Ναρβῶνα Γαλατίας ἐλθεῖν αὐτῷ βοηθόν, Πομπήιον
δὲ Μάγνον ἐκ Ῥώμης κατὰ τάχος ἀποσταλῆναι μετὰ
δυνάμεως. οὐ γὰρ εἶχεν ὁ Μέτελλος ὅ τι χρήσαιτο 5
προσπολεμῶν ἀνδρὶ τολμητῇ πάσης ἐξαναδυομένῳ
φανερᾶς μάχης, πᾶσαν δὲ μεταβαλλομένῳ μεταβολὴν
εὐσταλείᾳ καὶ κουφότητι τῆς Ἰβηρικῆς στρατιᾶς, αὐ-
τὸς ὁπλιτικῶν καὶ νομίμων ἀσκητὴς γεγονὼς ἀγώ-
νων καὶ στρατηγὸς ἐμβριθοῦς καὶ μονίμου φάλαγγος,
ὤσασθαι μὲν εἰς χεῖρας ἐλθόντας πολεμίους καὶ κατα-
βαλεῖν ἄριστα γεγυμνασμένης, ὀρειβατεῖν δὲ καὶ συν-
ηρτῆσθαι διώξεσι καὶ φυγαῖς ἀπαύστοις ἀνθρώπων
ὑπηνεμίων καὶ λιμὸν ἀνέχεσθαι καὶ δίαιταν ἄπυ-
ρον καὶ ἄσκηνον, ὥσπερ ἐκεῖνοι, μὴ δυναμένης. ἔτι 13
δ' αὐτὸς μὲν ἤδη πρεσβύτερος ἦν καί τι καὶ πρὸς
ἀνειμένην ἤδη καὶ τρυφερὰν δίαιταν ἐκ πολλῶν ἀγώ-

νων καὶ μεγάλων ἐνδεδωκώς, τῷ δὲ Σερτωρίῳ συνειστήκει πνεύματος ἀκμαίου γέμοντι καὶ κατεσκευασμένον ἔχοντι θαυμασίως τὸ σῶμα ῥώμῃ καὶ τάχει
2 *καὶ λιτότητι. μέθης μὲν γὰρ οὐδὲ ῥᾳθυμῶν ἥπτετο, πόνους δὲ μεγάλους καὶ μακρὰς ὁδοιπορίας καὶ συνεχεῖς ἀγρυπνίας ὀλίγοις εἴθιστο καὶ φαύλοις ἀρκούμενος σιτίοις διαφέρειν, πλάνοις δὲ χρώμενος ἀεὶ καὶ κυνηγεσίοις ὁπότε σχολάζοι, πάσης διεκδύσεως φεύγοντι καὶ διώκοντι κυκλώσεως ἀβάτων τε καὶ βασίμων τόπων ἐμπειρίαν προσειλήφει. διὸ τῷ μὲν εἰργομένῳ μάχης ὅσα νικώμενοι πάσχουσιν ἄνθρωποι βλάπτεσθαι συνέβαινεν, ὃ δὲ τῷ φεύγειν*
3 *εἶχε τὰ τῶν διωκόντων. καὶ γὰρ ὑδρείας ἀπέκοπτε καὶ σιτολογίας εἶργε, καὶ προϊόντι μὲν ἐκποδὼν ἦν, ἐκίνει δ' ἱδρυνθέντα, πολιορκοῦντι δ' ἄλλους ἐπιφαινόμενος ἀντεπολιόρκει ταῖς τῶν ἀναγκαίων ἀπορίαις, ὥστε τοὺς στρατιώτας ἀπαγορεύειν καὶ τοῦ Σερτωρίου μονομαχῆσαι προκαλουμένου τὸν Μέτελλον βοᾶν καὶ κελεύειν μάχεσθαι στρατηγὸν στρατηγῷ καὶ*
4 *Ῥωμαῖον Ῥωμαίῳ, ἀναδυόμενον δὲ χλευάζειν. ὃ δὲ τούτων μὲν εὖ ποιῶν κατεγέλα· στρατηγοῦ γάρ, ὡς ἔφη Θεόφραστος, δεῖ θάνατον ἀποθνήσκειν τὸν στρατηγόν, οὐ πελταστοῦ τοῦ τυχόντος· ὁρῶν δὲ τοὺς Λαγγοβρίτας οὐ μικρὰ τῷ Σερτωρίῳ συλλαμβανομένους, δίψῃ δ' ὄντας εὐαλώτους (ἓν γὰρ ἦν αὐτοῖς φρέαρ ἐν τῇ πόλει, τῶν δ' ἐν τοῖς προαστείοις καὶ παρὰ τὰ τείχη ναμάτων ὁ πολιορκῶν ἐπικρατεῖν ἔμελλεν), ἧκεν ἐπὶ τὴν πόλιν ὡς ἡμέραις δυσὶ συναιρήσων τὴν πολιορκίαν, ὕδατος οὐκ ὄντος. διὸ καὶ πέντε ἡμερῶν ἐπιφέρεσθαι σιτία μόνον προείρητο τοῖς*
5 *στρατιώταις. ὁ Σερτώριος δ' ὀξέως βοηθήσας ἐκέλευσε δισχιλίους ἀσκοὺς ὕδατος ἐμπλῆσαι, καθ' ἑκα-*

στον ἀσκὸν ἀργύριον συχνὸν τάξας. καὶ πολλῶν μὲν
Ἰβήρων πολλῶν δὲ Μαυρουσίων ὑφισταμένων τὸ ἔρ-
γον, ἐπιλεξάμενος ἄνδρας εὐρώστους ἅμα καὶ ποδώ-
κεις ἔπεμψε διὰ τῆς ὀρεινῆς, κελεύσας, ὅταν παρα-
δῶσι τοὺς ἀσκοὺς τοῖς ἐν τῇ πόλει, τὸν ἄχρηστον
ὑπεξαγαγεῖν ὄχλον, ὅπως ἐξαρκῇ τοῖς ἀμυνομένοις
τὸ ποτόν. ἐκπύστου δὲ τούτου γενομένου πρὸς τὸν 6
Μέτελλον, ἤχθετο μὲν ἤδη τὰ ἐπιτήδεια τῶν στρατιω-
τῶν ὑπαναλωκότων, ἐξέπεμψε δ' ἐπὶ σιτολογίαν
Ἀκυῖνον ἑξακισχιλίων ἡγούμενον. αἰσθόμενος δ' ὁ
Σερτώριος καὶ προλοχίσας τὴν ὁδὸν ἐπανερχομένῳ
τῷ Ἀκυΐνῳ τρισχιλίους ἄνδρας ἔκ τινος συσκίου χα-
ράδρας ἐπανίστησιν, αὐτὸς δὲ κατὰ στόμα προσβα-
λὼν τρέπεται, καὶ τοὺς μὲν διαφθείρει τοὺς δὲ λαμ-
βάνει ζῶντας. Ἀκυῖνον δὲ μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τὸν
ἵππον ἀποβεβληκότα δεξάμενος Μέτελλος αἰσχρῶς
ἀπῄει, πολλὰ χλευαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰβήρων.

Ἔκ τε δὴ τούτων θαυμαζόμενος ἠγαπᾶτο παρὰ 14
τοῖς βαρβάροις ὁ Σερτώριος, καὶ ὅτι Ῥωμαϊκοῖς ὁπλι-
σμοῖς καὶ τάξεσι καὶ συνθήμασιν ἀφαιρῶν τὸ μανικὸν
καὶ θηριῶδες αὐτῶν τῆς ἀλκῆς ἀντὶ λῃστηρίου μεγά-
λου στρατὸν ἐποιεῖτο τὴν δύναμιν. ἔτι δ' ἀργύρῳ 2
χρώμενος ἀφειδῶς καὶ χρυσῷ κράνη τε κατεκόσμει
καὶ θυρεοὺς αὐτῶν διεποίκιλλε, καὶ χλαμύσιν ἀνθι-
ναῖς καὶ χιτῶσι χρῆσθαι διδάσκων καὶ χορηγῶν εἰς
ταῦτα καὶ συμφιλοκαλῶν ἐδημαγώγει. μάλιστα δ' εἷ-
λεν αὐτοὺς τὰ τῶν παίδων. τοὺς γὰρ εὐγενεστάτους
ἀπὸ τῶν ἐθνῶν συναγαγὼν εἰς Ὄσκαν, πόλιν μεγά-
λην, διδασκάλους ἐπιστήσας Ἑλληνικῶν τε καὶ Ῥω-
μαϊκῶν μαθημάτων ἔργῳ μὲν ἐξωμηρεύσατο λόγῳ δ'
ἐπαίδευεν, ὡς ἀνδράσι γενομένοις πολιτείας τε μετα-
δώσων καὶ ἀρχῆς. οἱ δὲ πατέρες ἥδοντο θαυμαστῶς 3

τοὺς παῖδας ἐν περιπορφύροις ὁρῶντες μάλα κο-
σμίως φοιτῶντας εἰς τὰ διδασκαλεῖα, καὶ τὸν Σερ-
τώριον ὑπὲρ αὐτῶν μισθοὺς τελοῦντα, καὶ πολλάκις
ἀποδείξεις λαμβάνοντα, καὶ γέρα τοῖς ἀξίοις νέμοντα,
καὶ τὰ χρυσᾶ περιδέραια δωρούμενον ἃ Ῥωμαῖοι
4 βούλλας καλοῦσιν. ἔθους δ' ὄντος Ἰβηρικοῦ τοὺς περὶ
τὸν ἄρχοντα τεταγμένους συναποθνήσκειν αὐτῷ πε-
σόντι, καὶ τοῦτο τῶν ἐκεῖ βαρβάρων κατάσπεισιν
ὀνομαζόντων, τοῖς μὲν ἄλλοις ἡγεμόσιν ὀλίγοι τῶν
ὑπασπιστῶν καὶ τῶν ἑταίρων, Σερτωρίῳ δὲ πολλαὶ
μυριάδες ἀνθρώπων κατεσπεικότων ἑαυτοὺς ἠκο-
5 λούθουν. λέγεται δὲ πρός τινι πόλει τροπῆς γενομέ-
νης καὶ τῶν πολεμίων ἐπικειμένων τοὺς Ἴβηρας ἀμε-
λήσαντας αὑτῶν τὸν Σερτώριον σώζειν καὶ τοῖς
ὤμοις ἐπαραμένους ἄλλους πρὸ ἄλλων ἀνακουφίσαι
πρὸς τὰ τείχη, γενομένου δ' ἐν ἀσφαλεῖ τοῦ ἄρχοντος,
οὕτω τρέπεσθαι πρὸς φυγὴν ἕκαστον αὑτῶν.

15 Οὐ μόνον δὲ τοῖς Ἴβηρσιν ἦν ποθεινός, ἀλλὰ καὶ
τοῖς ἐξ Ἰταλίας στρατευομένοις. Περπέννα γοῦν Οὐέν-
τωνος ἀπὸ τῆς αὐτῆς Σερτωρίῳ στάσεως εἰς Ἰβηρίαν
παραγενομένου μετὰ χρημάτων πολλῶν καὶ μεγάλης
δυνάμεως, ἰδίᾳ δὲ καθ' ἑαυτὸν ἐγνωκότος πολεμεῖν
πρὸς τὸν Μέτελλον, ἐδυσχέραινον οἱ στρατιῶται, καὶ
πολὺς ἦν τοῦ Σερτωρίου λόγος ἐν τῷ στρατοπέδῳ,
τὸν Περπένναν ἀνιῶν εὐγενείᾳ καὶ πλούτῳ τετυφω-
2 μένον. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπεὶ Πομπήιος ἠγγέλλετο τὴν Πυ-
ρήνην ὑπερβάλλων, ἀναλαβόντες οἱ στρατιῶται τὰ
ὅπλα καὶ τὰ σημεῖα τῶν τάξεων ἀναρπάσαντες κατ-
εβόησαν τοῦ Περπέννα, κελεύοντες ὡς τὸν Σερτώ-
ριον ἄγειν αὐτούς· εἰ δὲ μή, καταλιπόντες ἐκεῖνον
ἠπείλουν αὐτοὶ βαδιεῖσθαι πρὸς ἄνδρα σώζεσθαι καὶ
σώζειν δυνάμενον. συγχωρήσας δ' ὁ Περπέννας ἦγα-

γεν αὐτούς, καὶ συνέμιξε τῷ Σερτωρίῳ πεντήκοντα
καὶ τρεῖς ἔχων σπείρας.

Σερτώριος δέ, τῶν ἐντὸς Ἴβηρος αὐτῷ ποταμοῦ 16
πάντων ὁμοῦ τι προστιθεμένων, πλήθει μὲν ἦν μέ-
γας· ἐπέρρεον γὰρ ἀεὶ καὶ συνεφέροντο πανταχόθεν
πρὸς αὐτόν· ἀταξίᾳ δὲ βαρβαρικῇ καὶ θρασύτητι τα-
ραττόμενος ἐπιχειρεῖν τοῖς πολεμίοις βοώντων καὶ
τὴν τριβὴν δυσανασχετούντων ἐπειρᾶτο παραμυθεῖ-
σθαι διὰ λόγων. ὡς δ' ἑώρα χαλεπαίνοντας καὶ βιαζο- 2
μένους ἀκαίρως, προήκατο καὶ περιεῖδε συμπλεκομέ-
νους τοῖς πολεμίοις ἐν οἷς οὐ παντελῶς συντριβέντας
ἀλλὰ πληγὰς λαβόντας ἤλπιζε πρὸς τὰ λοιπὰ κατηκό-
ους μᾶλλον ἕξειν. ὧν δ' εἴκαζε γενομένων, ἐπιβοηθή-
σας ἀνέλαβέ τε φεύγοντας αὐτοὺς καὶ κατέστησεν
ἀσφαλῶς εἰς τὸ στρατόπεδον. βουλόμενος δὲ καὶ τὴν 3
ἀθυμίαν ἀφελεῖν, μεθ' ἡμέρας ὀλίγας πάνδημον ἐκ-
κλησίαν ἀθροίσας ἵππους εἰσήγαγε δύο, τὸν μὲν
ἀσθενῆ τελέως καὶ πρεσβύτερον ἤδη, τὸν δ' ἕτερον
εὐμεγέθη μὲν αὐτὸν καὶ ἰσχυρόν, θαυμαστὴν δὲ πυ-
κνότητι καὶ κάλλει τριχῶν οὐρὰν ἔχοντα. παρειστή-
κει δὲ τῷ μὲν ἀσθενεῖ μέγας ἀνὴρ καὶ ῥωμαλέος, τῷ
δ' ἰσχυρῷ μικρὸς ἕτερος καὶ τὴν ὄψιν εὐκαταφρόνη-
τος. σημείου δὲ δοθέντος αὐτοῖς ὁ μὲν ἰσχυρὸς ἀμφο-
τέραις ταῖς χερσὶ τοῦ ἵππου τὴν κέρκον ὡς ἀπορρή-
ξων εἷλκε βίᾳ πρὸς αὐτόν, ὁ δ' ἀσθενὴς τοῦ ἰσχυροῦ
κατὰ μίαν τῶν τριχῶν ἐξέτιλλεν. ἐπεὶ δ' ὁ μὲν οὐκ 4
ὀλίγα πράγματα μάτην ἑαυτῷ καὶ πολὺν γέλωτα τοῖς
θεωμένοις παρασχὼν ἀπεῖπεν, ὁ δ' ἀσθενὴς ἀκαρεὶ
καὶ σὺν οὐδενὶ πόνῳ ψιλὴν τριχῶν ἀπέδειξε τὴν οὐ-
ράν, ἀναστὰς ὁ Σερτώριος "ὁρᾶτε" εἶπεν, "ἄνδρες
σύμμαχοι, τὴν ἐπιμονὴν ἀνυσιμωτέραν τῆς βίας οὖ-
σαν καὶ πολλὰ τῶν ἀθρόων ἀλήπτων ἐνδιδόντα τῷ

5 κατὰ μικρόν. ἄμαχον γὰρ τὸ ἐνδελεχές, ᾧ πᾶσαν
ἐπιὼν ὁ χρόνος αἱρεῖ καὶ κατεργάζεται δύναμιν, εὐ-
μενὴς ὢν σύμμαχος τοῖς δεχομένοις λογισμῷ τὸν
καιρὸν αὐτοῦ, τοῖς δ' ἀκαίρως ἐπειγομένοις πολε-
μιώτατος."

Τοιαῦτα μὲν ὁ Σερτώριος ἑκάστοτε πλέκων παρα-
μύθια τοῖς βαρβάροις διεπαιδαγώγει τὸν καιρόν·
17 οὐδενὸς δὲ ἧττον αὐτοῦ τῶν πολεμικῶν ἔργων ἐθαυ-
μάσθη τὸ περὶ τοὺς λεγομένους Χαρακιτανούς. εἰσὶ
δὲ δῆμος ὑπὲρ τὸν Ταγώνιον ποταμόν, οὐκ ἄστεσιν
οὐδὲ κώμαις ἐνοικοῦντες, ἀλλὰ λόφος ἐστὶν εὐμεγέ-
θης καὶ ὑψηλὸς ἄντρα καὶ κοιλώματα πετρῶν βλέ-
ποντα πρὸς βορέαν περιέχων. ἡ δ' ὑποκειμένη πᾶσα
χώρα πηλὸν ἀργιλώδη καὶ γῆν ὑπὸ χαυνότητος εὔ-
θρυπτον ἀναδίδωσιν, οὔτε τοὺς ἐπιβαίνοντας ἀν-
έχεσθαι καρτεράν, καὶ μικρὸν ἁψαμένων, ὥσπερ
2 ἄσβεστον ἢ τέφραν, ἐπὶ πολὺ διαχεομένην. τῶν οὖν
βαρβάρων, ὁσάκις φόβῳ πολέμου καταδύντες εἰς τὰ
σπήλαια καὶ τὴν λείαν εἴσω συναγαγόντες ἀτρεμοῖεν,
ὄντων ἀλήπτων ὑπὸ βίας, τὸν δὲ Σερτώριον τότε
διακεκριμένον ἀπὸ τοῦ Μετέλλου καὶ καταστρατοπε-
δεύσαντα παρὰ τὸν λόφον ὑπερφρονούντων ὡς κε-
κρατημένον, εἴτε ὑπ' ὀργῆς ἐκεῖνος εἴτε μὴ δοκεῖν
φεύγειν βουλόμενος, ἅμ' ἡμέρᾳ προσελάσας κατεσκέ-
3 πτετο τὸν τόπον. οὐδαμόθεν δὲ προσβολὴν ἔχοντος,
ἄλλως ἀλύων καὶ κεναῖς χρώμενος ἀπειλαῖς ὁρᾷ τῆς
γῆς ἐκείνης κονιορτὸν ἄνω πολὺν ὑπὸ πνεύματος ἐπ'
αὐτοὺς φερόμενον. τέτραπται μὲν γάρ, ὡς ἔφην, τὰ
σπήλαια πρὸς βορέαν, ὁ δ' ἀπὸ τῆς ἄρκτου ῥέων ἄνε-
μος (Καικίαν ἔνιοι καλοῦσιν) ἐπέχει μάλιστα καὶ πλεῖ-
στός ἐστι τῶν ἐκεῖ πνευμάτων, ἐξ ὑγρῶν πεδίων καὶ
νιφοβόλων συμφυσώμενος ὀρῶν· τότε δὲ καὶ θέρους

ἀκμάζοντος ἰσχύων καὶ τρεφόμενος τῇ τῶν ὑπαρ-
κτίων ἀνέσει πάγων ἥδιστος ἐπέπνει καὶ κατεῖχεν
αὐτούς τε καὶ βοτὰ δι' ἡμέρας ἀναψύχων. ταῦτα δὴ 4
συλλογιζόμενος ὁ Σερτώριος καὶ παρὰ τῶν ἐγχωρίων
ἀκούων, ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας τῆς ἀραιᾶς καὶ
τεφρώδους γῆς ἐκείνης ἀποσπῶντας καὶ παραφέρον-
τας καταντικρὺ τοῦ λόφου θῖνα ποιεῖν, ἣν οἱ βάρβα-
ροι χώματος ἐπ' αὐτοὺς εἶναι κατασκευὴν ὑπονοοῦν-
τες ἐχλεύαζον. τότε μὲν οὖν ἐργασαμένους τοὺς στρα- 5
τιώτας ἄχρι νυκτὸς ἀπήγαγεν· ἅμα δ' ἡμέρᾳ πρῶτον
μὲν αὔρα μαλακὴ προαπέπνει διακινοῦσα τῆς συμπε-
φορημένης γῆς τὸ λειότατον ὥσπερ ἄχνην σκιδνάμε-
νον, ἔπειτα σοβαροῦ τοῦ Καικίου πρὸς τὸν ἥλιον ἐκ-
χεομένου καὶ τῶν λόφων κονιωμένων ἐπιστάντες οἱ
στρατιῶται τόν τε χοῦν ἀνέτρεπον διὰ βάθους καὶ
τὸν σπίλον ἔκοπτον, ἔνιοι δὲ καὶ τοὺς ἵππους ἄνω
καὶ κάτω διεξήλασαν ἀνιστάντες τὸ χαύνωμα καὶ τῇ
πνοῇ μετέωρον παραδιδόντες. ἣ δ' ὑπολαμβάνουσα 6
πᾶν τὸ θρυπτόμενον καὶ κινούμενον ἄνω προσ-
έβαλλε τοῖς οἰκήμασι τῶν βαρβάρων, κατὰ θύρας δε-
χομένοις τὸν Καικίαν. οἳ δ', ἅτε δὴ τῶν σπηλαίων
μίαν ἐκείνην ἀναπνοὴν ἐχόντων ᾗ τὸ πνεῦμα προσ-
έπιπτε, ταχὺ μὲν ἀπεσκοτοῦντο τὰς ὄψεις, ταχὺ δ'
ἀνεπίμπλαντο πνιγώδους ἄσθματος, τραχὺν ἀέρα
καὶ πολλῇ κόνει συμπεφυρμένον ἕλκοντες. ὅθεν ἡμέ- 7
ρας δύο μόλις ἀνασχόμενοι τῇ τρίτῃ παρέδωκαν ἑαυ-
τούς, οὐ τοσοῦτον Σερτωρίῳ δυνάμεως ὅσον δόξης
προσθέντες, ὡς τὰ δι' ὅπλων ἀνάλωτα σοφίᾳ κατερ-
γασαμένῳ.

Μέχρι μὲν οὖν τοῖς περὶ Μέτελλον ἐπολέμει, τὰ 18
πλεῖστα κατευτυχεῖν ἐδόκει, γήρᾳ καὶ φυσικῇ βραδυ-
τῆτι τοῦ Μετέλλου πρὸς ἄνδρα τολμητὴν καὶ λῃστρι-

κῆς μᾶλλον ἢ στρατιωτικῆς ἡγούμενον δυνάμεως οὐκ ἀναφέροντος· ἐπεὶ δὲ καὶ Πομπηίῳ τὴν Πυρήνην ὑπερβαλόντι παραστρατοπεδεύσας, καὶ πᾶσαν ἅμα μὲν διδοὺς ἅμα δὲ λαμβάνων στρατηγικῶν παλαισμάτων πεῖραν, ἀντιτεχνώμενός τε καὶ φυλαττόμενος πλεῖον εἶχε, κομιδῇ διεβοήθη μέχρι Ῥώμης ὡς δεινότατος ὢν πόλεμον μεταχειρίσασθαι τῶν τότε στρα-
2 τηγῶν. οὐ γάρ τι μικρὸν ἦν τὸ Πομπηίου κλέος, ἀλλ' ἤνθει τότε μάλιστα πρὸς δόξαν ἐκ τῶν περὶ Σύλλαν ἀνδραγαθημάτων, ἐφ' οἷς καὶ Μάγνος ὑπ' αὐτοῦ, τουτέστι μέγας, ἐπωνομάσθη τιμῶν τε θριαμβικῶν οὔπω γενειῶν ἔτυχεν. ὅθεν καὶ πολλαὶ τῶν ὑπὸ Σερτωρίῳ πόλεων ἀποβλέψασαι πρὸς αὐτὸν ὁρμὴν μεταβολῆς ἔσχον, εἶτ' ἐπαύσαντο τοῦ περὶ Λαύρωνα
3 πάθους παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα συμβάντος. Σερτωρίου γὰρ πολιορκοῦντος αὐτοὺς ἧκε Πομπήιος πανστρατιᾷ βοηθήσων· εἶτα ὃ μὲν λόφον εὖ δοκοῦντα πεφυκέναι κατὰ τῆς πόλεως προληψόμενος, ὃ δὲ τοῦτο κωλύσων ἠπείγετο. τοῦ δὲ Σερτωρίου φθάσαντος ἐπιστήσας τὸν στρατὸν ὁ Πομπήιος ἔχαιρε τῇ συντυχίᾳ, νομίζων ἐν μέσῳ τῆς πόλεως καὶ τῆς αὑτοῦ στρατιᾶς ἀπειλῆφθαι τὸν Σερτώριον· καὶ πρὸς τοὺς Λαυρωνίτας εἰσέπεμψε, θαρρεῖν κελεύων καὶ καθῆσθαι περὶ τὰ τείχη θεωμένους πολιορκούμενον
4 Σερτώριον. ἐκεῖνος δ' ἀκούσας ἐγέλασε, καὶ τὸν Σύλλα μαθητήν (οὕτω γὰρ τὸν Πομπήιον ἐπισκώπτων προσηγόρευεν) αὐτὸς ἔφη διδάξειν ὅτι δεῖ τὸν στρατηγὸν κατόπιν μᾶλλον ἢ κατὰ πρόσωπον βλέπειν. ταῦτα δὲ λέγων ἅμα τοῖς πολιορκουμένοις ἐπεδείκνυεν ἑξακισχιλίους ὁπλίτας ὑπ' αὐτοῦ καταλελειμμένους ἐπὶ τοῦ προτέρου χάρακος, ὅθεν ὁρμηθεὶς κατειλήφει τὸν λόφον, ὅπως ἐπὶ σφᾶς τρεπομένῳ τῷ

*Πομπηΐῳ κατὰ νώτου προσπέσοιεν. ὃ δὴ καὶ Πομπή- 5
ιος ὀψὲ μάλα συμφρονήσας ἐπιχειρεῖν μὲν οὐκ ἐθάρ-
ρει κύκλωσιν δεδοικώς, ἀπολιπεῖν δ' ᾐσχύνετο κιν-
δυνεύοντας ἀνθρώπους, παρὼν δὲ καὶ καθήμενος
ἠναγκάζετο ὁρᾶν ἀπολλυμένους· ἀπέγνωσαν γὰρ αὐ-
τοὺς οἱ βάρβαροι καὶ τῷ Σερτωρίῳ παρέδωκαν. ὃ δὲ 6
τῶν μὲν σωμάτων ἐφείσατο καὶ πάντας ἀφῆκε, τὴν
δὲ πόλιν κατέπρησεν, οὐχ ὑπ' ὀργῆς οὐδ' ὠμότητος
(ἐλάχιστα γὰρ δοκεῖ θυμῷ χαρίσασθαι τῶν στρατη-
γῶν οὗτος ἀνήρ) ἀλλ' ἐπ' αἰσχύνῃ καὶ κατηφείᾳ τῶν
τεθαυμακότων Πομπήιον, ἵνα ᾖ λόγος ἐν τοῖς βαρβά-
ροις ὅτι παρὼν ἐγγὺς καὶ μόνον οὐ θερμαινόμενος
τῷ πυρὶ τῶν συμμάχων οὐ προσήμυνεν.*

*Ἧτται μὲν οὖν τῷ Σερτωρίῳ πλείονες συνέβαινον, 19
αὐτὸν μὲν ἀήττητον ἀεὶ φυλάττοντι καὶ τοὺς καθ'
αὑτόν, θραυομένῳ δὲ περὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας· ἐκ
δὲ ὧν ἐπηνωρθοῦτο τὰς ἥττας μᾶλλον ἐθαυμάζετο
νικώντων τῶν ἀντιστρατήγων, οἷον ἐν τῇ περὶ Σού-
κρωνα μάχῃ πρὸς Πομπήιον, καὶ πάλιν ἐν τῇ περὶ
Τουττίαν πρός τε τοῦτον ὁμοῦ καὶ Μέτελλον. ἡ μὲν 2
οὖν περὶ Σούκρωνα μάχη λέγεται γενέσθαι τοῦ Πομ-
πηίου κατεπείξαντος, ὡς μὴ μετάσχοι τῆς νίκης Μέ-
τελλος· ὁ δὲ Σερτώριος ἐβούλετο μὲν τῷ Πομπηΐῳ,
πρὶν ἐπελθεῖν τὸν Μέτελλον, διαγωνίσασθαι, παρα-
γαγὼν δ' ἑσπέρας ἤδη συνέβαλεν, οἰόμενος ξένοις οὖσι
καὶ ἀπείροις τῶν χωρίων τοῖς πολεμίοις τὸ σκότος
ἔσεσθαι καὶ φεύγουσιν ἐμπόδιον καὶ διώκουσι. γενο- 3
μένης δὲ τῆς μάχης ἐν χερσὶν ἔτυχε μὲν οὐ πρὸς Πομ-
πήιον αὐτὸς ἀλλὰ πρὸς Ἀφράνιον ἐν ἀρχῇ συνεστη-
κὼς ἔχοντα τὸ ἀριστερόν, αὐτὸς ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ τετα-
γμένος· ἀκούσας δὲ τῷ Πομπηΐῳ τοὺς συνεστῶτας
ὑποχωρεῖν ἐγκειμένῳ καὶ κρατεῖσθαι, τὸ μὲν δεξιὸν*

ἐπ' ἄλλοις ἐποιήσατο στρατηγοῖς, πρὸς δ' ἐκεῖνο τὸ
4 νικώμενον αὐτὸς ἐβοηδρόμει. καὶ τοὺς μὲν ἤδη τρε-
πομένους τοὺς δ' ἔτι μένοντας ἐν τάξει συναγαγὼν
καὶ ἀναθαρρύνας ἐξ ὑπαρχῆς ἐνέβαλε τῷ Πομπηίῳ
διώκοντι, καὶ φυγὴν ἐποιήσατο πολλήν, ὅτε καὶ Πομ-
πήιος ἐγγὺς ἐλθὼν ἀποθανεῖν καὶ τραυματισθεὶς
παραλόγως διέφυγεν· οἱ γὰρ μετὰ Σερτωρίου Λίβυες
ὡς ἔλαβον αὐτοῦ τὸν ἵππον χρυσῷ κεκοσμημένον καὶ
φαλάρων ἀνάπλεων πολυτελῶν, ἐν τῷ διανέμεσθαι
καὶ διαφέρεσθαι πρὸς ἀλλήλους προήκαντο τὴν δίω-
5 ξιν. Ἀφράνιος δὲ τοὺς ἀνθεστῶτας πρὸς αὐτὸν ἅμα
τῷ Σερτώριον ἀπελθεῖν ἐπὶ θάτερα βοηθοῦντα τρε-
ψάμενος εἰς τὸ στρατόπεδον κατήραξε, καὶ συνεισπε-
σὼν ἐπόρθει σκότους ἤδη ὄντος, μήτε τὴν Πομπηίου
φυγὴν εἰδὼς μήτε τοὺς στρατιώτας τῆς ἁρπαγῆς ἐπι-
σχεῖν δυνάμενος. ἐν τούτῳ δὲ Σερτώριος ἀνέστρεψε
τὸ καθ' αὐτὸν νενικηκώς, καὶ τοῖς Ἀφρανίου δι' ἀτα-
ξίαν ταρασσομένοις ἐπιπεσὼν πολλοὺς διέφθειρε.
6 πρωὶ δ' αὖθις ἐξοπλισθεὶς ἐπὶ μάχην κατέβαινεν,
εἶτα Μέτελλον αἰσθόμενος ἐγγὺς εἶναι λύσας τὴν τά-
ξιν ἀνέζευξεν, εἰπὼν "ἀλλ' ἔγωγε τὸν παῖδα τοῦτον,
εἰ μὴ παρῆν ἡ γραῦς ἐκείνη, πληγαῖς ἂν νουθετήσας
εἰς Ῥώμην ἀπεστάλκειν."

20 Ἠθύμει δὲ δεινῶς διὰ τὸ μηδαμοῦ φανερὰν τὴν
ἔλαφον ἐκείνην εἶναι· μηχανῆς γὰρ ἐπὶ τοὺς βαρβά-
ρους ἐστέρητο θαυμαστῆς, τότε δὴ μάλιστα παραμυ-
θίας δεομένους. εἶτα μέντοι νυκτὸς ἄλλως πλανώμε-
νοί τινες ἐπιτυγχάνουσιν αὐτῇ, καὶ γνωρίσαντες ἀπὸ
2 τῆς χρόας λαμβάνουσιν. ἀκούσας δ' ὁ Σερτώριος ἐκεί-
νοις μὲν ὡμολόγησεν, ἂν μηδενὶ φράσωσι, χρήματα
πολλὰ δώσειν, ἀποκρύψας δὲ τὴν ἔλαφον καὶ διαλι-
πὼν ὀλίγας ἡμέρας προῄει μάλα φαιδρὸς ἀπ' ὄψεως

ἐπὶ τὸ βῆμα, διηγούμενος τοῖς ἡγεμόσι τῶν Ἰβήρων
ὡς ἀγαθόν τι μέγα τοῦ θεοῦ προμηνύοντος αὐτῷ
κατὰ τοὺς ὕπνους· εἶτ' ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα τοῖς ἐν-
τυγχάνουσιν ἐχρημάτιζεν. ἡ δ' ἔλαφος ὑπὸ τῶν φυ- 3
λαττόντων αὐτὴν ἐγγὺς ἀφεθεῖσα καὶ κατιδοῦσα τὸν
Σερτώριον ἐχώρει δρόμῳ περιχαρὴς πρὸς τὸ βῆμα,
καὶ παραστᾶσα τὴν κεφαλὴν ἐπέθηκε τοῖς γόνασιν
αὐτοῦ καὶ τῷ στόματι τῆς δεξιᾶς ἔψαυεν, εἰθισμένη
καὶ πρότερον τοῦτο ποιεῖν. ἀντιφιλοφρονουμένου
δὲ τοῦ Σερτωρίου πιθανῶς καί τι καὶ δακρύσαντος,
ἔκπληξις εἶχε τοὺς παρόντας τὸ πρῶτον, εἶτα κρότῳ
καὶ βοῇ τὸν Σερτώριον ὡς δαιμόνιον ἄνδρα καὶ θεοῖς
φίλον οἴκαδε προπέμψαντες ἐν εὐθυμίαις καὶ χρη-
σταῖς ἐλπίσιν ἦσαν.

Ἐν δὲ τοῖς τῶν Σαγουντίνων πεδίοις εἰς τὰς ἐσχά- 21
τας ἀπορίας κατακεκλεικὼς τοὺς πολεμίους, ἠναγκά-
σθη συμβαλεῖν αὐτοῖς καταβαίνουσιν ἐφ' ἁρπαγὴν
καὶ σιτολογίαν. ἠγωνίσθη δὲ λαμπρῶς παρ' ἀμφοτέ-
ρων, καὶ Μέμμιος μὲν ὁ τῶν ὑπὸ Πομπηίῳ στρατη-
γῶν ἡγεμονικώτατος ἐν τῷ καρτερωτάτῳ τῆς μάχης
ἔπεσεν, ἐκράτει δὲ Σερτώριος καὶ φόνῳ πολλῷ τῶν
ἔτι συνεστώτων ἐωθεῖτο πρὸς αὐτὸν Μέτελλον. ὃ δὲ 2
παρ' ἡλικίαν ὑποστὰς καὶ περιφανῶς ἀγωνιζόμενος
παίεται δόρατι. τοῦτο τοὺς μὲν ἰδόντας τῶν Ῥω-
μαίων τοὺς δ' ἀκούσαντας αἰδὼς ἔσχεν ἐγκαταλιπεῖν
τὸν ἡγεμόνα, καὶ θυμὸς ἅμα πρὸς τοὺς πολεμίους
παρέστη· προθέμενοι δὲ τοὺς θυρεοὺς καὶ συνεξ-
ενεγκόντες εὐρώστως ἐξωθοῦσι τοὺς Ἴβηρας. καὶ γε- 3
νομένης οὕτω παλιντρόπου τῆς νίκης, ὁ Σερτώριος
ἐκείνοις τε φυγὰς ἀδεεῖς μηχανώμενος καὶ τεχνάζων
ἑτέραν αὐτῷ δύναμιν συνελθεῖν ἐφ' ἡσυχίας, εἰς πό-
λιν ὀρεινὴν καὶ καρτερὰν ἀναφυγὼν ἐφράγνυτο τὰ

τείχη καὶ τὰς πύλας ὠχυροῦτο, πάντα μᾶλλον ἢ πο-
4 λιορκίαν ὑπομένειν διανοούμενος. ἀλλ' ἐξηπάτα τοὺς
πολεμίους· ἐκείνῳ γὰρ προσκαθεζόμενοι καὶ τὸ χω-
ρίον οὐ χαλεπῶς λήψεσθαι προσδοκῶντες, τούς τε
φεύγοντας τῶν βαρβάρων προΐεντο καὶ τῆς ἀθροι-
ζομένης αὖθις τῷ Σερτωρίῳ δυνάμεως ἠμέλησαν.
ἠθροίζετο δὲ πέμψαντος ἡγεμόνας ἐπὶ τὰς πόλεις αὐ-
τοῦ, καὶ κελεύοντος, ὅταν ἤδη πολλοὺς ἔχωσιν, ἄγγε-
5 λον ἀποστεῖλαι πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δ' ἀπέστειλαν, σὺν
οὐδενὶ πόνῳ διεκπαισάμενος τοὺς πολεμίους συν-
έμιξε τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ πάλιν ἐπῄει πολὺς γεγονὼς καὶ
περιέκοπτεν αὐτῶν τὴν μὲν ἀπὸ τῆς γῆς εὐπορίαν
ἐνέδραις καὶ κυκλώσεσι καὶ τῷ πανταχόσε φοιτᾶν
ὀξὺς ἐπιών, τὰ δ' ἐκ θαλάττης λῃστρικοῖς σκάφεσι
κατέχων τὴν παραλίαν, ὥστ' ἠναγκάσθησαν οἱ στρα-
τηγοὶ διαλυθέντες ὁ μὲν εἰς Γαλατίαν ἀπελθεῖν,
Πομπήιος δὲ περὶ Οὐακκαίους διαχειμάσαι μοχθηρῶς
ὑπ' ἀχρηματίας, γράφων πρὸς τὴν σύγκλητον ὡς
ἀπάξει τὸν στρατόν, εἰ μὴ πέμποιεν ἀργύριον αὐτῷ·
καταναλωκέναι γὰρ ἤδη τὰ αὐτοῦ προπολεμῶν τῆς
6 Ἰταλίας. καὶ πολὺς ἦν οὗτος ἐν Ῥώμῃ λόγος, ὡς
Πομπηίου πρότερος εἰς Ἰταλίαν ἀφίξοιτο Σερτώ-
ριος· εἰς τοσοῦτον τοὺς πρώτους καὶ δυνατωτά-
τους τῶν τότε στρατηγῶν ἡ Σερτωρίου δεινότης κατ-
έστησεν.

22 Ἐδήλωσε δὲ καὶ Μέτελλος ἐκπεπληγμένος τὸν ἄν-
δρα καὶ μέγαν ἡγούμενος· ἐπεκήρυξε γάρ, εἴ τις αὐ-
τὸν ἀνέλοι Ῥωμαῖος, ἑκατὸν ἀργυρίου τάλαντα δώ-
σειν καὶ πλέθρα δισμύρια γῆς, εἰ δὲ φυγάς, κάθοδον
εἰς Ῥώμην, ὡς ἀπογνώσει φανερᾶς ἀμύνης ὠνούμενος
2 τὸν ἄνδρα διὰ προδοσίας. ἔτι δὲ νικήσας ποτὲ μάχῃ
τὸν Σερτώριον οὕτως ἐπήρθη καὶ τὴν εὐτυχίαν ἠγά-

πησεν ὥστ' αὐτοκράτωρ ἀναγορευθῆναι, θυσίαις δ' αὐτὸν αἱ πόλεις ἐπιφοιτῶντα καὶ βωμοῖς ἐδέχοντο. λέγεται δὲ καὶ στεφάνων ἀναδέσεις προσίεσθαι καὶ δείπνων σοβαρωτέρων ὑποδοχάς, ἐν οἷς ἐσθῆτα θριαμβικὴν ἔχων ἔπινε καὶ Νῖκαι πεποιημέναι δι' ὀργάνων ἐπιδρόμων χρύσεα τρόπαια καὶ στεφάνους διαφέρουσαι κατήγοντο, καὶ χοροὶ παίδων καὶ γυναικῶν ἐπινικίους ὕμνους ᾖδον εἰς αὐτόν. ἐφ' οἷς εἰκότως ἦν 3
καταγέλαστος, εἰ δραπέτην Σύλλα καὶ λείψανον τῆς Κάρβωνος φυγῆς ἀποκαλῶν τὸν Σερτώριον οὕτω κεχαύνωται καὶ περιχαρὴς γέγονεν, ὑποχωρήσαντος αὐτοῦ περιγενόμενος. μεγαλοφροσύνης δὲ τοῦ Σερτωρίου πρῶτον μὲν τὸ τοὺς φεύγοντας ἀπὸ Ῥώμης βουλευτὰς καὶ παρ' αὐτῷ διατρίβοντας σύγκλητον ἀναγορεῦσαι, ταμίας τε καὶ στρατηγοὺς ἐξ ἐκεί- 4
νων ἀποδεικνύναι, καὶ πάντα τοῖς πατρίοις νόμοις τὰ τοιαῦτα κοσμεῖν· ἔπειτα τὸ χρώμενον ὅπλοις καὶ χρήμασι καὶ πόλεσι ταῖς Ἰβήρων μηδ' ἄχρι λόγου τῆς ἄκρας ἐξουσίας ὑφίεσθαι πρὸς αὐτούς, Ῥωμαίους δὲ καθιστάναι στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας αὐτῶν, ὡς Ῥωμαίοις ἀνακτώμενον τὴν ἐλευθερίαν, οὐκ ἐκείνους αὔξοντα κατὰ Ῥωμαίων. καὶ γὰρ ἦν ἀνὴρ φιλόπατρις 5
καὶ πολὺν ἔχων ἵμερον τοῦ κατελθεῖν· ἀλλὰ δυσπραγῶν μὲν ἠνδραγάθει καὶ ταπεινὸν οὐδὲν ἔπραττε πρὸς τοὺς πολεμίους, ἐν δὲ ταῖς νίκαις διεπέμπετο πρὸς Μέτελλον καὶ πρὸς Πομπήιον ἕτοιμος ὢν καταθέσθαι τὰ ὅπλα καὶ βιοῦν ἰδιώτης καθόδου τυχών· μᾶλλον γὰρ ἐθέλειν ἀσημότατος ἐν Ῥώμῃ πολίτης ἢ φεύγων τὴν ἑαυτοῦ πάντων ὁμοῦ τῶν ἄλλων αὐτοκράτωρ ἀναγορεύεσθαι. λέγεται δ' οὐχ ἥκιστα τῆς 6
πατρίδος ἐπιθυμεῖν διὰ τὴν μητέρα, τραφεὶς ὀρφανὸς ὑπ' αὐτῇ καὶ τὸ σύμπαν ἀνακείμενος ἐκείνῃ. κα-

*λούντων δὲ τῶν περὶ τὴν Ἰβηρίαν φίλων αὐτὸν ἐφ'
ἡγεμονίᾳ, πυθόμενος τὴν τελευτὴν τῆς μητρὸς ὀλίγον
ἐδέησεν ὑπὸ λύπης προέσθαι τὸν βίον· ἑπτὰ γὰρ
ἡμέρας οὔτε σύνθημα δοὺς οὔτ' ὀφθείς τινι τῶν φί-
λων ἔκειτο, καὶ μόλις οἱ συστράτηγοι καὶ ὁμότιμοι
τὴν σκηνὴν περιστάντες ἠνάγκασαν αὐτὸν προελ-
θόντα τοῖς στρατιώταις ἐντυχεῖν καὶ τῶν πραγμά-*
7 *των εὖ φερομένων ἀντιλαμβάνεσθαι. διὸ καὶ πολλοῖς
ἔδοξεν ἥμερος ἀνὴρ φύσει γεγονὼς καὶ πρὸς ἡσυχίαν
ἔχων ἐπιεικῶς δι' αἰτίας παρὰ γνώμην ταῖς στρατηγι-
καῖς ἀρχαῖς χρῆσθαι, καὶ μὴ τυγχάνων ἀδείας ἀλλὰ
συνελαυνόμενος ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὰ ὅπλα φρου-
ρὰν ἀναγκαίαν τοῦ σώματος περιβάλλεσθαι τὸν
πόλεμον.*

23 *Ἦν δὲ καὶ τὰ πρὸς Μιθριδάτην αὐτοῦ πολιτεύματα
μεγαλοφροσύνης. ἐπεὶ γὰρ ἐκ τοῦ κατὰ Σύλλαν σφάλ-
ματος ὁ Μιθριδάτης ὥσπερ εἰς πάλαισμα δεύτερον
ἀνιστάμενος αὖθις ἐπεχείρησε τῇ Ἀσίᾳ, μέγα δ' ἤδη
τὸ Σερτωρίου κλέος ἐφοίτα πανταχόσε καὶ τῶν περὶ
αὐτοῦ λόγων ὥσπερ φορτίων ξενικῶν οἱ πλέοντες*
2 *ἀπὸ τῆς ἑσπέρας ἀναπεπλήκεσαν τὸν Πόντον, ὥρ-
μητο διαπρεσβεύεσθαι πρὸς αὐτόν, ἐπηρμένος μά-
λιστα ταῖς τῶν κολάκων ἀλαζονείαις, οἳ τὸν μὲν Σερ-
τώριον Ἀννίβᾳ τὸν δὲ Μιθριδάτην Πύρρῳ παρεικά-
ζοντες οὐκ ἂν ἔφασαν Ῥωμαίους πρὸς τηλικαύτας
ὁμοῦ φύσεις τε καὶ δυνάμεις ἐπιχειρουμένους διχό-
θεν ἀντισχεῖν, τοῦ δεινοτάτου στρατηγοῦ τῷ μεγί-*
3 *στῳ τῶν βασιλέων προσγενομένου. πέμπει δὴ πρέ-
σβεις ὁ Μιθριδάτης εἰς Ἰβηρίαν γράμματα Σερτωρίῳ
καὶ λόγους κομίζοντας, δι' ὧν αὐτὸς μὲν ἐπηγγέλλετο
χρήματα καὶ ναῦς παρέξειν εἰς τὸν πόλεμον, ὑπ' ἐκεί-
νου δ' ἠξίου τὴν Ἀσίαν αὐτῷ βεβαιοῦσθαι πᾶσαν, ἧς*

ὑπεχώρησε Ῥωμαίοις κατὰ τὰς πρὸς Σύλλαν γενομέ-
νας συνθήκας. ἀθροίσαντος δὲ Σερτωρίου βουλὴν ἣν 4
σύγκλητον ὠνόμαζε, καὶ τῶν ἄλλων δέχεσθαι τὰς
προκλήσεις καὶ ἀγαπᾶν κελευόντων (ὄνομα γὰρ καὶ
γράμμα κενὸν αἰτουμένους περὶ τῶν οὐκ ὄντων ἐπ'
αὐτοῖς, ἀντὶ τούτων λαμβάνειν ὧν μάλιστα δεόμενοι
τυγχάνουσιν), οὐκ ἠνέσχετο ὁ Σερτώριος, ἀλλὰ Βι-
θυνίαν μὲν ἔφη καὶ Καππαδοκίαν λαμβάνοντι Μι-
θριδάτῃ μὴ φθονεῖν, ἔθνη βασιλευόμενα καὶ μηδὲν
προσήκοντα Ῥωμαίοις, ἣν δὲ τῷ δικαιοτάτῳ τρόπῳ 5
Ῥωμαίων κεκτημένων ἐπαρχίαν ἀφελόμενος καὶ κα-
τασχὼν πολεμῶν μὲν ἐξέπεσεν ὑπὸ Φιμβρίου, σπεν-
δόμενος δὲ πρὸς Σύλλαν ἀφῆκε, ταύτην οὐκ ἔφη πε-
ριόψεσθαι πάλιν ὑπ' ἐκείνῳ γενομένην· δεῖν γὰρ
αὔξεσθαι τὴν πόλιν ὑπ' αὐτοῦ κρατοῦντος, οὐκ ἐλατ-
τώσει τῶν ἐκείνης κρατεῖν αὐτόν· γενναίῳ γὰρ ἀν-
δρὶ μετὰ τοῦ καλοῦ νικᾶν αἱρετόν, αἰσχρῶς δ' οὐδὲ
σώζεσθαι.

Ταῦτ' ἀπαγγελθέντα Μιθριδάτης διὰ θάμβους 24
ἐποιεῖτο. καὶ λέγεται μὲν εἰπεῖν πρὸς τοὺς φίλους
"τί δῆτα προστάξει Σερτώριος ἐν Παλατίῳ καθεζό-
μενος, εἰ νῦν εἰς τὴν Ἀτλαντικὴν ἐξεωσμένος θάλασ-
σαν ὅρους ἡμῶν τῇ βασιλείᾳ τίθησι καὶ πειρωμένοις
Ἀσίας ἀπειλεῖ πόλεμον;" οὐ μὴν ἀλλὰ γίνονταί γε 2
συνθῆκαι καὶ ὅρκοι, Καππαδοκίαν καὶ Βιθυνίαν
ἔχειν Μιθριδάτην Σερτωρίου στρατηγὸν αὐτῷ καὶ
στρατιώτας πέμποντος, Σερτώριον δὲ παρὰ Μιθρι-
δάτου λαβεῖν τρισχίλια τάλαντα καὶ τεσσαράκοντα
ναῦς. πέμπεται δὲ καὶ στρατηγὸς εἰς Ἀσίαν ὑπὸ Σερ- 3
τωρίου τῶν ἀπὸ βουλῆς πεφευγότων πρὸς αὐτὸν
Μάρκος Μάριος, ᾧ συνεξελὼν τινας πόλεις τῶν Ἀσι-
άδων ὁ Μιθριδάτης εἰσελαύνοντι μετὰ ῥάβδων καὶ

πελέκεων αὐτὸς εἵπετο δευτέραν τάξιν καὶ σχῆμα
6 θεραπεύοντος ἑκουσίως ἀνειληφώς. ὁ δὲ τὰς μὲν
ἠλευθέρου, ταῖς δ' ἀτέλειαν γράφων χάριτι Σερτω-
ρίου κατήγγελλεν, ὥστε τὴν Ἀσίαν αὖθις ἐνοχλουμέ-
νην μὲν ὑπὸ τῶν τελωνῶν, βαρυνομένην δὲ ταῖς
πλεονεξίαις καὶ ὑπερηφανίαις τῶν ἐπισκήνων, ἀνα-
πτοηθῆναι πρὸς τὴν ἐλπίδα καὶ ποθεῖν τὴν προσ-
δοκωμένην μεταβολὴν τῆς ἡγεμονίας.

25 Ἐν δ' Ἰβηρίᾳ τῶν περὶ Σερτώριον συγκλητικῶν
καὶ ἰσοτίμων, ὡς πρῶτον εἰς ἀντίπαλον ἐλπίδα κατ-
έστησαν ἐπανέντος τοῦ φόβου, φθόνος ἥπτετο καὶ
ζῆλος ἀνόητος τῆς ἐκείνου δυνάμεως. ἐνῆγε δὲ Περ-
πέννας δι' εὐγένειαν ἐπαιρόμενος φρονήματι κενῷ
πρὸς τὴν ἡγεμονίαν, καὶ λόγους μοχθηροὺς διεδίδου
2 κρύφα τοῖς ἐπιτηδείοις· "τίς ἄρα πονηρὸς ἡμᾶς ὑπο-
λαβὼν ἐκ κακῶν εἰς χείρονα φέρει δαίμων, οἳ Σύλλᾳ
μὲν ὁμοῦ τι συμπάσης ἄρχοντι γῆς καὶ θαλάττης ποι-
εῖν τὸ προσταττόμενον οὐκ ἠξιοῦμεν οἴκοι μένοντες,
δεῦρο δὲ φθαρέντες ὡς ἐλεύθεροι βιωσόμενοι δου-
λεύομεν ἑκουσίως τὴν Σερτωρίου δορυφοροῦντες φυ-
γήν, ὄνομα χλευαζόμενον ὑπὸ τῶν ἀκουόντων, σύγ-
κλητος, ὄντες, ὕβρεις δὲ καὶ προστάγματα καὶ πόνους
οὐκ ἐλάττονας Ἰβήρων καὶ Λυσιτανῶν ὑπομένον-
3 τες;" τοιούτων ἀναπιμπλάμενοι λόγων οἱ πολλοὶ
φανερῶς μὲν οὐκ ἀφίσταντο, δεδοικότες αὐτοῦ τὴν
δύναμιν, κρύφα δὲ τάς τε πράξεις ἐλυμαίνοντο καὶ
τοὺς βαρβάρους ἐκάκουν κολάζοντες πικρῶς καὶ δα-
σμολογοῦντες ὡς Σερτωρίῳ κελεύοντος. ἐξ ὧν ἀπο-
4 στάσεις ἐγίνοντο καὶ ταραχαὶ περὶ τὰς πόλεις. οἱ δὲ
πεμπόμενοι ταῦτα θεραπεύειν καὶ ἀποπραΰνειν
ἐπανήρχοντο πλείονας ἐξειργασμένοι πολέμους καὶ
τὰς ὑπαρχούσας ηὐξηκότες ἀπειθείας, ὥστε τὸν Σερ-

τώριον ἐκ τῆς προτέρας ἐπιεικείας καὶ πρᾳότητος μεταβαλόντα περὶ τοὺς ἐν Ὄσκῃ τρεφομένους παρανομῆσαι παῖδας τῶν Ἰβήρων, τοὺς μὲν ἀνελόντα τοὺς δ' ἀποδόμενον.

Ὁ δ' οὖν Περπέννας πλείονας ἐνωμότους ἔχων 26
πρὸς τὴν ἐπίθεσιν προσάγεται καὶ Μάλλιον, ἕνα τῶν ἐφ' ἡγεμονίας. οὗτος ἐρῶν τινὸς τῶν ἐν ὥρᾳ μειρακίου καὶ φιλοφρονούμενος πρὸς αὐτὸ φράζει τὴν ἐπιβουλήν, κελεύων ἀμελήσαντα τῶν ἄλλων ἐραστῶν αὐτῷ μόνῳ προσέχειν ὡς ἐντὸς ἡμερῶν ὀλίγων μεγάλῳ γενησομένῳ. τὸ δὲ μειράκιον ἑτέρῳ τινὶ τῶν ἐραστῶν Αὐφιδίῳ μᾶλλον προσπεπονθὸς ἐκφέρει τὸν λόγον. ἀκούσας δ' ὁ Αὐφίδιος ἐξεπλάγη· καὶ γὰρ 2
αὐτὸς μετεῖχε τῆς ἐπὶ Σερτώριον συνωμοσίας, οὐ μέντοι τὸν Μάλλιον ἐγίνωσκε μετέχοντα. Περπένναν δὲ καὶ Γρακῖνον καί τινας ἄλλους, ὧν αὐτὸς ᾔδει συνωμοτῶν, ὀνομάζοντος τοῦ μειρακίου, διαταραχθεὶς πρὸς ἐκεῖνον μὲν ἐξεφλαύριζε τὸν λόγον, καὶ παρεκάλει τοῦ Μαλλίου καταφρονεῖν ὡς κενοῦ καὶ ἀλαζόνος, αὐτὸς δὲ πρὸς τὸν Περπένναν πορευθεὶς καὶ φράσας τὴν ὀξύτητα τοῦ καιροῦ καὶ τὸν κίνδυνον ἐκέλευσεν ἐπιχειρεῖν. οἱ δ' ἐπείθοντο, καὶ παρασκευάσαντες 3
ἄνθρωπον γράμματα κομίζοντα τῷ Σερτωρίῳ προσήγαγον. ἐδήλου δὲ τὰ γράμματα νίκην τινὸς τῶν ὑπ' αὐτῷ στρατηγῶν καὶ φόνον πολὺν τῶν πολεμίων. ἐφ' οἷς τοῦ Σερτωρίου περιχαροῦς ὄντος καὶ θύοντος εὐαγγέλια, Περπέννας ἑστίασιν αὐτῷ καὶ τοῖς παροῦσι φίλοις (οὗτοι δ' ἦσαν ἐκ τῆς συνωμοσίας) ἐπηγγέλλετο, καὶ πολλὰ λιπαρήσας ἔπεισεν ἐλθεῖν. ἀεὶ μὲν 4
οὖν τὰ μετὰ Σερτωρίου δεῖπνα πολλὴν εἶχεν αἰδῶ καὶ κόσμον, οὔτε ὁρᾶν τι τῶν αἰσχρῶν οὔτ' ἀκούειν ὑπομένοντος, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνόντας εὐτάκτοις καὶ

ἀνυβρίστοις παιδιαῖς χρῆσθαι καὶ φιλοφροσύναις ἐθίζοντος· τότε δὲ τοῦ πότου μεσοῦντος ἀρχὴν ἀψιμαχίας ζητοῦντες ἀναφανδὸν ἀκολάστοις ἐχρῶντο ῥήμασι, καὶ πολλὰ προσποιούμενοι μεθύειν ἠσέλγαι-
5 *νον ὡς παροξυνοῦντες ἐκεῖνον. ὁ δ' εἴτε δυσχεραίνων τὴν ἀκοσμίαν, εἴτε τὴν διάνοιαν αὐτῶν τῇ θρασύτητι τῆς λαλιᾶς καὶ τῇ παρὰ τὸ εἰωθὸς ὀλιγωρίᾳ συμφρονήσας, μετέβαλε τὸ σχῆμα τῆς κλισίας, ὕπτιον ἀνεὶς ἑαυτὸν ὡς οὔτε προσέχων οὔτε κατακούων. ἐπεὶ δ' ὁ Περπέννας φιάλην τινὰ λαβὼν ἀκράτου [καὶ] μεταξὺ πίνων ἀφῆκεν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ ψόφον ἐποίησεν, ὅπερ ἦν αὐτοῖς σύμβολον, Ἀντώνιος ὑπερκατα-*
6 *κείμενος παίει τῷ ξίφει τὸν Σερτώριον. ἀναστρέψαντος δὲ πρὸς τὴν πληγὴν ἐκείνου καὶ συνεξανισταμένου, περιπεσὼν εἰς τὸ στῆθος κατέλαβε τὰς χεῖρας ἀμφοτέρας, ὥστε μηδ' ἀμυνόμενον πολλῶν παιόντων ἀποθανεῖν.*

27 *Οἱ μὲν οὖν πλεῖστοι τῶν Ἰβήρων εὐθὺς ᾤχοντο καὶ παρέδωκαν ἑαυτοὺς ἐπιπρεσβευσάμενοι τοῖς περὶ Πομπήιον καὶ Μέτελλον· τοὺς δὲ συμμείναντας ὁ Περπέννας ἀναλαβὼν ἐπεχείρει τι πράττειν. χρησάμενος δὲ ταῖς Σερτωρίου παρασκευαῖς ὅσον ἐνασχημονῆσαι καὶ φανερὸς γενέσθαι μήτ' ἄρχειν μήτ' ἄρχε-*
2 *σθαι πεφυκώς, Πομπηίῳ προσέβαλε· καὶ ταχὺ συντριβεὶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ γενόμενος αἰχμάλωτος οὐδὲ τὴν ἐσχάτην ὑπέμεινε συμφορὰν ἡγεμονικῶς, ἀλλὰ τῶν Σερτωρίου γραμμάτων κύριος γεγονὼς ὑπισχνεῖτο Πομπηίῳ δείξειν ὑπατικῶν ἀνδρῶν καὶ μέγιστον ἐν Ῥώμῃ δυναμένων αὐτογράφους ἐπιστολάς, καλούντων Σερτώριον εἰς Ἰταλίαν ὡς πολλῶν ποθούντων τὰ παρόντα κινῆσαι καὶ μεταβαλεῖν τὴν*
3 *πολιτείαν. ἔργον οὖν ὁ Πομπήιος οὐ νέας φρενὸς ἀλλ'*

*εὖ μάλα βεβηκυίας καὶ κατηρτυμένης ἐργασάμενος
μεγάλων ἀπήλλαξε τὴν Ῥώμην φόβων καὶ νεωτερι-
σμῶν· τὰς μὲν γὰρ ἐπιστολὰς ἐκείνας καὶ τὰ γράμ-
ματα τοῦ Σερτωρίου συναγαγὼν ἅπαντα κατέκαυ-
σεν οὔτ' ἀναγνοὺς οὔτ' ἐάσας ἕτερον, αὐτὸν δὲ τὸν
Περπένναν κατὰ τάχος ἀνεῖλε, φοβηθεὶς μὴ τῶν
ὀνομάτων ἐξενεχθέντων πρός τινας ἀποστάσεις καὶ
ταραχαὶ γένωνται. τῶν δὲ τῷ Περπέννᾳ συνομοσα-* 4
*μένων οἳ μὲν ἐπὶ Πομπήιον ἀναχθέντες διεφθάρη-
σαν, οἳ δὲ φεύγοντες εἰς Λιβύην ὑπὸ Μαυρουσίων
κατηκοντίσθησαν. διέφυγε δ' οὐδεὶς πλὴν Αὐφίδιος
ὁ τοῦ Μαλλίου ἀντεραστής· οὗτος δ' ἢ λαθὼν ἢ παρα-
μεληθεὶς ἔν τινι βαρβάρῳ κώμῃ πενόμενος καὶ μι-
σούμενος κατεγήρασεν.*

Εὐμενῆ δὲ τὸν Καρδιανὸν ἱστορεῖ Δοῦρις πατρὸς 1
*μὲν ἁμαξεύοντος ἐν Χερρονήσῳ διὰ πενίαν γενέσθαι,
τραφῆναι δ' ἐλευθερίως ἐν γράμμασι καὶ περὶ παλαί-
στραν· ἔτι δὲ παιδὸς ὄντος αὐτοῦ Φίλιππον παρεπι-
δημοῦντα καὶ σχολὴν ἄγοντα τὰ τῶν Καρδιανῶν θεά-
σασθαι παγκράτια μειρακίων καὶ παλαίσματα παί-
δων, ἐν οἷς εὐημερήσαντα τὸν Εὐμενῆ καὶ φανέντα
συνετὸν καὶ ἀνδρεῖον ἀρέσαι τῷ Φιλίππῳ καὶ ἀνα-
ληφθῆναι. δοκοῦσι δ' εἰκότα λέγειν μᾶλλον οἱ διὰ ξε-* 2
*νίαν καὶ φιλίαν πατρῴαν τὸν Εὐμενῆ λέγοντες ὑπὸ
τοῦ Φιλίππου προαχθῆναι. μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τε-
λευτὴν οὔτε συνέσει τινὸς οὔτε πίστει λείπεσθαι δο-
κῶν τῶν περὶ Ἀλέξανδρον ἐκαλεῖτο μὲν ἀρχιγραμμα-
τεύς, τιμῆς δὲ ὥσπερ οἱ μάλιστα φίλοι καὶ συνήθεις
ἐτύγχανεν, ὥστε καὶ στρατηγὸς ἀποσταλῆναι κατὰ
τὴν Ἰνδικὴν ἐφ' ἑαυτοῦ μετὰ δυνάμεως, καὶ τὴν Περ-
δίκκου παραλαβεῖν ἱππαρχίαν, ὅτε Περδίκκας ἀπο-
θανόντος Ἡφαιστίωνος εἰς τὴν ἐκείνου προῆλθε τά-*

3 ξιν. διὸ καὶ Νεοπτολέμου τοῦ ἀρχιυπασπιστοῦ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν λέγοντος ὡς αὐτὸς μὲν ἀσπίδα καὶ λόγχην Εὐμενὴς δὲ γραφεῖον ἔχων καὶ πινακίδιον ἠκολούθει, κατεγέλων οἱ Μακεδόνες, μετὰ τῶν ἄλλων καλῶν τὸν Εὐμενῆ καὶ τῆς κατὰ τὸν γάμον οἰκειότητος ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰδότες ἀξιωθέντα· Βαρσίνην γὰρ τὴν Ἀρταβάζου πρώτην ἐν Ἀσίᾳ γνοὺς ὁ Ἀλέξανδρος, ἐξ ἧς υἱὸν ἔσχεν Ἡρακλέα, τῶν ταύτης ἀδελφῶν Πτολεμαίῳ μὲν Ἀπάμαν Εὐμενεῖ δὲ Βαρσίνην ἐξέδωκεν, ὅτε καὶ τὰς ἄλλας Περσίδας διένειμε καὶ συνῴκισε τοῖς ἑταίροις.

2 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ προσέκρουσε πολλάκις Ἀλεξάνδρῳ καὶ παρεκινδύνευσε δι' Ἡφαιστίωνα. πρῶτον μὲν γὰρ Εὐίῳ τῷ αὐλητῇ τοῦ Ἡφαιστίωνος οἰκίαν κατανείμαντος ἣν οἱ παῖδες ἔτυχον τῷ Εὐμενεῖ προκατειληφότες, ἐλθὼν ὑπ' ὀργῆς πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ὁ Εὐμενὴς ἐβόα μετὰ Μέντορος ὡς αὐλεῖν εἴη κράτιστον ἢ τραγῳδεῖν τὰ ὅπλα ῥίψαντας ἐκ τῶν χειρῶν, ὥστ' Ἀλέξανδρον αὐτῷ συναγανακτεῖν καὶ λοιδορεῖ-
2 σθαι τῷ Ἡφαιστίωνι. ταχὺ μέντοι μεταπεσὼν αὖθις εἶχε τὸν Εὐμενῆ δι' ὀργῆς ὡς ὕβρει μᾶλλον πρὸς ἑαυτὸν ἢ παρρησίᾳ πρὸς Ἡφαιστίωνα χρησάμενον. ἔπειτα Νέαρχον ἐκπέμπων μετὰ νεῶν ἐπὶ τὴν ἔξω θάλασσαν ᾔτει χρήματα τοὺς φίλους· οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ βασιλείῳ. τοῦ δ' Εὐμενοῦς αἰτηθέντος μὲν τριακόσια τάλαντα δόντος δὲ ἑκατὸν μόνα, καὶ ταῦτα γλίσχρως καὶ μόλις αὐτῷ συνειλέχθαι διὰ τῶν ἐπιτρόπων φάσκοντος, οὐδὲν ἐγκαλέσας οὐδὲ δεξάμενος ἐκέλευσε τοὺς παῖδας κρύφα τῇ σκηνῇ τοῦ Εὐμενοῦς πῦρ ἐνεῖναι, βουλόμενος ἐκκομιζομένων τῶν χρημάτων λα-
3 βεῖν ἐπ' αὐτοφώρῳ ψευδόμενον. ἔφθη δὲ ἡ σκηνὴ καταφλεχθεῖσα, καὶ μετενόησε τῶν γραμμάτων δια-

φθαρέντων ὁ Ἀλέξανδρος. τὸ δὲ συγχυθὲν χρυσίον καὶ ἀργύριον ὑπὸ τοῦ πυρὸς ἀνευρέθη πλεῖον ἢ χιλίων ταλάντων. ἔλαβε δ' οὐδέν, ἀλλὰ καὶ γράψας τοῖς πανταχοῦ σατράπαις καὶ στρατηγοῖς ἀντίγραφα τῶν διεφθαρμένων ἀποστέλλειν πάντα παραλαμβάνειν
ἐκέλευσε τὸν Εὐμενῆ. πάλιν δὲ περὶ δωρεᾶς τινὸς εἰς 4
διαφορὰν καταστὰς πρὸς τὸν Ἡφαιστίωνα, καὶ πολλὰ μὲν ἀκούσας κακῶς πολλὰ δ' εἰπών, τότε μὲν οὐκ ἔλαττον ἔσχε· μετ' ὀλίγον δὲ τελευτήσαντος Ἡφαιστίωνος περιπαθῶν ὁ βασιλεύς, καὶ πᾶσιν οὓς ἐδόκει ζῶντι μὲν ἐκείνῳ φθονεῖν ἐπιχαίρειν δὲ τεθνηκότι τραχέως ὁμιλῶν καὶ χαλεπὸς ὤν, μάλιστα τὸν Εὐμενῆ δι' ὑποψίας εἶχε, καὶ προύφερε πολλάκις τὰς
διαφορὰς καὶ λοιδορίας ἐκείνας. ὁ δὲ πανοῦργος ὢν 5
καὶ πιθανὸς ἐπεχείρησεν οἷς ἀπώλλυτο σώζειν ἑαυτόν· κατέφυγε γὰρ εἰς τὴν πρὸς Ἡφαιστίωνα φιλοτιμίαν Ἀλεξάνδρου καὶ χάριν, ὑφηγούμενός τε τιμὰς αἳ μάλιστα κοσμεῖν ἔμελλον τὸν τεθνηκότα, καὶ χρήματα τελῶν εἰς τὴν τοῦ τάφου κατασκευὴν ἀφειδῶς καὶ προθύμως.

3 Ἀποθανόντος δὲ Ἀλεξάνδρου καὶ τῆς φάλαγγος διεστώσης πρὸς τοὺς ἑταίρους, τῇ μὲν γνώμῃ τούτοις προσένειμεν ἑαυτὸν ὁ Εὐμενής, τῷ δὲ λόγῳ κοινός τις ἦν πρὸς ἀμφοτέρους καὶ ἰδιώτης, ὡς οὐδὲν αὐτῷ προσῆκον ξένῳ ὄντι πολυπραγμονεῖν ⟨ἐν⟩ ταῖς Μακεδόνων διαφοραῖς. καὶ τῶν ἄλλων ἑταίρων ἐκ Βαβυλῶνος ἀνασκευασαμένων αὐτὸς ὑπολειφθεὶς ἐν τῇ πόλει κατεπράυνε πολλοὺς τῶν πεζῶν καὶ πρὸς τὰς
διαλύσεις ἡδίους ἐποίησεν. ἐπεὶ δ' ἀναμιχθέντες ἀλ- 2
λήλοις οἱ στρατηγοὶ καὶ καταστάντες ἐκ τῶν πρώτων ταραχῶν διενέμοντο σατραπείας καὶ στρατηγίας, Εὐμενὴς λαμβάνει Καππαδοκίαν καὶ Παφλαγονίαν καὶ

τὴν ὑποκειμένην τῇ Ποντικῇ θαλάττῃ μέχρι Τραπε-
ζοῦντος, οὔπω τότε Μακεδόνων οὖσαν (Ἀριαράθης
γὰρ αὐτῆς ἐβασίλευεν)· ἀλλ' ἔδει Λεοννᾶτον καὶ Ἀν-
τίγονον χειρὶ μεγάλῃ τὸν Εὐμενῆ κατάγοντας ἀπο-
3 δεῖξαι τῆς χώρας σατράπην. Ἀντίγονος μὲν οὖν οὐ
προσέσχε τοῖς γραφεῖσιν ὑπὸ Περδίκκου, μετέωρος
ὢν ἤδη καὶ περιφρονῶν ἁπάντων, Λεοννᾶτος δὲ κατ-
έβη μὲν ἄνωθεν εἰς Φρυγίαν ἀναδεξόμενος Εὐμενεῖ
τὴν στρατείαν, Ἑκαταίου δὲ τοῦ Καρδιανῶν τυράν-
νου συμμίξαντος αὐτῷ καὶ δεομένου βοηθεῖν μᾶλλον
Ἀντιπάτρῳ καὶ Μακεδόνων τοῖς ἐν Λαμίᾳ πολιορ-
κουμένοις, ὥρμητο διαβαίνειν καὶ τὸν Εὐμενῆ παρ-
4 εκάλει καὶ διήλλαττε πρὸς Ἑκαταῖον. ἦν γὰρ αὐτοῖς
πατρική τις ἐκ πολιτικῶν διαφορῶν ὑποψία πρὸς
ἀλλήλους, καὶ πολλάκις ὁ Εὐμενὴς ἐγεγόνει φανερὸς
κατηγορῶν τοῦ Ἑκαταίου τυραννοῦντος καὶ παρακα-
λῶν Ἀλέξανδρον ἀποδοῦναι τοῖς Καρδιανοῖς τὴν
ἐλευθερίαν. διὸ καὶ τότε τοῦ Εὐμενοῦς παραιτουμέ-
νου τὴν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας στρατείαν, καὶ δεδιέναι
φάσκοντος Ἀντίπατρον μή πως Ἑκαταίῳ χαριζόμε-
νος καὶ πάλαι μισῶν αὐτὸν ἀνέλῃ, πιστεύσας ὁ Λεον-
νᾶτος οὐδὲν ὧν ἐφρόνει πρὸς αὐτὸν ἀπεκρύψατο.
5 λόγος μὲν γὰρ ἦν ἡ βοήθεια καὶ πρόφασις, ἐγνώκει δὲ
διαβὰς εὐθὺς ἀντιποιεῖσθαι Μακεδονίας· καί τινας
ἐπιστολὰς ἔδειξε Κλεοπάτρας μεταπεμπομένης αὐτὸν
εἰς Πέλλαν ὡς γαμησομένης. ὁ δ' Εὐμενής, εἴτε τὸν
Ἀντίπατρον δεδοικὼς εἴτε τὸν Λεοννᾶτον ἔμπλη-
κτον ὄντα καὶ φορᾶς μεστὸν ἀβεβαίου καὶ ὀξείας
ἀπογνούς, νύκτωρ ἀνέζευξε τὴν ἑαυτοῦ λαβὼν ἀπο-
σκευήν. εἶχε δὲ τριακοσίους μὲν ἱππεῖς διακοσίους
δὲ τῶν παίδων ὁπλοφόρους, ἐν δὲ χρυσοῖς εἰς ἀργυ-
6 ρίου λόγον τάλαντα πεντακισχίλια. φυγὼν δ' οὕτω

πρὸς Περδίκκαν καὶ τὰ Λεοννάτου βουλεύματα κατ-
ειπὼν εὐθὺς μὲν ἴσχυε μέγα παρ' αὐτῷ καὶ τοῦ συν-
εδρίου μετεῖχεν, ὀλίγον δ' ὕστερον εἰς Καππαδοκίαν
κατήχθη μετὰ δυνάμεως, αὐτοῦ Περδίκκου παρόντος
καὶ στρατηγοῦντος. Ἀριαράθου δὲ ληφθέντος αἰχμα-
λώτου καὶ τῆς χώρας ὑποχειρίου γενομένης ἀποδεί-
κνυται σατράπης. καὶ τὰς μὲν πόλεις τοῖς ἑαυτοῦ φί- 7
λοις παρέδωκε, καὶ φρουράρχους ἐγκατέστησε καὶ
δικαστὰς ἀπέλιπε καὶ διοικητὰς οὓς ἐβούλετο, τοῦ
Περδίκκου μηδὲν ἐν τούτοις πολυπραγμονοῦντος,
αὐτὸς δὲ συνανέζευξεν ἐκεῖνόν τε θεραπεύων καὶ
τῶν βασιλέων ἀπολείπεσθαι μὴ βουλόμενος.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Περδίκκας ἐφ' ἃ μὲν ὥρμητο πι- 4
στεύων δι' αὐτοῦ προσάξεσθαι, τὰ δὲ ὑπολειπόμενα
δεῖσθαι δραστηρίου τε καὶ πιστοῦ φύλακος οἰόμενος,
ἀπέπεμψεν ἐκ Κιλικίας τὸν Εὐμενῆ, λόγῳ μὲν ἐπὶ
τὴν ἑαυτοῦ σατραπείαν, ἔργῳ δὲ τὴν ὅμορον Ἀρμε-
νίαν τεταραγμένην ὑπὸ Νεοπτολέμου διὰ χειρὸς
ἕξοντα. τοῦτον μὲν οὖν ὁ Εὐμενής, καίπερ ὄγκῳ τινὶ 2
καὶ φρονήματι κενῷ διεφθαρμένον, ἐπειρᾶτο ταῖς
ὁμιλίαις κατέχειν· αὐτὸς δὲ τὴν φάλαγγα τῶν Μακε-
δόνων ἐπηρμένην καὶ θρασεῖαν εὑρών, ὥσπερ ἀντί-
ταγμα κατεσκεύαζεν αὐτῇ δύναμιν ἱππικήν, τῶν μὲν
ἐγχωρίων τοῖς ἱππεύειν δυναμένοις ἀνεισφορίας δι-
δοὺς καὶ ἀτελείας, τῶν δὲ περὶ αὐτὸν οἷς μάλιστα 3
ἐπίστευεν ὠνητοὺς διανέμων ἵππους, φιλοτιμίαις τε
καὶ δωρεαῖς τὰ φρονήματα παροξύνων καὶ τὰ σώ-
ματα κινήσεσι καὶ μελέταις διαπονῶν, ὥστε τοὺς μὲν
ἐκπλαγῆναι τοὺς δὲ θαρρῆσαι τῶν Μακεδόνων, ὁρῶν-
τας ὀλίγῳ χρόνῳ περὶ αὐτὸν ἠθροισμένους ἱππεῖς
οὐκ ἐλάττους ἑξακισχιλίων καὶ τριακοσίων.

Ἐπεὶ δὲ Κρατερὸς καὶ Ἀντίπατρος τῶν Ἑλλήνων 5

περιγενόμενοι διέβαινον εἰς Ἀσίαν τὴν Περδίκκου καταλύσοντες ἀρχὴν καὶ προσηγγέλλοντο μέλλοντες ἐμβαλεῖν εἰς Καππαδοκίαν, ὁ Περδίκκας αὐτὸς ἐπὶ Πτολεμαῖον στρατεύων ἀπέδειξε τὸν Εὐμενῆ τῶν ἐν Ἀρμενίᾳ καὶ Καππαδοκίᾳ δυνάμεων αὐτοκράτορα
2 στρατηγόν, καὶ περὶ τούτων ἐπιστολὰς ἔπεμψεν, Ἀλκέταν μὲν καὶ Νεοπτόλεμον Εὐμενεῖ προσέχειν κελεύσας, Εὐμενῆ δὲ χρῆσθαι τοῖς πράγμασιν ὅπως αὐτὸς ἔγνωκεν. Ἀλκέτας μὲν οὖν ἄντικρυς ἀπείπατο τὴν στρατείαν, ὡς τῶν ὑπ' αὐτῷ Μακεδόνων Ἀντιπάτρῳ μὲν αἰδουμένων μάχεσθαι, Κρατερὸν δὲ καὶ δέχεσθαι δι' εὔνοιαν ἑτοίμων ὄντων· Νεοπτόλεμος δὲ βουλεύων μὲν ἐπ' Εὐμενεῖ προδοσίαν οὐκ ἔλαθε, καλούμενος δ' οὐχ ὑπήκουεν ἀλλὰ παρέταττε τὴν δύ-
3 ναμιν. ἔνθα πρῶτον ὁ Εὐμενὴς ἀπέλαυσε τῆς ἑαυτοῦ προνοίας καὶ παρασκευῆς· ἡττώμενος γὰρ ἤδη κατὰ τὸ πεζὸν ἐτρέψατο τοῖς ἱππεῦσι τὸν Νεοπτόλεμον καὶ τὴν ἀποσκευὴν ἔλαβεν αὐτοῦ, καὶ τῇ φάλαγγι διεσπαρμένῃ περὶ τὴν δίωξιν ἄθρους ἐπελάσας ἠνάγκασε τὰ ὅπλα θέσθαι καὶ ⟨δόντας καὶ⟩ λαβόντας ὅρ-
4 κους αὐτῷ συστρατεύειν. ὁ μὲν οὖν Νεοπτόλεμος ὀλίγους τινὰς συναγαγὼν ἐκ τῆς τροπῆς ἔφυγε πρὸς Κρατερὸν καὶ Ἀντίπατρον, παρ' ἐκείνων δ' ἀπέσταλτο πρεσβεία πρὸς Εὐμενῆ παρακαλοῦσα μεταθέσθαι πρὸς αὐτούς, καρπούμενον μὲν ἃς εἶχε σατραπείας, προσλαβόντα δὲ στρατιὰν καὶ χώραν παρ' αὐτῶν, Ἀντιπάτρῳ μὲν ἀντ' ἐχθροῦ φίλον γενόμενον, Κρατερῷ δὲ μὴ γενόμενον ἐκ φίλου πολέμιον.
5 ταῦτα ὁ Εὐμενὴς ἀκούσας Ἀντιπάτρῳ μὲν οὐκ ἂν ἔφη παλαιὸς ὢν ἐχθρὸς νῦν γενέσθαι φίλος, ὅτε αὐτὸν ὁρᾷ τοῖς φίλοις ὡς ἐχθροῖς χρώμενον, Κρατερὸν δὲ Περδίκκᾳ διαλλάττειν ἕτοιμος εἶναι καὶ συν-

άγειν ἐπὶ τοῖς ἴσοις καὶ δικαίοις, ἄρχοντος δὲ πλεονεξίας τῷ ἀδικουμένῳ βοηθήσειν μέχρι ἂν ἐμπνέῃ, καὶ μᾶλλον τὸ σῶμα καὶ τὸν βίον ἢ τὴν πίστιν προήσεσθαι.

Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν Ἀντίπατρον πυθόμενοι ταῦτα κατὰ σχολὴν ἐβουλεύοντο περὶ τῶν ὅλων, ὁ Νεοπτόλεμος δὲ μετὰ τὴν φυγὴν ἀφικόμενος πρὸς αὐτοὺς τήν τε μάχην ἀπήγγελλε καὶ παρεκάλει βοηθεῖν, μάλιστα μὲν ἀμφοτέρους πάντως δὲ Κρατερόν· ποθεῖσθαι γὰρ ὑπερφυῶς ἐκεῖνον ὑπὸ τῶν Μακεδόνων, κἂν μόνον ἴδωσι τὴν καυσίαν αὐτοῦ καὶ τὴν φωνὴν ἀκούσωσι, μετὰ τῶν ὅπλων ἥξειν φερομένους. καὶ 6
γὰρ ἦν ὄντως ὄνομα τοῦ Κρατεροῦ μέγα, καὶ μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτὴν τοῦτον ἐπόθησαν οἱ πολλοί, μνημονεύοντες ὅτι καὶ πρὸς Ἀλέξανδρον ὑπὲρ αὐτῶν ἀνεδέξατο πολλάκις ἀπεχθείας πολλάς, ὑποφερομένου πρὸς τὸν Περσικὸν ζῆλον ἀντιλαμβανόμενος καὶ τοῖς πατρίοις ἀμύνων διὰ τρυφὴν καὶ ὄγκον ἤδη περιυβριζομένοις. τότε δ' οὖν ὁ Κρατερὸς τὸν μὲν Ἀν- 3
τίπατρον εἰς Κιλικίαν ἀπέστειλεν, αὐτὸς δὲ τῆς δυνάμεως ἀναλαβὼν πολὺ μέρος ἐπὶ τὸν Εὐμενῆ μετὰ τοῦ Νεοπτολέμου προῆγεν, οἰόμενος οὐ προσδεχομένῳ καὶ μετὰ πρόσφατον νίκην ἐν ἀταξίᾳ καὶ περὶ πότους ἔχοντι τὴν δύναμιν ἐπιπεσεῖσθαι. τὸ μὲν οὖν προαισθέσθαι τὴν ἔφοδον αὐτοῦ τὸν Εὐμενῆ καὶ προπαρασκευάσασθαι νηφούσης ἄν τις ἡγεμονίας, οὐ μὴν ἄκρας θείη δεινότητος· τὸ δὲ μὴ μόνον τοὺς πολε- 4
μίους ἃ μὴ καλῶς εἶχεν αἰσθέσθαι διαφυγεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ στρατευομένους ἀγνοοῦντας ᾧ μαχοῦνται προενσεῖσαι τῷ Κρατερῷ καὶ ἀποκρύψαι τὸν ἀντιστράτηγον, ἴδιον δοκεῖ τούτου τοῦ ἡγεμόνος ἔργον γενέσθαι. διέδωκε μὲν οὖν λόγον ὡς Νεοπτό-

λεμος αὖθις ἐπίοι καὶ Πίγρης, ἔχοντες ἱππεῖς καὶ Καππαδοκῶν καὶ Παφλαγόνων· νυκτὸς δ' ἀναζεῦξαι βουλόμενος, εἶτα καταδαρθὼν ὄψιν εἶδεν ἀλλόκοτον.
5 ἐδόκει γὰρ ὁρᾶν Ἀλεξάνδρους δύο παρασκευαζομένους ἀλλήλοις μάχεσθαι, μιᾶς ἑκάτερον ἡγούμενον φάλαγγος· εἶτα τῷ μὲν τὴν Ἀθηνᾶν τῷ δὲ τὴν Δήμητραν βοηθοῦσαν ἐλθεῖν, γενομένου δ' ἀγῶνος ἰσχυροῦ κρατηθῆναι τὸν μετὰ τῆς Ἀθηνᾶς, τῷ δὲ νικῶντι σταχύων δρεπομένην τὴν Δήμητραν συμπλέκειν στέ-
6 φανον. αὐτόθεν μὲν οὖν τὴν ὄψιν εἴκαζεν εἶναι πρὸς αὑτοῦ μαχομένου περὶ γῆς ἀρίστης καὶ τότε πολὺν καὶ καλὸν ἐχούσης ἐν κάλυκι στάχυν· ἅπασα γὰρ κατέσπαρτο καὶ παρεῖχεν εἰρήνῃ πρέπουσαν ὄψιν, ἀμφιλαφῶς τῶν πεδίων κομώντων· μᾶλλον δ' ἐπερρώσθη πυθόμενος σύνθημα τοῖς πολεμίοις Ἀθηνᾶν καὶ Ἀλέξανδρον εἶναι. Δήμητραν δὴ καὶ αὐτὸς ἐδίδου σύνθημα καὶ Ἀλέξανδρον, ἀναδεῖσθαί τε πάντας ἐκέλευε καὶ καταστέφειν τὰ ὅπλα τῶν σταχύων λαμβά-
7 νοντας. ὁρμήσας δὲ πολλάκις ἐξαγορεῦσαι καὶ φράσαι τοῖς περὶ αὑτὸν ἡγεμόσι καὶ στρατηγοῖς πρὸς ὃν ἔμελλεν ὁ ἀγὼν ἔσεσθαι, καὶ μὴ μόνος ἐν αὑτῷ θέμενος ἀποκρύψαι καὶ κατασχεῖν ἀπόρρητον οὕτως ἀναγκαῖον, ὅμως ἐνέμεινε τοῖς λογισμοῖς καὶ διεπίστευσε τῇ γνώμῃ τὸν κίνδυνον.

7 Ἀντέταξε δὲ Κρατερῷ Μακεδόνων μὲν οὐδένα, δύο δὲ ἱππαρχίας ξενικάς, ὧν Φαρνάβαζος ὁ Ἀρταβάζου καὶ Φοῖνιξ ὁ Τενέδιος ἡγοῦντο, διακελευσάμενος ὀφθέντων τῶν πολεμίων ἐλαύνειν κατὰ τάχος καὶ συμπλέκεσθαι, μὴ διδόντας ἀναστροφὴν μηδὲ φωνὴν μηδὲ κήρυκα πεμπόμενον προσιεμένους· ἐδεδίει γὰρ ἰσχυρῶς τοὺς Μακεδόνας, μὴ γνωρίσαντες τὸν Κρατερὸν οἴχωνται μεταβαλόμενοι πρὸς ἐκεῖνον.

αὐτὸς δὲ τοὺς ἐρρωμενεστάτους ἱππεῖς τριακοσίους 2
εἰς ἄγημα συντάξας καὶ παρελάσας ἐπὶ τὸ δεξιὸν ἔμελλε τοῖς περὶ Νεοπτόλεμον ἐπιχειρεῖν. ὡς δὲ τὸν ἐν μέσῳ λόφον ὑπερβαλόντες ὤφθησαν ὀξεῖαν καὶ μεθ᾽ ὁρμῆς σφοδροτέρας ποιούμενοι τὴν ἔφοδον, ἐκπλαγεὶς ὁ Κρατερὸς καὶ πολλὰ λοιδορήσας τὸν Νεοπτόλεμον ὡς ἐξηπατημένος ὑπ᾽ αὐτοῦ περὶ τῆς τῶν Μακεδόνων μεταβολῆς, ἐγκελευσάμενος ἀνδραγαθεῖν τοῖς περὶ αὐτὸν ἡγεμόσιν ἀντεξήλασε. γενομένης δὲ 3
τῆς πρώτης συρράξεως βαρείας καὶ τῶν δοράτων ταχὺ συντριβέντων, τοῦ δ᾽ ἀγῶνος ἐν τοῖς ξίφεσιν ὄντος, οὐ καταισχύνας ὁ Κρατερὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἀλλὰ πολλοὺς μὲν καταβαλὼν πολλάκις δὲ τρεψάμενος τοὺς ἀντιτεταγμένους, τέλος δὲ πληγεὶς ὑπὸ Θρᾳκὸς ἐκ πλαγίων προσελάσαντος ἀπερρύη τοῦ ἵππου. πεσόντα δ᾽ αὐτὸν οἱ μὲν ἄλλοι παρήλασαν ἀγνο- 4
οῦντες, Γοργίας δὲ τῶν Εὐμενοῦς στρατηγῶν ἔγνω τε καὶ καταβὰς περιέστησε φρουρὰν τῷ σώματι κακῶς ἤδη διακειμένου καὶ δυσθανατοῦντος. ἐν τούτῳ δὲ καὶ Νεοπτόλεμος Εὐμενεῖ συνήρχετο· μισοῦντες γὰρ ἀλλήλους πάλαι καὶ δι᾽ ὀργῆς ἔχοντες ἐν μὲν δυσὶν ἀναστροφαῖς οὐ κατεῖδον, ἐν δὲ τῇ τρίτῃ γνωρίσαντες εὐθὺς ἤλαυνον, σπασάμενοι τὰ ἐγχειρίδια καὶ βοῶντες. τῶν δ᾽ ἵππων ἐξ ἐναντίας βίᾳ συμπεσόντων 5
ὥσπερ τριήρων, τὰς ἡνίας ἀφέντες ἀλλήλων ἐπεδράξαντο ταῖς χερσί, τά τε κράνη περισπῶντες καὶ περιρρηγνύντες ἐκ τῶν ἐπωμίδων τοὺς θώρακας. πρὸς δὲ τὸν σπαραγμὸν ὑπεκδραμόντων ἅμα τῶν ἵππων, ἀπορρυέντες εἰς γῆν καὶ περιπεσόντες ἀλλήλοις ἐν λαβαῖς ἦσαν καὶ διεπάλαιον. εἶτα ὁ μὲν Εὐμενὴς τοῦ 6
Νεοπτολέμου προεξανισταμένου τὴν ἰγνύαν ὑπέκοψεν αὐτὸς εἰς ὀρθὸν φθάσας καταστῆναι, ὁ δὲ Νεο-

πτόλεμος εἰς θάτερον ἐρεισάμενος γόνυ, θάτερον δὲ
πεπηρωμένος, ἠμύνετο μὲν εὐρώστως κάτωθεν, οὐ
θανασίμους δὲ πληγὰς ὑποφέρων, πληγεὶς δὲ παρὰ
7 τὸν τράχηλον ἔπεσε καὶ παρείθη. τοῦ δ' Εὐμενοῦς δι'
ὀργὴν καὶ μῖσος παλαιὸν τά τε ὅπλα περισπῶντος
αὐτοῦ καὶ κακῶς λέγοντος, ἔτι τὸ ξίφος ἔχων ἔλαθεν
ὑπὸ τὸν θώρακα τρώσας, ᾗ παρέψαυσε τοῦ βουβῶ-
νος ἀποβάς. ἡ δὲ πληγὴ μᾶλλον ἐφόβησεν ἢ ἔβλαψε
τὸν Εὐμενῆ, δι' ἀσθένειαν ἀμυδρὰ γενομένη. σκυ-
λεύσας δὲ τὸν νεκρὸν εἶχε μὲν χαλεπῶς ὑπὸ τραυμά-
των μηροὺς καὶ βραχίονας διακεκομμένος, ὅμως δ'
ἀναβληθεὶς ἐπὶ τὸν ἵππον ἐδίωκε πρὸς θάτερον κέ-
8 ρας ὡς ἔτι συνεστώτων τῶν πολεμίων. πυθόμενος δὲ
τὴν Κρατεροῦ τελευτὴν καὶ προσελάσας, ὡς εἶδεν ἐμ-
πνέοντα καὶ συνιέντα, καταβὰς ἀπεδάκρυσε καὶ τὴν
δεξιὰν ἐνέβαλε, καὶ πολλὰ μὲν ἐλοιδόρησε τὸν Νεο-
πτόλεμον, πολλὰ δ' ἐκεῖνον μὲν ᾠκτίσατο τῆς τύχης
αὐτὸν δὲ τῆς ἀνάγκης, δι' ἣν ἀνδρὶ φίλῳ καὶ συνήθει
ταῦτα πεισόμενος ἢ δράσων συνηνέχθη.

8 Ταύτην τὴν μάχην Εὐμενὴς ἡμέραις δέκα σχεδόν
τι μετὰ τὴν προτέραν ἐνίκησε, καὶ δόξῃ μὲν ἤρθη μέ-
γας ἀπ' αὐτῆς ὡς τὰ μὲν σοφίᾳ τὰ δ' ἀνδρείᾳ κατειρ-
γασμένος, φθόνον δὲ πολὺν ἔσχε καὶ μῖσος ὁμαλῶς
παρά τε τοῖς συμμάχοις καὶ τοῖς πολεμίοις ὡς ἔπηλυς
ἀνὴρ καὶ ξένος ὅπλοις καὶ χερσὶ τῶν Μακεδόνων τὸν
2 πρῶτον αὐτῶν καὶ δοκιμώτατον ἀνῃρηκώς. ἀλλ' εἰ
μὲν ἔφθη Περδίκκας πυθόμενος τὴν Κρατεροῦ τελευ-
τήν, οὐκ ἂν ἄλλος ἐπρώτευσε Μακεδόνων· νυνὶ δ'
ἀνῃρημένου Περδίκκου κατὰ στάσιν ἐν Αἰγύπτῳ δυ-
σὶν ἡμέραις πρότερον ἧκεν οὗτος ὁ περὶ τῆς μάχης
λόγος εἰς τὸ στρατόπεδον, καὶ πρὸς ὀργὴν εὐθὺς οἱ
Μακεδόνες θάνατον τοῦ Εὐμενοῦς κατέγνωσαν. ἀπ-

ἐδείχθη δὲ τοῦ πολέμου τοῦ πρὸς αὐτὸν Ἀντίγονος
μετ' Ἀντιπάτρου στρατηγός. ἐπεὶ δ' Εὐμενὴς τοῖς 3
βασιλικοῖς ἱπποφορβίοις περὶ τὴν Ἴδην νεμομένοις
ἐπιτυχών, καὶ λαβὼν ἵππους ὅσων ἔχρῃζε, τοῖς ἐπι-
μεληταῖς τὴν γραφὴν ἔπεμψε, λέγεται γελάσαι τὸν
Ἀντίπατρον καὶ εἰπεῖν ὅτι θαυμάζει τὸν Εὐμενῆ τῆς
προνοίας, ἐλπίζοντα λόγον αὐτοῖς ἀποδώσειν τῶν
βασιλικῶν ἢ λήψεσθαι παρ' αὐτῶν. περὶ δὲ τὰς Σάρ- 4
δεις ἐβούλετο μὲν ἱπποκρατῶν ὁ Εὐμενὴς τοῖς Λυ-
δοῖς ἐναγωνίσασθαι πεδίοις, ἅμα καὶ τῇ Κλεοπάτρᾳ
τὴν δύναμιν ἐπιδεῖξαι φιλοτιμούμενος· αὐτῆς δ' ἐκεί-
νης δεηθείσης (ἐφοβεῖτο γὰρ αἰτίαν τινὰ λαβεῖν ὑπὸ
τῶν περὶ τὸν Ἀντίπατρον) ἐξήλασεν εἰς τὴν ἄνω
Φρυγίαν καὶ διεχείμαζεν ἐν Κελαιναῖς, ὅπου τῶν μὲν
περὶ Ἀλκέταν καὶ Πολέμωνα καὶ Δόκιμον ὑπὲρ ἡγε-
μονίας διαφιλοτιμουμένων πρὸς αὐτὸν "τοῦτ' ἦν"
ἔφη "τὸ λεγόμενον, ὀλέθρου δ' οὐθεὶς λόγος," τοῖς δὲ 5
στρατιώταις ὑποσχόμενος ἐν τρισὶν ἡμέραις τὸν μι-
σθὸν ἀποδώσειν ἐπίπρασκεν αὐτοῖς τὰς κατὰ τὴν χώ-
ραν ἐπαύλεις καὶ τετραπυργίας σωμάτων καὶ βοσκη-
μάτων γεμούσας. ὁ δὲ πριάμενος ἡγεμὼν τάγματος ἢ
ξεναγὸς ὄργανα καὶ μηχανὰς τοῦ Εὐμενοῦς παρέχον-
τος ἐξεπολιόρκει, καὶ πρὸς τὸν ὀφειλόμενον μισθὸν
οἱ στρατιῶται διενέμοντο τῶν ἁλισκομένων ἕκαστον.
ἐκ δὴ τούτου πάλιν ὁ Εὐμενὴς ἠγαπᾶτο· καί ποτε 6
γραμμάτων ἐν τῷ στρατοπέδῳ φανέντων ἃ διέρρι-
ψαν οἱ τῶν πολεμίων ἡγεμόνες, ἑκατὸν τάλαντα καὶ
τιμὰς διδόντες τῷ κτείναντι τὸν Εὐμενῆ, σφόδρα παρ-
ωξύνθησαν οἱ Μακεδόνες, καὶ δόγμα ποιοῦνται χι-
λίους τῶν ἡγεμονικῶν περὶ αὐτὸν ἀεὶ δορυφοροῦν-
τας εἶναι καὶ φυλάττειν ἐν περιόδῳ καὶ παρανυκτε-
ρεύειν. οἱ δ' ἐπείθοντο, καὶ τιμὰς ἠγάπων παρ' αὐτοῦ 7

λαμβάνοντες ἃς οἱ φίλοι παρὰ τῶν βασιλέων· ἐξῆν
γὰρ Εὐμενεῖ καὶ καυσίας ἁλουργεῖς καὶ χλαμύδας
διανέμειν, ἥτις ἦν δωρεὰ βασιλικωτάτη παρὰ Μα-
κεδόσιν.

9 Τὸ μὲν οὖν εὐτυχεῖν καὶ τοὺς φύσει μικροὺς συν-
επικουφίζει τοῖς φρονήμασιν, ὥστε φαίνεσθαί τι μέ-
γεθος περὶ αὐτοὺς καὶ ὄγκον ἐκ πραγμάτων ὑπερ-
εχόντων ἀποβλεπομένους· ὁ δ' ἀληθῶς μεγαλόφρων
καὶ βέβαιος ἐν τοῖς σφάλμασι μᾶλλον καὶ ταῖς δυσ-
ημερίαις ἀναφέρων γίνεται κατάδηλος, ὥσπερ Εὐμε-
2 νής. πρῶτον μὲν γὰρ ἐν Ὀρκυνίοις τῆς Καππαδοκίας
ἡττηθεὶς ὑπ' Ἀντιγόνου διὰ προδοσίας καὶ διωκόμε-
νος οὐ παρῆκε τὸν προδότην ἐκ τῆς φυγῆς διαπεσεῖν
πρὸς τοὺς πολεμίους, ἀλλὰ συλλαβὼν ἐκρέμασε. φεύ-
γων δὲ τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τοῖς διώκουσι μετέβαλε
λαθών, καὶ παραλλάξας ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν τόπον
οὗ τὴν μάχην συνέβη γενέσθαι, κατεστρατοπέδευσε,
⟨καὶ⟩ συναγαγὼν τοὺς νεκροὺς καὶ τῶν ἐν κύκλῳ κω-
μῶν τὰ θυρώματα κατασχίσας ἔκαυσεν ἰδίᾳ μὲν ἡγε-
μόνας ἰδίᾳ δὲ τοὺς πολλούς, καὶ πολυάνδρια χώσας
ἀπῆλθεν, ὥστε καὶ τὸν Ἀντίγονον ὕστερον ἐπελ-
θόντα θαυμάζειν τὸ θάρσος αὐτοῦ καὶ τὴν εὐστά-
3 θειαν. ἔπειτα ταῖς ἀποσκευαῖς τοῦ Ἀντιγόνου περι-
πεσών, καὶ λαβεῖν ῥᾳδίως δυνάμενος πολλὰ μὲν
ἐλεύθερα σώματα πολλὴν δὲ θεραπείαν καὶ πλοῦτον
ἐκ πολέμων τοσούτων καὶ λεηλασιῶν ἠθροισμένον,
ἔδεισε μὴ καταπλησθέντες ὠφελείας καὶ λαφύρων οἱ
σὺν αὐτῷ βαρεῖς γένωνται πρὸς τὴν φυγὴν καὶ μαλα-
κώτεροι τὰς πλάνας ὑπομένειν καὶ τὸν χρόνον, ἐν ᾧ
μάλιστα τοῦ πολέμου τὰς ἐλπίδας εἶχεν ὡς ἀποστρέ-
4 ψων τὸν Ἀντίγονον. ἐπεὶ δ' ἄντικρυς χαλεπὸν ἦν
ἀποτρέπειν Μακεδόνας χρημάτων ἐν ἐφικτῷ παρόν-

των, ἐκέλευσε θεραπεύσαντας αὐτοὺς καὶ τοῖς ἵπποις χιλὸν ἐμβαλόντας οὕτω βαδίζειν ἐπὶ τοὺς πολεμίους. αὐτὸς δὲ πέμπει κρύφα πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς ἀποσκευῆς τῶν πολεμίων Μένανδρον, ὡς κηδόμενος αὐτοῦ φίλου γεγονότος καὶ συνήθους, φυλάξασθαι παραινῶν καὶ ἀναχωρῆσαι τὴν ταχίστην ἐκ τῶν ἐπιδρόμων καὶ ταπεινῶν πρὸς τὴν ἐγγὺς ὑπώρειαν ἄφιππον οὖσαν καὶ
κυκλώσεις οὐκ ἔχουσαν. τοῦ δὲ Μενάνδρου ταχὺ 5
συμφρονήσαντος τὸν κίνδυνον καὶ ἀνασκευασαμένου, κατασκόπους ἔπεμπεν ὁ Εὐμενὴς φανερῶς, καὶ παρήγγειλε τοῖς στρατιώταις ὁπλίζεσθαι καὶ τοὺς ἵππους ἐγχαλινοῦν ὡς προσάξων τοῖς πολεμίοις. τῶν δὲ κατασκόπων ἀπαγγειλάντων ὅτι παντάπασιν ὁ Μένανδρος ἄληπτος εἴη καταπεφευγὼς εἰς τόπους χαλεπούς, ἄχθεσθαι προσποιούμενος ὁ Εὐμενὴς ἀπ-
ῆγε τὴν στρατιάν. λέγεται δέ, τοῦ Μενάνδρου ταῦτα 6
μαρτυρήσαντος πρὸς τὸν Ἀντίγονον, καὶ τῶν Μακεδόνων ἐπαινούντων τὸν Εὐμενῆ καὶ φιλανθρωπότερον διατεθέντων ὅτι καὶ παῖδας αὐτῶν ἀνδραποδίσασθαι καὶ γυναῖκας αἰσχῦναι παρὸν ἐφείσατο καὶ παρῆκεν, "ἀλλ' ἐκεῖνός γε" φάναι τὸν Ἀντίγονον "οὐχ ὑμῶν ὦ μακάριοι κηδόμενος παρῆκεν, ἀλλ' αὑτῷ φεύγοντι δεδιὼς περιθεῖναι πέδας τοσαύτας."

Ἐκ τούτου πλανώμενος ὁ Εὐμενὴς καὶ ὑποφεύγων 10
ἔπεισε τοὺς πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν ἀπελθεῖν, εἴτε κηδόμενος αὐτῶν εἴτ' ἐφέλκεσθαι μὴ βουλόμενος ἐλάττονας μὲν τοῦ μάχεσθαι πλείονας δὲ τοῦ λανθάνειν ὄντας. καταφυγὼν δ' εἰς Νῶρα, χωρίον ἐν μεθορίῳ Λυκαονίας καὶ Καππαδοκίας, μετὰ πεντακοσίων ἱππέων καὶ διακοσίων ὁπλιτῶν, κἀντεῦθεν αὖθις, ὅσοι τῶν φίλων ἐδεήθησαν ἀφεθῆναι τοῦ χωρίου τὴν χαλεπότητα καὶ τῆς διαίτης τὴν ἀνάγκην οὐ φέροντες,

πάντας ἀσπασάμενος καὶ φιλοφρονηθεὶς ἀπέπεμψεν.
2 ὡς δ᾽ ἐπελθὼν ὁ Ἀντίγονος εἰς λόγους αὐτὸν ἐκάλει πρὸ τῆς πολιορκίας, ἀπεκρίνατο πολλοὺς εἶναι τοὺς Ἀντιγόνου φίλους καὶ μετ᾽ Ἀντίγονον ἡγεμόνας, ὧν δ᾽ αὐτὸς προπολεμεῖ μηδένα λείπεσθαι μετ᾽ αὐτόν· ὁμήρους δὲ πέμπειν ἐκέλευεν, εἰ χρήζει διὰ λόγων αὐτῷ γενέσθαι. τοῦ δ᾽ Ἀντιγόνου κελεύοντος ὡς κρείττονι λαλεῖν "οὐδένα" εἶπεν "ἐμαυτοῦ κρείτ-
3 τονα νομίζω, μέχρι ἂν ὦ τοῦ ξίφους κύριος." ὅμως δὲ πέμψαντος τοῦ Ἀντιγόνου τὸν ἀδελφιδοῦν Πτολεμαῖον εἰς τὸ χωρίον, ὥσπερ ἠξίωσεν ὁ Εὐμενής, κατέβη, καὶ περιβαλόντες ἀλλήλους ἠσπάσαντο φιλικῶς καὶ οἰκείως ἅτε δὴ ἀλλήλοις κεχρημένοι πολλὰ καὶ συνήθεις γεγονότες. λόγων δὲ γενομένων πολλῶν καὶ τοῦ Εὐμενοῦς οὐχ ὑπὲρ ἀσφαλείας μεμνημένου καὶ διαλύσεως, ἀλλὰ καὶ τὰς σατραπείας ἀξιοῦντος αὐτῷ βεβαιοῦσθαι καὶ τὰς δωρεὰς ἀποδίδοσθαι, θαῦμα τοὺς παρόντας εἶχε τὸ φρόνημα καὶ τὴν εὐ-
4 τολμίαν ἀγαμένους. ἅμα δὲ πολλοὶ συνέτρεχον τῶν Μακεδόνων, ἰδεῖν ὅστις ἐστὶ τὸν Εὐμενῆ ποθοῦντες· οὐ γὰρ ἑτέρου λόγος ἦν τοσοῦτος ἐν τῷ στρατῷ μετὰ τὴν τοῦ Κρατεροῦ τελευτήν. δείσας δ᾽ ὁ Ἀντίγονος ὑπὲρ αὐτοῦ μή τι πάθῃ βίαιον, πρῶτον μὲν ἀπηγόρευε μὴ προσιέναι βοῶν, καὶ τοῖς λίθοις ἔβαλλε τοὺς ἐπιφερομένους, τέλος δὲ ταῖς χερσὶ τὸν Εὐμενῆ περιβαλὼν καὶ τὸν ὄχλον ἀπερύκων τοῖς δορυφόροις μόλις εἰς τὸ ἀσφαλὲς ἀποκατέστησεν.

11 Τοὐντεῦθεν ὃ μὲν περιτειχίσας τὰ Νῶρα καὶ φρουρὰν καταλιπὼν ἀνέζευξεν· Εὐμενὴς δὲ πολιορκούμενος ἐγκρατῶς, τοῦ χωρίου [γέγονε] σῖτον καὶ ὕδωρ ἄφθονον καὶ ἅλας καὶ ἄλλο μηδὲν ἔχοντος ἐδώδιμον μηδ᾽ ἥδυσμα πρὸς τὸν σῖτον, ἐκ τῶν παρόντων

ὅμως κατεσκεύαζε τοῖς συνοῦσιν ἱλαρὰν τὴν δίαιταν, ἐν μέρει τε παραλαμβάνων πάντας ἐπὶ τὴν αὑτοῦ τράπεζαν, καὶ τὸ συσσίτιον ὁμιλίᾳ χάριν ἐχούσῃ καὶ φιλοφροσύνην ἐφηδύνων. ἦν δὲ καὶ τὸ εἶδος ἡδύς, οὐ 2
πολεμικῷ καὶ τετριμμένῳ δι' ὅπλων ἐοικώς, ἀλλὰ γλαφυρὸς καὶ νεοπρεπὴς καὶ πᾶν τὸ σῶμα διηρθρωμένος ὡς ὑπὸ τέχνης ἀκριβῶς τοῖς μέλεσι θαυμαστὴν συμμετρίαν ἔχουσιν, εἰπεῖν δ' οὐ δεινός, αἱμύλος δὲ καὶ πιθανός, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν συμβάλλειν ἔστιν. ἐπεὶ δὲ τοὺς σὺν αὐτῷ πολιορκουμένους ἡ στενοχω- 3
ρία μάλιστα πάντων ἔβλαπτεν, ἐν οἰκήμασι μικροῖς καὶ τόπῳ δυοῖν σταδίοιν ἔχοντι τὴν περίμετρον ἀναστρεφομένους, τροφὴν δ' ἀγυμνάστους μὲν αὐτοὺς λαμβάνοντας ἀργοῖς δὲ τοῖς ἵπποις προσφέροντας, οὐ μόνον τὸν ἄλυν αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἀπραξίας μαραινομένων ἀπαλλάξαι βουλόμενος, ἀλλὰ καὶ πρὸς φυγήν, εἰ παραπέσοι καιρός, ἁμῶς γέ πως ἠσκημένοις χρήσασθαι, τοῖς μὲν ἀνθρώποις οἶκον, ὃς ἦν μέγιστος ἐν 4
τῷ χωρίῳ, δεκατεσσάρων πηχῶν τὸ μῆκος, ἀπέδειξε περίπατον, κατὰ μικρὸν ἐπιτείνειν τὴν κίνησιν κελεύων, τῶν δ' ἵππων ἕκαστον ῥυτῆρσι μεγάλοις εἰς τὴν ὀροφὴν ἀναδεδεμένοις ὑποζώσας ἐκ τῶν περὶ τὸν αὐχένα μερῶν ἐμετεώριζε καὶ παρήγειρε διὰ τροχιλίας, ὥστε τοῖς μὲν ὀπισθίοις σκέλεσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἐρείδεσθαι, τοῖς δ' ἐμπροσθίοις ποσὶν ἀκρωνύχους ἐπιψαύειν. οὕτω δ' ἀνηρτημένους οἱ ἱπποκόμοι 5
παρεστῶτες ἅμα ταῖς τε κραυγαῖς καὶ ταῖς μάστιξιν ἐπηρέθιζον· οἱ δὲ πιμπλάμενοι θυμοῦ καὶ ὀργῆς τοῖς μὲν ὀπισθίοις ἐνήλλοντο καὶ διεσκίρτων σκέλεσι, τοῖς δὲ μετεώροις ἐφιέμενοι στηρίσασθαι καὶ κροτοῦντες τὸ ἔδαφος κατετείνοντο πᾶν τὸ σῶμα καὶ πολὺν ἠφίεσαν ἱδρῶτα καὶ σταλαγμόν, οὔτε πρὸς τάχος

οὔτε πρὸς ῥώμην γυμναζόμενοι κακῶς. τὰς δὲ κριθὰς ἐνέβαλλον αὐτοῖς ἐπτισμένας, ἵνα κατεργάζωνται θᾶττον καὶ πέττωσι βέλτιον.

12 Ἤδη δὲ τῆς πολιορκίας χρόνον λαμβανούσης Ἀντίγονος τεθνηκέναι πυνθανόμενος Ἀντίπατρον ἐν Μακεδονίᾳ, καὶ τεταράχθαι τὰ πράγματα Κασάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος διαφερομένων, οὐδὲν ἔτι μικρὸν ἐλπίζων ἀλλὰ τῇ γνώμῃ τὴν ὅλην περιβαλλόμενος ἡγεμονίαν, ἐβούλετο τὸν Εὐμενῆ φίλον ἔχειν καὶ συνεργὸν ἐπὶ τὰς πράξεις. διὸ πέμψας Ἱερώνυμον ἐσπένδετο τῷ Εὐμενεῖ, προτείνας ὅρκον, ὃν ὁ Εὐμενὴς διορθώσας ἐπέτρεψεν ἐπικρῖναι τοῖς πολιορκοῦσιν αὐτὸν Μακεδόσι, πότερος εἴη δικαιότε-
2 ρος. Ἀντίγονος μὲν γὰρ ἀφοσιώσεως ἕνεκεν ἐν ἀρχῇ τῶν βασιλέων ἐπιμνησθεὶς τὸν λοιπὸν ὅρκον εἰς ἑαυτὸν ὥρκιζεν, Εὐμενὴς δὲ πρώτην μὲν ἐνέγραψε τοῖς ὅρκοις Ὀλυμπιάδα μετὰ τῶν βασιλέων, ἔπειτα ὤμνυεν οὐκ Ἀντιγόνῳ μόνον εὐνοήσειν οὐδ' ἐκείνῳ τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν ἕξειν καὶ φίλον, ἀλλὰ καὶ Ὀλυμπιάδι καὶ τοῖς βασιλεῦσιν. ὧν δικαιοτέρων φανέντων, οἱ Μακεδόνες ταῦτα ὁρκίσαντες τὸν Εὐμενῆ τὴν πολιορκίαν ἔλυσαν, καὶ πρὸς τὸν Ἀντίγονον ἀπέστελλον, ὅπως καὶ αὐτὸς ἀποδῷ τῷ Εὐμενεῖ τὸν ὅρκον.
3 ἐν τούτῳ δ' Εὐμενὴς ὅσους εἶχεν ἐν Νώροις τῶν Καππαδοκῶν ὁμήρους ἀπεδίδου, λαμβάνων ἵππους καὶ ὑποζύγια καὶ σκηνὰς παρὰ τῶν κομιζομένων, καὶ συνῆγε τῶν στρατιωτῶν ὅσοι διασπαρέντες ἀπὸ τῆς φυγῆς ἐπλανῶντο κατὰ τὴν χώραν, ὥστε περὶ αὐτὸν ἱππεῖς ὀλίγῳ τῶν χιλίων ἀποδέοντας γενέσθαι. μεθ' ὧν ἐξελάσας ἔφυγεν, ὀρθῶς φοβηθεὶς τὸν Ἀντίγονον· οὐ γὰρ μόνον ἐκεῖνον ἐκέλευσε πολιορκεῖν αὖθις περιτειχίσαντας, ἀλλὰ καὶ τοῖς Μακεδόσι

πικρῶς ἀντέγραψε δεξαμένοις τοῦ ὅρκου τὴν διόρθωσιν.

Φεύγοντι δ' Εὐμενεῖ γράμματα κομίζεται παρὰ 13
τῶν ἐν Μακεδονίᾳ τὴν Ἀντιγόνου δεδοικότων αὔξησιν, Ὀλυμπιάδος μὲν παρακαλούσης ἐλθόντα τὸ Ἀλεξάνδρου παιδίον παραλαβεῖν καὶ τρέφειν ὡς ἐπιβουλευόμενον, Πολυσπέρχοντος δὲ καὶ Φιλίππου τοῦ βασιλέως κελευόντων Ἀντιγόνῳ πολεμεῖν τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ δυνάμεως ἄρχοντα, καὶ τῶν ἐν Κουίνδοις χρημάτων πεντακόσια μὲν τάλαντα λαβεῖν εἰς τὴν τῶν ἰδίων ἐπανόρθωσιν, εἰς δὲ τὸν πόλεμον
ὁπόσοις βούλεται χρῆσθαι. περὶ δὲ τούτων καὶ Ἀν- 2
τιγένει καὶ Τευτάμῳ τοῖς τῶν ἀργυρασπίδων ἡγουμένοις ἐγεγράφεισαν. ἐπεὶ δὲ λαβόντες ἐκεῖνοι τὰ γράμματα τῷ μὲν λόγῳ φιλανθρώπως ἐδέξαντο τὸν Εὐμενῆ, φθόνου δὲ καὶ φιλονεικίας ἐφαίνοντο μεστοί, δευτερεύειν ἀπαξιοῦντες ἐκείνῳ, τὸν μὲν φθόνον ὁ Εὐμενὴς ἐθεράπευε τῷ τὰ χρήματα μὴ λαβεῖν ὡς οὐδὲν δεόμενος, ταῖς δὲ φιλονεικίαις καὶ φιλαρχίαις αὐτῶν μήθ' ἡγεῖσθαι δυναμένων μήθ' ἕπεσθαι
βουλομένων ἐπῆγε δεισιδαιμονίαν. ἔφη γὰρ Ἀλέξαν- 3
δρον αὐτῷ κατὰ τοὺς ὕπνους φανῆναι, καὶ δεῖξαί τινα σκηνὴν κατεσκευασμένην βασιλικῶς καὶ θρόνον ἐν αὐτῇ κείμενον· εἶτ' εἰπεῖν ὡς ἐνταῦθα συνεδρεύουσιν αὐτοῖς καὶ χρηματίζουσιν αὐτὸς παρέσται καὶ συνεφάψεται βουλῆς τε πάσης καὶ πράξεως ἀρχομένοις ἀπ' αὐτοῦ. ταῦτα ῥᾳδίως ἔπεισε τὸν Ἀντιγένη καὶ τὸν Τεύταμον, οὔτ' ἐκείνων βαδίζειν βουλομένων πρὸς αὐτόν, οὔτ' αὐτὸς ἀξιῶν ἐπὶ θύραις ἑτέρων
ὁρᾶσθαι. καὶ τιθέντες οὕτω σκηνὴν βασιλικὴν καὶ 4
θρόνον Ἀλεξάνδρῳ καταπεφημισμένον ἐκεῖ συνεπορεύοντο βουλευόμενοι περὶ τῶν μεγίστων. ἐπεὶ δὲ

προϊοῦσιν αὐτοῖς εἰς τὴν ἄνω χώραν ὁ Πευκέστας
μετὰ τῶν ἄλλων σατραπῶν ἀπήντησε φίλος ὢν καὶ
συνεμίξαντο τὰς δυνάμεις, πλήθει μὲν ὅπλων καὶ
λαμπρότητι παρασκευῆς ἐπέρρωσαν τοὺς Μακεδόνας,
αὐτοὶ δ' ἀνάγωγοι ταῖς ἐξουσίαις καὶ μαλακοὶ ταῖς
διαίταις γεγονότες μετὰ τὴν Ἀλεξάνδρου τελευτήν,
5 *καὶ φρονήματα τυραννικὰ καὶ τεθραμμένα βαρβαρι-*
καῖς ἀλαζονείαις ἐπὶ ταὐτὸ συνενεγκάμενοι, πρὸς μὲν
ἀλλήλους βαρεῖς ἦσαν καὶ δυσάρμοστοι, τοὺς δὲ Μακε-
δόνας κολακεύοντες ἐκκεχυμένως καὶ καταχορηγοῦν-
τες εἰς δεῖπνα καὶ θυσίας ὀλίγου χρόνου τὸ στρατό-
πεδον ἀσωτίας πανηγυριζούσης καταγώγιον ἐποί-
ησαν καὶ δημαγωγούμενον ἐπὶ αἱρέσει στρατηγῶν
6 *ὄχλον ὥσπερ ἐν ταῖς δημοκρατίαις. αἰσθόμενος δ' ὁ*
Εὐμενὴς αὐτοὺς ἀλλήλων μὲν καταφρονοῦντας, αὐ-
τὸν δὲ φοβουμένους καὶ παραφυλάττοντας ἀνελεῖν,
εἰ γένοιτο καιρός, ἐσκήψατο χρημάτων δεῖσθαι καὶ
συνεδανείσατο τάλαντα πολλὰ παρὰ τῶν μάλιστα
μισούντων αὐτόν, ἵνα καὶ πιστεύωσι καὶ ἀπέχωνται
περὶ τῶν δανείων ἀγωνιῶντες· ὥστε συνέβη τὸν ἀλ-
λότριον πλοῦτον αὐτῷ φύλακα τοῦ σώματος ἔχειν,
καὶ τῶν ἄλλων ἐπὶ σωτηρίᾳ διδόντων μόνον ἐκ τοῦ
λαβεῖν κτήσασθαι τὴν ἀσφάλειαν.

14 *Οὐ μὴν ἀλλ' οἱ Μακεδόνες ἀδείας μὲν οὔσης ἐφθεί-*
ροντο πρὸς τοὺς διδόντας καὶ τὰς ἐκείνων θύρας
ἐθεράπευον δορυφορουμένων καὶ στρατηγιώντων·
ἐπεὶ δ' Ἀντίγονος αὐτοῖς παρεστρατοπέδευσε μετὰ
πολλῆς δυνάμεως καὶ τὰ πράγματα φωνὴν ἀφιέντα
τὸν ἀληθινὸν ἐκάλει στρατηγόν, οὐ μόνον οἱ στρα-
τευόμενοι τῷ Εὐμενεῖ προσεῖχον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν
εἰρήνῃ καὶ τρυφῇ μεγάλων ἐκείνων ἕκαστος ἐνέδωκε
καὶ παρεῖχεν ἑαυτὸν σιωπῇ τὴν δοθεῖσαν φυλάτ-

τοντα τάξιν. καὶ γάρ τοι περὶ τὸν Πασιτίγριν ποτα- 2
μὸν ἐπιχειρήσαντα διαβαίνειν τὸν Ἀντίγονον οἱ μὲν
ἄλλοι παραφυλάττοντες οὐδ' ᾔσθοντο, μόνος δ' Εὐ-
μενὴς ὑπέστη καὶ συνάψας μάχην πολλοὺς μὲν κατ-
έβαλε καὶ νεκρῶν ἐνέπλησε τὸ ῥεῖθρον, ἔλαβε δὲ τε-
τρακισχιλίους αἰχμαλώτους. μάλιστα δ' οἱ Μακεδόνες
περὶ τὴν συμβᾶσαν ἀρρωστίαν αὐτῷ καταφανεῖς ἐγέ-
νοντο τοὺς μὲν ἄλλους ἑστιᾶν λαμπρῶς καὶ πανηγυ-
ρίζειν, ἄρχειν δὲ καὶ πολεμεῖν δυνατὸν ἡγούμενοι
μόνον ἐκεῖνον. ὁ μὲν γὰρ Πευκέστας ἐν τῇ Περσίδι 3
λαμπρῶς αὐτοὺς ἑστιάσας καὶ κατ' ἄνδρα διαδοὺς
ἱερεῖον εἰς θυσίαν ἤλπιζεν εἶναι μέγιστος· ὀλίγαις δ'
ὕστερον ἡμέραις τῶν στρατιωτῶν ἐπὶ τοὺς πολε-
μίους βαδιζόντων, ἐτύγχανεν ὁ Εὐμενὴς ἐκ νόσου
τινὸς ἐπισφαλοῦς ἐν φορείῳ κομιζόμενος ἔξω τοῦ
στρατεύματος ἐν ἡσυχίᾳ διὰ τὰς ἀγρυπνίας. μικρὸν
δὲ προελθοῦσιν αὐτοῖς ἄφνω λόφους τινὰς ὑπερβάλ-
λοντες ἐξεφάνησαν οἱ πολέμιοι, καταβαίνοντες εἰς τὸ
πεδίον. ὡς οὖν αἵ τε τῶν χρυσῶν ὅπλων αὐγαὶ πρὸς 4
τὸν ἥλιον ἐξέλαμψαν ἀπὸ τῶν ἄκρων τοῦ ἀγήματος
ἐν τάξει πορευομένων καὶ τῶν θηρίων τοὺς πύργους
ἄνω καὶ τὰς πορφύρας εἶδον, ὅσπερ ἦν αὐτοῖς κόσμος
εἰς μάχην ἀγομένοις, ἐπιστήσαντες οἱ πρῶτοι τὴν πο-
ρείαν ἐβόων Εὐμενῆ καλεῖν αὐτοῖς, οὐ γὰρ ἂν προ-
ελθεῖν ἐκείνου μὴ στρατηγοῦντος, καὶ τὰ ὅπλα πρὸς
τὴν γῆν ἐρείσαντες ἀλλήλοις μένειν διεκελεύοντο καὶ
τοῖς ἡγεμόσιν ἡσυχίαν ἔχειν καὶ χωρὶς Εὐμενοῦς μὴ
μάχεσθαι μηδὲ κινδυνεύειν πρὸς τοὺς πολεμίους.
ἀκούσας δ' ὁ Εὐμενὴς ἧκε πρὸς αὐτοὺς δρόμῳ, τοὺς 5
κομίζοντας ἐπιταχύνας, καὶ τοῦ φορείου τὰς ἑκατέ-
ρωθεν αὐλαίας ἀνακαλύψας προύτεινε τὴν δεξιὰν γε-
γηθώς. οἱ δ' ὡς εἶδον, εὐθὺς ἀσπασάμενοι μακεδονι-

στὶ τῇ φωνῇ τάς τε ἀσπίδας ἀνείλοντο καὶ ταῖς σαρί-
σαις ἐπιδουπήσαντες ἠλάλαξαν, προκαλούμενοι τοὺς
πολεμίους ὡς τοῦ ἡγεμόνος αὐτοῖς παρόντος. Ἀντί-
γονος δὲ παρὰ τῶν ἁλισκομένων ἀκούων τὸν Εὐμενῆ
νοσεῖν καὶ κομίζεσθαι κακῶς διακείμενον, οὐ μέγα
ἔργον ἡγεῖτο συντρῖψαι τοὺς ἄλλους ἐκείνου νοσοῦν-
2 τος. διὸ καὶ σπεύδων ἐπὶ τὴν μάχην προσῆγεν. ὡς δὲ
τῶν πολεμίων εἰς τάξιν καθισταμένων παρελάσας
κατεῖδε τὸ σχῆμα καὶ τὴν διακόσμησιν, ἐκπλαγεὶς
ἐπέστη πλείω χρόνον. εἶτ᾽ ὤφθη τὸ φορεῖον ἀπὸ
θατέρου κέρως ἐπὶ θάτερον διαφερόμενον. γελάσας
οὖν ὁ Ἀντίγονος, ὥσπερ εἰώθει, μέγα, καὶ πρὸς τοὺς
φίλους εἰπὼν “τοῦτ᾽ ἦν τὸ φορεῖον, ὡς ἔοικε, τὸ ἀν-
τιπαραταττόμενον ἡμῖν,” εὐθὺς ἀπῆγε τὴν δύναμιν
ὀπίσω καὶ κατεστρατοπέδευσεν.
3 Οἱ δὲ μικρὸν ἀναπνεύσαντες αὖθις ἐδημαγω-
γοῦντο, καὶ τοῖς ἡγεμόσιν ἐντρυφῶντες σχεδὸν ὅλην
εἰς τὰ χειμάδια κατενείμαντο τὴν Γαβηνῶν, ὥστε
τοὺς ἐσχάτους τῶν πρώτων ἀποσκηνοῦν ὁμοῦ τι χι-
λίους σταδίους. ταῦτα γνοὺς ὁ Ἀντίγονος ὥρμησεν
ἐξαίφνης ἐπ᾽ αὐτοὺς ὑποστρέψας χαλεπὴν ὁδὸν καὶ
ἄνυδρον, σύντομον δὲ καὶ βραχεῖαν, ἐλπίζων, εἰ δι-
εσπαρμένοις ἐπιπέσοι περὶ τὰ χειμάδια, μηδ᾽ ἂν συν-
ελθεῖν ἔτι τὸ πλῆθος ῥᾳδίως εἰς ταὐτὸ τοῖς στρατη-
γοῖς. ἐμβαλόντι δ᾽ εἰς γῆν ἀοίκητον αὐτῷ πνεύματά
τι δεινὰ καὶ κρύη μεγάλα διελυμαίνετο τὴν πορείαν
4 ἐνοχλουμένου τοῦ στρατεύματος. ἦν οὖν ἀναγκαία
βοήθεια πυρὰ πολλὰ καίειν· ὅθεν οὐκ ἔλαθε τοὺς
πολεμίους, ἀλλὰ τῶν βαρβάρων οἱ τὰ βλέποντα πρὸς
τὴν ἀοίκητον ὄρη νεμόμενοι θαυμάσαντες τὸ τῶν
πυρῶν πλῆθος ἔπεμψαν ἱππαστρίαις καμήλοις ἀγγέ-
λους πρὸς Πευκέσταν. ὁ δ᾽ ὡς ἤκουσεν, αὐτός τε

παντάπασιν ἔκφρων ὑπὸ δέους γενόμενος καὶ τοὺς ἄλλους ὁρῶν ὁμοίως ἔχοντας ὥρμητο φεύγειν, ἀναστήσας τοὺς καθ' ὁδὸν ὄντας αὐτοῖς μάλιστα τῶν
στρατιωτῶν. Εὐμενὴς δὲ τὴν ταραχὴν ἀφῄρει καὶ τὸν 5
φόβον, ὑπισχνούμενος ἐπιστήσειν τῶν πολεμίων τὸ τάχος, ὥστε τρισὶν ὕστερον ἡμέραις ἢ προσδοκῶνται παραγενέσθαι. πεισθέντων δ' αὐτῶν ἅμα μὲν ἀγγέλους περιέπεμπε, τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν χειμαδίων καὶ τοὺς ἄλλους ἀθροίζεσθαι κατὰ τάχος κελεύων, ἅμα δ' αὐτὸς ἐξιππασάμενος μετὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων, καὶ τόπον ἐξ ἀπόπτου καταφανῆ τοῖς ὁδεύουσι τὴν ἔρημον περιβαλόμενος καὶ διαμετρήσας, ἐκέλευε πυρὰ πολλὰ καίειν ἐν διαστήμασιν ὥσπερ οἱ στρατοπεδεύ-
οντες. γενομένου δὲ τούτου καὶ τῶν πυρῶν τοῖς περὶ 6
Ἀντίγονον ἐκ τῆς ὀρεινῆς καταφανέντων, ἄχθος ἔσχε καὶ δυσθυμία τὸν Ἀντίγονον, οἰόμενον ᾐσθημένους ἔκπαλαι τοὺς πολεμίους ἀπαντᾶν. ἵν' οὖν μὴ κατάκοπος καὶ τετρυμένος ἐκ πορείας ἀναγκάζηται μάχεσθαι πρὸς ἀνθρώπους ἑτοίμους καὶ καλῶς κεχειμακότας, προέμενος τὴν σύντομον ἦγε διὰ κωμῶν καὶ πόλεων, καθ' ἡσυχίαν ἀναλαμβάνων τὸ στράτευμα.
μηδενὸς δ' ἐμποδὼν ὄντος, ὥσπερ εἴωθεν ἀντικαθη- 7
μένων πολεμίων, τῶν δὲ περιχώρων λεγόντων στράτευμα μηδὲν ὦφθαι, πυρῶν δὲ κεκαυμένων μεστὸν εἶναι τὸν τόπον, ᾔσθετο κατεστρατηγημένος ὑπ' Εὐμενοῦς, καὶ βαρέως φέρων προσῆγεν ὡς φανερᾷ μάχῃ κριθησόμενος.

Ἐν τούτῳ δὲ τῆς δυνάμεως περὶ τὸν Εὐμενῆ τὸ 16
πλεῖστον ἠθροισμένον ἐθαύμαζε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ, καὶ μόνον ἐκέλευεν ἄρχειν· ἐφ' ᾧ λυπούμενοι καὶ φθονοῦντες οἱ τῶν ἀργυρασπίδων ἡγεμόνες, Ἀντιγένης καὶ Τεύταμος, ἐπεβούλευον αὐτῷ, καὶ τοὺς

πλείστους τῶν τε σατραπῶν καὶ τῶν στρατηγῶν συν-
αγαγόντες ἐβουλεύοντο πότε χρὴ καὶ πῶς τὸν Εὐ-
2 μενῆ διαφθεῖραι. συνδόξαν δὲ πᾶσιν ἀποχρήσασθαι
πρὸς τὴν μάχην αὐτῷ, μετὰ δὲ τὴν μάχην εὐθὺς ἀν-
ελεῖν, Εὔδαμος ὁ τῶν ἐλεφάντων ἡγεμὼν καὶ Φαίδι-
μος ἐξαγγέλλουσι κρύφα τῷ Εὐμενεῖ τὰ δεδογμένα,
δι' εὔνοιαν μὲν οὐδεμίαν ἢ χάριν, εὐλαβούμενοι δὲ μὴ
τῶν χρημάτων, ἃ δεδανείκεσαν αὐτῷ, στερηθῶσιν.
Εὐμενὴς δὲ τούτους μὲν ἐπῄνεσεν, εἰς δὲ τὴν σκηνὴν
ἀπελθὼν καὶ πρὸς τοὺς φίλους εἰπὼν ὡς ἐν πανηγύ-
ρει θηρίων ἀναστρέφοιτο, διαθήκας ἔγραψε καὶ τὰ
γραμματεῖα κατέσχισε καὶ διέφθειρεν, οὐ βουλόμενος
αὐτοῦ τελευτήσαντος ἐκ τῶν ἀπορρήτων αἰτίας καὶ
3 συκοφαντήματα τοῖς γράψασι γενέσθαι. ταῦτα διοι-
κησάμενος ἐβουλεύετο τὴν νίκην παρεῖναι τοῖς ἐναν-
τίοις, ἢ φυγὼν διὰ Μηδίας καὶ Ἀρμενίας ἐμβαλεῖν εἰς
Καππαδοκίαν. οὐδὲν δὲ κυρώσας τῶν φίλων παρόν-
των, ἀλλ' ἐπὶ πολλὰ τῇ γνώμῃ πολυτρόπῳ παρὰ τὰς
τύχας οὔσῃ κινήσας αὐτόν, ἐξέταττε τὴν δύναμιν,
τοὺς μὲν Ἕλληνας καὶ τοὺς βαρβάρους παρορμῶν,
ὑπὸ δὲ τῆς φάλαγγος καὶ τῶν ἀργυρασπίδων αὐτὸς
παρακαλούμενος θαρρεῖν ὡς οὐ δεξομένων τῶν πο-
4 λεμίων. καὶ γὰρ ἦσαν οἱ πρεσβύτατοι τῶν περὶ Φί-
λιππον καὶ Ἀλέξανδρον, ὥσπερ ἀθληταὶ πολέμων
ἀήττητοι καὶ ἀπτῶτες εἰς ἐκεῖνο χρόνου, πολλοὶ μὲν
ἑβδομήκοντα ἔτη γεγονότες, νεώτερος δὲ οὐδεὶς ἑξη-
κονταετοῦς. διὸ καὶ τοῖς περὶ τὸν Ἀντίγονον ἐπιόν-
τες ἐβόων "ἐπὶ τοὺς πατέρας ἁμαρτάνετε, ὦ κακαὶ
κεφαλαί." καὶ μετ' ὀργῆς ἐμπεσόντες ὅλην ὁμοῦ τὴν
φάλαγγα συνέτριψαν, οὐδενὸς ὑποστάντος αὐτούς,
5 τῶν δὲ πλείστων ἐν χερσὶ διαφθαρέντων. ταύτῃ μὲν
οὖν ὁ Ἀντίγονος ἡττᾶτο κατὰ κράτος, τοῖς δ' ἱππεῦ-

σιν ἐπεκράτει· τοῦ δὲ Πευκέστου παντάπασιν ἐκλε-
λυμένως καὶ ἀγεννῶς ἀγωνισαμένου καὶ τὴν ἀπο-
σκευὴν ἔλαβε πᾶσαν, αὑτῷ τε νήφοντι χρησάμενος
παρὰ τὰ δεινὰ καὶ τοῦ τόπου συνεργοῦντος. ἀχανὲς 6
γὰρ ἦν τὸ πεδίον, οὔτε βαθύτερον οὔτ' ἀπόκροτον
καὶ στερεόν, ἀλλὰ θινῶδες καὶ μεστὸν ἁλμυρίδος
αὐχμηρᾶς, ἣ τοσούτων μὲν ἵππων τοσούτων δ' ἀν-
θρώπων ξαινομένη δρόμοις ὑπὸ τὸν τῆς μάχης καιρὸν
ἐξήνθει κόνιν ὥσπερ ἄσβεστον, ἀπολευκαίνουσαν
τὸν ἀέρα καὶ τὰς ὄψεις διαθολοῦσαν. ᾗ καὶ ῥᾴδιον
λαθὼν ὁ Ἀντίγονος τῆς ἀποσκευῆς τῶν πολεμίων
ἐκράτησεν.

Παυσαμένης δὲ τῆς μάχης εὐθὺς οἱ περὶ τὸν Τεύ- 17
ταμον ἐπρεσβεύοντο περὶ τῆς ἀποσκευῆς. Ἀντιγόνου
δὲ καὶ ταύτην ἀποδώσειν ὑπισχνουμένου τοῖς ἀργυρ-
άσπισι καὶ τἆλλα χρήσεσθαι φιλανθρώπως, εἰ πα-
ραλάβοι τὸν Εὐμενῆ, βούλευμα δεινὸν οἱ ἀργυράσπι-
δες ἐβουλεύσαντο, ἐγχειρίσαι ζῶντα τοῖς πολεμίοις
τὸν ἄνδρα. καὶ πρῶτον μὲν ἀνυπόπτως προσεπέλα- 2
ζον αὐτῷ καὶ παρεφύλαττον, οἱ μὲν ἀποδυρόμενοι
περὶ τῆς ἀποσκευῆς, οἱ δὲ θαρρεῖν ὡς νενικηκότα κε-
λεύοντες, οἱ δὲ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων κατηγοροῦντες·
ἔπειτα προσπεσόντες ἐξήρπασαν τὸ ἐγχειρίδιον αὐ-
τοῦ καὶ τῇ ζώνῃ τὰς χεῖρας ἀποστρέψαντες ἔδησαν.
ἐπεὶ δ' ὑπ' Ἀντιγόνου Νικάνωρ ἐπέμφθη παραληψό-
μενος αὐτόν, ἐδεῖτο λόγου τυχεῖν ἀγόμενος διὰ τῶν
Μακεδόνων, οὐκ εἰς δέησιν ἢ παραίτησιν, ἀλλ' ὡς
περὶ τῶν ἐκείνοις συμφερόντων διαλεξόμενος. γενο- 3
μένης δὲ σιωπῆς ἐν ὑψηλῷ τινὶ καταστὰς καὶ τὰς χεῖ-
ρας δεδεμένας προτείνας "ποῖον" εἶπεν, "ὦ κάκιστοι
Μακεδόνων, τρόπαιον Ἀντίγονος ἐθελήσας ἂν ἔστησε
καθ' ὑμῶν, οἷον ὑμεῖς καθ' αὐτῶν ἀνίστατε τὸν

στρατηγὸν αἰχμάλωτον ἐκδιδόντες; οὐκ ἄρα δεινὸν
ἦν κρατοῦντας ὑμᾶς ἧτταν ἐξομολογεῖσθαι διὰ τὰς
ἀποσκευάς, ὡς ἐν τοῖς χρήμασιν, οὐκ ἐν τοῖς ὅπλοις
τοῦ κρατεῖν ὄντος, ἀλλὰ καὶ τὸν ἡγεμόνα πέμπετε
4 λύτρον τῆς ἀποσκευῆς. ἐγὼ μὲν οὖν ἀήττητος ἄγο-
μαι, νικῶν τοὺς πολεμίους, ὑπὸ τῶν συμμάχων ἀπολ-
λύμενος· ὑμεῖς δέ, πρὸς Διὸς στρατίου καὶ θεῶν ὁρ-
κίων, ἐνταῦθά με δι' αὐτῶν κτείνατε. πάντως κἀκεῖ
κτεινόμενος ὑμέτερον ἔργον εἰμί. μέμψεται δ' οὐδὲν
Ἀντίγονος· νεκροῦ γὰρ Εὐμενοῦς δεῖται καὶ οὐ ζῶν-
τος. εἰ δὲ φείδεσθε τῶν χειρῶν, ἀρκέσει τῶν ἐμῶν ἡ
5 ἑτέρα λυθεῖσα πρᾶξαι τὸ ἔργον. εἰ δ' οὐ πιστεύετέ
μοι ξίφος, ὑπορρίψατε τοῖς θηρίοις δεδεμένον. καὶ
ταῦτα πράξαντας ὑμᾶς ἀφίημι τῆς ἐπ' ἐμοὶ δίκης ὡς
ἄνδρας ὁσιωτάτους καὶ δικαιοτάτους περὶ τὸν αὑτῶν
στρατηγὸν γενομένους."

18 Ταῦτα τοῦ Εὐμενοῦς λέγοντος τὸ μὲν ἄλλο πλῆ-
θος ἄχθει κατείχετο καὶ κλαυθμὸς ἦν, οἱ δ' ἀργυρ-
άσπιδες ἄγειν ἐβόων καὶ μὴ φλυαροῦντι προσέχειν· οὐ
γὰρ εἶναι δεινὸν εἰ Χερρονησίτης ὄλεθρος οἰμώξεται
μυρίοις γυμνάσας πολέμοις Μακεδόνας, ἀλλ' εἰ τῶν
Ἀλεξάνδρου καὶ Φιλίππου στρατιωτῶν οἱ κράτιστοι
τοσαῦτα καμόντες ἐν γήρᾳ στέρονται τῶν ἐπάθλων
καὶ τροφὴν παρ' ἑτέρων λαμβάνουσιν, αἱ δὲ γυναῖκες
αὐτῶν ἤδη τρίτην νύκτα τοῖς πολεμίοις συγκαθεύ-
2 δουσιν. ἅμα δ' ἦγον αὐτὸν ἐπιταχύνοντες. Ἀντίγο-
νος δὲ δείσας τὸν ὄχλον (ἀπελείφθη γὰρ οὐδεὶς ἐν τῷ
στρατοπέδῳ) δέκα τοὺς κρατιστεύοντας ἐλέφαντας
ἐξέπεμψε καὶ λογχοφόρους συχνοὺς Μήδους καὶ Παρ-
θυαίους διακρουσομένους τὸ πλῆθος. εἶτ' αὐτὸς μὲν
ἰδεῖν οὐχ ὑπέμεινε τὸν Εὐμενῆ διὰ τὴν προγεγενημέ-
νην φιλίαν καὶ συνήθειαν, πυνθανομένων δὲ τῶν

παρειληφότων τὸ σῶμα πῶς φυλάξουσιν, "οὕτως"
εἶπεν "ὡς ἐλέφαντα ἢ ὡς λέοντα." μετὰ μικρὸν δὲ 3
συμπαθὴς γενόμενος τῶν τε δεσμῶν τοὺς βαρεῖς ἐκέ-
λευσεν ἀφελεῖν καὶ παῖδα παραδέξασθαι τῶν συν-
ήθων, ὅπως ἀλείψαιτο, καὶ τῶν φίλων ἐφῆκε τῷ βου-
λομένῳ συνδιημερεύειν καὶ κομίζειν τὰ ἐπιτήδεια.
βουλευόμενος δὲ περὶ αὐτοῦ πλείονας ἡμέρας προσ-
ίετο καὶ λόγους καὶ ὑποσχέσεις, Νεάρχου τε τοῦ
Κρητὸς καὶ Δημητρίου τοῦ υἱοῦ φιλοτιμουμένων τὸν
Εὐμενῆ σῶσαι, τῶν δὲ ἄλλων ὁμοῦ τι πάντων ἐνιστα-
μένων καὶ κελευόντων ἀναιρεῖν. λέγεται δὲ τὸν Εὐ- 4
μενῆ τοῦ φυλάσσοντος αὐτὸν Ὀνομάρχου πυθέσθαι
τί δή ποτε Ἀντίγονος ἐχθρὸν ἄνδρα καὶ πολέμιον
λαβὼν ὑποχείριον οὔτ' ἀποκτίννυσι ταχέως οὔτ' εὐ-
γενῶς ἀφίησι· τοῦ δ' Ὀνομάρχου πρὸς ὕβριν εἰπόν-
τος ὡς οὐ νῦν ἀλλ' ἐπὶ τῆς μάχης ἔδει πρὸς θάνατον
ἔχειν εὐθαρσῶς, "ναὶ μὰ τὸν Δία" φάναι τὸν Εὐμενῆ
"καὶ τότ' εἶχον· ἐροῦ δὲ τοὺς εἰς χεῖρας ἐλθόντας·
ἀλλ' οὐδενὶ κρείττονι προστυχὼν οἶδα." καὶ τὸν Ὀνό-
μαρχον "οὐκοῦν ἐπεὶ νῦν" φάναι "τὸν κρείττονα εὕ-
ρηκας, τί οὐκ ἀναμένεις τὸν ἐκείνου καιρόν;"

Ὡς δ' οὖν ἔδοξε τῷ Ἀντιγόνῳ τὸν Εὐμενῆ κτείνειν, 19
ἐκέλευσεν αὐτοῦ τὴν τροφὴν ἀφελεῖν. καὶ δύο μὲν
ἡμέρας ἢ τρεῖς ἄσιτος οὕτω προσήγετο πρὸς τὴν τε-
λευτήν, αἰφνίδιον δ' ἀναζυγῆς γενομένης εἰσπέμψαν-
τες ἄνθρωπον ἀποσφάττουσιν αὐτόν. τὸ δὲ σῶμα
τοῖς φίλοις παραδοὺς ὁ Ἀντίγονος ἐπέτρεψε καῦσαι
καὶ τὰ λείψανα συνθέντας εἰς ἀργυρᾶν ὑδρίαν κομί-
ζειν, ἀποδοθησόμενα τῇ γυναικὶ καὶ τοῖς παισίν.
οὕτω δ' ἀποθανόντος Εὐμενοῦς οὐκ ἐπ' ἄλλῳ τινὶ 2
τὴν τιμωρίαν ἐποιήσατο τῶν προδόντων αὐτὸν ἡγε-
μόνων καὶ στρατιωτῶν τὸ δαιμόνιον, ἀλλ' αὐτὸς

Ἀντίγονος προβαλλόμενος ὡς ἀσεβεῖς καὶ θηριώδεις τοὺς ἀργυράσπιδας παρέδωκε Σιβυρτίῳ τῷ διοικοῦντι τὴν Ἀραχωσίαν, πάντα τρόπον ἐκτρῖψαι καὶ καταφθεῖραι κελεύσας, ὅπως μηδεὶς αὐτῶν εἰς Μακεδονίαν ἄπεισι μηδ' ὄψεται τὴν Ἑλληνικὴν θάλατταν.

1 *Ταῦτ' ἐστὶν ἃ περὶ Εὐμενοῦς καὶ Σερτωρίου μνήμης ἄξια παρειλήφαμεν. ἐν δὲ τῇ συγκρίσει κοινὸν μὲν ἀμφοτέροις ὑπάρχει τὸ ξένους καὶ ἀλλοδαποὺς καὶ φυγάδας ὄντας ἐθνῶν τε παντοδαπῶν καὶ στρατευμάτων μαχίμων τε καὶ μεγάλων [δυνάμεων] ἡγουμένους διατελεῖν, ἴδιον δὲ Σερτωρίῳ μὲν τὸ παρὰ πάντων τῶν συμμάχων δεδομένην ἔχειν διὰ τὸ ἀξίωμα τὴν ἀρχήν, Εὐμενεῖ δὲ τὸ πολλῶν διαφερομένων περὶ τῆς ἡγεμονίας πρὸς αὐτὸν ἐκ τῶν πράξεων λαμβάνειν τὸ πρωτεῖον· καὶ τῷ μὲν ἄρχεσθαι βουλόμενοι δικαίως εἵποντο, τῷ δ' ἄρχειν μὴ δυνάμενοι*
2 *πρὸς τὸ συμφέρον ὑπήκουον. καὶ γὰρ ὃ μὲν Ἰβήρων καὶ Λυσιτανῶν Ῥωμαῖος, ὃ δὲ Χερρονησίτης Μακεδόνων ἦρχεν, ὧν οἳ μὲν ἔκπαλαι Ῥωμαίοις ἐδούλευον, οἳ δὲ τότε πάντας ἀνθρώπους ἐδουλοῦντο. καὶ Σερτώριος μὲν ἀπὸ βουλῆς καὶ στρατηγίας θαυμαζόμενος, Εὐμενὴς δὲ διὰ τὴν γραμματείαν καταφρονούμενος ἐφ' ἡγεμονίαν προῆλθεν. οὐ μόνον τοίνυν ἐλάττοσι πρὸς τὴν ἀρχὴν ἀφορμαῖς, ἀλλὰ καὶ μείζοσι*
3 *πρὸς τὴν αὔξησιν ἐχρήσατο κωλύμασιν Εὐμενής. καὶ γὰρ ἄντικρυς τοὺς ἐνισταμένους καὶ κρύφα τοὺς ἐπιβουλεύοντας εἶχε πολλούς, οὐχ ὥσπερ τῷ ἑτέρῳ φανερῶς μὲν οὐδείς, λάθρᾳ δ' ὕστερον καὶ ὀλίγοι τῶν συμμάχων ἐπανέστησαν. διὸ τῷ μὲν ἦν πέρας τοῦ κινδυνεύειν τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους, τῷ δ' ἐκ τοῦ νικᾶν ὁ κίνδυνος ὑπὸ τῶν φθονούντων.*

Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὴν στρατηγίαν ἐφάμιλλα καὶ 2
παράλληλα· τῷ δ' ἄλλῳ τρόπῳ φιλοπόλεμος μὲν ὁ Εὐμενὴς καὶ φιλόνεικος, ἡσυχίας δὲ καὶ πραότητος οἰκεῖος ὁ Σερτώριος. ὃ μὲν γάρ, ἀσφαλῶς καὶ μετὰ τιμῆς βιοῦν ἐξὸν ἐκποδὼν γενομένῳ τοῖς πρώτοις, μαχόμενος καὶ κινδυνεύων διετέλεσε, τῷ δ' οὐδὲν δεομένῳ πραγμάτων ὑπὲρ αὐτῆς τῆς τοῦ σώματος ἀσφαλείας πρὸς οὐκ ἐῶντας εἰρήνην ἄγειν ἦν ὁ πόλεμος. Εὐμενεῖ μὲν γὰρ Ἀντίγονος ἐκστάντι τῶν ὑπὲρ 2
τοῦ πρωτεύειν ἀγώνων ἡδέως ἂν ἐχρῆτο τὴν μετ' αὐτὸν ἀγαπῶντι τάξιν, Σερτωρίῳ δ' οἱ περὶ Πομπήιον οὐδὲ ζῆν ἀπραγμόνως ἐπέτρεπον. διὸ τῷ μὲν ἑκοντὶ συνέβαινε πολεμεῖν ἐπ' ἀρχῇ, τῷ δ' ἀκουσίως ἄρχειν διὰ τὸ πολεμεῖσθαι. φιλοπόλεμος μὲν οὖν ὁ τῆς 3
ἀσφαλείας τὴν πλεονεξίαν προτιμῶν, πολεμικὸς δὲ ὁ τῷ πολέμῳ κτώμενος τὴν ἀσφάλειαν. καὶ μὴν θανεῖν γε συνέβη τῷ μὲν οὐ προαισθομένῳ, τῷ δὲ καὶ προσδεχομένῳ τὴν τελευτήν, ὧν τὸ μὲν ἐπιεικείας, φίλοις γὰρ ἐδόκει πιστεύειν, τὸ δ' ἀσθενείας, βουλόμενος γὰρ φυγεῖν συνελήφθη. καὶ τοῦ μὲν οὐ κατήσχυνε 4
τὸν βίον ὁ θάνατος, πάσχοντος ὑπὸ τῶν συμμάχων ἃ τῶν πολεμίων αὐτὸν οὐδεὶς ἐποίησεν· ὃ δὲ φεύγειν μὲν πρὸ αἰχμαλωσίας μὴ δυνηθείς, ζῆν δὲ μετ' αἰχμαλωσίαν βουληθείς, οὔτ' ἐφυλάξατο καλῶς τὴν τελευτὴν οὔθ' ὑπέμεινεν, ἀλλὰ προσλιπαρῶν καὶ δεόμενος τοῦ σώματος μόνου κρατεῖν δοκοῦντα τὸν πολέμιον καὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ κύριον ἐποίησεν.

ΑΓΗΣΙΛΑΟΣ ΚΑΙ ΠΟΜΠΗΙΟΣ.

Ἀρχίδαμος ὁ Ζευξιδάμου βασιλεύσας ἐπιφανῶς Λακεδαιμονίων κατέλιπεν υἱὸν ἐκ γυναικὸς εὐδοκίμου Λαμπιδοῦς Ἆγιν, καὶ πολὺ νεώτερον ἐξ Εὐπωλίας τῆς Μελησιππίδα θυγατρὸς Ἀγησίλαον. ἐπεὶ δὲ τῆς βασιλείας Ἄγιδι προσηκούσης κατὰ τὸν νόμον ἰδιώτης ἐδόκει βιοτεύσειν ὁ Ἀγησίλαος, ἤχθη τὴν λεγομένην ἀγωγὴν ἐν Λακεδαίμονι, σκληρὰν μὲν οὖσαν τῇ διαίτῃ καὶ πολύπονον, παιδεύουσαν δὲ τοὺς νέους
2 *ἄρχεσθαι. διὸ καί φασιν ὑπὸ τοῦ Σιμωνίδου τὴν Σπάρτην προσηγορεῦσθαι δαμασίμβροτον ὡς μάλιστα διὰ τῶν ἐθῶν τοὺς πολίτας τοῖς νόμοις πειθηνίους καὶ χειροήθεις ποιοῦσαν, ὥσπερ ἵππους εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δαμαζομένους. ταύτης ἀφίησιν ὁ νόμος τῆς*
3 *ἀνάγκης τοὺς ἐπὶ βασιλείᾳ τρεφομένους παῖδας. Ἀγησιλάῳ δὲ καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἴδιον, ἐλθεῖν ἐπὶ τὸ ἄρχειν μὴ ἀπαίδευτον ἄρχεσθαι. διὸ καὶ πολὺ τῶν βασιλέων εὐαρμοστότατον αὐτὸν τοῖς ὑπηκόοις παρέσχε, τῷ φύσει ἡγεμονικῷ καὶ βασιλικῷ προσκτησάμενος ἀπὸ τῆς ἀγωγῆς τὸ δημοτικὸν καὶ φιλάνθρωπον.*

2 *Ἐν δὲ ταῖς καλουμέναις ἀγέλαις τῶν συντρεφομένων παίδων Λύσανδρον ἔσχεν ἐραστήν, ἐκπλαγέντα μάλιστα τῷ κοσμίῳ τῆς φύσεως αὐτοῦ. φιλονεικότατος γὰρ ὢν καὶ θυμοειδέστατος ἐν τοῖς νέοις καὶ πάντα πρωτεύειν βουλόμενος, καὶ τὸ σφοδρὸν ἔχων καὶ ῥαγδαῖον ἄμαχον καὶ δυσεκβίαστον, εὐπειθείᾳ πάλιν αὖ καὶ πρᾳότητι τοιοῦτος ἦν οἷος φόβῳ μηδὲν αἰσχύνῃ δὲ πάντα ποιεῖν τὰ προσταττόμενα, καὶ τοῖς ψόγοις ἀλγύνεσθαι μᾶλλον ἢ τοὺς πόνους βαρύνε-*

σθαι. τὴν δὲ τοῦ σκέλους πήρωσιν ἥ τε ὥρα τοῦ σώ- 2
ματος ἀνθοῦντος ἐπέκρυπτε, καὶ τὸ ῥᾳδίως φέρειν
καὶ ἱλαρῶς τὸ τοιοῦτο, παίζοντα καὶ σκώπτοντα
πρῶτον ἑαυτόν, οὐ μικρὸν ἦν ἐπανόρθωμα τοῦ πά-
θους, ἀλλὰ καὶ τὴν φιλοτιμίαν ἐκδηλοτέραν ἐποίει,
πρὸς μηδένα πόνον μηδὲ πρᾶξιν ἀπαγορεύοντος αὐ-
τοῦ διὰ τὴν χωλότητα. τῆς δὲ μορφῆς εἰκόνα μὲν οὐκ
ἔχομεν (αὐτὸς γὰρ οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ καὶ ἀποθνή-
σκων ἀπεῖπε μήτε πλαστὰν μήτε μιμηλάν τινα ποιή-
σασθαι τοῦ σώματος εἰκόνα), λέγεται δὲ μικρός τε
γενέσθαι καὶ τὴν ὄψιν εὐκαταφρόνητος· ἡ δ' ἱλαρό- 3
της καὶ τὸ εὔθυμον ἐν ἅπαντι καιρῷ καὶ παιγνιῶδες,
ἀχθεινὸν δὲ καὶ τραχὺ μηδέποτε μήτε φωνῇ μήτ' ὄψει,
τῶν καλῶν καὶ ὡραίων ἐρασμιώτερον αὐτὸν ἄχρι
γήρως παρεῖχεν. ὡς δὲ Θεόφραστος ἱστορεῖ, τὸν
Ἀρχίδαμον ἐζημίωσαν οἱ ἔφοροι γήμαντα γυναῖκα
μικράν· "οὐ γὰρ βασιλεῖς" ἔφασαν "ἄμμιν, ἀλλὰ βα-
σιλείδια γεννάσει."

Βασιλεύοντος δ' Ἄγιδος ἧκεν Ἀλκιβιάδης ἐκ Σικε- 3
λίας φυγὰς εἰς Λακεδαίμονα, καὶ χρόνον οὔπω πολὺν
ἐν τῇ πόλει διάγων αἰτίαν ἔσχε τῇ γυναικὶ τοῦ βασι-
λέως Τιμαίᾳ συνεῖναι. καὶ τὸ γεννηθὲν ἐξ αὐτῆς
παιδάριον οὐκ ἔφη γινώσκειν ὁ Ἆγις, ἀλλ' ἐξ Ἀλκι-
βιάδου γεγονέναι. ταῦτο δ' οὐ πάνυ δυσκόλως τὴν
Τιμαίαν ἐνεγκεῖν φησὶ Δοῦρις, ἀλλὰ καὶ ψιθυρίζου-
σαν οἴκοι πρὸς τὰς εἱλωτίδας Ἀλκιβιάδην τὸ παι-
δίον, οὐ Λεωτυχίδην καλεῖν· καὶ μέντοι καὶ τὸν 2
Ἀλκιβιάδην αὐτὸν οὐ πρὸς ὕβριν τῇ Τιμαίᾳ φάναι
πλησιάζειν, ἀλλὰ φιλοτιμούμενον βασιλεύεσθαι
Σπαρτιάτας ὑπὸ τῶν ἐξ ἑαυτοῦ γεγονότων. διὰ
ταῦτα μὲν τῆς Λακεδαίμονος Ἀλκιβιάδης ὑπεξῆλθε
φοβηθεὶς τὸν Ἆγιν· ὁ δὲ παῖς τὸν μὲν ἄλλον χρόνον

ὕποπτος ἦν τῷ Ἄγιδι καὶ γνησίου τιμὴν οὐκ εἶχε
παρ' αὐτῷ, νοσοῦντι δὲ προσπεσὼν καὶ δακρύων
3 ἔπεισεν υἱὸν ἀποφῆναι πολλῶν ἐναντίον. οὐ μὴν
ἀλλὰ τελευτήσαντος τοῦ Ἄγιδος ὁ Λύσανδρος, ἤδη
κατανεναυμαχηκὼς Ἀθηναίους καὶ μέγιστον ἐν
Σπάρτῃ δυνάμενος, τὸν Ἀγησίλαον ἐπὶ τὴν βασι-
λείαν προῆγεν ὡς οὐ προσήκουσαν ὄντι νόθῳ τῷ
Λεωτυχίδῃ. πολλοὶ δὲ καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν ⟨διὰ⟩
τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀγησιλάου καὶ τὸ συντετράφθαι καὶ
μετεσχηκέναι τῆς ἀγωγῆς ἐφιλοτιμοῦντο καὶ συν-
έπραττον αὐτῷ προθύμως. ἦν δὲ Διοπείθης ἀνὴρ
χρησμολόγος ἐν Σπάρτῃ, μαντειῶν τε παλαιῶν ὑπό-
πλεως καὶ δοκῶν περὶ τὰ θεῖα σοφὸς εἶναι καὶ περιτ-
4 τός. οὗτος οὐκ ἔφη θεμιτὸν εἶναι χωλὸν γενέσθαι
τῆς Λακεδαίμονος βασιλέα, καὶ χρησμὸν ἐν τῇ δίκῃ
τοιοῦτον ἀνεγίνωσκε

φράζεο δή, Σπάρτη, καίπερ μεγάλαυχος ἐοῦσα,
μὴ σέθεν ἀρτίποδος βλάστῃ χωλὴ βασιλεία·
δηρὸν γὰρ νοῦσοί σε κατασχήσουσιν ἄελπτοι
φθισιβρότου τ' ἐπὶ κῦμα κυλινδόμενον πολέμοιο.

5 πρὸς ταῦτα Λύσανδρος ἔλεγεν ὡς, εἰ πάνυ φοβοῖντο
τὸν χρησμὸν οἱ Σπαρτιᾶται, φυλακτέον αὐτοῖς εἴη
τὸν Λεωτυχίδην· οὐ γὰρ εἰ προσπταίσας τις τὸν
πόδα βασιλεύοι, τῷ θεῷ διαφέρειν, ἀλλ' εἰ μὴ γνή-
σιος ὢν μηδ' Ἡρακλείδης, τοῦτο τὴν χωλὴν εἶναι
βασιλείαν. ὁ δ' Ἀγησίλαος ἔφη καὶ τὸν Ποσειδῶ κα-
ταμαρτυρεῖν τοῦ Λεωτυχίδου τὴν νοθείαν, ἐκβα-
λόντα σεισμῷ τοῦ θαλάμου τὸν Ἆγιν· ἀπ' ἐκείνου
δὲ πλέον ἢ δέκα μηνῶν διελθόντων γενέσθαι τὸν
Λεωτυχίδην.

4 Οὕτω δὲ καὶ διὰ ταῦτα βασιλεὺς ἀποδειχθεὶς ὁ
Ἀγησίλαος εὐθὺς εἶχε καὶ τὰ χρήματα τοῦ Ἄγιδος, ὡς

νόθον ἀπελάσας τὸν Λεωτυχίδην. ὁρῶν δὲ τοὺς
ἀπὸ μητρὸς οἰκείους ἐπιεικεῖς μὲν ὄντας ἰσχυρῶς δὲ
πενομένους, ἀπένειμεν αὐτοῖς τὰ ἡμίσεα τῶν χρημά-
των, εὔνοιαν ἑαυτῷ καὶ δόξαν ἀντὶ φθόνου καὶ δυσ-
μενείας ἐπὶ τῇ κληρονομίᾳ κατασκευαζόμενος. ὃ δέ
φησιν ὁ Ξενοφῶν, ὅτι πάντα τῇ πατρίδι πειθόμενος
ἴσχυε πλεῖστον, ὥστε ποιεῖν ὃ βούλοιτο, τοιοῦτον
ἐστί. τῶν ἐφόρων ἦν τότε καὶ τῶν γερόντων τὸ μέ- 2
γιστον ἐν τῇ πολιτείᾳ κράτος, ὧν οἳ μὲν ἐνιαυτὸν
ἄρχουσι μόνον, οἱ δὲ γέροντες διὰ βίου ταύτην ἔχουσι
τὴν τιμήν, ἐπὶ τῷ μὴ πάντα τοῖς βασιλεῦσιν ἐξεῖναι
συνταχθέντες, ὡς ἐν τοῖς περὶ Λυκούργου γέγρα-
πται. διὸ καὶ πατρικήν τινα πρὸς αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ
παλαιοῦ διετέλουν εὐθὺς οἱ βασιλεῖς φιλονεικίαν καὶ
διαφορὰν παραλαμβάνοντες. ὁ δ' Ἀγησίλαος ἐπὶ τὴν 3
ἐναντίαν ὁδὸν ἦλθε, καὶ τὸ πολεμεῖν καὶ τὸ προσ-
κρούειν αὐτοῖς ἐάσας ἐθεράπευε, πάσης μὲν ἀπ' ἐκεί-
νων πράξεως ἀρχόμενος, εἰ δὲ κληθείη, θᾶττον ἢ
βάδην ἐπειγόμενος· ὁσάκις δὲ τύχοι καθήμενος ἐν τῷ
βασιλικῷ θώκῳ καὶ χρηματίζων, ἐπιοῦσι τοῖς ἐφόροις
ὑπεξανίστατο, τῶν δ' εἰς τὴν γερουσίαν ἀεὶ καταταττ-
τομένων ἑκάστῳ χλαῖναν ἔπεμπε καὶ βοῦν ἀριστεῖον.
ἐκ δὲ τούτων τιμᾶν δοκῶν καὶ μεγαλύνειν τὸ ἀξίωμα 4
τῆς ἐκείνων ἀρχῆς, ἐλάνθανεν αὔξων τὴν ἑαυτοῦ δύ-
ναμιν καὶ τῇ βασιλείᾳ προστιθέμενος μέγεθος ἐκ τῆς
πρὸς αὐτὸν εὐνοίας συγχωρούμενον.

Ἐν δὲ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους πολίτας ὁμιλίαις 5
ἐχθρὸς ἦν ἀμεμπτότερος ἢ φίλος. τοὺς μὲν γὰρ
ἐχθροὺς ἀδίκως οὐκ ἔβλαπτε, τοῖς δὲ φίλοις καὶ τὰ
μὴ δίκαια συνέπραττε. καὶ τοὺς μὲν ἐχθροὺς ᾐσχύ-
νετο μὴ τιμᾶν κατορθοῦντας, τοὺς δὲ φίλους οὐκ
ἐδύνατο ψέγειν ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ βοηθῶν

ἠγάλλετο καὶ συνεξαμαρτάνων αὐτοῖς· οὐδὲν γὰρ ᾤετο τῶν φιλικῶν ὑπουργημάτων αἰσχρὸν εἶναι.
2 τοῖς δ' αὖ διαφόροις πταίσασι πρῶτος συναχθόμενος καὶ δεηθεῖσι συμπράττων προθύμως ἐδημαγώγει καὶ προσήγετο πάντας. ὁρῶντες οὖν οἱ ἔφοροι ταῦτα καὶ φοβούμενοι τὴν δύναμιν ἐζημίωσαν αὐτόν, αἰτίαν ὑπειπόντες ὅτι τοὺς κοινοὺς πολίτας ἰδίους κτᾶται.
3 καθάπερ γὰρ οἱ φυσικοὶ τὸ νεῖκος οἴονται καὶ τὴν ἔριν, εἰ τῶν ὅλων ἐξαιρεθείη, στῆναι μὲν ἂν τὰ οὐράνια, παύσασθαι δὲ πάντως τὴν γένεσιν καὶ κίνησιν ὑπὸ τῆς πρὸς πάντα πάντων ἁρμονίας, οὕτως ἔοικεν ὁ Λακωνικὸς νομοθέτης ὑπέκκαυμα τῆς ἀρετῆς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πολιτείαν τὸ φιλότιμον καὶ φιλόνεικον, ἀεί τινα τοῖς ἀγαθοῖς διαφορὰν καὶ ἅμιλλαν εἶναι πρὸς ἀλλήλους βουλόμενος, τὴν δ' ἀνθυπείκουσαν τῷ ἀνελέγκτῳ χάριν ἀργὴν καὶ ἀναγώνιστον οὖ-
4 σαν οὐκ ὀρθῶς ὁμόνοιαν λέγεσθαι. τοῦτο δ' ἀμέλει συνεωρακέναι καὶ τὸν Ὅμηρον οἴονται τινές· οὐ γὰρ ἂν τὸν Ἀγαμέμνονα ποιῆσαι χαίροντα τοῦ Ὀδυσσέως καὶ τοῦ Ἀχιλλέως εἰς λοιδορίαν προαχθέντων ἐκπάγλοις ἐπέεσσιν, εἰ μὴ μέγα τοῖς κοινοῖς ἀγαθὸν ἐνόμιζεν εἶναι τὸν πρὸς ἀλλήλους ζῆλον καὶ τὴν διαφορὰν τῶν ἀρίστων.

Ταῦτα μὲν οὖν οὐκ ἂν οὕτω τις ἁπλῶς συγχωρήσειεν· αἱ γὰρ ὑπερβολαὶ τῶν φιλονεικιῶν χαλεπαὶ
6 ταῖς πόλεσι καὶ μεγάλους κινδύνους ἔχουσι· τοῦ δ' Ἀγησιλάου τὴν βασιλείαν νεωστὶ παρειληφότος ἀπήγγελλόν τινες ἐξ Ἀσίας ἥκοντες ὡς ὁ Περσῶν βασιλεὺς παρασκευάζοιτο μεγάλῳ στόλῳ Λακεδαιμονίους ἐκβαλεῖν τῆς θαλάσσης. ὁ δὲ Λύσανδρος ἐπιθυμῶν αὖθις εἰς Ἀσίαν ἀποσταλῆναι καὶ βοηθῆσαι τοῖς φίλοις, οὓς αὐτὸς μὲν ἄρχοντας καὶ κυρίους τῶν πόλεων

ἀπέλιπε, κακῶς δὲ χρώμενοι καὶ βιαίως τοῖς πράγμασιν ἐξέπιπτον ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ ἀπέθνησκον, ἀνέπεισε τὸν Ἀγησίλαον ἐπιθέσθαι τῇ στρατείᾳ καὶ προπολεμῆσαι τῆς Ἑλλάδος, ἀπωτάτω διαβάντα καὶ φθάσαντα τὴν τοῦ βαρβάρου παρασκευήν.
ἅμα δὲ τοῖς ἐν Ἀσίᾳ φίλοις ἐπέστελλε πέμπειν εἰς 2
Λακεδαίμονα καὶ στρατηγὸν Ἀγησίλαον αἰτεῖσθαι. παρελθὼν οὖν εἰς τὸ πλῆθος Ἀγησίλαος ἀνεδέξατο τὸν πόλεμον, εἰ δοῖεν αὐτῷ τριάκοντα μὲν ἡγεμόνας καὶ συμβούλους Σπαρτιάτας, νεοδαμώδεις δὲ λογάδας δισχιλίους, τὴν δὲ συμμαχικὴν εἰς ἑξακισχιλίους δύναμιν. συμπράττοντος δὲ τοῦ Λυσάνδρου πάντα προ- 3
θύμως ἐψηφίσαντο, καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἐξέπεμπον ἔχοντα τοὺς τριάκοντα Σπαρτιάτας, ὧν ὁ Λύσανδρος ἦν εὐθὺς πρῶτος, οὐ διὰ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν καὶ δύναμιν μόνον ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Ἀγησιλάου φιλίαν, ᾧ μεῖζον ἐδόκει τῆς βασιλείας ἀγαθὸν διαπεπρᾶχθαι τὴν στρατηγίαν ἐκείνην. ἀθροιζομένης δὲ τῆς δυνά- 4
μεως εἰς Γεραιστόν, αὐτὸς εἰς Αὐλίδα κατελθὼν μετὰ τῶν φίλων καὶ νυκτερεύσας ἔδοξε κατὰ τοὺς ὕπνους εἰπεῖν τινὰ πρὸς αὐτόν "ὦ βασιλεῦ Λακεδαιμονίων, ὅτι μὲν οὐδεὶς τῆς Ἑλλάδος ὁμοῦ συμπάσης ἀπεδείχθη στρατηγὸς ἢ πρότερον Ἀγαμέμνων καὶ σὺ νῦν μετ' ἐκεῖνον, ἐννοεῖς δήπουθεν· ἐπεὶ δὲ τῶν μὲν αὐτῶν ἄρχεις ἐκείνῳ, τοῖς δ' αὐτοῖς πολεμεῖς, ἀπὸ δὲ τῶν αὐτῶν τόπων ὁρμᾷς ἐπὶ τὸν πόλεμον, εἰκός ἐστι καὶ θῦσαί σε τῇ θεῷ θυσίαν ἣν ἐκεῖνος ἐνταῦθα θύσας ἐξέπλευσεν." ἅμα δέ πως ὑπῆλθε τὸν Ἀγησίλαον 5
ὁ τῆς κόρης σφαγιασμός, ἣν ὁ πατὴρ ἔσφαξε πεισθεὶς τοῖς μάντεσιν. οὐ μὴν διετάραξεν αὐτόν, ἀλλ' ἀναστὰς καὶ διηγησάμενος τοῖς φίλοις τὰ φανέντα τὴν μὲν θεὸν ἔφη τιμήσειν οἷς εἰκός ἐστι χαίρειν θεὸν

οὖσαν, οὐ μιμήσεσθαι δὲ τὴν ἀμαθίαν τοῦ τότε στρατηγοῦ. καὶ καταστέψας ἔλαφον ἐκέλευσεν ἀπάρξασθαι τὸν ἑαυτοῦ μάντιν, οὐχ ὥσπερ εἰώθει τοῦτο
6 ποιεῖν ὁ ὑπὸ τῶν Βοιωτῶν τεταγμένος. ἀκούσαντες οὖν οἱ βοιωτάρχαι πρὸς ὀργὴν κινηθέντες ἔπεμψαν ὑπηρέτας, ἀπαγορεύοντες τῷ Ἀγησιλάῳ μὴ θύειν παρὰ τοὺς νόμους καὶ τὰ πάτρια Βοιωτῶν. οἳ δὲ καὶ ταῦτ' ἀπήγγειλαν καὶ τὰ μηρία διέρριψαν ἀπὸ τοῦ βωμοῦ. χαλεπῶς οὖν ἔχων ὁ Ἀγησίλαος ἀπέπλει, τοῖς τε Θηβαίοις διωργισμένος καὶ γεγονὼς δύσελπις διὰ τὸν οἰωνόν, ὡς ἀτελῶν αὐτῷ τῶν πράξεων γενησομένων καὶ τῆς στρατείας ἐπὶ τὸ προσῆκον οὐκ ἀφιξομένης.

7 Ἐπεὶ δ' ἧκεν εἰς Ἔφεσον, εὐθὺς ἀξίωμα μέγα καὶ δύναμις ἦν ἐπαχθὴς καὶ βαρεῖα περὶ τὸν Λύσανδρον, ὄχλου φοιτῶντος ἐπὶ τὰς θύρας ἑκάστοτε καὶ πάντων παρακολουθούντων καὶ θεραπευόντων ἐκεῖνον, ὡς ὄνομα μὲν καὶ σχῆμα τῆς στρατηγίας τὸν Ἀγησίλαον ὄντα διὰ τὸν νόμον, ἔργῳ δὲ κύριον ἁπάντων καὶ δυνάμενον καὶ πράττοντα πάντα τὸν Λύσαν-
2 δρον. οὐδεὶς γὰρ δεινότερος οὐδὲ φοβερώτερος ἐκείνου τῶν εἰς τὴν Ἀσίαν ἀποσταλέντων ἐγένετο στρατηγῶν, οὐδὲ μείζονα τοὺς φίλους ἀνὴρ ἄλλος εὐεργέτησεν οὐδὲ κακὰ τηλικαῦτα τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησεν. ὧν ἔτι προσφάτων ὄντων οἱ ἄνθρωποι μνημονεύοντες, ἄλλως δὲ τὸν μὲν Ἀγησίλαον ἀφελῆ καὶ λιτὸν ἐν ταῖς ὁμιλίαις καὶ δημοτικὸν ὁρῶντες, ἐκείνῳ δὲ τὴν αὐτὴν ὁμοίως σφοδρότητα καὶ τραχύτητα καὶ βραχυλογίαν παροῦσαν, ὑπέπιπτον αὐτῷ παντάπασι καὶ
3 μόνῳ προσεῖχον. ἐκ δὲ τούτου πρῶτον μὲν οἱ λοιποὶ Σπαρτιᾶται χαλεπῶς ἔφερον ὑπηρέται Λυσάνδρου μᾶλλον ἢ σύμβουλοι βασιλέως ὄντες· ἔπειτα δ' αὐτὸς

ὁ Ἀγησίλαος, εἰ καὶ μὴ φθονερὸς ἦν μηδ' ἤχθετο τοῖς
τιμωμένοις, ἀλλὰ φιλότιμος ὢν σφόδρα καὶ φιλόνει-
κος ἐφοβεῖτο μή, κἂν ἐνέγκωσί τι λαμπρὸν αἱ πρά-
ξεις, τοῦτο Λυσάνδρου γένηται διὰ τὴν δόξαν. οὕτως
οὖν ἐποίει. πρῶτον ἀντέκρουε ταῖς συμβουλίαις αὐ- 4
τοῦ, καὶ πρὸς ἃς ἐκεῖνος ἐσπουδάκει μάλιστα πρά-
ξεις, ἐῶν χαίρειν καὶ παραμελῶν ἕτερα πρὸ ἐκείνων
ἔπραττεν· ἔπειτα τῶν ἐντυγχανόντων καὶ δεομένων
οὓς αἴσθοιτο Λυσάνδρῳ μάλιστα πεποιθότας, ἀπρά-
κτους ἀπέπεμπε. καὶ περὶ τὰς κρίσεις ὁμοίως, οἷς
ἐκεῖνος ἐπηρεάζοι, τούτους ἔδει πλέον ἔχοντας ἀπελ-
θεῖν, καὶ τοὐναντίον οὓς φανερὸς γένοιτο προθυ-
μούμενος ὠφελεῖν, χαλεπὸν ἦν μὴ καὶ ζημιωθῆναι.
γινομένων δὲ τούτων οὐ κατὰ τύχην ἀλλ' οἷον ἐκ πα- 5
ρασκευῆς καὶ ὁμαλῶς, αἰσθόμενος τὴν αἰτίαν ὁ Λύ-
σανδρος οὐκ ἀπεκρύπτετο πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλ'
ἔλεγεν ὡς δι' αὐτὸν ἀτιμάζοιντο, καὶ παρεκάλει θε-
ραπεύειν ἰόντας τὸν βασιλέα καὶ τοὺς μᾶλλον αὐτοῦ
δυναμένους.

8 Ὡς οὖν ταῦτα πράττειν καὶ λέγειν ἐδόκει φθόνον
ἐκείνῳ μηχανώμενος, ἔτι μᾶλλον αὐτοῦ καθάψασθαι
βουλόμενος Ἀγησίλαος ἀπέδειξε κρεωδαίτην καὶ
προσεῖπεν, ὡς λέγεται, πολλῶν ἀκουόντων "νῦν οὖν
θεραπευέτωσαν οὗτοι ἀπιόντες τὸν ἐμὸν κρεωδαί-
την." ἀχθόμενος οὖν ὁ Λύσανδρος λέγει πρὸς αὐ- 2
τόν "ᾔδεις ἄρα σαφῶς Ἀγησίλαε φίλους ἐλαττοῦν."
"ᾔδειν" ἔφη "τοὺς ἐμοῦ μεῖζον δύνασθαι βουλομέ-
νους." καὶ ὁ Λύσανδρος "ἀλλ' ἴσως" ἔφη "ταῦτα σοὶ
λέλεκται βέλτιον ἢ ἐμοὶ πέπρακται. δός δέ μοί τινα
τάξιν καὶ χώραν ἔνθα μὴ λυπῶν ἔσομαί σοι χρήσι-
μος." ἐκ τούτου πέμπεται μὲν ἐφ' Ἑλλήσποντον, καὶ 3
Σπιθριδάτην ἄνδρα Πέρσην ἀπὸ τῆς Φαρναβάζου

χώρας μετὰ χρημάτων συχνῶν καὶ διακοσίων ἱπ-
πέων ἤγαγε πρὸς τὸν Ἀγησίλαον· οὐκ ἔληγε δὲ τῆς
ὀργῆς, ἀλλὰ βαρέως φέρων ἤδη τὸν λοιπὸν χρόνον
ἐβούλευεν ὅπως τῶν δυοῖν οἴκων τὴν βασιλείαν ἀφε-
λόμενος εἰς μέσον ἅπασιν ἀποδοίη Σπαρτιάταις. καὶ
ἐδόκει μεγάλην ἂν ἀπεργάσασθαι κίνησιν ἐκ ταύτης
τῆς διαφορᾶς, εἰ μὴ πρότερον ἐτελεύτησεν εἰς Βοιω-
4 τίαν στρατεύσας. οὕτως αἱ φιλότιμοι φύσεις ἐν ταῖς
πολιτείαις τὸ ἄγαν μὴ φυλαξάμεναι, τοῦ ἀγαθοῦ μεῖ-
ζον τὸ κακὸν ἔχουσι. καὶ γὰρ εἰ Λύσανδρος ἦν φορ-
τικὸς ὥσπερ ἦν, ὑπερβάλλων τῇ φιλοτιμίᾳ τὸν και-
ρόν, οὐκ ἠγνόει δήπουθεν Ἀγησίλαος ἑτέραν ἀμεμ-
πτοτέραν ἐπανόρθωσιν οὖσαν ἀνδρὸς ἐνδόξου καὶ
φιλοτίμου πλημμελοῦντος. ἀλλ' ἔοικε ταὐτῷ πάθει
μήτ' ἐκεῖνος ἄρχοντος ἐξουσίαν γνῶναι μήτε οὗτος
ἄγνοιαν ἐνεγκεῖν συνήθους.

9 Ἐπεὶ δὲ Τισαφέρνης ἐν ἀρχῇ μὲν φοβηθεὶς τὸν
Ἀγησίλαον ἐποιήσατο σπονδὰς ὡς τὰς πόλεις αὐτῷ
τὰς Ἑλληνίδας ἀφήσοντος αὐτονόμους βασιλέως,
ὕστερον δὲ πεισθεὶς ἔχειν δύναμιν ἱκανὴν ἐξήνεγκε
2 τὸν πόλεμον, ἄσμενος ὁ Ἀγησίλαος ἐδέξατο. προσ-
δοκία γὰρ ἦν μεγάλη τῆς στρατείας, καὶ δεινὸν ἡγεῖτο
τοὺς μὲν σὺν Ξενοφῶντι μυρίους ἥκειν ἐπὶ θάλατ-
ταν, ὁσάκις ἐβουλήθησαν αὐτοὶ τοσαυτάκις βασιλέα
νενικηκότας, αὐτοῦ δὲ Λακεδαιμονίων ἄρχοντος
ἡγουμένων γῆς καὶ θαλάσσης μηδὲν ἔργον ἄξιον μνή-
μης φανῆναι πρὸς τοὺς Ἕλληνας. εὐθὺς οὖν ἀμυνό-
μενος ἀπάτῃ δικαίᾳ τὴν Τισαφέρνους ἐπιορκίαν ἐπ-
έδειξεν ὡς ἐπὶ Καρίαν προάξων, ἐκεῖ δὲ τὴν δύναμιν
τοῦ βαρβάρου συναθροίσαντος ἄρας εἰς Φρυγίαν
3 ἐνέβαλεν. καὶ πόλεις μὲν εἷλε συχνὰς καὶ χρημάτων
ἀφθόνων ἐκυρίευσεν, ἐπιδεικνύμενος τοῖς φίλοις ὅτι

τὸ μὲν σπεισάμενον ἀδικεῖν τῶν θεῶν ἐστι καταφρονεῖν, ἐν δὲ τῷ παραλογίζεσθαι τοὺς πολεμίους οὐ μόνον τὸ δίκαιον ἀλλὰ καὶ δόξα πολλὴ καὶ τὸ μεθ' ἡδονῆς κερδαίνειν ἔνεστι. τοῖς δ' ἱππεῦσιν ἐλαττωθεὶς καὶ τῶν ἱερῶν ἀλόβων φανέντων ἀναχωρήσας εἰς Ἔφεσον ἱππικὸν συνῆγε, τοῖς εὐπόροις προειπών, εἰ μὴ βούλονται στρατεύεσθαι, παρασχεῖν ἕκαστον ἵππον ἀνθ' ἑαυτοῦ καὶ ἄνδρα. πολλοὶ δ' ἦσαν 4
οὗτοι, καὶ συνέβαινε τῷ Ἀγησιλάῳ ταχὺ πολλοὺς καὶ πολεμικοὺς ἔχειν ἱππεῖς ἀντὶ δειλῶν ὁπλιτῶν. ἐμισθοῦντο γὰρ οἱ μὴ βουλόμενοι στρατεύεσθαι τοὺς βουλομένους στρατεύεσθαι, οἱ δὲ μὴ βουλόμενοι ἱππεύειν τοὺς βουλομένους ἱππεύειν· καὶ γὰρ τὸν Ἀγαμέμνονα ποιῆσαι καλῶς ὅτι θήλειαν ἵππον ἀγαθὴν λαβὼν κακὸν ἄνδρα καὶ πλούσιον ἀπήλλαξε τῆς στρατείας. ἐπεὶ δὲ κελεύσαντος αὐτοῦ τοὺς αἰχμα- 5
λώτους ἀποδύοντες ἐπίπρασκον οἱ λαφυροπῶλαι, καὶ τῆς μὲν ἐσθῆτος ἦσαν ὠνηταὶ πολλοί, τῶν δὲ σωμάτων λευκῶν καὶ ἁπαλῶν παντάπασι διὰ τὰς σκιατραφίας γυμνουμένων κατεγέλων ὡς ἀχρήστων καὶ μηδενὸς ἀξίων, ἐπιστὰς ὁ Ἀγησίλαος "οὗτοι μὲν" εἶπεν "οἷς μάχεσθε, ταῦτα δὲ ὑπὲρ ὧν μάχεσθε."

Καιροῦ δ' ὄντος αὖθις ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πολεμίαν 10
προεῖπεν εἰς Λυδίαν ἀπάξειν, οὐκέτι ψευδόμενος ἐνταῦθα τὸν Τισαφέρνην· ἀλλ' ἐκεῖνος ἑαυτὸν ἐξηπάτησε, διὰ τὴν ἔμπροσθεν ἀπάτην ἀπιστῶν τῷ Ἀγησιλάῳ καὶ νῦν γοῦν αὐτὸν ἅψεσθαι τῆς Καρίας νομίζων οὔσης δυσίππου πολὺ τῷ ἱππικῷ λειπόμενον. ἐπεὶ 2
δ', ὡς προεῖπεν, ὁ Ἀγησίλαος ἧκεν εἰς τὸ περὶ Σάρδεις πεδίον, ἠναγκάζετο κατὰ σπουδὴν ἐκεῖθεν αὖ βοηθεῖν ὁ Τισαφέρνης, καὶ τῇ ἵππῳ διεξελαύνων διέφθειρε πολλοὺς τῶν ἀτάκτως τὸ πεδίον πορθούν-

των. ἐννοήσας οὖν ὁ Ἀγησίλαος ὅτι τοῖς πολεμίοις
οὔπω πάρεστι τὸ πεζόν, αὐτῷ δὲ τῆς δυνάμεως οὐδὲν
3 ἄπεστιν, ἔσπευσε διαγωνίσασθαι. καὶ τοῖς μὲν ἱπ-
πεῦσιν ἀναμίξας τὸ πελταστικὸν ἐλαύνειν ἐκέλευσεν
ὡς τάχιστα καὶ προσβάλλειν τοῖς ἐναντίοις, αὐτὸς δ᾽
εὐθὺς τοὺς ὁπλίτας ἐπῆγεν. γενομένης δὲ τροπῆς
τῶν βαρβάρων ἐπακολουθήσαντες οἱ Ἕλληνες ἔλα-
βον τὸ στρατόπεδον καὶ πολλοὺς ἀνεῖλον. ἐκ ταύτης
τῆς μάχης οὐ μόνον ὑπῆρξεν αὐτοῖς ἄγειν καὶ φέρειν
ἀδεῶς τὴν βασιλέως χώραν, ἀλλὰ καὶ δίκην ἐπιδεῖν
Τισαφέρνην διδόντα, μοχθηρὸν ἄνδρα καὶ τῷ γένει
4 τῶν Ἑλλήνων ἀπεχθέστατον. ἔπεμψε γὰρ εὐθέως ὁ
βασιλεὺς Τιθραύστην ἐπ᾽ αὐτόν, ὃς ἐκείνου μὲν τὴν
κεφαλὴν ἀπέτεμε, τὸν δ᾽ Ἀγησίλαον ἠξίου διαλυσά-
μενον ἀποπλεῖν οἴκαδε, καὶ χρήματα διδοὺς αὐτῷ
προσέπεμψεν. ὃ δὲ τῆς μὲν εἰρήνης ἔφη τὴν πόλιν
εἶναι κυρίαν, αὐτὸς δὲ πλουτίζων τοὺς στρατιώτας
ἥδεσθαι μᾶλλον ἢ πλουτῶν αὐτός, καὶ ἄλλως γε μέν-
τοι νομίζειν Ἕλληνας καλὸν οὐ δῶρα λαμβάνειν ἀλλὰ
5 λάφυρα παρὰ τῶν πολεμίων. ὅμως δὲ τῷ Τιθραύστῃ
χαρίζεσθαι βουλόμενος, ὅτι τὸν κοινὸν ἐχθρὸν Ἑλλή-
νων ἐτετιμώρητο Τισαφέρνην, ἀπήγαγεν εἰς Φρυγίαν
τὸ στράτευμα, λαβὼν ἐφόδιον παρ᾽ αὐτοῦ τριάκοντα
τάλαντα. καὶ καθ᾽ ὁδὸν ὢν σκυτάλην δέχεται παρὰ
τῶν οἴκοι τελῶν κελεύουσαν αὐτὸν ἄρχειν ἅμα καὶ
τοῦ ναυτικοῦ. τοῦτο μόνῳ πάντων ὑπῆρξεν Ἀγησι-
λάῳ, καὶ μέγιστος μὲν ἦν ὁμολογουμένως καὶ τῶν
τότε ζώντων ἐπιφανέστατος, ὡς εἴρηκέ που καὶ
Θεόπομπος, ἑαυτῷ γε μὴν ἐδίδου δι᾽ ἀρετὴν φρονεῖν
6 μεῖζον ἢ διὰ τὴν ἡγεμονίαν. τότε δὲ τοῦ ναυτικοῦ
καταστήσας ἄρχοντα Πείσανδρον ἁμαρτεῖν ἔδοξεν
ὅτι πρεσβυτέρων καὶ φρονιμωτέρων παρόντων οὐ

*σκεψάμενος τὸ τῆς πατρίδος, ἀλλὰ τὴν οἰκειότητα τι-
μῶν καὶ τῇ γυναικὶ χαριζόμενος, ἧς ἀδελφὸς ἦν ὁ Πεί-
σανδρος, ἐκείνῳ παρέδωκε τὴν ναυαρχίαν.*

Αὐτὸς δὲ τὸν στρατὸν καταστήσας εἰς τὴν ὑπὸ 11
*Φαρναβάζῳ τεταγμένην χώραν οὐ μόνον ἐν ἀφθό-
νοις διῆγε πᾶσιν, ἀλλὰ καὶ χρήματα συνῆγε πολλά·
καὶ προελθὼν ἄχρι Παφλαγονίας προσηγάγετο τὸν
βασιλέα τῶν Παφλαγόνων Κότυν, ἐπιθυμήσαντα τῆς
φιλίας αὐτοῦ δι' ἀρετὴν καὶ πίστιν. ὁ δὲ Σπιθριδά-* 2
*της ὡς ἀποστὰς τοῦ Φαρναβάζου τὸ πρῶτον ἦλθε
πρὸς τὸν Ἀγησίλαον, ἀεὶ συναπεδήμει καὶ συνεστρά-
τευεν αὐτῷ, κάλλιστον μὲν υἱὸν ἔχων Μεγαβάτην, οὗ
παιδὸς ὄντος ἤρα σφοδρῶς Ἀγησίλαος, καλὴν δὲ καὶ
θυγατέρα παρθένον ἐν ἡλικίᾳ γάμου. ταύτην ἔπεισε
γῆμαι τὸν Κότυν ὁ Ἀγησίλαος. καὶ λαβὼν παρ' αὐτοῦ* 3
*χιλίους ἱππεῖς καὶ δισχιλίους πελταστὰς αὖθις ἀν-
εχώρησεν εἰς Φρυγίαν, καὶ κακῶς ἐποίει τὴν Φαρνα-
βάζου χώραν οὐχ ὑπομένοντος οὐδὲ πιστεύοντος
τοῖς ἐρύμασιν, ἀλλ' ἔχων ἀεὶ τὰ πλεῖστα σὺν ἑαυτῷ
τῶν τιμίων καὶ ἀγαπητῶν ἐξεχώρει καὶ ὑπέφευγεν
ἄλλοτε ἀλλαχόσε τῆς χώρας μεθιδρυόμενος, μέχρι οὗ
παραφυλάξας αὐτὸν ὁ Σπιθριδάτης καὶ παραλαβὼν
Ἡριππίδαν τὸν Σπαρτιάτην ἔλαβε τὸ στρατόπεδον καὶ
τῶν χρημάτων ἁπάντων ἐκράτησεν. ἔνθα δὴ πικρὸς* 4
*ὢν ὁ Ἡριππίδας ἐξεταστὴς τῶν κλαπέντων καὶ τοὺς
βαρβάρους ἀναγκάζων ἀποτίθεσθαι καὶ πάντα ἐφο-
ρῶν καὶ διερευνώμενος παρώξυνε τὸν Σπιθριδάτην,
ὥστ' ἀπελθεῖν εὐθὺς εἰς Σάρδεις μετὰ τῶν Παφλα-
γόνων. τοῦτο λέγεται τῷ Ἀγησιλάῳ γενέσθαι πάν-
των ἀνιαρότατον· ἤχθετο μὲν γὰρ ἄνδρα γενναῖον
ἀποβεβληκὼς τὸν Σπιθριδάτην καὶ σὺν αὐτῷ δύνα-
μιν οὐκ ὀλίγην, ᾐσχύνετο δὲ τῇ διαβολῇ τῆς μικρολο-*

γίας καὶ ἀνελευθερίας, ἧς οὐ μόνον αὑτὸν ἀλλὰ καὶ
τὴν πατρίδα καθαρεύουσαν ἀεὶ παρέχειν ἐφιλοτι-
5 μεῖτο. χωρὶς δὲ τῶν ἐμφανῶν τούτων ἔκνιζεν αὐτὸν
οὐ μετρίως ὁ τοῦ παιδὸς ἔρως ἐνεσταγμένος, εἰ καὶ
πάνυ παρόντος αὐτοῦ τῷ φιλονείκῳ χρώμενος ἐπει-
ρᾶτο νεανικῶς ἀπομάχεσθαι πρὸς τὴν ἐπιθυμίαν.
καί ποτε τοῦ Μεγαβάτου προσιόντος ὡς ἀσπασομέ-
6 νου καὶ φιλήσοντος ἐξέκλινεν. ἐπεὶ δ' ἐκεῖνος αἰσχυν-
θεὶς ἐπαύσατο καὶ τὸ λοιπὸν ἄπωθεν ἤδη προσηγό-
ρευεν, ἀχθόμενος αὖ πάλιν καὶ μεταμελόμενος τῇ
φυγῇ τοῦ φιλήματος ὁ Ἀγησίλαος προσεποιεῖτο θαυ-
μάζειν ὅ τι δὴ παθὼν αὐτὸν ὁ Μεγαβάτης ἀπὸ στό-
ματος οὐ φιλοφρονοῖτο. "σὺ γὰρ αἴτιος" οἱ συνήθεις
ἔφασαν "οὐχ ὑποστὰς ἀλλὰ τρέσας τὸ φίλημα τοῦ κα-
λοῦ καὶ φοβηθείς, ἐπεὶ καὶ νῦν ἂν ἔλθοι σοι πεισθεὶς
ἐκεῖνος ἐντὸς φιλήματος· ἀλλ' ὅπως αὖθις οὐκ ἀπο-
7 δειλιάσεις." χρόνον οὖν τινὰ πρὸς ἑαυτῷ γενόμενος
ὁ Ἀγησίλαος καὶ διασιωπήσας "οὐδὲν" ἔφη "δεινὸν
πείθειν ὑμᾶς ἐκεῖνον· ἐγὼ γάρ μοι δοκῶ τήναν τὰν
μάχαν τὰν περὶ τοῦ φιλάματος ἅδιον ἂν μάχεσθαι
πάλιν ἢ πάντα ὅσα τεθέαμαι χρυσία μοι γενέσθαι."
τοιοῦτος μὲν ἦν τοῦ Μεγαβάτου παρόντος, ἀπελ-
θόντος γε μὴν οὕτω περικαῶς ἔσχεν ὡς χαλεπὸν εἰ-
πεῖν εἰ πάλιν αὖ μεταβαλομένου καὶ φανέντος ἐν-
εκαρτέρησε μὴ φιληθῆναι.

12 Μετὰ ταῦτα Φαρνάβαζος εἰς λόγους αὐτῷ συνελ-
θεῖν ἠθέλησε, καὶ συνῆγεν ἀμφοτέρους ὢν ξένος ὁ
Κυζικηνὸς Ἀπολλοφάνης. πρότερος δὲ μετὰ τῶν φί-
λων ὁ Ἀγησίλαος ἐλθὼν εἰς τὸ χωρίον, ὑπὸ σκιᾷ τινὶ
πόας οὔσης βαθείας, καταβαλὼν ἑαυτὸν ἐνταῦθα
2 περιέμενε τὸν Φαρνάβαζον. ὃ δ' ὡς ἐπῆλθεν, ὑποβε-
βλημένων αὐτῷ κωδίων τε μαλακῶν καὶ ποικίλων

δαπίδων, αἰδεσθεὶς τὸν Ἀγησίλαον οὕτω κατακείμε-
νον κατεκλίνη καὶ αὐτός, ὡς ἔτυχεν, ἐπὶ τῆς πόας χα-
μᾶζε, καίπερ ἐσθῆτα θαυμαστὴν λεπτότητι καὶ βα-
φαῖς ἐνδεδυκώς. ἀσπασάμενοι δ' ἀλλήλους ὁ μὲν Φαρ-
νάβαζος οὐκ ἠπόρει λόγων δικαίων ἅτε δὴ πολλὰ καὶ
μεγάλα Λακεδαιμονίοις χρήσιμος γεγονὼς ἐν τῷ πρὸς
Ἀθηναίους πολέμῳ, νῦν δὲ πορθούμενος ὑπ' αὐτῶν·
ὁ δ' Ἀγησίλαος ὁρῶν τοὺς σὺν αὐτῷ Σπαρτιάτας ὑπ' 3
αἰσχύνης κύπτοντας εἰς τὴν γῆν καὶ διαποροῦντας
(ἀδικούμενον γὰρ ἑώρων τὸν Φαρνάβαζον) "ἡμεῖς"
εἶπεν "ὦ Φαρνάβαζε καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασι-
λέως ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς καὶ
νῦν πολέμιοι γεγονότες πολεμικῶς. ἐν οὖν καὶ σὲ
τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον,
εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. ἀφ' ἧς δ' ἂν ἡμέ- 4
ρας σεαυτὸν ἀξιώσῃς Ἑλλήνων φίλον καὶ σύμμαχον
μᾶλλον ἢ δοῦλον λέγεσθαι βασιλέως, ταύτην νόμιζε
τὴν φάλαγγα καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰς ναῦς καὶ πάντας
ἡμᾶς τῶν σῶν κτημάτων φύλακας εἶναι καὶ τῆς ἐλευ-
θερίας, ἧς ἄνευ καλὸν ἀνθρώποις οὐδὲν οὐδὲ ζηλω-
τόν ἐστιν." ἐκ τούτου λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ Φαρνάβα- 5
ζος ἣν εἶχε διάνοιαν· "ἐγώ" γὰρ εἶπεν, "ἐὰν μὲν
ἄλλον ἐκπέμψῃ βασιλεὺς στρατηγόν, ἔσομαι μεθ'
ὑμῶν, ἐὰν δ' ἐμοὶ παραδῷ τὴν ἡγεμονίαν, οὐδὲν ἐλ-
λείψω προθυμίας ἀμυνόμενος ὑμᾶς καὶ κακῶς ποιῶν
ὑπὲρ ἐκείνου." ταῦτα δ' ἀκούσας ὁ Ἀγησίλαος ἥσθη,
καὶ τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβόμενος καὶ συνεξαναστάς
"εἴθε" εἶπεν "ὦ Φαρνάβαζε τοιοῦτος ὢν φίλος ἡμῖν
γένοιο μᾶλλον ἢ πολέμιος."

Ἀπιόντος δὲ τοῦ Φαρναβάζου μετὰ τῶν φίλων, ὁ 13
υἱὸς ὑπολειφθεὶς προσέδραμε τῷ Ἀγησιλάῳ καὶ μει-
διῶν εἶπεν "ἐγώ σε ξένον ὦ Ἀγησίλαε ποιοῦμαι·"

καὶ παλτὸν ἔχων ἐν τῇ χειρὶ δίδωσιν αὐτῷ. δεξάμενος οὖν ὁ Ἀγησίλαος καὶ ἡσθεὶς τῇ τ' ὄψει καὶ τῇ φιλοφροσύνῃ τοῦ παιδὸς ἐπεσκόπει τοὺς παρόντας, εἴ τις ἔχοι τι τοιοῦτον οἷον ἀντιδοῦναι καλῷ καὶ γεν-
2 ναίῳ δῶρον. ἰδὼν δ' ἵππον Ἀδαίου τοῦ γραφέως κεκοσμημένον φαλάροις, ταχὺ ταῦτα περισπάσας τῷ μειρακίῳ δίδωσι. καὶ τὸ λοιπὸν οὐκ ἐπαύετο μεμνημένος, ἀλλὰ καὶ χρόνῳ περιιόντι τὸν οἶκον ἀποστερηθέντος αὐτοῦ καὶ φυγόντος ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν εἰς Πελοπόννησον ἰσχυρῶς ἐπεμελεῖτο. καί τι καὶ τῶν
3 ἐρωτικῶν αὐτῷ συνέπραξεν. ἠράσθη γὰρ ἀθλητοῦ παιδὸς ἐξ Ἀθηνῶν· ἐπεὶ δὲ μέγας ὢν καὶ σκληρὸς Ὀλυμπίασιν ἐκινδύνευσεν ἐκκριθῆναι, καταφεύγει πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὁ Πέρσης δεόμενος ὑπὲρ τοῦ παιδός· ὃ δὲ καὶ τοῦτο βουλόμενος αὐτῷ χαρίζεσθαι μάλα μόλις διεπράξατο σὺν πολλῇ πραγματείᾳ. τἆλλα μὲν γὰρ ἦν ἀκριβὴς καὶ νόμιμος, ἐν δὲ τοῖς φιλικοῖς
4 πρόφασιν ἐνόμιζεν εἶναι τὸ λίαν δίκαιον. φέρεται γοῦν ἐπιστόλιον αὐτοῦ πρὸς Ἰδριέα τὸν Κᾶρα τοιοῦτο· "Νικίας εἰ μὲν μὴ ἀδικεῖ, ἄφες, εἰ δ' ἀδικεῖ, ἡμῖν ἄφες, πάντως δ' ἄφες." ἐν μὲν οὖν τοῖς πλείστοις τοιοῦτος ὑπὲρ τῶν φίλων ὁ Ἀγησίλαος· ἔστι δ' ὅπου πρὸς τὸ συμφέρον ἐχρῆτο τῷ καιρῷ μᾶλλον, ὡς ἐδήλωσεν ἀναζυγῆς αὐτῷ θορυβωδεστέρας γενομένης ἀσθενοῦντα καταλιπὼν τὸν ἐρώμενον. ἐκείνου γὰρ δεομένου καὶ καλοῦντος αὐτὸν ἀπιόντα μεταστραφεὶς εἶπεν ὡς χαλεπὸν ἐλεεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν.

14 Τουτὶ μὲν Ἱερώνυμος ὁ φιλόσοφος ἱστόρηκεν· ἤδη δὲ περιιόντος ἐνιαυτοῦ δευτέρου τῇ στρατηγίᾳ πολὺς ἄνω λόγος ἐχώρει τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ δόξα θαυμαστὴ κατεῖχε τῆς τε σωφροσύνης αὐτοῦ καὶ εὐτελείας

καὶ μετριότητος. ἐσκήνου μὲν γὰρ ἀποδημῶν καθ'
αὑτὸν ἐν τοῖς ἁγιωτάτοις ἱεροῖς, ἃ μὴ πολλοὶ καθ-
ορῶσιν ἄνθρωποι πράττοντας ἡμᾶς, τούτων τοὺς
θεοὺς ποιούμενος ἐπόπτας καὶ μάρτυρας· ἐν δὲ χι-
λιάσι στρατιωτῶν τοσαύταις οὐ ῥᾳδίως ἄν τις εἶδε
φαυλοτέραν στιβάδα τῆς Ἀγησιλάου. πρός τε θάλ- 2
πος οὕτω καὶ ψῦχος εἶχεν ὥσπερ μόνος ἀεὶ χρῆσθαι
ταῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ κεκραμέναις ὥραις πεφυκώς. ἥδι-
στον δὲ θέαμα τοῖς κατοικοῦσι τὴν Ἀσίαν Ἕλλησιν
ἦσαν οἱ πάλαι βαρεῖς καὶ ἀφόρητοι καὶ διαρρέοντες
ὑπὸ πλούτου καὶ τρυφῆς ὕπαρχοι καὶ στρατηγοὶ δε-
διότες καὶ θεραπεύοντες ἄνθρωπον ἐν τρίβωνι περι-
ιόντα λιτῷ, καὶ πρὸς ἓν ῥῆμα βραχὺ καὶ Λακωνικὸν
ἁρμόζοντες ἑαυτοὺς καὶ μετασχηματίζοντες, ὥστε
πολλοῖς ἐπῄει τὰ τοῦ Τιμοθέου λέγειν, "Ἄρης τύραν-
νος, χρυσὸν δὲ Ἑλλὰς οὐ δέδοικε."

Κινουμένης δὲ τῆς Ἀσίας καὶ πολλαχοῦ πρὸς ἀπό- 15
στασιν ὑπεικούσης ἁρμοσάμενος τὰς αὐτόθι πόλεις,
καὶ ταῖς πολιτείαις δίχα φόνου καὶ φυγῆς ἀνθρώπων
ἀποδοὺς τὸν προσήκοντα κόσμον, ἐγνώκει πρόσω
χωρεῖν καὶ τὸν πόλεμον διάρας ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς
θαλάττης περὶ τοῦ σώματος βασιλεῖ καὶ τῆς ἐν Ἐκβα-
τάνοις καὶ Σούσοις εὐδαιμονίας διαμάχεσθαι, καὶ
περισπάσαι πρῶτον αὐτοῦ τὴν σχολήν, ὡς μὴ καθ-
έζοιτο τοὺς πολέμους βραβεύων τοῖς Ἕλλησι καὶ δια-
φθείρων τοὺς δημαγωγούς. ἐν τούτῳ δ' ἀφικνεῖται 2
πρὸς αὐτὸν Ἐπικυδίδας ὁ Σπαρτιάτης ἀπαγγέλλων
ὅτι πολὺς περιέστηκε τὴν Σπάρτην πόλεμος Ἑλληνι-
κὸς καὶ καλοῦσιν ἐκεῖνον οἱ ἔφοροι καὶ κελεύουσι τοῖς
οἴκοι βοηθεῖν. ὦ βάρβαρ' ἐξευρόντες Ἕλληνες κακά·
τί γὰρ ἄν τις ἄλλο τὸ φθόνον ἐκεῖνον προσείποι καὶ
τὴν τότε σύστασιν καὶ σύνταξιν ἐφ' ἑαυτοὺς τῶν Ἑλ-

λήνων; οἳ τῆς τύχης ἄνω φερομένης ἐπελάβοντο, καὶ
τὰ ὅπλα πρὸς τοὺς βαρβάρους βλέποντα καὶ τὸν πό-
λεμον ἤδη τῆς Ἑλλάδος ἐξῳκισμένον αὖθις εἰς ἑαυ-
3 τοὺς ἔτρεψαν. οὐ γὰρ ἔγωγε συμφέρομαι τῷ Κοριν-
θίῳ Δημαράτῳ μεγάλης ἡδονῆς ἀπολελεῖφθαι φή-
σαντι τοὺς μὴ θεασαμένους Ἕλληνας Ἀλέξανδρον ἐν
τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον, ἀλλ' εἰκότως ἂν οἶμαι
δακρῦσαι, συννοήσαντας ὅτι ταῦτ' Ἀλεξάνδρῳ καὶ
Μακεδόσιν ἀπέλιπον οἳ τότε τοὺς τῶν Ἑλλήνων
στρατηγοὺς περὶ Λεῦκτρα καὶ Κορώνειαν καὶ Κόριν-
4 θον καὶ Ἀρκαδίαν κατανήλωσαν. Ἀγησιλάῳ μέντοι
οὐδὲν κρεῖσσον ἢ μεῖζόν ἐστι τῆς ἀναχωρήσεως ἐκεί-
νης διαπεπραγμένον, οὐδὲ γέγονε παράδειγμα πειθ-
αρχίας καὶ δικαιοσύνης ἕτερον κάλλιον. ὅπου γὰρ
Ἀννίβας ἤδη κακῶς πράττων καὶ περιωθούμενος ἐκ
τῆς Ἰταλίας μάλα μόλις ὑπήκουσε τοῖς ἐπὶ τὸν οἴ-
κοι πόλεμον καλοῦσιν, Ἀλέξανδρος δὲ καὶ προσεπ-
έσκωψε πυθόμενος τὴν πρὸς Ἆγιν Ἀντιπάτρου μά-
χην, εἰπὼν „ἔοικεν ὦ ἄνδρες, ὅτε Δαρεῖον ἡμεῖς
ἐνικῶμεν ἐνταῦθα, ἐκεῖ τις ἐν Ἀρκαδίᾳ γεγονέναι
5 μυομαχία," πῶς οὐκ ἦν ἄξιον τὴν Σπάρτην μακαρί-
σαι τῆς Ἀγησιλάου τιμῆς πρὸς ταύτην καὶ πρὸς τοὺς
νόμους τῆς εὐλαβείας; ὃς ἅμα τῷ τὴν σκυτάλην ἐλ-
θεῖν εὐτυχίαν τοσαύτην καὶ δύναμιν παροῦσαν καὶ
τηλικαύτας ἐλπίδας ὑφηγουμένας ἀφεὶς καὶ προέμε-
νος εὐθὺς ἀπέπλευσεν ἀτελευτήτῳ ἐπὶ ἔργῳ, πολὺν
ἑαυτοῦ πόθον τοῖς συμμάχοις ἀπολιπών, καὶ μά-
λιστα δὴ τὸν Ἐρασιστράτου τοῦ Φαίακος ἐλέγξας
λόγον, εἰπόντος ὡς εἰσὶ δημοσίᾳ μὲν Λακεδαιμόνιοι
6 βελτίονες ἰδίᾳ δ' Ἀθηναῖοι. βασιλέα γὰρ ἑαυτὸν καὶ
στρατηγὸν ἄριστον ἐπιδειξάμενος, ἔτι βελτίονα καὶ
ἡδίονα τοῖς χρωμένοις ἰδίᾳ φίλον καὶ συνήθη παρ-

ἔσχεν. τοῦ δὲ Περσικοῦ νομίσματος χάραγμα τοξότην ἔχοντος, ἀναζευγνύων ἔφη μυρίοις τοξόταις ὑπὸ βασιλέως ἐξελαύνεσθαι τῆς Ἀσίας· τοσούτων γὰρ εἰς Ἀθήνας καὶ Θήβας κομισθέντων καὶ διαδοθέντων τοῖς δημαγωγοῖς ἐξεπολεμώθησαν οἱ δῆμοι πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας.

Ὡς δὲ διαβὰς τὸν Ἑλλήσποντον ἐβάδιζε διὰ τῆς 16
Θρᾴκης, ἐδεήθη μὲν οὐδενὸς τῶν βαρβάρων, πέμπων
δὲ πρὸς ἑκάστους ἐπυνθάνετο πότερον ὡς φιλίαν ἢ
ὡς πολεμίαν διαπορεύηται τὴν χώραν. οἱ μὲν οὖν
ἄλλοι πάντες φιλικῶς ἐδέχοντο καὶ παρέπεμπον, ὡς
ἕκαστος δυνάμεως εἶχεν· οἱ δὲ καλούμενοι Τράλλεις,
οἷς καὶ Ξέρξης ἔδωκεν, ὡς λέγεται, δῶρα, τῆς διόδου
μισθὸν ᾔτουν τὸν Ἀγησίλαον ἑκατὸν ἀργυρίου τά-
λαντα καὶ τοσαύτας γυναῖκας. ὁ δὲ κατειρωνευσάμε- 2
νος αὐτοὺς καὶ φήσας "τί οὖν οὐκ εὐθὺς ἦλθον ληψό-
μενοι;" προῆγε, καὶ συμβαλὼν αὐτοῖς παρατεταγμέ-
νοις ἐτρέψατο καὶ διέφθειρε πολλούς. τὸ δ' αὐτὸ καὶ
τῷ βασιλεῖ τῶν Μακεδόνων ἐρώτημα προσέπεμψε·
φήσαντος δὲ βουλεύσεσθαι "βουλευέσθω τοίνυν ἐκεῖ-
νος" εἶπεν, "ἡμεῖς δὲ δὴ πορευόμεθα." θαυμάσας
οὖν τὴν τόλμαν αὐτοῦ καὶ δείσας ὁ βασιλεὺς ἐκέλευ-
σεν ὡς φίλον προάγειν. τῶν δὲ Θετταλῶν τοῖς πολε- 3
μίοις συμμαχούντων ἐπόρθει τὴν χώραν. εἰς δὲ Λά-
ρισαν ἔπεμψε Ξενοκλέα καὶ Σκύθην περὶ φιλίας· συλ-
ληφθέντων δὲ τούτων καὶ παραφυλασσομένων οἱ
μὲν ἄλλοι βαρέως φέροντες ᾤοντο δεῖν τὸν Ἀγησί-
λαον περιστρατοπεδεύσαντα πολιορκεῖν τὴν Λάρι-
σαν, ὁ δὲ φήσας οὐκ ἂν ἐθελῆσαι Θεσσαλίαν ὅλην
λαβεῖν ἀπολέσας τῶν ἀνδρῶν τὸν ἕτερον ὑποσπόν-
δους αὐτοὺς ἀπέλαβεν. καὶ τοῦτ' ἴσως ἐπ' Ἀγησιλάῳ 4
θαυμαστὸν οὐκ ἦν, ὃς πυθόμενος μάχην μεγάλην

γεγονέναι περὶ Κόρινθον καὶ Σπαρτιατῶν μὲν ὀλί-
γους παντάπασι τεθνηκέναι παμπόλλους δὲ τῶν πο-
λεμίων, οὐκ ὤφθη περιχαρὴς οὐδ' ἐπηρμένος, ἀλλὰ
καὶ πάνυ βαρὺ στενάξας "φεῦ τῆς Ἑλλάδος" ἔφη
"τοσούτους ἄνδρας ἀπολωλεκυίας ὑφ' αὑτῆς, ὅσοι
ζῶντες ἐδύναντο νικᾶν ὁμοῦ σύμπαντας τοὺς βαρβά-
8 ρους μαχόμενοι." τῶν δὲ Φαρσαλίων προσκειμένων
αὐτῷ καὶ κακούντων τὸ στράτευμα, πεντακοσίοις
ἱππεῦσιν ἐμβαλεῖν κελεύσας σὺν αὐτῷ καὶ τρεψάμε-
νος ἔστησε τρόπαιον ὑπὸ τῷ Ναρθακίῳ. καὶ τὴν
νίκην ὑπερηγάπησεν ἐκείνην, ὅτι συστησάμενος ἱπ-
πικὸν αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τούτῳ μόνῳ τοὺς μέγιστον
ἐφ' ἱππικῇ φρονοῦντας ἐκράτησεν.

17 Ἐνταῦθα Διφρίδας οἴκοθεν ἔφορος ὢν ἀπήντησεν
αὐτῷ κελεύων εὐθὺς ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Βοιωτίαν. ὁ
δέ, καίπερ ἀπὸ μείζονος παρασκευῆς ὕστερον τοῦτο
ποιῆσαι διανοούμενος, οὐδὲν ᾤετο δεῖν ἀπειθεῖν τοῖς
ἄρχουσιν, ἀλλὰ τοῖς τε μεθ' ἑαυτοῦ προεῖπεν ἐγγὺς
εἶναι τὴν ἡμέραν ἐφ' ἣν ἐξ Ἀσίας ἥκουσι, καὶ δύο
μόρας μετεπέμψατο τῶν περὶ Κόρινθον στρατευομέ-
2 νων. οἱ δ' ἐν τῇ πόλει Λακεδαιμόνιοι τιμῶντες αὐ-
τὸν ἐκήρυξαν τῶν νέων ἀπογράφεσθαι τὸν βουλό-
μενον τῷ βασιλεῖ βοηθεῖν· ἀπογραψαμένων δὲ
πάντων προθύμως, οἱ ἄρχοντες πεντήκοντα τοὺς
ἀκμαιοτάτους καὶ ῥωμαλεωτάτους ἐκλέξαντες ἀπ-
έστειλαν. ὁ δ' Ἀγησίλαος εἴσω Πυλῶν παρελθὼν καὶ
διοδεύσας τὴν Φωκίδα φίλην οὖσαν, ἐπεὶ τῆς Βοι-
ωτίας πρῶτον ἐπέβη καὶ περὶ τὴν Χαιρώνειαν κατ-
εστρατοπέδευσεν, ἅμα μὲν τὸν ἥλιον ἐκλείποντα καὶ
γινόμενον μηνοειδῆ κατεῖδεν, ἅμα δ' ἤκουσε τεθνάναι
Πείσανδρον ἡττημένον ναυμαχίᾳ περὶ Κνίδον ὑπὸ
3 Φαρναβάζου καὶ Κόνωνος. ἠχθέσθη μὲν οὖν, ὡς

εἰκός, ἐπὶ τούτοις καὶ διὰ τὸν ἄνδρα καὶ διὰ τὴν πό-
λιν, ὅπως δὲ μὴ τοῖς στρατιώταις ἐπὶ μάχην βαδί-
ζουσιν ἀθυμία καὶ φόβος ἐμπέσῃ, τἀναντία λέγειν
ἐκέλευσε τοὺς ἀπὸ θαλάττης ἥκοντας, ὅτι νικῶσι τῇ
ναυμαχίᾳ· καὶ προελθὼν αὐτὸς ἐστεφανωμένος ἔθυ-
σεν εὐαγγέλια καὶ διέπεμπε μερίδας τοῖς φίλοις ἀπὸ
τῶν τεθυμένων.

Ἐπεὶ δὲ προϊὼν καὶ γενόμενος ἐν Κορωνείᾳ κατ- 18
εῖδε τοὺς πολεμίους καὶ κατώφθη, παρετάξατο δοὺς
Ὀρχομενίοις τὸ εὐώνυμον κέρας, αὐτὸς δὲ τὸ δεξιὸν
ἐπῆγεν. οἱ δὲ Θηβαῖοι τὸ μὲν δεξιὸν εἶχον αὐτοί, τὸ
δ' εὐώνυμον Ἀργεῖοι. λέγει δὲ τὴν μάχην ὁ Ξενοφῶν
ἐκείνην οἵαν οὐκ ἄλλην τῶν πώποτε γενέσθαι, καὶ
παρῆν αὐτὸς τῷ Ἀγησιλάῳ συναγωνιζόμενος, ἐξ
Ἀσίας διαβεβηκώς. ἡ μὲν οὖν πρώτη σύρραξις οὐκ 2
ἔσχεν ὠθισμὸν οὐδ' ἀγῶνα πολύν, ἀλλ' οἵ τε Θηβαῖοι
ταχὺ τοὺς Ὀρχομενίους ἐτρέψαντο καὶ τοὺς Ἀργείους
ὁ Ἀγησίλαος· ἐπεὶ δ' ἀκούσαντες ἀμφότεροι τὰ εὐ-
ώνυμα πιέζεσθαι καὶ φεύγειν ἀνέστρεψαν, ἐνταῦθα
τῆς νίκης ἀκινδύνου παρούσης εἰ τῆς κατὰ στόμα
μάχης ὑφέσθαι τοῖς Θηβαίοις ἠθέλησε καὶ παίειν
ἑπόμενος παραλλάξαντας, ὑπὸ θυμοῦ καὶ φιλονει-
κίας ἐναντίος ἐχώρει τοῖς ἀνδράσιν, ὤσασθαι κατὰ
κράτος βουλόμενος. οἱ δ' οὐχ ἧττον ἐρρωμένως ἐδέ- 3
ξαντο, καὶ μάχη γίνεται δι' ὅλου μὲν ἰσχυρὰ τοῦ στρα-
τεύματος, ἰσχυροτάτη δὲ κατ' ἐκεῖνον αὐτὸν ἐν τοῖς
πεντήκοντα τεταγμένον, ὧν εἰς καιρὸν ἔοικεν ἡ φιλο-
τιμία τῷ βασιλεῖ γενέσθαι καὶ σωτήριος· ἀγωνιζόμε-
νοι γὰρ ἐκθύμως καὶ προκινδυνεύοντες ἄτρωτον μὲν
αὐτὸν οὐκ ἐδυνήθησαν φυλάξαι, πολλὰς δὲ διὰ τῶν
ὅπλων δεξάμενον εἰς τὸ σῶμα πληγὰς δόρασι καὶ ξί-
φεσι μόλις ἀνήρπασαν ζῶντα, καὶ συμφράξαντες πρὸ

4 αὐτοῦ πολλοὺς μὲν ἀνῄρουν πολλοὶ δ' ἔπιπτον. ὡς δὲ μέγα ἔργον ἦν ὤσασθαι προτροπάδην τοὺς Θηβαίους, ἠναγκάσθησαν ὅπερ ἐξ ἀρχῆς οὐκ ἐβούλοντο ποιῆσαι· διέστησαν γὰρ αὐτοῖς τὴν φάλαγγα καὶ διέσχον, εἶτ' ἀτακτότερον ἤδη πορευομένους, ὡς διεξέπεσον, ἀκολουθοῦντες καὶ παραθέοντες ἐκ πλαγίων ἔπαιον. οὐ μὴν ἐτρέψαντό γε, ἀλλ' ἀπεχώρησαν οἱ Θηβαῖοι πρὸς τὸν Ἑλικῶνα μέγα τῇ μάχῃ φρονοῦντες ὡς ἀήττητοι καθ' αὑτοὺς γεγονότες.

19 Ἀγησίλαος δέ, καίπερ ὑπὸ τραυμάτων πολλῶν κακῶς τὸ σῶμα διακείμενος, οὐ πρότερον ἐπὶ σκηνὴν ἀπῆλθεν ἢ φοράδην ἐνεχθῆναι πρὸς τὴν φάλαγγα καὶ τοὺς νεκροὺς ἰδεῖν ἐντὸς τῶν ὅπλων συγκεκομισμένους. ὅσοι μέντοι τῶν πολεμίων εἰς τὸ ἱερὸν κατέφυ-
2 γον, πάντας ἐκέλευσεν ἀφεθῆναι· πλησίον γὰρ ὁ νεὼς ἐστιν ὁ τῆς Ἰτωνίας Ἀθηνᾶς, καὶ πρὸ αὐτοῦ τρόπαιον ἕστηκεν, ὃ πάλαι Βοιωτοὶ Σπάρτωνος στρατηγοῦντος ἐνταῦθα νικήσαντες Ἀθηναίους καὶ Τολμίδην ἀποκτείναντες ἔστησαν. ἅμα δ' ἡμέρᾳ βουλόμενος ἐξελέγξαι τοὺς Θηβαίους ὁ Ἀγησίλαος εἰ διαμαχοῦνται, στεφανοῦσθαι μὲν ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας, αὐλεῖν δὲ τοὺς αὐλητάς, ἱστάναι δὲ καὶ κοσμεῖν
3 τρόπαιον ὡς νενικηκότας. ὡς δ' ἔπεμψαν οἱ πολέμιοι νεκρῶν ἀναίρεσιν αἰτοῦντες, ἐσπείσατο, καὶ τὴν νίκην οὕτως ἐκβεβαιωσάμενος εἰς Δελφοὺς ἀπεκομίσθη Πυθίων ἀγομένων, καὶ τήν τε πομπὴν ἐπετέλει τῷ θεῷ καὶ τὴν δεκάτην ἀπέθυε τῶν ἐκ τῆς Ἀσίας λαφύρων, ἑκατὸν ταλάντων γενομένην.

4 Ἐπεὶ δ' ἀπενόστησεν οἴκαδε, προσφιλὴς μὲν ἦν εὐθὺς τοῖς πολίταις καὶ περίβλεπτος ἀπὸ τοῦ βίου καὶ τῆς διαίτης· οὐ γάρ, ὥσπερ οἱ πλεῖστοι τῶν στρατηγῶν, καινὸς ἐπανῆλθεν ἀπὸ τῆς ξένης καὶ κε-

κινημένος ὑπ' ἀλλοτρίων ἐθῶν, δυσκολαίνων πρὸς
τὰ οἴκοι καὶ ζυγομαχῶν, ἀλλ' ὁμοίως τοῖς μηδεπώ-
ποτε τὸν Εὐρώταν διαβεβηκόσι τὰ παρόντα τιμῶν
καὶ στέργων οὐ δεῖπνον ἤλλαξεν, οὐ λουτρόν, οὐ θε-
ραπείαν γυναικός, οὐχ ὅπλων κόσμον, οὐκ οἰκίας 5
κατασκευήν, ἀλλὰ καὶ τὰς θύρας ἀφῆκεν οὕτως οὔσας
σφόδρα παλαιὰς ὡς δοκεῖν εἶναι ταύτας ἐκείνας ἃς
ἐπέθηκεν Ἀριστόδημος. καὶ τὸ κάνναθρόν φησιν ὁ
Ξενοφῶν οὐδέν τι σεμνότερον εἶναι τῆς ἐκείνου θυ-
γατρὸς ἢ τῶν ἄλλων. κάνναθρα δὲ καλοῦσιν εἴδωλα
γρυπῶν ξύλινα καὶ τραγελάφων, ἐν οἷς κομίζουσι τὰς
παῖδας ἐν ταῖς πομπαῖς. ὁ μὲν οὖν Ξενοφῶν ὄνομα 6
τῆς Ἀγησιλάου θυγατρὸς οὐ γέγραφε, καὶ ὁ Δικαίαρ-
χος ἐπηγανάκτησεν ὡς μήτε τὴν Ἀγησιλάου θυγατέρα
μήτε τὴν Ἐπαμεινώνδου μητέρα γινωσκόντων ἡμῶν·
ἡμεῖς δ' εὕρομεν ἐν ταῖς Λακωνικαῖς ἀναγραφαῖς
ὀνομαζομένην γυναῖκα μὲν Ἀγησιλάου Κλεόραν, θυ-
γατέρας δ' Εὐπωλίαν καὶ Προλύταν. ἔστι δὲ καὶ λόγ-
χην ἰδεῖν αὐτοῦ κειμένην ἄχρι νῦν ἐν Λακεδαίμονι
μηδὲν τῶν ἄλλων διαφέρουσαν.

Οὐ μὴν ἀλλ' ὁρῶν ἐνίους τῶν πολιτῶν ἀπὸ ἱππο- 20
τροφίας δοκοῦντας εἶναί τινας καὶ μεγάλα φρονοῦν-
τας ἔπεισε τὴν ἀδελφὴν Κυνίσκαν ἅρμα καθεῖσαν
Ὀλυμπίασιν ἀγωνίσασθαι, βουλόμενος ἐνδείξασθαι
τοῖς Ἕλλησιν ὡς οὐδεμιᾶς ἐστιν ἀρετῆς ἀλλὰ πλούτου
καὶ δαπάνης ἡ νίκη. Ξενοφῶντα δὲ τὸν σοφὸν ἔχων 2
μεθ' ἑαυτοῦ σπουδαζόμενον ἐκέλευε τοὺς παῖδας ἐν
Λακεδαίμονι τρέφειν μεταπεμψάμενον, ὡς μαθησο-
μένους τῶν μαθημάτων τὸ κάλλιστον, ἄρχεσθαι καὶ
ἄρχειν. τοῦ δὲ Λυσάνδρου τετελευτηκότος εὑρὼν
ἑταιρείαν πολλὴν συνεστῶσαν, ἣν ἐκεῖνος εὐθὺς ἐπ-
ανελθὼν ἀπὸ τῆς Ἀσίας συνέστησεν ἐπὶ τὸν Ἀγησι-

λαον, ὥρμησεν αὐτὸν ἐξελέγχειν οἷος ἦν ζῶν πολί-
3 της· καὶ λόγον ἀναγνοὺς ἐν βιβλίῳ ἀπολελειμμένον,
ὃν ἔγραψε μὲν Κλέων ὁ Ἁλικαρνασσεύς, ἔμελλε δὲ λέ-
γειν ἀναλαβὼν ὁ Λύσανδρος ἐν τῷ δήμῳ περὶ πρα-
γμάτων καινῶν καὶ μεταστάσεως τοῦ πολιτεύματος,
ἠθέλησεν εἰς μέσον ἐξενεγκεῖν. ἐπεὶ δέ τις τῶν γε-
ρόντων τὸν λόγον ἀναγνοὺς καὶ φοβηθεὶς τὴν δεινό-
τητα συνεβούλευσε μὴ τὸν Λύσανδρον ἀνορύττειν
ἀλλὰ τὸν λόγον μᾶλλον αὐτῷ συγκατορύττειν, ἐπεί-
4 σθη καὶ καθησύχαζεν. τοὺς δ' ὑπεναντιουμένους
αὐτῷ φανερῶς μὲν οὐκ ἔβλαπτε, διαπραττόμενος δὲ
πέμπεσθαί τινας ἀεὶ στρατηγοὺς καὶ ἄρχοντας ἐξ αὐ-
τῶν ἐπεδείκνυε γενομένους ἐν ταῖς ἐξουσίαις πονη-
ροὺς καὶ πλεονέκτας, εἶτα κρινομένοις πάλιν αὖ
βοηθῶν καὶ συναγωνιζόμενος οἰκείους ἐκ διαφόρων
ἐποιεῖτο καὶ μεθίστη πρὸς αὑτόν, ὥστε μηθένα ἀν-
5 τίπαλον εἶναι. ὁ γὰρ ἕτερος βασιλεὺς Ἀγησίπολις,
ἅτε δὴ πατρὸς μὲν ὢν φυγάδος, ἡλικίᾳ δὲ παντάπασι
μειράκιον, φύσει δὲ πρᾶος καὶ κόσμιος, οὐ πολλὰ τῶν
πολιτικῶν ἔπραττεν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτον ἐποι-
εῖτο χειροήθη. συσσιτοῦσι γὰρ οἱ βασιλεῖς εἰς τὸ αὐτὸ
6 φοιτῶντες φιδίτιον, ὅταν ἐπιδημῶσιν. εἰδὼς οὖν
ἔνοχον ὄντα τοῖς ἐρωτικοῖς τὸν Ἀγησίπολιν ὥσπερ ἦν
αὐτός, ἀεί τινος ὑπῆρχε λόγου περὶ τῶν ἐν ὥρᾳ, καὶ
προῆγε τὸν νεανίσκον εἰς ταὐτὸ καὶ συνήρα καὶ συν-
έπραττε, τῶν Λακωνικῶν ἐρώτων οὐδὲν αἰσχρὸν
αἰδῶ δὲ πολλὴν καὶ φιλοτιμίαν καὶ ζῆλον ἀρετῆς
ἐχόντων, ὡς ἐν τοῖς περὶ Λυκούργου γέγραπται.

21 Μέγιστον οὖν δυνάμενος ἐν τῇ πόλει διαπράττε-
ται Τελευτίαν τὸν ὁμομήτριον ἀδελφὸν ἐπὶ τοῦ ναυ-
τικοῦ γενέσθαι· καὶ στρατευσάμενος εἰς Κόρινθον
αὐτὸς μὲν ᾕρει κατὰ γῆν τὰ μακρὰ τείχη, ταῖς δὲ ναυ-

σὶν ὁ Τελευτίας ... Ἀργείων δὲ τὴν Κόρινθον ἐχόν-
των τότε καὶ τὰ Ἴσθμια συντελούντων, ἐπιφανεὶς
ἐκείνους μὲν ἐξήλασεν ἄρτι τῷ θεῷ τεθυκότας, τὴν
παρασκευὴν ἅπασαν ἀπολιπόντας· ἐπεὶ δὲ τῶν Κο- 2
ρινθίων ὅσοι φυγάδες ἔτυχον παρόντες ἐδεήθησαν
αὐτοῦ τὸν ἀγῶνα διαθεῖναι, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησεν,
αὐτῶν δ' ἐκείνων διατιθέντων καὶ συντελούντων
παρέμεινε καὶ παρέσχεν ἀσφάλειαν. ὕστερον δ' ἀπελ-
θόντος αὐτοῦ πάλιν ὑπ' Ἀργείων ἤχθη τὰ Ἴσθμια,
καὶ τινὲς μὲν ἐνίκησαν πάλιν, εἰσὶ δ' οἳ νενικηκότες
πρότερον ἡττημένοι δ' ὕστερον ἀνεγράφησαν. ἐπὶ 3
τούτῳ δὲ πολλὴν ἀπέφηνε δειλίαν κατηγορεῖν ἑαυ-
τῶν τοὺς Ἀργείους ὁ Ἀγησίλαος, εἰ σεμνὸν οὕτω καὶ
μέγα τὴν ἀγωνοθεσίαν ἡγούμενοι μάχεσθαι περὶ αὐ-
τῆς οὐκ ἐτόλμησαν. αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα πάντα με-
τρίως ᾤετο δεῖν ἔχειν, καὶ τοὺς μὲν οἴκοι χοροὺς καὶ
ἀγῶνας ἐπεκόσμει καὶ συμπαρῆν ἀεὶ φιλοτιμίας καὶ
σπουδῆς μεστὸς ὢν καὶ οὔτε παίδων οὔτε παρθένων
ἁμίλλης ἀπολειπόμενος, ἃ δὲ τοὺς ἄλλους ἑώρα θαυ-
μάζοντας ἐδόκει μηδὲ γινώσκειν. καί ποτε Καλλιπ- 4
πίδης ὁ τῶν τραγῳδιῶν ὑποκριτής, ὄνομα καὶ δόξαν
ἔχων ἐν τοῖς Ἕλλησι καὶ σπουδαζόμενος ὑπὸ πάντων,
πρῶτον μὲν ἀπήντησεν αὐτῷ καὶ προσεῖπεν, ἔπειτα
σοβαρῶς εἰς τοὺς συμπεριπατοῦντας ἐμβαλὼν ἑαυ-
τὸν ἐπεδείκνυτο νομίζων ἐκεῖνον ἄρξειν τινὸς φιλο-
φροσύνης, τέλος δ' εἶπεν "οὐκ ἐπιγινώσκεις με ὦ
βασιλεῦ;" κἀκεῖνος ἀποβλέψας πρὸς αὐτὸν εἶπεν
"ἀλλ' οὐ σύ γε ἐσσὶ Καλλιππίδας ὁ δεικηλίκτας;"
οὕτω δὲ Λακεδαιμόνιοι τοὺς μίμους καλοῦσιν. παρα- 5
καλούμενος δὲ πάλιν ἀκοῦσαι τοῦ τὴν ἀηδόνα μιμου-
μένου παρῃτήσατο φήσας "αὐτᾶς ἄκουκα." τοῦ δ'
ἰατροῦ Μενεκράτους, ἐπεὶ κατατυχὼν ἔν τισιν ἀπ-

ἐγνωσμέναις θεραπείαις Ζεὺς ἐπεκλήθη, φορτικῶς
ταύτῃ χρωμένου τῇ προσωνυμίᾳ καὶ δὴ καὶ πρὸς
ἐκεῖνον ἐπιστεῖλαι τολμήσαντος οὕτως "Μενεκράτης
Ζεὺς βασιλεῖ Ἀγησιλάῳ χαίρειν," ἀντέγραψε "βασι-
λεὺς Ἀγησίλαος Μενεκράτει ὑγιαίνειν."

22 Διατρίβοντος δὲ περὶ τὴν Κορινθίων αὐτοῦ καὶ
τὸ Ἡραῖον εἰληφότος καὶ τὰ αἰχμάλωτα τοὺς στρα-
τιώτας ἄγοντας καὶ φέροντας ἐπιβλέποντος, ἀφί-
κοντο πρέσβεις ἐκ Θηβῶν περὶ φιλίας. ὁ δὲ μισῶν
μὲν ἀεὶ τὴν πόλιν, οἰόμενος δὲ τότε καὶ συμφέρειν
ἐνυβρίσαι, προσεποιεῖτο μήθ' ὁρᾶν αὐτοὺς μήτ' ἀκού-
2 ειν ἐντυγχανόντων. ἔπαθε δὲ πρᾶγμα νεμεσητόν·
οὔπω γὰρ ἀπηλλαγμένων τῶν Θηβαίων ἧκόν τινες
ἀπαγγέλλοντες αὐτῷ τὴν μόραν ὑπ' Ἰφικράτους κα-
τακεκόφθαι. καὶ πάθος τοῦτο μέγα διὰ πολλοῦ χρό-
νου συνέπεσεν αὐτοῖς· πολλοὺς γὰρ ἄνδρας ἀγαθοὺς
ἀπέβαλον κρατηθέντας ὑπό τε πελταστῶν ὁπλίτας
3 καὶ μισθοφόρων Λακεδαιμονίους. ἀνεπήδησε μὲν
οὖν εὐθὺς ὁ Ἀγησίλαος ὡς βοηθήσων· ἐπεὶ δ' ἔγνω
διαπεπραγμένους, αὖθις εἰς τὸ Ἡραῖον ἧκε, καὶ τοὺς
Βοιωτοὺς τότε προσελθεῖν κελεύσας ἐχρημάτιζεν. ὡς
δ' ἀνθυβρίζοντες ἐκεῖνοι τῆς μὲν εἰρήνης οὐκ ἐμέ-
μνηντο, παρεθῆναι δὲ ἠξίουν εἰς Κόρινθον, ὀργι-
σθεὶς ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν "εἴγε βούλεσθε τοὺς φίλους
ὑμῶν ἰδεῖν μέγα φρονοῦντας ἐφ' οἷς εὐτυχοῦσιν, αὔ-
4 ριον ἀσφαλῶς ὑμῖν τοῦτο ὑπάρξει." καὶ παραλαβὼν
αὐτοὺς τῇ ὑστεραίᾳ τήν τε χώραν τῶν Κορινθίων
ἔκοπτε καὶ πρὸς τὴν πόλιν αὐτὴν προσῆλθεν. οὕτω
δὲ τοὺς Κορινθίους ἐξελέγξας ἀμύνεσθαι μὴ τολ-
μῶντας, ἀφῆκε τὴν πρεσβείαν. αὐτὸς δὲ τοὺς περι-
λελειμμένους ἄνδρας ἐκ τῆς μόρας ἀναλαβὼν ἀπ-
ῆγεν εἰς Λακεδαίμονα, πρὸ ἡμέρας ποιούμενος τὰς

ἀναζεύξεις καὶ πάλιν σκοταίους τὰς καταλύσεις, ὅπως οἱ μισοῦντες καὶ βασκαίνοντες τῶν Ἀρκάδων μὴ ἐπιχαίρωσιν.

8 Ἐκ τούτου χαριζόμενος τοῖς Ἀχαιοῖς διέβαινεν εἰς Ἀκαρνανίαν στρατιᾷ μετ' αὐτῶν, καὶ πολλὴν μὲν ἠλάσατο λείαν, μάχῃ δὲ τοὺς Ἀκαρνᾶνας ἐνίκησε. δεομένων δὲ τῶν Ἀχαιῶν ὅπως τὸν χειμῶνα παραμείνας ἀφέληται τὸν σπόρον τῶν πολεμίων, τοὐναντίον ἔφη ποιήσειν· μᾶλλον γὰρ φοβηθήσεσθαι τὸν πόλεμον αὐτούς, ἐὰν ἐσπαρμένην τὴν γῆν εἰς ὥρας ἔχωσιν. ὃ καὶ συνέβη· παραγγελλομένης γὰρ αὖθις ἐπ' αὐτοὺς στρατείας διηλλάγησαν τοῖς Ἀχαιοῖς.

23 Ἐπεὶ δὲ Κόνων καὶ Φαρνάβαζος τῷ βασιλέως ναυτικῷ θαλαττοκρατοῦντες ἐπόρθουν τὰ παράλια τῆς Λακωνικῆς, ἐτειχίσθη δὲ καὶ τὸ ἄστυ τῶν Ἀθηναίων Φαρναβάζου χρήματα δόντος, ἔδοξε τοῖς Λακεδαιμονίοις εἰρήνην ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα· καὶ πέμπουσιν Ἀνταλκίδαν πρὸς Τιρίβαζον, αἴσχιστα καὶ παρανομώτατα τοὺς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦντας Ἕλληνας, ὑπὲρ ὧν ἐπολέμησεν Ἀγησίλαος, βασιλεῖ παραδιδόντες. ὅθεν ἥκιστα συνέβη τῆς κακοδοξίας ταύτης Ἀγη- 2
σιλάῳ μετασχεῖν· ὁ γὰρ Ἀνταλκίδας ἐχθρὸς ἦν αὐτῷ, καὶ τὴν εἰρήνην ἐξ ἅπαντος ἔπραττεν ὡς τοῦ πολέμου τὸν Ἀγησίλαον αὔξοντος καὶ ποιοῦντος ἐνδοξότατον καὶ μέγιστον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν εἰπόντα τοὺς Λακεδαιμονίους μηδίζειν ὁ Ἀγησίλαος ἀπεκρίνατο μᾶλλον τοὺς Μήδους λακωνίζειν. τοῖς δὲ 3
μὴ βουλομένοις δέχεσθαι τὴν εἰρήνην ἀπειλῶν καὶ καταγγέλλων πόλεμον ἠνάγκασεν ἐμμένειν ἅπαντας οἷς ὁ Πέρσης ἐδικαίωσε, μάλιστα διὰ τοὺς Θηβαίους, ὅπως αὐτόνομον τὴν Βοιωτίαν ἀφέντες ἀσθενέστεροι γένωνται. δῆλον δὲ τοῦτο τοῖς ὕστερον ἐποίησεν·

ἐπεὶ γὰρ Φοιβίδας ἔργον εἰργάσατο δεινὸν ἐν σπονδαῖς καὶ εἰρήνῃ τὴν Καδμείαν καταλαβών, καὶ πάντες μὲν ἠγανάκτουν οἱ Ἕλληνες, χαλεπῶς δ' ἔφερον οἱ
4 Σπαρτιᾶται, καὶ μάλιστα οἱ διαφερόμενοι τῷ Ἀγησιλάῳ μετ' ὀργῆς ἐπυνθάνοντο τοῦ Φοιβίδου τίνος ταῦτα κελεύσαντος ἔπραξεν, εἰς ἐκεῖνον τὴν ὑπόνοιαν τρέποντες, οὐκ ὤκνησε τῷ Φοιβίδᾳ βοηθῶν λέγειν ἀναφανδὸν ὅτι δεῖ τὴν πρᾶξιν αὐτήν, εἴ τι χρήσιμον ἔχει, σκοπεῖν· τὰ γὰρ συμφέροντα τῇ Λακεδαίμονι καλῶς ἔχειν αὐτοματίζεσθαι, κἂν μηδεὶς κελεύσῃ.
5 καίτοι τῷ λόγῳ πανταχοῦ τὴν δικαιοσύνην ἀπέφαινε πρωτεύειν τῶν ἀρετῶν· ἀνδρείας μὲν γὰρ οὐδὲν ὄφελος εἶναι μὴ παρούσης δικαιοσύνης, εἰ δὲ δίκαιοι πάντες γένοιντο, μηδὲν ἀνδρείας δεήσεσθαι. πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας ὅτι ταῦτα δοκεῖ τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ, "τί δ' ἐκεῖνος ἐμοῦ" εἶπε "μείζων, εἰ μὴ καὶ δικαιότερος;" ὀρθῶς καὶ καλῶς οἰόμενος δεῖν τῷ δικαίῳ καθάπερ μέτρῳ βασιλικῷ μετρεῖσθαι τὴν ὑπεροχὴν
6 τοῦ μείζονος. ἣν δὲ τῆς εἰρήνης γενομένης ἔπεμψεν αὐτῷ περὶ ξενίας καὶ φιλίας ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς οὐκ ἔλαβεν, εἰπὼν ἐξαρκεῖν τὴν κοινὴν φιλίαν καὶ μηδὲν ἰδίας δεήσεσθαι μενούσης ἐκείνης. ἐν δὲ τοῖς ἔργοις οὐκέτι ταύτην διαφυλάττων τὴν δόξαν, ἀλλὰ τῇ φιλοτιμίᾳ καὶ τῇ φιλονεικίᾳ πολλαχοῦ συνεκφερόμενος, καὶ μάλιστα τῇ πρὸς Θηβαίους, οὐ μόνον
7 ἔσωσε τὸν Φοιβίδαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἔπεισεν εἰς αὑτὴν ἀναδέξασθαι τὸ ἀδίκημα καὶ κατέχειν τὴν Καδμείαν δι' ἑαυτῆς, τῶν δὲ πραγμάτων καὶ τῆς πολιτείας Ἀρχίαν καὶ Λεοντίδαν ἀποδεῖξαι κυρίους, δι' ὧν ὁ Φοιβίδας εἰσῆλθε καὶ κατέλαβε τὴν ἀκρόπολιν.

24 Ἦν μὲν οὖν εὐθὺς ἐκ τούτων ὑπόνοια Φοιβίδου

μὲν ἔργον εἶναι, βούλευμα δὲ Ἀγησιλάου τὸ πεπραγμένον· αἱ δ' ὕστερον πράξεις ὁμολογουμένην ἐποίησαν τὴν αἰτίαν. ὡς γὰρ ἐξέβαλον οἱ Θηβαῖοι τὴν φρουρὰν καὶ τὴν πόλιν ἠλευθέρωσαν, ἐγκαλῶν αὐτοῖς ὅτι τὸν Ἀρχίαν καὶ τὸν Λεοντίδαν ἀπεκτόνεσαν, ἔργῳ μὲν τυράννους λόγῳ δὲ πολεμάρχους ὄντας, ἐξήνεγκε πόλεμον πρὸς αὐτούς. καὶ Κλεόμβροτος ἤδη 2
βασιλεύων Ἀγησιπόλιδος τεθνηκότος εἰς Βοιωτίαν ἐπέμφθη μετὰ δυνάμεως· ὁ γὰρ Ἀγησίλαος, ὡς ἔτη τεσσαράκοντα γεγονὼς ἀφ' ἥβης καὶ στρατείας ἔχων ἄφεσιν ὑπὸ τῶν νόμων, ἔφυγε τὴν στρατείαν ἐκείνην, αἰσχυνόμενος εἰ Φλιασίοις ὀλίγον ἔμπροσθεν ὑπὲρ φυγάδων πεπολεμηκὼς αὖθις ὀφθήσεται Θηβαίους κακῶς ποιῶν διὰ τοὺς τυράννους.

Ἦν δέ τις Λάκων Σφοδρίας ἐκ τῆς ὑπεναντίας 3
στάσεως τῷ Ἀγησιλάῳ τεταγμένος ἐν Θεσπιαῖς ἁρμοστής, οὐκ ἄτολμος μὲν οὐδ' ἀφιλότιμος ἀνήρ, ἀεὶ δ' ἐλπίδων μᾶλλον ἢ φρενῶν ἀγαθῶν μεστός. οὗτος ἐπιθυμῶν ὀνόματος μεγάλου, καὶ τὸν Φοιβίδαν νομίζων ἔνδοξον γεγονέναι καὶ περιβόητον ἀπὸ τοῦ περὶ Θήβας τολμήματος, ἐπείσθη πολὺ κάλλιον εἶναι καὶ λαμπρότερον εἰ τὸν Πειραιᾶ καταλάβοι δι' ἑαυτοῦ καὶ τῶν Ἀθηναίων ἀφέλοιτο τὴν θάλασσαν, ἐκ γῆς ἀπροσδοκήτως ἐπελθών. λέγουσι δὲ τοῦτο μηχά- 4
νημα γενέσθαι τῶν περὶ Πελοπίδαν καὶ Μέλωνα βοιωταρχῶν· ὑπέπεμψαν γὰρ ἀνθρώπους λακωνίζειν προσποιουμένους, οἳ τὸν Σφοδρίαν ἐπαινοῦντες καὶ μεγαλύνοντες ὡς ἔργου τηλικούτου μόνον ἄξιον ἐπῆραν καὶ παρώρμησαν ἀνελέσθαι πρᾶξιν ἄδικον μὲν ὁμοίως ἐκείνῃ καὶ παράνομον, τόλμης δὲ καὶ τύχης ἐνδεᾶ γενομένην. ἡμέρα γὰρ αὐτὸν ἐν τῷ Θριασίῳ 5
πεδίῳ κατέλαβε καὶ κατέλαμψεν ἐλπίσαντα νυκτὸς

προσμίξειν τῷ Πειραιεῖ· καὶ φῶς ἀφ' ἱερῶν τινῶν
Ἐλευσινόθεν ἰδόντας λέγουσι φρῖξαι καὶ περιφόβους
γενέσθαι τοὺς στρατιώτας. αὐτὸς δὲ τοῦ θράσους
ἐξέπεσεν, ὡς οὐκέτι λαθεῖν ἦν, καί τινα βραχεῖαν
ἁρπαγὴν θέμενος αἰσχρῶς ἀνεχώρησε καὶ ἀδόξως εἰς
6 τὰς Θεσπιάς. ἐκ δὲ τούτου κατήγοροι μὲν ἐπέμφθη-
σαν εἰς Σπάρτην ἐξ Ἀθηνῶν, εὗρον δὲ κατηγόρων
μηδὲν ἐπὶ τὸν Σφοδρίαν δεομένους τοὺς ἄρχοντας,
ἀλλὰ θανάτου κρίσιν αὐτῷ προειρηκότας, ἣν ἐκεῖνος
ὑπομένειν ἀπέγνω, φοβούμενος τὴν ὀργὴν τῶν πολι-
τῶν αἰσχυνομένων τοὺς Ἀθηναίους καὶ βουλομένων
συναδικεῖσθαι δοκεῖν, ἵνα μὴ συναδικεῖν δοκῶσιν.
25 εἶχεν οὖν υἱὸν ὁ Σφοδρίας Κλεώνυμον, οὗ παιδὸς
ὄντος ἔτι καὶ καλοῦ τὴν ὄψιν Ἀρχίδαμος ὁ Ἀγησιλάου
τοῦ βασιλέως υἱὸς ἤρα. καὶ τότε συνηγωνία μὲν αὐτῷ
κινδυνεύοντι περὶ τοῦ πατρός, συμπράττειν δὲ φα-
νερῶς καὶ βοηθεῖν οὐκ εἶχεν· ἦν γὰρ ὁ Σφοδρίας ἐκ
2 τῶν διαφόρων τοῦ Ἀγησιλάου. τοῦ δὲ Κλεωνύμου
προσελθόντος αὐτῷ καὶ μετὰ δεήσεως καὶ δακρύων
ἐντυχόντος ὅπως τὸν Ἀγησίλαον εὔνουν παράσχῃ
(μάλιστα γὰρ ἐκεῖνον αὐτοῖς φοβερὸν εἶναι) τρεῖς μὲν
ἢ τέσσαρας ἡμέρας αἰδούμενος τὸν πατέρα καὶ δεδιὼς
σιωπῇ παρηκολούθει, τέλος δὲ τῆς κρίσεως ἐγγὺς οὔ-
σης ἐτόλμησεν εἰπεῖν πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ὅτι Κλε-
3 ώνυμος αὐτοῦ δεηθείη περὶ τοῦ πατρός. ὁ δ' Ἀγησί-
λαος εἰδὼς ἐρῶντα τὸν Ἀρχίδαμον οὐκ ἔπαυσεν· ἦν
γὰρ ὁ Κλεώνυμος εὐθὺς ἐκ παίδων ἐπίδοξος, εἴ τις
καὶ ἄλλος, ἀνὴρ ἔσεσθαι σπουδαῖος. οὐ μὴν ἐνέδωκέ
τι τότε χρηστὸν ἢ φιλάνθρωπον ἐλπίσαι δεομένῳ τῷ
παιδί, σκέψεσθαι δὲ φήσας ὅ τι καλῶς ἔχοι καὶ πρε-
4 πόντως ἀπῆλθεν. αἰδούμενος οὖν ὁ Ἀρχίδαμος ἐξ-
έλειπε τὸ προσιέναι τῷ Κλεωνύμῳ, καίπερ εἰωθὼς

πολλάκις τοῦτο τῆς ἡμέρας ποιεῖν πρότερον. ἐκ δὲ τούτου κἀκεῖνοι τὰ κατὰ τὸν Σφοδρίαν μᾶλλον ἀπέγνωσαν, ἄχρι οὗ τῶν Ἀγησιλάου φίλων Ἐτυμοκλῆς ἔν τινι κοινολογίᾳ πρὸς αὐτοὺς ἀπεγύμνωσε τὴν γνώμην τοῦ Ἀγησιλάου· τὸ μὲν γὰρ ἔργον ὡς ἔνι μάλιστα ψέγειν αὐτόν, ἄλλως γε μὴν ἄνδρα τὸν Σφοδρίαν ἀγαθὸν ἡγεῖσθαι καὶ τὴν πόλιν ὁρᾶν τοιούτων στρατιωτῶν δεομένην. τούτους γὰρ ὁ Ἀγησίλαος ἑκάστοτε 5
τοὺς λόγους ἐποιεῖτο περὶ τῆς δίκης τῷ παιδὶ χαρίζεσθαι βουλόμενος, ὥστε καὶ τὸν Κλεώνυμον εὐθὺς αἰσθάνεσθαι τὴν σπουδὴν τοῦ Ἀρχιδάμου καὶ τοὺς φίλους τοὺς τοῦ Σφοδρίου θαρροῦντας ἤδη βοηθεῖν. ἦν δὲ καὶ φιλότεκνος ὁ Ἀγησίλαος διαφερόντως· καὶ περὶ ἐκείνου τὸ τῆς παιδιᾶς λέγουσιν, ὅτι μικροῖς τοῖς παιδίοις οὖσι κάλαμον περιβεβηκὼς ὥσπερ ἵππον οἴκοι συνέπαιζεν, ὀφθεὶς δ' ὑπό τινος τῶν φίλων παρεκάλει μηδενὶ φράσαι, πρὶν ἂν καὶ αὐτὸς πατὴρ παίδων γένηται.

Ἀπολυθέντος δὲ τοῦ Σφοδρίου, καὶ τῶν Ἀθη- 26
ναίων, ὡς ἐπύθοντο, πρὸς πόλεμον τραπομένων, σφόδρα κακῶς ὁ Ἀγησίλαος ἤκουσε, δι' ἐπιθυμίαν ἄτοπον καὶ παιδαριώδη δοκῶν ἐμποδὼν γεγονέναι κρίσει δικαίᾳ καὶ τὴν πόλιν παραίτιον ἀπειργάσθαι παρανομημάτων τηλικούτων εἰς τοὺς Ἕλληνας. ἐπεὶ 2
δὲ τὸν Κλεόμβροτον οὐχ ἑώρα πρόθυμον ὄντα πολεμεῖν τοῖς Θηβαίοις, οὕτω δὴ χαίρειν τὸν νόμον ἐάσας ᾧ πρόσθεν ἐχρῆτο περὶ τῆς στρατείας, αὐτὸς εἰς Βοιωτίαν ἐνέβαλεν ἤδη καὶ κακῶς ἐποίει τοὺς Θηβαίους καὶ πάλιν ἀντέπασχεν, ὥστε καὶ τρωθέντος αὐτοῦ ποτὲ τὸν Ἀνταλκίδαν εἰπεῖν "ἦ καλὰ τὰ διδασκάλια παρὰ Θηβαίων ἀπολαμβάνεις, μὴ βουλομένους μηδ' ἐπισταμένους μάχεσθαι διδάξας." τῷ γὰρ ὄντι Θη- 3

βαίους αὐτοὺς ἑαυτῶν πολεμικωτάτους τότε γενέσθαι φασί, ταῖς πολλαῖς στρατείαις τῶν Λακεδαιμονίων ἐπ' αὐτοὺς ὥσπερ ἐγγυμνασαμένους. διὸ καὶ Λυκοῦργος ὁ παλαιὸς ἐν ταῖς καλουμέναις τρισὶ ῥήτραις ἀπεῖπε μὴ πολλάκις ἐπὶ τοὺς αὐτοὺς στρατεύειν, ὅπως μὴ πολεμεῖν μανθάνωσιν. ἦν δὲ καὶ τοῖς συμμάχοις τῶν Λακεδαιμονίων ἐπαχθὴς ὁ Ἀγησίλαος, ὡς δι' οὐδὲν ἔγκλημα δημόσιον ἀλλὰ θυμῷ τινὶ
4 καὶ φιλονεικίᾳ τοὺς Θηβαίους ἀπολέσαι ζητῶν. οὐδὲν οὖν ἔλεγον δεόμενοι φθείρεσθαι δεῦρο κἀκεῖσε καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν, ὀλίγοις τοσοῦτοι συνακολουθοῦντες. ἔνθα δὲ δὴ λέγεται τὸν Ἀγησίλαον ἐξελέγξαι βουλόμενον αὐτῶν τὸ πλῆθος τόδε μηχανήσασθαι. πάντας ἐκέλευσε καθίσαι τοὺς συμμάχους μετ' ἀλλήλων ἀναμεμιγμένους, ἰδίᾳ δὲ τοὺς Λακεδαιμονίους
5 ἐφ' ἑαυτῶν. εἶτ' ἐκήρυττε τοὺς κεραμεῖς ἀνίστασθαι πρῶτον· ὡς δ' ἀνέστησαν οὗτοι, δεύτερον ἐκήρυττε τοὺς χαλκεῖς, εἶτα τέκτονας ἐφεξῆς καὶ οἰκοδόμους καὶ τῶν ἄλλων τεχνῶν ἑκάστην. πάντες οὖν ὀλίγου δεῖν ἀνέστησαν οἱ σύμμαχοι, τῶν δὲ Λακεδαιμονίων οὐδείς· ἀπείρητο γὰρ αὐτοῖς τέχνην ἐργάζεσθαι καὶ μανθάνειν βάναυσον. οὕτω δὴ γελάσας ὁ Ἀγησίλαος "ὁρᾶτε" εἶπεν "ὦ ἄνδρες ὅσῳ πλείονας ὑμῶν στρατιώτας ἐκπέμπομεν ἡμεῖς."

27 Ἐν δὲ Μεγάροις, ὅτε τὴν στρατιὰν ἀπῆγεν ἐκ Θηβῶν, ἀναβαίνοντος αὐτοῦ πρὸς τὸ ἀρχεῖον εἰς τὴν ἀκρόπολιν σπάσμα καὶ πόνον ἰσχυρὸν ἔλαβε τὸ ὑγιὲς σκέλος· ἐκ δὲ τούτου διογκωθὲν μεστὸν αἵματος ἔδοξε γεγονέναι, καὶ φλεγμονὴν ὑπερβάλλουσαν παρ-
2 εῖχεν. ἰατροῦ δέ τινος Συρακουσίου τὴν ὑπὸ τῷ σφυρῷ φλέβα σχάσαντος αἱ μὲν ἀλγηδόνες ἔληξαν, αἵματος δὲ πολλοῦ φερομένου καὶ ῥέοντος ἀνεπισχέ-

τως λιποψυχία πολλὴ καὶ κίνδυνος ὀξὺς ἀπ' αὐτῆς περιέστη τὸν Ἀγησίλαον. οὐ μὴν ἀλλὰ τότε γε τὴν φορὰν τοῦ αἵματος ἔπαυσε, καὶ κομισθεὶς εἰς Λακεδαίμονα πολὺν χρόνον ἔσχεν ἀρρώστως καὶ πρὸς τὰς στρατείας ἀδυνάτως. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ πολλὰ 3
συνέβη πταίσματα τοῖς Σπαρτιάταις καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν· ὧν ἦν τὸ περὶ Τεγύρας μέγιστον, ὅπου πρῶτον ἐκ παρατάξεως κρατηθέντες ὑπὸ Θηβαίων ἡττήθησαν. ἔδοξεν οὖν πᾶσι θέσθαι πρὸς πάντας εἰρήνην, καὶ συνῆλθον ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος πρέσβεις εἰς Λακεδαίμονα ποιησόμενοι τὰς διαλύσεις.
ὧν εἷς ἦν Ἐπαμεινώνδας, ἀνὴρ ἔνδοξος ἐπὶ παιδείᾳ 4
καὶ φιλοσοφίᾳ, στρατηγίας δὲ πεῖραν οὔπω δεδωκώς. οὗτος ὁρῶν τοὺς ἄλλους ἅπαντας ὑποκατακλινομένους τῷ Ἀγησιλάῳ, μόνος ἐχρήσατο φρονήματι παρρησίαν ἔχοντι, καὶ διεξῆλθε λόγον οὐχ ὑπὲρ Θηβαίων ἀλλ' ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὁμοῦ κοινόν, τὸν μὲν πόλεμον ἀποδεικνύων αὔξοντα τὴν Σπάρτην ἐξ ὧν ἅπαντες οἱ λοιποὶ κακῶς πάσχουσι, τὴν δ' εἰρήνην ἰσότητι καὶ τῷ δικαίῳ κτᾶσθαι κελεύων· οὕτω γὰρ αὐτὴν διαμενεῖν, ἴσων ἁπάντων γενομένων. ὁρῶν οὖν ὁ Ἀγησί- 28
λαος ὑπερφυῶς ἀγαμένους καὶ προσέχοντας αὐτῷ τοὺς Ἕλληνας, ἠρώτησεν εἰ νομίζει δίκαιον εἶναι καὶ ἴσον αὐτονομεῖσθαι τὴν Βοιωτίαν. ἀντερωτήσαντος δὲ τοῦ Ἐπαμεινώνδου ταχὺ καὶ τεθαρρηκότως εἰ κἀκεῖνος οἴεται δίκαιον αὐτονομεῖσθαι τὴν Λακωνικήν, ἀναπηδήσας ὁ Ἀγησίλαος μετ' ὀργῆς ἐκέλευσε λέγειν σαφῶς αὐτὸν εἰ τὴν Βοιωτίαν ἀφίησιν αὐτόνομον. τὸ δ' αὐτὸ τοῦτο πάλιν τοῦ Ἐπαμεινώνδου φή- 2
σαντος, εἰ τὴν Λακωνικὴν ἀφίησιν αὐτόνομον, οὕτω τραχέως ἔσχεν ὁ Ἀγησίλαος καὶ τὴν πρόφασιν ἠγάπησεν ὡς εὐθὺς ἐξαλεῖψαι τὸ τῶν Θηβαίων ὄνομα τῆς

εἰρήνης καὶ προειπεῖν πόλεμον αὐτοῖς. τοὺς δ' ἄλλους
Ἕλληνας διαλλαγέντας ἐκέλευσεν ἀπιέναι, τὰ μὲν ἀκε-
στὰ τῆς εἰρήνης τὰ δ' ἀνήκεστα τοῦ πολέμου ποιοῦν-
τας· ἔργον γὰρ ἦν πάσας ἐκκαθᾶραι καὶ διαλῦσαι τὰς
ἀμφιλογίας.

3 Ἔτυχε δὲ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον ἐν Φωκεῦσιν ὢν
ὁ Κλεόμβροτος μετὰ δυνάμεως. εὐθὺς οὖν ἔπεμπον
οἱ ἔφοροι κελεύοντες αὐτὸν ἐπὶ Θηβαίους ἄγειν
τὸ στράτευμα· καὶ τοὺς συμμάχους περιπέμποντες
ἤθροιζον, ἀπροθύμους μὲν ὄντας καὶ βαρυνομένους
τὸν πόλεμον, οὔπω δὲ θαρροῦντας ἀντιλέγειν οὐδ'
4 ἀπειθεῖν τοῖς Λακεδαιμονίοις. πολλῶν δὲ σημείων
μοχθηρῶν γενομένων, ὡς ἐν τῷ περὶ Ἐπαμεινώνδου
γέγραπται, καὶ Προθόου τοῦ Λάκωνος ἐναντιουμέ-
νου πρὸς τὴν στρατείαν, οὐκ ἀνῆκεν ὁ Ἀγησίλαος ἀλλ'
ἐξέπραξε τὸν πόλεμον, ἐλπίζων αὐτοῖς μὲν [αὐτονό-
μου] τῆς Ἑλλάδος ὅλης ὑπαρχούσης, ἐκσπόνδων δὲ
τῶν Θηβαίων γενομένων, καιρὸν εἶναι δίκην λαβεῖν
5 παρ' αὐτῶν. δηλοῖ δὲ τὸ σὺν ὀργῇ μᾶλλον ἢ λογισμῷ
γενέσθαι τὴν στρατείαν ἐκείνην ὁ καιρός· τῇ γὰρ
τετράδι ἐπὶ δέκα τοῦ Σκιροφοριῶνος μηνὸς ἐποι-
ήσαντο τὰς σπονδὰς ἐν Λακεδαίμονι, τῇ δὲ πέμπτῃ
τοῦ Ἑκατομβαιῶνος ἡττήθησαν ἐν Λεύκτροις ἡμερῶν
εἴκοσι διαγενομένων. ἀπέθανον δὲ χίλιοι Λακεδαι-
μονίων καὶ Κλεόμβροτος ὁ βασιλεὺς καὶ περὶ αὐτὸν
6 οἱ κράτιστοι τῶν Σπαρτιατῶν. ἐν οἷς καὶ Κλεώνυμόν
φασι τὸν Σφοδρίου τὸν καλὸν τρὶς πεσόντα πρὸ τοῦ
βασιλέως καὶ τοσαυτάκις ἐξαναστάντα καὶ μαχόμενον
τοῖς Θηβαίοις ἀποθανεῖν.

29 Συμβάντος δὲ τοῖς τε Λακεδαιμονίοις πταίσματος
ἀπροσδοκήτου καὶ τοῖς Θηβαίοις παρὰ δόξαν εὐτυχή-
ματος οἷον οὐ γέγονεν ἄλλοις Ἕλλησι πρὸς Ἕλληνας

*ἀγωνισαμένοις, οὐδὲν ἂν τις ἧττον ἐζήλωσε τῆς ἀρε-
τῆς καὶ ἠγάσθη τὴν ἡττημένην πόλιν ἢ τὴν νικῶσαν.
ὁ μὲν γὰρ Ξενοφῶν φησι τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἔχειν* 2
*τι καὶ τὰς ἐν οἴνῳ καὶ παιδιᾷ φωνὰς καὶ διατριβὰς
ἀξιομνημόνευτον, ὀρθῶς λέγων· ἔστι δ' οὐχ ἧττον
ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἄξιον κατανοεῖν καὶ θεᾶσθαι τῶν
ἀγαθῶν ἃ παρὰ τὰς τύχας πράττουσι καὶ λέγουσι δι-
ευσχημονοῦντες. ἔτυχε μὲν γὰρ ἡ πόλις ἑορτὴν ἄγουσα
καὶ ξένων οὖσα μεστή (γυμνοπαιδίαι γὰρ ἦσαν ἀγω-
νιζομένων χορῶν ἐν τῷ θεάτρῳ), παρῆσαν δ' ἀπὸ
Λεύκτρων οἱ τὴν συμφορὰν ἀπαγγέλλοντες. οἱ δ'* 3
*ἔφοροι, καίπερ εὐθὺς ὄντος καταφανοῦς ὅτι διέφθαρ-
ται τὰ πράγματα καὶ τὴν ἀρχὴν ἀπολωλέκασιν, οὔτε
χορὸν ἐξελθεῖν εἴασαν οὔτε τὸ σχῆμα τῆς ἑορτῆς με-
ταβαλεῖν τὴν πόλιν, ἀλλὰ κατ' οἰκίαν τῶν τεθνεώτων
τοῖς προσήκουσι τὰ ὀνόματα πέμψαντες αὐτοὶ τὰ
περὶ τὴν θέαν καὶ τὸν ἀγῶνα τῶν χορῶν ἔπραττον.
ἅμα δ' ἡμέρᾳ φανερῶν ἤδη γεγονότων πᾶσι τῶν τε* 4
*σωζομένων καὶ τῶν τεθνεώτων, οἱ μὲν τῶν τεθνεώ-
των πατέρες καὶ κηδεσταὶ καὶ οἰκεῖοι καταβαίνοντες
εἰς ἀγορὰν ἀλλήλους ἐδεξιοῦντο λιπαροὶ τὰ πρόσ-
ωπα, φρονήματος μεστοὶ καὶ γήθους, οἱ δὲ τῶν σω-
ζομένων, ὥσπερ ἐπὶ πένθει, μετὰ τῶν γυναικῶν
οἴκοι διέτριβον, εἰ δέ τις ὑπ' ἀνάγκης προέλθοι, καὶ
σχήματι καὶ φωνῇ καὶ βλέμματι ταπεινὸς ἐφαίνετο
καὶ συνεσταλμένος. ἔτι δὲ μᾶλλον τῶν γυναικῶν ἰδεῖν* 5
*ἦν καὶ πυθέσθαι τὴν μὲν ζῶντα προσδεχομένην υἱὸν
ἀπὸ τῆς μάχης κατηφῆ καὶ σιωπηλήν, τὰς δὲ τῶν πε-
πτωκέναι λεγομένων ἔν τε τοῖς ἱεροῖς εὐθὺς ἀνα-
στρεφομένας καὶ πρὸς ἀλλήλας ἱλαρῶς καὶ φιλοτίμως
βαδιζούσας.*

Οὐ μὴν ἀλλὰ τοῖς πολλοῖς, ὡς ἀφίσταντο μὲν οἱ 30

σύμμαχοι προσεδοκᾶτο δὲ νενικηκὼς Ἐπαμεινώνδας καὶ μεγαλοφρονῶν ἐμβαλεῖν εἰς Πελοπόννησον, ἔννοια τῶν χρησμῶν ἐνέπεσε τότε πρὸς τὴν χωλότητα τοῦ Ἀγησιλάου καὶ δυσθυμία πολλὴ καὶ πτοία πρὸς τὸ θεῖον, ὡς διὰ τοῦτο πραττούσης κακῶς τῆς πόλεως, ὅτι τὸν ἀρτίποδα τῆς βασιλείας ἐκβαλόντες εἵλοντο χωλὸν καὶ πεπηρωμένον, ὃ παντὸς μᾶλλον αὐτοὺς ἐδίδασκε φράζεσθαι καὶ φυλάττεσθαι τὸ δαιμόνιον.
2 διὰ δὲ τὴν ἄλλην δύναμιν αὐτοῦ καὶ ἀρετὴν καὶ δόξαν οὐ μόνον ἐχρῶντο βασιλεῖ καὶ στρατηγῷ τῶν κατὰ πόλεμον, ἀλλὰ καὶ τῶν πολιτικῶν ἀποριῶν ἰατρῷ καὶ διαιτητῇ, τοῖς ἐν τῇ μάχῃ καταδειλιάσασιν, οὓς αὐτοὶ τρέσαντας ὀνομάζουσιν, ὀκνοῦντες τὰς ἐκ τῶν νόμων ἀτιμίας προσάγειν, πολλοῖς οὖσι καὶ δυνατοῖς,
3 φοβούμενοι νεωτερισμὸν ἀπ' αὐτῶν. οὐ γὰρ μόνον ἀρχῆς ἀπείργονται πάσης, ἀλλὰ καὶ δοῦναί τινι τούτων γυναῖκα καὶ λαβεῖν ἄδοξον ἐστί· παίει δὲ ὁ βουλόμενος αὐτοὺς τῶν ἐντυγχανόντων. οἳ δὲ καρτεροῦσι περιιόντες αὐχμηροὶ καὶ ταπεινοί, τρίβωνάς τε προσερραμμένους χρώματος βαπτοῦ φοροῦσι, καὶ ξυρῶνται μέρος τῆς ὑπήνης, μέρος δὲ τρέφουσι.
4 δεινὸν οὖν ἦν τοιούτους ἐν τῇ πόλει περιορᾶν πολλοὺς οὐκ ὀλίγων δεομένῃ στρατιωτῶν. καὶ νομοθέτην αἱροῦνται τὸν Ἀγησίλαον. ὃ δὲ μήτε προσθεὶς τι μήτ' ἀφελὼν μήτε μεταγράψας εἰσῆλθεν εἰς τὸ πλῆθος τῶν Λακεδαιμονίων· καὶ φήσας ὅτι τοὺς νόμους δεῖ σήμερον ἐᾶν καθεύδειν, ἐκ δὲ τῆς σήμερον ἡμέρας κυρίους εἶναι πρὸς τὸ λοιπόν, ἅμα τούς τε νόμους τῇ
5 πόλει καὶ τοὺς ἄνδρας ἐπιτίμους ἐφύλαξεν. βουλόμενος δὲ τὴν παροῦσαν ἀθυμίαν καὶ κατήφειαν ἀφελεῖν τῶν νέων ἐνέβαλεν εἰς Ἀρκαδίαν, καὶ μάχην μὲν ἰσχυρῶς ἐφυλάξατο συνάψαι τοῖς ἐναντίοις, ἑλὼν δὲ πο-

λίχνην τινὰ τῶν Μαντινέων καὶ τὴν χώραν ἐπιδραμὼν ἐλαφροτέραν ἐποίησε ταῖς ἐλπίσι καὶ ἡδίω τὴν πόλιν ὡς οὐ παντάπασιν ἀπεγνωσμένην.

Ἐκ δὲ τούτου παρῆν εἰς τὴν Λακωνικὴν ὁ Ἐπαμει- 31
νώνδας μετὰ τῶν συμμάχων, οὐκ ἐλάττονας ἔχων τετρακισμυρίων ὁπλιτῶν. πολλοὶ δὲ καὶ ψιλοὶ καὶ ἄνοπλοι πρὸς ἁρπαγὴν συνηκολούθουν, ὥστε μυριάδας ἑπτὰ τοῦ σύμπαντος ὄχλου συνεισβαλεῖν εἰς τὴν Λα-
κωνικήν. ἦν μὲν δὴ χρόνος οὐκ ἐλάττων ἐτῶν ἑξακο- 2
σίων ἀφ᾽ οὗ κατῴκουν τὴν Λακεδαίμονα Δωριεῖς· ἐν δὲ τούτῳ παντὶ τότε πρῶτον ὤφθησαν ἐν τῇ χώρᾳ πολέμιοι, πρότερον δ᾽ οὐδεὶς ἐτόλμησεν· ἀλλ᾽ ἀδήωτον καὶ ἄθικτον οὖσαν ἐμβαλόντες ἐπυρπόλουν καὶ διήρπαζον ἄχρι τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς πόλεως, μηδε-
νὸς ἐπεξιόντος. ὁ γὰρ Ἀγησίλαος οὐκ εἴα πρὸς το- 3
σοῦτον, ὥς φησι Θεόπομπος, ῥεῦμα καὶ κλύδωνα πολέμου μάχεσθαι τοὺς Λακεδαιμονίους, ἀλλὰ τῆς πόλεως τὰ μέσα καὶ κυριώτατα τοῖς ὁπλίταις περιεσπειραμένος ἐκαρτέρει τὰς ἀπειλὰς καὶ τὰς μεγαλαυχίας τῶν Θηβαίων, προκαλουμένων ἐκεῖνον ὀνομαστὶ καὶ διαμάχεσθαι περὶ τῆς χώρας κελευόντων ὃς τῶν
κακῶν αἴτιός ἐστιν ἐκκαύσας τὸν πόλεμον. οὐχ ἧττον 4
δὲ τούτων ἐλύπουν τὸν Ἀγησίλαον οἱ κατὰ τὴν πόλιν θόρυβοι καὶ κραυγαὶ καὶ διαδρομαὶ τῶν τε πρεσβυτέρων δυσανασχετούντων τὰ γινόμενα καὶ τῶν γυναικῶν οὐ δυναμένων ἡσυχάζειν ἀλλὰ παντάπασιν ἐκφρόνων οὐσῶν πρός τε τὴν κραυγὴν καὶ τὸ πῦρ
τῶν πολεμίων. ἠνία δὲ καὶ τὸ τῆς δόξης αὐτόν, ὅτι 5
τὴν πόλιν μεγίστην παραλαβὼν καὶ δυνατωτάτην ἑώρα συνεσταλμένον αὐτῆς τὸ ἀξίωμα καὶ τὸ αὔχημα κεκολουμένον, ᾧ καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο πολλάκις, εἰπὼν ὅτι γυνὴ Λάκαινα καπνὸν οὐχ ἑώρακε πολέμιον. λέ-

γεται δὲ καὶ Ἀνταλκίδας, Ἀθηναίου τινὸς ἀμφισβη-
τοῦντος ὑπὲρ ἀνδρείας πρὸς αὐτὸν καὶ εἰπόντος
"ἡμεῖς μέντοι πολλάκις ὑμᾶς ἀπὸ τοῦ Κηφισσοῦ ἐδι-
ώξαμεν," ὑποτυχεῖν "ἀλλ' ἡμεῖς γ' οὐδέποτε ὑμᾶς
6 ἀπὸ τοῦ Εὐρώτα." παραπλησίως δὲ καὶ πρὸς τὸν
Ἀργεῖον ἀπεκρίνατο τῶν ἀσημοτέρων τις Σπαρτια-
τῶν· ὃ μὲν γὰρ εἶπε "πολλοὶ ὑμῶν ἐν τῇ Ἀργολίδι
κεῖνται," ὃ δ' ἀπήντησεν "ὑμῶν δέ γ' οὐδεὶς ἐν τῇ
Λακωνικῇ."

32 Τότε μέντοι τὸν Ἀνταλκίδαν φασὶν ἔφορον ὄντα
τοὺς παῖδας εἰς Κύθηρα ὑπεκθέσθαι, περίφοβον
γενόμενον. ὁ δ' Ἀγησίλαος, ἐπιχειρούντων διαβαί-
νειν τὸν ποταμὸν τῶν πολεμίων καὶ βιάζεσθαι πρὸς
τὴν πόλιν, ἐκλιπὼν τὰ λοιπὰ παρετάξατο πρὸ τῶν
2 μέσων καὶ ὑψηλῶν. ἐρρύη δὲ πλεῖστος ἑαυτοῦ καὶ μέ-
γιστος τότε ὁ Εὐρώτας, χιόνων γενομένων, καὶ τὸ
ῥεῦμα μᾶλλον ὑπὸ ψυχρότητος ἢ τραχύτητος ἐγένετο
σκληρὸν καὶ χαλεπὸν τοῖς Θηβαίοις. πορευόμενον δὲ
πρῶτον τῆς φάλαγγος τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἐδείκνυσάν
τινες τῷ Ἀγησιλάῳ· κἀκεῖνος, ὡς λέγεται, πολὺν
χρόνον ἐμβλέψας αὐτῷ καὶ συμπαραπέμψας τὴν ὄψιν
οὐδὲν ἢ τοσοῦτον μόνον εἶπεν "ὢ τοῦ μεγαλοπρά-
3 γμονος ἀνθρώπου." ἐπεὶ δὲ φιλοτιμούμενος ὁ Ἐπα-
μεινώνδας ἐν τῇ πόλει μάχην συνάψαι καὶ στῆσαι
τρόπαιον οὐκ ἴσχυσεν ἐξαγαγεῖν οὐδὲ προκαλέσα-
σθαι τὸν Ἀγησίλαον, ἐκεῖνος μὲν ἀναζεύξας πάλιν
ἐπόρθει τὴν χώραν, ἐν δὲ Λακεδαίμονι τῶν πάλαι
τινὲς ὑπούλων καὶ πονηρῶν ὡς διακόσιοι συστρα-
φέντες κατελάβοντο τὸ Ἰσσώριον, οὗ τὸ τῆς Ἀρτέμι-
δος ἱερὸν ἔστιν, εὐερκῆ καὶ δυσεκβίαστον τόπον.
4 ἐφ' οὓς βουλομένων εὐθὺς ὠθεῖσθαι τῶν Λακεδαιμο-
νίων, φοβηθεὶς τὸν νεωτερισμὸν ὁ Ἀγησίλαος ἐκέ-

λευσε τοὺς μὲν ἄλλους ἡσυχίαν ἄγειν, αὐτὸς δ' ἐν ἱμα-
τίῳ καὶ μεθ' ἑνὸς οἰκέτου προσῄει, βοῶν ἄλλως ἀκη-
κοέναι τοῦ προστάγματος αὐτούς· οὐ γὰρ ἐνταῦθα
κελεῦσαι συνελθεῖν οὐδὲ πάντας, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἐκεῖ
(δείξας ἕτερον τόπον) τοὺς δ' ἀλλαχόσε τῆς πόλεως.
οἱ δ' ἀκούσαντες ἥσθησαν οἰόμενοι λανθάνειν, καὶ 5
διαστάντες ἐπὶ τοὺς τόπους οὓς ἐκεῖνος ἐκέλευσεν
ἀπεχώρουν. ὁ δὲ τὸ μὲν Ἰσσώριον εὐθὺς μεταπεμψά-
μενος ἑτέρους κατέσχε, τῶν δὲ συστάντων ἐκείνων
περὶ πεντεκαίδεκά τινας συλλαβὼν νυκτὸς ἀπέκτει-
νεν. ἄλλη δὲ μείζων ἐμηνύθη συνωμοσία καὶ σύνοδος 6
ἀνδρῶν Σπαρτιατῶν ἐπὶ πράγμασι νεωτέροις εἰς οἰ-
κίαν κρύφα συνερχομένων, οὓς καὶ κρίνειν ἄπορον ἦν
ἐν ταραχῇ τοσαύτῃ καὶ περιορᾶν ἐπιβουλεύοντας.
ἀπέκτεινεν οὖν καὶ τούτους μετὰ τῶν ἐφόρων βου-
λευσάμενος ὁ Ἀγησίλαος ἀκρίτους, οὐδενὸς δίχα δί-
κης τεθανατωμένου πρότερον Σπαρτιατῶν. ἐπεὶ δὲ 7
πολλοὶ τῶν τεταγμένων εἰς τὰ ὅπλα περιοίκων καὶ
εἱλώτων ἀπεδίδρασκον ἐκ τῆς πόλεως πρὸς τοὺς πο-
λεμίους καὶ τοῦτο πλείστην ἀθυμίαν παρεῖχεν, ἐδί-
δαξε τοὺς ὑπηρέτας περὶ ὄρθρον ἐπιφοιτᾶν ταῖς
στιβάσι καὶ τὰ ὅπλα τῶν ἀποκεχωρηκότων λαμβά-
νειν καὶ ἀποκρύπτειν, ὅπως ἀγνοῆται τὸ πλῆθος.
ἀναχωρῆσαι δὲ τοὺς Θηβαίους ἐκ τῆς Λακωνικῆς οἱ 8
μὲν ἄλλοι λέγουσι χειμώνων γενομένων καὶ τῶν
Ἀρκάδων ἀρξαμένων ἀπιέναι καὶ διαρρεῖν ἀτάκτως,
οἱ δὲ τρεῖς μῆνας ἐμμεμενηκότας ὅλους καὶ τὰ πλεῖ-
στα τῆς χώρας διαπεπορθηκότας· Θεόπομπος δέ
φησιν, ἤδη τῶν βοιωταρχῶν ἐγνωκότων ἀπαίρειν,
ἀφικέσθαι πρὸς αὐτοὺς Φρίξον ἄνδρα Σπαρτιάτην,
παρ' Ἀγησιλάου δέκα τάλαντα κομίζοντα τῆς ἀνα-
χωρήσεως μισθόν, ὥστε τὰ πάλαι δεδογμένα πράτ-

τουσιν αὐτοῖς ἐφόδιον παρὰ τῶν πολεμίων προσπεριγενέσθαι.

33 Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ οἶδ' ὅπως ἠγνόησαν οἱ ἄλλοι, μόνος δὲ Θεόπομπος ᾔσθετο· τοῦ δὲ σωθῆναι τὴν Σπάρτην τότε πάντες αἴτιον ὁμολογοῦσι γενέσθαι τὸν Ἀγησίλαον, ὅτι τῶν ἐμφύτων αὐτῷ παθῶν, φιλονεικίας καὶ φιλοτιμίας, ἀποστὰς ἐχρήσατο τοῖς
2 πράγμασιν ἀσφαλῶς. οὐ μέντοι τήν γε δύναμιν καὶ τὴν δόξαν ἐδυνήθη τῆς πόλεως ἀναλαβεῖν ἐκ τοῦ πταίσματος, ἀλλ' ὥσπερ σώματος ὑγιεινοῦ, λίαν δ' ἀκριβεῖ καὶ κατησκημένῃ κεχρημένου διαίτῃ παρὰ πάντα τὸν χρόνον, ἁμαρτία μία καὶ ῥοπὴ τὴν πᾶσαν ἔκλινεν εὐτυχίαν τῆς πόλεως, οὐκ ἀλόγως· πρὸς γὰρ εἰρήνην καὶ ἀρετὴν καὶ ὁμόνοιαν ἄριστα συντεταγμένῳ πολιτεύματι προσαγαγόντες ἀρχὰς καὶ δυναστείας βιαίους, ὧν οὐδενὸς ἡγεῖτο δεῖσθαι πόλιν εὐδαιμόνως βιωσομένην ὁ Λυκοῦργος, ἐσφάλησαν.
3 αὐτὸς μὲν οὖν ὁ Ἀγησίλαος ἤδη πρὸς τὰς στρατείας ἀπειρήκει διὰ τὸ γῆρας, Ἀρχίδαμος δ' ὁ υἱὸς αὐτοῦ τὴν ἐκ Σικελίας ἧκουσαν παρὰ τοῦ τυράννου βοήθειαν ἔχων ἐνίκησεν Ἀρκάδας τὴν λεγομένην ἄδακρυν μάχην· οὐδεὶς γὰρ ἔπεσε τῶν μετ' αὐτοῦ, συχνοὺς δὲ τῶν ἐναντίων ἀνεῖλεν. αὕτη μάλιστα τὴν
4 ἀσθένειαν ἤλεγξεν ἡ νίκη τῆς πόλεως. πρότερον μὲν γὰρ οὕτω σύνηθες ἡγοῦντο καὶ προσῆκον ἔργον αὑτοῖς εἶναι τὸ νικᾶν τοὺς πολεμίους ὥστε μήτε θύειν τοῖς θεοῖς πλὴν ἀλεκτρυόνα νικητήριον ἐν τῇ πόλει μήτε μεγαληγορεῖν τοὺς ἀγωνισαμένους μήτε ὑπερχαίρειν τοὺς πυνθανομένους, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐν Μαντινείᾳ μάχης γενομένης, ἣν Θουκυδίδης γέγραφε, τῷ πρώτῳ φράσαντι τὴν νίκην οἱ ἄρχοντες ἐκ φιδιτίου
5 κρέας ἔπεμψαν εὐαγγέλιον, ἄλλο δ' οὐδέν· τότε δὲ

τῆς μάχης ἀγγελθείσης καὶ τοῦ Ἀρχιδάμου προσιόντος οὐδεὶς ἐκαρτέρησεν, ἀλλὰ πρῶτος ὁ πατὴρ ἀπήντα δακρύων ὑπὸ χαρᾶς καὶ μετ᾽ ἐκεῖνον τὰ ἀρχεῖα, τῶν δὲ πρεσβυτέρων καὶ τῶν γυναικῶν τὸ πλῆθος ἐπὶ τὸν ποταμὸν κατῄει τάς τε χεῖρας ὀρεγόντων καὶ θεοκλυτούντων, ὥσπερ ἀπεωσμένης τὰ παρ᾽ ἀξίαν ὀνείδη τῆς Σπάρτης καὶ λαμπρὸν αὖθις ἐξ ἀρχῆς τὸ φῶς ὁρώσης, ἐπεὶ πρότερόν γέ φασιν οὐδὲ ταῖς γυναιξὶν ἀντιβλέπειν τοὺς ἄνδρας αἰσχυνομένους ἐφ᾽ οἷς ἔπταισαν.

Οἰκιζομένης δὲ Μεσσήνης ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Ἐπα- 34
μεινώνδαν καὶ τῶν ἀρχαίων πολιτῶν πανταχόθεν εἰς αὐτὴν συμπορευομένων, διαμάχεσθαι μὲν οὐκ ἐτόλμων οὐδὲ κωλύειν ἐδύναντο, χαλεπῶς δὲ καὶ βαρέως πρὸς τὸν Ἀγησίλαον εἶχον ὅτι χώραν οὔτε πλήθει τῆς Λακωνικῆς ἐλάσσονα καὶ πρωτεύουσαν ἀρετῇ τῆς Ἑλληνικῆς ἔχοντες καὶ καρπούμενοι χρόνον τοσοῦτον ἐπὶ τῆς ἐκείνου βασιλείας ἀπολωλέκασι. διὸ 2
καὶ προτεινομένην ὑπὸ τῶν Θηβαίων τὴν εἰρήνην ὁ Ἀγησίλαος οὐκ ἐδέξατο. μὴ βουλόμενος δὲ τῷ λόγῳ προέσθαι τοῖς ἔργῳ κρατοῦσι τὴν χώραν, ἀλλὰ φιλονεικῶν, ἐκείνην μὲν οὐκ ἀπέλαβε, μικροῦ δὲ τὴν Σπάρτην προσαπέβαλε καταστρατηγηθείς. ἐπεὶ γὰρ 3
οἱ Μαντινεῖς αὖθις ἀπέστησαν τῶν Θηβαίων καὶ μετεπέμποντο τοὺς Λακεδαιμονίους, αἰσθόμενος ὁ Ἐπαμεινώνδας τὸν Ἀγησίλαον ἐξεστρατευμένον μετὰ τῆς δυνάμεως καὶ προσιόντα, λαθὼν τοὺς Μαντινεῖς ἀνέζευξε νυκτὸς ἐκ Τεγέας ἄγων ἐπ᾽ αὐτὴν τὴν Λακεδαίμονα τὸ στράτευμα, καὶ μικρὸν ἐδέησε παραλλάξας τὸν Ἀγησίλαον ἔρημον ἐξαίφνης καταλαβεῖν τὴν πόλιν. Εὐθύνου δὲ Θεσπιέως, ὡς Καλλισθένης φη- 4
σίν, ὡς δὲ Ξενοφῶν, Κρητός τινος, ἐξαγγείλαντος τῷ Ἀγησιλάῳ, ταχὺ προπέμψας ἱππέα τοῖς ἐν τῇ πόλει

φράσοντα μετ' οὐ πολὺ καὶ αὐτὸς παρῆλθεν εἰς τὴν
Σπάρτην. ὀλίγῳ δ' ὕστερον οἱ Θηβαῖοι διέβαινον τὸν
Εὐρώταν καὶ προσέβαλλον τῇ πόλει μάλα ἐρρωμένως
5 τοῦ Ἀγησιλάου καὶ παρ' ἡλικίαν ἐπαμύνοντος. οὐ
γάρ, ὡς πρότερον, ἀσφαλείας ἑώρα τὸν καιρὸν ὄντα
καὶ φυλακῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπονοίας καὶ τόλμης, οἷς
τὸν ἄλλον χρόνον οὐδέποτε πιστεύσας οὐδὲ χρησάμε-
νος, τότε μόνοις ἀπεώσατο τὸν κίνδυνον, ἐκ τῶν χει-
ρῶν τοῦ Ἐπαμεινώνδου τὴν πόλιν ἐξαρπάσας, καὶ
στήσας τρόπαιον, καὶ τοῖς παισὶ καὶ ταῖς γυναιξὶν
ἐπιδείξας τὰ κάλλιστα τροφεῖα τῇ πατρίδι τοὺς Λα-
6 κεδαιμονίους ἀποδιδόντας, ἐν δὲ πρώτοις τὸν Ἀρχί-
δαμον ἀγωνιζόμενον ὑπερηφάνως τῇ τε ῥώμῃ τῆς
ψυχῆς καὶ τῇ κουφότητι τοῦ σώματος, ὀξέως ἐπὶ τὰ
θλιβόμενα τῆς μάχης διαθέοντα διὰ τῶν στενωπῶν
καὶ πανταχοῦ μετ' ὀλίγων ἀντερείδοντα τοῖς πολε-
μίοις. Ἰσίδαν δὲ δοκῶ, τὸν Φοιβίδου υἱόν, οὐ τοῖς
πολίταις μόνον ἀλλὰ καὶ τοῖς πολεμίοις θέαμα φα-
7 νῆναι καλὸν καὶ ἀγαστόν. ἦν μὲν γὰρ ἐκπρεπὴς τὸ
εἶδος καὶ τὸ μέγεθος τοῦ σώματος, ὥραν δ' ἐν ᾗ τὸ
ἥδιστον ἀνθοῦσιν ἄνθρωποι παριόντες εἰς ἄνδρας
ἐκ παίδων εἶχε, γυμνὸς δὲ καὶ ὅπλων τῶν σκεπόν-
των καὶ ἱματίων, λίπα χρισάμενος τὸ σῶμα καὶ τῇ
μὲν ἔχων χειρὶ λόγχην τῇ δὲ ξίφος, ἐξήλατο τῆς
οἰκίας, καὶ διὰ μέσων τῶν μαχομένων ὠσάμενος
ἐν τοῖς πολεμίοις ἀνεστρέφετο, παίων τὸν προστυ-
8 χόντα καὶ καταβάλλων. ἐτρώθη δ' ὑπ' οὐδενός,
εἴτε θεοῦ δι' ἀρετὴν φυλάττοντος αὐτόν, εἴτε μεῖ-
ζόν τι καὶ κρεῖττον ἀνθρώπου φανεὶς τοῖς ἐναντίοις.
ἐπὶ τούτῳ δὲ λέγεται τοὺς ἐφόρους στεφανώσαντας
αὐτὸν εἶτα χιλίων δραχμῶν ἐπιβαλεῖν ζημίαν, ὅτι χω-
ρὶς ὅπλων διακινδυνεύειν ἐτόλμησεν.

*Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις περὶ τὴν Μαντίνειαν 35
ἐμαχέσαντο, καὶ τὸν Ἐπαμεινώνδαν ἤδη κρατοῦντα
τῶν πρώτων, ἔτι δ' ἐγκείμενον καὶ κατασπεύδοντα
τὴν δίωξιν Ἀντικράτης Λάκων ὑποστὰς ἔπαισε δό-
ρατι, μέν, ὡς Διοσκουρίδης ἱστόρηκε, Λακεδαιμόνιοι
δὲ Μαχαιρίωνας ἔτι νῦν τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀντι-
κράτους καλοῦσιν ὡς μαχαίρᾳ πατάξαντος. οὕτω 2
γὰρ ἐθαύμασαν καὶ ὑπερηγάπησαν αὐτὸν φόβῳ τοῦ
Ἐπαμεινώνδου ζῶντος ὥστε τιμὰς μὲν ἐκείνῳ καὶ
δωρεὰς ψηφίσασθαι, τῷ γένει δ' ἀτέλειαν, ἣν ἔτι καὶ
καθ' ἡμᾶς ἔχει Καλλικράτης εἷς τῶν Ἀντικράτους
ἀπογόνων. μετὰ δὲ τὴν μάχην καὶ θάνατον τοῦ Ἐπα-
μεινώνδου γενομένης εἰρήνης τοῖς Ἕλλησι πρὸς αὐ-
τούς, ἀπήλαυνον οἱ περὶ τὸν Ἀγησίλαον τοῦ ὅρκου
τοὺς Μεσσηνίους ὡς πόλιν οὐκ ἔχοντας. ἐπεὶ δ' οἱ λοι- 3
ποὶ πάντες ἐδέχοντο καὶ τοὺς ὅρκους ἐλάμβανον
παρ' αὐτῶν, ἀπέστησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, καὶ μόνοις
αὐτοῖς πόλεμος ἦν ἐλπίζουσιν ἀναλήψεσθαι τὴν Μεσ-
σηνίαν. βίαιος οὖν ἐδόκει καὶ ἀτενὴς καὶ πολέμων
ἄπληστος ὁ Ἀγησίλαος εἶναι, τὰς μὲν κοινὰς διαλύ-
σεις πάντα τρόπον ὑπορύττων καὶ ἀναβάλλων, πά-
λιν δ' ὑπὸ χρημάτων ἀπορίας ἀναγκαζόμενος ἐν-
οχλεῖν τοῖς κατὰ πόλιν φίλοις καὶ δανείζεσθαι καὶ
συνερανίζεσθαι, δέον ἀπηλλάχθαι κακῶν εἰς τοῦτο 4
περιήκοντι τῷ καιρῷ, καὶ μὴ τὴν ἅπασαν ἀρχὴν το-
σαύτην γενομένην ἀφεικότα καὶ πόλεις καὶ γῆν καὶ
θάλατταν ὑπὲρ τῶν ἐν Μεσσήνῃ κτημάτων καὶ προσ-
όδων σφαδάζειν.*

*Ἔτι δὲ μᾶλλον ἠδόξησε Τάχῳ τῷ Αἰγυπτίῳ στρα- 36
τηγὸν ἐπιδοὺς ἑαυτόν. οὐ γὰρ ἠξίουν ἄνδρα τῆς Ἑλ-
λάδος ἄριστον κεκριμένον καὶ δόξης ἐμπεπληκότα
τὴν οἰκουμένην ἀποστάτῃ βασιλέως, ἀνθρώπῳ βαρ-*

βάρῳ, χρῆσαι τὸ σῶμα καὶ τοὔνομα καὶ τὴν δόξαν ἀποδόσθαι χρημάτων, ἔργα μισθοφόρου καὶ ξεναγοῦ
2 διαπραττόμενον. καὶ γὰρ ὑπὲρ ὀγδοήκοντα γεγονὼς ἔτη καὶ πᾶν ὑπὸ τραυμάτων τὸ σῶμα κατακεκομμένος ἐκείνην αὖθις ἀνεδέξατο τὴν καλὴν καὶ περίβλεπτον ἡγεμονίαν ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας, οὐ πάμπαν ἄμεμπτον εἶναι τὴν φιλοτιμίαν· τοῦ γὰρ καλοῦ καιρὸν οἰκεῖον εἶναι καὶ ὥραν, μᾶλλον δ' ὅλως τὰ καλὰ τῶν αἰσχρῶν τῷ μετρίῳ διαφέρειν.
3 οὐ μὴν ἐφρόντιζε τούτων ὁ Ἀγησίλαος, οὐδ' ᾤετο παρ' ἀξίαν εἶναι λειτούργημα δημόσιον οὐδέν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνάξιον ἑαυτοῦ τὸ ζῆν ἄπρακτον ἐν τῇ πόλει καὶ καθῆσθαι περιμένοντα τὸν θάνατον. ὅθεν ἤθροισε μισθοφόρους ἀφ' ὧν ὁ Τάχως αὐτῷ χρημάτων ἔπεμψε, καὶ πλοῖα πληρώσας ἀνήχθη, τριάκοντα συμβούλους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ Σπαρτιάτας, ὡς πρό-
4 τερον. ἐπεὶ δὲ κατέπλευσεν εἰς τὴν Αἴγυπτον, εὐθὺς οἱ πρῶτοι τῶν βασιλικῶν ἡγεμόνων καὶ διοικητῶν ἐβάδιζον ἐπὶ ναῦν θεραπεύοντες αὐτόν. ἦν δὲ καὶ τῶν ἄλλων Αἰγυπτίων σπουδή τε μεγάλη καὶ προσδοκία διὰ τοὔνομα καὶ τὴν δόξαν τοῦ Ἀγησιλάου, καὶ
5 συνετρόχαζον ἅπαντες ἐπὶ τὴν θέαν. ὡς δ' ἑώρων λαμπρότητα μὲν καὶ κατασκευὴν οὐδεμίαν, ἄνθρωπον δὲ πρεσβύτην κατακείμενον ἔν τινι πόᾳ παρὰ τὴν θάλασσαν, εὐτελῆ καὶ μικρὸν τὸ σῶμα, τραχὺ καὶ φαῦλον ἱμάτιον ἀμπεχόμενον, σκώπτειν αὐτοῖς καὶ γελωτοποιεῖν ἐπῄει, καὶ λέγειν ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ μυθο-
6 λογούμενον ὠδίνειν ὄρος, εἶτα μῦν ἀποτεκεῖν. ἔτι δὲ μᾶλλον αὐτοῦ τὴν ἀτοπίαν ἐθαύμασαν, ὅτε ξενίων προσκομισθέντων καὶ προσαχθέντων ἄλευρα μὲν καὶ μόσχους καὶ χῆνας ἔλαβε, τραγήματα δὲ καὶ πέμματα καὶ μύρα διωθεῖτο, καὶ βιαζομένων λαβεῖν καὶ

λιπαρούντων ἐκέλευσε τοῖς εἵλωσι διδόναι κομίζοντας. τῇ μέντοι στεφανωτρίδι βύβλῳ φησὶν αὐτὸν ἡσθέντα Θεόφραστος διὰ τὴν λιτότητα καὶ καθαριότητα τῶν στεφάνων αἰτήσασθαι καὶ λαβεῖν, ὅτ' ἀπέπλει, παρὰ τοῦ βασιλέως.

37 Τότε δὲ συμμίξας τῷ Τάχῳ παρασκευαζομένῳ πρὸς τὴν στρατείαν, οὐχ ὥσπερ ἤλπιζεν, ἁπάσης στρατηγὸς ἀπεδείχθη τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τῶν μισθοφόρων μόνων, τοῦ δὲ ναυτικοῦ Χαβρίας ὁ Ἀθηναῖος· ἡγεμὼν δὲ συμπάντων αὐτὸς ἦν ὁ Τάχως. καὶ τοῦτο 2 πρῶτον ἠνίασε τὸν Ἀγησίλαον· ἔπειτα τὴν ἄλλην ἀλαζονείαν καὶ κενοφροσύνην τοῦ Αἰγυπτίου βαρυνόμενος ἠναγκάζετο φέρειν, καὶ συνεξέπλευσεν ἐπὶ τοὺς Φοίνικας αὐτῷ, παρὰ τὴν ἀξίαν τὴν ἑαυτοῦ καὶ τὴν φύσιν ὑπείκων καὶ καρτερῶν, ἄχρι οὗ καιρὸν ἔλαβε. Νεκτάναβις γὰρ ἀνεψιὸς ὢν τοῦ Τάχω καὶ μέ- 3 ρος ἔχων ὑφ' ἑαυτῷ τῆς δυνάμεως ἀπέστη, καὶ βασιλεὺς ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων ἀναγορευθεὶς διεπέμπετο πρὸς τὸν Ἀγησίλαον ἀξιῶν αὐτῷ βοηθεῖν· τὰ δ' αὐτὰ καὶ τὸν Χαβρίαν παρεκάλει, μεγάλας ὑπισχνούμενος ἀμφοτέροις δωρεάς. αἰσθομένου δὲ ταῦτα τοῦ 4 Τάχω καὶ τραπομένου πρὸς δέησιν αὐτῶν, ὁ μὲν Χαβρίας ἐπειρᾶτο καὶ τὸν Ἀγησίλαον ἐν τῇ φιλίᾳ τοῦ Τάχω πείθων καὶ παραμυθούμενος κατέχειν, ὁ δ' Ἀγησίλαος εἶπεν ὅτι σοὶ μέν, ὦ Χαβρία, κατὰ σεαυτὸν ἀφιγμένῳ χρῆσθαι τοῖς σεαυτοῦ λογισμοῖς ἔξεστιν, ἐγὼ δ' ὑπὸ τῆς πατρίδος ἐδόθην Αἰγυπτίοις στρατηγός. οὐκ οὖν ἂν ἔχοι μοι καλῶς οἷς ἐπέμφθην σύμμαχος πολεμεῖν, ἐὰν μὴ πάλιν ἡ πατρὶς κελεύσῃ. ταῦτα δ' εἰπὼν ἔπεμψεν εἰς Σπάρτην ἄνδρας, οἳ τοῦ 5 μὲν Τάχω κατηγορήσειν, ἐπαινέσεσθαι δὲ τὸν Νεκτάναβιν ἔμελλον. ἔπεμψαν δὲ κἀκεῖνοι δεόμενοι τῶν

*Λακεδαιμονίων, ὁ μὲν ὡς πάλαι σύμμαχος γεγονὼς
καὶ φίλος, ὁ δ' ὡς εὔνους καὶ προθυμότερος περὶ τὴν
πόλιν ἐσόμενος. ἀκούσαντες οὖν οἱ Λακεδαιμόνιοι
τοῖς μὲν Αἰγυπτίοις ἀπεκρίναντο φανερῶς Ἀγησι-
λάῳ περὶ τούτων μελήσειν, ἐκείνῳ δ' ἐπέστειλαν ὁρᾶν
κελεύοντες ὅπως πράξει τὸ τῇ Σπάρτῃ συμφέρον.
6 οὕτω δὴ λαβὼν τοὺς μισθοφόρους ὁ Ἀγησίλαος ἀπὸ
τοῦ Τάχω μετέστη πρὸς τὸν Νεκτάναβιν, ἀτόπου καὶ
ἀλλοκότου πράγματος παρακαλύμματι τῷ συμφέ-
ροντι τῆς πατρίδος χρησάμενος, ἐπεὶ ταύτης γε τῆς
προφάσεως ἀφαιρεθείσης τὸ δικαιότατον ὄνομα τῆς
πράξεως ἦν προδοσία. Λακεδαιμόνιοι δὲ τὴν πρώτην
τοῦ καλοῦ μερίδα τῷ τῆς πατρίδος συμφέροντι δι-
δόντες οὔτε μανθάνουσιν οὔτ' ἐπίστανται δίκαιον
ἄλλο πλὴν ὃ τὴν Σπάρτην αὔξειν νομίζουσιν.*

38 *Ὁ μὲν οὖν Τάχως ἐρημωθεὶς τῶν μισθοφόρων
ἔφυγεν, ἐκ δὲ Μένδητος ἕτερος ἐπανίσταται τῷ Νε-
κτανάβιδι βασιλεὺς ἀναγορευθείς, καὶ συναγαγὼν
δέκα μυριάδας ἀνθρώπων ἐπῄει. θαρσύνοντος δὲ
τοῦ Νεκτανάβιδος τὸν Ἀγησίλαον, καὶ λέγοντος ὅτι
πολλοὶ μέν εἰσιν οἱ πολέμιοι, μιγάδες δὲ καὶ βάναυ-
2 σοι καὶ δι' ἀπειρίαν εὐκαταφρόνητοι, "καὶ μὴν οὐ τὸ
πλῆθος αὐτῶν" ὁ Ἀγησίλαος εἶπεν, "ἀλλὰ τὴν ἀπει-
ρίαν φοβοῦμαι καὶ τὴν ἀμαθίαν ὡς δυσεξαπάτητον.
αἱ γὰρ ἀπάται τὸ παράδοξον ἐπάγουσι τοῖς πρὸς
ἄμυναν ⟨ὧν⟩ ὑπονοοῦσι καὶ προσδοκῶσι τρεπομέ-
νοις, ὁ δὲ μὴ προσδοκῶν μηδ' ὑπονοῶν μηδὲν οὐ δί-
δωσι τῷ παραλογιζομένῳ λαβήν, ὥσπερ οὐδὲ τῷ πα-
λαίοντι ῥοπὴν ὁ μὴ κινούμενος." ἐκ τούτου καὶ ὁ
3 Μενδήσιος ἔπεμπε πειρῶν τὸν Ἀγησίλαον. ἔδεισεν
οὖν ὁ Νεκτάναβις, καὶ κελεύοντος αὐτοῦ διαμάχεσθαι
τὴν ταχίστην καὶ μὴ χρόνῳ πολεμεῖν πρὸς ἀνθρώπους*

*ἀπείρους ἀγῶνος, πολυχειρίᾳ δὲ περιελθεῖν καὶ περι-
ταφρεῦσαι καὶ φθάσαι πολλὰ καὶ προλαβεῖν δυναμέ-
νους, ἔτι μᾶλλον ἐν ὑποψίᾳ καὶ φόβῳ γενόμενος πρὸς
αὐτὸν ἀπεχώρησεν εἰς πόλιν εὐερκῆ καὶ μέγαν ἔχουσαν
περίβολον. ὁ δ' Ἀγησίλαος ἠγανάκτει μὲν ἀπιστού- 4
μενος καὶ βαρέως ἔφερεν, αἰσχυνόμενος δὲ καὶ πάλιν
μεταστῆναι πρὸς τὸν ἕτερον καὶ τελέως ἀπελθεῖν
ἄπρακτος ἠκολούθησε καὶ συνεισῆλθεν εἰς τὸ τεῖχος.*

*Ἐπελθόντων δὲ τῶν πολεμίων καὶ περιταφρευόν- 39
των τὴν πόλιν, αὖθις αὖ δείσας τὴν πολιορκίαν ὁ Αἰ-
γύπτιος ἐβούλετο μάχεσθαι καὶ τοὺς Ἕλληνας μάλα
συμπροθυμουμένους εἶχεν· οὐ γὰρ ἦν ἐν τῷ χωρίῳ
σῖτος. ὁ δ' Ἀγησίλαος οὐκ ἐῶν ἀλλὰ κωλύων ἤκουε
μὲν ἔτι μᾶλλον κακῶς ἢ πρότερον ὑπὸ τῶν Αἰγυ-
πτίων καὶ προδότης ἀπεκαλεῖτο τοῦ βασιλέως, ἔφερε
δὲ πραότερον ἤδη τὰς διαβολὰς καὶ προσεῖχε τῷ
καιρῷ τοῦ στρατηγήματος. ἦν δὲ τοιόνδε. τάφρον 2
ἔξωθεν ἦγον οἱ πολέμιοι περὶ τὸ τεῖχος βαθεῖαν ὡς
παντάπασιν ἀποκλείσοντες αὐτούς. ὡς οὖν ἐγγὺς
ἦσαν αἱ τελευταὶ τοῦ ὀρύγματος ἀπαντῶντος αὐτῷ
καὶ περιιόντος ἐν κύκλῳ τὴν πόλιν, ἑσπέραν ἀναμεί-
νας γενέσθαι καὶ κελεύσας ἐξοπλίζεσθαι τοὺς Ἕλλη-
νας ἔλεγεν ἐλθὼν πρὸς τὸν Αἰγύπτιον "ὁ μὲν τῆς
σωτηρίας ὦ νεανία καιρὸς οὗτος ἐστίν, ὃν ἐγὼ δια-
φθεῖραι φοβούμενος οὐκ ἔφραζον πρὶν ἐλθεῖν. ἐπεὶ 3
δ' ἡμῖν οἱ πολέμιοι τὴν ἀσφάλειαν αὐτοὶ διὰ τῶν χει-
ρῶν παρεσκευάκασι, τοσαύτην ὀρυξάμενοι τάφρον,
ἧς τὸ μὲν ἐξειργασμένον ἐκείνοις ἐμποδὼν ἐστι τοῦ
πλήθους, τὸ δὲ διαλεῖπον ἡμῖν δίδωσιν ἴσῳ καὶ δι-
καίῳ μέτρῳ διαμάχεσθαι πρὸς αὐτούς, φέρε νῦν,
προθυμηθεὶς ἀνὴρ ἀγαθὸς γενέσθαι καὶ μεθ' ἡμῶν
ἑπισπόμενος δρόμῳ σῶζε σεαυτὸν ἅμα καὶ τὴν στρα-*

4 τιάν. ἡμᾶς γὰρ οἱ μὲν κατὰ στόμα τῶν πολεμίων οὐχ ὑπομενοῦσιν, οἱ δ' ἄλλοι διὰ τὴν τάφρον οὐ βλάψουσιν." ἐθαύμασεν οὖν ὁ Νεκτάναβις τοῦ Ἀγησιλάου τὴν δεινότητα, καὶ δοὺς ἑαυτὸν εἰς μέσα τὰ τῶν Ἑλλήνων ὅπλα καὶ προσπεσὼν ἐτρέψατο ῥᾳδίως τοὺς ἀντιστάντας. ὡς δ' ἅπαξ ἔλαβε πειθόμενον αὑτῷ τὸν Νεκτάναβιν ὁ Ἀγησίλαος, αὖθις ἐπῆγε τὸ αὐτὸ στρα-
5 τήγημα καθάπερ πάλαισμα τοῖς πολεμίοις. τὰ μὲν γὰρ ὑποφεύγων καὶ ὑπάγων τὰ δ' ἀντιπεριχωρῶν, ἐμβάλλει τὸ πλῆθος αὐτῶν εἰς τόπον ἔχοντα διώρυχα βαθεῖαν ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς παραρρέουσαν, ὧν τὸ μέσον ἐμφράξας καὶ καταλαβὼν τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος ἐξίσωσε πρὸς τοὺς μαχομένους τῶν πολεμίων τὸ πλῆθος, οὐκ ἔχοντας περιδρομὴν καὶ κύκλωσιν. ὅθεν οὐ πολὺν χρόνον ἀντιστάντες ἐτράποντο, καὶ πολλοὶ μὲν ἀνῃρέθησαν, οἱ δὲ φεύγοντες ἐσκεδάσθησαν καὶ διερρύησαν.

40 Ἐκ δὲ τούτου καλῶς μὲν εἶχε τὰ πράγματα καὶ βεβαίως τῷ Αἰγυπτίῳ πρὸς ἀσφάλειαν, ἀγαπῶν δὲ καὶ φιλοφρονούμενος ἐδεῖτο μεῖναι καὶ συνδιαχειμάσαι μετ' αὐτοῦ τὸν Ἀγησίλαον. ὁ δ' ὥρμητο πρὸς τὸν οἴκοι πόλεμον, εἰδὼς χρημάτων δεομένην τὴν πόλιν καὶ ξενοτροφοῦσαν. προὔπεμψεν οὖν αὐτὸν ἐντίμως καὶ μεγαλοπρεπῶς, ἄλλας τε λαβόντα τιμὰς καὶ δωρεὰς καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἀργυρίου διακόσια καὶ
2 τριάκοντα τάλαντα. χειμῶνος δ' ὄντος ἤδη, τῆς γῆς ἐχόμενος ταῖς ναυσὶ καὶ παρὰ τὴν Λιβύην εἰς χωρίον ἔρημον κομισθεὶς ὃ καλοῦσι Μενελάου λιμένα, θνήσκει, βιώσας μὲν ὀγδοήκοντα καὶ τέσσαρα ἔτη, βασιλεύσας δὲ τῆς Σπάρτης ἑνὶ τῶν τεσσαράκοντα πλέον, καὶ τούτων ὑπὲρ τριάκοντα πάντων μέγιστος καὶ δυνατώτατος γενόμενος καὶ σχεδὸν ὅλης τῆς Ἑλλάδος

ἡγεμὼν καὶ βασιλεὺς νομισθεὶς ἄχρι τῆς ἐν Λεύκτροις μάχης. ἔθους δ' ὄντος Λακωνικοῦ τῶν μὲν 3
ἄλλων ἐπὶ ξένης ἀποθανόντων αὐτοῦ τὰ σώματα κηδεύειν καὶ ἀπολείπειν, τὰ δὲ τῶν βασιλέων οἴκαδε κομίζειν, οἱ παρόντες Σπαρτιᾶται κηρὸν ἐπιτήξαντες τῷ νεκρῷ, μέλιτος οὐ παρόντος, ἀπῆγον εἰς Λακεδαίμονα. τὴν δὲ βασιλείαν Ἀρχίδαμος ὁ υἱὸς αὐτοῦ παρέλαβε, καὶ διέμεινε τῷ γένει μέχρις Ἄγιδος, ὃν ἐπιχειροῦντα τὴν πάτριον ἀναλαβεῖν πολιτείαν ἀπέκτεινε Λεωνίδας πέμπτον ἀπ' Ἀγησιλάου γεγονότα.

Πρὸς δὲ Πομπήιον ἔοικε τοῦτο παθεῖν ὁ Ῥωμαίων 1
δῆμος εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὅπερ ὁ Αἰσχύλου Προμηθεὺς πρὸς τὸν Ἡρακλέα σωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ καὶ λέγων "ἐχθροῦ πατρός μοι τοῦτο φίλτατον τέκνον·" οὔτε γὰρ μῖσος οὕτως ἰσχυρὸν καὶ ἄγριον ἐπεδείξαντο Ῥωμαῖοι πρὸς ἕτερον στρατηγὸν ὡς τὸν Πομπηίου πατέρα Στράβωνα, ζῶντος μὲν αὐτοῦ φοβούμενοι
τὴν ἐν τοῖς ὅπλοις δύναμιν (ἦν γὰρ ἀνὴρ πολεμικώτα- 2
τος), ἐπεὶ δ' ἀπέθανε κεραυνωθείς, ἐκκομιζόμενον τὸ σῶμα κατασπάσαντες ἀπὸ τοῦ λέχους καὶ καθυβρίσαντες, οὔτε μὴν εὔνοιαν αὖ πάλιν σφοδροτέραν ἢ θᾶσσον ἀρξαμένην ἢ μᾶλλον εὐτυχοῦντι συνακμάσασαν ἢ πταίσαντι παραμείνασαν βεβαιότερον ἄλλος
ἔσχε Ῥωμαίων ἢ Πομπήιος. αἰτία δὲ τοῦ μὲν μίσους 3
ἐκείνῳ μία, χρημάτων ἄπληστος ἐπιθυμία, τούτῳ δὲ πολλαὶ τοῦ ἀγαπᾶσθαι, σωφροσύνη περὶ δίαιταν, ἄσκησις ἐν ὅπλοις, πιθανότης λόγου, πίστις ἤθους, εὐαρμοστία πρὸς ἔντευξιν, ὡς μηδενὸς ἀλυπότερον δεηθῆναι μηδ' ἥδιον ὑπουργῆσαι δεομένῳ· προσῆν γὰρ αὐτοῦ ταῖς χάρισι καὶ τὸ ἀνεπαχθὲς διδόντος καὶ τὸ σεμνὸν λαμβάνοντος.

2 *Ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ τὴν ὄψιν ἔσχεν οὐ μετρίως συνδη-
μαγωγοῦσαν καὶ προεντυγχάνουσαν αὐτοῦ τῆς φω-
νῆς· τὸ γὰρ ἐράσμιον ἀξιωματικὸν ἦν φιλανθρώπως,
καὶ ⟨ἐν⟩ τῷ νεαρῷ καὶ ἀνθοῦντι διέφαινεν εὐθὺς ἡ
ἀκμὴ τὸ γεραρὸν καὶ τὸ βασιλικὸν τοῦ ἤθους. ἦν δέ
τις καὶ ἀναστολὴ τῆς κόμης ἀτρέμα καὶ τῶν περὶ τὰ
ὄμματα ῥυθμῶν ὑγρότης τοῦ προσώπου, ποιοῦσα
μᾶλλον λεγομένην ἢ φαινομένην ὁμοιότητα πρὸς τὰς
2 Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως εἰκόνας. ᾗ καὶ τοὔνομα
πολλῶν ἐν ἀρχῇ συνεπιφερόντων οὐκ ἔφευγεν ὁ Πομ-
πήιος, ὥστε καὶ χλευάζοντας αὐτὸν ἐνίους ἤδη καλεῖν
Ἀλέξανδρον. διὸ καὶ Λεύκιος Φίλιππος, ἀνὴρ ὑπατι-
κός, συνηγορῶν αὐτῷ μηδὲν ἔφη ποιεῖν παράλογον εἰ
Φίλιππος ὢν φιλαλέξανδρος ἐστίν. Φλώραν δὲ τὴν
ἑταίραν ἔφασαν ἤδη πρεσβυτέραν οὖσαν ἐπιεικῶς ἀεὶ
μνημονεύειν τῆς γενομένης αὐτῇ πρὸς Πομπήιον ὁμι-
λίας, λέγουσαν ὡς οὐκ ἦν ἐκείνῳ συναναπαυσαμένην
3 ἀδήκτως ἀπελθεῖν. πρὸς δὲ τούτοις διηγεῖσθαι τὴν
Φλώραν ἐπιθυμῆσαί τινα τῶν Πομπηίου συνήθων
αὐτῆς Γεμίνιον, καὶ πράγματα πολλὰ παρέχειν πει-
ρῶντα· αὐτῆς δὲ φαμένης οὐκ ἂν ἐθελῆσαι διὰ Πομ-
πήιον, ἐκείνῳ τὸν Γεμίνιον διαλέγεσθαι· τὸν οὖν
Πομπήιον ἐπιτρέψαι μὲν τῷ Γεμινίῳ, μηκέτι δ' αὐ-
τὸν ἅψασθαι τὸ παράπαν μηδ' ἐντυχεῖν αὐτῇ, καίπερ
ἐρᾶν δοκοῦντα· τοῦτο δ' αὐτὴν οὐχ ἑταιρικῶς ἐνεγ-
κεῖν, ἀλλὰ πολὺν ὑπὸ λύπης καὶ πόθου χρόνον νο-
4 σῆσαι. καίτοι τὴν Φλώραν οὕτω λέγουσιν ἀνθῆσαι
καὶ γενέσθαι περιβόητον ὥστε Καικίλιον Μέτελλον
ἀνδριᾶσι καὶ γραφαῖς κοσμοῦντα τὸν νεὼν τῶν Διοσ-
κούρων κἀκείνης εἰκόνα γραψάμενον ἀναθεῖναι διὰ
τὸ κάλλος. Πομπήιος δὲ καὶ τῇ Δημητρίου τοῦ ἀπε-
λευθέρου γυναικί, πλεῖστον ἰσχύσαντος παρ' αὐτῷ*

καὶ τετρακισχιλίων ταλάντων ἀπολιπόντος οὐσίαν, ἐχρῆτο παρὰ τὸν αὑτοῦ τρόπον οὐκ ἐπιεικῶς οὐδ' ἐλευθερίως, φοβηθεὶς τὴν εὐμορφίαν αὐτῆς ἄμαχόν τινα καὶ περιβόητον οὖσαν, ὡς μὴ φανείη κεκρατημένος. οὕτω δὲ πάνυ πόρρωθεν εὐλαβὴς ὢν πρὸς τὰ 5
τοιαῦτα καὶ πεφυλαγμένος, ὅμως οὐ διέφυγε τῶν ἐχθρῶν τὸν ἐπὶ τούτῳ ψόγον, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς γαμεταῖς ἐσυκοφαντεῖτο πολλὰ τῶν κοινῶν παριδεῖν καὶ προέσθαι χαριζόμενος ἐκείναις. τῆς δὲ περὶ τὴν δίαιταν εὐκολίας καὶ λιτότητος ἓν ἀπομνημόνευμα λέγεται τοιοῦτον. ἰατρὸς αὐτῷ νοσοῦντι καὶ κακῶς ἔχοντι 6
πρὸς τὰ σιτία κίχλην προσέταξε λαβεῖν. ὡς δὲ ζητοῦντες οὐχ εὗρον ὤνιον (ἦν γὰρ παρ' ὥραν), ἔφη δέ τις εὑρεθήσεσθαι παρὰ Λουκούλλῳ δι' ἔτους τρεφομένας, "εἶτα" εἶπεν "εἰ μὴ Λούκουλλος ἐτρύφα, Πομπήιος οὐκ ἂν ἔζησεν;" καὶ χαίρειν ἐάσας τὸν ἰατρὸν ἔλαβέ τι τῶν εὐποριστων.

Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον, ἔτι δὲ μειράκιον ὢν παν- 3
τάπασι καὶ τῷ πατρὶ συστρατευόμενος ἀντιτεταγμένῳ πρὸς Κίνναν, Λεύκιόν τινα Τερέντιον εἶχεν ἑταῖρον καὶ σύσκηνον. οὗτος ὑπὸ Κίννα πεισθεὶς χρήμασιν αὐτὸς μὲν ἔμελλε Πομπήιον ἀποκτενεῖν, ἕτεροι δὲ τὴν σκηνὴν ἐμπρήσειν τοῦ στρατηγοῦ. μη- 2
νύσεως δὲ τῷ Πομπηίῳ περὶ δεῖπνον ὄντι προσπεσούσης, οὐδὲν διαταραχθεὶς ἀλλὰ καὶ πιὼν προθυμότερον καὶ φιλοφρονησάμενος τὸν Τερέντιον, ἅμα τῷ τραπέσθαι πρὸς ἀνάπαυσιν ὑπεκρυεὶς τῆς σκηνῆς ἔλαθε, καὶ τῷ πατρὶ φρουρὰν περιστήσας ἡσύχαζεν. ὁ δὲ Τερέντιος ὡς ἐνόμιζε καιρὸν εἶναι, σπασάμενος τὸ ξίφος ἀνέστη καὶ τῇ στιβάδι τοῦ Πομπηίου προσελθὼν ὡς κατακειμένου πολλὰς ἐνεφόρει πληγὰς τοῖς στρώμασιν. ἐκ δὲ τούτου γίνεται μέγα κίνημα μίσει 3

τοῦ στρατηγοῦ καὶ πρὸς ἀπόστασιν ὁρμὴ τῶν στρατιωτῶν, τάς τε σκηνὰς ἀνασπώντων καὶ τὰ ὅπλα λαμβανόντων. ὁ μὲν οὖν στρατηγὸς οὐ προῄει δεδιὼς τὸν θόρυβον, ὁ δὲ Πομπήιος ἐν μέσοις ἀναστρεφόμενος καὶ δακρύων ἱκέτευε, τέλος δὲ ῥίψας ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα πρὸ τῆς πύλης τοῦ χάρακος ἐμποδὼν ἔκειτο κλαίων καὶ πατεῖν κελεύων τοὺς ἐξιόντας, ὥστε ἕκαστον ἀναχωρεῖν ὑπ' αἰδοῦς καὶ πάντας οὕτω πλὴν ὀκτακοσίων μεταβαλέσθαι καὶ διαλλαγῆναι πρὸς τὸν στρατηγόν.

4 Ἅμα δὲ τῷ τελευτῆσαι τὸν Στράβωνα, δίκην κλοπῆς ἔσχεν ὑπὲρ αὐτοῦ δημοσίων χρημάτων ὁ Πομπήιος. καὶ τὰ μὲν πλεῖστα φωράσας ἕνα τῶν ἀπελευθέρων ὁ Πομπήιος νενοσφισμένον Ἀλέξανδρον ἀπέδειξε τοῖς ἄρχουσιν, αὐτὸς δὲ λίνα θηρατικὰ καὶ βιβλία τῶν ἐν Ἄσκλῳ ληφθέντων ἔχειν κατηγορεῖτο. ταῦτα δ' ἔλαβε μὲν παρὰ τοῦ πατρὸς ἑλόντος τὸ Ἄσκλον, ἀπώλεσε δὲ τῶν Κίννα δορυφόρων, ὅτε κατῆλθεν, ὠσαμένων εἰς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ καὶ διαρπα-
2 σάντων. ἐγίνοντο δὲ τῆς δίκης αὐτῷ προάγωνες οὐκ ὀλίγοι πρὸς τὸν κατήγορον, ἐν οἷς ὀξὺς ἅμα καὶ παρ' ἡλικίαν εὐσταθὴς φαινόμενος δόξαν ἔσχε μεγάλην καὶ χάριν, ὥστ' Ἀντίστιον στρατηγοῦντα καὶ βραβεύοντα τὴν δίκην ἐκείνην ἐρασθῆναι τοῦ Πομπηίου καὶ γυναῖκα διδόναι τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καὶ περὶ τούτου
3 τοῖς φίλοις διαλέγεσθαι. δεξαμένου δὲ Πομπηίου καὶ γενομένων ἐν αὐτοῖς ἀπορρήτων ὁμολογιῶν, ὅμως οὐκ ἔλαθε τοὺς πολλοὺς τὸ πρᾶγμα διὰ τὴν τοῦ Ἀντιστίου σπουδήν. τέλος δὲ τὴν γνώμην ἀναγορεύσαντος αὐτοῦ τῶν δικαστῶν ἀπολύουσαν, ὥσπερ ἐκ παραγγέλματος ὁ δῆμος ἐπεφώνησε τοῦτο δὴ τὸ τοῖς γαμοῦσιν ἐπιφωνούμενον ἐξ ἔθους παλαιοῦ, Ταλα-

σίᾳ. τὸ δ' ἔθος ἀρχὴν λαβεῖν φασὶ τοιαύτην. ὅτε τὰς 4
θυγατέρας τῶν Σαβίνων ἐπὶ θέαν ἀγῶνος εἰς Ῥώμην
παραγενομένας οἱ πρωτεύοντες ἀρετῇ Ῥωμαίων ἥρ-
παζον ἑαυτοῖς γυναῖκας, ἄδοξοί τινες πελάται καὶ βο-
τῆρες ἀράμενοι κόρην καλὴν καὶ μεγάλην ἐκόμιζον.
ὅπως οὖν μὴ προστυχών τις ἀφέληται τῶν κρειττό-
νων, ἐβόων θέοντες ἅμα Ταλασίῳ (τῶν δὲ χαριέντων
καὶ γνωρίμων τις ἦν ὁ Ταλάσιος), ὥστε τοὺς ἀκού-
σαντας τοὔνομα κροτεῖν καὶ βοᾶν οἷον συνηδομένους
καὶ συνεπαινοῦντας. ἐκ τούτου φασί (καὶ γὰρ εὐτυ- 5
χὴς ὁ γάμος ἀπέβη τῷ Ταλασίῳ) ταύτην τὴν ἐπιφώ-
νησιν μετὰ παιδιᾶς γενέσθαι τοῖς γαμοῦσιν. οὗτος ὁ
λόγος πιθανώτατός ἐστι τῶν περὶ τοῦ Ταλασίου λε-
γομένων. ὀλίγαις δ' οὖν ὕστερον ἡμέραις ὁ Πομπήιος
ἠγάγετο τὴν Ἀντιστίαν.

Ἐπεὶ δὲ πρὸς Κίνναν εἰς τὸ στρατόπεδον πορευ- 5
θεὶς ἐξ αἰτίας τινὸς καὶ διαβολῆς ἔδεισε καὶ ταχὺ λα-
θὼν ἐκποδὼν ἐποίησεν ἑαυτόν, οὐκ ὄντος ἐμφανοῦς
αὐτοῦ θροῦς διῆλθεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ καὶ λόγος
ὡς ἀνῃρήκοι τὸν νεανίσκον ὁ Κίννας· ἐκ δὲ τούτου
οἱ πάλαι βαρυνόμενοι καὶ μισοῦντες ὥρμησαν ἐπ'
αὐτόν. ὁ δὲ φεύγων καὶ καταλαμβανόμενος ὑπό τι-
νος τῶν λοχαγῶν γυμνῷ τῷ ξίφει διώκοντος προσ-
έπεσε τοῖς γόνασι καὶ τὴν σφραγῖδα προύτεινε πολύ-
τιμον οὖσαν. ὁ δὲ καὶ μάλα ὑβριστικῶς εἰπὼν "ἀλλ' 2
οὐκ ἐγγύην ἔρχομαι σφραγιούμενος, ἀλλ' ἀνόσιον καὶ
παράνομον τιμωρησόμενος τύραννον" ἀπέκτεινεν
αὐτόν. οὕτω δὲ τοῦ Κίννα τελευτήσαντος ἐδέξατο
μὲν τὰ πράγματα καὶ συνεῖχε Κάρβων ἐμπληκτότε-
ρος ἐκείνου τύραννος, ἐπῄει δὲ Σύλλας τοῖς πλεί-
στοις ποθεινός, ὑπὸ τῶν παρόντων κακῶν οὐδὲ
δεσπότου μεταβολὴν μικρὸν ἡγουμένοις ἀγαθόν. εἰς

τοῦτο προήγαγον αἱ συμφοραὶ τὴν πόλιν ὡς δουλείαν ἐπιεικεστέραν ζητεῖν ἀπογνώσει τῆς ἐλευθερίας.

6 Τότ' οὖν ὁ Πομπήιος ἐν τῇ Πικηνίδι τῆς Ἰταλίας διέτριβεν, ἔχων μὲν αὐτόθι καὶ χωρία, τὸ δὲ πλέον ταῖς πόλεσιν ἡδόμενος οἰκείως καὶ φιλικῶς πατρόθεν ἐχούσαις πρὸς αὐτόν. ὁρῶν δὲ τοὺς ἐπιφανεστάτους καὶ βελτίστους τῶν πολιτῶν ἀπολείποντας τὰ οἰκεῖα καὶ πανταχόθεν εἰς τὸ Σύλλα στρατόπεδον ὥσπερ εἰς λιμένα καταθέοντας, αὐτὸς οὐκ ἠξίωσεν ἀποδρὰς οὐδ' ἀσύμβολος οὐδὲ χρῄζων βοηθείας ἀλλ' ὑπάρξας τινὸς χάριτος ἐνδόξως καὶ μετὰ δυνάμεως ἐλθεῖν
2 πρὸς αὐτόν. ὅθεν ἐκίνει τοὺς Πικηνοὺς ἀποπειρώμενος. οἱ δ' ὑπήκουον αὐτῷ προθύμως καὶ τοῖς παρὰ Κάρβωνος ἥκουσιν οὐ προσεῖχον. Οὐηδίου δέ τινος εἰπόντος ὅτι δημαγωγὸς αὐτοῖς ἐκ παιδαγωγείου παραπεπήδηκεν ὁ Πομπήιος, οὕτως ἠγανάκτησαν ὥστ' εὐθὺς ἀνελεῖν προσπεσόντες τὸν Οὐήδιον.
3 ἐκ τούτου Πομπήιος ἔτη μὲν τρία καὶ εἴκοσι γεγονώς, ὑπ' οὐδενὸς δ' ἀνθρώπων ἀποδεδειγμένος στρατηγός, αὐτὸς ἑαυτῷ δοὺς τὸ ἄρχειν, ἐν Αὐξίμῳ πόλει μεγάλῃ βῆμα θεὶς ἐν ἀγορᾷ καὶ τοὺς πρωτεύοντας αὐτῶν ἀδελφοὺς δύο Οὐεντιδίους ὑπὲρ Κάρβωνος ἀντιπράττοντας διατάγματι μεταστῆναι τῆς πόλεως κελεύσας, στρατιώτας κατέλεγε, καὶ λοχαγοὺς καὶ ταξιάρχους κατὰ κόσμον ἀποδείξας ἑκάστοις τὰς κύκλῳ
4 πόλεις ἐπῄει τὸ αὐτὸ ποιῶν. ἐξανισταμένων δὲ καὶ ὑποχωρούντων ὅσοι τὰ Κάρβωνος ἐφρόνουν, τῶν δ' ἄλλων ἀσμένως ἐπιδιδόντων αὐτούς, οὕτω καταλείμας ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τρία τάγματα τέλεια, καὶ τροφὴν πορίσας καὶ σκευαγωγὰ καὶ ἁμάξας καὶ τὴν ἄλλην πᾶσαν παρασκευήν, ἦγε πρὸς Σύλλαν, οὐκ ἐπειγόμενος

οὐδὲ τὸ λαθεῖν ἀγαπῶν, ἀλλὰ διατρίβων καθ' ὁδὸν ἐν τῷ κακῶς ποιεῖν τοὺς πολεμίους, καὶ πᾶν ὅσον ἐπῄει τῆς Ἰταλίας πειρώμενος ἀφιστάναι τοῦ Κάρβωνος.

7 Ἀνέστησαν οὖν ἐπ' αὐτὸν τρεῖς ἅμα στρατηγοὶ πολέμιοι, Καρίννας καὶ Κλοίλιος καὶ Βροῦτος, οὐκ ἐναντίοι πάντες οὐδ' ὁμόθεν, ἀλλὰ κύκλῳ τρισὶ στρατοπέδοις περιχωροῦντες ὡς ἀναρπασόμενοι. ὁ δ' οὐκ ἔδεισεν, ἀλλὰ πᾶσαν εἰς ταὐτὸ τὴν δύναμιν συναγαγὼν ὥρμησεν ἐφ' ἓν τὸ τοῦ Βρούτου στράτευμα, τοὺς ἱππεῖς, ἐν οἷς ἦν αὐτός, προτάξας. ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ 2
τῶν πολεμίων ἀντεξίππευσαν οἱ Κελτοί, τὸν πρῶτον αὐτῶν καὶ ῥωμαλεώτατον φθάνει παίσας ἐκ χειρὸς δόρατι καὶ καταβαλών. οἱ δ' ἄλλοι τραπόμενοι καὶ τὸ πεζὸν συνετάραξαν ὥστε φυγὴν γενέσθαι πάντων. ἐκ δὲ τούτου στασιάσαντες οἱ στρατηγοὶ πρὸς ἀλλήλους ἀνεχώρησαν, ὡς ἕκαστος ἔτυχε, Πομπηίῳ δὲ προσεχώρουν αἱ πόλεις ὡς διὰ φόβον ἐσκεδασμένων τῶν πολεμίων. αὖθις δὲ Σκιπίωνος ἐπιόν- 3
τος αὐτῷ τοῦ ὑπάτου, πρὶν ἐν ἐμβολαῖς ὑσσῶν γενέσθαι τὰς φάλαγγας, οἱ Σκιπίωνος ἀσπασάμενοι τοὺς Πομπηίου μετεβάλοντο, Σκιπίων δ' ἔφυγεν. τέλος δὲ Κάρβωνος αὐτοῦ περὶ τὸν Ἄρσιν ποταμὸν ἱππέων συχνὰς ἴλας ἐφέντος, εὐρώστως ὑποστὰς καὶ τρεψάμενος εἰς χαλεπὰ καὶ ἄφιππα χωρία πάντας ἐμβάλλει διώκων· οἱ δὲ τὴν σωτηρίαν ἀνέλπιστον ὁρῶντες ἐνεχείρισαν αὐτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν ἵππων.

8 Οὔπω δὲ ταῦτα Σύλλας ἐπέπυστο, πρὸς δὲ τὰς πρώτας ἀγγελίας καὶ φήμας ὑπὲρ αὐτοῦ δεδοικὼς ἐν τοσούτοις καὶ τηλικούτοις ἀναστρεφομένου στρατηγοῖς πολεμίοις ἐδίωκε βοηθήσων. γνοὺς δ' ὁ Πομ-

πήιος ἐγγὺς ὄντα προσέταξε τοῖς ἡγεμόσιν ἐξοπλίζειν
καὶ διακοσμεῖν τὴν δύναμιν, ὡς καλλίστη τῷ αὐτο-
κράτορι καὶ λαμπροτάτη φανείη· μεγάλας γὰρ ἤλπιζε
2 παρ' αὐτοῦ τιμάς. ἔτυχε δὲ μειζόνων. ὡς γὰρ εἶδεν
αὐτὸν ὁ Σύλλας προσιόντα καὶ τὴν στρατιὰν παρ-
εστῶσαν εὐανδρίᾳ τε θαυμαστὴν καὶ διὰ τὰς κατορ-
θώσεις ἐπηρμένην καὶ ἱλαράν, ἀποπηδήσας τοῦ ἵπ-
που καὶ προσαγορευθείς, ὡς εἰκός, αὐτοκράτωρ
ἀντιπροσηγόρευσεν αὐτοκράτορα τὸν Πομπήιον, οὐ-
δενὸς ἂν προσδοκήσαντος ἀνδρὶ νέῳ καὶ μηδέπω
βουλῆς μετέχοντι κοινώσασθαι τοὔνομα τοῦτο Σύλ-
3 λαν, περὶ οὗ Σκιπίωσι καὶ Μαρίοις ἐπολέμει. καὶ
τἆλλα δ' ἦν ὁμολογοῦντα ταῖς πρώταις φιλοφροσύ-
ναις, ὑπεξανισταμένου τε προσιόντι τῷ Πομπηίῳ
καὶ τῆς κεφαλῆς ἀπάγοντος τὸ ἱμάτιον, ἃ πρὸς ἄλλον
οὐ ῥᾳδίως ἑωρᾶτο ποιῶν, καίπερ ὄντων πολλῶν καὶ
4 ἀγαθῶν περὶ αὐτόν. οὐ μὴν ἐκουφίσθη γε τούτοις ὁ
Πομπήιος, ἀλλ' εὐθὺς εἰς τὴν Κελτικὴν ὑπ' αὐτοῦ
πεμπόμενος, ἣν ἔχων ὁ Μέτελλος ἐδόκει μηδὲν ἄξιον
πράττειν τῆς παρασκευῆς, οὐ καλῶς ἔφη ἔχειν πρε-
σβύτερον καὶ προύχοντα δόξῃ στρατηγίας ἀφαιρεῖ-
σθαι, βουλομένῳ μέντοι τῷ Μετέλλῳ καὶ κελεύοντι
5 συμπολεμεῖν καὶ βοηθεῖν ἕτοιμος εἶναι. δεξαμένου
δὲ τοῦ Μετέλλου καὶ γράψαντος ἥκειν, ἐμβαλὼν εἰς
τὴν Κελτικὴν αὐτός τε καθ' ἑαυτὸν ἔργα θαυμαστὰ
διεπράττετο, καὶ τοῦ Μετέλλου τὸ μάχιμον καὶ θαρ-
σαλέον ἤδη σβεννύμενον ὑπὸ γήρως αὖθις ἐξεῤῥίπιζε
καὶ συνεξεθέρμαινεν, ὥσπερ ὁ ῥέων καὶ πεπυρωμέ-
νος χαλκὸς τῷ πεπηγότι καὶ ψυχρῷ περιχυθεὶς λέγε-
ται τοῦ πυρὸς μᾶλλον ἀνυγραίνειν καὶ συνανατήκειν.
6 ἀλλὰ γάρ, ὥσπερ ἀθλητοῦ πρωτεύσαντος ἐν ἀνδράσι
καὶ τοὺς πανταχοῦ καθελόντος ἐνδόξως ἀγῶνας εἰς

οὐδένα λόγον τὰς παιδικὰς τίθενται νίκας οὐδ' ἀνα-
γράφουσιν, οὕτως ἃς ἔπραξε τότε πράξεις ὁ Πομ-
πήιος, αὐτὰς καθ' ἑαυτὰς ὑπερφυεῖς οὔσας, πλήθει
δὲ καὶ μεγέθει τῶν ὑστέρων ἀγώνων καὶ πολέμων
κατακεχωσμένας, ἐδεδίειν κινεῖν, μὴ περὶ τὰ πρῶτα
πολλῆς διατριβῆς γενομένης τῶν μεγίστων καὶ μάλι-
στα δηλούντων τὸ ἦθος ἔργων καὶ παθημάτων τοῦ
ἀνδρὸς ἀπολειφθῶμεν.

Ἐπεὶ τοίνυν ἐκράτησε τῆς Ἰταλίας ὁ Σύλλας καὶ 9
δικτάτωρ ἀνηγορεύθη, τοὺς μὲν ἄλλους ἡγεμόνας καὶ
στρατηγοὺς ἠμείβετο πλουσίους ποιῶν καὶ προάγων
ἐπ' ἀρχὰς καὶ χαριζόμενος ἀφθόνως καὶ προθύμως
ὧν ἕκαστος ἐδεῖτο, Πομπήιον δὲ θαυμάζων δι' ἀρε-
τὴν καὶ μέγα νομίζων ὄφελος εἶναι τοῖς ἑαυτοῦ πρά-
γμασιν ἐσπούδασεν ἁμῶς γέ πως οἰκειότητι προσθέ-
σθαι. συμβουλομένης δὲ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ τῆς Με- 2
τέλλης, πείθουσι τὸν Πομπήιον ἀπαλλαγέντα τῆς
Ἀντιστίας λαβεῖν γυναῖκα τὴν Σύλλα πρόγονον Αἰμι-
λίαν, ἐκ Μετέλλης καὶ Σκαύρου γεγενημένην, ἀνδρὶ δὲ
συνοικοῦσαν ἤδη καὶ κύουσαν τότε. ἦν οὖν τυραννικὰ
τὰ τοῦ γάμου καὶ τοῖς Σύλλα καιροῖς μᾶλλον ἢ τοῖς
Πομπηίου τρόποις πρέποντα, τῆς μὲν Αἰμιλίας ἀγο-
μένης ἐγκύμονος παρ' ἑτέρου πρὸς αὐτόν, ἐξελαυνο- 3
μένης δὲ τῆς Ἀντιστίας ἀτίμως καὶ οἰκτρῶς ἅτε δὴ
καὶ τοῦ πατρὸς ἔναγχος ἐστερημένης διὰ τὸν ἄνδρα·
κατεσφάγη γὰρ ὁ Ἀντίστιος ἐν τῷ βουλευτηρίῳ δο-
κῶν τὰ Σύλλα φρονεῖν διὰ Πομπήιον. ἡ δὲ μήτηρ
αὐτῆς ἐπιδοῦσα ταῦτα προήκατο τὸν βίον ἑκουσίως,
ὥστε καὶ τοῦτο τὸ πάθος τῇ περὶ τὸν γάμον ἐκεῖ-
νον τραγῳδίᾳ προσγενέσθαι καὶ νὴ Δία τὸ τὴν Αἰ-
μιλίαν εὐθὺς διαφθαρῆναι παρὰ τῷ Πομπηίῳ τί-
κτουσαν.

10 *Ἐκ τούτου Σικελίαν ἠγγέλλετο Περπέννας ἑαυτῷ κρατύνεσθαι καὶ τοῖς περιοῦσιν ἔτι τῆς ἐναντίας στάσεως ὁρμητήριον παρέχειν τὴν νῆσον, αἰωρουμένου καὶ Κάρβωνος αὐτόθι ναυτικῷ καὶ Δομετίου Λιβύῃ προσπεπτωκότος, ἄλλων τε πολλῶν ἐπ' ἐκεῖνα μεγάλων ὠθουμένων φυγάδων, ὅσοι τὰς προγραφὰς ἔφθησαν ἀποδράντες. ἐπὶ τούτους Πομπήιος ἀπ-*
2 εστάλη μετὰ πολλῆς δυνάμεως. καὶ Περπέννας μὲν εὐθὺς αὐτῷ Σικελίας ἐξέστη, τὰς δὲ πόλεις ἀνελάμβανε τετρυχωμένας καὶ φιλανθρώπως πάσαις ἐχρῆτο πλὴν Μαμερτίνων τῶν ἐν Μεσσήνῃ· παραιτουμένων γὰρ αὐτοῦ τὸ βῆμα καὶ τὴν δικαιοδοσίαν ὡς νόμῳ παλαιῷ Ῥωμαίων ἀπειρημένα, "οὐ παύσεσθε" εἶπεν "ἡμῖν ὑπεζωσμένοις ξίφη νόμους ἀναγινώσκον-
3 τες;" ἔδοξε δὲ καὶ ταῖς Κάρβωνος οὐκ ἀνθρωπίνως ἐνυβρίσαι συμφοραῖς. εἰ γὰρ ἦν ἀναγκαῖον αὐτόν, ὥσπερ ἦν ἴσως, ἀνελεῖν, εὐθὺς ἔδει λαβόντα, καὶ τοῦ κελεύσαντος ἂν ἦν τὸ ἔργον. ὁ δὲ δέσμιον προαγαγὼν ἄνδρα Ῥωμαῖον τρὶς ὑπατεύσαντα καὶ πρὸ τοῦ βήματος στήσας καθεζόμενος αὐτὸς ἀνέκρινεν, ἀχθομένων καὶ βαρυνομένων τῶν παρόντων· εἶτ' ἐκέλευσεν ἀπ-
4 αγαγόντας ἀνελεῖν. ἀπαχθέντα μέντοι φασὶν αὐτόν, ὡς εἶδεν ἑλκόμενον ἤδη τὸ ξίφος, δεῖσθαι τόπον αὐτῷ καὶ χρόνον βραχὺν ὡς ὑπὸ κοιλίας ἐνοχλουμένῳ παρασχεῖν. Γάιος δὲ Ὄππιος ὁ Καίσαρος ἑταῖρος ἀπανθρώπως φησὶ καὶ Κοΐντῳ Οὐαλερίῳ χρήσασθαι τὸν Πομπήιον· ἐπιστάμενον γὰρ ὡς ἔστι φιλολόγος ἀνὴρ καὶ φιλομαθὴς ἐν ὀλίγοις ὁ Οὐαλέριος, ὡς ἤχθη πρὸς αὐτόν, ἐπισπασάμενον καὶ συμπεριπατήσαντα καὶ πυθόμενον ὧν ἔχρῃζε καὶ μαθόντα, προστάξαι
5 τοῖς ὑπηρέταις εὐθὺς ἀνελεῖν ἀπαγαγόντας. ἀλλ' Ὀππίῳ μέν, ὅταν περὶ τῶν Καίσαρος πολεμίων ἢ

φίλων διαλέγηται, σφόδρα δεῖ πιστεύειν μετ' εὐλα-
βείας· Πομπήιος δὲ τοὺς μὲν ἐν δόξῃ μάλιστα τῶν
Σύλλα πολεμίων καὶ φανερῶς ἁλισκομένους ἀναγ-
καίως ἐκόλαζε, τῶν δ' ἄλλων ὅσους ἐξῆν περιεώρα
λανθάνοντας, ἐνίους δὲ καὶ συνεξέπεμπεν. τὴν δ' 6
Ἱμεραίων πόλιν ἐγνωκότος αὐτοῦ κολάζειν γενομέ-
νην μετὰ τῶν πολεμίων, Σθένις ὁ δημαγωγὸς αἰτη-
σάμενος λόγον οὐκ ἔφη δίκαια ποιήσειν τὸν Πομ-
πήιον, ἐὰν τὸν αἴτιον ἀφεὶς ἀπολέσῃ τοὺς μηδὲν ἀδι-
κοῦντας. ἐρομένου δ' ἐκείνου τίνα λέγει τὸν αἴτιον,
ἑαυτὸν ὁ Σθένις ἔφη, τοὺς μὲν φίλους πείσαντα τῶν
πολιτῶν, τοὺς δ' ἐχθροὺς βιασάμενον. ἀγασθεὶς οὖν 7
τὴν παρρησίαν καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνδρὸς ὁ Πομ-
πήιος ἀφῆκε τῆς αἰτίας πρῶτον ἐκεῖνον, εἶτα τοὺς
ἄλλους ἅπαντας. ἀκούων δὲ τοὺς στρατιώτας ἐν ταῖς
ὁδοιπορίαις ἀτακτεῖν, σφραγῖδα ταῖς μαχαίραις αὐ-
τῶν ἐπέβαλεν, ἣν ὁ μὴ φυλάξας ἐκολάζετο.

Ταῦτα πράττων ἐν Σικελίᾳ καὶ πολιτευόμενος 11
ἐδέξατο δόγμα συγκλήτου καὶ γράμματα Σύλλα κε-
λεύοντα εἰς Λιβύην πλεῖν καὶ πολεμεῖν Δομετίῳ κατὰ
κράτος, ἠθροικότι πολλαπλασίαν δύναμιν ἧς ἔχων
Μάριος οὐ πάλαι διεπέρασεν ἐκ Λιβύης εἰς Ἰταλίαν
καὶ συνέχει τὰ Ῥωμαίων πράγματα, τύραννος ἐκ φυ-
γάδος καταστάς. ὀξέως οὖν ἅπαντα παρασκευασά- 2
μενος ὁ Πομπήιος Σικελίας μὲν ἄρχοντα Μέμμιον
κατέλιπε τὸν ἄνδρα τῆς ἀδελφῆς, αὐτὸς δ' ἀνήγετο
ναυσὶ μὲν μακραῖς ἑκατὸν εἴκοσι, φορτηγοῖς δὲ σῖτον
καὶ βέλη καὶ χρήματα καὶ μηχανὰς κομιζούσαις ὀκτα-
κοσίαις. κατασχόντι δ' αὐτῷ ταῖς μὲν εἰς Ἰτύκην
ναυσὶ ταῖς δ' εἰς Καρχηδόνα, τῶν πολεμίων ἀποστάν-
τες ἑπτακισχίλιοι προσεχώρησαν. αὐτὸς δ' ἦγεν ἓξ
ἐντελῆ τάγματα. συμβῆναι δ' αὐτῷ πρᾶγμα γελοῖον 3

ἱστοροῦσι. στρατιῶται γάρ τινες, ὡς ἔοικε, θησαυρῷ
περιπεσόντες ἔλαβον συχνὰ χρήματα· τοῦ δὲ πρά-
γματος γενομένου φανεροῦ δόξα τοῖς ἄλλοις παρέστη
πᾶσι χρημάτων μεστὸν εἶναι τὸν τόπον ἐν ταῖς ποτὲ
4 τύχαις τῶν Καρχηδονίων ἀποτεθειμένων. οὐδὲν οὖν
ὁ Πομπήιος εἶχε χρῆσθαι τοῖς στρατιώταις ἐπὶ πολ-
λὰς ἡμέρας θησαυροὺς ζητοῦσιν, ἀλλὰ περιῄει γελῶν
καὶ θεώμενος ὁμοῦ μυριάδας τοσαύτας ὀρυσσούσας
καὶ στρεφούσας τὸ πεδίον, ἕως ἀπειπόντες ἐκέλευον
αὐτοὺς ἄγειν ὅπῃ βούλεται τὸν Πομπήιον ὡς δίκην
ἱκανὴν τῆς ἀβελτερίας δεδωκότας.

12 Ἀντιτεταγμένου δὲ τοῦ Δομετίου καὶ χαράδραν
τινὰ προβεβλημένου χαλεπὴν περᾶσαι καὶ τραχεῖαν,
ὄμβρος ἅμα πνεύματι πολὺς ἕωθεν ἀρξάμενος κατ-
εῖχεν, ὥστε ἀπογνόντα τῆς ἡμέρας ἐκείνης μαχέσα-
σθαι τὸν Δομέτιον ἀναζυγὴν παραγγεῖλαι. Πομπήιος
δὲ τοῦτον αὐτοῦ ποιούμενος τὸν καιρὸν ὀξέως ἐπῄει
2 καὶ διέβαινε τὴν χαράδραν. οἱ δ' ἀτάκτως καὶ θορυ-
βούμενοι καὶ οὐ πάντες οὐδ' ὁμαλῶς ὑφίσταντο, καὶ
τὸ πνεῦμα περιῄει τὴν ζάλην αὐτοῖς προσβάλλον
ἐναντίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς Ῥωμαίους ὁ χειμὼν
ἐτάραξεν οὐ καθορῶντας ἀλλήλους ἀκριβῶς, αὐτός
τε Πομπήιος ἐκινδύνευσεν ἀγνοηθεὶς ἀποθανεῖν,
ἐρωτῶντι στρατιώτῃ τὸ σύνθημα βράδιον ἀποκρινά-
3 μενος. ὠσάμενοι δὲ πολλῷ φόνῳ τοὺς πολεμίους (λέ-
γονται γὰρ ἀπὸ δισμυρίων τρισχίλιοι διαφυγεῖν) αὐ-
τοκράτορα τὸν Πομπήιον ἠσπάσαντο. φήσαντος δ'
ἐκείνου μὴ δέχεσθαι τὴν τιμὴν ἕως ὀρθὸν ἕστηκε τὸ
στρατόπεδον τῶν πολεμίων, εἰ δ' αὐτὸν ἀξιοῦσι ταύ-
της τῆς προσηγορίας, ἐκεῖνο χρῆναι πρότερον κατα-
βαλεῖν, ὥρμησαν εὐθὺς ἐπὶ τὸν χάρακα. καὶ Πομ-
πήιος ἄνευ κράνους ἠγωνίζετο δεδοικὼς τὸ πρότερον

πάθος. ἁλίσκεται δὴ τὸ στρατόπεδον καὶ ἀποθνή- 4
σκει Δομέτιος. τῶν δὲ πόλεων αἳ μὲν εὐθὺς ὑπήκουον
αἳ δὲ κατὰ κράτος ἐλήφθησαν. εἷλε δὲ καὶ τῶν βασι-
λέων Ἰάρφαν τὸν συμμαχήσαντα Δομετίῳ, τὴν δὲ βα-
σιλείαν Ἰάμψᾳ παρέδωκεν. χρώμενος δὲ τῇ τύχῃ καὶ
τῇ ῥύμῃ τοῦ στρατεύματος εἰς τὴν Νομαδικὴν ἐν-
έβαλε, καὶ πολλῶν ὁδὸν ἡμερῶν ἐλάσας καὶ πάντων
κρατήσας οἷς ἐνέτυχε, καὶ τὸ πρὸς Ῥωμαίους δέος 5
ἤδη τῶν βαρβάρων ἐξερρυηκὸς αὖθις ἰσχυρὸν καὶ φο-
βερὸν ἐγκαταστήσας, οὐδὲ τὰ θηρία δεῖν ἔφη τὰ τὴν
Λιβύην κατοικοῦντα τῆς τῶν Ῥωμαίων ἄπειρα ῥώ-
μης καὶ τόλμης ἀπολείπειν. ὅθεν ἐν θήραις λεόντων
καὶ ἐλεφάντων ἡμέρας διέτριψεν οὐ πολλάς. ταῖς δὲ
πάσαις, ὥς φασι, τεσσαράκοντα τοὺς πολεμίους συν-
εῖλε καὶ Λιβύην ἐχειρώσατο καὶ διῄτησε τὰ τῶν βασι-
λέων, ἔτος ἄγων ἐκεῖνο τέταρτον καὶ εἰκοστόν.

Ἐπανελθόντι δ' εἰς Ἰτύκην αὐτῷ γράμματα κομί- 13
ζεται Σύλλα προστάττοντος ἀφιέναι μὲν τὴν ἄλλην
στρατιάν, αὐτὸν δὲ μεθ' ἑνὸς τάγματος περιμένειν
αὐτόθι τὸν διαδεξόμενον στρατηγόν. ἐπὶ τούτοις
ἀδήλως μὲν αὐτὸς ἤχθετο καὶ βαρέως ἔφερεν, ἐμφα-
νῶς δ' ὁ στρατὸς ἠγανάκτει· καὶ δεηθέντος τοῦ Πομ-
πηίου προελθεῖν τόν τε Σύλλαν κακῶς ἔλεγον κἀκεῖ-
νον οὐκ ἔφασαν προήσεσθαι χωρὶς αὐτῶν, οὐδ' εἴων
πιστεύειν τῷ τυράννῳ. τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ Πομ- 2
πήιος ἐπειρᾶτο πραΰνειν καὶ παρηγορεῖν αὐτούς· ὡς
δ' οὐκ ἔπειθε, καταβὰς ἀπὸ τοῦ βήματος ἐπὶ τὴν
σκηνὴν ἀπῄει δεδακρυμένος. οἳ δὲ συλλαβόντες αὐτὸν
αὖθις ἐπὶ τοῦ βήματος κατέστησαν. καὶ πολὺ μέρος
τῆς ἡμέρας ἀνηλώθη τῶν μὲν μένειν καὶ ἄρχειν κελευ-
όντων, τοῦ δὲ πείθεσθαι δεομένου καὶ μὴ στασιά-
ζειν, ἄχρι οὗ προσλιπαρούντων καὶ καταβοώντων

ὤμοσεν ἀναιρήσειν ἑαυτὸν εἰ βιάζοιντο, καὶ μόλις
3 οὕτως ἐπαύσαντο. τῷ δὲ Σύλλᾳ πρώτη μὲν ἦλθεν ἀγγελία τὸν Πομπήιον ἀφεστάναι, καὶ πρὸς τοὺς φίλους εἶπεν ὡς ἄρα πεπρωμένον ἦν αὐτῷ γενομένῳ γέροντι παίδων ἀγῶνας ἀγωνίζεσθαι, διὰ τὸ καὶ Μάριον αὐτῷ νέον ὄντα κομιδῇ πλεῖστα πράγματα παρασχεῖν καὶ εἰς τοὺς ἐσχάτους περιστῆσαι κινδύ-
4 νους· πυθόμενος δὲ τἀληθῆ, καὶ πάντας ἀνθρώπους αἰσθανόμενος δέχεσθαι καὶ παραπέμπειν τὸν Πομπήιον ὡρμημένους μετ' εὐνοίας, ἔσπευδεν ὑπερβαλέσθαι, καὶ προελθὼν ἀπήντησεν αὐτῷ, καὶ δεξιωσάμενος ὡς ἐνῆν προθυμότατα μεγάλῃ φωνῇ Μάγνον ἠσπάσατο, καὶ τοὺς παρόντας οὕτως ἐκέλευσε προσ-
5 αγορεῦσαι. σημαίνει δὲ τὸν μέγαν ὁ Μάγνος. ἕτεροι δέ φασιν ἐν Λιβύῃ πρῶτον ἀναφώνημα τοῦτο τοῦ στρατοῦ παντὸς γενέσθαι, κράτος δὲ λαβεῖν καὶ δύναμιν ὑπὸ Σύλλα βεβαιωθέν. αὐτὸς μέντοι πάντων ὕστατος καὶ μετὰ πολὺν χρόνον εἰς Ἰβηρίαν ἀνθύπατος ἐκπεμφθεὶς ἐπὶ Σερτώριον ἤρξατο γράφειν ἑαυτὸν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ τοῖς διατάγμασι Μάγνον Πομπήιον· οὐκέτι γὰρ ἦν ἐπίφθονον τοὔνομα σύν-
6 ηθες γενόμενον. ὅθεν εἰκότως ἂν ἀγασθείη καὶ θαυμάσειεν ἄν τις τοὺς πάλαι Ῥωμαίους, οἳ ταῖς τοιαύταις ἐπικλήσεσι καὶ προσωνυμίαις οὐ τὰς πολεμικὰς ἠμείβοντο καὶ στρατιωτικὰς κατορθώσεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς πολιτικὰς πράξεις καὶ ἀρετὰς ἐκόσμουν.
7 δύο γοῦν Μαξίμους, ὅπερ ἐστὶ μεγίστους, ἀνηγόρευσεν ὁ δῆμος, Οὐαλέριον μὲν ἐπὶ τῷ διαλλάξαι στασιάζουσαν αὐτῷ τὴν σύγκλητον, Φάβιον δὲ Ῥοῦλλον, ὅτι πλουσίους τινὰς ἐξ ἀπελευθέρων γεγονότας καὶ καταλελεγμένους εἰς τὴν σύγκλητον ἐξέβαλεν.

Ἐκ τούτου θρίαμβον ᾔτει Πομπήιος, ἀντέλεγε δὲ 14
Σύλλας· ὑπάτῳ γὰρ ἢ στρατηγῷ μόνον, ἄλλῳ δ' οὐ-
δενὶ δίδωσιν ὁ νόμος. διὸ καὶ Σκιπίων ὁ πρῶτος ἀπὸ
μειζόνων καὶ κρειττόνων ἀγώνων ἐν Ἰβηρίᾳ Καρχη-
δονίων κρατήσας οὐκ ᾔτησε θρίαμβον· ὕπατος γὰρ
οὐκ ἦν οὐδὲ στρατηγός. εἰ δὲ Πομπήιος οὔπω πάνυ 2
γενειῶν εἰσελᾷ θριαμβεύων εἰς τὴν πόλιν, ᾧ βουλῆς
διὰ τὴν ἡλικίαν οὐ μέτεστι, παντάπασιν ἐπίφθονον
ἔσεσθαι καὶ τὴν ἀρχὴν ἑαυτῷ καὶ τὴν τιμὴν ἐκείνῳ.
ταῦτα πρὸς Πομπήιον ὁ Σύλλας ἔλεγεν ὡς οὐκ ἐάσων
ἀλλ' ἐνστησόμενος αὐτῷ καὶ κολούσων τὸ φιλόνεικον
ἀπειθοῦντος. ὁ δὲ Πομπήιος οὐχ ὑπέπτηξεν, ἀλλ' 3
ἐννοεῖν ἐκέλευσε τὸν Σύλλαν ὅτι τὸν ἥλιον ἀνατέλ-
λοντα πλείονες ἢ δυόμενον προσκυνοῦσιν, ὡς αὐτῷ
μὲν αὐξανομένης, μειουμένης δὲ καὶ μαραινομένης
ἐκείνῳ τῆς δυνάμεως. ταῦτα ὁ Σύλλας οὐκ ἀκριβῶς
ἐξακούσας, ὁρῶν δὲ τοὺς ἀκούσαντας ἀπὸ τοῦ προσ-
ώπου καὶ τοῦ σχήματος ἐν θαύματι ποιουμένους,
ἤρετο τί τὸ λεχθὲν εἴη· πυθόμενος δὲ καὶ καταπλα-
γεὶς τοῦ Πομπηίου τὴν τόλμαν ἀνεβόησε δὶς ἐφεξῆς
"θριαμβευσάτω." πολλῶν δὲ δυσχεραινόντων καὶ 4
ἀγανακτούντων, ἔτι μᾶλλον αὐτούς, ὥς φασι, βουλό-
μενος ἀνιᾶν ὁ Πομπήιος ἐπεχείρησεν ἐλεφάντων ἅρ-
ματι τεττάρων ἐπιβὰς εἰσελαύνειν· ἤγαγε γὰρ ἐκ Λι-
βύης τῶν βασιλικῶν συχνοὺς αἰχμαλώτους· ἀλλὰ τῆς
πύλης στενωτέρας οὔσης ἀπέστη καὶ μετῆλθεν ἐπὶ
τοὺς ἵππους. ἐπεὶ δ' οἱ στρατιῶται μὴ τυχόντες ἡλί- 5
κων προσεδόκησαν ἐνοχλεῖν ἐβούλοντο καὶ θορυ-
βεῖν, οὐδὲν ἔφη φροντίζειν, ἀλλὰ μᾶλλον ἀφήσειν τὸν
θρίαμβον ἢ κολακεύσειν ἐκείνους· ὅτε δὴ καὶ Σερβί-
λιος, ἀνὴρ ἐπιφανὴς καὶ μάλιστα πρὸς τὸν θρίαμβον
ἐνστὰς τοῦ Πομπηίου, νῦν ἔφη τὸν Πομπήιον ὁρᾶν

6 καὶ μέγαν ἀληθῶς καὶ ἄξιον τοῦ θριάμβου. δῆλον δ' ἐστὶν ὅτι καὶ βουλῆς ἂν ἐθελήσας τότε ῥᾳδίως ἔτυχεν. ἀλλ' οὐκ ἐσπούδασεν, ὡς λέγουσι, τὸ ἔνδοξον ἐκ τοῦ παραδόξου θηρώμενος· οὐ γὰρ ἦν θαυμαστὸν εἰ πρὸ ἡλικίας ἐβούλευε Πομπήιος, ἀλλ' ὑπέρλαμπρον ὅτι μηδέπω βουλεύων ἐθριάμβευεν. τοῦτο δ' αὐτῷ καὶ πρὸς εὔνοιαν ὑπῆρχε τῶν πολλῶν οὐ μικρόν· ἔχαιρε γὰρ ὁ δῆμος αὐτῷ μετὰ θρίαμβον ἐν τοῖς ἱππικοῖς ἐξεταζομένῳ.

15 Σύλλας δ' ἠνιᾶτο μὲν ὁρῶν εἰς ὅσον δόξης πρόεισι καὶ δυνάμεως, αἰσχυνόμενος δὲ κωλύειν ἡσυχίαν ἦγε· πλήν, ὅτε βίᾳ καὶ ἄκοντος αὐτοῦ Λέπιδον εἰς ὑπατείαν κατέστησε συναρχαιρεσιάσας καὶ τὸν δῆμον εὐνοίᾳ τῇ πρὸς ἑαυτὸν ἐκείνῳ σπουδάζοντα παρασχών, θεασάμενος αὐτὸν ἀπιόντα μετὰ πλήθους δι' ἀγορᾶς ὁ Σύλλας "ὁρῶ σε" εἶπεν "ὦ νεανία χαίροντα τῇ
2 νίκῃ· πῶς γὰρ οὐχὶ γενναῖα ταῦτα καὶ καλά, Κάτλου τοῦ πάντων ἀρίστου Λέπιδον τὸν πάντων κάκιστον ἀποδειχθῆναι πρότερον ὕπατον, σοῦ τὸν δῆμον οὕτω παρασκευάσαντος; ὥρα μέντοι σοι μὴ καθεύδειν, ἀλλὰ προσέχειν τοῖς πράγμασιν· ἰσχυρότερον γὰρ τὸν ἀνταγωνιστὴν σεαυτῷ κατεσκεύακας." ἐδήλωσε δὲ μάλιστα Σύλλας ὅτι πρὸς Πομπήιον οὐκ εὐ-
3 μενῶς εἶχε ταῖς διαθήκαις ἃς ἔγραψεν· ἑτέροις γὰρ φίλοις δωρεὰς ἀπολιπὼν καὶ τοῦ παιδὸς ἀποδείξας ἐπιτρόπους, τὸν Πομπήιον ὅλως παρῆλθεν. ἤνεγκε μέντοι τοῦτο μετρίως πάνυ καὶ πολιτικῶς ἐκεῖνος, ὥστε Λεπίδου καὶ τινῶν ἄλλων ἐνισταμένων μὴ ταφῆναι τὸν νεκρὸν ἐν τῷ πεδίῳ μηδὲ δημοσίᾳ τὴν ἐκφορὰν γενέσθαι, βοηθῆσαι καὶ παρασχεῖν δόξαν ἅμα ταῖς ταφαῖς καὶ ἀσφάλειαν.

16 Ἐπεὶ δὲ ταχὺ τοῦ Σύλλα τελευτήσαντος εἰς φῶς

παρήει τὰ μαντεύματα, καὶ Λέπιδος εἰσποιῶν ἑαυτὸν
εἰς τὴν ἐκείνου δύναμιν οὐ κύκλῳ περιιὼν οὐδὲ μετὰ
σχήματος, ἀλλ' εὐθὺς ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν τὰ πάλαι νο-
σοῦντα καὶ διαφυγόντα τὸν Σύλλαν ὑπολείμματα
τῶν στάσεων αὖθις ἀνακινῶν καὶ περιβαλλόμενος, ὁ
δὲ συνάρχων αὐτοῦ Κάτλος, ᾧ τὸ καθαρὸν καὶ ὑγι-
αῖνον μάλιστα τῆς βουλῆς καὶ τοῦ δήμου προσεῖχεν,
ἦν μὲν ἐν ἀξιώματι σωφροσύνης καὶ δικαιοσύνης μέ-
γιστος τῶν τότε Ῥωμαίων, ἐδόκει δὲ πολιτικῆς ἡγε- 2
μονίας μᾶλλον ἢ στρατιωτικῆς οἰκεῖος εἶναι, τῶν πρα-
γμάτων αὐτῶν ποθούντων τὸν Πομπήιον οὐ διεμέλ-
λησεν ὅποι τράπηται, προσθεὶς δὲ τοῖς ἀρίστοις
ἑαυτὸν ἀπεδείχθη στρατεύματος ἡγεμὼν ἐπὶ τὸν Λέ-
πιδον ἤδη πολλὰ τῆς Ἰταλίας κεκινηκότα καὶ τὴν ἐν-
τὸς Ἄλπεων Γαλατίαν κατέχοντα διὰ Βρούτου στρα-
τεύματι. τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἐκράτησε ῥᾳδίως ἐπελ- 3
θὼν ὁ Πομπήιος, ἐν δὲ Μουτίνῃ τῆς Γαλατίας ἀντ-
εκάθητο τῷ Βρούτῳ συχνὸν χρόνον· ἐν ᾧ Λέπιδος
ἐπὶ τὴν Ῥώμην ῥυεὶς καὶ προσκαθήμενος ἔξωθεν
ὑπατείαν ᾔτει δευτέραν, ὄχλῳ πολλῷ δεδιττόμενος
τοὺς ἔνδον. ἔλυσε δὲ τὸν φόβον ἐπιστολὴ παρὰ Πομ- 4
πηίου κομισθεῖσα κατωρθωκότος ἄνευ μάχης τὸν
πόλεμον· ὁ γὰρ Βροῦτος, εἴτε παραδοὺς τὴν δύνα-
μιν αὐτὸς εἴτε προδοθεὶς μεταβαλομένης ἐκείνης,
ἐνεχείρισε τῷ Πομπηίῳ τὸ σῶμα, καὶ λαβὼν ἱππεῖς
προπομποὺς ἀπεχώρησεν εἰς πολίχνιόν τι τῶν περὶ
τὸν Πάδον, ὅπου μεθ' ἡμέραν μίαν, ἐπιπέμψαντος
αὐτῷ τοῦ Πομπηίου Γεμίνιον, ἀνῃρέθη. καὶ πολλὴν 5
ἔσχεν ἀπὸ τούτου Πομπήιος αἰτίαν· γεγραφὼς γὰρ
εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς μεταβολῆς πρὸς τὴν σύγκλητον ὡς
ἑκὼν αὐτῷ πρόσθοιτο Βροῦτος, ἑτέρας αὖθις ἔπεμ-
ψεν ἐπιστολὰς ἀνῃρημένου τοῦ ἀνθρώπου κατηγο-

ρούσας. τούτου Βροῦτος ἦν υἱὸς ὁ Καίσαρα σὺν Κασσίῳ κτείνας, ἀνὴρ ὅμοιος τῷ πατρὶ μήτε πολεμήσας μήτ' ἀποθανών, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γέγρα-
6 πται. Λέπιδος μὲν οὖν εὐθὺς ἐκπεσὼν τῆς Ἰταλίας ἀπέδρα εἰς Σαρδώ, κἀκεῖ νοσήσας ἐτελεύτησε δι' ἀθυμίαν, οὐ τῶν πραγμάτων, ὥς φασιν, ἀλλὰ γραμματείῳ περιπεσὼν ἐξ οὗ μοιχείαν τινὰ τῆς γυναικὸς ἐφώρασεν.

17 Λεπίδῳ δ' οὐδὲν ὅμοιος στρατηγὸς Ἰβηρίαν κατέχων Σερτώριος ἐπῃωρεῖτο Ῥωμαίοις φοβερός, ὥσπερ ἔσχατον νόσημα τῶν ἐμφυλίων πολέμων εἰς τοῦτον τὸν ἄνδρα συνερρυηκότων, πολλοὺς μὲν ἤδη τῶν ἐλαττόνων στρατηγῶν ἀνῃρηκότα, Μετέλλῳ δὲ Πίῳ τότε συμπεπλεγμένον, ἀνδρὶ λαμπρῷ μὲν καὶ πολε-
2 μικῷ, δοκοῦντι δ' ἀργότερον ὑπὸ γήρως ἕπεσθαι τοῖς καιροῖς τοῦ πολέμου καὶ ἀπολείπεσθαι τῶν πραγμάτων ἁρπαζομένων ὀξύτητι καὶ τάχει, τοῦ Σερτωρίου παραβόλως καὶ λῃστρικώτερον αὐτῷ προσφερομένου, καὶ ταράττοντος ἐνέδραις καὶ περιδρομαῖς ἄνδρα νομίμων ἀθλητὴν ἀγώνων καὶ δυνάμεως στα-
3 σίμου καὶ βαρείας ἡγεμόνα. πρὸς ταῦτα Πομπήιος ἔχων τὴν στρατιὰν ὑφ' ἑαυτῷ διεπράττετο Μετέλλῳ πεμφθῆναι βοηθός, καὶ Κάτλου κελεύοντος οὐ διέλυεν, ἀλλ' ἐν τοῖς ὅπλοις ἦν περὶ τὴν πόλιν, ἀεί τινας ποιούμενος προφάσεις, ἕως ἔδωκαν αὐτῷ τὴν ἀρχὴν
4 Λευκίου Φιλίππου γνώμην εἰπόντος. ὅτε καί φασιν ἐν συγκλήτῳ πυθομένου τινὸς καὶ θαυμάζοντος εἰ Πομπήιον ἀνθύπατον οἴεται δεῖν ἐκπεμφθῆναι Φίλιππος "οὐκ ἔγωγε" φάναι τὸν Φίλιππον "ἀλλ' ἀνθ' ὑπάτων," ὡς ἀμφοτέρους τοὺς τότε ὑπατεύοντας οὐδενὸς ἀξίους ὄντας.

18 Ἐπεὶ δὲ τῆς Ἰβηρίας ἁψάμενος ὁ Πομπήιος, οἷα

φιλεῖ πρὸς νέου δόξαν ἡγεμόνος, ἑτέρους ταῖς ἐλπίσιν
ἐποίησε τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὰ μὴ πάνυ βεβαίως τῷ
Σερτωρίῳ συνεστῶτα τῶν ἐθνῶν ἐκινεῖτο καὶ μετε-
βάλλετο, λόγους ὑπερηφάνους ὁ Σερτώριος κατὰ τοῦ
Πομπηίου διέσπειρε, καὶ σκώπτων ἔλεγε νάρθηκος
ἂν αὐτῷ δεῆσαι καὶ σκύτους ἐπὶ τὸν παῖδα τοῦτον, εἰ
μὴ τὴν γραῦν ἐκείνην ἐφοβεῖτο, λέγων τὸν Μέτελλον.
ἔργῳ μέντοι φυλαττόμενος σφόδρα καὶ δεδοικὼς τὸν 2
Πομπήιον ἀσφαλέστερον ἐστρατήγει. καὶ γὰρ ὁ Μέ-
τελλος, ὅπερ οὐκ ἄν τις ᾠήθη, διετέθρυπτο τῷ βίῳ
κομιδῇ πρὸς τὰς ἡδονὰς ἐνδεδωκώς, καὶ μεγάλη τις
εἰς ὄγκον καὶ πολυτέλειαν ἐξαίφνης ἐγεγόνει μετα-
βολὴ περὶ αὐτόν, ὥστε τῷ Πομπηίῳ καὶ τοῦτο θαυ-
μαστὴν εὔνοιαν ἅμα δόξῃ φέρειν, ἐπιτείνοντι τὴν εὐ-
τέλειαν τῆς διαίτης οὐ πολλῆς ἐπιτηδεύσεως δεομέ-
νην· φύσει γὰρ ἦν σώφρων καὶ τεταγμένος ἐν ταῖς
ἐπιθυμίαις. τοῦ δὲ πολέμου πολλὰς ἰδέας ἔχοντος, 3
ἠνίασε μάλιστα τὸν Πομπήιον ἡ Λαύρωνος ἅλωσις
ὑπὸ Σερτωρίου· κυκλοῦσθαι γὰρ αὐτὸν οἰηθεὶς καί
τι μεγαληγορήσας, αὐτὸς ἐξαίφνης ἀνεφάνη περιεχό-
μενος κύκλῳ, καὶ διὰ τοῦτο κινεῖσθαι δεδιὼς ἐπεῖδε
καταπιμπραμένην τὴν πόλιν αὐτοῦ παρόντος. Ἑρέν-
νιον δὲ καὶ Περπένναν, ἄνδρας ἡγεμονικοὺς τῶν πρὸς
Σερτώριον καταπεφευγότων καὶ στρατηγούντων
ἐκείνῳ, νικήσας περὶ Ὀαλεντίαν ὑπὲρ μυρίους ἀπ-
έκτεινεν. ἐπαρθεὶς δὲ τῇ πράξει καὶ μέγα φρονῶν ἐπ' 19
αὐτὸν ἔσπευδε Σερτώριον, ὡς μὴ μετάσχοι τῆς νίκης
Μέτελλος. περὶ δὲ Σούκρωνι ποταμῷ τῆς ἡμέρας ἤδη
τελευτώσης συνέβαλον τὰς δυνάμεις, δεδιότες ἐπελ-
θεῖν τὸν Μέτελλον, ὃ μὲν ὡς μόνος ὃ δ' ὡς μόνῳ
διαγωνίσαιτο. τὸ μὲν οὖν τέλος ἀμφίδοξον ἔσχεν ὁ 2
ἀγών· ἑκατέρου γὰρ θάτερον κέρας ἐνίκησε· τῶν δὲ

στρατηγῶν πλέον ἠνέγκατο Σερτώριος· ἐτρέψατο
γὰρ τὸ καθ᾽ αὑτὸν ἐκεῖνος ἀντιταχθείς. Πομπηίῳ δ᾽
ἀνὴρ μέγας ἱππότῃ πεζὸς ἐφώρμησε· συμπεσόντων
δ᾽ αὐτῶν καὶ γενομένων ἐν λαβαῖς ἀπέσκηψαν αἱ
πληγαὶ τῶν ξιφῶν εἰς τὰς χεῖρας ἀμφοῖν, οὐχ ὁμοίως·
ἐτρώθη μὲν γὰρ ὁ Πομπήιος μόνον, ἐκείνου δ᾽ ἀπέ-
3 κοψε τὴν χεῖρα. πλειόνων δὲ συνδραμόντων ἐπ᾽ αὐ-
τόν, ἤδη τῆς τροπῆς γεγενημένης, ἀνελπίστως διέ-
φυγε, προέμενος τὸν ἵππον τοῖς πολεμίοις φάλαρα
χρυσᾶ καὶ κόσμον ἄξιον πολλοῦ περικείμενον· ταῦτα
γὰρ διανεμόμενοι καὶ περὶ τούτων μαχόμενοι πρὸς
4 ἀλλήλους ἀπελείφθησαν. ἅμα δ᾽ ἡμέρᾳ παρετάξαντο
μὲν ἀμφότεροι πάλιν ἐκβεβαιούμενοι τὸ νίκημα, Με-
τέλλου δὲ προσιόντος ἀνεχώρησεν ὁ Σερτώριος σκε-
δασθέντι τῷ στρατῷ· τοιαῦται γὰρ ἦσαν αἱ διαλύσεις
καὶ πάλιν συνδρομαὶ τῶν ἀνθρώπων ὥστε πολλάκις
μόνον πλανᾶσθαι τὸν Σερτώριον, πολλάκις δ᾽ αὖθις
ἐπιέναι μυριάσι πεντεκαίδεκα στρατιᾶς, ὥσπερ χει-
5 μάρρουν ἐξαίφνης πιμπλάμενον. ὁ δ᾽ οὖν Πομπήιος
ἐπεὶ μετὰ τὴν μάχην ἀπήντα τῷ Μετέλλῳ καὶ πλη-
σίον ἀλλήλων ἦσαν, ἐκέλευσεν ὑφεῖναι τὰς ῥάβδους,
θεραπεύων ὡς προύχοντα τιμῇ τὸν Μέτελλον. ὃ δὲ
καὶ τοῦτο διεκώλυσε καὶ τἆλλα χρηστὸς ἦν ἀνὴρ περὶ
αὐτόν, οὐδὲν ὡς ὑπατικῷ καὶ πρεσβυτέρῳ νέμων
ἑαυτῷ πλέον, ἀλλ᾽ ἢ τὸ σύνθημα κοινῇ στρατοπεδευ-
6 όντων εἰς ἅπαντας ἐξεπέμπετο παρὰ Μετέλλου. τὰ
πολλὰ δὲ χωρὶς ἐστρατοπεδεύοντο· διέκοπτε γὰρ
αὐτοὺς καὶ διίστη ποικίλος ὢν ὁ πολέμιος καὶ δεινὸς
ἐν βραχεῖ πολλαχοῦ περιφανῆναι καὶ μεταγαγεῖν ἀπ᾽
ἄλλων εἰς ἄλλους ἀγῶνας. τέλος δὲ περικόπτων μὲν
ἀγοράς, λῃζόμενος δὲ τὴν χώραν, ἐπικρατῶν δὲ τῆς
θαλάσσης, ἐξέβαλεν ἀμφοτέρους τῆς ὑφ᾽ ἑαυτὸν Ἰβη-

ρίας, ἀναγκασθέντας εἰς ἀλλοτρίας καταφυγεῖν ἐπαρχίας ἀπορίᾳ τῶν ἐπιτηδείων.

Πομπήιος δὲ τὰ πλεῖστα τῶν ἰδίων ἐξανηλωκὼς 20
καὶ κατακεχρημένος εἰς τὸν πόλεμον ᾔτει χρήματα τὴν σύγκλητον, ὡς ἀφιξόμενος εἰς Ἰταλίαν μετὰ τῆς δυνάμεως εἰ μὴ πέμποιεν. ὑπατεύων δὲ Λούκουλλος τότε καὶ Πομπηίῳ μὲν ὢν διάφορος, μνώμενος δ' ἑαυτῷ τὸν Μιθριδατικὸν πόλεμον, ἔσπευσεν ἀποσταλῆναι τὰ χρήματα, φοβούμενος αἰτίαν Πομπηίῳ παρασχεῖν δεομένῳ Σερτώριον ἀφεῖναι καὶ πρὸς Μιθριδάτην τραπέσθαι, λαμπρὸν μὲν εἰς δόξαν εὐμεταχείριστον δὲ φαινόμενον ἀνταγωνιστήν. ἐν τούτῳ δὲ θνήσκει 2
Σερτώριος ὑπὸ τῶν φίλων δολοφονηθείς· ὧν Περπέννας ὁ κορυφαιότατος ἐπεχείρησεν ἐκείνῳ τὰ αὐτὰ ποιεῖν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν μὲν ὁρμώμενος δυνάμεων καὶ παρασκευῶν, τὸν δὲ χρώμενον αὐταῖς ὁμοίως οὐκ ἔχων λογισμόν. εὐθὺς οὖν ὁ Πομπήιος ἐπεξελθὼν καὶ ῥεμβόμενον ἐν τοῖς πράγμασι τὸν Περπένναν καταμαθὼν δέλεαρ αὐτῷ δέκα σπείρας ὑφῆκεν, εἰς τὸ πεδίον διασπαρῆναι κελεύσας. τραπομένου δὲ πρὸς ταύ- 3
τας ἐκείνου καὶ διώκοντος, ἄθρους ἐπιφανεὶς καὶ συνάψας μάχην ἐκράτησε πάντων. καὶ διεφθάρησαν οἱ πλεῖστοι τῶν ἡγεμόνων ἐν τῇ μάχῃ· τὸν δὲ Περπένναν ἀχθέντα πρὸς αὐτὸν ἀπέκτεινεν, οὐκ ἀχάριστος οὐδ' ἀμνήμων γενόμενος τῶν περὶ Σικελίαν, ὡς ἐγκαλοῦσιν ἔνιοι, μεγάλῃ δὲ διανοίᾳ καὶ σωτηρίᾳ τῶν ὅλων γνώμῃ χρησάμενος. ὁ γὰρ Περπέννας τῶν Σερ- 4
τωρίου γραμμάτων γεγονὼς κύριος ἐδείκνυεν ἐπιστολὰς τῶν ἐν Ῥώμῃ δυνατωτάτων ἀνδρῶν, οἳ τὰ παρόντα κινῆσαι βουλόμενοι πράγματα καὶ μεταστῆσαι τὴν πολιτείαν ἐκάλουν τὸν Σερτώριον εἰς τὴν Ἰταλίαν. φοβηθεὶς οὖν ὁ Πομπήιος ταῦτα, μὴ μεί-

ζονας ἀναστήσῃ τῶν πεπαυμένων πολέμων, τόν τε
Περπένναν ἀνεῖλε καὶ τὰς ἐπιστολὰς οὐδ' ἀναγνοὺς
κατέκαυσεν.

21 Ἐκ δὲ τούτου παραμείνας χρόνον ὅσον τὰς μεγί-
στας κατασβέσαι ταραχὰς καὶ τὰ φλεγμαίνοντα μά-
λιστα καταστῆσαι καὶ διαλῦσαι τῶν πραγμάτων, ἀπ-
ῆγεν εἰς Ἰταλίαν τὸν στρατόν, ἀκμάζοντι τῷ δουλικῷ
πολέμῳ κατὰ τύχην φερόμενος. διὸ καὶ Κράσσος ὁ
στρατηγὸς ἤπειξε παραβόλως τὴν μάχην, καὶ κατευ-
τύχησε δισχιλίους τριακοσίους ἐπὶ μυρίοις κτείνας.
2 οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτῳ τὸν Πομπήιον εἰσποιούσης
ἀμῶς γέ πως τῷ κατορθώματι τῆς τύχης, πεντακισ-
χίλιοι φεύγοντες ἐκ τῆς μάχης ἐνέπεσον εἰς αὐτόν,
οὓς ἅπαντας διαφθείρας ἔγραψε πρὸς τὴν σύγκλητον
ὑποφθάσας ὡς Κράσσος μὲν ἐκ παρατάξεως νενίκηκε
τοὺς μονομάχους, αὐτὸς δὲ τὸν πόλεμον ἐκ ῥιζῶν
παντάπασιν ἀνῄρηκε. καὶ ταῦτα βουλομένοις ἦν δι'
εὔνοιαν ἀκροᾶσθαι καὶ λέγειν τοῖς Ῥωμαίοις. Ἰβη-
ρίαν δὲ καὶ Σερτώριον οὐδὲ παίζων ἄν τις εἶπεν ἑτέ-
ρου καὶ μὴ Πομπηίου τὸ πᾶν ἔργον εἶναι.

3 Ἐν τοσαύτῃ δὲ τιμῇ καὶ προσδοκίᾳ τοῦ ἀνδρὸς
ὅμως ἐνῆν καὶ ὑποψία τις καὶ δέος, ὡς οὐ προησομέ-
νου τὸ στράτευμα, βαδιουμένου δὲ δι' ὅπλων καὶ
μοναρχίας ἄντικρυς ἐπὶ τὴν Σύλλα πολιτείαν. ὅθεν
οὐκ ἐλάττονες ἦσαν τῶν δι' εὔνοιαν τρεχόντων καὶ
φιλοφρονουμένων καθ' ὁδὸν οἱ φόβῳ ταῦτα ποιοῦν-
4 τες. ἐπεὶ δὲ καὶ ταύτην ἀνεῖλε τὴν ὑπόνοιαν ὁ Πομ-
πήιος προειπὼν ἀφήσειν τὸ στράτευμα μετὰ τὸν
θρίαμβον, ἓν αἰτιᾶσθαι τοῖς βασκαίνουσι περιῆν
ὑπόλοιπον, ὅτι τῷ δήμῳ προσνέμει μᾶλλον ἑαυτὸν ἢ
τῇ βουλῇ, καὶ τὸ τῆς δημαρχίας ἀξίωμα Σύλλα κατα-
βαλόντος ἔγνωκεν ἀνιστάναι καὶ χαρίζεσθαι τοῖς

πολλοῖς. ὅπερ ἦν ἀληθές· οὐ γάρ ἐστιν οὗ τινὸς ἐμ- 5
μανέστερον ὁ Ῥωμαίων ἠράσθη δῆμος καὶ μᾶλλον
ἐπόθησεν ἢ τὴν ἀρχὴν αὖθις ἐπιδεῖν ἐκείνην, ὥστε
καὶ Πομπήιον εὐτύχημα ποιεῖσθαι μέγα τὸν τοῦ πο-
λιτεύματος καιρόν, ὡς οὐκ ἂν εὑρόντα χάριν ἄλλην ἧ
τὴν εὔνοιαν ἀμείψεται τῶν πολιτῶν, εἰ ταύτην ἕτερος
προέλαβεν. ψηφισθέντος οὖν αὐτῷ δευτέρου θριάμ- 22
βου καὶ ὑπατείας οὐ διὰ ταῦτα θαυμαστὸς ἐδόκει καὶ
μέγας, ἀλλ' ἐκεῖνο τεκμήριον ἐποιοῦντο τῆς λαμπρό-
τητος, ὅτι Κράσσος, ἀνὴρ τῶν τότε πολιτευομένων
πλουσιώτατος καὶ δεινότατος εἰπεῖν καὶ μέγιστος,
αὐτόν τε Πομπήιον ὑπερφρονῶν καὶ τοὺς ἄλλους
ἅπαντας, οὐκ ἐθάρρησεν ὑπατείαν μετιέναι πρότε-
ρον ἢ Πομπηίου δεηθῆναι. καὶ μέντοι Πομπήιος ἠγά- 2
πησε, πάλαι δεόμενος χρείας τινὸς ὑπάρξαι καὶ φιλ-
ανθρωπίας πρὸς αὐτόν· ὥστε καὶ δεξιοῦσθαι προ-
θύμως καὶ παρακαλεῖν τὸν δῆμον, ἐπαγγελλόμενος
χάριν ἕξειν οὐκ ἐλάττονα τοῦ συνάρχοντος ἢ τῆς ἀρ-
χῆς. οὐ μὴν ἀλλ' ἀποδειχθέντες ὕπατοι διεφέροντο
πάντα καὶ προσέκρουον ἀλλήλοις. καὶ ἐν μὲν τῇ 3
βουλῇ μᾶλλον ἴσχυεν ὁ Κράσσος, ἐν δὲ τῷ δήμῳ μέγα
τὸ Πομπηίου κράτος ἦν· καὶ γὰρ ἀπέδωκε τὴν δη-
μαρχίαν αὐτῷ, καὶ τὰς δίκας περιεῖδεν αὖθις εἰς τοὺς
ἱππέας νόμῳ μεταφερομένας. ἥδιστον δὲ θέαμα τῷ
δήμῳ παρέσχεν αὐτὸς ἑαυτὸν τὴν στρατείαν παραι-
τούμενος. ἔθος γάρ ἐστι Ῥωμαίων τοῖς ἱππεῦσιν, 4
ὅταν στρατεύσωνται τὸν νόμιμον χρόνον, ἄγειν εἰς
ἀγορὰν τὸν ἵππον ἐπὶ τοὺς δύο ἄνδρας οὓς τιμητὰς
καλοῦσι, καὶ καταριθμησαμένους τῶν στρατηγῶν καὶ
αὐτοκρατόρων ἕκαστον ὑφ' οἷς ἐστρατεύσαντο, καὶ
δόντας εὐθύνας τῆς στρατείας ἀφίεσθαι. νέμεται δὲ
καὶ τιμὴ καὶ ἀτιμία προσήκουσα τοῖς βίοις ἑκάστων.

5 τότε δὴ προεκάθηντο μὲν οἱ τιμηταὶ Γέλλιος καὶ Λέντλος ἐν κόσμῳ, καὶ πάροδος ἦν τῶν ἱππέων ἐξεταζομένων, ὤφθη δὲ Πομπήιος ἄνωθεν ἐπ' ἀγορὰν κατερχόμενος, τὰ μὲν ἄλλα παράσημα τῆς ἀρχῆς ἔχων, αὐτὸς δὲ διὰ χειρὸς ἄγων τὸν ἵππον. ὡς δ' ἐγγὺς ἦν καὶ καταφανὴς ἐγεγόνει, κελεύσας διασχεῖν τοὺς ῥα-
6 βδοφόρους τῷ βήματι προσήγαγε τὸν ἵππον. ἦν δὲ τῷ δήμῳ θαῦμα καὶ σιωπὴ πᾶσα, τούς τ' ἄρχοντας αἰδὼς ἅμα καὶ χαρὰ πρὸς τὴν ὄψιν ἔσχεν. εἶτα ὁ μὲν πρεσβύτερος ἠρώτησε "πυνθάνομαί σου, ὦ Πομπήιε Μάγνε, εἰ πάσας ἐστράτευσαι τὰς κατὰ νόμον στρατείας·" Πομπήιος δὲ μεγάλῃ φωνῇ "πάσας" εἶπεν "ἐστράτευμαι, καὶ πάσας ὑπ' ἐμαυτῷ αὐτοκράτορι." τοῦτ' ἀκούσας ὁ δῆμος ἐξέκραγε, καὶ κατασχεῖν οὐκέτι τὴν βοὴν ὑπὸ χαρᾶς ἦν, ἀλλ' ἀναστάντες οἱ τιμηταὶ προέπεμπον αὐτὸν οἴκαδε, χαριζόμενοι τοῖς πολίταις ἑπομένοις καὶ κροτοῦσιν.

23 Ἤδη δὲ τῆς ἀρχῆς περαινομένης τῷ Πομπηίῳ, τῆς δὲ πρὸς Κράσσον αὐξομένης διαφορᾶς, Γάιός τις Αὐρήλιος, ἀξίωμα μὲν ἱππικὸν ἔχων βίῳ δὲ ἀπράγμονι κεχρημένος, ἐκκλησίας οὔσης ἀναβὰς ἐπὶ τὸ βῆμα καὶ προσελθὼν ἔφη κατὰ τοὺς ὕπνους αὐτῷ τὸν Δία φανῆναι, κελεύοντα τοῖς ὑπάτοις φράσαι μὴ πρότερον ἀποθέσθαι τὴν ἀρχὴν ἢ φίλους ἀλλήλοις
2 γενέσθαι. ῥηθέντων δὲ τούτων ὁ μὲν Πομπήιος ἡσυχίαν ἦγεν ἑστώς, ὁ δὲ Κράσσος ἀρξάμενος δεξιοῦσθαι καὶ προσαγορεύειν αὐτὸν "οὐδέν" εἶπεν "οἶμαι ποιεῖν ἀγεννὲς οὐδὲ ταπεινόν, ὦ πολῖται, Πομπηίῳ πρότερος ἐνδιδούς, ὃν ὑμεῖς μήπω μὲν γενειῶντα Μέγαν ἠξιώσατε καλεῖν, μήπω δὲ μετέχοντι βουλῆς ἐψηφίσασθε δύο θριάμβους." ἐκ τούτου διαλλαγέντες ἀπ-
3 έθεντο τὴν ἀρχήν. καὶ Κράσσος μὲν ὅνπερ ἐξ ἀρχῆς

εἵλετο τρόπον τοῦ βίου διεφύλαττε, Πομπήιος δὲ τάς
τε πολλὰς ἀνεδύετο συνηγορίας καὶ τὴν ἀγορὰν κατὰ
μικρὸν ἀπέλειπε καὶ προῄει σπανίως εἰς τὸ δημόσιον,
ἀεὶ δὲ μετὰ πλήθους. οὐ γὰρ ἦν ἔτι ῥᾴδιον ὄχλου χω-
ρὶς ἐντυχεῖν οὐδ' ἰδεῖν αὐτόν, ἀλλ' ἥδιστος ὁμοῦ πολ-
λοῖς καὶ ἀθρόοις ἐφαίνετο, σεμνότητα περιβαλλόμε-
νος ἐκ τούτου τῇ ὄψει καὶ ὄγκον, ταῖς δὲ τῶν πολλῶν
ἐντεύξεσι καὶ συνηθείαις ἄθικτον οἰόμενος δεῖν τὸ
ἀξίωμα διατηρεῖν. ὁ γὰρ ἐν ἱματίῳ βίος ἐπισφαλής 4
ἐστι πρὸς ἀδοξίαν τοῖς ἐκ τῶν ὅπλων μεγάλοις καὶ
πρὸς ἰσότητα δημοτικὴν ἀσυμμέτροις· αὐτοὶ μὲν γὰρ
καὶ ἐνταῦθα πρωτεύειν ὡς ἐκεῖ δικαιοῦσι, τοῖς δ' ἐκεῖ
φερομένοις ἔλαττον ἐνταῦθα γοῦν μὴ πλέον ἔχειν οὐκ
ἀνεκτόν ἐστι. διὸ τὸν ἐν στρατοπέδοις καὶ θριάμβοις
λαμπρὸν ὅταν ἐν ἀγορᾷ λάβωσιν, ὑπὸ χεῖρα ποιοῦν-
ται καὶ καταβάλλουσι, τῷ δ' ἀπολεγομένῳ καὶ ὑπο-
χωροῦντι τὴν ἐκεῖ τιμὴν καὶ δύναμιν ἀνεπίφθονον
φυλάττουσιν. ἐδήλωσε δ' αὐτὰ τὰ πράγματα μετ' ὀλί-
γον χρόνον.

Ἡ γὰρ πειρατικὴ δύναμις ὡρμήθη μὲν ἐκ Κιλικίας 24
τὸ πρῶτον, ἀρχὴν παράβολον λαβοῦσα καὶ λανθά-
νουσαν, φρόνημα δὲ καὶ τόλμαν ἔσχεν ἐν τῷ Μιθρι-
δατικῷ πολέμῳ, χρήσασα ταῖς βασιλικαῖς ὑπηρεσίαις
ἑαυτήν. εἶτα Ῥωμαίων ἐν τοῖς ἐμφυλίοις πολέμοις 2
περὶ θύρας τῆς Ῥώμης συμπεσόντων, ἔρημος οὖσα
φρουρᾶς ἡ θάλασσα κατὰ μικρὸν αὐτοὺς ἐφείλκετο
καὶ προῆγεν, οὐκέτι τοῖς πλέουσι μόνον ἐπιτιθεμέ-
νους, ἀλλὰ καὶ νήσους καὶ πόλεις παραλίους ἐκκό-
πτοντας. ἤδη δὲ καὶ χρήμασι δυνατοὶ καὶ γένεσι λαμ-
προὶ καὶ τῷ φρονεῖν ἀξιούμενοι διαφέρειν ἄνδρες
ἐνέβαινον εἰς τὰ ληστρικὰ καὶ μετεῖχον, ὡς καὶ δόξαν
τινὰ καὶ φιλοτιμίαν τοῦ ἔργου φέροντος. ἦν δὲ καὶ 3

ναύσταθμα πολλαχόθι πειρατικὰ καὶ φρυκτώρια τετειχισμένα, καὶ στόλοι προσέπιπτον οὐ πληρωμάτων μόνον εὐανδρίαις οὐδὲ τέχναις κυβερνητῶν οὐδὲ τάχεσι νεῶν καὶ κουφότησιν ἐξησκημένοι πρὸς τὸ οἰκεῖον ἔργον, ἀλλὰ τοῦ φοβεροῦ μᾶλλον αὐτῶν τὸ ἐπίφθονον ἐλύπει καὶ ὑπερήφανον, στυλίσι χρυσαῖς καὶ παραπετάσμασιν ἁλουργοῖς καὶ πλάταις ἐπαργύροις ὥσπερ ἐντρυφώντων τῷ κακουργεῖν καὶ καλλωπιζο-
4 μένων. αὐλοὶ δὲ καὶ ψαλμοὶ καὶ μέθαι παρὰ πᾶσαν ἀκτὴν καὶ σωμάτων ἡγεμονικῶν ἁρπαγαὶ καὶ πόλεων αἰχμαλώτων ἀπολυτρώσεις ὄνειδος ἦσαν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας. ἐγένοντο δ' οὖν αἱ μὲν λῃστρίδες νῆες ὑπὲρ χιλίας, αἱ δ' ἁλοῦσαι πόλεις ὑπ' αὐτῶν τε-
5 τρακόσιαι. τῶν δ' ἀσύλων καὶ ἀβάτων πρότερον ἱερῶν ἐξέκοψαν ἐπιόντες τὸ Κλάριον, τὸ Διδυμαῖον, τὸ Σαμοθράκιον, τὸν ἐν Ἑρμιόνῃ τῆς Χθονίας νεὼν καὶ τὸν ἐν Ἐπιδαύρῳ τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸν Ἰσθμοῖ καὶ Ταινάρῳ καὶ Καλαυρίᾳ τοῦ Ποσειδῶνος, τοῦ δ' Ἀπόλλωνος τὸν ἐν Ἀκτίῳ καὶ Λευκάδι, τῆς δ' Ἥρας τὸν ἐν Σάμῳ, τὸν ἐν Ἄργει, τὸν ἐπὶ Λακινίῳ. ξένας δὲ θυσίας ἔθυον αὐτοὶ τὰς ἐν Ὀλύμπῳ, καὶ τελετάς τινας ἀπορρήτους ἐτέλουν, ὧν ἡ τοῦ Μίθρου καὶ μέχρι δεῦρο διασώζεται καταδειχθεῖσα πρῶτον ὑπ'
6 ἐκείνων. πλεῖστα δὲ Ῥωμαίοις ἐνυβρίσαντες, ἔτι καὶ τὰς ὁδοὺς αὐτῶν ἀναβαίνοντες ἀπὸ θαλάσσης ἐλῄζοντο καὶ τὰς ἐγγὺς ἐπαύλεις ἐξέκοπτον. ἥρπασαν δέ ποτε καὶ στρατηγοὺς δύο Σεξτίλιον καὶ Βελλῖνον ἐν ταῖς περιπορφύροις, καὶ τοὺς ὑπηρέτας ἅμα καὶ ῥαβδοφόρους ᾤχοντο σὺν αὐτοῖς ἐκείνοις ἔχοντες. ἥλω δὲ καὶ θυγάτηρ Ἀντωνίου θριαμβικοῦ ἀνδρός, εἰς ἀγρὸν βαδίζουσα, καὶ πολλῶν χρημάτων ἀπελυ-
7 τρώθη. ἐκεῖνο δ' ἦν ὑβριστικώτατον. ὁπότε γάρ τις

ἑαλωκὼς ἀναβοήσειε Ῥωμαῖος εἶναι καὶ τοὔνομα φράσειεν, ἐκπεπλῆχθαι προσποιούμενοι καὶ δεδιέναι τούς τε μηροὺς ἐπαίοντο καὶ προσέπιπτον αὐτῷ, συγγνώμην ἔχειν ἀντιβολοῦντες· ὁ δ' ἐπείθετο ταπεινοὺς ὁρῶν καὶ δεομένους. ἐκ τούτου δ' οἱ μὲν ὑπέδουν τοῖς καλκίοις αὐτόν, οἱ δὲ τήβεννον περιέβαλλον, ὡς δὴ μὴ πάλιν ἀγνοηθείη. πολὺν δὲ χρόνον 8
οὕτω κατειρωνευσάμενοι καὶ ἀπολαύσαντες τοῦ ἀνθρώπου, τέλος ἐν μέσῳ πελάγει κλίμακα προσβαλόντες ἐκέλευον ἐκβαίνειν καὶ ἀπιέναι χαίροντα, τὸν δὲ μὴ βουλόμενον ὠθοῦντες αὐτοὶ κατέδυον.

Ἐπενείματο δ' ἡ δύναμις αὕτη πᾶσαν ὁμοῦ τι τὴν 25
καθ' ἡμᾶς θάλασσαν, ὥστ' ἄπλουν καὶ ἄβατον ἐμπορίᾳ πάσῃ γενέσθαι. τοῦτο δὴ μάλιστα Ῥωμαίους ἐπέστρεψε, θλιβομένους τῇ ἀγορᾷ καὶ σπάνιν μεγάλην προσδοκῶντας, ἐκπέμψαι Πομπήιον ἀφαιρησόμενον τῶν πειρατῶν τὴν θάλασσαν. ἔγραψε δὲ Γαβίνιος, 2
εἷς τῶν Πομπηίου συνήθων, νόμον οὐ ναυαρχίαν, ἄντικρυς δὲ μοναρχίαν αὐτῷ διδόντα καὶ δύναμιν ἐπὶ πάντας ἀνθρώπους ἀνυπεύθυνον. ἐδίδου γὰρ ἄρχειν ὁ νόμος αὐτῷ τῆς ἐντὸς Ἡρακλείων στηλῶν θαλάσσης, ἠπείρου δὲ πάσης ἐπὶ σταδίους τετρακοσίους ἀπὸ θαλάσσης. τοῦτο δ' οὐ πάνυ πολλὰ χωρία τῆς ὑπὸ Ῥωμαίων οἰκουμένης τὸ μέτρον ἐξέφυγεν, ἀλλὰ τὰ μέγιστα τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν βασιλέων οἱ δυνατώτατοι περιελαμβάνοντο. πρὸς δὲ τούτοις ἑλέσθαι 3
πεντεκαίδεκα πρεσβευτὰς αὐτὸν ἐκ βουλῆς ἐπὶ τὰς κατὰ μέρος ἡγεμονίας, χρήματα δὲ λαμβάνειν ἐκ τῶν ταμιείων καὶ παρὰ τῶν τελωνῶν ὅσα βούλοιτο καὶ ναῦς διακοσίας, κύριον ὄντα πλήθους καὶ καταλόγου στρατιᾶς καὶ πληρωμάτων ἐρετικῶν. ἀναγνωσθέντων δὲ τούτων ὁ μὲν δῆμος ὑπερφυῶς ἐδέξατο, τῆς

*δὲ συγκλήτου τοῖς μεγίστοις καὶ δυνατωτάτοις ἔδοξε
μεῖζον μὲν φθόνου φόβου δ' ἄξιον εἶναι τὸ τῆς ἐξου-
4 σίας ἀπερίληπτον καὶ ἀόριστον. ὅθεν ἐνίσταντο τῷ
νόμῳ, πλὴν Καίσαρος· οὗτος δὲ συνηγόρει τῷ νόμῳ,
Πομπηίου μὲν ἐλάχιστα φροντίζων, ὑποδυόμενος δὲ
τὸν δῆμον ἐξ ἀρχῆς ἑαυτῷ καὶ κτώμενος. οἱ δ' ἄλλοι
τοῦ Πομπηίου σφοδρῶς καθήπτοντο. καὶ τῶν μὲν
ὑπάτων ἅτερος, εἰπὼν πρὸς αὐτὸν ὅτι Ῥωμύλον ζη-
λῶν οὐ φεύξεται ταὐτὸν ἐκείνῳ τέλος, ἐκινδύνευσεν
5 ὑπὸ τοῦ πλήθους διαφθαρῆναι· Κάτλου δὲ κατὰ τοῦ
νόμου προσελθόντος πολλὴν μὲν αἰδούμενος ὁ δῆμος
ἡσυχίαν παρεῖχεν, ἐπεὶ δὲ πολλὰ μετὰ τιμῆς ἀνεπι-
φθόνως ὑπὲρ τοῦ Πομπηίου διελθὼν συνεβούλευε
φείδεσθαι καὶ μὴ προβάλλειν τοιοῦτον ἄνδρα κινδύ-
νοις ἐπαλλήλοις καὶ πολέμοις "ἢ τίνα" εἶπεν "ἕξετε
ἄλλον, ἂν ἀπολέσητε τοῦτον;" ἐκ μιᾶς γνώμης ὑπ-
6 εφώνησαν ἅπαντες "σὲ αὐτόν." ὁ μὲν οὖν Κάτλος ὡς
οὐκ ἔπειθεν ἀπέστη, Ῥωσκίου δὲ προσελθόντος οὐ-
δεὶς ἤκουσεν. ὃ δὲ τοῖς δακτύλοις διεσήμαινε μὴ μό-
νον ἀλλὰ δεύτερον αἱρεῖσθαι Πομπήιον. ἐπὶ τούτῳ
λέγεται δυσχεράναντα τὸν δῆμον τηλικοῦτον ἀνακρα-
γεῖν ὥστε ὑπερπετόμενον κόρακα τῆς ἀγορᾶς τυφω-
7 θῆναι καὶ καταπεσεῖν εἰς τὸν ὄχλον. ὅθεν οὐ δοκεῖ
ῥήξει τοῦ ἀέρος καὶ διασπασμῷ κενὸν πολὺ λαμ-
βάνοντος ἐνολισθαίνειν τὰ πίπτοντα τῶν ὀρνέων,
ἀλλὰ τυπτόμενα τῇ πληγῇ τῆς φωνῆς, ὅταν ἐν τῷ
ἀέρι σάλον καὶ κῦμα ποιήσῃ πολλὴ καὶ ἰσχυρὰ φε-
ρομένη.*

26 *Τότε μὲν οὖν διελύθησαν, ᾗ δ' ἡμέρᾳ τὴν ψῆφον
ἐποίσειν ἔμελλον, ὑπεξῆλθεν ὁ Πομπήιος εἰς ἀγρόν.
ἀκούσας δὲ κεκυρῶσθαι τὸν νόμον εἰσῆλθε νύκτωρ
εἰς τὴν πόλιν, ὡς ἐπιφθόνου τῆς πρὸς αὐτὸν ἀπαν-*

τήσεως καὶ συνδρομῆς ἐσομένης. ἅμα δ' ἡμέρᾳ προ-
ελθὼν ἔθυσε, καὶ γενομένης ἐκκλησίας αὐτῷ διεπρά-
ξατο προσλαβεῖν ἕτερα πολλὰ τοῖς ἐψηφισμένοις ἤδη,
μικροῦ διπλασιάσας τὴν παρασκευήν. πεντακόσιαι 2
μὲν γὰρ αὐτῷ νῆες ἐπληρώθησαν, ὁπλιτῶν δὲ μυριά-
δες δώδεκα καὶ πεντακισχίλιοι ἱππεῖς ἠθροίσθησαν.
ἡγεμονικοὶ δὲ καὶ στρατηγικοὶ κατελέγησαν ἀπὸ βου-
λῆς ἄνδρες εἰκοσιτέσσαρες ὑπ' αὐτοῦ, δύο δὲ ταμίαι
παρῆσαν. αἱ δὲ τιμαὶ τῶν ὠνίων εὐθὺς πεσοῦσαι
λόγον ἡδομένῳ τῷ δήμῳ παρεῖχον ὡς αὐτὸ τοὔνομα
τοῦ Πομπηίου λέλυκε τὸν πόλεμον. οὐ μὴν ἀλλὰ δι- 3
ελὼν τὰ πελάγη καὶ τὸ διάστημα τῆς ἐντὸς θαλάσσης
εἰς μέρη τρισκαίδεκα, καὶ νεῶν ἀριθμὸν ἐφ' ἑκάστῳ
καὶ ἄρχοντα τάξας, ἅμα πανταχοῦ τῇ δυνάμει σκεδα-
σθείσῃ τὰ μὲν ἐμπίπτοντα τῶν πειρατικῶν ἀθρόα
περιλαμβάνων εὐθὺς ἐξεθηρᾶτο καὶ κατῆγεν· οἱ δὲ
φθάσαντες διαλυθῆναι καὶ διεκπεσόντες ὥσπερ εἰς
σμῆνος ἐδύοντο πανταχόθεν καταφερόμενοι τὴν Κι-
λικίαν, ἐφ' οὓς αὐτὸς ἐστέλλετο ναῦς ἔχων ἑξήκοντα τὰς
ἀρίστας. οὐ μὴν πρότερον ἐπ' ἐκείνους ἐξέπλευσεν ἢ 4
παντάπασι καθῆραι τῶν αὐτόθι λῃστηρίων τὸ Τυρ-
ρηνικὸν πέλαγος, τὸ Λιβυκόν, τὸ περὶ Σαρδόνα καὶ
Κύρνον καὶ Σικελίαν ἡμέραις τεσσαράκοντα ταῖς πά-
σαις, αὐτῷ τε χρώμενος ἀτρύτῳ καὶ τοῖς στρατηγοῖς
προθύμοις. ἐν δὲ Ῥώμῃ τοῦ ὑπάτου Πίσωνος ὀργῇ 27
καὶ φθόνῳ λυμαινομένου τὴν παρασκευὴν καὶ διαλύ-
οντος τὰ πληρώματα, τὸ μὲν ναυτικὸν εἰς Βρεντέ-
σιον περιέπεμψεν, αὐτὸς δὲ διὰ Τυρρηνίας εἰς Ῥώμην
ἀνέβαινεν. αἰσθόμενοι δὲ πάντες ἐξεχύθησαν εἰς τὴν
ὁδόν, ὥσπερ οὐ πρὸ ἡμερῶν ὀλίγων ἐκπέμψαντες
αὐτόν. ἐποίει δὲ τὴν χαρὰν τὸ παρ' ἐλπίδα τῆς μετα- 2
βολῆς τάχος, ὑπερβάλλουσαν ἀφθονίαν τῆς ἀγορᾶς

ἐχούσης. ὅθεν ὁ Πίσων ἐκινδύνευσε τὴν ὑπατείαν ἀφαιρεθῆναι, Γαβινίου νόμον ἔχοντος ἤδη συγγεγραμμένον. ἀλλὰ καὶ τοῦτο διεκώλυσεν ὁ Πομπήιος, καὶ τἆλλα χρηματίσας ἐπιεικῶς καὶ διαπραξάμενος
3 *ὧν ἐδεῖτο, καταβὰς εἰς Βρεντέσιον ἐξέπλευσεν. ἐπειγόμενος δὲ τῷ καιρῷ καὶ παραπλέων τὰς πόλεις ὑπὸ σπουδῆς ὅμως οὐ παρῆλθε τὰς Ἀθήνας, ἀναβὰς δὲ καὶ θύσας τοῖς θεοῖς καὶ προσαγορεύσας τὸν δῆμον εὐθὺς ἀπιὼν ἀνεγίνωσκεν εἰς αὐτὸν ἐπιγεγραμμένα μονόστιχα, τὸ μὲν ἐντὸς τῆς πύλης*

"ἐφ' ὅσον ὢν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός,"

τὸ δ' ἐκτός

"προσεδοκῶμεν, προσεκυνοῦμεν, εἴδομεν, προπέμπομεν."

4 *ἐπεὶ δὲ τῶν συνεστώτων ἔτι καὶ πλανωμένων ἔξω πειρατηρίων ἐνίοις δεηθεῖσιν ἐπιεικῶς ἐχρήσατο καὶ παραλαβὼν τὰ πλοῖα καὶ τὰ σώματα κακὸν οὐδὲν ἐποίησεν, ἐπ' ἐλπίδος χρηστῆς οἱ λοιποὶ γενόμενοι τοὺς μὲν ἄλλους διέφευγον ἡγεμόνας, Πομπηίῳ δὲ φέροντες ἑαυτοὺς μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐνεχείριζον. ὁ δὲ πάντων ἐφείδετο, καὶ μάλιστα διὰ τούτων τοὺς ἔτι λανθάνοντας ἐξιχνεύων καὶ λαμβάνων ἐκόλαζεν ὡς αὐτοὺς ἑαυτοῖς ἀνήκεστα συνειδότας.*
28 *οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ δυνατώτατοι γενεὰς μὲν αὐτῶν καὶ χρήματα καὶ τὸν ἄχρηστον ὄχλον ἐν φρουρίοις καὶ πολίσμασι καρτεροῖς περὶ τὸν Ταῦρον εἶχον ἀποκείμενα, τὰς δὲ ναῦς πληρώσαντες αὐτοὶ περὶ τὸ Κορακήσιον τῆς Κιλικίας ἐπιπλέοντα τὸν Πομπήιον ἐδέξαντο, καὶ μάχης γενομένης νικηθέντες ἐπολιορκοῦντο. τέλος δὲ πέμψαντες ἱκετηρίας παρέδωκαν ἑαυτοὺς καὶ πόλεις καὶ νήσους ὧν ἐπεκράτουν ἐντειχισάμενοι, χαλεπὰς βιασθῆναι καὶ δυσπροσπελάστους.*

Κατελύθη μὲν οὖν ὁ πόλεμος καὶ τὰ πανταχοῦ 2
ληστήρια τῆς θαλάσσης ἐξέπεσεν οὐκ ἐν πλείονι χρόνῳ
τριῶν μηνῶν, ναῦς δὲ πολλὰς μὲν ἄλλας ἐνενήκοντα
δὲ χαλκεμβόλους παρέλαβεν. αὐτοὺς δὲ δισμυρίων
πλείονας γενομένους ἀνελεῖν μὲν οὐδ' ἐβουλεύσατο,
μεθεῖναι δὲ καὶ περιιδεῖν σκεδασθέντας ἢ συστάντας
αὖθις ἀπόρους καὶ πολεμικοὺς καὶ πολλοὺς ὄντας
οὐκ ᾤετο καλῶς ἔχειν. ἐννοήσας οὖν ὅτι φύσει μὲν 3
ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῷον
οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν
χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίων μεταβολαῖς
ἐξημεροῦται, ⟨ὅπου⟩ καὶ θηρία διαίτης κοινωνοῦντα
πραοτέρας ἐκδύεται τὸ ἄγριον καὶ χαλεπόν; ἔγνω
τοὺς ἄνδρας εἰς γῆν μεταφέρειν ἐκ τῆς θαλάσσης καὶ
βίου γεύειν ἐπιεικοῦς, συνεθισθέντας ἐν πόλεσιν οἰ-
κεῖν καὶ γεωργεῖν. ἐνίους μὲν οὖν αἱ μικραὶ καὶ ὑπ- 4
έρημοι τῶν Κιλίκων πόλεις ἐδέξαντο καὶ κατέμιξαν
ἑαυταῖς χώραν προσλαβοῦσαι, τὴν δὲ Σολίων ἠρημω-
μένην ἔναγχος ὑπὸ Τιγράνου τοῦ Ἀρμενίων βασιλέως
ἀναλαβὼν ἵδρυσε πολλοὺς ἐν αὐτῇ. τοῖς δὲ πολλοῖς
οἰκητήριον ἔδωκε Δύμην τὴν Ἀχαΐδα, χηρεύουσαν ἀν-
δρῶν τότε, γῆν δὲ πολλὴν καὶ ἀγαθὴν ἔχουσαν.

Ταῦτα μὲν οὖν οἱ βασκαίνοντες ἔψεγον, τοῖς δὲ 29
περὶ Κρήτην πραχθεῖσι πρὸς Μέτελλον οὐδ' οἱ πάνυ
φιλοῦντες αὐτὸν ἔχαιρον. ὁ γὰρ Μέτελλος οἰκεῖος ὢν
ἐκείνου τοῦ συνάρξαντος ἐν Ἰβηρίᾳ τῷ Πομπηίῳ
στρατηγὸς εἰς Κρήτην ἐπέμφθη πρότερον ἢ τὸν Πομ-
πήιον αἱρεθῆναι· δευτέρα γάρ τις ἦν αὕτη τῶν πει-
ρατηρίων πηγὴ μετὰ τὴν ἐν Κιλικίᾳ· καὶ πολλοὺς ἐγ-
καταλαβὼν ὁ Μέτελλος ἐξῄρει καὶ διέφθειρεν. οἱ δὲ 2
περιόντες ἔτι καὶ πολιορκούμενοι πέμψαντες ἱκετη-
ρίαν ἐπεκαλοῦντο τὸν Πομπήιον εἰς τὴν νῆσον ὡς

τῆς ἐκείνου μέρος οὖσαν ἀρχῆς καὶ πανταχόθεν ἐμπίπτουσαν εἰς τὸ μέτρον τὸ ἀπὸ θαλάσσης. ὃ δὲ δεξάμενος ἔγραφε τῷ Μετέλλῳ κωλύων τὸν πόλεμον, ἔγραφε δὲ καὶ ταῖς πόλεσι μὴ προσέχειν Μετέλλῳ, καὶ στρατηγὸν ἔπεμψε τῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἀρχόντων ἕνα
3 Λεύκιον Ὀκτάβιον, ὃς συνεισελθὼν εἰς τὰ τείχη τοῖς πολιορκουμένοις καὶ μαχόμενος μετ' αὐτῶν οὐ μόνον ἐπαχθῆ καὶ βαρὺν ἀλλὰ καὶ καταγέλαστον ἐποίει τὸν Πομπήιον, ἀνθρώποις ἀνοσίοις καὶ ἀθέοις τοὔνομα κιχράντα καὶ περιάπτοντα τὴν αὑτοῦ δόξαν ὥσπερ ἀλεξιφάρμακον ὑπὸ φθόνου καὶ φιλοτιμίας τῆς πρὸς
4 τὸν Μέτελλον. οὐδὲ γὰρ τὸν Ἀχιλλέα ποιεῖν ἀνδρὸς ἔργον ἀλλὰ μειρακίου παντάπασιν ἐμπλήκτου καὶ σεσοβημένου πρὸς δόξαν, ἀνανεύοντα τοῖς ἄλλοις καὶ διακωλύοντα βάλλειν Ἕκτορα, μή τις κῦδος ἄροιτο
5 βαλών, ὃ δὲ δεύτερος ἔλθοι· Πομπήιον δὲ καὶ σώζειν ὑπερμαχοῦντα τῶν κοινῶν πολεμίων ἐπὶ τῷ τὸν θρίαμβον ἀφελέσθαι στρατηγοῦ πολλὰ πεπονηκότος. οὐ μὴν ἐνέδωκεν ὁ Μέτελλος, ἀλλὰ τούς τε πειρατὰς ἐξελὼν ἐτιμωρήσατο καὶ τὸν Ὀκτάβιον ἐν τῷ στρατοπέδῳ καθυβρίσας καὶ λοιδορήσας ἀφῆκεν.

30 Ἀπαγγελθέντος δ' εἰς Ῥώμην πέρας ἔχειν τὸν πειρατικὸν πόλεμον καὶ σχολὴν ἄγοντα τὸν Πομπήιον ἐπέρχεσθαι τὰς πόλεις, γράφει νόμον εἷς τῶν δημάρχων Μανίλιος, ὅσης Λούκουλλος ἄρχει χώρας καὶ δυνάμεως, Πομπήιον παραλαβόντα πᾶσαν, προσλαβόντα δὲ καὶ Βιθυνίαν ἣν ἔχει Γλαβρίων, πολεμεῖν Μιθριδάτῃ καὶ Τιγράνῃ τοῖς βασιλεῦσιν, ἔχοντα καὶ τὴν ναυτικὴν δύναμιν καὶ τὸ κράτος τῆς θαλάσσης
2 ἐφ' οἷς ἔλαβεν ἐξ ἀρχῆς. τοῦτο δ' ἦν ἐφ' ἑνὶ συλλήβδην γενέσθαι τὴν Ῥωμαίων ἡγεμονίαν· ὧν γὰρ ἐδόκει

μόνων ἐπαρχιῶν μὴ ἐφικνεῖσθαι τῷ προτέρῳ νόμῳ,
Φρυγίας Λυκαονίας Γαλατίας Καππαδοκίας Κιλι-
κίας, τῆς ἄνω Κολχίδος, Ἀρμενίας, αὗται προσετί-
θεντο μετὰ στρατοπέδων καὶ δυνάμεων αἷς Λού-
κουλλος κατεπολέμησε Μιθριδάτην καὶ Τιγράνην.
ἀλλὰ Λουκούλλου μὲν ἀποστερουμένου τὴν δόξαν ὧν 3
κατειργάσατο καὶ θριάμβου μᾶλλον ἢ πολέμου δια-
δοχὴν λαμβάνοντος ἥττων λόγος ἦν τοῖς ἀριστοκρα-
τικοῖς, καίπερ οἰομένοις ἄδικα καὶ ἀχάριστα πάσχειν
τὸν ἄνδρα, τὴν δὲ δύναμιν τοῦ Πομπηίου βαρέως φέ-
ροντες ὡς τυραννίδα καθισταμένην, ἰδίᾳ παρεκάλουν
καὶ παρεθάρρυνον αὐτοὺς ἐπιλαβέσθαι τοῦ νόμου
καὶ μὴ προέσθαι τὴν ἐλευθερίαν. ἐνστάντος δὲ τοῦ 4
καιροῦ τὸν δῆμον φοβηθέντες ἐξέλιπον καὶ κατεσιώ-
πησαν οἱ λοιποί, Κάτλος δὲ τοῦ νόμου πολλὰ κατη-
γορήσας καὶ τοῦ δημάρχου, μηδένα δὲ πείθων, ἐκέ-
λευε τὴν βουλὴν ἀπὸ τοῦ βήματος κεκραγὼς πολλά-
κις ὄρος ζητεῖν, ὥσπερ οἱ πρόγονοι, καὶ κρημνόν,
ὅπου καταφυγοῦσα διασώσει τὴν ἐλευθερίαν. ἐκυ- 5
ρώθη δ' οὖν ὁ νόμος πάσαις, ὥς λέγουσι, ταῖς φυλαῖς,
καὶ κύριος ἀποδέδεικτο μὴ παρὼν ὁ Πομπήιος ἁπάν-
των σχεδὸν ὧν ὁ Σύλλας ὅπλοις καὶ πολέμῳ τῆς πό-
λεως κρατήσας. αὐτὸς δὲ δεξάμενος τὰ γράμματα καὶ
πυθόμενος τὰ δεδογμένα τῶν φίλων παρόντων καὶ
συνηδομένων τὰς ὀφρῦς λέγεται συναγαγεῖν καὶ τὸν
μηρὸν πατάξαι, καὶ εἰπεῖν ὡς ἂν βαρυνόμενος ἤδη
καὶ δυσχεραίνων τὸ ἄρχειν "φεῦ τῶν ἀνηνύτων ἄθλων, 6
ὡς ἄρα κρεῖττον ἦν ἕνα τῶν ἀδόξων γενέσθαι, εἰ μη-
δέποτε παύσομαι στρατευόμενος μηδὲ τὸν φθόνον
τοῦτον ἐκδὺς ἐν ἀγρῷ διαιτήσομαι μετὰ τῆς γυναι-
κός." ἐφ' οἷς λεγομένοις οὐδ' οἱ πάνυ συνήθεις ἔφε-
ρον αὐτοῦ τὴν εἰρωνείαν, γινώσκοντες ὅτι τῆς ἐμφύ-

του φιλοτιμίας καὶ φιλαρχίας ὑπέκκαυμα τὴν πρὸς
Λούκουλλον ἔχων διαφορὰν μειζόνως ἔχαιρεν.

31 Ἀμέλει δὲ καὶ τὰ ἔργα ταχέως αὐτὸν ἀπεκάλυπτεν.
πανταχοῦ γὰρ ἐκτιθεὶς διαγράμματα τοὺς στρατιώ-
τας ἀνεκαλεῖτο καὶ μετεπέμπετο τοὺς ὑπηκόους δυ-
νάστας καὶ βασιλεῖς ὡς ἑαυτόν. ἐπιών τε τὴν χώραν
οὐδὲν ἀκίνητον εἴα τῶν ὑπὸ τοῦ Λουκούλλου γεγο-
νότων, ἀλλὰ καὶ κολάσεις ἀνῆκε πολλοῖς καὶ δωρεὰς
ἀφείλετο καὶ πάντα ὅλως ἔπραττεν ἐπιδεῖξαι τὸν ἄν-
δρα φιλονεικῶν τοῖς θαυμάζουσιν οὐδενὸς ὄντα κύ-
2 ριον. ἐγκαλοῦντος δ' ἐκείνου διὰ τῶν φίλων ἔδοξε
συνελθεῖν εἰς ταὐτό· καὶ συνῆλθον περὶ τὴν Γαλα-
τίαν. οἷα δὲ μεγίστων στρατηγῶν καὶ μέγιστα κατ-
ωρθωκότων δάφναις ἀνεστεμμένας ἔχοντες ὁμοῦ καὶ
τὰς ῥάβδους οἱ ὑπηρέται ἀπήντων· ἀλλὰ Λούκουλ-
λος μὲν ἐκ τόπων χλοερῶν καὶ κατασκίων προσῄει,
Πομπήιος δὲ πολλὴν ἄδενδρον καὶ κατεψυγμένην
3 ἔτυχε διεληλυθώς. ἰδόντες οὖν οἱ τοῦ Λουκούλλου
ῥαβδοφόροι τοῦ Πομπηίου τὰς δάφνας ἀθαλλεῖς καὶ
μεμαραμμένας παντάπασιν, ἐκ τῶν ἰδίων προσφά-
των οὐσῶν μεταδιδόντες ἐπεκόσμησαν καὶ κατέστε-
ψαν τὰς ἐκείνου ῥάβδους. ὃ σημεῖον ἔδοξεν εἶναι τοῦ
τὰ Λουκούλλου νικητήρια καὶ τὴν δόξαν οἰσόμενον
4 ἔρχεσθαι Πομπήιον. ἦν δὲ Λούκουλλος μὲν ἐν ὑπα-
τείας τε τάξει καὶ καθ' ἡλικίαν πρεσβύτερος, τὸ δὲ
τοῦ Πομπηίου μεῖζον ἀξίωμα τοῖς δυσὶ θριάμβοις.
οὐ μὴν ἀλλὰ τὴν πρώτην ἔντευξιν ὡς ἐνῆν μάλιστα
πολιτικῶς καὶ φιλοφρόνως ἐποιήσαντο, μεγαλύνον-
τες ἀλλήλων τὰ ἔργα καὶ συνηδόμενοι τοῖς κατορθώ-
μασιν· ἐν δὲ τοῖς λόγοις πρὸς οὐδὲν ἐπιεικὲς οὐδὲ
μέτριον συμβάντες, ἀλλὰ καὶ λοιδορήσαντες, ὃ μὲν
εἰς φιλαργυρίαν τὸν Λούκουλλον ὃ δ' εἰς φιλαρχίαν

ἐκεῖνον, ὑπὸ τῶν φίλων μόλις διελύθησαν. καὶ Λού- 5
κουλλος μὲν ἐν Γαλατίᾳ διέγραψε χώρας τῆς αἰχμαλώ-
του καὶ δωρεὰς ἄλλας οἷς ἐβούλετο, Πομπήιος δὲ μι-
κρὸν ἀπωτέρω στρατοπεδεύσας ἐκώλυε προσέχειν
αὐτῷ, καὶ τοὺς στρατιώτας ἅπαντας ἀφείλετο πλὴν
χιλίων ἑξακοσίων, οὓς ἐνόμιζεν ὑπ᾽ αὐθαδείας ἀχρή-
στους μὲν ἑαυτῷ τῷ Λουκούλλῳ δὲ δυσμενεῖς εἶναι.
πρὸς δὲ τούτοις διασύρων τὰ ἔργα ἐμφανῶς ἔλεγε 6
τραγῳδίαις καὶ σκιαγραφίαις πεπολεμηκέναι βασιλι-
καῖς τὸν Λούκουλλον, αὐτῷ δὲ πρὸς ἀληθινὴν καὶ
σεσωφρονισμένην τὸν ἀγῶνα λείπεσθαι δύναμιν, εἰς
θυρεοὺς καὶ ξίφη καὶ ἵππους Μιθριδάτου καταφεύ-
γοντος. ἀμυνόμενος δ᾽ ὁ Λούκουλλος εἰδώλῳ καὶ
σκιᾷ πολέμου τὸν Πομπήιον ἔφη μαχούμενον βαδί-
ζειν, εἰθισμένον ἀλλοτρίοις νεκροῖς, ὥσπερ ὄρνιν
ἀργόν, ἐπικαταίρειν καὶ λείψανα πολέμων σπαράσ-
σειν. οὕτω γὰρ αὐτὸν ἐπιγράψαι Σερτωρίῳ, Λεπίδῳ, 7
τοῖς Σπαρτακείοις, τὰ μὲν Κράσσου τὰ δὲ Μετέλλου
τὰ δὲ Κάτλου κατωρθωκότος. ὅθεν οὐ θαυμάζειν
εἰ τῶν Ἀρμενιακῶν καὶ Ποντικῶν πολέμων ὑποβάλ-
λεται τὴν δόξαν ἄνθρωπος ἑαυτὸν εἰς δραπετικὸν
θρίαμβον ἁμῶς γέ πως ἐμβαλεῖν μηχανησάμενος.

Ἐκ τούτου Λούκουλλος μὲν ἀπῆρε, Πομπήιος δὲ 32
τῷ στόλῳ παντὶ τὴν μεταξὺ Φοινίκης καὶ Βοσπόρου
θάλασσαν ἐπὶ φρουρᾷ διαλαβὼν αὐτὸς ἐβάδιζεν ἐπὶ
Μιθριδάτην, ἔχοντα τρισμυρίους πεζοὺς ἐν φάλαγγι
καὶ δισχιλίους ἱππεῖς, μάχεσθαι δὲ μὴ θαρροῦντα.
καὶ πρῶτον μὲν αὐτοῦ καρτερὸν ὄρος καὶ δύσμαχον, 2
ἐν ᾧ στρατοπεδεύων ἔτυχεν, ὡς ἄνυδρον ἐκλιπόντος,
αὐτὸ τοῦτο κατασχὼν ὁ Πομπήιος, καὶ τῇ φύσει
τῶν βλαστανόντων καὶ ταῖς συγκλινίαις τῶν τόπων
τεκμαιρόμενος ἔχειν πηγὰς τὸ χωρίον, ἐκέλευσεν ἐκ-

βαλεῖν πανταχοῦ φρέατα. καὶ μεστὸν ἦν εὐθὺς ὕδα-
τος ἀφθόνου τὸ στρατόπεδον, ὥστε θαυμάζειν εἰ τῷ
3 παντὶ χρόνῳ τοῦτο Μιθριδάτης ἠγνόησεν. ἔπειτα
περιστρατοπεδεύσας περιετείχιζεν αὐτόν. ὁ δὲ πέντε
καὶ τετταράκοντα πολιορκηθεὶς ἡμέρας ἔλαθεν ἀπο-
δρὰς μετὰ τῆς ἐρρωμενεστάτης δυνάμεως, κτείνας
τοὺς ἀχρήστους καὶ νοσοῦντας. εἶτα μέντοι περὶ τὸν
Εὐφράτην καταλαβὼν αὐτὸν ὁ Πομπήιος παρεστρα-
τοπέδευσε, καὶ δεδιὼς μὴ φθάσῃ περάσας τὸν Εὐ-
φράτην, ἐκ μέσων νυκτῶν ἐπῆγεν ὡπλισμένην τὴν
4 στρατιάν. καθ' ὃν χρόνον λέγεται τὸν Μιθριδάτην
ὄψιν ἐν ὕπνοις ἰδεῖν τὰ μέλλοντα προδηλοῦσαν· ἐδό-
κει γὰρ οὐρίῳ πνεύματι πλέων τὸ Ποντικὸν πέλαγος
ἤδη Βόσπορον καθορᾶν καὶ φιλοφρονεῖσθαι τοὺς
συμπλέοντας ὡς ἄν τις ἐπὶ σωτηρίᾳ σαφεῖ καὶ βεβαίῳ
χαίρων, ἄφνω δ' ἀναφανῆναι πάντων ἔρημος ἐπὶ
λεπτοῦ ναυαγίου διαφερόμενος. ἐν τοιούτοις δ' αὐ-
τὸν ὄντα πάθεσι καὶ φάσμασιν ἐπιστάντες ἀνέστη-
5 σαν οἱ φίλοι, φράζοντες ἐπιέναι Πομπήιον. ἦν οὖν
ἐξ ἀνάγκης μαχητέον ὑπὲρ τοῦ χάρακος, καὶ προαγα-
γόντες οἱ στρατηγοὶ τὴν δύναμιν ἔταξαν. αἰσθόμενος
δὲ τὴν παρασκευὴν αὐτῶν ὁ Πομπήιος ὤκνει κατὰ
σκότος εἰς κίνδυνον ἐλθεῖν, καὶ κύκλῳ μόνον ᾤετο
δεῖν περιελαύνειν, ὅπως μὴ φεύγοιεν, ἡμέρας δὲ
κρείττους ὄντας ἐπιχειρεῖν. οἱ δὲ πρεσβύτατοι τῶν
ταξιαρχῶν δεόμενοι καὶ παρακαλοῦντες ἐξώρμησαν
αὐτόν· οὐδὲ γὰρ σκότος ἦν παντάπασιν, ἀλλ' ἡ σελήνη
καταφερομένη παρεῖχεν ἔτι τῶν σωμάτων ἱκανὴν
6 ἔποψιν. καὶ τοῦτο μάλιστα τοὺς βασιλικοὺς ἔσφηλεν.
ἐπῄεσαν μὲν γὰρ οἱ Ῥωμαῖοι κατὰ νώτου τὴν σελήνην
ἔχοντες, πεπιεσμένου δὲ περὶ τὰς δύσεις τοῦ φωτὸς
αἱ σκιαὶ πολὺ τῶν σωμάτων ἔμπροσθεν προϊοῦσαι

τοῖς πολεμίοις ἐπέβαλλον οὐ δυναμένοις τὸ διάστημα
συνιδεῖν ἀκριβῶς· ἀλλ' ὡς ἐν χερσὶν ἤδη γεγονότων
τοὺς ὑσσοὺς ἀφέντες μάτην οὐδενὸς ἐφίκοντο. τοῦτο 7
συνιδόντες οἱ Ῥωμαῖοι μετὰ κραυγῆς ἐπέδραμον, καὶ
μηκέτι μένειν τολμῶντας ἀλλ' ἐκπεπληγμένους καὶ
φεύγοντας ἔκτεινον, ὥστε πολὺ πλείονας μυρίων
ἀποθανεῖν, ἁλῶναι δὲ τὸ στρατόπεδον. αὐτὸς δὲ Μι-
θριδάτης ἐν ἀρχῇ μὲν ὀκτακοσίοις ἱππεῦσι διέκοψε
καὶ διεξήλασε τοὺς Ῥωμαίους, ταχὺ δὲ τῶν ἄλλων
σκεδασθέντων ἀπελείφθη μετὰ τριῶν. ἐν οἷς ἦν 8
Ὑψικρατία παλλακίς, ἀεὶ μὲν ἀνδρώδης τις οὖσα καὶ
παράτολμος· Ὑψικράτην γοῦν αὐτὴν ὁ βασιλεὺς ἐκά-
λει· τότε δ' ἀνδρὸς ἔχουσα Πέρσου στολὴν καὶ ἵππον
οὔτε τῷ σώματι πρὸς τὰ μήκη τῶν δρόμων ἀπηγό-
ρευσεν οὔτε θεραπεύουσα τοῦ βασιλέως τὸ σῶμα καὶ
τὸν ἵππον ἐξέκαμεν, ἄχρι ἧκον εἰς χωρίον Σίνωρα
χρημάτων καὶ κειμηλίων βασιλικῶν μεστόν. ἐξ οὗ 9
λαβὼν ὁ Μιθριδάτης ἐσθῆτας πολυτελεῖς διένειμε
τοῖς συνδεδραμηκόσι πρὸς αὐτὸν ἐκ τῆς φυγῆς. ἔδωκε
δὲ καὶ τῶν φίλων ἑκάστῳ φορεῖν θανάσιμον φάρμα-
κον, ὅπως ἄκων μηδεὶς ὑποχείριος γένοιτο τοῖς πολε-
μίοις. ἐντεῦθεν ὥρμητο μὲν ἐπ' Ἀρμενίας πρὸς Τι-
γράνην, ἐκείνου δ' ἀπαγορεύοντος καὶ τάλαντα ἑκα-
τὸν ἐπικηρύξαντος αὐτῷ παραμειψάμενος τὰς πηγὰς
τοῦ Εὐφράτου διὰ τῆς Κολχίδος ἔφευγε.

Πομπήιος δ' εἰς Ἀρμενίαν ἐνέβαλε τοῦ νέου Τιγρά- 33
νου καλοῦντος αὐτόν· ἤδη γὰρ ἀφειστήκει τοῦ πα-
τρός, καὶ συνήντησε τῷ Πομπηίῳ περὶ τὸν Ἀράξην
ποταμόν, ὃς ἀνίσχει μὲν ἐκ τῶν αὐτῶν τῷ Εὐφράτῃ
τόπων, ἀποτρεπόμενος δὲ πρὸς τὰς ἀνατολὰς εἰς τὸ
Κάσπιον ἐμβάλλει πέλαγος. οὗτοι μὲν οὖν προῆγον 2
ἅμα τὰς πόλεις παραλαμβάνοντες· ὁ δὲ βασιλεὺς Τι-

γράνης ἔναγχος μὲν ὑπὸ Λουκούλλου συντετριμμέ-
νος, ἥμερον δέ τινα τῷ τρόπῳ καὶ πρᾶον εἶναι πυ-
θόμενος τὸν Πομπήιον, ἐδέξατο μὲν εἰς τὰ βασίλεια
φρουράν, ἀναλαβὼν δὲ τοὺς φίλους καὶ συγγενεῖς αὐ-
3 τὸς ἐπορεύετο παραδώσων ἑαυτόν. ὡς δ' ἦλθεν ἱπ-
πότης ἐπὶ τὸν χάρακα, ῥαβδοῦχοι δύο τοῦ Πομπηίου
προσελθόντες ἐκέλευσαν ἀποβῆναι τοῦ ἵππου καὶ
πεζὸν ἐλθεῖν· οὐδένα γὰρ ἀνθρώπων ἐφ' ἵππου καθ-
εζόμενον ἐν Ῥωμαϊκῷ στρατοπέδῳ πώποτ' ὀφθῆναι.
καὶ ταῦτα οὖν ὁ Τιγράνης ἐπείθετο καὶ τὸ ξίφος αὐ-
τοῖς ἀπολυσάμενος παρεδίδου· καὶ τέλος, ὡς πρὸς
αὐτὸν ἦλθε τὸν Πομπήιον, ἀφελόμενος τὴν κίταριν
ὥρμησε πρὸ τῶν ποδῶν θεῖναι, καὶ καταβαλὼν ἑαυ-
τὸν αἴσχιστα δὴ πάντων προσπεσεῖν αὐτοῦ τοῖς γό-
4 νασιν. ἀλλ' ὁ Πομπήιος ἔφθη τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ λαβό-
μενος προσαγαγέσθαι· καὶ πλησίον ἱδρυσάμενος ἑαυ-
τοῦ, τὸν δ' υἱὸν ἐπὶ θάτερα, τῶν μὲν ἄλλων ἔφησε
δεῖν αἰτιᾶσθαι Λούκουλλον (ὑπ' ἐκείνου γὰρ ἀφῃρῆ-
σθαι Συρίαν Φοινίκην Κιλικίαν Γαλατίαν Σωφηνήν),
ἃ δ' ἄχρι ἑαυτοῦ διατετήρηκεν, ἕξειν ἐκτίσαντα ποινὴν
ἑξακισχίλια τάλαντα Ῥωμαίοις τῆς ἀδικίας, Σωφηνῆς
5 δὲ βασιλεύσειν τὸν υἱόν. ἐπὶ τούτοις ὁ μὲν Τιγράνης
ἠγάπησε, καὶ τῶν Ῥωμαίων ἀσπασαμένων αὐτὸν βα-
σιλέα περιχαρὴς γενόμενος ἐπηγγείλατο στρατιώτῃ
μὲν ἡμιμναῖον ἀργυρίου δώσειν, ἑκατοντάρχῃ δὲ μνᾶς
δέκα, χιλιάρχῳ δὲ τάλαντον· ὁ δ' υἱὸς ἐδυσφόρει, καὶ
κληθεὶς ἐπὶ δεῖπνον οὐκ ἔφη Πομπηίου δεῖσθαι τοι-
αῦτα τιμῶντος· καὶ γὰρ αὐτὸς ἄλλον εὑρήσειν Ῥω-
6 μαίων. ἐκ τούτου δεθεὶς εἰς τὸν θρίαμβον ἐφυλάτ-
τετο. καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον ἔπεμψε Φραάτης ὁ
Πάρθος ἀπαιτῶν μὲν τὸν νεανίσκον ὡς αὐτοῦ γαμ-
βρόν; ἀξιῶν δὲ τῶν ἡγεμονιῶν ὅρῳ χρῆσθαι τῷ Εὐ-

φράτη. Πομπήιος δ' ἀπεκρίνατο τὸν μὲν Τιγράνην τῷ πατρὶ μᾶλλον ἢ τῷ πενθερῷ προσήκειν, ὅρῳ δὲ χρήσεσθαι τῷ δικαίῳ.

Καταλιπὼν δὲ φρουρὸν Ἀρμενίας Ἀφράνιον αὐ- 34
τὸς ἐβάδιζε διὰ τῶν περιοικούντων τὸν Καύκασον ἐθνῶν ἀναγκαίως ἐπὶ Μιθριδάτην. μέγιστα δὲ αὐτῶν ἐστὶν ἔθνη Ἀλβανοὶ καὶ Ἴβηρες, Ἴβηρες μὲν ἐπὶ τὰ Μοσχικὰ ὄρη καὶ τὸν Πόντον καθήκοντες, Ἀλβανοὶ δ' ἐπὶ τὴν ἕω καὶ τὴν Κασπίαν κεκλιμένοι θάλασσαν.
οὗτοι πρῶτον μὲν αἰτοῦντι Πομπηίῳ δίοδον ἔδοσαν, 2
χειμῶνος δὲ τὴν στρατιὰν ἐν τῇ χώρᾳ καταλαβόντος καὶ τῆς Κρονικῆς ἑορτῆς τοῖς Ῥωμαίοις καθηκούσης γενόμενοι τετρακισμυρίων οὐκ ἐλάττους ἐπεχείρησαν αὐτοῖς, διαβάντες τὸν Κύρνον ποταμόν, ὃς ἐκ τῶν Ἰβηρικῶν ὀρῶν ἀνιστάμενος καὶ δεχόμενος κατιόντα τὸν Ἀράξην ἀπ' Ἀρμενίας ἐξίησι δώδεκα στόμασιν
εἰς τὸ Κάσπιον. οἱ δ' οὔ φασι τούτῳ συμφέρεσθαι 3
τὸν Ἀράξην, ἀλλὰ καθ' ἑαυτὸν ἐγγὺς δὲ ποιεῖσθαι τὴν ἐκβολὴν εἰς ταὐτὸ πέλαγος. Πομπήιος δέ, καίπερ ἐνστῆναι δυνάμενος πρὸς τὴν διάβασιν τοῖς πολεμίοις, περιεῖδε διαβάντας καθ' ἡσυχίαν· εἶτ' ἐπαγα-
γὼν ἐτρέψατο καὶ διέφθειρε παμπληθεῖς. τῷ δὲ βα- 4
σιλεῖ δεηθέντι καὶ πέμψαντι πρέσβεις ἀφεὶς τὴν ἀδικίαν καὶ σπεισάμενος ἐπὶ τοὺς Ἴβηρας ἐβάδιζε, πλήθει μὲν οὐκ ἐλάττονας μαχιμωτέρους δὲ τῶν ἑτέρων ὄντας, ἰσχυρῶς δὲ βουλομένους τῷ Μιθριδάτῃ
χαρίζεσθαι καὶ διωθεῖσθαι τὸν Πομπήιον. οὔτε γὰρ 5
Μήδοις οὔτε Πέρσαις ὑπήκουσαν Ἴβηρες, διέφυγον δὲ καὶ τὴν Μακεδόνων ἀρχήν, Ἀλεξάνδρου διὰ ταχέων ἐκ τῆς Ὑρκανίας ἀπάραντος. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τούτους μάχῃ μεγάλῃ τρεψάμενος ὁ Πομπήιος, ὥστ' ἀποθανεῖν μὲν ἐνακισχιλίους ἁλῶναι δὲ πλείους μυρίων,

εἰς τὴν Κολχικὴν ἐνέβαλε· καὶ πρὸς τὸν Φᾶσιν αὐτῷ
Σερβίλιος ἀπήντησε, τὰς ναῦς ἔχων αἷς ἐφρούρει τὸν
Πόντον.

35 Ἡ μὲν οὖν Μιθριδάτου δίωξις ἐνδεδυκότος εἰς τὰ
περὶ Βόσπορον ἔθνη καὶ τὴν Μαιῶτιν ἀπορίας εἶχε
μεγάλας, Ἀλβανοὶ δ' αὖθις ἀφεστῶτες αὐτῷ προσ-
ηγγέλθησαν. πρὸς οὓς ὑπ' ὀργῆς καὶ φιλονεικίας ἐπι-
στρέψας τόν τε Κύρνον μόλις καὶ παραβόλως πάλιν
διεπέρασεν ἐπὶ πολὺ σταυροῖς ὑπὸ τῶν βαρβάρων
2 ἀποκεχαρακωμένον, καὶ μακρᾶς αὐτὸν ἐκδεχομένης
ἀνύδρου καὶ ἀργαλέας ὁδοῦ μυρίους ἀσκοὺς ὕδατος
ἐμπλησάμενος ἤλαυνεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους, καὶ κατ-
έλαβε πρὸς Ἄβαντι ποταμῷ παρατεταγμένους ἑξα-
κισμυρίους πεζοὺς καὶ δισχιλίους ἱππεῖς ἐπὶ μυρίοις,
ὡπλισμένους δὲ φαύλως καὶ δέρμασι θηρίων τοὺς
πολλούς. ἡγεῖτο δ' αὐτῶν βασιλέως ἀδελφὸς ὄνομα
3 Κῶσις. οὗτος ἐν χερσὶ τῆς μάχης γενομένης ἐπὶ τὸν
Πομπήιον ὁρμήσας αὐτὸν ἔβαλεν ἐπὶ τὴν τοῦ θώρα-
κος ἐπιπτυχὴν ἀκοντίσματι, Πομπήιος δ' ἐκεῖνον ἐκ
χειρὸς διελάσας ἀνεῖλεν. ἐν ταύτῃ τῇ μάχῃ λέγονται
καὶ Ἀμαζόνες συναγωνίσασθαι τοῖς βαρβάροις, ἀπὸ
τῶν περὶ τὸν Θερμώδοντα ποταμὸν ὀρῶν καταβᾶ-
σαι· μετὰ γὰρ τὴν μάχην σκυλεύοντες οἱ Ῥωμαῖοι
τοὺς βαρβάρους πέλταις Ἀμαζονικαῖς καὶ κοθόρνοις
4 ἐνετύγχανον, σῶμα δ' οὐδὲν ὤφθη γυναικεῖον. νέμον-
ται δὲ τοῦ Καυκάσου τὰ καθήκοντα πρὸς τὴν Ὑρκα-
νίαν θάλασσαν, οὐχ ὁμοροῦσαι τοῖς Ἀλβανοῖς, ἀλλὰ
Γέλαι καὶ Λῆγες οἰκοῦσι διὰ μέσου· καὶ τούτοις ἔτους
ἑκάστου δύο μῆνας εἰς ταὐτὸ φοιτῶσαι περὶ τὸν Θερ-
μώδοντα ποταμὸν ὁμιλοῦσιν, εἶτα καθ' αὑτὰς ἀπαλ-
λαγεῖσαι βιοτεύουσιν.

36 Ὁρμήσας δὲ μετὰ τὴν μάχην ὁ Πομπήιος ἐλαύνειν

ἐπὶ τὴν Ὑρκανίαν καὶ Κασπίαν θάλασσαν, ὑπὸ πλήθους ἑρπετῶν θανασίμων ἀπετράπη, τριῶν ὁδὸν ἡμερῶν ἀποσχών, εἰς δὲ τὴν μικρὰν Ἀρμενίαν ἀνεχώρησεν.
2 καὶ τῷ μὲν Ἐλυμαίων καὶ Μήδων βασιλεῖ πέμψασι πρέσβεις ἀντέγραψε φιλικῶς, τὸν δὲ Πάρθον εἰς τὴν Γορδυηνὴν ἐμβεβληκότα καὶ περικόπτοντα τοὺς ὑπὸ Τιγράνῃ πέμψας μετ᾽ Ἀφρανίου δύναμιν ἐξήλασε, διωχθέντα μέχρι τῆς Ἀρβηλίτιδος. ὅσαι δὲ τῶν Μιθριδάτου παλλακίδων ἀνήχθησαν, οὐδεμίαν ἔγνω, πάσας δὲ τοῖς γονεῦσι καὶ οἰκείοις ἀνέπεμπεν· ἦσαν γὰρ αἱ πολλαὶ θυγατέρες καὶ γυναῖκες στρατηγῶν καὶ δυναστῶν.
3 Στρατονίκη δέ, ἣ μέγιστον εἶχεν ἀξίωμα καὶ τὸ πολυχρυσότατον τῶν φρουρίων ἐφύλαττεν, ἦν μέν, ὡς ἔοικε, ψάλτου τινὸς οὐκ εὐτυχοῦς τἆλλα πρεσβύτου δὲ θυγάτηρ, οὕτω δ᾽ εὐθὺς εἷλε παρὰ πότον ψήλασα τὸν Μιθριδάτην ὥστ᾽ ἐκείνην μὲν ἔχων ἀνεπαύετο, τὸν δὲ πρεσβύτην ἀπέπεμψε δυσφοροῦντα τῷ μηδὲ προσρήσεως τυχεῖν ἐπιεικοῦς.
4 ὡς μέντοι περὶ ὄρθρον ἐγερθεὶς εἶδεν ἔνδον ἐκπωμάτων μὲν ἀργυρῶν καὶ χρυσῶν τραπέζας, ὄχλον δὲ θεραπείας πολύν, εὐνούχους δὲ καὶ παῖδας ἱμάτια τῶν πολυτελῶν προσφέροντας αὐτῷ, καὶ πρὸ τῆς θύρας ἵππον ἑστῶτα κεκοσμημένον ὥσπερ οἱ τῶν φίλων τοῦ βασιλέως, χλευασμὸν εἶναι τὸ χρῆμα καὶ παιδιὰν ἡγούμενος ὥρμησε φεύγειν διὰ θυρῶν.
5 τῶν δὲ θεραπόντων ἀντιλαμβανομένων, καὶ λεγόντων ὅτι πλουσίου τεθνηκότος ἔναγχος οἶκον αὐτῷ μέγαν ὁ βασιλεὺς δεδώρηται καὶ ταῦτα μικραί τινες ἀπαρχαὶ καὶ δείγματα τῶν ἄλλων χρημάτων καὶ κτημάτων εἰσίν, οὕτω πιστεύσας μόλις καὶ τὴν πορφύραν ἀναλαβὼν καὶ ἀναπηδήσας ἐπὶ τὸν ἵππον ἤλαυνε διὰ τῆς πόλεως βοῶν "ἐμὰ ταῦτα πάντα ἐστί."
6 πρὸς δὲ τοὺς καταγελῶντας

οὐ τοῦτ' ἔλεγεν εἶναι θαυμαστόν, ἀλλ' ὅτι μὴ λίθοις
βάλλει τοὺς ἀπαντῶντας ὑφ' ἡδονῆς μαινόμενος. ταύ-
της μὲν ἦν καὶ γενεᾶς καὶ αἵματος ἡ Στρατονίκη, τῷ
δὲ Πομπηΐῳ καὶ τὸ χωρίον παρεδίδου τοῦτο καὶ
δῶρα πολλὰ προσήνεγκεν, ὧν ἐκεῖνος ὅσα κόσμον
ἱεροῖς καὶ λαμπρότητα τῷ θριάμβῳ παρέξειν ἐφαί-
νετο λαβὼν μόνα, τὰ λοιπὰ τὴν Στρατονίκην ἐκέ-
7 λευε κεκτῆσθαι χαίρουσαν. ὁμοίως δὲ καὶ τοῦ βασι-
λέως τῶν Ἰβήρων κλίνην τε καὶ τράπεζαν καὶ θρό-
νον, ἅπαντα χρυσᾶ, πέμψαντος αὐτῷ καὶ δεηθέντος
λαβεῖν, καὶ ταῦτα τοῖς ταμίαις παρέδωκεν εἰς τὸ
δημόσιον.

37 Ἐν δὲ τῷ Καινῷ φρουρίῳ καὶ γράμμασιν ἀπορρή-
τοις ὁ Πομπήιος ἐνέτυχε τοῦ Μιθριδάτου, καὶ δι-
ῆλθεν οὐκ ἀηδῶς αὐτὰ πολλὴν ἔχοντα τοῦ ἤθους
κατανόησιν. ὑπομνήματα γὰρ ἦν, ἐξ ὧν ἐφωράθη
φαρμάκοις ἄλλους τε πολλοὺς καὶ τὸν υἱὸν Ἀριαρά-
θην ἀνῃρηκὼς καὶ τὸν Σαρδιανὸν Ἀλκαῖον, ὅτι παρ-
2 ευδοκίμησεν αὐτὸν ἵππους ἀγωνιστὰς ἐλαύνων. ἦσαν
δ' ἀναγεγραμμέναι ⟨καὶ⟩ κρίσεις ἐνυπνίων, ὧν τὰ μὲν
αὐτὸς ἑωράκει τὰ δ' ἔνιαι τῶν γυναικῶν, ἐπιστολαί τε
Μονίμης πρὸς αὐτὸν ἀκόλαστοι καὶ πάλιν ἐκείνου
πρὸς αὐτήν. Θεοφάνης δὲ καὶ Ῥουτιλίου λόγον εὑρε-
θῆναί φησι παροξυντικὸν ἐπὶ τὴν ἀναίρεσιν τῶν ἐν
3 Ἀσίᾳ Ῥωμαίων. ὃ καλῶς εἰκάζουσιν οἱ πλεῖστοι κα-
κοήθευμα τοῦ Θεοφάνους εἶναι, τάχα μὲν οὐδὲν αὐ-
τῷ τὸν Ῥουτίλιον ἐοικότα μισοῦντος, εἰκὸς δὲ καὶ διὰ
Πομπήιον, οὗ τὸν πατέρα παμπόνηρον ἀπέδειξεν ὁ
Ῥουτίλιος ἐν ταῖς ἱστορίαις.

38 Ἐντεῦθεν εἰς Ἀμισὸν ἐλθὼν ὁ Πομπήιος πάθος
νεμεσητὸν ὑπὸ φιλοτιμίας ἔπαθεν· πολλὰ γὰρ τὸν
Λούκουλλον ἐπικερτομήσας ὅτι τοῦ πολεμίου ζῶν-

τος ἔγραφε διατάξεις καὶ δωρεὰς ἔνεμε καὶ τιμάς, ἃ
συνῃρημένου πολέμου καὶ πέρας ἔχοντος εἰώθασι
ποιεῖν οἱ νενικηκότες, αὐτὸς ἐν Βοσπόρῳ Μιθριδά-
του κρατοῦντος καὶ συνειλοχότος ἀξιόμαχον δύναμιν,
ὡς δὴ συντετελεσμένων ἁπάντων, ἔπραττε ταὐτά, 2
διακοσμῶν τὰς ἐπαρχίας καὶ διανέμων δωρεάς, πολ-
λῶν μὲν ἡγεμόνων καὶ δυναστῶν βασιλέων δὲ δώδεκα
βαρβάρων ἀφιγμένων πρὸς αὐτόν. ὅθεν οὐδ' ἠξίωσε
τὸν Πάρθον ἀντιγράφων, ὥσπερ οἱ λοιποί, βασιλέα
βασιλέων προσαγορεῦσαι, τοῖς ἄλλοις χαριζόμενος.
αὐτὸν δέ τις ἔρως καὶ ζῆλος εἶχε Συρίαν ἀναλαβεῖν
καὶ διὰ τῆς Ἀραβίας ἐπὶ τὴν ἐρυθρὰν ἐλάσαι θάλασ-
σαν, ὡς τῷ περιιόντι τὴν οἰκουμένην πανταχόθεν
ὠκεανῷ προσμίξειε νικῶν· καὶ γὰρ ἐν Λιβύῃ πρῶ- 3
τος ἄχρι τῆς ἐκτὸς θαλάσσης κρατῶν προῆλθε, καὶ
τὴν ἐν Ἰβηρίᾳ πάλιν ἀρχὴν ὡρίσατο Ῥωμαίοις τῷ
Ἀτλαντικῷ πελάγει, καὶ τρίτον ἔναγχος Ἀλβανοὺς
διώκων ὀλίγον ἐδέησεν ἐμβαλεῖν εἰς τὴν Ὑρκανίαν
θάλασσαν. ὡς οὖν συνάψων τῇ ἐρυθρᾷ τὴν περίοδον
τῆς στρατείας ἀνίστατο. καὶ γὰρ ἄλλως τὸν Μιθριδά-
την ἑώρα δυσθήρατον ὄντα τοῖς ὅπλοις καὶ φεύγοντα
χαλεπώτερον ἢ μαχόμενον.

Διὸ τούτῳ μὲν εἰπὼν ἰσχυρότερον ἑαυτοῦ πολέ- 39
μιον τὸν λιμὸν ἀπολείψειν, ἐπέστησε φυλακὰς τῶν
νεῶν ἐπὶ τοὺς πλέοντας εἰς Βόσπορον ἐμπόρους· καὶ
θάνατος ἦν ἡ ζημία τοῖς ἁλισκομένοις· ἀναλαβὼν δὲ
τῆς στρατιᾶς τὴν πληθὺν συχνὴν προῆγε. καὶ τῶν
μετὰ Τριαρίου πρὸς Μιθριδάτην ἀτυχῶς ἀγωνισαμέ-
νων καὶ πεσόντων ἐντυχὼν ἀτάφοις ἔτι τοῖς νεκροῖς
ἔθαψε λαμπρῶς καὶ φιλοτίμως ἅπαντας, ὃ δοκεῖ
παραλειφθὲν οὐχ ἥκιστα Λουκούλλῳ μίσους αἴτιον
γενέσθαι. χειρωσάμενος δὲ δι' Ἀφρανίου τοὺς περὶ 2

Ἀμανὸν Ἄραβας καὶ καταβὰς αὐτὸς εἰς Συρίαν, ταύ-
την μὲν ὡς οὐκ ἔχουσαν γνησίους βασιλεῖς ἐπαρχίαν
ἀπέφηνε καὶ κτῆμα τοῦ δήμου Ῥωμαίων, τὴν δ' Ἰου-
δαίαν κατεστρέψατο, καὶ συνέλαβεν Ἀριστόβουλον
τὸν βασιλέα. πόλεις δὲ τὰς μὲν ἔκτιζε, τὰς δ' ἠλευ-
3 θέρου κολάζων τοὺς ἐν αὐταῖς τυράννους. τὴν δὲ
πλείστην διατριβὴν ἐν τῷ δικάζειν ἐποιεῖτο, πόλεων
καὶ βασιλέων ἀμφισβητήματα διαιτῶν, ἐφ' ἃ δ' αὐτὸς
οὐκ ἐξικνεῖτο, πέμπων τοὺς φίλους, ὥσπερ Ἀρμε-
νίοις καὶ Πάρθοις περὶ ἧς διεφέροντο χώρας τὴν κρί-
σιν ποιησαμένοις ἐπ' αὐτῷ τρεῖς ἀπέστειλε κριτὰς
4 καὶ διαλλακτάς. μέγα μὲν γὰρ ἦν ὄνομα τῆς δυνά-
μεως, οὐκ ἔλαττον δὲ τῆς ἀρετῆς καὶ πραότητος· ᾧ
καὶ τὰ πλεῖστα τῶν περὶ αὐτὸν ἁμαρτήματα φίλων
καὶ συνήθων ἀπέκρυπτε, κωλύειν μὲν ἢ κολάζειν
τοὺς πονηρευομένους οὐ πεφυκώς, αὐτὸν δὲ παρ-
έχων τοῖς ἐντυγχάνουσι τοιοῦτον ὥστε καὶ τὰς ἐκεί-
νων πλεονεξίας καὶ βαρύτητας εὐκόλως ὑπομένειν.

40 Ὁ δὲ μέγιστον δυνάμενος παρ' αὐτῷ Δημήτριος ἦν
ἀπελεύθερος, οὐκ ἄφρων εἰς τἄλλα νεανίας, ἄγαν δὲ
τῇ τύχῃ χρώμενος. περὶ οὗ καὶ τοιόνδε τι λέγεται.
Κάτων ὁ φιλόσοφος ἔτι μὲν ὢν νέος, ἤδη δὲ μεγάλην
ἔχων δόξαν καὶ μέγα φρονῶν, ἀνέβαινεν εἰς Ἀντιό-
χειαν οὐκ ὄντος αὐτόθι Πομπηίου, βουλόμενος ἱστο-
2 ρῆσαι τὴν πόλιν. αὐτὸς μὲν οὖν ὥσπερ ἀεὶ πεζὸς
ἐβάδιζεν, οἱ δὲ φίλοι συνώδευον ἵπποις χρώμενοι.
κατιδὼν δὲ πρὸ τῆς πύλης ὄχλον ἀνδρῶν ἐν ἐσθῆσι
λευκαῖς καὶ παρὰ τὴν ὁδὸν ἔνθεν μὲν τοὺς ἐφήβους
ἔνθεν δὲ τοὺς παῖδας διακεκριμένους, ἐδυσχέραινεν
οἰόμενος εἰς τιμήν τινα καὶ θεραπείαν ἑαυτοῦ μηδὲν
3 δεομένου ταῦτα γίνεσθαι. τοὺς μέντοι φίλους ἐκέ-
λευσε καταβῆναι καὶ πορεύεσθαι μετ' αὐτοῦ. γενο-

μένοις δὲ πλησίον ὁ πάντα διακοσμῶν ἐκεῖνα καὶ
καθιστὰς ἔχων στέφανον καὶ ῥάβδον ἀπήντησε, πυν-
θανόμενος παρ' αὐτῶν ποῦ Δημήτριον ἀπολελοίπασι
καὶ πότε ἀφίξεται. τοὺς μὲν οὖν φίλους τοῦ Κάτωνος
γέλως ἔλαβεν, ὁ δὲ Κάτων εἰπὼν "ὦ τῆς ἀθλίας πό-
λεως" παρῆλθεν, οὐδὲν ἕτερον ἀποκρινάμενος. οὐ 4
μὴν ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτον τὸν Δημήτριον ἧτ-
τον ἐπίφθονον ἐποίει αὐτὸς ὁ Πομπήιος ἐντρυφώ-
μενος ὑπ' αὐτοῦ καὶ μὴ δυσκολαίνων. λέγεται γὰρ ὅτι
πολλάκις ἐν ταῖς ὑποδοχαῖς τοῦ Πομπηίου προσμέ-
νοντος καὶ δεχομένου τοὺς ἄλλους ἐκεῖνος ἤδη κατ-
έκειτο σοβαρός, ἔχων δι' ὤτων κατὰ τῆς κεφαλῆς τὸ
ἱμάτιον. οὔπω δ' εἰς Ἰταλίαν ἐπανεληλυθὼς ἐκέκτητο 5
τῆς Ῥώμης τὰ ἥδιστα προάστεια καὶ τῶν ἡβητηρίων
τὰ κάλλιστα, καὶ κῆποι πολυτελεῖς ἦσαν ὀνομαζόμε-
νοι Δημητρίου· καίτοι Πομπήιος αὐτὸς ἄχρι τοῦ τρί-
του θριάμβου μετρίως καὶ ἀφελῶς ᾤκησεν. ὕστερον
δὲ Ῥωμαίοις τοῦτο δὴ τὸ καλὸν καὶ περιβόητον ἀν-
ιστὰς θέατρον, ὥσπερ ἐφόλκιόν τι παρετεκτήνατο
λαμπροτέραν οἰκίαν ἐκείνης, ἀνεπίφθονον δὲ καὶ
ταύτην, ὥστε τὸν γενόμενον δεσπότην αὐτῆς μετὰ
Πομπήιον εἰσελθόντα θαυμάζειν καὶ πυνθάνεσθαι
ποῦ Πομπήιος Μάγνος ἐδείπνει.

Ταῦτα μὲν οὖν οὕτω λέγεται, τοῦ δὲ βασιλέως τῶν 41
περὶ τὴν Πέτραν Ἀράβων πρότερον μὲν ἐν οὐδενὶ
λόγῳ τὰ Ῥωμαίων τιθεμένου, τότε δὲ δείσαντος
ἰσχυρῶς καὶ γράψαντος ὅτι πάντα πείθεσθαι καὶ
ποιεῖν ἔγνωκεν, ἐκβεβαιώσασθαι βουλόμενος αὐτοῦ
τὴν διάνοιαν ὁ Πομπήιος ἐστράτευσεν ἐπὶ τὴν Πέ-
τραν οὐ πάνυ τι τοῖς πολλοῖς ἄμεμπτον στρατείαν·
ἀπόδρασιν γὰρ ᾤοντο τῆς Μιθριδάτου διώξεως εἶ- 2
ναι, καὶ πρὸς ἐκεῖνον ἠξίουν τρέπεσθαι τὸν ἀρχαῖον

ἀνταγωνιστήν, αὖθις ἀναζωπυροῦντα καὶ παρα-
σκευαζόμενον, ὡς ἀπηγγέλλετο, διὰ Σκυθῶν καὶ
Παιόνων στρατὸν ἐλαύνειν ἐπὶ τὴν Ἰταλίαν. ὃ δὲ
ῥᾷον οἰόμενος αὐτοῦ καταλύσειν τὴν δύναμιν πολε-
μοῦντος ἢ τὸ σῶμα λήψεσθαι φεύγοντος, οὐκ ἐβού-
λετο τρίβεσθαι μάτην περὶ τὴν δίωξιν, ἑτέρας δὲ τοῦ
πολέμου παρενθήκας ἐποιεῖτο καὶ τὸν χρόνον εἷλκεν.
3 ἡ δὲ τύχη τὴν ἀπορίαν ἔλυσεν. οὐκέτι γὰρ αὐτοῦ τῆς
Πέτρας πολλὴν ὁδὸν ἀπέχοντος, ἤδη δὲ τῆς ἡμέρας
ἐκείνης βεβλημένου χάρακα καὶ γυμνάζοντος ἑαυτὸν
ἵππῳ περὶ τὸ στρατόπεδον, γραμματηφόροι προσ-
ήλαυνον ἐκ Πόντου κομίζοντες εὐαγγέλια. δῆλοι δ'
εὐθύς εἰσι ταῖς αἰχμαῖς τῶν δοράτων· δάφναις γὰρ
ἀναστέφονται. τούτους ἰδόντες οἱ στρατιῶται συν-
4 ετρόχαζον πρὸς τὸν Πομπήιον. ὃ δὲ πρῶτον μὲν
ἐβούλετο τὰ γυμνάσια συντελεῖν, βοώντων δὲ καὶ
δεομένων καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ λαβὼν
τὰ γράμματα προῄει. βήματος δὲ οὐκ ὄντος οὐδὲ τοῦ
στρατιωτικοῦ γενέσθαι φθάσαντος (ὃ ποιοῦσιν αὐ-
τοὶ τῆς γῆς ἐκτομὰς βαθείας λαμβάνοντες καὶ κατ'
ἀλλήλων συντιθέντες), ὑπὸ τῆς τότε σπουδῆς καὶ
προθυμίας τὰ σάγματα τῶν ὑποζυγίων συμφορή-
5 σαντες ⟨εἰς⟩ ὕψος ἐξῆραν. ἐπὶ τοῦτο προβὰς ὁ Πομ-
πήιος ἀπήγγειλεν αὐτοῖς ὅτι Μιθριδάτης τέθνηκε
στασιάσαντος Φαρνάκου τοῦ υἱοῦ διαχρησάμενος αὐ-
τόν, τὰ δ' ἐκεῖ πάντα πράγματα Φαρνάκης κατεκλη-
ρώσατο καὶ ἑαυτῷ καὶ Ῥωμαίοις γέγραφε ποιούμενος.
42 Ἐκ τούτου τὸ μὲν στράτευμα τῇ χαρᾷ χρώμενον,
ὡς εἰκός, ἐν θυσίαις καὶ συνουσίαις διῆγεν ὡς ἐν τῷ
Μιθριδάτου σώματι μυρίων τεθνηκότων πολεμίων,
Πομπήιος δὲ ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ ταῖς στρατείαις
κεφαλὴν ἐπιτηδεικῶς οὐ πάνυ ῥᾳδίως οὕτω προσδο-

κηθεῖσαν εὐθὺς ἀνέζευξεν ἐκ τῆς Ἀραβίας. καὶ ταχὺ 2
τὰς ἐν μέσῳ διεξελθὼν ἐπαρχίας εἰς Ἀμισὸν ἀφίκετο,
καὶ κατέλαβε πολλὰ μὲν δῶρα παρὰ Φαρνάκου κεκο-
μισμένα πολλὰ δὲ σώματα τῶν βασιλικῶν, αὐτὸν δὲ
τὸν Μιθριδάτου νεκρὸν οὐ πάνυ γνώριμον ἀπὸ τοῦ
προσώπου (τὸν γὰρ ἐγκέφαλον ἔλαθεν ἐκτῆξαι τοὺς
θεραπεύοντας)· ἀλλὰ ταῖς οὐλαῖς ἐπεγίνωσκον οἱ
δεόμενοι τοῦ θεάματος. οὐ γὰρ αὐτὸς Πομπήιος 3
ἰδεῖν ὑπέμεινεν, ἀλλ' ἀφοσιωσάμενος τὸ νεμεσητὸν
εἰς Σινώπην ἀπέπεμψε. τῆς δ' ἐσθῆτος ἣν ἐφόρει καὶ
τῶν ὅπλων τὸ μέγεθος καὶ τὴν λαμπρότητα ἐθαύ-
μασε. καίτοι τὸν μὲν ξιφιστῆρα πεποιημένον ἀπὸ
τετρακοσίων ταλάντων Πόπλιος κλέψας ἐπώλησεν
Ἀριαράθῃ, τὴν δὲ κίταριν Γάιος ὁ τοῦ Μιθριδάτου
σύντροφος ἔδωκε κρύφα δεηθέντι Φαύστῳ τῷ Σύλλα
παιδί, θαυμαστῆς οὖσαν ἐργασίας. ὃ τότε τὸν Πομ-
πήιον διέλαθε, Φαρνάκης δὲ γνοὺς ὕστερον ἐτιμω-
ρήσατο τοὺς ὑφελομένους. διοικήσας δὲ τὰ ἐκεῖ καὶ 4
καταστησάμενος οὕτως ἤδη πανηγυρικώτερον ἐχρῆτο
τῇ πορείᾳ. καὶ γὰρ εἰς Μιτυλήνην ἀφικόμενος τήν τε
πόλιν ἠλευθέρωσε διὰ Θεοφάνη, καὶ τὸν ἀγῶνα τὸν
πάτριον ἐθεάσατο τῶν ποιητῶν, ὑπόθεσιν μίαν
ἔχοντα τὰς ἐκείνου πράξεις. ἡσθεὶς δὲ τῷ θεάτρῳ
περιεγράψατο τὸ εἶδος αὐτοῦ καὶ τὸν τύπον ὡς
ὅμοιον ἀπεργασόμενος τὸ ἐν Ῥώμῃ, μεῖζον δὲ καὶ
σεμνότερον. ἐν δὲ Ῥόδῳ γενόμενος πάντων μὲν 5
ἠκροάσατο τῶν σοφιστῶν, καὶ δωρεὰν ἑκάστῳ τά-
λαντον ἔδωκε· Ποσειδώνιος δὲ καὶ τὴν ἀκρόασιν
ἀνέγραψεν ἣν ἔσχεν ἐπ' αὐτοῦ, πρὸς Ἑρμαγόραν τὸν
ῥήτορα περὶ τῆς καθόλου ζητήσεως ἀντιταξάμενος.
ἐν δ' Ἀθήναις τὰ μὲν πρὸς τοὺς φιλοσόφους ὅμοια
τοῦ Πομπηίου· τῇ πόλει δ' ἐπιδοὺς εἰς ἐπισκευὴν 6

*πεντήκοντα τάλαντα, λαμπρότατος ἀνθρώπων ἤλ-
πιζεν ἐπιβήσεσθαι τῆς Ἰταλίας καὶ ποθῶν ὀφθή-
σεσθαι τοῖς οἴκοι ποθοῦσιν. ᾧ δ' ἄρα πρὸς τὰ
λαμπρὰ καὶ μεγάλα τῶν ἀπὸ τῆς τύχης ἀγαθῶν ἀεί
τινα κεραννύναι κακοῦ μοῖραν ἐπιμελές ἐστι δαιμο-
νίῳ, τοῦτο ὑποικούρει πάλαι παρασκευάζον αὐτῷ
7 λυπηροτέραν τὴν ἐπάνοδον. ἐξύβρισε γὰρ ἡ Μουκία
παρὰ τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ. καὶ πόρρω μὲν ὢν ὁ
Πομπήιος κατεφρόνει τοῦ λόγου, πλησίον δ' Ἰταλίας
γενόμενος καὶ σχολάζοντι τῷ λογισμῷ μᾶλλον, ὡς
ἔοικε, τῆς αἰτίας ἀψάμενος ἔπεμψεν αὐτῇ τὴν ἄφε-
σιν, οὔτε τότε γράψας οὔθ' ὕστερον ἐφ' οἷς ἀφῆκεν
ἐξειπών. ἐν δ' ἐπιστολαῖς Κικέρωνος ἡ αἰτία γέ-
γραπται.*

43 *Λόγοι δὲ παντοδαποὶ περὶ τοῦ Πομπηίου προ-
κατέπιπτον εἰς τὴν Ῥώμην, καὶ θόρυβος ἦν πολὺς
ὡς εὐθὺς ἄξοντος ἐπὶ τὴν πόλιν τὸ στράτευμα καὶ
μοναρχίας βεβαίας ἐσομένης. Κράσσος δὲ τοὺς παῖ-
δας καὶ τὰ χρήματα λαβὼν ὑπεξῆλθεν, εἴτε δείσας
ἀληθῶς, εἴτε μᾶλλον, ὡς ἐδόκει, πίστιν ἀπολείπων
2 τῇ διαβολῇ καὶ τὸν φθόνον ποιῶν τραχύτερον. εὐ-
θὺς οὖν ἐπιβὰς Ἰταλίας ὁ Πομπήιος, καὶ συναγαγὼν
εἰς ἐκκλησίαν τοὺς στρατιώτας καὶ τὰ πρέποντα δια-
λεχθεὶς καὶ φιλοφρονησάμενος, ἐκέλευσε διαλύεσθαι
κατὰ πόλιν ἑκάστους καὶ τρέπεσθαι πρὸς τὰ οἰκεῖα,
μεμνημένους αὖθις ἐπὶ τὸν θρίαμβον αὐτῷ συνελ-
θεῖν. οὕτω δὲ τῆς στρατιᾶς σκεδασθείσης καὶ πυν-
θανομένων ἁπάντων πρᾶγμα συνέβη θαυμαστόν·
3 ὁρῶσαι γὰρ αἱ πόλεις Πομπήιον Μάγνον ἄνοπλον καὶ
μετ' ὀλίγων τῶν συνήθων ὥσπερ ἐξ ἄλλης ἀποδημίας
διαπορευόμενον, ἐκχεόμεναι δι' εὔνοιαν καὶ προ-
πέμπουσαι μετὰ μείζονος δυνάμεως συγκατῆγον εἰς*

τὴν Ῥώμην, εἴ τι κινεῖν διενοεῖτο καὶ νεωτερίζειν
τότε, μηδὲν ἐκείνου δεόμενον τοῦ στρατεύματος.

Ἐπεὶ δ' ὁ νόμος οὐκ εἴα πρὸ τοῦ θριάμβου παρελ- 44
θεῖν εἰς τὴν πόλιν, ἔπεμψεν ἀξιῶν εἰς τὴν βουλὴν
ἀναβαλέσθαι τὰς τῶν ὑπάτων ἀρχαιρεσίας, καὶ
δοῦναι ταύτην αὐτῷ τὴν χάριν ὅπως παρὼν Πίσωνι
συναρχαιρεσιάσῃ. Κάτωνος δὲ πρὸς τὴν ἀξίωσιν ἐν- 2
στάντος οὐκ ἔτυχε τοῦ βουλεύματος. θαυμάσας δὲ
τὴν παρρησίαν αὐτοῦ καὶ τὸν τόνον, ᾧ μόνος ἐχρῆτο
φανερῶς ὑπὲρ τῶν δικαίων, ἐπεθύμησεν ἁμῶς γέ
πως κτήσασθαι τὸν ἄνδρα, καὶ δυοῖν οὐσῶν ἀδελ-
φιδῶν τῷ Κάτωνι τὴν μὲν αὐτὸς ἐβούλετο λαβεῖν
γυναῖκα τὴν δὲ τῷ παιδὶ συνοικίσαι. τοῦ δὲ Κάτωνος 3
ὑπιδομένου τὴν πεῖραν ὡς διαφθορὰν οὖσαν αὐτοῦ
τρόπον τινὰ δεκαζομένου διὰ τῆς οἰκειότητος, ἥ τ'
ἀδελφὴ καὶ ἡ γυνὴ χαλεπῶς ἔφερον εἰ Πομπήιον Μά-
γνον ἀποτρίψεται κηδεστήν. ἐν τούτῳ δὲ βουλόμε-
νος ὕπατον ἀποδεῖξαι Πομπήιος Ἀφράνιον ἀργύριον
εἰς τὰς φυλὰς ἀνήλισκεν ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ τοῦτο κατ-
ιόντες εἰς τοὺς Πομπηίου κήπους ἐλάμβανον, ὥστε 4
τὸ πρᾶγμα περιβόητον εἶναι καὶ τὸν Πομπήιον
ἀκούειν κακῶς, ἧς αὐτὸς ἀρχῆς ἐφ' οἷς κατώρθωσεν
ὡς μεγίστης ἔτυχε, ταύτην ὤνιον ποιοῦντα τοῖς δι'
ἀρετῆς κτήσασθαι μὴ δυναμένοις. "τούτων μέντοι"
πρὸς τὰς γυναῖκας ὁ Κάτων ἔφησε "τῶν ὀνειδῶν
κοινωνητέον οἰκείοις Πομπηίου γενομένοις." αἳ δ'
ἀκούσασαι συνέγνωσαν βέλτιον αὐτῶν ἐκεῖνον λογί-
ζεσθαι περὶ τοῦ πρέποντος.

Τοῦ δὲ θριάμβου τῷ μεγέθει, καίπερ εἰς ἡμέρας 45
δύο μερισθέντος, ὁ χρόνος οὐκ ἐξήρκεσεν, ἀλλὰ τῶν
παρεσκευασμένων πολλὰ τῆς θέας ἐξέπεσεν, ἑτέρας
ἀποχρῶντα πομπῆς ἀξίωμα καὶ κόσμος εἶναι. γράμ-

μασι δὲ προηγουμένοις ἐδηλοῦτο τὰ γένη καθ' ὧν
2 ἐθριάμβευεν. ἦν δὲ τάδε, Πόντος, Ἀρμενία, Καππα-
δοκία, Παφλαγονία, Μηδία, Κολχίς, Ἴβηρες, Ἀλβανοί,
Συρία, Κιλικία, Μεσοποταμία, τὰ περὶ Φοινίκην καὶ
Παλαιστίνην, Ἰουδαία, Ἀραβία, τὸ πειρατικὸν ἅπαν
ἐν γῇ καὶ θαλάσσῃ καταπεπολεμημένον. ἐν δὲ τού-
τοις φρούρια μὲν ἡλωκότα χιλίων οὐκ ἐλάττονα, πό-
λεις δ' οὐ πολὺ τῶν ἐνακοσίων ἀποδέουσαι, πειρατι-
καὶ δὲ νῆες ὀκτακόσιαι, κατοικίαι δὲ πόλεων μιᾶς
3 δέουσαι τετταράκοντα. πρὸς δὲ τούτοις ἔφραζε διὰ
τῶν γραμμάτων ὅτι πεντακισχίλιαι μὲν μυριάδες ἐκ
τῶν τελῶν ὑπῆρχον, ἐκ δ' ὧν αὐτὸς προσεκτήσατο
τῇ πόλει μυριάδας ὀκτακισχιλίας πεντακοσίας λαμ-
βάνουσιν, ἀναφέρεται δ' εἰς τὸ δημόσιον ταμιεῖον
ἐν νομίσματι καὶ κατασκευαῖς ἀργυρίου καὶ χρυσίου
δισμύρια τάλαντα, πάρεξ τῶν εἰς τοὺς στρατιώτας
δεδομένων, ὧν ὁ τοὐλάχιστον αἴρων κατὰ λόγον
4 δραχμὰς εἴληφε χιλίας πεντακοσίας. αἰχμάλωτοι δ'
ἐπομπεύθησαν ἄνευ τῶν ἀρχιπειρατῶν υἱὸς Τιγρά-
νου τοῦ Ἀρμενίου μετὰ γυναικὸς καὶ θυγατρός, αὐ-
τοῦ τε Τιγράνου τοῦ βασιλέως γυνὴ Ζωσίμη, καὶ
βασιλεὺς Ἰουδαίων Ἀριστόβουλος, Μιθριδάτου δ'
ἀδελφὴ καὶ πέντε τέκνα, καὶ Σκυθίδες γυναῖκες,
Ἀλβανῶν δὲ καὶ Ἰβήρων ὅμηροι καὶ τοῦ Κομμαγηνῶν
βασιλέως, καὶ τρόπαια πάμπολλα καὶ ταῖς μάχαις
ἰσάριθμα πάσαις ἃς ἢ αὐτὸς ἢ διὰ τῶν στρατηγῶν
5 ἐνίκησε. μέγιστον δ' ὑπῆρχε πρὸς δόξαν καὶ μηδενὶ
τῶν πώποτε Ῥωμαίων γεγονός, ὅτι τὸν τρίτον θρί-
αμβον ἀπὸ τῆς τρίτης ἠπείρου κατήγαγεν, ἐπεὶ τρίς
γε καὶ πρότερον ἦσαν ἕτεροι τεθριαμβευκότες· ἐκεῖ-
νος δὲ τὸν μὲν πρῶτον ἐκ Λιβύης τὸν δὲ δεύτερον ἐξ
Εὐρώπης, τοῦτον δὲ τὸν τελευταῖον ἀπὸ τῆς Ἀσίας

εἰσαγαγὼν τρόπον τινὰ τὴν οἰκουμένην ἐδόκει τοῖς
τρισὶν ὑπῆχθαι θριάμβοις.

Ἡλικίᾳ δὲ τότ' ἦν, ὡς μὲν οἱ κατὰ πάντα τῷ Ἀλε- 46
ξάνδρῳ παραβάλλοντες αὐτὸν καὶ προσβιβάζοντες
ἀξιοῦσι, νεώτερος τῶν τριάκοντα καὶ τεττάρων
ἐτῶν, ἀληθείᾳ δὲ τοῖς τετταράκοντα προσῆγεν. ὡς
ὤνητό γ' ἂν ἐνταῦθα τοῦ βίου παυσάμενος, ἄχρι οὗ
τὴν Ἀλεξάνδρου τύχην ἔσχεν· ὁ δ' ἐπέκεινα χρόνος
αὐτῷ τὰς μὲν εὐτυχίας ἤνεγκεν ἐπιφθόνους, ἀνη-
κέστους δὲ τὰς δυστυχίας. ἣν γὰρ ἐκ προσηκόντων 2
αὐτὸς ἐκτήσατο δύναμιν ἐν τῇ πόλει, ταύτῃ χρώμενος
ὑπὲρ ἄλλων οὐ δικαίως, ὅσον ἐκείνοις ἰσχύος προσ-
ετίθει τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἀφαιρῶν, ἔλαθε ῥώμῃ καὶ
μεγέθει τῆς αὑτοῦ δυνάμεως καταλυθείς· καὶ καθ-
άπερ τὰ καρτερώτατα μέρη καὶ χωρία τῶν πόλεων,
ὅταν δέξηται πολεμίους, ἐκείνοις προστίθησι τὴν
αὑτῶν ἰσχύν, οὕτω διὰ τῆς Πομπηίου δυνάμεως
Καῖσαρ ἐξαρθεὶς ἐπὶ τὴν πόλιν, ᾧ κατὰ τῶν ἄλλων
ἴσχυσε, τοῦτον ἀνέτρεψε καὶ κατέβαλεν. ἐπράχθη
δ' οὕτως.

Λούκουλλος ὡς ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀσίας ὑπὸ Πομ- 3
πηίου περιυβρισμένος, αὐτίκα τε λαμπρῶς ἡ σύγκλη-
τος ἐδέξατο, καὶ μᾶλλον ἔτι Πομπηίου παραγενομέ-
νου κολούουσα τὴν δόξαν ἤγειρεν ἐπὶ τὴν πολιτείαν.
ὁ δὲ τἆλλα μὲν ἀμβλὺς ἦν ἤδη καὶ κατέψυκτο τὸ πρα-
κτικόν, ἡδονῇ σχολῆς καὶ ταῖς περὶ τὸν πλοῦτον δια-
τριβαῖς ἑαυτὸν ἐνδεδωκώς, ἐπὶ δὲ Πομπήιον εὐθὺς
ἀίξας καὶ λαβόμενος ἐντόνως αὐτοῦ περί τε τῶν δια-
τάξεων ἃς ἔλυσεν ἐκράτει, καὶ πλέον εἶχεν ἐν τῇ
βουλῇ συναγωνιζομένου Κάτωνος. ἐκπίπτων δὲ καὶ 4
περιωθούμενος ὁ Πομπήιος ἠναγκάζετο δημαρχοῦσι
προσφεύγειν καὶ προσαρτᾶσθαι μειρακίοις· ὧν ὁ

βδελυρώτατος καὶ θρασύτατος Κλώδιος ἀναλαβὼν
αὐτὸν ὑπέρριψε τῷ δήμῳ, καὶ παρ' ἀξίαν κυλινδού-
μενον ἐν ἀγορᾷ ἔχων καὶ περιφέρων ἐχρῆτο τῶν πρὸς
χάριν ὄχλου καὶ κολακείαν γραφομένων καὶ λεγομέ-
5 νων βεβαιωτῇ, καὶ προσέτι μισθὸν ᾔτει, ὥσπερ οὐ
καταισχύνων ἀλλ' εὐεργετῶν, ⟨ὃν⟩ ὕστερον ἔλαβε
παρὰ Πομπηίου, προέσθαι Κικέρωνα φίλον ὄντα
καὶ πλεῖστα δὴ πεπολιτευμένον ὑπὲρ αὐτοῦ. κινδυ-
νεύοντι γὰρ αὐτῷ καὶ δεομένῳ βοηθείας οὐδ' εἰς
ὄψιν προῆλθεν, ἀλλὰ τοῖς ἥκουσιν ἀποκλείσας τὴν
αὔλειον ἑτέραις θύραις ᾤχετο ἀπιών. Κικέρων δὲ
47 φοβηθεὶς τὴν κρίσιν ὑπεξῆλθε τῆς Ῥώμης. τότε δὲ
Καῖσαρ ἐλθὼν ἀπὸ στρατείας ἥψατο πολιτεύματος ὃ
πλείστην μὲν αὐτῷ χάριν ἐν τῷ παρόντι καὶ δύναμιν
εἰσαῦθις ἤνεγκε, μέγιστα δὲ Πομπήιον ἔβλαψε καὶ
τὴν πόλιν. ὑπατείαν μὲν γὰρ μετῄει πρώτην, ὁρῶν
δ' ὅτι Κράσσου πρὸς Πομπήιον διαφερομένου θα-
τέρῳ προσθέμενος ἐχθρῷ χρήσεται τῷ ἑτέρῳ, τρέ-
πεται πρὸς διαλλαγὰς ἀμφοῖν, πρᾶγμα καλὸν μὲν
ἄλλως καὶ πολιτικόν, αἰτίᾳ δὲ φαύλῃ καὶ μετὰ δεινό-
2 τητος ὑπ' ἐκείνου συντεθὲν ἐπιβούλως. ἡ γὰρ ὥσπερ
ἐν σκάφει τὰς ἀποκλίσεις ἐπανισοῦσα τῆς πόλεως
ἰσχὺς εἰς ἓν συνελθοῦσα καὶ γενομένη μία τὴν πάντα
πράγματα καταστασιάσασαν καὶ καταβαλοῦσαν ἀν-
ανταγώνιστον ῥοπὴν ἐποίησεν. ὁ γοῦν Κάτων τοὺς
λέγοντας ὑπὸ τῆς ὕστερον γενομένης πρὸς Καίσαρα
Πομπηίῳ διαφορᾶς ἀνατραπῆναι τὴν πόλιν ἁμαρτά-
3 νειν ἔλεγεν αἰτιωμένους τὸ τελευταῖον· οὐ γὰρ τὴν
στάσιν οὐδὲ τὴν ἔχθραν ἀλλὰ τὴν σύστασιν καὶ τὴν
ὁμόνοιαν αὐτῶν τῇ πόλει κακὸν πρῶτον γενέσθαι
καὶ μέγιστον. ᾑρέθη μὲν γὰρ ὕπατος Καῖσαρ, εὐθὺς
δὲ θεραπεύων τὸν ἄπορον καὶ πένητα κατοικίας

πόλεων καὶ νομὰς ἀγρῶν ἔγραφεν, ἐκβαίνων τὸ τῆς
ἀρχῆς ἀξίωμα καὶ τρόπον τινὰ δημαρχίαν τὴν ὑπα-
τείαν καθιστάς. ἐναντιουμένου δὲ τοῦ συνάρχοντος 4
αὐτῷ Βίβλου, καὶ Κάτωνος ἐρρωμενέστατα τῷ Βίβλῳ
παρεσκευασμένου βοηθεῖν, προαγαγὼν ὁ Καῖσαρ ἐπὶ
τοῦ βήματος Πομπήιον ἐμφανῆ καὶ προσαγορεύσας
ἠρώτησεν εἰ τοὺς νόμους ἐπαινοίη, τοῦ δὲ συμφή-
σαντος "οὐκοῦν" εἶπεν "ἄν τις τοὺς νόμους βιάζηται,
εἰς τὸν δῆμον ἀφίξῃ βοηθῶν;" "πάνυ μὲν οὖν" ἔφη 5
ὁ Πομπήιος "ἀφίξομαι, πρὸς τοὺς ἀπειλοῦντας τὰ
ξίφη μετὰ ξίφους καὶ θυρεὸν κομίζων." τούτου Πομ-
πήιος οὐδὲν οὔτ' εἰπεῖν οὔτε ποιῆσαι μέχρι τῆς ἡμέ-
ρας ἐκείνης φορτικώτερον ἔδοξεν, ὥστε καὶ τοὺς
φίλους ἀπολογεῖσθαι φάσκοντας ἐκφυγεῖν αὐτὸν ἐπὶ
καιροῦ τὸ ῥῆμα. τοῖς μέντοι μετὰ ταῦτα πραττομέ-
νοις φανερὸς ἦν ἤδη παντάπασιν ἑαυτὸν τῷ Καίσαρι
χρήσασθαι παραδεδωκώς· Ἰουλίαν γὰρ τὴν Καίσαρος 6
θυγατέρα, Καιπίωνι καθωμολογημένην καὶ γαμεῖ-
σθαι μέλλουσαν ὀλίγων ἡμερῶν, οὐδενὸς ἂν προσ-
δοκήσαντος ἔγημε Πομπήιος, μείλιγμα Καιπίωνι τῆς
ὀργῆς τὴν ἑαυτοῦ θυγατέρα καταινέσας, Φαύστῳ τῷ
παιδὶ Σύλλα πρότερον ἐγγεγυημένην. αὐτὸς δὲ Καῖ-
σαρ ἔγημε Καλπουρνίαν τὴν Πίσωνος.

Ἐκ δὲ τούτου Πομπήιος ἐμπλήσας στρατιωτῶν 48
τὴν πόλιν ἅπαντα τὰ πράγματα βίᾳ κατεῖχεν. Βίβλῳ
τε γὰρ εἰς ἀγορὰν τῷ ὑπάτῳ κατιόντι μετὰ Λουκούλ-
λου καὶ Κάτωνος ἄφνω προσπεσόντες κατέκλασαν
τὰς ῥάβδους, αὐτοῦ δέ τις κοπρίων κόφινον ἐκ κεφα-
λῆς τοῦ Βίβλου κατεσκέδασε, δύο δὲ δήμαρχοι τῶν
συμπροπεμπόντων ἐτρώθησαν. οὕτω δὲ τῶν ἐνι- 2
σταμένων τὴν ἀγορὰν ἐρημώσαντες ἐπεκύρωσαν τὸν
περὶ τῆς διανομῆς τῶν χωρίων νόμον, ᾧ δελεασθεὶς

ὁ δῆμος εἰς πᾶσαν ἤδη τιθασὸς αὐτοῖς ἐγεγόνει καὶ
κατάντης πρᾶξιν, οὐδὲν πολυπραγμονῶν, ἀλλ' ἐπι-
3 φέρων σιωπῇ τοῖς γραφομένοις τὴν ψῆφον. ἐκυρώ-
θησαν οὖν Πομπηίῳ μὲν αἱ διατάξεις ὑπὲρ ὧν Λού-
κουλλος ἤριζε, Καίσαρι δὲ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὴν
ἐκτὸς ἔχειν Γαλατίαν καὶ Ἰλλυριοὺς εἰς πενταετίαν
καὶ τέσσαρα τάγματα τέλεια στρατιωτῶν, ὑπάτους δ'
εἰς τὸ μέλλον εἶναι Πίσωνα τὸν Καίσαρος πενθερὸν
καὶ Γαβίνιον, ἄνδρα τῶν Πομπηίου κολάκων ὑπερ-
4 φυέστατον. πραττομένων δὲ τούτων Βίβλος μὲν εἰς
τὴν οἰκίαν κατακλεισάμενος ὀκτὼ μηνῶν οὐ προῆλ-
θεν ὑπατεύων, ἀλλ' ἐξέπεμπε διαγράμματα βλασφη-
μίας ἀμφοῖν ἔχοντα καὶ κατηγορίας, Κάτων δ' ὥσπερ
ἐπίπνους καὶ φοιβόληπτος ἐν τῇ βουλῇ τὰ μέλλοντα
τῇ πόλει καὶ τῷ Πομπηίῳ προηγόρευε, Λούκουλλος
δ' ἀπειπὼν ἡσυχίαν ἦγεν ὡς οὐκέτι πρὸς πολιτείαν
ὡραῖος, ὅτε δὴ καὶ Πομπήιος ἔφη γέροντι τὸ τρυφᾶν
5 ἀωρότερον εἶναι τοῦ πολιτεύεσθαι. ταχὺ μέντοι καὶ
αὐτὸς ἐμαλάσσετο τῷ τῆς κόρης ἔρωτι καὶ προσεῖχεν
ἐκείνῃ τὰ πολλὰ καὶ συνδιημέρευεν ἐν ἀγροῖς καὶ κή-
ποις, ἠμέλει δὲ τῶν κατ' ἀγορὰν πραττομένων, ὥστε
καὶ Κλώδιον αὐτοῦ καταφρονῆσαι δημαρχοῦντα τότε
6 καὶ θρασυτάτων ἅψασθαι πραγμάτων. ἐπεὶ γὰρ ἐξ-
έβαλε Κικέρωνα, καὶ Κάτωνα προφάσει στρατηγίας
εἰς Κύπρον ἀπέπεμψε, Καίσαρος εἰς Γαλατίαν ἐξελη-
λακότος, αὐτῷ δὲ προσέχοντα τὸν δῆμον ἑώρα πάντα
πράττοντι καὶ πολιτευομένῳ πρὸς χάριν, εὐθὺς ἐπ-
εχείρει τῶν Πομπηίου διατάξεων ἐνίας ἀναιρεῖν, καὶ
Τιγράνην τὸν αἰχμάλωτον ἀφαρπάσας εἶχε σὺν αὑτῷ,
καὶ τοῖς φίλοις δίκας ἐπῆγε, πεῖραν ἐν ἐκείνοις τῆς
7 Πομπηίου λαμβάνων δυνάμεως. τέλος δέ, προελ-
θόντος αὐτοῦ πρός τινα δίκην, ἔχων ὑφ' αὑτῷ πλῆ-

θος ἀνθρώπων ἀσελγείας καὶ ὀλιγωρίας μεστὸν αὐ-
τὸς μὲν εἰς ἐπιφανῆ τόπον καταστὰς ἐρωτήματα τοι-
αῦτα προύβαλλεν "τίς ἐστιν αὐτοκράτωρ ἀκόλαστος;
τίς ἀνὴρ ἄνδρα ζητεῖ; τίς ἑνὶ δακτύλῳ κνᾶται τὴν
κεφαλήν;" οἱ δ', ὥσπερ χορὸς εἰς ἀμοιβαῖα συγκε-
κροτημένος, ἐκείνου τὴν τήβεννον ἀνασείοντος ἐφ'
ἑκάστῳ μέγα βοῶντες ἀπεκρίναντο "Πομπήιος."

Ἠνία μὲν οὖν καὶ ταῦτα Πομπήιον ἀήθη τοῦ κα- 49
κῶς ἀκούειν ὄντα καὶ μάχης τοιαύτης ἄπειρον·
ἤχθετο δὲ μᾶλλον αἰσθανόμενος τὴν βουλὴν ἐπι-
χαίρουσαν αὐτῷ προπηλακιζομένῳ καὶ διδόντι δίκην
τῆς Κικέρωνος προδοσίας. ἐπεὶ δὲ καὶ πληγὰς ἐν 2
ἀγορᾷ μέχρι τραυμάτων συνέβη γενέσθαι, καὶ Κλω-
δίου τις οἰκέτης παραδυόμενος ἐν ὄχλῳ διὰ τῶν περι-
εστώτων πρὸς τὸν Πομπήιον ἠλέγχθη ξίφος ἔχειν,
ταῦτα ποιούμενος πρόφασιν, ἄλλως δὲ τοῦ Κλωδίου
τὴν ἀσέλγειαν καὶ τὰς βλασφημίας δεδιώς, οὐκέτι
προῆλθεν εἰς ἀγορὰν ὅσον ἐκεῖνος ἦρχε χρόνον, ἀλλ'
οἰκουρῶν διετέλει καὶ σκεπτόμενος μετὰ τῶν φίλων
ὅπως ἂν ἐξακέσαιτο τῆς βουλῆς καὶ τῶν ἀρίστων τὴν
πρὸς αὐτὸν ὀργήν. Κουλλέωνι μὲν οὖν κελεύοντι τὴν 3
Ἰουλίαν ἀφεῖναι καὶ μεταβαλέσθαι πρὸς τὴν σύγκλη-
τον ἀπὸ τῆς Καίσαρος φιλίας οὐ προσέσχε, τοῖς δὲ
Κικέρωνα καταγαγεῖν ἀξιοῦσιν, ἄνδρα καὶ Κλωδίῳ
πολεμιώτατον καὶ τῇ βουλῇ προσφιλέστατον, ἐπεί-
σθη· καὶ προαγαγὼν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ δεόμενον
σὺν χειρὶ πολλῇ, τραυμάτων ἐν ἀγορᾷ γενομένων
καὶ τινῶν ἀναιρεθέντων, ἐκράτησε τοῦ Κλωδίου. καὶ 4
νόμῳ κατελθὼν ὁ Κικέρων τήν τε βουλὴν εὐθὺς τῷ
Πομπηίῳ διήλλαττε, καὶ τῷ σιτικῷ νόμῳ συνηγορῶν
τρόπῳ τινὶ πάλιν γῆς καὶ θαλάττης, ὅσην ἐκέκτηντο
Ῥωμαῖοι, κύριον ἐποίει Πομπήιον. ἐπ' αὐτῷ γὰρ

ἐγίνοντο λιμένες, ἐμπόρια, καρπῶν διαθέσεις, ἐνὶ
λόγῳ τὰ τῶν πλεόντων πράγματα, τὰ τῶν γεωρ-
5 γούντων. Κλώδιος δ' ᾐτιᾶτο μὴ γεγράφθαι τὸν νόμον
διὰ τὴν σιτοδείαν, ἀλλ' ὅπως ὁ νόμος γραφείη γεγο-
νέναι τὴν σιτοδείαν, ὥσπερ ἐκ λιποθυμίας αὐτοῦ
μαραινομένην τὴν δύναμιν ἀρχῇ νέᾳ πάλιν ἀναζω-
πυροῦντος καὶ ἀναλαμβάνοντος. ἕτεροι δὲ τοῦ ὑπά-
του Σπινθῆρος ἀποφαίνουσι τοῦτο σόφισμα, κατα-
κλείσαντος εἰς ἀρχὴν μείζονα Πομπήιον, ὅπως αὐτὸς
6 ἐκπεμφθῇ Πτολεμαίῳ τῷ βασιλεῖ βοηθῶν. οὐ μὴν
ἀλλὰ καὶ Κανίδιος εἰσήνεγκε δημαρχῶν νόμον, ἄνευ
στρατιᾶς Πομπήιον ἔχοντα ῥαβδούχους δύο διαλλάτ-
τειν Ἀλεξανδρεῦσι τὸν βασιλέα. καὶ Πομπήιος μὲν
ἐδόκει τῷ νόμῳ μὴ δυσχεραίνειν, ἡ δὲ σύγκλητος ἐξ-
έβαλεν, εὐπρεπῶς σκηψαμένη δεδιέναι περὶ τἀνδρός.
ἦν δὲ γράμμασιν ἐντυχεῖν διερριμμένοις κατ' ἀγορὰν
καὶ παρὰ τὸ βουλευτήριον ὡς δὴ Πτολεμαίου δεομέ-
νου Πομπήιον αὐτῷ στρατηγὸν ἀντὶ τοῦ Σπινθῆρος
7 δοθῆναι. Τιμαγένης δὲ καὶ ἄλλως τὸν Πτολεμαῖον
οὐκ οὔσης ἀνάγκης ἀπελθεῖν φησί, καὶ καταλιπεῖν
Αἴγυπτον ὑπὸ Θεοφάνους πεισθέντα πράττοντος
Πομπηίῳ χρηματισμοὺς καὶ στρατηγίας καινῆς ὑπό-
θεσιν. ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐχ οὕτως ἡ Θεοφάνους
μοχθηρία πιθανὸν ὡς ἄπιστον ἡ Πομπηίου ποιεῖ
φύσις, οὐκ ἔχουσα κακόηθες οὐδ' ἀνελεύθερον οὕτω
50 τὸ φιλότιμον· ἐπισταθεὶς δὲ τῇ περὶ τὸ σιτικὸν οἰ-
κονομίᾳ καὶ πραγματείᾳ πολλαχοῦ μὲν ἀπέστειλε
πρεσβευτὰς καὶ φίλους, αὐτὸς δὲ πλεύσας εἰς Σικε-
λίαν καὶ Σαρδόνα καὶ Λιβύην ἤθροιζε σῖτον. ἀνά-
γεσθαι δὲ μέλλων πνεύματος μεγάλου κατὰ θάλατ-
ταν ὄντος καὶ τῶν κυβερνητῶν ὀκνούντων, πρῶτος
ἐμβὰς καὶ κελεύσας τὴν ἄγκυραν αἴρειν ἀνεβόησε

“πλεῖν ἀνάγκη, ζῆν οὐκ ἀνάγκη.” τοιαύτῃ δὲ τόλμῃ 2
καὶ προθυμίᾳ χρώμενος μετὰ τύχης ἀγαθῆς ἐνέπλησε
σίτου τὰ ἐμπόρια καὶ πλοίων τὴν θάλασσαν, ὥστε
καὶ τοῖς ἐκτὸς ἀνθρώποις ἐπαρκέσαι τὴν περιουσίαν
ἐκείνης τῆς παρασκευῆς, καὶ γενέσθαι καθάπερ ἐκ
πηγῆς ἄφθονον ἀπορροὴν εἰς πάντας.

Ἐν τούτῳ δὲ τῷ χρόνῳ μέγαν ἦραν οἱ Κελτικοὶ 51
πόλεμοι Καίσαρα, καὶ δοκῶν πορρωτάτω τῆς Ῥώμης
ἀπεῖναι καὶ συνηρτῆσθαι Βέλγαις καὶ Σουήβοις καὶ
Βρεττανοῖς ἐλάνθανεν ὑπὸ δεινότητος ἐν μέσῳ τῷ
δήμῳ καὶ τοῖς κυριωτάτοις πράγμασι καταπολιτευ-
όμενος τὸν Πομπήιον. αὐτὸς μὲν γὰρ ὡς σῶμα τὴν 2
στρατιωτικὴν δύναμιν περικείμενος οὐκ ἐπὶ τοὺς
βαρβάρους, ἀλλ' ὥσπερ ἐν θήραις καὶ κυνηγεσίοις
τοῖς πρὸς ἐκείνους ἀγῶσι γυμνάζων διεπόνει καὶ
κατεσκεύαζεν ἄμαχον καὶ φοβεράν, χρυσὸν δὲ καὶ ἄρ-
γυρον καὶ τἆλλα λάφυρα καὶ τὸν ἄλλον πλοῦτον τὸν
ἐκ πολέμων τοσούτων περιγινόμενον εἰς τὴν Ῥώμην
ἀποστέλλων καὶ διαπειρῶν ταῖς δωροδοκίαις καὶ
συγχορηγῶν ἀγορανόμοις καὶ στρατηγοῖς καὶ ὑπάτοις
καὶ γυναιξὶν αὐτῶν ᾠκειοῦτο πολλούς, ὥστε ὑπερ- 3
βαλόντος αὐτοῦ τὰς Ἄλπεις καὶ διαχειμάζοντος ἐν
Λούκῃ τῶν μὲν ἄλλων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἁμιλλω-
μένων καὶ φερομένων πολὺ πλῆθος γενέσθαι, συγ-
κλητικοὺς δὲ διακοσίους, ἐν οἷς καὶ Πομπήιος ἦν καὶ
Κράσσος, ἀνθυπάτων δὲ καὶ στρατηγῶν ἑκατὸν εἴ- 4
κοσι ῥάβδους ἐπὶ ταῖς Καίσαρος θύραις ὀφθῆναι.
τοὺς μὲν οὖν ἄλλους ἅπαντας ἐμπλήσας ἐλπίδων καὶ
χρημάτων ἀπέστελλε, Κράσσῳ δὲ καὶ Πομπηίῳ πρὸς
αὐτὸν ἐγένοντο συνθῆκαι, μετιέναι μὲν ὑπατείας
ἐκείνους καὶ Καίσαρα συλλαμβάνειν αὐτοῖς, πέμποντα
τῶν στρατιωτῶν συχνοὺς ἐπὶ τὴν ψῆφον, ἐπὰν δ'

*αἱρεθῶσι τάχιστα, πράττειν μὲν ἑαυτοῖς ἐπαρχιῶν
καὶ στρατοπέδων ἡγεμονίας, Καίσαρι δὲ τὰς οὔσας
5 βεβαιοῦν εἰς ἄλλην πενταετίαν. ἐπὶ τούτοις ἐξενεχ-
θεῖσιν εἰς τοὺς πολλοὺς χαλεπῶς ἔφερον οἱ πρῶ-
τοι, καὶ Μαρκελλῖνος ἐν τῷ δήμῳ καταστὰς ἀμφοῖν
ἐναντίον ἠρώτησεν εἰ μετίασιν ὑπατείαν. καὶ τῶν
πολλῶν ἀποκρίνασθαι κελευόντων, πρῶτος Πομ-
πήιος εἶπεν ὡς τάχα μὲν ἂν μετέλθοι τάχα δ' οὐκ ἂν
μετέλθοι, Κράσσος δὲ πολιτικώτερον· οὕτω γὰρ ἔφη
πράξειν ὁποτέρως ἂν οἴηται τῷ κοινῷ συνοίσειν.
6 ἐπιφυομένου δὲ Πομπηίῳ Μαρκελλίνου καὶ σφοδρῶς
λέγειν δοκοῦντος, ὁ Πομπήιος ἔφη πάντων ἀδικώτα-
τον εἶναι τὸν Μαρκελλῖνον, ὃς χάριν οὐκ ἔχει λόγιος
μὲν ἐξ ἀφώνου δι' αὐτόν, ἐμετικὸς δὲ ἐκ πεινατικοῦ
γενόμενος.*

*52 Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν ἄλλων ἀποστάντων τοῦ παραγ-
γέλλειν ὑπατείαν, Λεύκιον Δομέτιον Κάτων ἔπεισε καὶ
παρεθάρρυνε μὴ ἀπειπεῖν· οὐ γὰρ ὑπὲρ ἀρχῆς ἀλλ'
ὑπὲρ ἐλευθερίας εἶναι τὸν ἀγῶνα πρὸς τοὺς τυράννους.
οἱ δὲ περὶ τὸν Πομπήιον φοβηθέντες τὸν τόνον τοῦ
Κάτωνος, μὴ τὴν βουλὴν ἔχων ἅπασαν ἀποσπάσῃ καὶ
μεταβάλῃ τοῦ δήμου τὸ ὑγιαῖνον, οὐκ εἴασαν εἰς ἀγο-
2 ρὰν κατελθεῖν τὸν Δομέτιον, ἀλλ' ἐπιπέμψαντες ἐν-
όπλους ἄνδρας ἀπέκτειναν μὲν τὸν προηγούμενον
λυχνοφόρον, ἐτρέψαντο δὲ τοὺς ἄλλους· ἔσχατος δὲ
Κάτων ἀνεχώρησε, τρωθεὶς τὸν δεξιὸν πῆχυν ἀμυνό-
μενος πρὸ τοῦ Δομετίου. τοιαύτῃ δ' ὁδῷ παρελθόν-
τες ἐπὶ τὴν ἀρχὴν οὐδὲ τἆλλα κοσμιώτερον ἔπρατ-
τον, ἀλλὰ πρῶτον μὲν τὸν Κάτωνα τοῦ δήμου στρα-
τηγὸν αἱρουμένου καὶ τὴν ψῆφον ἐπιφέροντος, Πομ-
πήιος ἔλυσε τὴν ἐκκλησίαν οἰωνοὺς αἰτιώμενος, ἀντὶ
δὲ Κάτωνος Βατίνιον ἀνηγόρευσαν, ἀργυρίῳ τὰς φυ-*

λὰς διαφθείραντες. ἔπειτα νόμους διὰ Τρεβωνίου 3
δημαρχοῦντος εἰσέφερον, Καίσαρι μέν, ὥσπερ ὡμολό-
γητο, δευτέραν ἐπιμετροῦντας πενταετίαν, Κράσσῳ
δὲ Συρίαν καὶ τὴν ἐπὶ Πάρθους στρατείαν διδόντας,
αὐτῷ δὲ Πομπηίῳ Λιβύην ἅπασαν καὶ Ἰβηρίαν ἑκα-
τέραν καὶ τέσσαρα τάγματα στρατιωτῶν, ὧν ἐπ-
έχρησε δύο Καίσαρι δεηθέντι πρὸς τὸν ἐν Γαλατίᾳ
πόλεμον. ἀλλὰ Κράσσος μὲν ἐξῆλθεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν 4
ἀπαλλαγεὶς τῆς ὑπατείας, Πομπήιος δὲ τὸ θέατρον
ἀναδείξας ἀγῶνας ἦγε γυμνικοὺς καὶ μουσικοὺς ἐπὶ
τῇ καθιερώσει καὶ θηρῶν ἁμίλλας, ἐν οἷς πεντακό-
σιοι λέοντες ἀνῃρέθησαν, ἐπὶ πᾶσι δὲ τὴν ἐλεφαντο-
μαχίαν, ἐκπληκτικώτατον θέαμα, παρέσχεν.

Ἐπὶ τούτοις δὲ θαυμασθεὶς καὶ ἀγαπηθεὶς αὖ- 53
θις οὐκ ἐλάττονα φθόνον ἔσχεν, ὅτι πρεσβευταῖς
φίλοις παραδοὺς τὰ στρατεύματα καὶ τὰς ἐπαρχίας
αὐτὸς ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἰταλίαν ἡβητηρίοις, μετιὼν
ἄλλοτε ἀλλαχόσε, μετὰ τῆς γυναικὸς διῆγεν, εἴτ' ἐρῶν
αὐτῆς εἴτ' ἐρῶσαν οὐχ ὑπομένων ἀπολιπεῖν· καὶ γὰρ
καὶ τοῦτο λέγεται. καὶ περιβόητον ἦν τῆς κόρης τὸ 2
φίλανδρον οὐ καθ' ὥραν ποθούσης τὸν Πομπήιον,
ἀλλ' αἴτιον ἔοικεν ἥ τε σωφροσύνη τοῦ ἀνδρὸς εἶναι
μόνην γινώσκοντος τὴν γεγαμημένην, ἥ τε σεμνότης
οὐκ ἄκρατον ἀλλ' εὔχαριν ἔχουσα τὴν ὁμιλίαν καὶ μά-
λιστα γυναικῶν ἀγωγόν, εἰ δεῖ μηδὲ Φλώραν ἁλῶναι
τὴν ἑταίραν ψευδομαρτυριῶν. ἐν δ' οὖν ἀγορανομι- 3
κοῖς ἀρχαιρεσίοις εἰς χεῖρας τινῶν ἐλθόντων καὶ φο-
νευθέντων περὶ αὐτὸν οὐκ ὀλίγων ἀναπλησθεὶς αἵ-
ματος ἤλλαξε τὰ ἱμάτια· πολλοῦ δὲ θορύβου καὶ
δρόμου πρὸς τὴν οἰκίαν γενομένου τῶν κομιζόντων
τὰ ἱμάτια θεραπόντων, ἔτυχε μὲν ἡ κόρη κύουσα,
θεασαμένη δὲ καθῃμαγμένην τὴν τήβεννον ἐξέλιπε

καὶ μόλις ἀνήνεγκεν, ἐκ δὲ τῆς ταραχῆς ἐκείνης καὶ
4 τοῦ πάθους ἀπήμβλωσεν. ὅθεν οὐδ' οἱ μάλιστα μεμφόμενοι τὴν πρὸς Καίσαρα Πομπηίου φιλίαν ᾐτιῶντο τὸν ἔρωτα τῆς γυναικός. αὖθις μέντοι κυήσασα καὶ τεκοῦσα θῆλυ παιδίον ἐκ τῶν ὠδίνων ἐτελεύτησε, καὶ τὸ παιδίον οὐ πολλὰς ἡμέρας ἐπέζησε. παρεσκευασμένου δὲ τοῦ Πομπηίου τὸ σῶμα θάπτειν ἐν Ἀλβανῷ, βιασάμενος ὁ δῆμος εἰς τὸ Ἄρειον πεδίον κατήνεγκεν, οἴκτῳ τῆς κόρης μᾶλλον ἢ Πομπηίῳ καὶ
5 Καίσαρι χαριζόμενος. αὐτῶν δ' ἐκείνων μεῖζον ἐδόκει μέρος ἀπόντι Καίσαρι νέμειν ὁ δῆμος ἢ Πομπηίῳ παρόντι τῆς τιμῆς. εὐθὺς γὰρ ἐκύμαινεν ἡ πόλις, καὶ πάντα τὰ πράγματα σάλον εἶχε καὶ λόγους διαστατικούς, ὡς ἡ πρότερον παρακαλύπτουσα μᾶλλον ἢ κατείργουσα τῶν ἀνδρῶν τὴν φιλαρχίαν οἰκειότης ἀνήρη-
6 ται. μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ Κράσσος ἐν Πάρθοις ἀπολωλὼς ἠγγέλλετο, καὶ τοῦτο κώλυμα ὂν μέγα τοῦ συμπεσεῖν τὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐκποδὼν ἐγεγόνει· δεδιότες γὰρ ἐκεῖνον ἀμφότεροι τοῖς πρὸς ἀλλήλους ἁμῶς γέ πως ἐνέμενον δικαίοις. ἐπεὶ δ' ἀνεῖλεν ἡ τύχη τὸν ἔφεδρον τοῦ ἀγῶνος, εὐθὺς ἦν εἰπεῖν τὸ κωμικόν, ὡς ἅτερος πρὸς τὸν ἕτερον ὑπαλείφεται τὼ
7 χεῖρέ θ' ὑποκονίεται. οὕτως ἡ τύχη μικρόν ἐστι πρὸς τὴν φύσιν· οὐ γὰρ ἀποπίμπλησιν αὐτῆς τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπου τοσοῦτον βάθος ἡγεμονίας καὶ μέγεθος εὐρυχωρίας δυοῖν ἀνδροῖν οὐκ ἐπέσχεν, ἀλλ' ἀκούοντες καὶ ἀναγινώσκοντες ὅτι τριχθὰ δὲ πάντα δέδασται τοῖς θεοῖς, ἕκαστος δ' ἔμμορε τιμῆς, ἑαυτοῖς οὐκ ἐνόμιζον ἀρκεῖν δυσὶν οὖσι τὴν Ῥωμαίων ἀρχήν.

54 Καίτοι Πομπήιος εἶπέ ποτε δημηγορῶν ὅτι πᾶσαν ἀρχὴν λάβοι πρότερον ἢ προσεδόκησε καὶ κατάθοιτο θᾶττον ἢ προσεδοκήθη. καὶ νὴ Δία μαρτυροῦσας

εἶχεν ἀεὶ τὰς διαλύσεις τῶν στρατοπέδων. τότε δὲ τὸν Καίσαρα δοκῶν οὐ προήσεσθαι τὴν δύναμιν ἐζήτει ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς ὀχυρὸς εἶναι πρὸς αὐτόν, ἄλλο δ' οὐδὲν ἐνεωτέριζεν, οὐδ' ἐβούλετο δοκεῖν ἀπιστεῖν ἀλλ' ὑπερορᾶν μᾶλλον καὶ καταφρονεῖν. ἐπεὶ δὲ τὰς ἀρχὰς οὐ κατὰ γνώμην ἑώρα βραβευομέ- 2
νας δεκαζομένων τῶν πολιτῶν, ἀναρχίαν ἐν τῇ πόλει περιεῖδε γενομένην· καὶ λόγος εὐθὺς ἐχώρει πολὺς ὑπὲρ δικτάτορος, ὃν πρῶτος εἰς μέσον ἐξενεγκεῖν ἐτόλμησε Λουκίλιος ὁ δήμαρχος, τῷ δήμῳ παραινῶν ἑλέσθαι δικτάτορα Πομπήιον. ἐπιλαβομένου δὲ Κάτωνος οὗτος μὲν ἐκινδύνευσε τὴν δημαρχίαν ἀποβαλεῖν, ὑπὲρ δὲ Πομπηίου πολλοὶ τῶν φίλων ἀπελογοῦντο παριόντες ὡς οὐ δεομένου τῆς ἀρχῆς ἐκείνης οὐδὲ βουλομένου· Κάτωνος δὲ Πομπήιον ἐπαινέσαν- 3
τος καὶ προτρεψαμένου τῆς εὐκοσμίας ἐπιμεληθῆναι, τότε μὲν αἰδεσθεὶς ἐπεμελήθη, καὶ κατεστάθησαν ὕπατοι Δομέτιος καὶ Μεσσάλλας· ὕστερον δὲ πάλιν ἀναρχίας γινομένης καὶ πλειόνων ἤδη τὸν περὶ τοῦ δικτάτορος λόγον ἐγειρόντων ἰταμώτερον, φοβηθέντες οἱ περὶ Κάτωνα μὴ βιασθῶσιν, ἔγνωσαν ἀρχήν τινα τῷ Πομπηίῳ προέμενοι νόμιμον ἀποτρέψαι τῆς ἀκράτου καὶ τυραννικῆς ἐκείνης. καὶ Βίβλος ἐχθρὸς 4
ὢν Πομπηίῳ πρῶτος ἀπεφήνατο γνώμην ἐν συγκλήτῳ Πομπήιον μόνον ἑλέσθαι ὕπατον· ἢ γὰρ ἀπαλλαγήσεσθαι τῆς παρούσης τὴν πόλιν ἀκοσμίας, ἢ δουλεύσειν τῷ κρατίστῳ. φανέντος δὲ παραδόξου τοῦ λόγου διὰ τὸν εἰπόντα, Κάτων ἀναστὰς καὶ παρασχὼν δόκησιν ὡς ἀντιλέξοι, γενομένης σιωπῆς εἶπε τὴν προκειμένην γνώμην αὐτὸς μὲν οὐκ ἂν εἰσενεγκεῖν, εἰσενηνεγμένῃ δ' ὑφ' ἑτέρου πείθεσθαι κελεύειν, πᾶσαν μὲν ἀρχὴν μᾶλλον αἱρούμενος ἀναρχίας, Πομ-

πηίου δὲ μηδένα βέλτιον ἄρξειν ἐν ταραχαῖς τηλικαύ-
5 *ταις νομίζων. δεξαμένης δὲ τῆς βουλῆς, καὶ ψηφισαμένης ὅπως ὕπατος αἱρεθεὶς ὁ Πομπήιος ἄρχοι μόνος, εἰ δ' αὐτὸς συνάρχοντος δεηθείη, μὴ θᾶττον δυοῖν μηνοῖν δοκιμάσας ἕλοιτο, κατασταθεὶς οὕτω καὶ ἀποδειχθεὶς διὰ Σουλπικίου μεσοβασιλέως ὕπατος ἠσπάζετο φιλοφρόνως τὸν Κάτωνα, πολλὴν ὁμολογῶν χάριν ἔχειν καὶ παρακαλῶν γίνεσθαι σύμβουλον*
6 *ἰδίᾳ τῆς ἀρχῆς. Κάτων δὲ χάριν μὲν ἔχειν αὐτῷ τὸν Πομπήιον οὐκ ἠξίου· δι' ἐκεῖνον γὰρ ὧν εἶπεν οὐδὲν εἰπεῖν, διὰ δὲ τὴν πόλιν· ἔσεσθαι δὲ σύμβουλος ἰδίᾳ παρακαλούμενος, ἐὰν δὲ μὴ παρακαλῆται, δημοσίᾳ φράσειν τὸ φαινόμενον.*

55 *Τοιοῦτος μὲν οὖν Κάτων ἐν πᾶσι, Πομπήιος δὲ παρελθὼν εἰς τὴν πόλιν ἔγημε Κορνηλίαν θυγατέρα Μετέλλου Σκιπίωνος, οὐ παρθένον ἀλλὰ χήραν ἀπολελειμμένην νεωστὶ Ποπλίου τοῦ Κράσσου παιδός, ᾧ συνῳκήσεν ἐκ παρθενίας, ἐν Πάρθοις τεθνηκότος. ἐνῆν δὲ τῇ κόρῃ πολλὰ φίλτρα δίχα τῶν ἀφ' ὥρας· καὶ γὰρ περὶ γράμματα καλῶς ἤσκητο καὶ περὶ λύραν καὶ γεωμετρίαν, καὶ λόγων φιλοσόφων εἴθιστο χρησί-*
2 *μως ἀκούειν. καὶ προσῆν τούτοις ἦθος ἀηδίας καὶ περιεργίας καθαρόν, ἃ δὴ νέαις προστρίβεται γυναιξὶ τὰ τοιαῦτα μαθήματα· πατὴρ δὲ καὶ γένους ἕνεκα καὶ δόξης ἄμεμπτος. ἀλλ' ὅμως τοῦ γάμου τοῖς μὲν οὐκ ἤρεσκε τὸ μὴ καθ' ἡλικίαν· υἱῷ γὰρ αὐτοῦ συν-*
3 *οικεῖν ὥραν εἶχεν ἡ Κορνηλία μᾶλλον· οἱ δὲ κομψότεροι τὸ τῆς πόλεως ἡγοῦντο παρεωρακέναι τὸν Πομπήιον ἐν τύχαις οὔσης, ὧν ἐκεῖνον ἰατρὸν ᾕρηται καὶ μόνῳ παραδέδωκεν αὑτήν· ὁ δὲ στεφανοῦται καὶ θύει γάμους, αὐτὴν τὴν ὑπατείαν ὀφείλων ἡγεῖσθαι συμφοράν, οὐκ ἂν οὕτω παρανόμως δοθεῖσαν εὐτυ-*

χούσης τῆς πατρίδος. ἐπεὶ δὲ ταῖς δίκαις τῶν δωρο- 4
δοκιῶν καὶ δεκασμῶν ἐπιστάς, καὶ νόμους γράψας
καθ' οὓς αἱ κρίσεις ἐγίνοντο, τὰ μὲν ἄλλα σεμνῶς
ἐβράβευε καὶ καθαρῶς, ἀσφάλειαν ἅμα καὶ κόσμον
καὶ ἡσυχίαν αὐτοῦ προσκαθημένου μεθ' ὅπλων τοῖς
δικαστηρίοις παρέχων, Σκιπίωνος δὲ τοῦ πενθεροῦ
κρινομένου μεταπεμψάμενος οἴκαδε τοὺς ἑξήκοντα
καὶ τριακοσίους δικαστὰς ἐνέτυχε βοηθεῖν, ὁ δὲ κατ-
ήγορος ἀπέστη τῆς δίκης ἰδὼν τὸν Σκιπίωνα προ-
πεμπόμενον ἐξ ἀγορᾶς ὑπὸ τῶν δικαστῶν, πάλιν οὖν
ἤκουε κακῶς, ἔτι δὲ μᾶλλον ὅτι λύσας νόμῳ τοὺς 5
γινομένους περὶ τῶν κρινομένων ἐπαίνους αὐτὸς
εἰσῆλθε Πλάγκον ἐπαινεσόμενος. καὶ Κάτων (ἔτυχε
γὰρ κρίνων) ἐπισχόμενος τὰ ὦτα ταῖς χερσὶν οὐκ ἔφη
καλῶς ἔχειν αὐτῷ παρὰ τὸν νόμον ἀκούειν τῶν ἐπαί-
νων. ὅθεν ὁ μὲν Κάτων ἀπεβλήθη πρὸ τοῦ φέρειν 6
τὴν ψῆφον, ἑάλω δὲ ταῖς ἄλλαις ὁ Πλάγκος σὺν αἰ-
σχύνῃ τοῦ Πομπηίου. καὶ γὰρ ὀλίγαις ὕστερον ἡμέ-
ραις Ὑψαῖος ἀνὴρ ὑπατικός, δίκην φεύγων καὶ
παραφυλάξας τὸν Πομπήιον ἐπὶ δεῖπνον ἀπιόντα
λελουμένον, ἱκέτευε τῶν γονάτων λαβόμενος. ὁ δὲ
παρῆλθεν ὑπεροπτικῶς εἰπὼν διαφθείρειν τὸ δεῖ-
πνον αὐτόν, ἄλλο δὲ μηδὲν περαίνειν. οὕτως οὖν 7
ἄνισος εἶναι δοκῶν αἰτίας εἶχεν. τὰ δ' ἄλλα καλῶς
ἅπαντα κατέστησεν εἰς τάξιν, καὶ προσείλετο συνάρ-
χοντα τὸν πενθερὸν εἰς τοὺς ὑπολοίπους πέντε μῆ-
νας. ἐψηφίσθη δ' αὐτῷ τὰς ἐπαρχίας ἔχειν εἰς ἄλλην
τετραετίαν, καὶ χίλια τάλαντα λαμβάνειν καθ' ἕκα-
στον ἐνιαυτόν, ἀφ' ὧν θρέψει καὶ διοικήσει τὸ στρα-
τιωτικόν.

Οἱ δὲ Καίσαρος φίλοι ταύτην ἀρχὴν λαβόντες ἠξί- 56
ουν τινὰ γενέσθαι καὶ Καίσαρος λόγον, ἀγωνιζομέ-

νου τοσούτους ἀγῶνας ὑπὲρ τῆς ἡγεμονίας· ἢ γὰρ
ὑπατείας ἄξιον εἶναι τυχεῖν ἑτέρας, ἢ προσλαβεῖν τῇ
στρατείᾳ χρόνον ἐν ᾧ τῶν πεπονημένων οὐκ ἄλλος
ἐπελθὼν ἀφαιρήσεται τὴν δόξαν, ἀλλ' αὐτὸς ἄρξει καὶ
2 *τιμήσεται καθ' ἡσυχίαν ὁ κατεργασάμενος. οὔσης δὲ*
περὶ τούτων ἁμίλλης, ὡς δὴ παραιτούμενος ὑπὲρ τοῦ
Καίσαρος ἐπ' εὐνοίᾳ τὸν φθόνον ὁ Πομπήιος ἔφη
γράμματα Καίσαρος ἔχειν βουλομένου λαβεῖν διάδο-
χον καὶ παύσασθαι τῆς στρατείας· ὑπατείας μέντοι
καὶ μὴ παρόντι καλῶς ἔχειν αἴτησιν αὐτῷ δοθῆναι.
3 *πρὸς ταῦτα ἐνισταμένων τῶν περὶ Κάτωνα καὶ κε-*
λευόντων ἰδιώτην γενόμενον καὶ τὰ ὅπλα καταθέμε-
νον εὑρίσκεσθαί τι παρὰ τῶν πολιτῶν ἀγαθόν, οὐκ
ἐξερίσας ἀλλ' οἷον ἡττηθεὶς ὁ Πομπήιος ὕποπτος ἦν
μᾶλλον ὧν ἐφρόνει περὶ Καίσαρος. ἔπεμψε δὲ καὶ τὰς
δυνάμεις ἀπαιτῶν ἃς ἔχρησεν αὐτῷ, τὰ Παρθικὰ
ποιούμενος πρόφασιν. ὁ δέ, καίπερ εἰδὼς ἐφ' οἷς
ἀπῃτεῖτο τοὺς στρατιώτας, ἀπέπεμψε καλῶς δωρη-
σάμενος.

57 *Ἐκ τούτου δὲ Πομπήιος ἐν Νεαπόλει νοσήσας ἐπι-*
σφαλῶς ἀνέρρωσε, Πραξαγόρου δὲ πείσαντος τοὺς
Νεαπολίτας ἔθυσαν ὑπὲρ αὐτοῦ σωτήρια. μιμουμέ-
νων δὲ τούτους τῶν προσοίκων καὶ τοῦ πράγματος
οὕτω περιιόντος τὴν Ἰταλίαν πᾶσαν, καὶ μικρὰ καὶ
2 *μεγάλη πόλις ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἑώρταζεν. τοὺς δ'*
ἀπαντῶντας πανταχόθεν οὐδεὶς ἐχώρει τόπος, ἀλλ'
ὁδοί τε κατεπίμπλαντο καὶ κῶμαι καὶ λιμένες εὐ-
ωχουμένων καὶ θυόντων. πολλοὶ δὲ καὶ στεφανηφο-
ροῦντες ὑπὸ λαμπάδων ἐδέχοντο καὶ παρέπεμπον
ἀνθοβολούμενον, ὥστε τὴν κομιδὴν αὐτοῦ καὶ πο-
3 *ρείαν θέαμα κάλλιστον εἶναι καὶ λαμπρότατον. οὐδε-*
νὸς μέντοι τοῦτο λέγεται τῶν ἀπεργασαμένων τὸν

πόλεμον αἰτίων ἔλαττον γενέσθαι· φρόνημα γὰρ εἰσ-
ῆλθεν ὑπεραῖρον ἅμα τῷ μεγέθει τῆς χαρᾶς τοὺς ἀπὸ
τῶν πραγμάτων λογισμούς, καὶ τὴν εἰς ἀσφαλὲς ἀεὶ
τὰ εὐτυχήματα καὶ τὰς πράξεις αὐτοῦ θεμένην εὐλά-
βειαν προέμενος εἰς ἄκρατον ἐξέπεσε θράσος καὶ πε-
ριφρόνησιν τῆς Καίσαρος δυνάμεως, ὡς οὔτε ὅπλων
ἐπ' αὐτὸν οὔτε τινὸς ἐργώδους πραγματείας δεησόμε-
νος, ἀλλὰ πολὺ ῥᾷον καθαιρήσων ἢ πρότερον ηὔξησε
τὸν ἄνδρα. πρὸς δὲ τούτοις Ἄππιος ἀφίκετο κομίζων 4
ἐκ Γαλατίας ἣν ἔχρησε Πομπήιος Καίσαρι στρατιάν,
καὶ πολλὰ μὲν ἐξεφλαύριζε τὰς ἐκεῖ πράξεις καὶ λό-
γους ἐξέφερε βλασφήμους περὶ Καίσαρος, αὐτὸν δὲ
Πομπήιον ἀπείρως ἔχειν ἔλεγε τῆς αὐτοῦ δυνάμεως
καὶ δόξης, ἑτέροις ὅπλοις πρὸς Καίσαρα φραγνύμε-
νον, ὃν αὐτοῖς κατεργάσεται τοῖς ἐκείνου στρατεύμα-
σιν, ὅταν πρῶτον ὀφθῇ· τοσοῦτον καὶ μίσους πρὸς
Καίσαρα καὶ πόθου πρὸς Πομπήιον ἐνυπάρχειν αὐ-
τοῖς. οὕτω δ' οὖν ὁ Πομπήιος ἐπήρθη καὶ τοιαύτης 5
καὶ τοσαύτης ὀλιγωρίας διὰ τὸ θαρρεῖν ἐγένετο με-
στὸς ὥστε καὶ τῶν δεδιότων τὸν πόλεμον κατεγέλα,
καὶ τοὺς λέγοντας, ἂν ἐλαύνῃ Καῖσαρ ἐπὶ τὴν πόλιν,
οὐχ ὁρᾶν δυνάμεις αἷς αὐτὸν ἀμυνοῦνται, μειδιῶν
τῷ προσώπῳ καὶ διακεχυμένος ἀμελεῖν ἐκέλευσεν·
"ὅπου γὰρ ἂν" ἔφη "τῆς Ἰταλίας ἐγὼ κρούσω τῷ
ποδὶ τὴν γῆν, ἀναδύσονται καὶ πεζικαὶ καὶ ἱππικαὶ
δυνάμεις."

Ἤδη δὲ καὶ Καῖσαρ ἐπεφύετο τοῖς πράγμασιν ἐρ- 58
ρωμενέστερον, αὐτὸς μὲν οὐκέτι μακρὰν τῆς Ἰταλίας
ἀπαίρων, εἰς δὲ τὴν πόλιν ἀεὶ τοὺς στρατιώτας ἀπο-
στέλλων ἀρχαιρεσιάσοντας, χρήμασι δὲ πολλοὺς ὑποι-
κουρῶν καὶ διαφθείρων ἄρχοντας· ὧν καὶ Παῦλος
ἦν ὁ ὕπατος ἐπὶ χιλίοις καὶ πεντακοσίοις ταλάντοις

μεταβαλόμενος, καὶ Κουρίων ὁ δήμαρχος ἀμηχάνων
πλήθει δανείων ἐλευθερωθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, καὶ Μάρ-
κος Ἀντώνιος διὰ φιλίαν Κουρίωνος ὧν ὠφελεῖτο
2 μετέχων. ἐλέχθη μὲν οὖν ὅτι τῶν ἀφιγμένων τις ἀπὸ
Καίσαρος ταξιαρχῶν ἑστὼς παρὰ τὸ βουλευτήριον,
καὶ πυθόμενος ὡς οὐ δίδωσιν ἡ βουλὴ Καίσαρι χρό-
νον τῆς ἀρχῆς, εἶπεν ἐπικρούων τῇ χειρὶ τὸ ξίφος
"ἀλλὰ τοῦτο δώσει." καὶ τὰ πραττόμενα καὶ τὰ
3 παρασκευαζόμενα ταύτην εἶχε τὴν διάνοιαν. αἱ μέν-
τοι Κουρίωνος ἀξιώσεις καὶ παρακλήσεις ὑπὲρ Καί-
σαρος ἐφαίνοντο δημοτικώτεραι. δυοῖν γὰρ ἠξίου
θάτερον, ἢ καὶ Πομπήιον ἀπαιτεῖν ἢ μηδὲ Καίσαρος
ἀφαιρεῖσθαι τὸ στρατιωτικόν· ἢ γὰρ ἰδιώτας γενο-
μένους ἐπὶ τοῖς δικαίοις ἢ μένοντας ἀντιπάλους ἐφ'
οἷς ἔχουσιν ἀτρεμήσειν· ὁ δὲ τὸν ἕτερον ἀσθενῆ
4 ποιῶν ἣν φοβεῖται δύναμιν διπλασιάζει. πρὸς ταῦτα
Μαρκέλλου τοῦ ὑπάτου λῃστὴν ἀποκαλοῦντος τὸν
Καίσαρα, καὶ ψηφίζεσθαι πολέμιον κελεύοντος εἰ μὴ
καταθήσεται τὰ ὅπλα, Κουρίων ὅμως ἴσχυσε μετ'
Ἀντωνίου καὶ Πίσωνος ἐξελέγξαι τὴν σύγκλητον. ἐκέ-
λευσε γὰρ μεταστῆναι τοὺς Καίσαρα μόνον τὰ ὅπλα
καταθέσθαι κελεύοντας, Πομπήιον δ' ἄρχειν· καὶ
5 μετέστησαν οἱ πλείους. αὖθις δὲ μεταστῆναι κελεύ-
σαντος ὅσοις ἀμφοτέρους ἀρέσκει τὰ ὅπλα καταθέ-
σθαι καὶ μηδέτερον ἄρχειν, Πομπηίῳ μὲν εἴκοσι καὶ
δύο μόνον, Κουρίωνι δὲ πάντες οἱ λοιποὶ προσ-
έθεντο. κἀκεῖνος μὲν ὡς νενικηκὼς λαμπρὸς ὑπὸ
χαρᾶς εἰς τὸν δῆμον ἐξήλατο, κρότῳ καὶ βολαῖς στε-
φάνων καὶ ἀνθῶν δεξιούμενον αὐτόν· ἐν δὲ τῇ βουλῇ
Πομπήιος οὐ παρῆν· οἱ γὰρ ἄρχοντες στρατοπέδων
6 εἰς τὴν πόλιν οὐκ εἰσίασι. Μάρκελλος δ' ἀναστὰς οὐκ
ἔφη λόγων ἀκροάσεσθαι καθήμενος, ἀλλ' ὁρῶν ὑπερ-

φαινόμενα τῶν Ἄλπεων ἤδη δέκα τάγματα βαδίζειν
καὶ αὐτὸς ἐκπέμψειν τὸν ἀντιταξόμενον αὐτοῖς ὑπὲρ
τῆς πατρίδος. ἐκ τούτου τὰς ἐσθῆτας ὡς ἐπὶ πένθει 59
μετεβάλοντο. Μάρκελλος δὲ πρὸς Πομπήιον δι' ἀγο-
ρᾶς ἐβάδιζε τῆς βουλῆς ἑπομένης, καὶ καταστὰς ἐναν-
τίος "κελεύω σε" εἶπεν "ὦ Πομπήιε βοηθεῖν τῇ πα-
τρίδι καὶ χρῆσθαι ταῖς παρεσκευασμέναις δυνάμεσι
καὶ καταλέγειν ἑτέρας." τὰ δ' αὐτὰ ταῦτα καὶ Λέν-
τλος ἔλεγε, τῶν ἀποδεδειγμένων εἰς τὸ μέλλον ὑπά-
των ἅτερος. ἀρξαμένου δὲ τοῦ Πομπηίου καταλέγειν 2
οἳ μὲν οὐχ ὑπήκουον, ὀλίγοι δὲ γλίσχρως καὶ ἀπρο-
θύμως συνῄεσαν, οἱ δὲ πλείους διαλύσεις ἐβόων. καὶ
γὰρ ἀνέγνω τινὰ Καίσαρος ἐπιστολὴν Ἀντώνιος ἐν
τῷ δήμῳ, βιασάμενος τὴν βουλήν, ἔχουσαν ἐπαγω-
γοὺς ὄχλου προκλήσεις· ἠξίου γὰρ ἀμφοτέρους ἐκβάν-
τας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις
ἀφέντας ἐπὶ τῷ δήμῳ γενέσθαι καὶ τῶν πεπραγμέ-
νων εὐθύνας ὑποσχεῖν. οἱ δὲ περὶ Λέντλον ὑπατεύ- 3
οντες ἤδη βουλὴν οὐ συνῆγον. ἄρτι δ' ἐκ Κιλικίας
ἀφιγμένος Κικέρων ἔπραττε διαλλαγάς, ὅπως Καῖσαρ
ἐξελθὼν Γαλατίας καὶ τὴν ἄλλην στρατιὰν ἀφεὶς πᾶ-
σαν ἐπὶ δυσὶ τάγμασι καὶ τῷ Ἰλλυρικῷ τὴν δευτέραν
ὑπατείαν περιμένῃ. Πομπηίου δὲ δυσκολαίνοντος 4
ἐπείσθησαν οἱ Καίσαρος φίλοι θάτερον ἀφεῖναι·
Λέντλου δ' ἀντικρούσαντος καὶ Κάτωνος αὖθις ἁμαρ-
τάνειν τὸν Πομπήιον ἐξαπατώμενον βοῶντος οὐκ
ἔσχον αἱ διαλύσεις πέρας.

Ἐν τούτῳ δ' ἀπαγγέλλεται Καῖσαρ Ἀρίμινον, πό- 60
λιν μεγάλην τῆς Ἰταλίας, κατειληφὼς καὶ βαδίζων
ἄντικρυς ἐπὶ τὴν Ῥώμην μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως.
τοῦτο δ' ἦν ψεῦδος· ἐβάδιζε γὰρ οὐ πλείονας ἔχων
ἱππέων τριακοσίων καὶ πεντακισχιλίων ὁπλιτῶν,

τὴν δ' ἄλλην δύναμιν ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων οὖσαν
οὐ περιέμενεν, ἐμπεσεῖν ἄφνω τεταραγμένοις καὶ μὴ
προσδοκῶσι βουλόμενος μᾶλλον ἢ χρόνον δοὺς ἐκ
2 παρασκευῆς μάχεσθαι. καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν Ῥουβικῶνα
ποταμὸν ἐλθών, ὃς ἀφώριζεν αὐτῷ τὴν δεδομένην
ἐπαρχίαν, ἔστη σιωπῇ καὶ διεμέλλησεν, αὐτὸς ἄρα
πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος τὸ μέγεθος τοῦ τολμή-
ματος. εἶτα, ὥσπερ οἱ πρὸς βάθος ἀφιέντες ἀχανὲς
ἀπὸ κρημνοῦ τινὸς ἑαυτούς, μύσας τῷ λογισμῷ καὶ
παρακαλυψάμενος πρὸς τὸ δεινόν, καὶ τοσοῦτον μό-
νον ἑλληνιστὶ πρὸς τοὺς παρόντας ἐκβοήσας "ἀνερ-
3 ρίφθω κύβος," διεβίβαζε τὸν στρατόν. ὡς δὲ πρῶ-
τον ἡ φήμη προσέπεσε καὶ κατέσχε τὴν Ῥώμην μετ'
ἐκπλήξεως θόρυβος καὶ φόβος οἷος οὔπω πρότερον,
εὐθὺς μὲν ἡ βουλὴ φερομένη πρὸς τὸν Πομπήιον
συνέτρεχε καὶ παρῆσαν αἱ ἀρχαί, πυθομένου δὲ τοῦ
Τύλλου περὶ στρατιᾶς καὶ δυνάμεως καὶ τοῦ Πομ-
πηίου μετά τινος μελλήσεως ἀθαρσῶς εἰπόντος ὅτι
4 τοὺς παρὰ Καίσαρος ἥκοντας ἑτοίμους ἔχει, νομίζει
δὲ καὶ τοὺς κατειλεγμένους πρότερον ἐν τάχει συν-
άξειν τρισμυρίους ὄντας, ὁ μὲν Τύλλος ἀναβοήσας
"ἐξηπάτηκας ἡμᾶς ὦ Πομπήιε" συνεβούλευεν ὡς
Καίσαρα πρέσβεις ἀποστέλλειν, Φαώνιος δέ τις, ἀνὴρ
τἆλλα μὲν οὐ πονηρός, αὐθαδείᾳ δὲ καὶ ὕβρει πολλά-
κις τὴν Κάτωνος οἰόμενος ἀπομιμεῖσθαι παρρησίαν,
ἐκέλευε τὸν Πομπήιον τῷ ποδὶ τύπτειν τὴν γῆν, ἃς
5 ὑπισχνεῖτο δυνάμεις ἀνακαλούμενον. ὁ δὲ ταύτην
μὲν ἤνεγκε τὴν ἀκαιρίαν πρᾴως, τοῦ δὲ Κάτωνος
ὑπομιμνήσκοντος ὧν ἐν ἀρχῇ περὶ Καίσαρος αὐτῷ
προεῖπεν, ἀπεκρίνατο μαντικώτερα μὲν εἶναι τὰ Κά-
τωνι λεχθέντα, φιλικώτερα δ' ὑπ' αὐτοῦ πεπρᾶχθαι.
61 Κάτων δὲ συνεβούλευεν αἱρεῖσθαι στρατηγὸν αὐτο-

κράτορα Πομπήιον, ἐπειπὼν ὅτι τῶν αὐτῶν ἐστι καὶ
ποιεῖν τὰ μεγάλα κακὰ καὶ παύειν.

Οὗτος μὲν οὖν εὐθὺς ἐξῆλθεν εἰς Σικελίαν (ἔλαχε
γὰρ αὐτὴν τῶν ἐπαρχιῶν) καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος
⟨εἰς⟩ ἃς ἐκληρώθη· τῆς δ' Ἰταλίας σχεδὸν ὅλης ἀνιστα-
μένης ἀπορίαν εἶχε τὸ γινόμενον. οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν 2
φερόμενοι φυγῇ πανταχόθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐνέπι-
πτον, οἱ δὲ τὴν Ῥώμην οἰκοῦντες ἐξέπιπτον αὐτοὶ
καὶ ἀπέλειπον τὴν πόλιν, ἐν χειμῶνι καὶ ταράχῳ το-
σούτῳ τὸ μὲν χρήσιμον ἀσθενὲς ἔχουσαν, τὸ δ' ἀπει-
θὲς ἰσχυρὸν καὶ δυσμεταχείριστον τοῖς ἄρχουσιν. οὐ
γὰρ ἦν παῦσαι τὸν φόβον, οὐδ' εἴασέ τις χρῆσθαι τοῖς
ἑαυτοῦ λογισμοῖς Πομπήιον, ἀλλ' ᾧ τις ἐνετύγχανε
πάθει φοβηθεὶς ἢ λυπηθεὶς ἢ διαπορήσας, τούτῳ
φέρων ἐκεῖνον ἀνεπίμπλη. καὶ τἀναντία τῆς αὐτῆς 3
ἡμέρας ἐκράτει βουλεύματα, καὶ πυθέσθαι περὶ τῶν
πολεμίων οὐδὲν ἦν ἀληθὲς αὐτῷ διὰ τὸ πολλοὺς
ἀπαγγέλλειν ὅ τι τύχοιεν, εἶτ' ἀπιστοῦντι χαλεπαί-
νειν. οὕτω δὴ ψηφισάμενος ταραχὴν ὁρᾶν καὶ κελεύ-
σας ἅπαντας ἕπεσθαι αὐτῷ τοὺς ἀπὸ βουλῆς, καὶ
προειπὼν ὅτι Καίσαρος ἡγήσεται τὸν ἀπολειφθέντα,
περὶ δείλην ὀψίαν ἀπέλιπε τὴν πόλιν. οἱ δ' ὕπατοι 4
μηδὲ θύσαντες ἃ νομίζεται πρὸ πολέμων ἔφυγον. ἦν
δὲ καὶ παρ' αὐτὰ τὰ δεινὰ ζηλωτὸς ἀνὴρ τῆς πρὸς αὐ-
τὸν εὐνοίας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πολλῶν τὴν στρα-
τηγίαν μεμφομένων οὐδεὶς ἦν ὁ μισῶν τὸν στρατη-
γόν, ἀλλὰ πλείονας ἂν τις εὕροι τῶν διὰ τὴν ἐλευ-
θερίαν φευγόντων τοὺς ἀπολιπεῖν Πομπήιον μὴ
δυναμένους.

Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις Καῖσαρ εἰσελάσας καὶ 62
κατασχὼν τὴν Ῥώμην τοῖς μὲν ἄλλοις ἐπιεικῶς ἐνέ-
τυχε καὶ κατεπράυνε, τῶν δὲ δημάρχων ἑνὶ Μετέλλῳ

τὴν δ' ἄλλην δύναμιν ἐπέκεινα τῶν Ἄλπεων οὖσαν
οὐ περιέμενεν, ἐμπεσεῖν ἄφνω τεταραγμένοις καὶ μὴ
προσδοκῶσι βουλόμενος μᾶλλον ἢ χρόνον δοὺς ἐκ
2 παρασκευῆς μάχεσθαι. καὶ γὰρ ἐπὶ τὸν Ῥουβικῶνα
ποταμὸν ἐλθών, ὃς ἀφώριζεν αὐτῷ τὴν δεδομένην
ἐπαρχίαν, ἔστη σιωπῇ καὶ διεμέλλησεν, αὐτὸς ἄρα
πρὸς ἑαυτὸν συλλογιζόμενος τὸ μέγεθος τοῦ τολμή-
ματος. εἶτα, ὥσπερ οἱ πρὸς βάθος ἀφιέντες ἀχανὲς
ἀπὸ κρημνοῦ τινὸς ἑαυτούς, μύσας τῷ λογισμῷ καὶ
παρακαλυψάμενος πρὸς τὸ δεινόν, καὶ τοσοῦτον μό-
νον ἑλληνιστὶ πρὸς τοὺς παρόντας ἐκβοήσας "ἀνερ-
3 ρίφθω κύβος," διεβίβαζε τὸν στρατόν. ὡς δὲ πρῶ-
τον ἡ φήμη προσέπεσε καὶ κατέσχε τὴν Ῥώμην μετ'
ἐκπλήξεως θόρυβος καὶ φόβος οἷος οὔπω πρότερον,
εὐθὺς μὲν ἡ βουλὴ φερομένη πρὸς τὸν Πομπήιον
συνέτρεχε καὶ παρῆσαν αἱ ἀρχαί, πυθομένου δὲ τοῦ
Τύλλου περὶ στρατιᾶς καὶ δυνάμεως καὶ τοῦ Πομ-
πηίου μετά τινος μελλήσεως ἀθαρσῶς εἰπόντος ὅτι
4 τοὺς παρὰ Καίσαρος ἥκοντας ἑτοίμους ἔχει, νομίζει
δὲ καὶ τοὺς κατειλεγμένους πρότερον ἐν τάχει συν-
άξειν τρισμυρίους ὄντας, ὁ μὲν Τύλλος ἀναβοήσας
"ἐξηπάτηκας ἡμᾶς ὦ Πομπήιε" συνεβούλευεν ὡς
Καίσαρα πρέσβεις ἀποστέλλειν, Φαώνιος δέ τις, ἀνὴρ
τἆλλα μὲν οὐ πονηρός, αὐθαδείᾳ δὲ καὶ ὕβρει πολλά-
κις τὴν Κάτωνος οἰόμενος ἀπομιμεῖσθαι παρρησίαν,
ἐκέλευε τὸν Πομπήιον τῷ ποδὶ τύπτειν τὴν γῆν, ἃς
5 ὑπισχνεῖτο δυνάμεις ἀνακαλούμενον. ὁ δὲ ταύτην
μὲν ἤνεγκε τὴν ἀκαιρίαν πρᾴως, τοῦ δὲ Κάτωνος
ὑπομιμνήσκοντος ὧν ἐν ἀρχῇ περὶ Καίσαρος αὐτῷ
προεῖπεν, ἀπεκρίνατο μαντικώτερα μὲν εἶναι τὰ Κά-
τωνι λεχθέντα, φιλικώτερα δ' ὑπ' αὐτοῦ πεπρᾶχθαι.
των δὲ συνεβούλευεν αἱρεῖσθαι στρατηγὸν αὐτο-

κράτορα Πομπήιον, ἐπειπὼν ὅτι τῶν αὐτῶν ἐστὶ καὶ ποιεῖν τὰ μεγάλα κακὰ καὶ παύειν.

Οὗτος μὲν οὖν εὐθὺς ἐξῆλθεν εἰς Σικελίαν (ἔλαχε γὰρ αὐτὴν τῶν ἐπαρχιῶν) καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστος ⟨εἰς⟩ ἃς ἐκληρώθη· τῆς δ' Ἰταλίας σχεδὸν ὅλης ἀνισταμένης ἀπορίαν εἶχε τὸ γινόμενον. οἱ μὲν γὰρ ἔξωθεν 2
φερόμενοι φυγῇ πανταχόθεν εἰς τὴν Ῥώμην ἐνέπιπτον, οἱ δὲ τὴν Ῥώμην οἰκοῦντες ἐξέπιπτον αὐτοὶ καὶ ἀπέλειπον τὴν πόλιν, ἐν χειμῶνι καὶ ταράχῳ τοσούτῳ τὸ μὲν χρήσιμον ἀσθενὲς ἔχουσαν, τὸ δ' ἀπειθὲς ἰσχυρὸν καὶ δυσμεταχείριστον τοῖς ἄρχουσιν. οὐ γὰρ ἦν παῦσαι τὸν φόβον, οὐδ' εἴασέ τις χρῆσθαι τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς Πομπήιον, ἀλλ' ᾧ τις ἐνετύγχανε πάθει φοβηθεὶς ἢ λυπηθεὶς ἢ διαπορήσας, τούτῳ φέρων ἐκεῖνον ἀνεπίμπλη. καὶ τἀναντία τῆς αὐτῆς 3
ἡμέρας ἐκράτει βουλεύματα, καὶ πυθέσθαι περὶ τῶν πολεμίων οὐδὲν ἦν ἀληθὲς αὐτῷ διὰ τὸ πολλοὺς ἀπαγγέλλειν ὅ τι τύχοιεν, εἶτ' ἀπιστοῦντι χαλεπαίνειν. οὕτω δὴ ψηφισάμενος ταραχὴν ὁρᾶν καὶ κελεύσας ἅπαντας ἕπεσθαι αὐτῷ τοὺς ἀπὸ βουλῆς, καὶ προειπὼν ὅτι Καίσαρος ἡγήσεται τὸν ἀπολειφθέντα, περὶ δείλην ὀψίαν ἀπέλιπε τὴν πόλιν. οἱ δ' ὕπατοι 4
μηδὲ θύσαντες ἃ νομίζεται πρὸ πολέμων ἔφυγον. ἦν δὲ καὶ παρ' αὐτὰ τὰ δεινὰ ζηλωτὸς ἀνὴρ τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τῶν ἀνθρώπων, ὅτι πολλῶν τὴν στρατηγίαν μεμφομένων οὐδεὶς ἦν ὁ μισῶν τὸν στρατηγόν, ἀλλὰ πλείονας ἄν τις εὗρε τῶν διὰ τὴν ἐλευθερίαν φευγόντων τοὺς ἀπολιπεῖν Πομπήιον μὴ δυναμένους.

Ὀλίγαις δ' ὕστερον ἡμέραις Καῖσαρ εἰσελάσας καὶ 62
κατασχὼν τὴν Ῥώμην τοῖς μὲν ἄλλοις ἐπιεικῶς ἐνέτυχε καὶ κατεπράυνε, τῶν δὲ δημάρχων ἑνὶ Μετέλλῳ

κωλύοντι χρήματα λαβεῖν αὐτὸν ἐκ τοῦ ταμιείου θά-
νατον ἠπείλησε, καὶ προσέθηκε τῇ ἀπειλῇ τραχύτε-
ρον λόγον· ἔφη γὰρ ὡς τοῦτο φῆσαι χαλεπὸν ἦν αὐτῷ
2 μᾶλλον ἢ πρᾶξαι. τρεψάμενος δὲ τὸν Μέτελλον οὕτω,
καὶ λαβὼν ὧν ἔχρῃζεν, ἐδίωκε Πομπήιον, ἐκβαλεῖν
σπεύδων ἐκ τῆς Ἰταλίας πρὶν ἀφικέσθαι τὴν ἐξ Ἰβη-
ρίας αὐτῷ δύναμιν. ὃ δὲ τὸ Βρεντέσιον κατασχὼν καὶ
πλοίων εὐπορήσας τοὺς μὲν ὑπάτους εὐθὺς ἐμβιβά-
σας καὶ μετ' αὐτῶν σπείρας τριάκοντα προεξέπεμψεν
εἰς Δυρράχιον, Σκιπίωνα δὲ τὸν πενθερὸν καὶ Γναῖον
τὸν υἱὸν εἰς Συρίαν ἀπέστειλε ναυτικὸν κατασκευά-
3 σοντας. αὐτὸς δὲ φραξάμενος τὰς πύλας καὶ τοῖς
τείχεσι τοὺς ἐλαφροτάτους στρατιώτας ἐπιστήσας,
τοὺς δὲ Βρεντεσίνους ἀτρεμεῖν κατ' οἰκίαν κελεύσας,
ὅλην ἐντὸς τὴν πόλιν ἀνέσκαψε καὶ διετάφρευσε, καὶ
σκολόπων ἐνέπλησε τοὺς στενωποὺς πλὴν δυοῖν, δι'
4 ὧν ἐπὶ θάλατταν αὐτὸς κατῆλθεν. ἡμέρᾳ δὲ τρίτῃ
τὸν μὲν ἄλλον ὄχλον ἐν ταῖς ναυσὶν εἶχεν ἤδη καθ'
ἡσυχίαν ἐμβεβηκότα, τοῖς δὲ τὰ τείχη φυλάττουσιν
ἐξαίφνης σημεῖον ἄρας καὶ καταδραμόντας ὀξέως ἀνα-
λαβὼν ἀπεπέρασεν. ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς εἶδεν ἐκλελειμ-
μένα τὰ τείχη, τὴν φυγὴν αἰσθόμενος μικροῦ μὲν
ἐδέησε διώκων τοῖς σταυροῖς καὶ τοῖς ὀρύγμασι περι-
πετὴς γενέσθαι, τῶν δὲ Βρεντεσίνων φρασάντων φυ-
λαττόμενος τὴν πόλιν καὶ κύκλῳ περιιὼν ἀνηγμένους
εὗρε πάντας πλὴν δυοῖν πλοίων στρατιώτας τινὰς οὐ
πολλοὺς ἐχόντων.

63 Οἱ μὲν οὖν ἄλλοι τοῦ Πομπηίου τὸν ἀπόπλουν ἐν τοῖς ἀρίστοις τίθενται στρατηγήμασιν, αὐτὸς δὲ Καῖσαρ ἐθαύμαζεν ὅτι καὶ πόλιν ἔχων ὀχυρὰν καὶ προσδοκῶν τὰς ἐξ Ἰβηρίας δυνάμεις καὶ θαλασσοκρατῶν ἐξέλιπε καὶ προήκατο τὴν Ἰταλίαν. αἰτιᾶται καὶ Κι-

κέρων. ὅτι τὴν Θεμιστοκλέους ἐμιμήσατο στρατηγίαν
μᾶλλον ἢ τὴν Περικλέους, τῶν πραγμάτων τούτοις
ὁμοίων ὄντων, οὐκ ἐκείνοις. ἐδήλωσε δὲ Καῖσαρ ἔργῳ 2
σφόδρα φοβούμενος τὸν χρόνον· ἑλὼν γὰρ Νουμέ-
ριον Πομπηίου φίλον ἀπέστειλεν εἰς Βρεντέσιον ἐπὶ
τοῖς ἴσοις ἀξιῶν διαλλαγῆναι. Νουμέριος δὲ Πομπηίῳ
συνεξέπλευσεν.

Ἐντεῦθεν ὁ μὲν ⟨ἐν⟩ ἡμέραις ἑξήκοντα κύριος γε-
γονὼς ἀναιμωτὶ τῆς Ἰταλίας ὅλης ἐβούλετο μὲν εὐθὺς
Πομπήιον διώκειν, πλοίων δὲ μὴ παρόντων ἀπο-
στρέψας εἰς Ἰβηρίαν ἤλαυνε, τὰς ἐκεῖ δυνάμεις προσ-
αγαγέσθαι βουλόμενος. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ τούτῳ με- 64
γάλη συνέστη Πομπηίῳ δύναμις, ἡ μὲν ναυτικὴ καὶ
παντελῶς ἀνανταγώνιστος (ἦσαν γὰρ αἱ μάχιμοι
πεντακόσιαι, λιβυρνίδων δὲ καὶ κατασκόπων ὑπερ-
βάλλων ἀριθμός), ἱππεῖς δέ, Ῥωμαίων καὶ Ἰταλῶν
τὸ ἀνθοῦν, ἑπτακισχίλιοι, γένεσι καὶ πλούτῳ καὶ
φρονήμασι διαφέροντες. τὴν δὲ πεζὴν σύμμικτον
οὖσαν καὶ μελέτης δεομένην ἐγύμναζεν ἐν Βεροίᾳ
καθήμενος οὐκ ἀργός, ἀλλ' ὥσπερ ἀκμάζοντι χρώ-
μενος αὑτῷ πρὸς τὰ γυμνάσια. μεγάλη γὰρ ἦν ῥοπὴ 2
πρὸς τὸ θαρρεῖν τοῖς ὁρῶσι Πομπήιον Μάγνον ἑξή-
κοντα μὲν ἔτη δυοῖν λείποντα γεγενημένον, ἐν δὲ
τοῖς ὅπλοις ἁμιλλώμενον πεζόν, εἶτα ἱππότην αὖθις
ἑλκόμενόν τε τὸ ξίφος ἀπραγμόνως θέοντι τῷ ἵππῳ
καὶ κατακλείοντα πάλιν εὐχερῶς, ἐν δὲ τοῖς ἀκοντι-
σμοῖς οὐ μόνον ἀκρίβειαν ἀλλὰ καὶ ῥώμην ἐπιδεικνύ-
μενον εἰς μῆκος, ὃ πολλοὶ τῶν νέων οὐχ ὑπερέβαλλον.
ἐπεφοίτων δὲ καὶ βασιλεῖς ἐθνῶν καὶ δυνάσται, καὶ 3
τῶν ἀπὸ Ῥώμης ἡγεμονικῶν ἀριθμὸς ἦν ἐντελοῦς
βουλῆς περὶ αὐτόν. ἦλθε δὲ καὶ Λαβιηνὸς ἀπολιπὼν
Καίσαρα φίλος γεγονὼς καὶ συνεστρατευμένος ἐν

Γαλατίᾳ, καὶ Βροῦτος υἱὸς ὢν Βρούτου τοῦ περὶ Γαλατίαν σφαγέντος, ἀνὴρ μεγαλόφρων καὶ μηδέποτε Πομπήιον προσειπὼν μηδ' ἀσπασάμενος πρότερον ὡς φονέα τοῦ πατρός, τότε δ' ὡς ἐλευθεροῦντι
4 τὴν Ῥώμην ὑπέταξεν ἑαυτόν. Κικέρων δέ, καίπερ ἄλλα γεγραφὼς καὶ βεβουλευμένος, ὅμως κατῃδέσθη μὴ γενέσθαι τοῦ προκινδυνεύοντος ἀριθμοῦ τῆς πατρίδος. ἦλθε δὲ καὶ Τίδιος Σέξτιος, ἐσχατόγηρως ἀνὴρ θάτερον πεπηρωμένος σκέλος, εἰς Μακεδονίαν· ὃν τῶν ἄλλων γελώντων καὶ χλευαζόντων ὁ Πομπήιος ἰδὼν ἐξανέστη καὶ προσέδραμε, μέγα νομίζων μαρτύριον εἶναι καὶ τοὺς παρ' ἡλικίαν καὶ παρὰ δύναμιν αἱρουμένους τὸν μετ' αὐτοῦ κίνδυνον ἀντὶ
65 τῆς ἀσφαλείας. ἐπεὶ δὲ βουλῆς γενομένης καὶ γνώμην Κάτωνος εἰπόντος ἐψηφίσαντο μηδένα Ῥωμαίων ἄνευ παρατάξεως ἀναιρεῖν μηδὲ διαρπάζειν πόλιν ὑπήκοον Ῥωμαίοις, ἔτι μᾶλλον ἡ Πομπηίου μερὶς ἠγαπήθη· καὶ γὰρ οἷς μηδὲν ἦν πρᾶγμα τοῦ πολέμου πόρρω κατοικοῦσιν ἢ δι' ἀσθένειαν ἀμελουμένοις, τῷ γε βούλεσθαι συγκατετίθεντο καὶ τῷ λόγῳ συνεμάχουν ὑπὲρ τῶν δικαίων, ἡγούμενοι θεοῖς εἶναι καὶ ἀνθρώποις ἐχθρὸν ᾧ μὴ καθ' ἡδονήν ἐστι νικᾶν Πομπήιον.

2 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Καῖσαρ εὐγνώμονα παρεῖχεν ἑαυτὸν ἐν τῷ κρατεῖν, ὃς καὶ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ τοῦ Πομπηίου δυνάμεις ἑλὼν καὶ καταπολεμήσας ἀφῆκε τοὺς στρατηγούς, τοῖς δὲ στρατιώταις ἐχρῆτο. καὶ πάλιν ὑπερβαλὼν τὰς Ἄλπεις καὶ διαδραμὼν τὴν Ἰταλίαν εἰς Βρεντέσιον ἧκεν ἐν τροπαῖς ἤδη τοῦ χειμῶνος ὄν-
3 τος, καὶ διαπεράσας τὸ πέλαγος αὐτὸς μὲν εἰς Ὠρικὸν παρενέβαλεν, Ἰούβιον δὲ τὸν Πομπηίου φίλον αἰχμάλωτον ἔχων σὺν ἑαυτῷ πρὸς Πομπήιον ἀπέστειλε,

προκαλούμενος εἰς ἓν συνελθόντας ἀμφοτέρους ἡμέρᾳ τρίτῃ πάντα διαλῦσαι τὰ στρατεύματα καὶ γενομένους φίλους καὶ ὀμόσαντας ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν. ταῦτα Πομπήιος αὖθις ἐνέδραν ἡγεῖτο, καὶ 4
καταβὰς ὀξέως ἐπὶ θάλατταν κατέλαβε χωρία καὶ τόπους ἕδρας τε τοῖς πεζοῖς στρατοπέδοις ὑπεραλκεῖς ἔχοντα καὶ ναύλοχα καὶ κατάρσεις ἐπιφόρους τοῖς ἐπιφοιτῶσι διὰ θαλάττης, ὥστε πάντα πνεῖν ἄνεμον Πομπηίῳ σῖτον ἢ στρατιὰν ἢ χρήματα κομίζοντα, Καίσαρα δὲ δυσχερείαις κατὰ γῆν ὁμοῦ καὶ κατὰ θάλατταν περιεχόμενον ἐξ ἀνάγκης φιλομαχεῖν, καὶ προσβάλλοντα τοῖς ἐρύμασι καὶ προκαλούμενον 5
ἑκάστοτε τὰ μὲν πλεῖστα νικᾶν καὶ κρατεῖν τοῖς ἀκροβολισμοῖς, ἅπαξ δὲ μικροῦ συντριβῆναι καὶ τὴν στρατιὰν ἀποβαλεῖν, τοῦ Πομπηίου λαμπρῶς ἀγωνισαμένου μέχρι τροπῆς ἁπάντων καὶ φόνου δισχιλίων, βιάσασθαι δὲ καὶ συνεισπεσεῖν μὴ δυνηθέντος ἢ φοβηθέντος, ὥστ᾽ εἰπεῖν Καίσαρα πρὸς τοὺς φίλους ὅτι σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν νικῶντα εἶχον.

66 Ἐπὶ τούτῳ μέγα φρονήσαντες οἱ Πομπηίου διὰ μάχης ἔσπευδον κριθῆναι. Πομπήιος δὲ τοῖς μὲν ἔξω βασιλεῦσι καὶ στρατηγοῖς καὶ πόλεσιν ὡς νενικηκὼς ἔγραφε, τὸν δὲ τῆς μάχης κίνδυνον ὠρρώδει, τῷ χρόνῳ καὶ ταῖς ἀπορίαις καταπολεμήσειν νομίζων ἄνδρας ἀμάχους μὲν ἐν τοῖς ὅπλοις καὶ συνειθισμένους νικᾶν μετ᾽ ἀλλήλων πολὺν ἤδη χρόνον, πρὸς δὲ 2
τὴν ἄλλην στρατείαν καὶ πλάνας καὶ μεταβάσεις καὶ τάφρων ὀρύξεις καὶ τειχῶν οἰκοδομίας ἀπαγορεύοντας ὑπὸ γήρως, καὶ διὰ τοῦτο ταῖς χερσὶν ἐμφῦναι τάχιστα καὶ συμπλακῆναι σπεύδοντας. οὐ μὴν ἀλλὰ πρότερον ἁμῶς γέ πως παρῆγε πείθων τοὺς περὶ

αὐτὸν ἀτρεμεῖν ὁ Πομπήιος· ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν μάχην
ὁ Καῖσαρ ὑπὸ τῶν ἀποριῶν ἀναστὰς ἐβάδιζε δι' Ἀθα-
3 μάνων εἰς Θετταλίαν, οὐκέτι καθεκτὸν ἦν τὸ φρό-
νημα τῶν ἀνδρῶν, ἀλλὰ φεύγειν Καίσαρα βοῶντες οἱ
μὲν ἀκολουθεῖν καὶ διώκειν ἐκέλευον, οἱ δὲ διαβαί-
νειν εἰς Ἰταλίαν· οἱ δὲ θεράποντας εἰς Ῥώμην καὶ
φίλους ἔπεμπον οἰκίας προκαταληψομένους ἐγγὺς
ἀγορᾶς ὡς αὐτίκα μετιόντες ἀρχάς. ἐθελονταὶ δὲ
πολλοὶ πρὸς Κορνηλίαν ἔπλεον εἰς Λέσβον εὐαγγελι-
ζόμενοι πέρας ἔχειν τὸν πόλεμον· ἐκεῖ γὰρ αὐτὴν
4 ὑπεξέπεμψεν ὁ Πομπήιος. ἀθροισθείσης δὲ βουλῆς
Ἀφράνιος μὲν ἀπεφαίνετο γνώμην ἔχεσθαι τῆς Ἰτα-
λίας, ταύτην γὰρ εἶναι τοῦ πολέμου τὸ μέγιστον
ἆθλον, προστιθέναι δὲ τοῖς κρατοῦσιν εὐθὺς Σικε-
λίαν Σαρδόνα Κύρνον Ἰβηρίαν Γαλατίαν ἅπασαν· ἧς
τε δὴ πλεῖστος ὁ λόγος Πομπηίῳ πατρίδος ὀρεγούσης
χεῖρας ἐγγύθεν, οὐ καλῶς ἔχειν περιορᾶν προπηλα-
κιζομένην καὶ δουλεύουσαν οἰκέταις καὶ κόλαξι τυ-
5 ράννων. αὐτὸς δὲ Πομπήιος οὔτε πρὸς δόξαν ἡγεῖτο
καλὸν αὑτῷ δευτέραν φυγὴν φεύγειν Καίσαρα καὶ
διώκεσθαι, τῆς τύχης διώκειν διδούσης, οὔτε ὅσιον
ἐγκαταλιπεῖν Σκιπίωνα καὶ τοὺς περὶ τὴν Ἑλλάδα
καὶ Θετταλίαν ἄνδρας ὑπατικοὺς εὐθὺς ὑπὸ Καίσαρι
γενησομένους μετὰ χρημάτων καὶ δυνάμεων μεγά-
λων· τῆς δὲ Ῥώμης μάλιστα κήδεσθαι τὸν ἀπωτάτω
πολεμοῦντα περὶ αὐτῆς, ὅπως ἀπαθὴς κακῶν οὖσα
καὶ ἀνήκοος περιμένῃ τὸν κρατοῦντα.

67 Ταῦτα ψηφισάμενος ἐδίωκε Καίσαρα, μάχης μὲν
ἐγνωκὼς ἀπέχεσθαι, πολιορκεῖν δὲ καὶ τρίβειν ταῖς
ἀπορίαις ἐγγύθεν ἐπακολουθῶν. καὶ γὰρ ἄλλως
ταῦτα συμφέρειν ἡγεῖτο, καὶ λόγος τις εἰς αὐτὸν ἧκεν
ἐν τοῖς ἱππεῦσι φερόμενος, ὡς χρὴ τάχιστα τρεψαμέ-

νους Καίσαρα συγκαταλύειν κἀκεῖνον αὐτόν. ἔνιοι 2
δέ φασι διὰ τοῦτο καὶ Κάτωνι μηδὲν ἄξιον σπουδῆς
χρήσασθαι Πομπήιον, ἀλλὰ καὶ πορευόμενον ἐπὶ
Καίσαρα πρὸς θαλάσσῃ καταλιπεῖν ἐπὶ τῆς ἀπο-
σκευῆς, φοβηθέντα μὴ Καίσαρος ἀναιρεθέντος ἀναγ-
κάσῃ κἀκεῖνον εὐθὺς ἀποθέσθαι τὴν ἀρχήν. οὕτω
δὲ παρακολουθῶν ἀτρέμα τοῖς πολεμίοις ἐν αἰτίαις
ἦν καὶ καταβοήσεσιν ὡς οὐ Καίσαρα καταστρατηγῶν
ἀλλὰ τὴν πατρίδα καὶ τὴν βουλήν, ὅπως διὰ παντὸς
ἄρχῃ καὶ μηδέποτε παύσηται τοῖς ἀξιοῦσι τῆς οἰκου-
μένης ἄρχειν χρώμενος ὑπηρέταις καὶ δορυφόροις.
Δομέτιος δὲ αὐτὸν Ἀηνόβαρβος Ἀγαμέμνονα καλῶν 3
καὶ βασιλέα βασιλέων ἐπίφθονον ἐποίει. καὶ Φαώ-
νιος οὐχ ἧττον ἦν ἀηδὴς τῶν παρρησιαζομένων ἀκαί-
ρως ἐν τῷ σκώπτειν, "ἄνθρωποι" βοῶν, "οὐδὲ τῆτες
ἔσται τῶν ἐν Τουσκλάνῳ σύκων μεταλαβεῖν;" Λεύ-
κιος δὲ Ἀφράνιος ὁ τὰς ἐν Ἰβηρίᾳ δυνάμεις ἀποβαλὼν
ἐν αἰτίᾳ προδοσίας γεγονώς, τότε δὲ τὸν Πομπήιον
ὁρῶν φυγομαχοῦντα, θαυμάζειν ἔλεγε τοὺς κατηγο-
ροῦντας αὐτοῦ, πῶς πρὸς τὸν ἔμπορον τῶν ἐπαρχιῶν
οὐ μάχονται προελθόντες. ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα 4
πολλὰ λέγοντες ἄνδρα δόξης ἥττονα καὶ τῆς πρὸς
τοὺς φίλους αἰδοῦς τὸν Πομπήιον ἐξεβιάσαντο καὶ
συνεπεσπάσαντο ταῖς ἑαυτῶν ἐλπίσι καὶ ὁρμαῖς ἐπ-
ακολουθῆσαι, προέμενον τοὺς ἀρίστους λογισμούς,
ὅπερ οὐδὲ πλοίου κυβερνήτῃ, μήτοι γε τοσούτων
ἐθνῶν καὶ δυνάμεων αὐτοκράτορι στρατηγῷ παθεῖν
ἦν προσῆκον. ὃ δὲ τῶν μὲν ἰατρῶν τοὺς μηδέποτε 5
χαριζομένους ταῖς ἐπιθυμίαις ἐπῄνεσεν, αὐτὸς δὲ τῷ
νοσοῦντι τῆς στρατιᾶς ἐνέδωκε, δείσας ἐπὶ σωτηρίᾳ
λυπηρὸς γενέσθαι. πῶς γὰρ ἄν τις φήσειεν ὑγιαίνειν
ἐκείνους τοὺς ἄνδρας, ὧν οἱ μὲν ὑπατείας ἤδη καὶ

*στρατηγίας ἐν τῷ στρατοπέδῳ περινοστοῦντες
ἐμνῶντο, Σπινθῆρι δὲ καὶ Δομετίῳ καὶ Σκιπίωνι
περὶ τῆς Καίσαρος ἀρχιερωσύνης ἔριδες ἦσαν καὶ φι-
6 λονεικίαι καὶ δεξιώσεις; ὥσπερ αὐτοῖς Τιγράνου τοῦ
Ἀρμενίου παραστρατοπεδεύοντος ἢ τοῦ Ναβαταίων
βασιλέως, ἀλλ' οὐ Καίσαρος ἐκείνου καὶ τῆς δυνάμεως
ᾗ χιλίας μὲν ᾑρήκει πόλεις κατὰ κράτος, ἔθνη δὲ
πλείονα τριακοσίων ὑπῆκτο, Γερμανοῖς δὲ καὶ Γαλά-
ταις μεμαχημένος ἀήττητος ὅσας οὐκ ἄν τις ἀριθμή-
σαι μάχας ἑκατὸν ⟨μὲν⟩ μυριάδας αἰχμαλώτων ἔλαβεν,
ἑκατὸν δ' ἀπέκτεινε τρεψάμενος ἐκ παρατάξεως.*

*68 Ἀλλ' ὅμως ἐγκείμενοι καὶ θορυβοῦντες, ἐπεὶ κατ-
έβησαν εἰς τὸ Φαρσάλιον πεδίον, ἠνάγκασαν βουλὴν
προθεῖναι τὸν Πομπήιον, ἐν ᾗ Λαβιηνὸς ὁ τῶν ἱπ-
πέων ἄρχων πρῶτος ἀναστὰς ὤμοσε μὴ ἀναχωρήσειν
ἐκ τῆς μάχης, εἰ μὴ τρέψαιτο τοὺς πολεμίους· τὰ δὲ
2 αὐτὰ καὶ πάντες ὤμνυσαν. τῆς δὲ νυκτὸς ἔδοξε κατὰ
τοὺς ὕπνους Πομπήιος εἰς τὸ θέατρον εἰσιόντος
αὐτοῦ κροτεῖν τὸν δῆμον, αὐτὸς δὲ κοσμεῖν ἱερὸν
Ἀφροδίτης νικηφόρου πολλοῖς λαφύροις· καὶ τὰ μὲν
ἐθάρρει, τὰ δ' ὑπεθραττεν αὐτὸν ἡ ὄψις, δεδοικότα
μὴ τῷ γένει τῷ Καίσαρος εἰς Ἀφροδίτην ἀνήκοντι
δόξα καὶ λαμπρότης ἀπ' αὐτοῦ γένηται. καὶ πανικοί
3 τινες θόρυβοι διάττοντες ἐξανέστησαν αὐτόν. ἑωθι-
νῆς δὲ φυλακῆς ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος στρατοπέδου
πολλὴν ἡσυχίαν ἄγοντος ἐξέλαμψε μέγα φῶς, ἐκ δὲ
τούτου λαμπὰς ἀρθεῖσα φλογοειδὴς ἐπὶ ⟨τὸ⟩ Πομ-
πηίου κατέσκηψε· καὶ τοῦτο ἰδεῖν φησι Καῖσαρ αὐτὸς
ἐπιὼν τὰς φυλακάς. ἅμα δ' ἡμέρᾳ μέλλοντος αὐτοῦ
πρὸς Σκότουσαν ἀναζευγνύειν καὶ τὰς σκηνὰς τῶν
στρατιωτῶν καθαιρούντων καὶ προπεμπόντων ὑπο-
ζύγια καὶ θεράποντας, ἧκον οἱ σκοποὶ φράζοντες*

ὅπλα πολλὰ καθορᾶν ἐν τῷ χάρακι τῶν πολεμίων
διαφερόμενα, καὶ κίνησιν εἶναι καὶ θόρυβον ἀνδρῶν
ἐπὶ μάχην ἐξιόντων. μετὰ δὲ τούτους ἕτεροι παρῆσαν 4
εἰς τάξιν ἤδη καθίστασθαι τοὺς πρώτους λέγοντες. ὁ
μὲν οὖν Καῖσαρ εἰπὼν τὴν προσδοκωμένην ἥκειν
ἡμέραν, ἐν ᾗ πρὸς ἄνδρας, οὐ πρὸς λιμὸν οὐδὲ πενίαν
μαχοῦνται, κατὰ τάχος πρὸ τῆς σκηνῆς ἐκέλευσε προ-
θεῖναι τὸν φοινικοῦν χιτῶνα· τοῦτο γὰρ μάχης Ῥω-
μαίοις ἐστὶ σύμβολον· οἱ δὲ στρατιῶται θεασάμενοι 5
μετὰ βοῆς καὶ χαρᾶς τὰς σκηνὰς ἀφέντες ἐφέροντο
πρὸς τὰ ὅπλα, καὶ τῶν ταξιαρχῶν ἀγόντων εἰς ἣν
ἔδει τάξιν ἕκαστος ὥσπερ χορὸς ἄνευ θορύβου μεμε-
λετημένως [εἰς τάξιν] καὶ πράως καθίστατο.

Πομπήιος δὲ τὸ μὲν δεξιὸν αὐτὸς ἔχων ἔμελλεν 69
ἀνθίστασθαι πρὸς Ἀντώνιον, ἐν δὲ τῷ μέσῳ Σκι-
πίωνα τὸν πενθερὸν ἀντέταξε Καλβίνῳ Λευκίῳ, τὸ
δ' εὐώνυμον εἶχε μὲν Λεύκιος Δομέτιος, ἐρρώσθη δὲ
τῷ πλήθει τῶν ἱππέων. ἐνταῦθα γὰρ ὀλίγου δεῖν 2
ἅπαντες ἐρρύησαν ὡς Καίσαρα βιασόμενοι καὶ τὸ δέ-
κατον τάγμα διακόψοντες, οὗ πλεῖστος ἦν ὁ λόγος
ὡς μαχιμωτάτου, καὶ Καῖσαρ ἐν ἐκείνῳ ταττόμενος
εἰώθει μάχεσθαι. κατιδὼν δὲ πεφραγμένον ἵππῳ
τοσαύτῃ τῶν πολεμίων τὸ εὐώνυμον, καὶ φοβηθεὶς
τὴν λαμπρότητα τοῦ ὁπλισμοῦ, μετεπέμψατο σπεί-
ρας ἓξ ἀπὸ τῶν ἐπιταγμάτων καὶ κατέστησεν ὄπι-
σθεν τοῦ δεκάτου, κελεύσας ἡσυχίαν ἄγειν ἀδήλους 3
τοῖς πολεμίοις ὄντας, ὅταν δὲ προσελαύνωσιν οἱ ἱπ-
πεῖς, διὰ τῶν προμάχων ἐκδραμόντας μὴ προέσθαι
τοὺς ὑσσούς, ὥσπερ εἰώθασιν οἱ κράτιστοι σπεύ-
δοντες ἐπὶ τὰς ξιφουλκίας, ἀλλὰ παίειν ἄνω συντι-
τρώσκοντας ὄμματα καὶ πρόσωπα τῶν πολεμίων·
οὐ γὰρ μενεῖν τοὺς καλοὺς τούτους καὶ ἀνθηροὺς

πυρριχιστὰς διὰ τὸν ὡραϊσμόν, οὐδ' ἀντιβλέπειν
4 πρὸς τὸν σίδηρον ἐν ὀφθαλμοῖς γινόμενον. ἐν τού-
τοις μὲν οὖν ὁ Καῖσαρ ἦν· ὁ δὲ Πομπήιος ἀφ' ἵππου
τὴν παράταξιν ἐπισκοπῶν, ὡς ἑώρα τοὺς μὲν ἀντι-
πάλους μεθ' ἡσυχίας τὸν καιρὸν ἐν τάξει προσμένον-
τας, τῆς δ' ὑφ' αὑτῷ στρατιᾶς τὸ πλεῖστον οὐκ ἀτρε-
μοῦν ἀλλὰ κυμαῖνον ἀπειρίᾳ καὶ θορυβούμενον,
ἔδεισε μὴ διασπασθῇ παντάπασιν ἐν ἀρχῇ τῆς μάχης,
καὶ παράγγελμα τοῖς προτεταγμένοις ἔδωκεν ἑστῶ-
τας ἐν προβολῇ καὶ μένοντας ἀραρότως δέχεσθαι
5 τοὺς πολεμίους. ὁ δὲ Καῖσαρ αἰτιᾶται τὸ στρατήγημα
τοῦτο· τῶν τε γὰρ πληγῶν τὸν ἐξ ἐπιδρομῆς τόνον
ἀμαυρῶσαι, καὶ τὴν μάλιστα τοὺς πολλοὺς ἐν τῷ
συμφέρεσθαι τοῖς πολεμίοις πληροῦσαν ἐνθουσια-
σμοῦ καὶ φορᾶς ἀντεξόρμησιν, ἅμα κραυγῇ καὶ
δρόμῳ τὸν θυμὸν αὔξουσαν, ἀφελόντα πῆξαι καὶ
καταψῦξαι τοὺς ἄνδρας. ἦσαν δ' οἱ μὲν μετὰ Καίσα-
ρος δισχίλιοι πρὸς δισμυρίοις, οἱ δὲ μετὰ Πομπηίου
βραχεῖ πλείονες ἢ διπλάσιοι τούτων.

70 Ἤδη δὲ συνθήματος διδομένου παρ' ἀμφοτέρων
καὶ τῆς σάλπιγγος ἀρχομένης ἐγκελεύεσθαι πρὸς τὴν
σύστασιν, τῶν μὲν πολλῶν ἕκαστος ἐσκόπει τὸ καθ'
αὑτόν, ὀλίγοι δὲ Ῥωμαίων οἱ βέλτιστοι καί τινες Ἑλ-
λήνων παρόντες ἔξω τῆς μάχης, ὡς ἐγγὺς ἦν τὸ δει-
νόν, ἐλογίζοντο τὴν πλεονεξίαν καὶ φιλονεικίαν,
2 ὅποι φέρουσα τὴν ἡγεμονίαν ἐξέθηκεν. ὅπλα γὰρ
συγγενικὰ καὶ τάξεις ἀδελφαὶ καὶ κοινὰ σημεῖα καὶ
μιᾶς πόλεως εὐανδρία τοσαύτη καὶ δύναμις αὐτὴ
πρὸς ἑαυτὴν συνέπιπτεν, ἐπιδεικνυμένη τὴν ἀνθρω-
πίνην φύσιν, ὡς ἐν πάθει γενομένη τυφλόν ἐστι καὶ
μανιῶδες. ἦν μὲν γὰρ ἤδη καθ' ἡσυχίαν χρῄζουσιν
ἄρχειν καὶ ἀπολαύειν τῶν κατειργασμένων τὸ πλεῖ-

στον καὶ κράτιστον ἀρετῇ γῆς καὶ θαλάσσης ὑπήκοον,
ἣν δ' ἔτι τροπαίων καὶ θριάμβων ἔρωτι βουλομένους
χαρίζεσθαι καὶ διψῶντας ἐμπίπλασθαι Παρθικῶν
πολέμων ἢ Γερμανικῶν. πολὺ δὲ καὶ Σκυθία λειπό- 3
μενον ἔργον καὶ Ἰνδοί, καὶ πρόφασις οὐκ ἄδοξος ἐπὶ
ταῦτα τῆς πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὰ βαρβαρικά. τίς δ'
ἂν ἢ Σκυθῶν ἵππος ἢ τοξεύματα Πάρθων ἢ πλοῦτος
Ἰνδῶν ἐπέσχε μυριάδας ἑπτὰ Ῥωμαίων ἐν ὅπλοις
ἐπερχομένας Πομπηίου καὶ Καίσαρος ἡγουμένων, ὧν
ὄνομα πολὺ πρότερον ἤκουσαν ἢ τὸ Ῥωμαίων; οὕ-
τως ἄμικτα καὶ ποικίλα καὶ θηριώδη φῦλα νικῶντες
ἐπῆλθον. τότε δ' ἀλλήλοις μαχούμενοι συνῄεσαν, 4
οὐδὲ τὴν δόξαν αὑτῶν, δι' ἣν τῆς πατρίδος ἠφείδουν,
οἰκτείραντες, ἄχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀνικήτων προσ-
αγορευομένων. ἡ μὲν γὰρ γενομένη συγγένεια καὶ τὰ
Ἰουλίας φίλτρα καὶ γάμος ἐκεῖνος εὐθὺς ἦν ἀπατηλὰ
καὶ ὕποπτα κοινωνίας ἐπὶ χρείᾳ συνισταμένης ὁμη-
ρεύματα, φιλίας δ' ἀληθινῆς οὐ μετέσχεν.

Ὡς δ' οὖν τὸ Φαρσάλιον πεδίον ἀνδρῶν καὶ ἵπ- 71
πων καὶ ὅπλων ἀνεπέπληστο καὶ μάχης ἤρθη παρ'
ἀμφοτέρων σημεῖα, πρῶτος ἐκ τῆς Καίσαρος φάλαγ-
γος ἐξέδραμε Γάιος Κρασσιανός, ἀνδρῶν ἑκατὸν εἴ-
κοσι λοχαγῶν, μεγάλην ἀποδιδοὺς ὑπόσχεσιν Καί-
σαρι. πρῶτον γὰρ αὐτὸν ἐξιὼν τοῦ χάρακος εἶδε, καὶ 2
προσαγορεύσας ἤρετο πῶς φρονοίη περὶ τῆς μάχης.
ὁ δὲ τὴν δεξιὰν προτείνας ἀνεβόησε "νικήσεις λαμ-
πρῶς ὦ Καῖσαρ, ἐμὲ δ' ἢ ζῶντα τήμερον ἢ νεκρὸν
ἐπαινέσεις." τούτων τῶν λόγων μεμνημένος ἐξώρ-
μησε καὶ συνεπεσπάσατο πολλοὺς καὶ προσέβαλε
κατὰ μέσους τοὺς πολεμίους· γενομένου δὲ τοῦ ἀγῶ- 3
νος εὐθὺς ἐν ξίφεσι καὶ πολλῶν φονευομένων, βια-
ζόμενον πρόσω καὶ διακόπτοντα τοὺς πρώτους ὑπο-

στάς τις ὠθεῖ διὰ τοῦ στόματος τὸ ξίφος, ὥστε τὴν
αἰχμὴν περάσασαν ἀνασχεῖν κατὰ τὸ ἰνίον. πεσόντος
δὲ τοῦ Κρασσιανοῦ κατὰ τοῦτο μὲν ἦν ἰσόρροπος ἡ
μάχη, τὸ δὲ δεξιὸν ὁ Πομπήιος οὐ ταχέως ἐπῆγεν,
ἀλλὰ παπταίνων ἐπὶ θάτερα καὶ τὸ τῶν ἱππέων ἀνα-
4 μένων ἔργον ἐνδιέτριβεν. ἤδη δ' ἐκεῖνοι τοὺς οὐλα-
μοὺς ἀνῆγον ὡς κυκλωσόμενοι τὸν Καίσαρα, καὶ τοὺς
προτεταγμένους ἱππεῖς ὀλίγους ὄντας ἐμβαλοῦντες
εἰς τὴν φάλαγγα. Καίσαρος δὲ σημεῖον ἄραντος οἱ
μὲν ἱππεῖς ἐξανεχώρησαν, αἱ δ' ἐπιτεταγμέναι σπεῖ-
ραι πρὸς τὴν κύκλωσιν ἐκδραμοῦσαι, τρισχίλιοι ἄν-
δρες, ὑπαντιάζουσι τοὺς πολεμίους, καὶ παριστάμε-
νοι καθ' ἵππων, ὡς ἐδιδάχθησαν, ὑψηλοῖς ἐχρῶντο
5 τοῖς ὑσσοῖς, ἐφιέμενοι τῶν προσώπων. οἱ δ', ἅτε
μάχης πάσης ἄπειροι, τοιαύτην δὲ μὴ προσδοκήσαν-
τες μηδὲ προμαθόντες, οὐκ ἐτόλμων οὐδ' ἠνείχοντο
τὰς πληγὰς ἐν ὄμμασι καὶ στόμασιν οὔσας, ἀλλ' ἀπο-
στρεφόμενοι καὶ προϊσχόμενοι τῶν ὄψεων τὰς χεῖρας
ἀκλεῶς ἐτράποντο. φευγόντων δὲ τούτων ἀμελήσαντες
οἱ Καίσαρος ἐχώρουν ἐπὶ τοὺς πεζούς, ᾗ μάλιστα τῶν
ἱππέων τὸ κέρας ἐψιλωμένον περιδρομὴν ἐδίδου καὶ
6 κύκλωσιν. ἅμα δὲ τούτων ἐκ πλαγίου προσπεσόντων
καὶ κατὰ στόμα τοῦ δεκάτου προσμίξαντος οὐχ ὑπέμει-
ναν οὐδὲ συνέστησαν, ὁρῶντες ἐν ᾧ κυκλώσεσθαι τοὺς
πολεμίους ἤλπιζον αὐτοὺς τοῦτο πάσχοντας.

72 Τραπομένων δὲ τούτων ὡς κατεῖδε τὸν κονιορτὸν
ὁ Πομπήιος καὶ τὸ περὶ τοὺς ἱππέας πάθος εἴκασεν,
ᾧ μὲν ἐχρήσατο λογισμῷ χαλεπὸν εἰπεῖν, μάλιστα δ'
ὅμοιος παράφρονι καὶ παραπλῆγι τὴν διάνοιαν, καὶ
μηδ' ὅτι Μάγνος ἐστὶ Πομπήιος ἐννοοῦντι, μηδένα
προσειπὼν ἀπῄει βάδην εἰς τὸν χάρακα, πάνυ τοῖς
ἔπεσι πρέπων ἐκείνοις

Ζεὺς δὲ πατὴρ Αἴανθ' ὑψίζυγος ἐν φόβον ὦρσεν· 2
στῆ δὲ ταφών, ὄπιθεν δὲ σάκος βάλεν ἑπταβόειον,
τρέσσε δὲ παπτήνας ἐφ' ὁμίλου.

τοιοῦτος εἰς τὴν σκηνὴν παρελθὼν ἄφθογγος καθῆστο, μέχρι οὗ τοῖς φεύγουσι πολλοὶ διώκοντες συνεισέπιπτον· τότε δὲ φωνὴν μίαν ἀφεὶς ταύτην "οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὴν παρεμβολήν;" ἄλλο δὲ μηδὲν εἰπών, ἀναστὰς καὶ λαβὼν ἐσθῆτα τῇ παρούσῃ τύχῃ πρέπουσαν ὑπεξῆλθεν. ἔφυγε δὲ καὶ τὰ λοιπὰ τάγματα, 3
καὶ φόνος ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολὺς ἐγένετο σκηνοφυλάκων καὶ θεραπόντων· στρατιώτας δὲ μόνους ἑξακισχιλίους πεσεῖν φησὶν Ἀσίνιος Πωλίων, μεμαχημένος ἐκείνην τὴν μάχην μετὰ Καίσαρος. αἱροῦντες 4
δὲ τὸ στρατόπεδον ἐθεῶντο τὴν ἄνοιαν καὶ κουφότητα τῶν πολεμίων· πᾶσα γὰρ σκηνὴ μυρσίναις κατέστεπτο καὶ στρωμναῖς ἀνθιναῖς ἤσκητο καὶ τραπέζαις ἐκπωμάτων μεσταῖς, καὶ κρατῆρες οἴνου προὔκειντο, καὶ παρασκευὴ καὶ κόσμος ἦν τεθυκότων καὶ πανηγυριζόντων μᾶλλον ἢ πρὸς μάχην ἐξοπλιζομένων. οὕτω ταῖς ἐλπίσι διεφθαρμένοι καὶ γέμοντες ἀνοήτου θράσους ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐχώρουν.

Πομπήιος δὲ μικρὸν ἔξω τοῦ χάρακος προελθὼν 73
τὸν μὲν ἵππον ἀφῆκεν, ὀλίγων δὲ κομιδῇ περὶ αὐτὸν ὄντων, ὡς οὐδεὶς ἐδίωκεν, ἀπῄει καθ' ἡσυχίαν, ἐν διαλογισμοῖς ὢν οἵους εἰκὸς λαμβάνειν ἄνθρωπον ἔτη τέτταρα καὶ τριάκοντα νικᾶν καὶ κρατεῖν ἁπάντων εἰθισμένον, ἥττης δὲ καὶ φυγῆς τότε πρῶτον ἐν γήρᾳ λαμβάνοντα πεῖραν, ἐννοούμενον δ' ἐξ ὅσων ἀγώνων καὶ πολέμων ηὐξημένην ἀποβαλὼν ὥρᾳ μιᾷ δόξαν καὶ δύναμιν, [ἣ] πρὸ μικροῦ τοσούτοις ὅπλοις 2
καὶ ἵπποις καὶ στόλοις δορυφορούμενος ἀπέρχεται μικρὸς οὕτω γεγονὼς καὶ συνεσταλμένος ὥστε λαν-

θάνειν ζητοῦντας τοὺς πολεμίους. παραμειψάμενος
δὲ Λάρισαν ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὰ Τέμπη, καταβαλὼν
ἑαυτὸν ἐπὶ στόμα διψηκὼς ἔπινε τοῦ ποταμοῦ, καὶ
πάλιν ἀναστὰς ἐβάδιζε διὰ τῶν Τεμπῶν, ἄχρι οὗ
3 κατῆλθεν ἐπὶ θάλατταν. ἐκεῖ δὲ τῆς νυκτὸς τὸ λοι-
πὸν ἀναπαυσάμενος ἐν καλυβίῳ τινὶ σαγηνέων, καὶ
περὶ τὸν ὄρθρον ἐπιβὰς ποταμίου πλοίου, καὶ τῶν
ἑπομένων τοὺς ἐλευθέρους ἀναλαβών, τοὺς δὲ θερά-
ποντας ἀπιέναι πρὸς Καίσαρα κελεύσας καὶ μὴ δε-
διέναι, παρὰ γῆν κομιζόμενος εἶδεν εὐμεγέθη φορ-
τηγὸν ἀνάγεσθαι μέλλουσαν, ἧς ἐναυκλήρει Ῥωμαῖος
ἀνὴρ οὐ πάνυ Πομπηίῳ συνήθης, γινώσκων δὲ τὴν
4 ὄψιν αὐτοῦ· Πετίκιος ἐπεκαλεῖτο. τούτῳ συνεβεβή-
κει τῆς παρῳχημένης νυκτὸς ἰδεῖν κατὰ τοὺς ὕπνους
Πομπήιον, οὐχ ὃν ἑωράκει πολλάκις, ἀλλὰ ταπεινὸν
καὶ κατηφῆ προσδιαλεγόμενον αὐτῷ. καὶ ταῦτα τοῖς
συμπλέουσιν ἐτύγχανε διηγούμενος, ὡς δὴ φιλεῖ περὶ
πραγμάτων τηλικούτων λόγον ἔχειν ἀνθρώπους σχο-
5 λὴν ἄγοντας. ἐξαίφνης δέ τις τῶν ναυτῶν ἔφρασε
κατιδὼν ὅτι πλοῖον ποτάμιον ἀπὸ τῆς γῆς ἐρέσσεται
καὶ κατασείουσί τινες ἄνθρωποι τὰ ἱμάτια καὶ τὰς
χεῖρας ὀρέγουσι πρὸς αὐτούς. ἐπιστήσας οὖν ὁ Πετί-
κιος εὐθὺς ἔγνω τὸν Πομπήιον οἷον ὄναρ εἶδε, καὶ
πληξάμενος τὴν κεφαλὴν ἐκέλευσε τοὺς ναύτας τὸ
ἐφόλκιον παραβαλεῖν, καὶ τὴν δεξιὰν ἐξέτεινε καὶ
προσεκάλει τὸν Πομπήιον, ἤδη συμφρονῶν τῷ σχή-
6 ματι τὴν τύχην καὶ μεταβολὴν τοῦ ἀνδρός. ὅθεν οὔτε
παράκλησιν ἀναμείνας οὔτε λόγον, ἀλλ' ἀναλαβὼν
ὅσους ἐκέλευσε μετ' αὐτοῦ (Λέντουλοι δ' ἦσαν ἀμφό-
τεροι καὶ Φαώνιος) ἀνήχθη. καὶ μικρὸν ὕστερον
ἰδόντες ἀπὸ γῆς ἁμιλλώμενον Δηιόταρον τὸν βασιλέα
προσαναλαμβάνουσιν. ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν δείπνου καὶ

παρεσκεύασεν ὁ ναύκληρος ἐκ τῶν παρόντων, ἰδὼν ὁ
Φαώνιος οἰκετῶν ἀπορίᾳ τὸν Πομπήιον ἀρχόμενον
αὐτὸν ὑπολύειν προσέδραμε καὶ ὑπέλυσε καὶ συν-
ήλειψε. καὶ τὸ λοιπὸν ἐκ τούτου περιέπων καὶ θερα- 7
πεύων ὅσα δεσπότας δοῦλοι, μέχρι νίψεως ποδῶν
καὶ δείπνου παρασκευῆς, διετέλεσεν, ὥστε τὴν ἐλευ-
θεριότητα τῆς ὑπουργίας ἐκείνης θεασάμενον ⟨ἄν⟩
τινα καὶ τὸ ἀφελὲς καὶ ἄπλαστον εἰπεῖν "φεῦ τοῖσι
γενναίοισιν ὡς ἅπαν καλόν."

Οὕτω δὲ παραπλεύσας ἐπ' Ἀμφιπόλεως ἐκεῖθεν 74
εἰς Μιτυλήνην ἐπεραιοῦτο, βουλόμενος τὴν Κορνη-
λίαν ἀναλαβεῖν καὶ τὸν υἱόν. ἐπεὶ δὲ προσέσχε τῇ
νήσῳ κατ' αἰγιαλόν, ἔπεμψεν εἰς πόλιν ἄγγελον, οὐχ
ὡς ἡ Κορνηλία προσεδόκα τοῖς πρὸς χάριν ἀπαγγελ-
λομένοις καὶ γραφομένοις, ἐλπίζουσα τοῦ πολέμου
κεκριμένου περὶ Δυρράχιον ἔτι λοιπὸν ἔργον εἶναι
Πομπηίῳ τὴν Καίσαρος δίωξιν. ἐν τούτοις οὖσαν 2
αὐτὴν καταλαβὼν ὁ ἄγγελος ἀσπάσασθαι μὲν οὐχ
ὑπέμεινε, τὰ δὲ πλεῖστα καὶ μέγιστα τῶν κακῶν τοῖς
δάκρυσι μᾶλλον ἢ τῇ φωνῇ φράσας σπεύδειν ἐκέλευ-
σεν, εἰ βούλεταί πως Πομπήιον ἰδεῖν ἐπὶ νεὼς μιᾶς
καὶ ἀλλοτρίας. ἡ δ' ἀκούσασα προήκατο μὲν αὑτὴν
χαμᾶζε καὶ πολὺν χρόνον ἔκφρων καὶ ἄναυδος ἔκειτο,
μόλις δέ πως ἔμφρων γενομένη καὶ συννοήσασα τὸν
καιρὸν οὐκ ὄντα θρήνων καὶ δακρύων ἐξέδραμε διὰ
τῆς πόλεως ἐπὶ θάλατταν. ἀπαντήσαντος δὲ τοῦ 3
Πομπηίου καὶ δεξαμένου ταῖς ἀγκάλαις αὐτὴν ὑπερ-
ειπομένην καὶ περιπίπτουσαν "ὁρῶ σε" εἶπεν,
"ἄνερ, οὐ τῆς σῆς τύχης ἔργον ἀλλὰ τῆς ἐμῆς, προσ-
ερριμμένον ἑνὶ σκάφει τὸν πρὸ τῶν Κορνηλίας
γάμων πεντακοσίαις ναυσὶ ταύτην περιπλεύσαντα
τὴν θάλασσαν. τί μ' ἦλθες ἰδεῖν καὶ οὐκ ἀπέλιπες

τῷ βαρεῖ δαίμονι τὴν καὶ σὲ δυστυχίας ἀναπλήσασαν
τοσαύτης; ὡς εὐτυχὴς μὲν ἂν ἤμην γυνὴ πρὸ τοῦ
Πόπλιον ἐν Πάρθοις ἀκοῦσαι τὸν παρθένιον ἄνδρα
κείμενον ἀποθανοῦσα, σώφρων δὲ μετ᾽ ἐκεῖνον,
ὥσπερ ὥρμησα, τὸν ἐμαυτῆς προεμένη βίον· ἐσωζό-
μην δ᾽ ἄρα καὶ Πομπηίῳ Μάγνῳ συμφορὰ γενέσθαι."
75 ταῦτ᾽ εἰπεῖν τὴν Κορνηλίαν λέγουσι, τὸν δὲ Πομπήιον
ἀποκρίνασθαι "μίαν ἄρα, Κορνηλία, τύχην ᾔδεις
τὴν ἀμείνονα, ἣ καὶ σὲ ἴσως ἐξηπάτησεν, ὅτι μοι
χρόνον πλείονα τοῦ συνήθους παρέμεινεν. ἀλλὰ καὶ
ταῦτα δεῖ φέρειν γενομένους ἀνθρώπους, καὶ τῆς
τύχης ἔτι πειρατέον· οὐ γὰρ ἀνέλπιστον ἐκ τούτων
ἀναλαβεῖν ἐκεῖνα τὸν ἐξ ἐκείνων ἐν τούτοις γενόμε-
2 νον." ἡ μὲν οὖν γυνὴ μετεπέμπετο χρήματα καὶ
θεράποντας ἐκ πόλεως, τῶν δὲ Μιτυληναίων τὸν
Πομπήιον ἀσπασαμένων καὶ παρακαλούντων εἰσελ-
θεῖν εἰς τὴν πόλιν οὐκ ἠθέλησεν, ἀλλὰ κἀκείνους
ἐκέλευσε τῷ κρατοῦντι πείθεσθαι καὶ θαρρεῖν·
3 εὐγνώμονα γὰρ εἶναι Καίσαρα καὶ χρηστόν. αὐτὸς δὲ
πρὸς Κράτιππον τραπόμενος τὸν φιλόσοφον (κατ-
έβη γὰρ ἐκ τῆς πόλεως ὀψόμενος αὐτόν) ἐμέμψατο
καὶ συνδιηπόρησε βραχέα περὶ τῆς προνοίας, ὑπο-
κατακλινομένου τοῦ Κρατίππου καὶ παράγοντος αὐ-
τὸν ἐπὶ τὰς ἀμείνονας ἐλπίδας, ὅπως μὴ λυπηρὸς
4 μηδ᾽ ἄκαιρος ἀντιλέγων εἴη, ἐπεὶ τὸ μὲν ἐρέσθαι τὸν
Πομπήιον ἦν ὑπὲρ τῆς προνοίας, τὸν δ᾽ ἀποφαίνε-
σθαι ὅτι τοῖς πράγμασιν ἤδη μοναρχίας ἔδει διὰ τὴν
κακοπολιτείαν, ἐρέσθαι δέ "πῶς, ὦ Πομπήιε, καὶ
τίνι τεκμηρίῳ πεισθῶμεν ὅτι βέλτιον ἂν σὺ τῇ τύχῃ
Καίσαρος ἐχρήσω κρατήσας;"
76 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐατέον ὥσπερ ἔχει τὰ τῶν θεῶν·
ἀναλαβὼν δὲ τὴν γυναῖκα καὶ τοὺς φίλους ἐκομίζετο,

προσίσχων ὅρμοις ἀναγκαίοις ὕδωρ ἢ ἀγορὰν ἔχουσιν. εἰς δὲ πόλιν εἰσῆλθε πρώτην Ἀττάλειαν τῆς Παμφυλίας. ἐνταῦθα δ' αὐτῷ καὶ τριήρεις τινὲς ἀπήντησαν ἐκ Κιλικίας καὶ στρατιῶται συνελέγοντο καὶ τῶν συγκλητικῶν πάλιν ἑξήκοντα περὶ αὐτὸν ἦσαν. ἀκούων δὲ καὶ τὸ ναυτικὸν ἔτι συνεστάναι καὶ Κά- 2
τωνα πολλοὺς στρατιώτας ἀνειληφότα περαιοῦν εἰς Λιβύην ὠδύρετο πρὸς τοὺς φίλους, καταμεμφόμενος ἑαυτὸν ἐκβιασθέντα τῷ πεζῷ συμβαλεῖν, τῇ δὲ κρείττονι ἀδηρίτως δυνάμει πρὸς μηδὲν ἀποχρήσασθαι μηδὲ περιορμίσαι τὸ ναυτικόν, ὅπου κατὰ γῆν σφαλεὶς εὐθὺς ἂν εἶχεν ἀντίπαλον ἐκ θαλάττης παρεστῶσαν ἀλκὴν καὶ δύναμιν τοσαύτην. οὐδὲν γὰρ ἁμάρ- 3
τημα Πομπηίου μεῖζον οὐδὲ δεινότερον στρατήγημα Καίσαρος ἢ τὸ τὴν μάχην μακρὰν ἀποσπάσασθαι τῆς ναυτικῆς βοηθείας. οὐ μὴν ἀλλ' ἐκ τῶν παρόντων κρίνειν τι καὶ πράττειν ἀναγκαζόμενος ἐπὶ τὰς πόλεις περιέπεμπε· τὰς δ' αὐτὸς περιπλέων ᾔτει χρήματα καὶ ναῦς ἐπλήρου. τὴν δ' ὀξύτητα τοῦ πολεμίου καὶ τὸ τάχος δεδοικώς, μὴ προαναρπάσῃ τῆς παρασκευῆς αὐτὸν ἐπελθών, ἐσκόπει καταφυγὴν ἐπὶ τῷ παρόντι καὶ ἀναχώρησιν. ἐπαρχία μὲν οὖν οὐδεμία 4
φύξιμος ἐφαίνετο βουλευομένοις αὐτοῖς, τῶν δὲ βασιλειῶν αὐτὸς μὲν ἀπέφαινε τὴν Πάρθων ἱκανωτάτην οὖσαν ἔν τε τῷ παρόντι δέξασθαι καὶ περιβαλεῖν σφᾶς ἀσθενεῖς ὄντας, αὖθίς τε ῥῶσαι καὶ προπέμψαι μετὰ πλείστης δυνάμεως· τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν εἰς Λι- 5
βύην καὶ Ἰόβαν ἔτρεπον τὴν γνώμην, Θεοφάνει δὲ τῷ Λεσβίῳ μανικὸν ἐδόκει τριῶν ἡμερῶν πλοῦν ἀπέχουσαν Αἴγυπτον ἀπολιπόντα καὶ Πτολεμαῖον, ἡλικίαν μὲν ἀντίπαιδα φιλίας δὲ καὶ χάριτος πατρῴας ὑπόχρεων, Πάρθοις ὑποβαλεῖν ἑαυτόν, ἀπιστοτάτῳ γέ-

νει, καὶ Ῥωμαίῳ μὲν ἀνδρὶ κηδεστῇ γενομένῳ τὰ δεύτερα λέγοντα πρῶτον εἶναι τῶν ἄλλων μὴ θέλειν
6 μηδὲ πειρᾶσθαι τῆς ἐκείνου μετριότητος, Ἀρσάκην δὲ ποιεῖσθαι κύριον ἑαυτοῦ τὸν μηδὲ Κράσσου δυνηθέντα ζῶντος, καὶ γυναῖκα νέαν οἴκου τοῦ Σκιπίωνος εἰς βαρβάρους κομίζειν ὕβρει καὶ ἀκολασίᾳ τὴν ἐξουσίαν μετροῦντας, ἥ, κἂν μὴ πάθῃ, δόξῃ δὲ παθεῖν, δεινόν ἐστιν ἐπὶ τοῖς ποιῆσαι δυναμένοις γενομένῃ. τοῦτο μόνον, ὥς φασιν, ἀπέτρεψε τῆς ἐπὶ τὸν Εὐφράτην ὁδοῦ Πομπήιον, εἰ δή τις ἔτι Πομπηίου λογισμὸς ἀλλ' οὐχὶ δαίμων ἐκείνην ὑφηγεῖτο τὴν ὁδόν.

77 Ὡς δ' οὖν ἐνίκα φεύγειν εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἀναχθεὶς ἀπὸ Κύπρου Σελευκίδι τριήρει μετὰ τῆς γυναικός (τῶν δ' ἄλλων οἱ μὲν ἐν μακραῖς ὁμοίως ναυσὶν οἱ δ' ἐν ὁλκάσιν ἅμα συμπαρέπλεον) τὸ μὲν πέλαγος διεπέρασεν ἀσφαλῶς, πυθόμενος δὲ τὸν Πτολεμαῖον ἐν Πηλουσίῳ καθῆσθαι μετὰ στρατιᾶς, πολεμοῦντα πρὸς τὴν ἀδελφήν, ἐκεῖ κατέσχε, προπέμψας τὸν φρά-
2 σοντα τῷ βασιλεῖ καὶ δεησόμενον. ὁ μὲν οὖν Πτολεμαῖος ἦν κομιδῇ νέος, ὁ δὲ πάντα διέπων τὰ πράγματα Ποθεινὸς ἤθροισε βουλὴν τῶν δυνατωτάτων (ἐδύναντο δὲ μέγιστον οὓς ἐκεῖνος ἐβούλετο) καὶ λέγειν ἐκέλευσεν ἣν ἔχει γνώμην ἕκαστος. ἦν οὖν δεινὸν περὶ Πομπηίου Μάγνου βουλεύεσθαι Ποθεινὸν τὸν εὐνοῦχον καὶ Θεόδοτον τὸν Χῖον, ἐπὶ μισθῷ ῥητορικῶν λόγων διδάσκαλον ἀνειλημμένον, καὶ τὸν Αἰγύπτιον Ἀχιλλᾶν· κορυφαιότατοι γὰρ ἦσαν ἐν κατευνασταῖς καὶ τιθηνοῖς τοῖς ἄλλοις οὗτοι σύμβουλοι.
3 καὶ τοιούτου δικαστηρίου ψῆφον Πομπήιος ἐπ' ἀγκυρῶν πρόσω τῆς χώρας ἀποσαλεύων περιέμενεν, ὃν Καίσαρι σωτηρίας χάριν οὐκ ἦν ἄξιον ὀφείλειν. τῶν μὲν οὖν ἄλλων τοσοῦτον αἱ γνῶμαι διέστησαν ὅσον

οἱ μὲν ἀπελαύνειν ἐκέλευον οἱ δὲ καλεῖν καὶ δέχεσθαι
τὸν ἄνδρα· Θεόδοτος δὲ δεινότητα λόγου καὶ ῥητο- 4
ρείαν ἐπιδεικνύμενος οὐδέτερον ἀπέφηνεν ἀσφαλές,
ἀλλὰ δεξαμένους μὲν ἕξειν Καίσαρα πολέμιον καὶ δε-
σπότην Πομπήιον, ἀπωσαμένους δὲ καὶ Πομπηίῳ
τῆς ἐκβολῆς ὑπαιτίους ἔσεσθαι καὶ Καίσαρι τῆς δι-
ώξεως· κράτιστον οὖν εἶναι μεταπεμψαμένους ἀν-
ελεῖν τὸν ἄνδρα· καὶ γὰρ ἐκείνῳ χαριεῖσθαι καὶ τοῦ-
τον οὐ φοβήσεσθαι. προσεπεῖπε δὲ διαμειδιάσας, ὥς
φασιν, ὅτι νεκρὸς οὐ δάκνει.

Ταῦτα κυρώσαντες ἐπ' Ἀχιλλᾷ ποιοῦνται τὴν πρᾶ- 78
ξιν. ὁ δὲ Σεπτίμιόν τινα πάλαι γεγονότα Πομπηίου
ταξίαρχον παραλαβών, καὶ Σάλβιον ἕτερον ἑκατον-
τάρχην καὶ τρεῖς ἢ τέτταρας ὑπηρέτας, ἀνήχθη πρὸς
τὴν Πομπηίου ναῦν. ἔτυχον δὲ πάντες εἰς αὐτὴν οἱ
δοκιμώτατοι τῶν συμπλεόντων ἐμβεβηκότες, ὅπως
εἰδεῖεν τὸ πραττόμενον. ὡς οὖν εἶδον οὐ βασιλικὴν 2
οὐδὲ λαμπρὰν οὐδὲ ταῖς Θεοφάνους ἐλπίσιν ὁμοίαν
ὑποδοχήν, ἀλλ' ἐπὶ μιᾶς ἁλιάδος προσπλέοντας ὀλί-
γους ἀνθρώπους, ὑπείδοντο τὴν ὀλιγωρίαν καὶ τῷ
Πομπηίῳ παρῄνουν εἰς πέλαγος ἀνακρούεσθαι τὴν
ναῦν, ἕως ἔξω βέλους εἰσίν. ἐν τούτῳ δὲ πελαζούσης
τῆς ἁλιάδος φθάσας ὁ Σεπτίμιος ἐξανέστη καὶ ῥωμαϊ-
στὶ τὸν Πομπήιον αὐτοκράτορα προσηγόρευσεν. ὁ δ' 3
Ἀχιλλᾶς ἀσπασάμενος αὐτὸν ἑλληνιστὶ παρεκάλει
μετελθεῖν εἰς τὴν ἁλιάδα· τέναγος γὰρ εἶναι πολύ,
καὶ βάθος οὐκ ἔχειν πλόιμον τριήρει τὴν θάλατταν
ὑπόψαμμον οὖσαν. ἅμα δὲ καὶ ναῦς τινὲς ἑωρῶντο
τῶν βασιλικῶν πληρούμεναι καὶ τὸν αἰγιαλὸν ὁπλῖ-
ται κατεῖχον, ὥστ' ἄφυκτα καὶ μεταβαλλομένοις ἐφαί-
νετο, καὶ προσῆν τὸ διδόναι τοῖς φονεῦσι τὴν ἀπι-
στίαν αὐτὴν τῆς ἀδικίας ἀπολογίαν. ἀσπασάμενος 4

οὖν τὴν Κορνηλίαν προαποθρηνοῦσαν αὐτοῦ τὸ τέλος, καὶ δύο ἑκατοντάρχας προεμβῆναι κελεύσας καὶ τῶν ἀπελευθέρων ἕνα Φίλιππον καὶ θεράποντα Σκύθην ὄνομα, δεξιουμένων αὐτὸν ἤδη τῶν περὶ τὸν Ἀχιλλᾶν ἐκ τῆς ἁλιάδος, μεταστραφεὶς πρὸς τὴν γυναῖκα καὶ τὸν υἱὸν εἶπε Σοφοκλέους ἰαμβεῖα "ὅστις δὲ πρὸς τύραννον ἐμπορεύεται, κείνου 'στὶ δοῦλος,
79 κἂν ἐλεύθερος μόλῃ." ταῦτα δ' ἔσχατα πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ φθεγξάμενος ἐνέβη. καὶ συχνοῦ διαστήματος ὄντος ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τῆς τριήρους, ὡς οὐδεὶς παρὰ τῶν συμπλεόντων ἐγίνετο λόγος φιλάνθρωπος πρὸς αὐτόν, ἀποβλέψας εἰς τὸν Σεπτίμιον "οὐ δή πού σε" εἶπεν "ἐγὼ γεγονότα συστρατιώτην ἐμὸν ἀμφι-
2 γνοῶ;" κἀκεῖνος ἐπένευσε τῇ κεφαλῇ μόνον, οὐδὲν προσειπὼν οὐδὲ φιλοφρονηθείς. πολλῆς οὖν πάλιν οὔσης σιωπῆς ὁ Πομπήιος ἔχων ἐν βιβλίῳ μικρῷ γεγραμμένον ὑπ' αὐτοῦ λόγον Ἑλληνικόν, ᾧ παρεσκεύαστο χρῆσθαι πρὸς τὸν Πτολεμαῖον, ἀνεγίνω-
3 σκεν. ὡς δὲ τῇ γῇ προσεπέλαζον, ἡ μὲν Κορνηλία μετὰ τῶν φίλων ἐκ τῆς τριήρους περιπαθὴς οὖσα τὸ μέλλον ἀπεσκοπεῖτο καὶ θαρρεῖν ἤρχετο, πολλοὺς ὁρῶσα πρὸς τὴν ἀπόβασιν τῶν βασιλικῶν οἷον ἐπὶ τιμῇ καὶ δεξιώσει συνερχομένους· ἐν τούτῳ δὲ τὸν Πομπήιον τῆς τοῦ Φιλίππου λαμβανόμενον χειρός, ὅπως ῥᾷον ἐξανασταίη, Σεπτίμιος ὄπισθεν τῷ ξίφει διελαύνει πρῶτος, εἶτα Σάλβιος μετ' ἐκεῖνον, εἶτ'
4 Ἀχιλλᾶς ἐσπάσαντο τὰς μαχαίρας. ὁ δὲ ταῖς χερσὶν ἀμφοτέραις τὴν τήβεννον ἐφελκυσάμενος κατὰ τοῦ προσώπου, μηδὲν εἰπὼν ἀνάξιον ἑαυτοῦ μηδὲ ποιήσας, ἀλλὰ στενάξας μόνον ἐνεκαρτέρησε ταῖς πληγαῖς, ἑξήκοντα μὲν ἑνὸς δέοντα βεβιωκὼς ἔτη, μιᾷ δ' ὕστερον ἡμέρᾳ τῆς γενεθλίου τελευτήσας τὸν βίον.

Οἱ δ' ἀπὸ τῶν νεῶν ὡς ἐθεάσαντο τὸν φόνον, οἰμω- 80
γὴν ἐξάκουστον ἄχρι τῆς γῆς ἐκχέαντες ἔφυγον, ἀράμε-
νοι τὰς ἀγκύρας κατὰ τάχος. καὶ πνεῦμα λαμπρὸν
ἐβοήθει πελαγίοις ὑπεκθέουσιν, ὥστε βουλομένους
διώκειν ἀποτραπέσθαι τοὺς Αἰγυπτίους. τοῦ δὲ Πομ-
πηίου τὴν μὲν κεφαλὴν ἀποτέμνουσι, τὸ δ' ἄλλο σῶμα
γυμνὸν ἐκβαλόντες ἀπὸ τῆς ἁλιάδος τοῖς δεομένοις
τοιούτου θεάματος ἀπέλιπον. παρέμεινε δ' αὐτῷ Φί- 2
λιππος, ἕως ἐγένοντο μεστοὶ τῆς ὄψεως· εἶτα περι-
λούσας τῇ θαλάσσῃ τὸ σῶμα καὶ χιτωνίῳ τινὶ τῶν
ἑαυτοῦ περιστείλας, ἄλλο δ' οὐδὲν ἔχων, ἀλλὰ περι-
σκοπῶν τὸν αἰγιαλὸν εὗρε μικρᾶς ἁλιάδος λείψανα,
παλαιὰ μὲν ἀρκοῦντα δὲ νεκρῷ γυμνῷ καὶ οὐδ' ὅλῳ
πυρκαϊὰν ἀναγκαίαν παρασχεῖν. ταῦτα συγκομίζον- 3
τος αὐτοῦ καὶ συντιθέντος ἐπιστὰς ἀνὴρ Ῥωμαῖος
ἤδη γέρων, τὰς δὲ πρώτας στρατείας ἔτι νέος Πομ-
πηίῳ συνεστρατευμένος "τίς ὢν ὦ ἄνθρωπε" ἔφη
"θάπτειν διανοῇ Μάγνον Πομπήιον;" ἐκείνου δὲ
φήσαντος ὡς ἀπελεύθερος "ἀλλ' οὐ μόνῳ σοι" ἔφη
"τοῦτο τὸ καλὸν ὑπάρξει· κἀμὲ δὲ ὥσπερ εὑρήματος
εὐσεβοῦς δέξαι κοινωνόν, ὡς μὴ κατὰ πάντα μέμφω-
μαι τὴν ἀποξένωσιν, ἀντὶ πολλῶν ἀνιαρῶν τοῦτο
γοῦν εὑράμενος, ἅψασθαι καὶ περιστεῖλαι ταῖς ἐμαῖς
χερσὶ τὸν μέγιστον αὐτοκράτορα Ῥωμαίων." οὕτω 4
μὲν ἐκηδεύετο Πομπήιος, τῇ δ' ὑστεραίᾳ Λεύκιος
Λέντλος οὐκ εἰδὼς τὰ πεπραγμένα, πλέων ἀπὸ Κύ-
πρου καὶ παρὰ γῆν κομιζόμενος, ὡς εἶδε νεκροῦ πυ-
ρὰν καὶ παρεστῶτα τὸν Φίλιππον, οὔπω καθορώ-
μενος "τίς ἄρα" ἔφη "τὸ πεπρωμένον ἐνταῦθα τελέ-
σας ἀναπέπαυται;" καὶ μικρὸν διαλιπὼν καὶ στενά-
ξας "τάχα δέ" εἶπε "σὺ Πομπήιε Μάγνε." καὶ μετὰ
μικρὸν ἀποβὰς καὶ συλληφθεὶς ἀπέθανεν.

Τοῦτο Πομπηίου τέλος. οὐ πολλῷ δ' ὕστερον Καῖ- 5
σαρ ἐλθὼν εἰς Αἴγυπτον ἄγους τοσούτου καταπε-
πλησμένην τὸν μὲν προσφέροντα τὴν κεφαλὴν ὡς

παλαμναῖον ἀπεστράφη, τὴν δὲ σφραγῖδα τοῦ Πομ-
πηίου δεξάμενος ἐδάκρυσεν· ἦν δὲ γλυφὴ λέων ξιφή-
ρης. Ἀχιλλᾶν δὲ καὶ Ποθεινὸν ἀπέσφαξεν· αὐτὸς δ'
ὁ βασιλεὺς μάχῃ λειφθεὶς περὶ τὸν ποταμὸν ἠφανί-
6 σθη. Θεόδοτον δὲ τὸν σοφιστὴν ἡ μὲν ἐκ Καίσαρος
δίκη παρῆλθε· φυγὼν γὰρ Αἴγυπτον ἐπλανᾶτο τα-
πεινὰ πράττων καὶ μισούμενος· Βροῦτος δὲ Μᾶρκος
ὅτε Καίσαρα κτείνας ἐκράτησεν, ἐξευρὼν αὐτὸν ἐν
Ἀσίᾳ καὶ πᾶσαν αἰκίαν αἰκισάμενος ἀπέκτεινεν. τὰ
δὲ λείψανα τοῦ Πομπηίου Κορνηλία δεξαμένη κομι-
σθέντα περὶ τὸ Ἀλβανὸν ἔθηκεν.

1 Ἐκκειμένων οὖν τῶν βίων ἐπιδράμωμεν τῷ λόγῳ
ταχέως τὰ ποιοῦντα τὰς διαφοράς, παρ' ἄλληλα συν-
άγοντες. ἔστι δὲ ταῦτα, πρῶτον ὅτι Πομπήιος ἐκ τοῦ
δικαιοτάτου τρόπου παρῆλθεν εἰς δύναμιν καὶ δό-
ξαν, αὐτὸς ὁρμηθεὶς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα
Σύλλᾳ τὴν Ἰταλίαν ἀπὸ τῶν τυράννων ἐλευθεροῦντι
2 συγκατεργασάμενος, Ἀγησίλαος δὲ τὴν βασιλείαν
ἔδοξε λαβεῖν οὔτε τὰ πρὸς θεοὺς ἄμεμπτος οὔτε τὰ
πρὸς ἀνθρώπους, κρίνας νοθείας Λεωτυχίδην, ὃν
υἱὸν αὑτοῦ ἀπέδειξεν ὁ ἀδελφὸς γνήσιον, τὸν δὲ χρη-
σμὸν κατειρωνευσάμενος τὸν περὶ τῆς χωλότητος.
δεύτερον ὅτι Πομπήιος Σύλλαν καὶ ζῶντα τιμῶν διε-
τέλεσε καὶ τεθνηκότος ἐκήδευσε βιασάμενος Λέπιδον
τὸ σῶμα, καὶ τῷ παιδὶ Φαύστῳ τὴν αὑτοῦ θυγατέρα
συνῴκισεν, Ἀγησίλαος δὲ Λύσανδρον ἐκ τῆς τυχούσης
3 προφάσεως ὑπεξέρριψε καὶ καθύβρισεν. καίτοι Σύλ-
λας μὲν οὐκ ἐλαττόνων ἔτυχεν ἢ Πομπηίῳ παρέσχεν,
Ἀγησίλαον δὲ Λύσανδρος καὶ τῆς Σπάρτης βασιλέα
καὶ τῆς Ἑλλάδος στρατηγὸν ἐποίησεν. τρίτον δ' αἱ
περὶ τὰ πολιτικὰ τῶν δικαίων παραβάσεις Πομπηίῳ
μὲν δι' οἰκειότητας ἐγένοντο· τὰ γὰρ πλεῖστα Καί-
σαρι καὶ Σκιπίωνι συνεξήμαρτε κηδεσταῖς οὖσιν·
4 Ἀγησίλαος δὲ Σφοδρίαν μὲν ἐφ' οἷς Ἀθηναίους ἠδίκη-
σεν ἀποθανεῖν ὀφείλοντα τῷ τοῦ παιδὸς ἔρωτι χαρι-

ζόμενος ἐξήρπασε, Φοιβίδᾳ δὲ Θηβαίους παρασπον-
δήσαντι δῆλος ἦν δι' αὐτὸ τὸ ἀδίκημα προθύμως βοη-
θῶν. καθόλου δ' ὅσα Ῥωμαίους δι' αἰδῶ Πομπήιος ἢ
ἄγνοιαν αἰτίαν ἔσχε βλάψαι, ταῦτα θυμῷ καὶ φιλο-
νεικίᾳ Λακεδαιμονίους Ἀγησίλαος ἔβλαψε τὸν Βοι-
ώτιον ἐκκαύσας πόλεμον.

Εἰ δὲ καὶ τύχην τινὰ τῶν ἀνδρῶν ἑκατέρου τοῖς 2
σφάλμασι προσοιστέον, ἀνέλπιστος μὲν ἡ Πομπηίου
Ῥωμαίοις, Ἀγησίλαος δὲ Λακεδαιμονίους ἀκούοντας
καὶ προειδότας οὐκ εἴασε φυλάξασθαι τὴν χωλὴν βα-
σιλείαν· καὶ γὰρ εἰ μυριάκις ἠλέγχθη Λεωτυχίδης
ἀλλότριος εἶναι καὶ νόθος, οὐκ ἂν ἠπόρησαν Εὐρυ-
πωντίδαι γνήσιον καὶ ἀρτίποδα τῇ Σπάρτῃ βασιλέα
παρασχεῖν, εἰ μὴ δι' Ἀγησίλαον ἐπεσκότησε τῷ χρη-
σμῷ Λύσανδρος. οἷον μέντοι τῇ περὶ τῶν τρεσάντων 2
ἀπορίᾳ προσήγαγεν ὁ Ἀγησίλαος ἴαμα μετὰ τὴν ἐν
Λεύκτροις ἀτυχίαν, κελεύσας τοὺς νόμους ἐκείνην
τὴν ἡμέραν καθεύδειν, οὐ γέγονεν ἄλλο σόφισμα πο-
λιτικόν, οὐδ' ἔχομέν τι τοῦ Πομπηίου παραπλήσιον,
ἀλλὰ τοὐναντίον οὐδ' οἷς αὐτὸς ἐτίθει νόμοις ᾤετο
δεῖν ἐμμένειν, τὸ δύνασθαι μέγα τοῖς φίλοις ἐνδεικνύ-
μενος. ὃ δ' εἰς ἀνάγκην καταστὰς τοῦ λῦσαι τοὺς νό-
μους ἐπὶ τῷ σῶσαι τοὺς πολίτας, ἐξεῦρε τρόπον ᾧ
μήτ' ἐκείνους βλάψουσι μήθ' ὅπως οὐ βλάψωσι λυθή-
σονται. τίθεμαι δὲ κἀκεῖνο τὸ ἀμίμητον ἔργον εἰς 3
πολιτικὴν ἀρετὴν τοῦ Ἀγησιλάου, τὸ δεξάμενον τὴν
σκυτάλην ἀπολιπεῖν τὰς ἐν Ἀσίᾳ πράξεις. οὐ γὰρ ὡς
Πομπήιος, ἀφ' ὧν ἑαυτὸν ἐποίει μέγαν ὠφέλει τὸ
κοινόν, ἀλλὰ τὸ τῆς πατρίδος σκοπῶν τηλικαύτην
ἀφῆκε δύναμιν καὶ δόξαν ἡλίκην οὐδεὶς πρότερον οὐδ'
ὕστερον πλὴν Ἀλέξανδρος ἔσχεν.

Ἀπ' ἄλλης τοίνυν ἀρχῆς, ἐν ταῖς στρατηγίαις καὶ 3
τοῖς πολεμικοῖς ἀριθμῷ μὲν τροπαίων καὶ μεγέθει
δυνάμεων ἃς ἐπηγάγετο Πομπήιος, καὶ πλήθει παρα-
τάξεων ἃς ἐνίκησεν, οὐδ' ἂν ὁ Ξενοφῶν μοι δοκεῖ

παραβαλεῖν τὰς Ἀγησιλάου νίκας, ᾧ διὰ τἆλλα καλὰ
καθάπερ γέρας ἐξαίρετον δέδοται καὶ γράφειν ὃ βού-
2 λοιτο καὶ λέγειν περὶ τοῦ ἀνδρός. οἶμαι δὲ καὶ τῇ
πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπιεικείᾳ διαφέρειν τὸν ἄνδρα
τοῦ ἀνδρός. ὁ μὲν γὰρ ἀνδραποδίσασθαι Θήβας καὶ
Μεσσήνην ἐξοικίσασθαι βουλόμενος, ἣν μὲν ὁμόκλη-
ρον τῆς πατρίδος ἣν δὲ μητρόπολιν τοῦ γένους, παρ'
οὐδὲν ἦλθε τὴν Σπάρτην ἀποβαλεῖν, ἀπέβαλε δὲ τὴν
ἡγεμονίαν· ὁ δὲ καὶ τῶν πειρατῶν τοῖς μεταβαλομέ-
νοις πόλεις ἔδωκε, καὶ Τιγράνην τὸν Ἀρμενίων βασι-
λέα γενόμενον ἐφ' ἑαυτῷ θριαμβεῦσαι σύμμαχον
3 ἐποιήσατο, φήσας ἡμέρας μιᾶς αἰῶνα προτιμᾶν. εἰ
μέντοι τοῖς μεγίστοις καὶ κυριωτάτοις εἰς τὰ ὅπλα
πράγμασι καὶ λογισμοῖς προστίθεται πρωτεῖον ἀρε-
τῆς ἀνδρὸς ἡγεμόνος, οὐ μικρὸν ὁ Λάκων τὸν Ρω-
μαῖον ἀπολέλοιπε. πρῶτον μὲν γὰρ οὐ προήκατο τὴν
πόλιν οὐδ' ἐξέλιπεν ἑπτὰ μυριάσι στρατοῦ τῶν πολε-
μίων ἐμβαλόντων, ὀλίγους ἔχων ὁπλίτας καὶ προνε-
4 νικημένους ἐν Λεύκτροις· Πομπήιος δὲ πεντακισχι-
λίοις μόνοις καὶ τριακοσίοις μίαν Καίσαρος πόλιν
Ἰταλικὴν καταλαβόντος ἐξέπεσε τῆς Ῥώμης ὑπὸ
δέους, ἢ τοσούτοις εἴξας ἀγεννῶς ἢ πλείονας ψευδῶς
εἰκάσας· καὶ συσκευασάμενος τὰ τέκνα καὶ τὴν γυ-
ναῖκα αὐτοῦ, τὰς δὲ τῶν ἄλλων πολιτῶν ἐρήμους ἀπο-
λιπὼν ἔφυγε, δέον ἢ κρατεῖν μαχόμενον ὑπὲρ τῆς
πατρίδος ἢ δέχεσθαι διαλύσεις παρὰ τοῦ κρείττονος·
5 ἦν γὰρ πολίτης καὶ οἰκεῖος. νῦν δ' ᾧ στρατηγίας χρό-
νον ἐπιμετρῆσαι καὶ ὑπατείαν ψηφίσασθαι δεινὸν
ἡγεῖτο, τούτῳ παρέσχε λαβόντι τὴν πόλιν εἰπεῖν
πρὸς Μέτελλον ὅτι κἀκεῖνον αἰχμάλωτον αὐτοῦ νομί-
ζει καὶ τοὺς ἄλλους ἅπαντας.

4 Ὃ τοίνυν ἔργον ἐστὶν ἀγαθοῦ στρατηγοῦ μάλιστα,
κρείττονα μὲν ὄντα βιάσασθαι τοὺς πολεμίους μάχε-
σθαι, λειπόμενον δὲ δυνάμει μὴ βιασθῆναι, τοῦτο
ποιῶν Ἀγησίλαος ἀεὶ διεφύλαξεν ἑαυτὸν ἀνίκητον·

ομπήιον δὲ Καῖσαρ, οὗ μὲν ἦν ἐλάττων, διέφυγε μὴ λαβῆναι, καθ' ὃ δὲ κρείττων ἦν, ἠνάγκασεν ἀγωνιάμενον τῷ πεζῷ περὶ πάντων σφαλῆναι, καὶ κύριος ὐθὺς ἦν χρημάτων καὶ ἀγορᾶς καὶ θαλάττης, ὑφ' ὧν ιεπέπρακτ' ἂν ἄνευ μάχης ἐκείνοις προσόντων. τὸ 2
' ὑπὲρ τούτων ἀπολόγημα μέγιστόν ἐστιν ἔγκλημα τρατηγοῦ τηλικούτου. νέον μὲν γὰρ ἄρχοντα θορύοις καὶ καταβοήσεσιν εἰς μαλακίαν καὶ δειλίαν ἐπιαραχθέντα τῶν ἀσφαλεστάτων ἐκπεσεῖν λογισμῶν ἰκός ἐστι καὶ συγγνωστόν· Πομπήιον δὲ Μάγνον, οὗ Ῥωμαῖοι τὸ μὲν στρατόπεδον πατρίδα, σύγκλητον δὲ ἡν σκηνήν, ἀποστάτας δὲ καὶ προδότας τοὺς ἐν Ῥώμῃ τολιτευομένους καὶ στρατηγοῦντας καὶ ὑπατεύοντας κάλουν, ἀρχόμενον δ' ὑπ' οὐδενὸς ἔγνωσαν, πάσας δ' 3
ιυτοκράτορα στρατευσάμενον ἄριστα τὰς στρατείας, ίς ἂν ἀνάσχοιτο τοῖς Φαωνίου σκώμμασι καὶ Δομετίου, καὶ ἵνα μὴ Ἀγαμέμνων λέγηται, παρ' ἐλάχιστον ἐκβιασθέντα τὸν περὶ τῆς ἡγεμονίας καὶ ἐλευθερίας ἀναρρῖψαι κίνδυνον; ὃς εἰ μόνον ἐσκόπει τὸ παρ' ἡμέραν ἄδοξον, ὤφειλεν ἀντιστὰς ἐν ἀρχῇ διαγωνίσασθαι περὶ τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ μὴ τὴν φυγὴν ἐκείνην ἀποφαίνων στρατήγημα Θεμιστόκλειον ὕστερον ἐν αἰσχρῷ τίθεσθαι τὴν ἐν Θετταλίᾳ πρὸ μάχης διατριβήν. οὐ γὰρ ἐκεῖνό γε στάδιον αὐτοῖς καὶ θέατρον 4
ἐναγωνίσασθαι περὶ τῆς ἡγεμονίας ὁ θεὸς ἀπέδειξε τὸ Φαρσάλιον πεδίον, οὐδ' ὑπὸ κήρυκος ἐκαλεῖτο μάχεσθαι κατιὼν ἢ λιπεῖν ἑτέρῳ τὸν στέφανον, ἀλλὰ πολλὰ μὲν πεδία μυρίας δὲ πόλεις καὶ γῆν ἄπλετον ἡ κατὰ θάλατταν εὐπορία παρέσχε βουλομένῳ μιμεῖσθαι Μάξιμον καὶ Μάριον καὶ Λούκουλλον καὶ αὐτὸν Ἀγησίλαον, ὃς οὐκ ἐλάττονας μὲν ἐν Σπάρτῃ θορύ- 5
βους ὑπέμεινε βουλομένων Θηβαίοις ὑπὲρ τῆς χώρας μάχεσθαι, πολλὰς δ' ἐν Αἰγύπτῳ διαβολὰς καὶ κατηγορίας καὶ ὑπονοίας τοῦ βασιλέως ἤνεγκεν ἡσυχίαν ἄγειν κελεύων, χρησάμενος δὲ τοῖς ἀρίστοις ὡς ἐβού-

λετο λογισμοῖς οὐ μόνον Αἰγυπτίους ἄκοντας ἔσωσεν,
6 οὐδὲ τὴν Σπάρτην ἐν τοσούτῳ σεισμῷ μόνος ὀρθὴν
ἀεὶ διεφύλαξεν, ἀλλὰ καὶ τρόπαιον ἔστησε κατὰ Θη-
βαίων ἐν τῇ πόλει, τὸ νικῆσαι παρασχὼν αὖθις ἐκ τοῦ
τότε μὴ προαπολέσθαι βιασαμένους. ὅθεν Ἀγησί-
λαος μὲν ὑπὸ τῶν βιασθέντων ὕστερον ἐπῃνεῖτο σω-
θέντων, Πομπήιος δὲ δι' ἄλλους ἁμαρτὼν αὐτούς,
7 οἷς ἐπείσθη, κατηγόρους εἶχεν. καίτοι φασί τινες ὡς
ὑπὸ τοῦ πενθεροῦ Σκιπίωνος ἐξηπατήθη· τὰ γὰρ
πλεῖστα τῶν χρημάτων ὧν ἐκόμιζεν ἐξ Ἀσίας βουλό-
μενον αὐτὸν νοσφίσασθαι καὶ ἀποκρύψαντα κατ-
επεῖξαι τὴν μάχην ὡς οὐκέτι χρημάτων ὄντων. ὃ καὶ
ἀληθὲς ᾖ, „παθεῖν οὐκ ὤφειλεν ὁ στρατηγός, οὐδὲ ῥᾳ-
δίως οὕτω παραλογισθεὶς ἀποκινδυνεῦσαι περὶ τῶν
μεγίστων.

Ἐν μὲν οὖν τούτοις οὕτως ἑκάτερον ἀποθεωροῦ-
5 μεν· εἰς Αἴγυπτον δ' ὃ μὲν ἐξ ἀνάγκης ἔπλευσε φεύ-
γων, ὃ δ' οὔτε καλῶς οὔτ' ἀναγκαίως ἐπὶ χρήμασιν,
ὅπως ἔχῃ τοῖς Ἕλλησι πολεμεῖν ἀφ' ὧν τοῖς βαρβά-
ροις ἐστρατήγησεν. εἶτα ἃ διὰ Πομπήιον Αἰγυπτίοις
ἐγκαλοῦμεν, ταῦτ' Αἰγύπτιοι κατηγοροῦσιν Ἀγησι-
λάου· ὃ μὲν γὰρ ἠδικήθη πιστεύσας, ὃ δὲ πιστευθεὶς
ἐγκατέλιπε καὶ μετέστη πρὸς τοὺς πολεμοῦντας οἷς
ἔπλευσε συμμαχήσων.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΙ ΚΑΙΣΑΡ.

Τὸν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως βίον καὶ τοῦ Καί-
σαρος, ὑφ' οὗ κατελύθη Πομπήιος, ἐν τούτῳ τῷ βι-
βλίῳ γράφοντες, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ὑποκειμένων
πράξεων οὐδὲν ἄλλο προεροῦμεν ἢ παραιτησόμεθα
τοὺς ἀναγινώσκοντας, ἐὰν μὴ πάντα μηδὲ καθ' ἕκα-
στον ἐξειργασμένως τι τῶν περιβοήτων ἀπαγγέλλω-
μεν, ἀλλ' ἐπιτέμνοντες τὰ πλεῖστα, μὴ συκοφαντεῖν.
οὔτε γὰρ ἱστορίας γράφομεν ἀλλὰ βίους, οὔτε ταῖς 2
ἐπιφανεστάταις πράξεσι πάντως ἔνεστι δήλωσις ἀρε-
τῆς ἢ κακίας, ἀλλὰ πρᾶγμα βραχὺ πολλάκις καὶ ῥῆμα
καὶ παιδιά τις ἔμφασιν ἤθους ἐποίησε μᾶλλον ἢ μάχαι
μυριόνεκροι καὶ παρατάξεις αἱ μέγισται καὶ πολιορ-
κίαι πόλεων. ὥσπερ οὖν οἱ ζωγράφοι τὰς ὁμοιότητας 3
ἀπὸ τοῦ προσώπου καὶ τῶν περὶ τὴν ὄψιν εἰδῶν, οἷς
ἐμφαίνεται τὸ ἦθος, ἀναλαμβάνουσιν, ἐλάχιστα τῶν
λοιπῶν μερῶν φροντίζοντες, οὕτως ἡμῖν δοτέον εἰς
τὰ τῆς ψυχῆς σημεῖα μᾶλλον ἐνδύεσθαι καὶ διὰ τού-
των εἰδοποιεῖν τὸν ἑκάστου βίον, ἐάσαντας ἑτέροις
τὰ μεγέθη καὶ τοὺς ἀγῶνας.
Ἀλέξανδρος ὅτι τῷ γένει πρὸς πατρὸς μὲν ἦν 2
Ἡρακλείδης ἀπὸ Καράνου πρὸς δὲ μητρὸς Αἰακίδης
ἀπὸ Νεοπτολέμου, τῶν πάνυ πεπιστευμένων ἐστί.
λέγεται δὲ Φίλιππος ἐν Σαμοθρᾴκῃ τῇ Ὀλυμπιάδι
συμμυηθεὶς αὐτός τε μειράκιον ὢν ἔτι κἀκείνης παι-
δὸς ὀρφανῆς γονέων ἐρασθῆναι καὶ τὸν γάμον οὕτως
ἁρμόσαι, πείσας τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς Ἀρύμβαν. ἡ μὲν 2
οὖν νύμφη, πρὸ τῆς νυκτὸς ᾗ συνείρχθησαν εἰς τὸν

θάλαμον, ἔδοξε βροντῆς γενομένης ἐμπεσεῖν αὐτῆς
τῇ γαστρὶ κεραυνόν, ἐκ δὲ τῆς πληγῆς πολὺ πῦρ ἀν-
αφθέν, εἶτα ῥηγνύμενον εἰς φλόγας πάντῃ φερομένας
διαλυθῆναι· ὁ δὲ Φίλιππος ὑστέρῳ χρόνῳ μετὰ τὸν
γάμον εἶδεν ὄναρ αὐτὸν ἐπιβάλλοντα σφραγῖδα τῇ
γαστρὶ τῆς γυναικός· ἡ δὲ γλυφὴ τῆς σφραγῖδος, ὡς
3 ᾤετο, λέοντος εἶχεν εἰκόνα. τῶν δ' ἄλλων μάντεων
ὑφορωμένων τὴν ὄψιν ὡς ἀκριβεστέρας φυλακῆς δεο-
μένων τῷ Φιλίππῳ τῶν περὶ τὸν γάμον, Ἀρίσταν-
δρος ὁ Τελμησσεὺς κύειν ἔφη τὴν ἄνθρωπον, οὐθὲν
γὰρ ἀποσφραγίζεσθαι τῶν κενῶν, καὶ κύειν παῖδα
4 θυμοειδῆ καὶ λεοντώδη τὴν φύσιν. ὤφθη δέ ποτε καὶ
δράκων κοιμωμένης τῆς Ὀλυμπιάδος παρεκτεταμένος
τῷ σώματι· καὶ τοῦτο μάλιστα τοῦ Φιλίππου τὸν
ἔρωτα καὶ τὰς φιλοφροσύνας ἀμαυρῶσαι λέγουσιν,
ὡς μηδὲ φοιτᾶν ἔτι πολλάκις παρ' αὐτὴν ἀναπαυ-
σόμενον, εἴτε δείσαντά τινας μαγείας ἐπ' αὐτῷ καὶ
φάρμακα τῆς γυναικός, εἴτε τὴν ὁμιλίαν ὡς κρείττονι
5 συνούσης ἀφοσιούμενον. ἕτερος δὲ περὶ τούτων ἐστὶ
λόγος, ὡς πᾶσαι μὲν αἱ τῇδε γυναῖκες ἔνοχοι τοῖς Ὀρ-
φικοῖς οὖσαι καὶ τοῖς περὶ τὸν Διόνυσον ὀργιασμοῖς
ἐκ τοῦ πάνυ παλαιοῦ, Κλώδωνές τε καὶ Μιμαλλόνες
ἐπωνυμίαν ἔχουσαι, πολλὰ ταῖς Ἠδωνίσι καὶ ταῖς
περὶ τὸν Αἷμον Θρῄσσαις ὅμοια δρῶσιν, ἀφ' ὧν δοκεῖ
καὶ τὸ θρησκεύειν ὄνομα ταῖς κατακόροις γενέσθαι
6 καὶ περιέργοις ἱερουργίαις, ἡ δ' Ὀλυμπιὰς μᾶλλον ἑτέ-
ρων ζηλώσασα τὰς κατοχὰς καὶ τοὺς ἐνθουσιασμοὺς
ἐξάγουσα βαρβαρικώτερον ὄφεις μεγάλους χειροήθεις
ἐφείλκετο τοῖς θιάσοις, οἳ πολλάκις ἐκ τοῦ κιττοῦ καὶ
τῶν μυστικῶν λίκνων παραναδυόμενοι καὶ περιελιτ-
τόμενοι τοῖς θύρσοις τῶν γυναικῶν καὶ τοῖς στεφά-
νοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας.

Οὐ μὴν ἀλλὰ Φιλίππῳ μέν, μετὰ τὸ φάσμα πέμ- 3
ψαντι Χαίρωνα τὸν Μεγαλοπολίτην εἰς Δελφούς,
χρησμὸν κομισθῆναι λέγουσι παρὰ τοῦ θεοῦ κελεύον-
τος Ἄμμωνι θύειν καὶ σέβεσθαι μάλιστα τοῦτον τὸν
θεόν· ἀποβαλεῖν δὲ τῶν ὄψεων αὐτὸν τὴν ἑτέραν,
ἣν τῷ τῆς θύρας ἁρμῷ προσβαλὼν κατώπτευσεν ἐν
μορφῇ δράκοντος συνευναζόμενον τῇ γυναικὶ τὸν
θεόν· ἡ δ' Ὀλυμπιάς, ὡς Ἐρατοσθένης φησί, προ- 2
πέμπουσα τὸν Ἀλέξανδρον ἐπὶ τὴν στρατείαν, καὶ
φράσασα μόνῳ τὸ περὶ τὴν τέκνωσιν ἀπόρρητον, ἐκέ-
λευεν ἄξια φρονεῖν τῆς γενέσεως. ἕτεροι δέ φασιν αὐ-
τὴν ἀφοσιοῦσθαι καὶ λέγειν "οὐ παύσεταί με διαβάλ-
λων Ἀλέξανδρος πρὸς τὴν Ἥραν;" ἐγεννήθη δ' οὖν 3
Ἀλέξανδρος ἱσταμένου μηνὸς Ἑκατομβαιῶνος, ὃν
Μακεδόνες Λῷον καλοῦσιν, ἕκτῃ, καθ' ἣν ἡμέραν ὁ
τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος ἐνεπρήσθη νεώς· ᾧ γ' Ἡγη-
σίας ὁ Μάγνης ἐπιπεφώνηκεν ἐπιφώνημα κατασβέσαι
τὴν πυρκαϊὰν ἐκείνην ὑπὸ ψυχρίας δυνάμενον· εἰκό-
τως γὰρ ἔφη καταφλεχθῆναι τὸν νεὼν τῆς Ἀρτέμιδος
ἀσχολουμένης περὶ τὴν Ἀλεξάνδρου μαίωσιν. ὅσοι δὲ 4
τῶν μάγων ἐν Ἐφέσῳ διατρίβοντες ἔτυχον, τὸ περὶ
τὸν νεὼν πάθος ἡγούμενοι πάθους ἑτέρου σημεῖον
εἶναι, διέθεον τὰ πρόσωπα τυπτόμενοι καὶ βοῶντες
ἄτην ἅμα καὶ συμφορὰν μεγάλην τῇ Ἀσίᾳ τὴν ἡμέραν
ἐκείνην τετοκέναι. Φιλίππῳ δ' ἄρτι Ποτίδαιαν ᾑρη-
κότι τρεῖς ἧκον ἀγγελίαι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, ἡ 5
μὲν Ἰλλυριοὺς ἡττᾶσθαι μάχῃ μεγάλῃ διὰ Παρμενίω-
νος, ἡ δ' Ὀλυμπίασιν ἵππῳ κέλητι νενικηκέναι, τρίτη
δὲ περὶ τῆς Ἀλεξάνδρου γενέσεως. ἐφ' οἷς ἡδόμενον,
ὡς εἰκός, ἔτι μᾶλλον οἱ μάντεις ἐπῆραν ἀποφαινόμε-
νοι τὸν παῖδα τρισὶ νίκαις συγγεγεννημένον ἀνίκητον
ἔσεσθαι.

4 Τὴν μὲν οὖν ἰδέαν τοῦ σώματος οἱ Λυσίππειοι
μάλιστα τῶν ἀνδριάντων ἐμφαίνουσιν, ὑφ' οὗ μόνου
καὶ αὐτὸς ἠξίου πλάττεσθαι· καὶ γὰρ μάλιστα ἃ πολ-
λοὶ τῶν διαδόχων ὕστερον καὶ τῶν φίλων ἀπεμι-
μοῦντο, τήν τ' ἀνάτασιν τοῦ αὐχένος εἰς εὐώνυμον
ἡσυχῇ κεκλιμένου καὶ τὴν ὑγρότητα τῶν ὀμμάτων
2 διατετήρηκεν ἀκριβῶς ὁ τεχνίτης. Ἀπελλῆς δὲ γρά-
φων τὸν κεραυνοφόρον οὐκ ἐμιμήσατο τὴν χρόαν,
ἀλλὰ φαιότερον καὶ πεπινωμένον ἐποίησεν. ἦν δὲ
λευκός, ὥς φασιν· ἡ δὲ λευκότης ἐπεφοίνισσεν αὐτοῦ
περὶ τὸ στῆθος μάλιστα καὶ τὸ πρόσωπον. ὅτι δὲ τοῦ
χρωτὸς ἥδιστον ἀπέπνει καὶ τὸ στόμα κατεῖχεν εὐ-
ωδία καὶ τὴν σάρκα πᾶσαν, ὥστε πληροῦσθαι τοὺς
χιτωνίσκους, ἀνέγνωμεν ἐν ὑπομνήμασιν Ἀριστοξε-
3 νείοις. αἰτία δ' ἴσως ἡ τοῦ σώματος κρᾶσις πολύθερ-
μος οὖσα καὶ πυρώδης· ἡ γὰρ εὐωδία γίνεται πέψει
τῶν ὑγρῶν ὑπὸ θερμότητος, ὡς οἴεται Θεόφραστος.
ὅθεν οἱ ξηροὶ καὶ διάπυροι τόποι τῆς οἰκουμένης τὰ
πλεῖστα καὶ κάλλιστα τῶν ἀρωμάτων φέρουσιν· ἐξαι-
ρεῖ γὰρ ὁ ἥλιος τὸ ὑγρὸν ὥσπερ ὕλην σηπεδόνος ἐπι-
4 πολάζον τοῖς σώμασιν. Ἀλέξανδρον δ' ἡ θερμότης
τοῦ σώματος, ὡς ἔοικε, καὶ ποτικὸν καὶ θυμοειδῆ
παρεῖχεν. ἔτι δ' ὄντος αὐτοῦ παιδὸς ἥ τε σωφροσύνη
διεφαίνετο τῷ πρὸς τἆλλα ῥαγδαῖον ὄντα καὶ φερό-
μενον σφοδρῶς ἐν ταῖς ἡδοναῖς ταῖς περὶ τὸ σῶμα
δυσκίνητον εἶναι καὶ μετὰ πολλῆς πρᾳότητος ἅπτε-
5 σθαι τῶν τοιούτων. ἥ τε φιλοτιμία παρ' ἡλικίαν ἐμ-
βριθὲς εἶχε τὸ φρόνημα καὶ μεγαλόψυχον· οὔτε γὰρ
ἀπὸ παντὸς οὔτε πᾶσαν ἠγάπα δόξαν, ὡς Φίλιππος
λόγου τε δεινότητι σοφιστικῶς καλλωπιζόμενος καὶ
τὰς ἐν Ὀλυμπίᾳ νίκας τῶν ἁρμάτων ἐγχαράττων τοῖς
νομίσμασιν, ἀλλὰ καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀποπειρωμέ-

νων εἰ βούλοιτ' ἂν Ὀλυμπίασιν ἀγωνίσασθαι στάδιον
(ἦν γὰρ ποδώκης) "εἴ γε" ἔφη "βασιλεῖς ἔμελλον ἕξειν
ἀνταγωνιστάς." φαίνεται δὲ καὶ καθόλου πρὸς τὸ 6
τῶν ἀθλητῶν γένος ἀλλοτρίως ἔχων· πλείστους γέ
τοι θεὶς ἀγῶνας οὐ μόνον τραγῳδῶν καὶ αὐλητῶν
καὶ κιθαρῳδῶν, ἀλλὰ καὶ ῥαψῳδῶν θήρας τε παντο-
δαπῆς καὶ ῥαβδομαχίας, οὔτε πυγμῆς οὔτε παγκρα-
τίου μετά τινος σπουδῆς ἔθηκεν ἆθλον.

Τοὺς δὲ παρὰ τοῦ Περσῶν βασιλέως πρέσβεις 5
ἥκοντας ἀποδημοῦντος Φιλίππου ξενίζων καὶ γενό-
μενος συνήθης οὕτως ἐχειρώσατο τῇ φιλοφροσύνῃ
καὶ τῷ μηδὲν ἐρώτημα παιδικὸν ἐρωτῆσαι μηδὲ μι-
κρόν, ἀλλ' ὁδῶν τε μήκη καὶ πορείας τῆς ἄνω τρόπον
ἐκπυνθάνεσθαι, καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως, ὁποῖος
εἴη πρὸς τοὺς πολέμους, καὶ τίς ἡ Περσῶν ἀλκὴ καὶ
δύναμις, ὥστε θαυμάζειν ἐκείνους καὶ τὴν λεγομένην
Φιλίππου δεινότητα μηδὲν ἡγεῖσθαι πρὸς τὴν τοῦ
παιδὸς ὁρμὴν καὶ μεγαλοπραγμοσύνην. ὁσάκις γοῦν 2
ἀπαγγελθείη Φίλιππος ἢ πόλιν ἔνδοξον ᾑρηκὼς ἢ
μάχην τινὰ περιβόητον νενικηκώς, οὐ πάνυ φαιδρὸς
ἦν ἀκούων, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἡλικιώτας ἔλεγεν "ὦ παῖ-
δες, πάντα προλήψεται ὁ πατήρ, ἐμοὶ δ' οὐδὲν ἀπο-
λείψει μεθ' ὑμῶν ἔργον ἀποδείξασθαι μέγα καὶ λαμ-
πρόν." οὐ γὰρ ἡδονὴν ζηλῶν οὐδὲ πλοῦτον ἀλλ' ἀρε- 3
τὴν καὶ δόξαν, ἐνόμιζεν, ὅσῳ πλείονα λήψεται παρὰ
τοῦ πατρός, ἐλάττονα κατορθώσειν δι' ἑαυτοῦ. διὸ
τοῖς πράγμασιν αὐξομένοις καταναλίσκεσθαι τὰς
πράξεις εἰς ἐκεῖνον ἡγούμενος, ἐβούλετο μὴ χρήματα
μηδὲ τρυφὰς καὶ ἀπολαύσεις ἀλλ' ἀγῶνας καὶ πολέ-
μους καὶ φιλοτιμίας ἔχουσαν ἀρχὴν παραλαβεῖν.

Πολλοὶ μὲν οὖν περὶ τὴν ἐπιμέλειαν, ὡς εἰκός, ἦσαν 4
αὐτοῦ, τροφεῖς καὶ παιδαγωγοὶ καὶ διδάσκαλοι λεγό-

μενοι, πᾶσι δ' ἐφειστήκει Λεωνίδας, ἀνὴρ τό τ' ἦθος αὐστηρὸς καὶ συγγενὴς Ὀλυμπιάδος, αὐτὸς μὲν οὐ φεύγων τὸ τῆς παιδαγωγίας ὄνομα καλὸν ἔργον ἐχούσης καὶ λαμπρόν, ὑπὸ δὲ τῶν ἄλλων διὰ τὸ ἀξίωμα καὶ τὴν οἰκειότητα τροφεὺς Ἀλεξάνδρου καὶ καθηγη-
5 τὴς καλούμενος. ὁ δὲ τὸ σχῆμα τοῦ παιδαγωγοῦ καὶ τὴν προσηγορίαν ὑποποιούμενος ἦν Λυσίμαχος, τῷ γένει Ἀκαρνάν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἔχων ἀστεῖον, ὅτι δ' ἑαυτὸν μὲν ὠνόμαζε Φοίνικα τὸν δ' Ἀλέξανδρον Ἀχιλλέα, Πηλέα δὲ τὸν Φίλιππον, ἠγαπᾶτο καὶ δευτέραν εἶχε χώραν.

6 Ἐπεὶ δὲ Φιλονείκου τοῦ Θεσσαλοῦ τὸν Βουκεφάλαν ἀγαγόντος ὤνιον τῷ Φιλίππῳ τρισκαίδεκα ταλάντων κατέβησαν εἰς τὸ πεδίον δοκιμάσοντες τὸν ἵππον, ἐδόκει τε χαλεπὸς εἶναι καὶ κομιδῇ δύσχρηστος οὔτ' ἀναβάτην προσιέμενος οὔτε φωνὴν ὑπομένων τινὸς τῶν περὶ τὸν Φίλιππον, ἀλλ' ἁπάντων
2 κατεξανιστάμενος, δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ Φιλίππου καὶ κελεύοντος ἀπάγειν ὡς παντάπασιν ἄγριον καὶ ἀκόλαστον, παρὼν Ἀλέξανδρος εἶπεν "οἷον ἵππον ἀπολλύουσι δι' ἀπειρίαν καὶ μαλακίαν χρήσασθαι μὴ δυνάμενοι," τὸ μὲν οὖν πρῶτον ὁ Φίλιππος ἐσιώπησε, πολλάκις δ' αὐτοῦ παραφθεγγομένου καὶ περιπαθοῦντος "ἐπιτιμᾷς σύ" ἔφη "πρεσβυτέροις ὥς τι πλέον αὐτὸς εἰδὼς ἢ μᾶλλον ἵππῳ χρήσασθαι δυνά-
3 μενος;" "τούτῳ γοῦν" ἔφη "χρησαίμην ἂν ἑτέρου βέλτιον." "ἂν δὲ μὴ χρήσῃ, τίνα δίκην τῆς προπετείας ὑφέξεις;" "ἐγὼ νὴ Δί'" εἶπεν "ἀποτίσω τοῦ ἵππου τὴν τιμήν." γενομένου δὲ γέλωτος, εἶτα ὁρισμοῦ πρὸς ἀλλήλους εἰς τὸ ἀργύριον, εὐθὺς προσδραμὼν τῷ ἵππῳ καὶ παραλαβὼν τὴν ἡνίαν ἐπέστρεψε πρὸς τὸν ἥλιον, ὡς ἔοικεν, ἐννοήσας ὅτι τὴν σκιὰν

προπίπτουσαν καὶ σαλευομένην ὁρῶν πρὸ αὐτοῦ διαταράττοιτο. μικρὰ δὲ οὕτω παρακαλπάσας καὶ 4
καταψήσας, ὡς ἑώρα πληρούμενον θυμοῦ καὶ πνεύματος, ἀπορρίψας ἡσυχῇ τὴν χλαμύδα καὶ μετεωρίσας αὑτὸν ἀσφαλῶς περιέβη. καὶ μικρὰ μὲν περιλαβὼν ταῖς ἡνίαις τὸν χαλινὸν ἄνευ πληγῆς καὶ σπαραγμοῦ προσέστειλεν· ὡς δ' ἑώρα τὸν ἵππον ἀφεικότα τὴν ἀπειλήν, ὀργῶντα δὲ πρὸς τὸν δρόμον, ἐφεὶς ἐδίωκεν ἤδη φωνῇ θρασυτέρᾳ καὶ ποδὸς κρούσει χρώμενος. τῶν δὲ περὶ τὸν Φίλιππον ἦν ἀγωνία καὶ σιγὴ τὸ 5
πρῶτον· ὡς δὲ κάμψας ἐπέστρεψεν ὀρθῶς σοβαρὸς καὶ γεγηθώς, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες ἠλάλαξαν, ὁ δὲ πατὴρ καὶ δακρῦσαί τι λέγεται πρὸς τὴν χαράν, καὶ καταβάντος αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν φιλήσας "ὦ παῖ" φάναι "ζήτει σεαυτῷ βασιλείαν ἴσην· Μακεδονία γάρ σε οὐ χωρεῖ."

Καθορῶν δὲ τὴν φύσιν αὐτοῦ δυσκίνητον μὲν οὖ- 7
σαν ἐρίσαντος μὴ βιασθῆναι, ῥᾳδίως δὲ ἀγομένην ὑπὸ λόγου πρὸς τὸ δέον, αὐτός τε πείθειν ἐπειρᾶτο μᾶλλον ἢ προστάττειν, καὶ τοῖς περὶ μουσικὴν καὶ τὰ ἐγκύκλια παιδευταῖς οὐ πάνυ τι πιστεύων τὴν ἐπιστασίαν αὐτοῦ καὶ κατάρτισιν ὡς μείζονος οὔσαν πραγματείας καὶ κατὰ τὸν Σοφοκλέα πολλῶν χαλινῶν ἔργον οἰάκων θ' ἅμα, μετεπέμψατο τῶν φιλοσό- 2
φων τὸν ἐνδοξότατον καὶ λογιώτατον Ἀριστοτέλην, καλὰ καὶ πρέποντα διδασκάλια τελέσας αὐτῷ· τὴν γὰρ Σταγειριτῶν πόλιν, ἐξ ἧς ἦν Ἀριστοτέλης, ἀνάστατον ὑπ' αὐτοῦ γεγενημένην συνῴκισε πάλιν, καὶ τοὺς διαφυγόντας ἢ δουλεύοντας τῶν πολιτῶν ἀποκατέστησε. σχολὴν μὲν οὖν αὐτοῖς καὶ διατριβὴν τὸ 3
περὶ Μίεζαν νυμφαῖον ἀπέδειξεν, ὅπου μέχρι νῦν Ἀριστοτέλους ἕδρας τε λιθίνας καὶ ὑποσκίους περι-

πάτους δεικνύουσιν· ἔοικε δ' Ἀλέξανδρος οὐ μόνον
τὸν ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν παραλαβεῖν λόγον, ἀλλὰ
καὶ τῶν ἀπορρήτων καὶ βαθυτέρων διδασκαλιῶν, ἃς
οἱ ἄνδρες ἰδίως ἀκροαματικὰς καὶ ἐποπτικὰς προσ-
αγορεύοντες οὐκ ἐξέφερον εἰς πολλούς, μετασχεῖν.
4 ἤδη γὰρ εἰς Ἀσίαν διαβεβηκώς, καὶ πυθόμενος λόγους
τινὰς ἐν βιβλίοις περὶ τούτων ὑπ' Ἀριστοτέλους ἐκδε-
δόσθαι, γράφει πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ φιλοσοφίας παρρη-
σιαζόμενος ἐπιστολήν, ἧς ἀντίγραφόν ἐστιν "Ἀλέξαν-
δρος Ἀριστοτέλει εὖ πράττειν. οὐκ ὀρθῶς ἐποίησας
ἐκδοὺς τοὺς ἀκροαματικοὺς τῶν λόγων· τίνι γὰρ δὴ
διοίσομεν ἡμεῖς τῶν ἄλλων, εἰ καθ' οὓς ἐπαιδεύθημεν
λόγους, οὗτοι πάντων ἔσονται κοινοί; ἐγὼ δὲ βουλοί-
μην ἂν ταῖς περὶ τὰ ἄριστα ἐμπειρίαις ἢ ταῖς δυνά-
5 μεσι διαφέρειν. ἔρρωσο." ταύτην μὲν οὖν τὴν φιλο-
τιμίαν αὐτοῦ παραμυθούμενος Ἀριστοτέλης ἀπολο-
γεῖται περὶ τῶν λόγων ἐκείνων ὡς καὶ ἐκδεδομένων
καὶ μὴ ἐκδεδομένων· ἀληθῶς γὰρ ἡ μετὰ τὰ φυσικὰ
πραγματεία πρὸς διδασκαλίαν καὶ μάθησιν οὐδὲν
ἔχουσα χρήσιμον ὑπόδειγμα τοῖς πεπαιδευμένοις ἀπ'
8 ἀρχῆς γέγραπται. δοκεῖ δέ μοι καὶ τὸ φιλιατρεῖν Ἀλε-
ξάνδρῳ προστρίψασθαι μᾶλλον ἑτέρων Ἀριστοτέλης·
οὐ γὰρ μόνον τὴν θεωρίαν ἠγάπησεν, ἀλλὰ καὶ νο-
σοῦσιν ἐβοήθει τοῖς φίλοις καὶ συνέταττε θεραπείας
τινὰς καὶ διαίτας, ὡς ἐκ τῶν ἐπιστολῶν λαβεῖν ἔστιν.
2 ἦν δὲ καὶ φύσει φιλολόγος καὶ φιλαναγνώστης. καὶ
τὴν μὲν Ἰλιάδα τῆς πολεμικῆς ἀρετῆς ἐφόδιον καὶ νο-
μίζων καὶ ὀνομάζων, ἔλαβε μὲν Ἀριστοτέλους διορ-
θώσαντος ἣν ἐκ τοῦ νάρθηκος καλοῦσιν, εἶχε δ' ἀεὶ
μετὰ τοῦ ἐγχειριδίου κειμένην ὑπὸ τὸ προσκεφά-
λαιον, ὡς Ὀνησίκριτος ἱστόρηκε, τῶν δ' ἄλλων βιβλίων
οὐκ εὐπορῶν ἐν τοῖς ἄνω τόποις Ἅρπαλον ἐκέλευσε

πέμψαι. κἀκεῖνος ἔπεμψεν αὐτῷ τάς τε Φιλίστου βι- 3
βλους καὶ τῶν Εὐριπίδου καὶ Σοφοκλέους καὶ Αἰσχύλου τραγῳδιῶν συχνάς, καὶ Τελέστου καὶ Φιλοξένου διθυράμβους. Ἀριστοτέλην δὲ θαυμάζων ἐν ἀρχῇ καὶ ἀγαπῶν οὐχ ἧττον, ὡς αὐτὸς ἔλεγε, τοῦ πατρός, ὡς δι' ἐκεῖνον μὲν ζῶν διὰ τοῦτον δὲ καλῶς ζῶν, ὕστερον ὑποπτότερον ἔσχεν, οὐχ ὥστε ποιῆσαί τι κακόν, ἀλλ' αἱ φιλοφροσύναι τὸ σφοδρὸν ἐκεῖνο καὶ στερκτικὸν οὐκ ἔχουσαι πρὸς αὐτὸν ἀλλοτριότητος ἐγένοντο
τεκμήριον. ὁ μέντοι πρὸς φιλοσοφίαν ἐμπεφυκὼς καὶ 4
συντεθραμμένος ἀπ' ἀρχῆς αὐτῷ ζῆλος καὶ πόθος οὐκ ἐξερρύη τῆς ψυχῆς, ὡς ἡ περὶ Ἀνάξαρχόν τε τιμὴ καὶ τὰ πεμφθέντα Ξενοκράτει πεντήκοντα τάλαντα καὶ Δάνδαμις καὶ Καλανὸς οὕτω σπουδασθέντες μαρτυροῦσι.

Φιλίππου δὲ στρατεύοντος ἐπὶ Βυζαντίους ἦν μὲν 9
ἑκκαιδεκέτης Ἀλέξανδρος, ἀπολειφθεὶς δὲ κύριος ἐν Μακεδονίᾳ τῶν πραγμάτων καὶ τῆς σφραγῖδος Μαίδων τε τοὺς ἀφεστῶτας κατεστρέψατο, καὶ πόλιν ἑλὼν αὐτῶν τοὺς μὲν βαρβάρους ἐξήλασε, συμμίκτους
δὲ κατοικίσας Ἀλεξανδρόπολιν προσηγόρευσεν. ἐν 2
δὲ Χαιρωνείᾳ τῆς πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάχης παρὼν μετέσχε, καὶ λέγεται πρῶτος ἐνσεῖσαι τῷ ἱερῷ λόχῳ τῶν Θηβαίων. ἔτι δὲ καὶ καθ' ἡμᾶς ἐδείκνυτο παλαιὰ παρὰ τὸν Κηφισσὸν Ἀλεξάνδρου καλουμένη δρῦς, πρὸς ἣν τότε κατεσκήνωσε, καὶ τὸ πολυάνδριον οὐ πόρρω τῶν Μακεδόνων ἐστίν.

Ἐκ μὲν οὖν τούτων, ὡς εἰκός, Φίλιππος ὑπερ- 3
ηγάπα τὸν υἱόν, ὥστε καὶ χαίρειν τῶν Μακεδόνων Ἀλέξανδρον μὲν βασιλέα Φίλιππον δὲ στρατηγὸν καλούντων· αἱ δὲ περὶ τὴν οἰκίαν ταραχαὶ διὰ τοὺς γάμους καὶ τοὺς ἔρωτας αὐτοῦ τρόπον τινὰ τῆς βασι-

λείας τῇ γυναικωνίτιδι συννοσούσης πολλὰς αἰτίας
καὶ μεγάλας διαφορὰς παρεῖχον, ἃς ἡ τῆς Ὀλυμπιάδος
χαλεπότης, δυσζήλου καὶ βαρυθύμου γυναικός, ἔτι
4 μείζονας ἐποίει, παροξυνούσης τὸν Ἀλέξανδρον. ἐκ-
φανεστάτην δ' Ἄτταλος παρέσχεν ἐν τοῖς Κλεοπά-
τρας γάμοις, ἣν ὁ Φίλιππος ἠγάγετο παρθένον, ἐρα-
σθεὶς παρ' ἡλικίαν τῆς κόρης. θεῖος γὰρ ὢν αὐτῆς ὁ
Ἄτταλος ἐν τῷ πότῳ μεθύων παρεκάλει τοὺς Μακε-
δόνας αἰτεῖσθαι παρὰ θεῶν γνήσιον ἐκ Φιλίππου καὶ
Κλεοπάτρας γενέσθαι διάδοχον τῆς βασιλείας. ἐπὶ
τούτῳ παροξυνθεὶς ὁ Ἀλέξανδρος καὶ εἰπὼν "ἡμεῖς
δέ σοι, κακὴ κεφαλή, νόθοι δοκοῦμεν;" ἔβαλε σκύφον
5 ἐπ' αὐτόν. ὁ δὲ Φίλιππος ἐπ' ἐκεῖνον ἐξανέστη σπα-
σάμενος τὸ ξίφος, εὐτυχίᾳ δ' ἑκατέρου διὰ τὸν θυμὸν
καὶ τὸν οἶνον ἔπεσε σφαλείς. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἐφυβρί-
ζων "οὗτος μέντοι" εἶπεν, "ἄνδρες, εἰς Ἀσίαν ἐξ Εὐ-
ρώπης παρεσκευάζετο διαβαίνειν, ὃς ἐπὶ κλίνην ἀπὸ
κλίνης διαβαίνων ἀνατέτραπται." μετὰ ταύτην τὴν
παροινίαν ἀναλαβὼν τὴν Ὀλυμπιάδα καὶ καταστή-
6 σας εἰς Ἤπειρον αὐτὸς ἐν Ἰλλυριοῖς διέτριβεν. ἐν
τούτῳ δὲ Δημάρατος ὁ Κορίνθιος, ξένος ὢν τῆς οἰκίας
καὶ παρρησίας μετέχων, ἀφίκετο πρὸς Φίλιππον,
μετὰ δὲ τὰς πρώτας δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας ἐπε-
ρωτῶντος τοῦ Φιλίππου πῶς ἔχουσιν ὁμονοίας πρὸς
ἀλλήλους οἱ Ἕλληνες, "πάνυ γοῦν" ἔφη "σοὶ προσήκει,
Φίλιππε, κήδεσθαι τῆς Ἑλλάδος, ὃς τὸν οἶκον τὸν
σεαυτοῦ στάσεως τοσαύτης καὶ κακῶν ἐμπέπληκας."
οὕτω δὴ συμφρονήσας ὁ Φίλιππος ἔπεμψε καὶ κατ-
ήγαγε πείσας διὰ τοῦ Δημαράτου τὸν Ἀλέξανδρον.

10 Ἐπεὶ δὲ Πιξώδαρος ὁ Καρίας σατράπης ὑποδυόμε-
νος δι' οἰκειότητος εἰς τὴν Φιλίππου συμμαχίαν ἐβού-
λετο τὴν πρεσβυτάτην τῶν θυγατέρων Ἀριδαίῳ τῷ

*Φιλίππου γυναῖκα δοῦναι καὶ περὶ τούτων Ἀριστό-
κριτον εἰς Μακεδονίαν ἀπέστειλεν, αὖθις ἐγίνοντο
λόγοι καὶ διαβολαὶ παρὰ τῶν φίλων καὶ τῆς μητρὸς
πρὸς Ἀλέξανδρον, ὡς Ἀριδαῖον ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ Φι-
λίππου γάμοις λαμπροῖς καὶ πράγμασι μεγάλοις εἰσ-
οικειοῦντος. ὑφ' ὧν διαταραχθεὶς πέμπει Θεσσαλὸν* 2
*εἰς Καρίαν τὸν τῶν τραγῳδιῶν ὑποκριτήν, Πιξοδάρῳ
διαλεξόμενον ὡς χρὴ τὸν νόθον ἐάσαντα καὶ οὐ φρε-
νήρη μεθαρμόσασθαι τὸ κῆδος εἰς Ἀλέξανδρον. καὶ
Πιξοδάρῳ μὲν οὐ παρὰ μικρὸν ἤρεσκε ταῦτα τῶν
προτέρων μᾶλλον· ὁ δὲ Φίλιππος αἰσθόμενος ἰόντα
τὸν Ἀλέξανδρον εἰς τὸ δωμάτιον, παραλαβὼν τῶν
φίλων αὐτοῦ καὶ συνήθων ἕνα Φιλώταν τὸν Παρμε-
νίωνος, ἐπετίμησεν ἰσχυρῶς καὶ πικρῶς ἐλοιδόρησεν* 3
*ὡς ἀγεννῆ καὶ τῶν ὑπαρχόντων περὶ αὐτὸν ἀγαθῶν
ἀνάξιον, εἰ Καρὸς ἀνθρώπου καὶ βαρβάρῳ βασιλεῖ
δουλεύοντος ἀγαπᾷ γαμβρὸς γενέσθαι. τὸν δὲ Θεσσα-
λὸν ἔγραψε Κορινθίοις ὅπως ἀναπέμψωσιν ἐν πέδαις
δεδεμένον. τῶν δ' ἄλλων ἑταίρων Ἅρπαλον καὶ Νέαρ-
χον, ἔτι δ' Ἐρίγυιον καὶ Πτολεμαῖον ἐκ Μακεδονίας
μετέστησεν, οὓς ὕστερον Ἀλέξανδρος καταγαγὼν ἐν
ταῖς μεγίσταις ἔσχε τιμαῖς.*

Ἐπεὶ δὲ Παυσανίας Ἀττάλου γνώμῃ καὶ Κλεοπά- 4
*τρας ὑβρισθεὶς καὶ μὴ τυχὼν δίκης ἀνεῖλε Φίλιππον,
τὸ μὲν πλεῖστον εἰς Ὀλυμπιάδα τῆς αἰτίας περιῆλθεν
ὡς θυμουμένῳ τῷ νεανίσκῳ προσεγκελευσαμένην
καὶ παροξύνασαν, ἔθιγε δέ τις καὶ Ἀλεξάνδρου δια-
βολή· λέγεται γὰρ ἐντυχόντος αὐτῷ τοῦ Παυσανίου
μετὰ τὴν ὕβριν ἐκείνην καὶ ἀποδυρομένου προενέγ-
κασθαι τὸ τῆς Μηδείας ἰαμβεῖον "τὸν δόντα καὶ
γήμαντα καὶ γαμουμένην." οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοὺς συν-
αιτίους τῆς ἐπιβουλῆς ἀναζητήσας ἐκόλασε, καὶ τὴν*

Κλεοπάτραν ἀποδημοῦντος αὐτοῦ τῆς Ὀλυμπιάδος ὠμῶς μεταχειρισαμένης ἠγανάκτησεν.

11 Παρέλαβε μὲν οὖν ἔτη γεγονὼς εἴκοσι τὴν βασιλείαν, φθόνους μεγάλους καὶ δεινὰ μίση καὶ κινδύνους πανταχόθεν ἔχουσαν· οὔτε γὰρ τὰ βάρβαρα καὶ πρόσοικα γένη τὴν δούλωσιν ἔφερε, ποθοῦντα τὰς πατρίους βασιλείας, οὔτε τὴν Ἑλλάδα κρατήσας τοῖς ὅπλοις ὁ Φίλιππος οἷον καταζεῦξαι καὶ τιθασεῦσαι χρόνον ἔσχεν, ἀλλὰ μόνον μεταβαλὼν καὶ ταράξας τὰ πράγματα πολὺν σάλον ἔχοντα καὶ κίνησιν ὑπ'
2 ἀηθείας ἀπέλιπεν. φοβουμένων δὲ τῶν Μακεδόνων τὸν καιρόν, καὶ τὰ μὲν Ἑλληνικὰ πάντως ἀφεῖναι καὶ μὴ προσβιάζεσθαι τὸν Ἀλέξανδρον οἰομένων δεῖν, τοὺς δ' ἀφισταμένους τῶν βαρβάρων ἀνακαλεῖσθαι πράως καὶ θεραπεύειν τὰς ἀρχὰς τῶν νεωτερισμῶν, αὐτὸς ἀπ' ἐναντίων λογισμῶν ὥρμησε τόλμῃ καὶ μεγαλοφροσύνῃ κτᾶσθαι τὴν ἀσφάλειαν καὶ σωτηρίαν τοῖς πράγμασιν, ὡς, κἂν ὁτιοῦν ὑφιέμενος ὀφθῇ
3 τοῦ φρονήματος, ἐπιβησομένων ἁπάντων. τὰ μὲν οὖν βαρβαρικὰ κινήματα καὶ τοὺς ἐκεῖ πολέμους κατέπαυσεν ὀξέως ἐπιδραμὼν στρατῷ μέχρι πρὸς τὸν Ἴστρον, ᾗ καὶ Σύρμον ἐνίκησε μάχῃ μεγάλῃ, τὸν βασιλέα τῶν Τριβαλλῶν· Θηβαίους δ' ἀφεστάναι πυθόμενος καὶ συμφρονεῖν αὐτοῖς Ἀθηναίους εὐθὺς ἦγε διὰ Πυλῶν τὴν δύναμιν, εἰπὼν ὅτι Δημοσθένει παῖδα μὲν αὐτόν, ἕως ἦν ἐν Ἰλλυριοῖς καὶ Τριβαλλοῖς, ἀποκαλοῦντι, μειράκιον δὲ περὶ Θετταλίαν γενόμενον, βούλεται πρὸς τοῖς Ἀθηναίων τείχεσιν ἀνὴρ
4 φανῆναι. προσμίξας δὲ ταῖς Θήβαις καὶ διδοὺς ἔτι τῶν πεπραγμένων μετάνοιαν ἐξῄτει Φοίνικα καὶ Προθύτην, καὶ τοῖς μεταβαλλομένοις πρὸς αὐτὸν ἄδειαν ἐκήρυττε. τῶν δὲ Θηβαίων ἀντεξαιτούντων

μὲν παρ' αὐτοῦ Φιλώταν καὶ Ἀντίπατρον, κηρυττόντων δὲ τοὺς τὴν Ἑλλάδα βουλομένους συνελευθεροῦν τάττεσθαι μετ' αὐτῶν, οὕτως ἔτρεψε τοὺς Μακεδόνας πρὸς πόλεμον. ἠγωνίσθη μὲν οὖν ὑπὲρ δύναμιν 5
ἀρετῇ καὶ προθυμίᾳ [τὰ] παρὰ τῶν Θηβαίων πολλαπλασίοις οὖσι τοῖς πολεμίοις ἀντιταχθέντων· ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν Καδμείαν ἀφέντες οἱ φρουροὶ τῶν Μακεδόνων ἐπέπιπτον αὐτοῖς ἐξόπισθεν, κυκλωθέντες οἱ πλεῖστοι κατὰ τὴν μάχην αὐτὴν ἔπεσον, ἡ δὲ πόλις ἥλω καὶ διαρπασθεῖσα κατεσκάφη, τὸ μὲν ὅλον προσδοκήσαντος αὐτοῦ τοὺς Ἕλληνας ἐκπλαγέντας πάθει τηλικούτῳ καὶ πτήξαντας ἀτρεμήσειν, ἄλλως δὲ καὶ καλλωπισαμένου χαρίζεσθαι τοῖς τῶν συμμάχων ἐγκλήμασι· καὶ γὰρ Φωκεῖς καὶ Πλαταιεῖς τῶν Θηβαίων κατηγόρησαν. ὑπεξελόμενος δὲ τοὺς ἱερεῖς καὶ 6
τοὺς ξένους τῶν Μακεδόνων ἅπαντας καὶ τοὺς ἀπὸ Πινδάρου γεγονότας καὶ τοὺς ὑπεναντιωθέντας τοῖς ψηφισαμένοις τὴν ἀπόστασιν, ἀπέδοτο τοὺς ἄλλους περὶ τρισμυρίους γενομένους· οἱ δ' ἀποθανόντες ὑπὲρ ἑξακισχιλίους ἦσαν.

Ἐν δὲ τοῖς πολλοῖς πάθεσι καὶ χαλεποῖς ἐκείνοις 12
ἃ τὴν πόλιν κατεῖχε, Θρᾷκές τινες ἐκκόψαντες οἰκίαν Τιμοκλείας γυναικὸς ἐνδόξου καὶ σώφρονος αὐτοὶ μὲν τὰ χρήματα διήρπαζον, ὁ δ' ἡγεμὼν τῇ γυναικὶ πρὸς βίαν συγγενόμενος καὶ καταισχύνας ἀνέκρινεν εἴ που χρυσίον ἔχοι κεκρυμμένον ἢ ἀργύριον. ἣ δ' 2
ἔχειν ὡμολόγησε, καὶ μόνον εἰς τὸν κῆπον ἀγαγοῦσα καὶ δείξασα φρέαρ, ἐνταῦθα ἔφη τῆς πόλεως ἁλισκομένης καταβαλεῖν αὐτὴ τὰ τιμιώτατα τῶν χρημάτων. ἐγκύπτοντος δὲ τοῦ Θρᾳκὸς καὶ κατασκεπτομένου τὸν τόπον, ἔωσεν αὐτὸν ἐξόπισθεν γενομένη, καὶ τῶν λίθων ἐπεμβαλοῦσα πολλοὺς ἀπέκτεινεν. ὡς δ' 3

ἀνήχθη πρὸς Ἀλέξανδρον ὑπὸ τῶν Θρᾳκῶν δεδεμένη, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς ὄψεως καὶ τῆς βαδίσεως ἐφάνη τις ἀξιωματικὴ καὶ μεγαλόφρων, ἀνεκπλήκτως καὶ ἀδεῶς ἑπομένη τοῖς ἄγουσιν· ἔπειτα τοῦ βασιλέως ἐρωτήσαντος ἥτις εἴη γυναικῶν, ἀπεκρίνατο Θεαγένους ἀδελφὴ γεγονέναι τοῦ παραταξαμένου πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ τῆς τῶν Ἑλλήνων ἐλευθερίας καὶ πεσόντος ἐν Χαιρωνείᾳ στρατηγοῦντος. θαυμάσας οὖν ὁ Ἀλέξανδρος αὐτῆς καὶ τὴν ἀπόκρισιν καὶ τὴν πρᾶξιν, ἐκέλευσεν ἐλευθέραν ἀπιέναι μετὰ τῶν τέκνων.

13 Ἀθηναίοις δὲ διηλλάγη καίπερ οὐ μετρίως ἐνεγκοῦσι τὸ περὶ Θήβας δυστύχημα· καὶ γὰρ τὴν τῶν μυστηρίων ἑορτὴν ἐν χερσὶν ἔχοντες ὑπὸ πένθους ἀφῆκαν, καὶ τοῖς φυγοῦσιν εἰς τὴν πόλιν ἁπάντων
2 μετεδίδοσαν τῶν φιλανθρώπων. ἀλλ' εἴτε μεστὸς ὢν ἤδη τὸν θυμὸν ὥσπερ οἱ λέοντες, εἴτ' ἐπιεικὲς ἔργον ὠμοτάτῳ καὶ σκυθρωποτάτῳ παραβαλεῖν βουλόμενος, οὐ μόνον ἀφῆκεν αἰτίας πάσης, ἀλλὰ καὶ προσέχειν ἐκέλευσε τοῖς πράγμασι τὸν νοῦν τὴν πόλιν ὡς, εἴ τι συμβαίη περὶ αὐτόν, ἄρξουσαν τῆς Ἑλλάδος. ὕστερον μέντοι πολλάκις αὐτὸν ἡ Θηβαίων ἀνιᾶσαι συμφορὰ λέγεται καὶ πρᾳότερον οὐκ ὀλίγοις παρα-
3 σχεῖν. ὅλως δὲ καὶ τὸ περὶ Κλεῖτον ἔργον ἐν οἴνῳ γενόμενον καὶ τὴν πρὸς Ἰνδοὺς τῶν Μακεδόνων ἀποδειλίασιν, ὥσπερ ἀτελῆ τὴν στρατείαν καὶ τὴν δόξαν αὐτοῦ προεμένων, εἰς μῆνιν ἀνῆγε Διονύσου καὶ νέμεσιν. ἦν δὲ Θηβαίων οὐδεὶς τῶν περιγενομένων ὃς ἐντυχών τι καὶ δεηθεὶς ὕστερον οὐ διεπράξατο παρ' αὐτοῦ.

14 Ταῦτα μὲν τὰ περὶ Θήβας, εἰς δὲ τὸν Ἰσθμὸν τῶν Ἑλλήνων συλλεγέντων καὶ ψηφισαμένων ἐπὶ Πέρσας

μετ' Ἀλεξάνδρου στρατεύειν ἡγεμὼν ἀνηγορεύθη. πολλῶν δὲ καὶ πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ φιλοσόφων ἀπηντηκότων αὐτῷ καὶ συνηδομένων, ἤλπιζε καὶ Διογένην τὸν Σινωπέα ταὐτὸ ποιήσειν, διατρίβοντα περὶ Κόρινθον. ὡς δ' ἐκεῖνος ἐλάχιστον Ἀλεξάνδρου 2
λόγον ἔχων ἐν τῷ Κρανείῳ σχολὴν ἦγεν, αὐτὸς ἐπορεύετο πρὸς αὐτόν. ἔτυχε δὲ κατακείμενος ἐν ἡλίῳ, καὶ μικρὸν μὲν ἀνεκάθισεν ἀνθρώπων τοσούτων ἐπερχομένων καὶ διέβλεψεν εἰς τὸν Ἀλέξανδρον, ὡς δ' ἐκεῖνος ἀσπασάμενος καὶ προσειπὼν αὐτὸν ἠρώτησεν εἴ τινος τυγχάνει δεόμενος, "μικρόν" εἶπεν "ἀπὸ τοῦ ἡλίου μετάστηθι." πρὸς τοῦτο λέγεται τὸν 3
Ἀλέξανδρον οὕτω διατεθῆναι καὶ θαυμάσαι καταφρονηθέντα τὴν ὑπεροψίαν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἀνδρός, ὥστε τῶν περὶ αὐτόν, ὡς ἀπῄεσαν, διαγελώντων καὶ σκωπτόντων "ἀλλὰ μὴν ἐγώ" εἶπεν "εἰ μὴ Ἀλέξανδρος ἤμην, Διογένης ἂν ἤμην." βουλόμενος 4
δὲ τῷ θεῷ χρήσασθαι περὶ τῆς στρατείας ἦλθεν εἰς Δελφούς, καὶ κατὰ τύχην ἡμερῶν ἀποφράδων οὐσῶν, ἐν αἷς οὐ νενόμισται θεμιστεύειν, πρῶτον μὲν ἔπεμπε παρακαλῶν τὴν πρόμαντιν· ὡς δ' ἀρνουμένης καὶ προϊσχομένης τὸν νόμον αὐτὸς ἀναβὰς βίᾳ πρὸς τὸν ναὸν εἷλκεν αὐτήν, ἡ δ' ὥσπερ ἐξηττημένη τῆς σπουδῆς εἶπεν "ἀνίκητος εἶ ὦ παῖ," τοῦτ' ἀκούσας Ἀλέξανδρος οὐκέτ' ἔφη χρῄζειν ἑτέρου μαντεύματος, ἀλλ' ἔχειν ὃν ἐβούλετο παρ' αὐτῆς χρησμόν. ἐπεὶ 5
δ' ὥρμησε πρὸς τὴν στρατείαν, ἄλλα τε δοκεῖ σημεῖα παρὰ τοῦ δαιμονίου γενέσθαι, καὶ τὸ περὶ Λείβηθρα τοῦ Ὀρφέως ξόανον (ἦν δὲ κυπαρίττινον) ἱδρῶτα πολὺν ὑπὸ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἀφῆκε. φοβουμένων δὲ πάντων τὸ σημεῖον, Ἀρίστανδρος ἐκέλευε θαρρεῖν ὡς ἀοιδίμους καὶ περιβοήτους κατεργασόμενον πρά-

ξεις, αἳ πολὺν ἱδρῶτα καὶ πόνον ὑμνοῦσι ποιηταῖς
καὶ μουσικοῖς παρέξουσιν.
15 Τῆς δὲ στρατιᾶς τὸ πλῆθος οἱ μὲν ἐλάχιστον λέ-
γοντες τρισμυρίους πεζοὺς καὶ τετρακισχιλίους ἱπ-
πεῖς, οἱ δὲ πλεῖστον πεζοὺς μὲν τετρακισμυρίους καὶ
τρισχιλίους ἱππέας δὲ πεντακισχιλίους ἀναγράφου-
σιν. ἐφόδιον δὲ τούτοις οὐ πλέον ἑβδομήκοντα τα-
λάντων ἔχειν αὐτὸν Ἀριστόβουλος ἱστορεῖ, Δοῦρις
δὲ τριάκοντα μόνον ἡμερῶν διατροφήν, Ὀνησίκριτος
2 δὲ καὶ διακόσια τάλαντα προσοφείλειν. ἀλλὰ καίπερ
ἀπὸ μικρῶν καὶ στενῶν οὕτως ὁρμώμενος, οὐ πρό-
τερον ἐπέβη τῆς νεὼς ἢ τὰ τῶν ἑταίρων πράγματα
σκεψάμενος ἀπονεῖμαι τῷ μὲν ἀγρὸν τῷ δὲ κώμην
τῷ δὲ συνοικίας πρόσοδον ἢ λιμένος. ἤδη δὲ κατα-
νηλωμένων καὶ διαγεγραμμένων σχεδὸν ἁπάντων
τῶν βασιλικῶν ὁ Περδίκκας "σεαυτῷ δ'" εἶπεν "ὦ
βασιλεῦ τί καταλείπεις;" τοῦ δὲ φήσαντος ὅτι τὰς
ἐλπίδας, "οὐκοῦν" ἔφη "καὶ ἡμεῖς τούτων κοινωνή-
3 σομεν οἱ μετὰ σοῦ στρατευόμενοι." παραιτησαμένου
δὲ τοῦ Περδίκκου τὴν διαγεγραμμένην κτῆσιν αὐτῷ,
καὶ τῶν ἄλλων φίλων ἔνιοι τὸ αὐτὸ ἐποίησαν. τοῖς
δὲ λαμβάνουσι καὶ δεομένοις προθύμως ἐχαρίζετο,
καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐν Μακεδονίᾳ διανέμων οὕτω
κατηνάλωσεν.
4 Τοιαύτῃ μὲν ὁρμῇ καὶ παρασκευῇ διανοίας τὸν
Ἑλλήσποντον διεπέρασεν, ἀναβὰς δ' εἰς Ἴλιον ἔθυσε
τῇ Ἀθηνᾷ καὶ τοῖς ἥρωσιν ἔσπεισε. τὴν δ' Ἀχιλλέως
στήλην ἀλειψάμενος λίπα καὶ μετὰ τῶν ἑταίρων συν-
αναδραμὼν γυμνός, ὥσπερ ἔθος ἐστίν, ἐστεφάνωσε,
μακαρίσας αὐτὸν ὅτι καὶ ζῶν φίλου πιστοῦ καὶ τε-
5 λευτήσας μεγάλου κήρυκος ἔτυχεν. ἐν δὲ τῷ περιιέναι
καὶ θεᾶσθαι τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐρομένου τινὸς αὐτὸν

εἰ βούλεται τὴν Ἀλεξάνδρου λύραν ἰδεῖν, ἐλάχιστα φροντίζειν ἐκείνης ἔφη, τὴν δ' Ἀχιλλέως ζητεῖν, ᾗ τὰ κλέα καὶ τὰς πράξεις ὕμνει τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ἐκεῖνος.

Ἐν δὲ τούτῳ τῶν Δαρείου στρατηγῶν μεγάλην 16
δύναμιν ἠθροικότων καὶ παρατεταγμένων ἐπὶ τῇ διαβάσει τοῦ Γρανίκου, μάχεσθαι μὲν ἴσως ἀναγκαῖον ἦν, ὥσπερ ἐν πύλαις τῆς Ἀσίας, περὶ τῆς εἰσόδου καὶ ἀρχῆς· τοῦ δὲ ποταμοῦ τὸ βάθος καὶ τὴν ἀνωμαλίαν καὶ τραχύτητα τῶν πέραν ὄχθων, πρὸς οὓς ἔδει γίνεσθαι τὴν ἀπόβασιν μετὰ μάχης, τῶν πλείστων δεδιότων, ἐνίων δὲ καὶ τὸ περὶ τὸν μῆνα νενομισμένον οἰομένων δεῖν φυλάξασθαι (Δαισίου 2
γὰρ οὐκ εἰώθεσαν οἱ βασιλεῖς τῶν Μακεδόνων ἐξάγειν τὴν στρατιάν), τοῦτο μὲν ἐπηνωρθώσατο κελεύσας δεύτερον Ἀρτεμίσιον ἄγειν, τοῦ δὲ Παρμενίωνος ὡς ὀψὲ τῆς ὥρας οὔσης οὐκ ἐῶντος ἀποκινδυνεύειν, εἰπὼν αἰσχύνεσθαι τὸν Ἑλλήσποντον εἰ φοβήσεται τὸν Γράνικον διαβεβηκὼς ἐκεῖνον, ἐμβάλλει τῷ ῥεύματι σὺν ἴλαις ἱππέων τρισκαίδεκα. καὶ 3
πρὸς ἐναντία βέλη καὶ τόπους ἀπορρῶγας ὅπλοις καταπεφραγμένους καὶ ἵπποις ἐλαύνων, καὶ διὰ ῥεύματος παραφέροντος καὶ περικλύζοντος, ἔδοξε μανικῶς καὶ πρὸς ἀπόνοιαν μᾶλλον ἢ γνώμῃ στρατηγεῖν. οὐ μὴν ἀλλ' ἐμφὺς τῇ διαβάσει καὶ κρατήσας τῶν τόπων χαλεπῶς καὶ μόλις, ὑγρῶν καὶ περισφαλῶν γενομένων διὰ τὸν πηλόν, εὐθὺς ἠναγκάζετο φύρδην μάχεσθαι καὶ κατ' ἄνδρα συμπλέκεσθαι τοῖς ἐπιφερομένοις, πρὶν εἰς τάξιν τινὰ καταστῆναι τοὺς διαβαίνοντας. ἐνέκειντο γὰρ κραυγῇ, καὶ τοὺς ἵπ- 4
πους παραβάλλοντες τοῖς ἵπποις ἐχρῶντο δόρασι, καὶ ξίφεσι τῶν δοράτων συντριβέντων. ὠσαμένων

δὲ πολλῶν ἐπ' αὐτόν (ἦν δὲ τῇ πέλτῃ καὶ τοῦ κράνους
τῇ χαίτῃ διαπρεπής, ἧς ἑκατέρωθεν εἱστήκει πτερὸν
λευκότητι καὶ μεγέθει θαυμαστόν), ἀκοντισθεὶς μὲν
ὑπὸ τὴν ὑποπτυχίδα τοῦ θώρακος οὐκ ἐτρώθη, Ῥοι-
σάκου δὲ καὶ Σπιθριδάτου τῶν στρατηγῶν προσ-
φερομένων ἅμα τὸν μὲν ἐκκλίνας, Ῥοισάκῃ δὲ προ-
εμβαλὼν τεθωρακισμένῳ καὶ τὸ δόρυ κατακλάσας
5 ἐπὶ τὸ ἐγχειρίδιον ὥρμησε. συμπεπτωκότων δ' αὐ-
τῶν ὁ Σπιθριδάτης ὑποστήσας ἐκ πλαγίων τὸν ἵπ-
πον καὶ μετὰ σπουδῆς συνεξαναστὰς κοπίδι βαρβα-
ρικῇ κατήνεγκε, καὶ τὸν μὲν λόφον ἀπήραξε μετὰ
θατέρου πτεροῦ, τὸ δὲ κράνος πρὸς τὴν πληγὴν
ἀκριβῶς καὶ μόλις ἀντέσχεν, ὥστε τῶν πρώτων ψαῦ-
σαι τριχῶν τὴν πτέρυγα τῆς κοπίδος. ἑτέραν δὲ τὸν
Σπιθριδάτην πάλιν ἐπαιρόμενον ἔφθασε Κλεῖτος ὁ
6 μέλας τῷ ξυστῷ διελάσας μέσον. ὁμοῦ δὲ καὶ Ῥοισά-
κης ἔπεσεν ὑπὸ Ἀλεξάνδρου ξίφει πληγείς. ἐν τούτῳ
δὲ κινδύνου καὶ ἀγῶνος οὔσης τῆς ἱππομαχίας ἥ τε
φάλαγξ διέβαινε τῶν Μακεδόνων καὶ συνῆγον αἱ πε-
ζαὶ δυνάμεις. οὐ μὴν ὑπέστησαν εὐρώστως οὐδὲ
πολὺν χρόνον, ἀλλ' ἔφυγον τραπόμενοι, πλὴν τῶν
μισθοφόρων Ἑλλήνων. οὗτοι δὲ πρός τινι λόφῳ
7 συστάντες ᾔτουν τὰ πιστὰ τὸν Ἀλέξανδρον. ὁ δὲ
θυμῷ μᾶλλον ἢ λογισμῷ πρῶτος ἐμβαλὼν τόν τε
ἵππον ἀποβάλλει ξίφει πληγέντα διὰ τῶν πλευρῶν
(ἦν δ' ἕτερος, οὐχ ὁ Βουκεφάλας), καὶ τοὺς πλείστους
τῶν ἀποθανόντων καὶ τραυματισθέντων ἐκεῖ συν-
έβη κινδυνεῦσαι καὶ πεσεῖν, πρὸς ἀνθρώπους ἀπ-
εγνωκότας καὶ μαχίμους συμπλεκομένους. λέγονται
δὲ πεζοὶ μὲν δισμύριοι τῶν βαρβάρων, ἱππεῖς δὲ
δισχίλιοι πεντακόσιοι πεσεῖν. τῶν δὲ περὶ τὸν Ἀλέ-
ξανδρον Ἀριστόβουλός φησι τέσσαρας καὶ τριάκοντα

νεκροὺς γενέσθαι τοὺς πάντας, ὧν ἐννέα πεζοὺς εἶναι. τούτων μὲν οὖν ἐκέλευσεν εἰκόνας ἀνασταθῆ- 8
ναι χαλκᾶς, ἃς Λύσιππος εἰργάσατο· κοινούμενος δὲ τὴν νίκην τοῖς Ἕλλησιν ἰδίᾳ μὲν τοῖς Ἀθηναίοις ἔπεμψε τῶν αἰχμαλώτων τριακοσίας ἀσπίδας, κοινῇ δὲ τοῖς ἄλλοις λαφύροις ἐκέλευσεν ἐπιγράψαι φιλοτιμοτάτην ἐπιγραφήν "Ἀλέξανδρος ὁ Φιλίππου καὶ οἱ Ἕλληνες πλὴν Λακεδαιμονίων ἀπὸ τῶν βαρβάρων τῶν τὴν Ἀσίαν κατοικούντων." ἐκπώματα δὲ καὶ πορφύρας, καὶ ὅσα τοιαῦτα τῶν Περσικῶν ἔλαβε, πάντα τῇ μητρὶ πλὴν ὀλίγων ἔπεμψεν.

Οὗτος ὁ ἀγὼν μεγάλην εὐθὺς ἐποίησε τῶν πρα- 17
γμάτων μεταβολὴν πρὸς Ἀλέξανδρον, ὥστε καὶ Σάρδεις, τὸ πρόσχημα τῆς ἐπὶ θαλάσσῃ τῶν βαρβάρων ἡγεμονίας, παραλαβεῖν καὶ τἆλλα προστίθεσθαι. μόνη δ' Ἁλικαρνασσὸς ἀντέστη καὶ Μίλητος, ἃς ἑλὼν κατὰ κράτος καὶ τὰ περὶ αὐτὰς πάντα χειρωσάμενος ἀμφίβολος ἦν πρὸς τὰ λοιπὰ τῇ γνώμῃ. καὶ πολλάκις 2
μὲν ἔσπευδε Δαρείῳ συμπεσὼν ἀποκινδυνεῦσαι περὶ τῶν ὅλων, πολλάκις δὲ τοῖς ἐπὶ θαλάσσῃ πράγμασι καὶ χρήμασι διενοεῖτο πρῶτον οἷον ἐνασκήσας καὶ ῥώσας αὑτὸν οὕτως ἀναβαίνειν ἐπ' ἐκεῖνον. ἔστι δὲ τῆς Λυκίας κρήνη περὶ τὴν Ξανθίων πόλιν, ἧς τότε λέγουσιν αὐτομάτως περιτραπείσης καὶ ὑπερβαλούσης ἐκ βυθοῦ δέλτον ἐκπεσεῖν χαλκῆν, τύπους ἔχουσαν ἀρχαίων γραμμάτων, ἐν οἷς ἐδηλοῦτο παύσασθαι τὴν Περσῶν ἀρχὴν ὑπὸ Ἑλλήνων καταλυθεῖσαν. τού- 3
τοις ἐπαρθεὶς ἠπείγετο τὴν παραλίαν ἀνακαθήρασθαι μέχρι τῆς Φοινίκης καὶ Κιλικίας. ἡ δὲ τῆς Παμφυλίας παραδρομὴ πολλοῖς γέγονε τῶν ἱστορικῶν ὑπόθεσις γραφικὴ πρὸς ἔκπληξιν καὶ ὄγκον, ὡς θείᾳ τινὶ τύχῃ παραχωρήσασαν Ἀλεξάνδρῳ τὴν θάλασσαν,

ἄλλως ἀεὶ τραχεῖαν ἐκ πελάγους προσφερομένην, σπανίως δέ ποτε λεπτοὺς καὶ προσεχεῖς ὑπὸ τὰ κρημνώδη καὶ παρερρωγότα τῆς ὀρεινῆς πάγους δια-
4 καλύπτουσαν. δηλοῖ δὲ καὶ Μένανδρος ἐν κωμῳδίᾳ παίζων πρὸς τὸ παράδοξον·

ὡς ἀλεξανδρῶδες ἤδη τοῦτο. κἂν ζητῶ τινά,
αὐτόματος οὗτος παρέσται· κἂν διελθεῖν δηλαδὴ
διὰ θαλάσσης δέῃ τόπον τιν᾽, οὗτος ἔσται μοι βατός.

αὐτὸς δ᾽ Ἀλέξανδρος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς οὐδὲν τοιοῦτον τερατευσάμενος ὁδοποιῆσαί φησι τὴν λεγομένην
5 Κλίμακα καὶ διελθεῖν ὁρμήσας ἐκ Φασήλιδος. διὸ καὶ πλείονας ἡμέρας ἐν τῇ πόλει διέτριψεν· ἐν αἷς καὶ Θεοδέκτου τεθνηκότος (ἦν δὲ Φασηλίτης) ἰδὼν εἰκόνα ἀνακειμένην ἐν ἀγορᾷ, μετὰ δεῖπνον ἐπεκώμασε μεθύων καὶ τῶν στεφάνων ἐπέρριψε πολλούς, οὐκ ἄχαριν ἐν παιδιᾷ ἀποδιδοὺς τιμὴν τῇ γενομένῃ δι᾽ Ἀριστοτέλην καὶ φιλοσοφίαν ὁμιλίᾳ πρὸς τὸν ἄνδρα.

18 Μετὰ ταῦτα Πισιδῶν τε τοὺς ἀντιστάντας ᾕρει καὶ Φρυγίαν ἐχειροῦτο· καὶ Γόρδιον πόλιν, ἑστίαν Μίδου τοῦ παλαιοῦ γενέσθαι λεγομένην, παραλαβὼν τὴν θρυλουμένην ἅμαξαν εἶδε φλοιῷ κρανείας ἐνδεδεμένην, καὶ λόγον ἐπ᾽ αὐτῇ πιστευόμενον ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἤκουσεν, ὡς τῷ λύσαντι τὸν δεσμὸν εἵ-
2 μαρται βασιλεῖ γενέσθαι τῆς οἰκουμένης. οἱ μὲν οὖν πολλοί φασι, τῶν δεσμῶν τυφλὰς ἐχόντων τὰς ἀρχὰς καὶ δι᾽ ἀλλήλων πολλάκις σκολιοῖς ἑλιγμοῖς ὑποφερομένων, τὸν Ἀλέξανδρον ἀμηχανοῦντα λῦσαι διατεμεῖν τῇ μαχαίρᾳ τὸ σύναμμα, καὶ πολλὰς ἐξ αὐτοῦ κοπέντος ἀρχὰς φανῆναι· Ἀριστόβουλος δὲ καὶ πάνυ λέγει ῥᾳδίαν αὐτῷ τὴν λύσιν γενέσθαι, ἐξελόντι τοῦ ῥυμοῦ τὸν ἕστορα καλούμενον, ᾧ συνείχετο τὸ ζυγό-
3 δεσμον, εἶθ᾽ οὕτως ὑφελκύσαντι τὸν ζυγόν. ἐντεῦθεν

*Παφλαγόνας τε καὶ Καππαδόκας προσαγαγόμενος,
καὶ τὴν Μέμνονος ἀκούσας τελευτήν, ὃς τῶν ἐπὶ θα-
λάττῃ Δαρείου στρατηγῶν ἐπίδοξος ἦν Ἀλεξάνδρῳ
πολλὰ πράγματα καὶ μυρίας ἀντιλήψεις καὶ ἀσχολίας
παρέξειν, ἐπερρώσθη πρὸς τὴν ἄνω στρατείαν μᾶλλον.*

Ἤδη δὲ καὶ Δαρεῖος ἐκ Σούσων κατέβαινεν, ἐπαι- 4
*ρόμενός τε τῷ πλήθει τῆς δυνάμεως (ἑξήκοντα γὰρ
ἦγε μυριάδας στρατοῦ), καί τινος ὀνείρου θαρρύνον-
τος αὐτόν, ὃν οἱ μάγοι πρὸς χάριν ἐξηγοῦντο μᾶλλον
ἢ κατὰ τὸ εἰκός. ἔδοξε γὰρ πυρὶ νέμεσθαι πολλῷ τὴν
Μακεδόνων φάλαγγα, τὸν δ' Ἀλέξανδρον ἔχοντα στο-
λὴν ἣν αὐτὸς ἐφόρει πρότερον ἀστάνδης ὢν βασιλέως,
ὑπηρετεῖν αὐτῷ, παρελθόντα δ' εἰς τὸ τοῦ Βήλου
τέμενος ἀφανῆ γενέσθαι. διὰ τούτων, ὡς ἔοικεν,* 5
*ὑπεδηλοῦτο παρὰ τοῦ θεοῦ λαμπρὰ μὲν γενήσεσθαι
καὶ περιφανῆ τὰ τῶν Μακεδόνων, Ἀλέξανδρον δὲ
τῆς μὲν Ἀσίας κρατήσειν ὥσπερ ἐκράτησε Δαρεῖος ἐξ
ἀστάνδου βασιλεὺς γενόμενος, ταχὺ δὲ σὺν δόξῃ τὸν
βίον ἀπολείψειν.*

Ἔτι δὲ μᾶλλον ἐθάρρησε καταγνοὺς δειλίαν Ἀλε- 19
*ξάνδρου πολὺν χρόνον ἐν Κιλικίᾳ διατρίψαντος. ἦν
δ' ἡ διατριβὴ διὰ νόσον, ἣν οἱ μὲν ἐκ κόπων οἱ δὲ
λουσαμένῳ ἐν τῷ τοῦ Κύδνου ῥεύματι ⟨καὶ⟩ κατα-
παγέντι προσπεσεῖν λέγουσι. τῶν μὲν οὖν ἄλλων* 2
*ἰατρῶν οὐδεὶς ἐθάρρει βοηθήσειν, ἀλλὰ τὸν κίνδυνον
οἰόμενοι πάσης ἰσχυρότερον εἶναι βοηθείας ἐφο-
βοῦντο τὴν ἐκ τοῦ σφαλῆναι διαβολὴν πρὸς τοὺς
Μακεδόνας· Φίλιππος δ' ὁ Ἀκαρνὰν μοχθηρὰ μὲν
ἑώρα τὰ περὶ αὐτὸν ὄντα, τῇ δὲ φιλίᾳ πιστεύων, καὶ
δεινὸν ἡγούμενος εἰ κινδυνεύοντι μὴ συγκινδυνεύσει
μέχρι τῆς ἐσχάτης πείρας βοηθῶν καὶ παραβαλλόμε-
νος, ἐπεχείρησε φαρμακείᾳ καὶ συνέπεισεν αὐτὸν*

ὑπομεῖναι καὶ πιεῖν, σπεύδοντα ῥωσθῆναι πρὸς τὸν
3 πόλεμον. ἐν τούτῳ δὲ Παρμενίων ἔπεμψεν ἐπιστολὴν ἀπὸ στρατοπέδου, διακελευόμενος αὐτῷ φυλάξασθαι τὸν Φίλιππον ὡς ὑπὸ Δαρείου πεπεισμένον ἐπὶ δωρεαῖς μεγάλαις καὶ γάμῳ θυγατρὸς ἀνελεῖν Ἀλέξανδρον. ὁ δὲ τὴν ἐπιστολὴν ἀναγνοὺς καὶ μηδενὶ δείξας τῶν φίλων ὑπὸ τὸ προσκεφάλαιον ὑπέθηκεν. ὡς δὲ τοῦ καιροῦ παρόντος εἰσῆλθε μετὰ τῶν ἑταίρων ὁ Φίλιππος τὸ φάρμακον ἐν κύλικι κομίζων, ἐκείνῳ μὲν ἐπέδωκε τὴν ἐπιστολήν, αὐτὸς δὲ τὸ φάρ-
4 μακον ἐδέξατο προθύμως καὶ ἀνυπόπτως, ὥστε θαυμαστὴν καὶ θεατρικὴν τὴν ὄψιν εἶναι, τοῦ μὲν ἀναγινώσκοντος τοῦ δὲ πίνοντος, εἶτα ἅμα πρὸς ἀλλήλους ἀποβλεπόντων οὐχ ὁμοίως, ἀλλὰ τοῦ μὲν Ἀλεξάνδρου φαιδρῷ τῷ προσώπῳ καὶ διακεχυμένῳ τὴν πρὸς τὸν Φίλιππον εὐμένειαν καὶ πίστιν ἀποφαίνοντος, ἐκείνου δὲ πρὸς τὴν διαβολὴν ἐξισταμένου καὶ ποτὲ μὲν θεοκλυτοῦντος καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνατείνοντος τὰς χεῖρας, ποτὲ δὲ τῇ κλίνῃ περιπίπτοντος καὶ παρακαλοῦντος τὸν Ἀλέξανδρον
5 εὐθυμεῖν καὶ προσέχειν αὐτῷ. τὸ γὰρ φάρμακον ἐν ἀρχῇ κρατῆσαν τοῦ σώματος οἷον ἀπέωσε καὶ κατέδυσεν εἰς βάθος τὴν δύναμιν, ὥστε καὶ φωνὴν ἐπιλιπεῖν καὶ τὰ περὶ τὴν αἴσθησιν ἀσαφῆ καὶ μικρὰ κομιδῇ γενέσθαι, λιποθυμίας ἐπιπεσούσης. οὐ μὴν ἀλλὰ ταχέως ἀναληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Φιλίππου καὶ ῥαΐσας αὐτὸν ἐπέδειξε τοῖς Μακεδόσιν· οὐ γὰρ ἐπαύοντο πρὶν ἰδεῖν τὸν Ἀλέξανδρον ἀθυμοῦντες.

20 Ἦν δέ τις ἐν τῷ Δαρείου στρατῷ πεφευγὼς ἐκ Μακεδονίας ἀνὴρ Μακεδών, Ἀμύντας, οὐκ ἄπειρος τῆς Ἀλεξάνδρου φύσεως. οὗτος ὡρμημένον ἰδὼν Δαρεῖον εἴσω τῶν στενῶν βαδίζειν ἐπ' Ἀλέξανδρον,

ἐδεῖτο κατὰ χώραν ὑπομένειν, ἐν πλάτος ἔχουσι πεδίοις καὶ ἀναπεπταμένοις πρὸς ἐλάττονας πλήθει τοσούτῳ διαμαχούμενον. ἀποκριναμένου δὲ Δαρείου 2
δεδιέναι μὴ φθάσωσιν αὐτὸν ἀποδράντες οἱ πολέμιοι καὶ διαφυγὼν Ἀλέξανδρος, "ἀλλὰ τούτου γε" εἶπεν "ὦ βασιλεῦ χάριν θάρρει· βαδιεῖται γὰρ ἐκεῖνος ἐπὶ σέ, καὶ σχεδὸν ἤδη βαδίζει." ταῦτα λέγων Ἀμύντας οὐκ ἔπειθεν, ἀλλ' ἀναστὰς ἐπορεύετο Δαρεῖος εἰς Κιλικίαν, ἅμα δ' Ἀλέξανδρος εἰς Συρίαν ἐπ' ἐκεῖνον. ἐν 3
δὲ τῇ νυκτὶ διαμαρτόντες ἀλλήλων αὖθις ἀνέστρεφον, Ἀλέξανδρος μὲν ἡδόμενός τε τῇ συντυχίᾳ καὶ σπεύδων ἀπαντῆσαι περὶ τὰ στενά, Δαρεῖος δὲ τὴν προτέραν ἀναλαβεῖν στρατοπεδείαν καὶ τῶν στενῶν ἐξελίξαι τὴν δύναμιν· ἤδη γὰρ ἐγνώκει παρὰ τὸ συμφέρον ἐμβεβληκὼς ἑαυτὸν εἰς χωρία θαλάττῃ καὶ ὄρεσι καὶ ποταμῷ διὰ μέσου ῥέοντι τῷ Πινάρῳ δύσιππα καὶ διεσπασμένα πολλαχοῦ καὶ πρὸς τῆς ὀλιγότητος τῶν πολεμίων ἔχοντα τὴν θέσιν. Ἀλεξάνδρῳ 4
δὲ τὸν μὲν τόπον ἡ τύχη παρέσχεν, ἐστρατήγησε δὲ τῶν ἀπὸ τῆς τύχης ὑπαρχόντων πρὸς τὸ νικῆσαι βέλτιον, ὅς γε τοσούτῳ πλήθει τῶν βαρβάρων λειπόμενος ἐκείνοις μὲν οὐ παρέσχε κύκλωσιν, αὐτὸς δὲ τῷ δεξιῷ τὸ εὐώνυμον ὑπερβαλὼν καὶ γενόμενος κατὰ κέρας φυγὴν ἐποίησε τῶν καθ' αὑτὸν βαρβάρων, ἐν πρώτοις ἀγωνιζόμενος, ὥστε τρωθῆναι ξίφει τὸν μηρόν, ὡς μὲν Χάρης φησίν, ὑπὸ Δαρείου (συμπεσεῖν γὰρ αὐτοὺς εἰς χεῖρας), Ἀλέξανδρος δὲ περὶ τῆς μάχης 5
ἐπιστέλλων τοῖς περὶ τὸν Ἀντίπατρον οὐκ εἴρηκεν ὅστις ἦν ὁ τρώσας, ὅτι δὲ τρωθείη τὸν μηρὸν ἐγχειριδίῳ, δυσχερὲς δ' οὐδὲν ἀπὸ τοῦ τραύματος συμβαίη γέγραφεν. νικήσας δὲ λαμπρῶς καὶ καταβαλὼν ὑπὲρ ἕνδεκα μυριάδας τῶν πολεμίων, Δαρεῖον μὲν οὐχ εἷλε

τέτταρας σταδίους ἢ πέντε προλαβόντα τῇ φυγῇ, τὸ
6 δ' ἅρμα καὶ τὸ τόξον αὐτοῦ λαβὼν ἐπανῆλθε. καὶ
κατέλαβε τοὺς Μακεδόνας τὸν μὲν ἄλλον πλοῦτον ἐκ
τοῦ βαρβαρικοῦ στρατοπέδου φέροντας καὶ ἄγοντας
ὑπερβάλλοντα πλήθει, καίπερ εὐζώνων πρὸς τὴν
μάχην παραγενομένων καὶ τὰ πλεῖστα τῆς ἀποσκευῆς
ἐν Δαμασκῷ καταλιπόντων, τὴν δὲ Δαρείου σκηνὴν
ἐξῃρηκότας ἐκείνῳ, θεραπείας τε λαμπρᾶς καὶ παρα-
7 σκευῆς καὶ χρημάτων πολλῶν γέμουσαν. εὐθὺς οὖν
ἀποδυσάμενος τὰ ὅπλα πρὸς τὸ λουτρὸν ἐβάδιζεν, εἰ-
πών "ἴωμεν ἀπολουσόμενοι τὸν ἀπὸ τῆς μάχης
ἱδρῶτα τῷ Δαρείου λουτρῷ." καί τις τῶν ἑταίρων
"μὰ τὸν Δί'" εἶπεν, "ἀλλὰ τῷ Ἀλεξάνδρου· τὰ γὰρ
τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι
8 τοῦ κρατοῦντος." ὡς δ' εἶδε μὲν ὁλκία καὶ κρωσσοὺς
καὶ πυέλους καὶ ἀλαβάστρους, πάντα χρυσοῦ, ἠσκη-
μένα περιττῶς, ὠδώδει δὲ θεσπέσιον οἷον ὑπ' ἀρω-
μάτων καὶ μύρων ὁ οἶκος, ἐκ δὲ τούτου παρῆλθεν εἰς
σκηνὴν ὕψει τε καὶ μεγέθει καὶ τῶν περὶ τὴν στρω-
μνὴν καὶ τραπέζας καὶ τὸ δεῖπνον αὐτοῦ κόσμῳ θαύ-
ματος ἀξίαν, διαβλέψας πρὸς τοὺς ἑταίρους "τοῦτ' ἦν,
ὡς ἔοικεν," ἔφη "τὸ βασιλεύειν."

21 Τρεπομένῳ δὲ πρὸς τὸ δεῖπνον αὐτῷ φράζει τις
ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις ἀγομένας μητέρα καὶ γυναῖκα
Δαρείου καὶ θυγατέρας δύο παρθένους ἰδούσας τὸ
ἅρμα καὶ τὰ τόξα κόπτεσθαι καὶ θρηνεῖν ὡς ἀπολω-
λότος ἐκείνου. συχνὸν οὖν ἐπισχὼν χρόνον Ἀλέξαν-
δρος καὶ ταῖς ἐκείνων τύχαις μᾶλλον ἢ ταῖς ἑαυτοῦ
ἐμπαθὴς γενόμενος πέμπει Λεοννᾶτον, ἀπαγγεῖλαι
κελεύσας ὡς οὔτε Δαρεῖος τέθνηκεν οὔτ' Ἀλέξανδρον
2 δεδιέναι χρή· Δαρείῳ γὰρ ὑπὲρ ἡγεμονίας πολεμεῖν,
ἐκείναις δὲ πάντα ὑπάρξειν ὧν καὶ Δαρείου βασιλεύ-

οντος ἠξιοῦντο. τοῦ δὲ λόγου ταῖς γυναιξὶν ἡμέ-
ρου καὶ χρηστοῦ φανέντος ἔτι μᾶλλον τὰ τῶν ἔργων
ἀπήντα φιλάνθρωπα· θάψαι γὰρ ὅσους ἐβούλοντο
Περσῶν ἔδωκεν, ἐσθῆτι καὶ κόσμῳ χρησαμέναις ἐκ
τῶν λαφύρων, θεραπείας τε καὶ τιμῆς ἣν εἶχον οὐδ'
ὁτιοῦν ἀφεῖλε, συντάξεις δὲ καὶ μείζονας ἐκαρποῦντο
τῶν προτέρων. ἡ δὲ καλλίστη καὶ βασιλικωτάτη χάρις 3
ἦν παρ' αὐτοῦ γυναιξὶ γενναίαις γενομέναις αἰχμαλώ-
τοις καὶ σώφροσι μήτ' ἀκοῦσαί τι μήτε ὑπονοῆσαι
μήτε προσδοκῆσαι τῶν αἰσχρῶν, ἀλλ' ὥσπερ οὐκ ἐν
στρατοπέδῳ πολεμίων ἀλλ' ἐν ἱεροῖς καὶ ἁγίοις φυ-
λαττομένας παρθενῶσιν ἀπόρρητον ἔχειν καὶ ἀόρα-
τον ἑτέροις δίαιταν. καίτοι λέγεταί γε τὴν Δαρείου
γυναῖκα πολὺ πασῶν τῶν βασιλίδων εὐπρεπεστάτην
γενέσθαι, καθάπερ καὶ αὐτὸς Δαρεῖος ἀνδρῶν κάλ-
λιστος καὶ μέγιστος, τὰς δὲ παῖδας ἐοικέναι τοῖς γο-
νεῦσιν. ἀλλ' Ἀλέξανδρος, ὡς ἔοικε, τοῦ νικᾶν τοὺς 4
πολεμίους τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ βασιλικώτερον ἡγούμε-
νος οὔτε τούτων ἔθιγεν οὔτ' ἄλλην ἔγνω γυναῖκα πρὸ
γάμου, πλὴν Βαρσίνης. αὕτη δὲ μετὰ τὴν Μέμνονος
τελευτὴν χήρα γενομένη περὶ Δαμασκὸν ἐλήφθη, πε-
παιδευμένη δὲ παιδείαν Ἑλληνικὴν καὶ τὸν τρόπον
ἐπιεικὴς οὖσα καὶ πατρὸς Ἀρταβάζου γεγονότος ἐκ
βασιλέως θυγατρὸς ἐγνώσθη, Παρμενίωνος προτρε-
ψαμένου τὸν Ἀλέξανδρον, ὥς φησιν Ἀριστόβουλος,
καλῆς καὶ γενναίας ἅψασθαι γυναικός. τὰς δ' ἄλλας 5
αἰχμαλώτους ὁρῶν ὁ Ἀλέξανδρος κάλλει καὶ μεγέθει
διαφερούσας ἔλεγε παίζων ὡς εἰσὶν ἀλγηδόνες ὀμμά-
των αἱ Περσίδες. ἀντεπιδεικνύμενος δὲ πρὸς τὴν
ἰδέαν τὴν ἐκείνων τὸ τῆς ἰδίας ἐγκρατείας καὶ σω-
φροσύνης κάλλος, ὥσπερ ἀψύχους εἰκόνας ἀγαλμάτων
παρέπεμψεν.

22 Ἐπεὶ δὲ Φιλόξενος ὁ τῶν ἐπὶ θαλάττῃ στρατηγὸς
ἔγραψεν εἶναι παρ' αὐτῷ Θεόδωρόν τινα Ταραντῖνον
ἔχοντα παῖδας ὠνίους δύο τὴν ὄψιν ὑπερφυεῖς, καὶ
πυνθανόμενος εἰ πρίηται, χαλεπῶς ἐνεγκὼν ἐβόα
πολλάκις πρὸς τοὺς φίλους, ἐρωτῶν τί πώποτε Φι-
λόξενος αἰσχρὸν αὐτῷ συνεγνωκὼς τοιαῦτα ὀνείδη
προξενῶν κάθηται. τὸν δὲ Φιλόξενον αὐτὸν ἐν ἐπι-
στολῇ πολλὰ λοιδορήσας ἐκέλευσεν αὐτοῖς φορτίοις
2 τὸν Θεόδωρον εἰς τὸν ὄλεθρον ἀποστέλλειν. ἐπέ-
πληξε δὲ καὶ Ἅγνωνι γράψαντι πρὸς αὐτὸν ὅτι Κρω-
βύλον εὐδοκιμοῦντα ἐν Κορίνθῳ βούλεται πριάμενος
ἀγαγεῖν πρὸς αὐτόν. πυνθανόμενος δὲ μισθοφόρων
τινῶν γύναια διεφθαρκέναι Δάμωνα καὶ Τιμόθεον
Μακεδόνας τῶν ὑπὸ Παρμενίωνι στρατευομένων,
ἔγραψε Παρμενίωνι κελεύων, ἐὰν ἐλεγχθῶσιν, ὡς
θηρία ἐπὶ καταφθορᾷ ἀνθρώπων γεγονότα τιμωρη-
3 σάμενον ἀποκτεῖναι. καὶ περὶ ἑαυτοῦ κατὰ λέξιν ἐν
ταύτῃ τῇ ἐπιστολῇ γέγραφεν "ἐγὼ γὰρ οὐχ ὅτι ἑωρα-
κὼς ἂν εὑρεθείην τὴν Δαρείου γυναῖκα ἢ βεβουλημέ-
νος ἰδεῖν, ἀλλ' οὐδὲ τῶν λεγόντων περὶ τῆς εὐμορφίας
αὐτῆς προσδεδεγμένος τὸν λόγον." ἔλεγε δὲ μάλιστα
συνιέναι θνητὸς ὢν ἐκ τοῦ καθεύδειν καὶ συνουσιά-
ζειν, ὡς ἀπὸ μιᾶς ἐγγινόμενον ἀσθενείας τῇ φύσει
4 καὶ τὸ πονοῦν καὶ τὸ ἡδόμενον. ἦν δὲ καὶ γαστρὸς
ἐγκρατέστατος, καὶ τοῦτ' ἄλλοις τε πολλοῖς ἐδήλωσε
καὶ τοῖς πρὸς Ἄδαν λεχθεῖσιν, ἣν ἐποιήσατο μητέρα
καὶ Καρίας βασίλισσαν ἀπέδειξεν. ὡς γὰρ ἐκείνη φι-
λοφρονουμένη πολλὰ μὲν ὄψα καθ' ἡμέραν ἀπέστελ-
λεν αὐτῷ καὶ πέμματα, τέλος δὲ τοὺς δοκοῦντας εἶναι
δεινοτάτους ὀψοποιοὺς καὶ ἀρτοποιούς, ἔφη τούτων
5 μηδενὸς δεῖσθαι· βελτίονας γὰρ ὀψοποιοὺς ἔχειν ὑπὸ
τοῦ παιδαγωγοῦ Λεωνίδου δεδομένους αὐτῷ, πρὸς

μὲν τὸ ἄριστον νυκτοπορίαν, πρὸς δὲ τὸ δεῖπνον ὀλιγαριστίαν. "ὁ δ' αὐτὸς οὗτος ἀνήρ" ἔφη "καὶ τῶν στρωμάτων ἐπιὼν τὰ ἀγγεῖα καὶ τῶν ἱματίων ἔλυεν, ἐπισκοπῶν μή τί μοι τρυφερὸν ἢ περισσὸν ἡ μήτηρ ἐντέθεικεν."

Ἦν δὲ καὶ πρὸς οἶνον ἧττον ἢ ἐδόκει καταφερής. 23
ἔδοξε δὲ διὰ τὸν χρόνον, ὃν οὐ πίνων μᾶλλον ἢ λαλῶν εἷλκεν ἐφ' ἑκάστης κύλικος, ἀεὶ μακρόν τινα λόγον διατιθέμενος, καὶ ταῦτα πολλῆς σχολῆς οὔσης, ἐπεὶ πρός γε τὰς πράξεις οὐκ οἶνος ἐκεῖνον, οὐχ ὕπνος, οὐ παιδιά τις, οὐ γάμος, οὐ θέα, καθάπερ ἄλλους στρατηγούς, ἐπέσχεν. δηλοῖ δ' ὁ βίος, ὃν βιώσας βραχὺν 2
παντάπασι πλείστων καὶ μεγίστων πράξεων ἐνέπλησεν. ἐν δὲ ταῖς σχολαῖς πρῶτον μὲν ἀναστὰς καὶ θύσας τοῖς θεοῖς εὐθὺς ἠρίστα καθήμενος, ἔπειτα διημέρευε κυνηγῶν ἢ δικάζων ἢ συντάττων τι τῶν πολεμικῶν ἢ ἀναγινώσκων. εἰ δ' ὁδὸν βαδίζοι μὴ λίαν ἐπείγουσαν, ἐμάνθανεν ἅμα πορευόμενος ἢ τοξεύειν ἢ ἐπιβαίνειν ἅρματος ἐλαυνομένου καὶ ἀποβαίνειν. πολλάκις δὲ παίζων καὶ ἀλώπεκας ἐθήρευε 3
καὶ ὄρνιθας, ὡς ἔστι λαβεῖν ἐκ τῶν ἐφημερίδων. καταλύσας δὲ καὶ τρεπόμενος πρὸς λουτρὸν ἢ ἄλειμμα, τοὺς ἐπὶ τῶν σιτοποιῶν καὶ μαγείρων ἀνέκρινεν εἰ τὰ πρὸς τὸ δεῖπνον εὐτρεπῶς ἔχουσι. καὶ δειπνεῖν μὲν ὀψὲ καὶ σκότους ἤδη κατακλινόμενος ἤρχετο, θαυμαστὴ δ' ἦν ἡ ἐπιμέλεια καὶ περίβλεψις ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὅπως μηδὲν ἀνίσως μηδ' ὀλιγώρως διανέμοιτο. τὸν δὲ πότον, ὥσπερ εἴρηται, μακρὸν ὑπὸ ἀδολεσχίας ἐξέτεινε. καὶ τἆλλα πάντων ἥδιστος ὢν 4
βασιλέων συνεῖναι καὶ χάριτος οὐδεμιᾶς ἀμοιρῶν, τότε ταῖς μεγαλαυχίαις ἀηδὴς ἐγίνετο καὶ λίαν στρατιωτικός, αὐτός τε πρὸς τὸ κομπῶδες ὑποφερόμενος

καὶ τοῖς κόλαξιν ἑαυτὸν ἀνεικὼς ἱππάσιμον, ὑφ' ὧν οἱ χαριέστεροι τῶν παρόντων ἐπετρίβοντο, μήτε ἁμιλλᾶσθαι τοῖς κόλαξι μήτε λείπεσθαι βουλόμενοι τῶν αὐτῶν ἐπαίνων· τὸ μὲν γὰρ αἰσχρὸν ἐδόκει, τὸ
5 δὲ κίνδυνον ἔφερε. μετὰ δὲ τὸν πότον λουσάμενος ἐκάθευδε πολλάκις μέχρι μέσης ἡμέρας· ἔστι δ' ὅτε καὶ διημέρευεν ἐν τῷ καθεύδειν. αὐτὸς μὲν οὖν καὶ ὄψων ἐγκρατὴς ἦν, ὥστε καὶ τὰ σπανιώτατα πολλάκις τῶν ἀπὸ θαλάττης αὐτῷ κομιζομένων ἀκροδρύων καὶ ἰχθύων ἑκάστῳ διαπεμπόμενος τῶν ἑταίρων
6 ἑαυτῷ μόνῳ μηδὲν καταλιπεῖν· τὸ μέντοι δεῖπνον ἦν ἀεὶ μεγαλοπρεπές, καὶ τοῖς εὐτυχήμασι τῆς δαπάνης ἅμα συναυξομένης τέλος εἰς μυρίας δραχμὰς προῆλθεν. ἐνταῦθα δ' ἔστη, καὶ τοσοῦτον ὡρίσθη τελεῖν τοῖς ὑποδεχομένοις Ἀλέξανδρον.

24 Μετὰ δὲ τὴν μάχην τὴν ἐν Ἰσσῷ πέμψας εἰς Δαμασκὸν ἔλαβε τὰ χρήματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ τέκνα καὶ τὰς γυναῖκας τῶν Περσῶν. καὶ πλεῖστα μὲν ὠφελήθησαν οἱ τῶν Θεσσαλῶν ἱππεῖς· τούτους γὰρ ἄνδρας ἀγαθοὺς διαφερόντως ἐν τῇ μάχῃ γενομένους ἔπεμψεν ἐπίτηδες ὠφεληθῆναι βουλόμενος· ἐνεπλήσθη δὲ καὶ τὸ λοιπὸν εὐπορίας στρατόπεδον.
2 καὶ γευσάμενοι τότε πρῶτον οἱ Μακεδόνες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ γυναικῶν καὶ διαίτης βαρβαρικῆς, ὥσπερ κύνες ἔσπευδον ἁψάμενοι στίβου διώκειν καὶ ἀνιχνεύειν τὸν τῶν Περσῶν πλοῦτον. οὐ μὴν ἀλλ' Ἀλεξάνδρῳ πρῶτον ἐδόκει κρατύνεσθαι τὰ πρὸς θαλάσσῃ. Κύπρον μὲν οὖν εὐθὺς οἱ βασιλεῖς ἧκον
3 ἐγχειρίζοντες αὐτῷ, καὶ Φοινίκην πλὴν Τύρου. Τύρον δὲ πολιορκῶν ἑπτὰ μῆνας χώμασι καὶ μηχαναῖς καὶ τριήρεσι διακοσίαις ἐκ θαλάττης, ὄναρ εἶδε τὸν Ἡρακλέα δεξιούμενον αὐτὸν ἀπὸ τοῦ τείχους καὶ

καλοῦντα. τῶν δὲ Τυρίων πολλοῖς κατὰ τοὺς ὕπνους
ἔδοξεν ὁ Ἀπόλλων λέγειν ὡς ἄπεισι πρὸς Ἀλέξαν-
δρον· οὐ γὰρ ἀρέσκειν αὐτῷ τὰ πρασσόμενα κατὰ
τὴν πόλιν. ἀλλ' αὐτοὶ μὲν ὥσπερ ἄνθρωπον αὐτο- 4
μολοῦντα πρὸς τοὺς πολεμίους ἐπ' αὐτοφώρῳ τὸν
θεὸν εἰληφότες σειράς τε τῷ κολοσσῷ περιέβαλλον
αὐτοῦ καὶ καθήλουν πρὸς τὴν βάσιν, ἀλεξανδριστὴν
καλοῦντες· ἑτέραν δ' ὄψιν Ἀλέξανδρος εἶδε κατὰ
τοὺς ὕπνους. Σάτυρος αὐτῷ φανεὶς ἐδόκει προσπαί- 5
ζειν πόρρωθεν, εἶτα βουλομένου λαβεῖν ὑπεξέφευγε,
τέλος δὲ πολλὰ λιπαρήσαντος καὶ περιδραμόντος
ἦλθεν εἰς χεῖρας. οἱ δὲ μάντεις τοὔνομα διαιροῦντες
οὐκ ἀπιθάνως ἔφασαν αὐτῷ "σὴ γενήσεται Τύρος."
καὶ κρήνην δέ τινα δεικνύουσι, πρὸς ἣν κατὰ τοὺς
ὕπνους ἰδεῖν ἔδοξε τὸν Σάτυρον.

Διὰ μέσου δὲ τῆς πολιορκίας ἐπὶ τοὺς Ἄραβας 6
τοὺς προσοικοῦντας τῷ Ἀντιλιβάνῳ στρατεύσας
ἐκινδύνευσε διὰ τὸν παιδαγωγὸν Λυσίμαχον· ἐξηκο-
λούθησε γὰρ αὐτῷ λέγων τοῦ Φοίνικος οὐκ εἶναι χεί-
ρων οὐδὲ πρεσβύτερος. ἐπεὶ δὲ πλησιάσας τοῖς ὀρει-
νοῖς καὶ τοὺς ἵππους ἀπολιπὼν πεζὸς ἐβάδιζεν, οἱ
μὲν ἄλλοι πολὺ προῆλθον, αὐτὸς δὲ τὸν Λυσίμαχον, 7
ἑσπέρας ἤδη καταλαμβανούσης καὶ τῶν πολεμίων ἐγ-
γὺς ὄντων, ἀπαγορεύοντα καὶ βαρυνόμενον οὐχ ὑπο-
μένων ἀπολιπεῖν ἀλλ' ἀνακαλούμενος καὶ παρακομί-
ζων, ἔλαθε τοῦ στρατεύματος ἀποσπασθεὶς μετ' ὀλί-
γων καὶ σκότους ἅμα καὶ ῥίγους σφοδροῦ νυκτερεύων
ἐν χωρίοις χαλεποῖς. εἶδεν οὖν πόρρω πυρὰ πολλὰ 8
καιόμενα σποράδην τῶν πολεμίων· θαρρῶν δὲ τοῦ
σώματος τῇ κουφότητι, καὶ τῷ πονεῖν αὐτὸς ἀεὶ παρα-
μυθούμενος τὴν ἀπορίαν τῶν Μακεδόνων, προσ-
έδραμε τοῖς ἔγγιστα πῦρ καίουσι, καὶ περικαθημέ-

νους τῇ πυρᾷ δύο βαρβάρους πατάξας τῷ ἐγχειριδίῳ
καὶ δαλὸν ἁρπάσας ἧκε πρὸς τοὺς ἑαυτοῦ κομίζων.
ἐγκαύσαντες δὲ πῦρ πολὺ τοὺς μὲν εὐθὺς ἐφόβησαν
ὥστε φυγεῖν, τοὺς δ' ἐπιόντας ἐτρέψαντο καὶ κατ-
ηυλίσθησαν ἀκινδύνως.

25 Ταῦτα μὲν οὖν Χάρης ἱστόρηκεν, ἡ δὲ πολιορκία
τοιοῦτον ἔσχε πέρας. Ἀλεξάνδρου τὴν μὲν πολλὴν
τῆς δυνάμεως ἀναπαύοντος ἀπὸ πολλῶν ἀγώνων
τῶν ἔμπροσθεν, ὀλίγους δέ τινας, ὡς μὴ σχολάζοιεν
οἱ πολέμιοι, τοῖς τείχεσι προσάγοντος, Ἀρίστανδρος
ὁ μάντις ἐσφαγιάζετο, καὶ τὰ σημεῖα κατιδὼν θρα-
σύτερον διωρίσατο πρὸς τοὺς παρόντας ἐν ἐκείνῳ
2 τῷ μηνὶ πάντως ἁλώσεσθαι τὴν πόλιν. γενομένου δὲ
χλευασμοῦ καὶ γέλωτος (ἦν γὰρ ἡ τελευταία τοῦ μηνὸς
ἡμέρα), διηπορημένον αὐτὸν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς καὶ
συμφιλοτιμούμενος ἀεὶ τοῖς μαντεύμασιν ἐκέλευε μη-
κέτι τριακάδα τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀλλὰ τρίτην φθί-
νοντος ἀριθμεῖν, καὶ τῇ σάλπιγγι σημήνας ἀπεπει-
ρᾶτο τῶν τειχῶν ἐρρωμενέστερον, ἤπερ ἐξ ἀρχῆς δι-
ενοήθη. γενομένης δὲ λαμπρᾶς ἐπιβολῆς, καὶ μηδὲ
τῶν ἐπὶ στρατοπέδου καρτερούντων ἀλλὰ συντρε-
χόντων καὶ προσβοηθούντων, ἀπεῖπον οἱ Τύριοι,
καὶ τὴν πόλιν εἷλε κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

3 Μετὰ δὲ ταῦτα πολιορκοῦντι Γάζαν αὐτῷ, τῆς
Συρίας μεγίστην πόλιν, ἐμπίπτει βῶλος εἰς τὸν ὦμον
ἀφεθεὶς ἄνωθεν ὑπ' ὄρνιθος. ὁ δ' ὄρνις ἐφ' ἓν τῶν
μηχανημάτων καθίσας ἔλαθεν ἐνσχεθεὶς τοῖς νευρίνοις
κεκρυφάλοις, οἷς πρὸς τὰς ἐπιστροφὰς τῶν σχοινίων
4 ἐχρῶντο. καὶ τὸ σημεῖον ἀπέβη κατὰ τὴν Ἀριστάν-
δρου πρόρρησιν· ἐτρώθη μὲν γὰρ Ἀλέξανδρος εἰς τὸν
ὦμον, ἔλαβε δὲ τὴν πόλιν. ἀποστέλλων δὲ πολλὰ τῶν
λαφύρων Ὀλυμπιάδι καὶ Κλεοπάτρᾳ καὶ τοῖς φίλοις,

κατέπεμψε καὶ Λεωνίδῃ τῷ παιδαγωγῷ τάλαντα λιβανωτοῦ πεντακόσια καὶ σμύρνης ἑκατόν, ἀναμνησθεὶς παιδικῆς ἐλπίδος. ὁ γὰρ Λεωνίδης, ὡς ἔοικεν, ἐν 5
θυσίᾳ ποτὲ πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον ἐπιδραξάμενον ἀμφοτέραις ταῖς χερσὶ καὶ καθαγίσαντα τοῦ θυμιάματος "ὅταν" ἔφη "τῆς ἀρωματοφόρου κρατήσῃς, Ἀλέξανδρε, πλουσίως οὕτως ἐπιθυμιάσεις· νῦν δὲ φειδομένως χρῶ τοῖς παροῦσι." τότ' οὖν Ἀλέξανδρος ἔγραψε πρὸς αὐτόν "ἀπεστάλκαμέν σοι λιβανωτὸν ἄφθονον καὶ σμύρναν, ὅπως παύσῃ πρὸς τοὺς θεοὺς μικρολογούμενος."

Κιβωτίου δέ τινος αὐτῷ προσενεχθέντος οὗ πο- 26
λυτελέστερον οὐδὲν ἐφάνη τοῖς τὰ Δαρείου χρήματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς παραλαμβάνουσιν, ἠρώτα τοὺς φίλους ὅ τι δοκοίη μάλιστα τῶν ἀξίων σπουδῆς εἰς αὐτὸ καταθέσθαι. πολλὰ δὲ πολλῶν λεγόντων αὐτὸς ἔφη τὴν Ἰλιάδα φρουρήσειν ἐνταῦθα καταθέμενος. καὶ ταῦτα μὲν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἀξιοπίστων 2
μεμαρτυρήκασιν· εἰ δ', ὅπερ Ἀλεξανδρεῖς λέγουσιν Ἡρακλείδῃ πιστεύοντες, ἀληθές ἐστιν, οὔκουν ἀργὸς οὐδ' ἀσύμβολος αὐτῷ συστρατεύειν ἔοικεν Ὅμηρος. λέγουσι γὰρ ὅτι τῆς Αἰγύπτου κρατήσας ἐβούλετο πόλιν μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον Ἑλληνίδα συνοικίσας ἐπώνυμον ἑαυτοῦ καταλιπεῖν, καί τινα τόπον γνώμῃ τῶν ἀρχιτεκτόνων ὅσον οὐδέπω διεμετρεῖτο καὶ περιέβαλλεν. εἶτα νύκτωρ κοιμώμενος ὄψιν εἶδε 3
θαυμαστήν· ἀνὴρ πολιὸς εὖ μάλα τὴν κόμην καὶ γεραρὸς τὸ εἶδος ἔδοξεν αὐτῷ παραστὰς λέγειν τὰ ἔπη τάδε

νῆσος ἔπειτά τις ἔστι πολυκλύστῳ ἐνὶ πόντῳ,
Αἰγύπτου προπάροιθε· Φάρον δέ ἑ κικλήσκουσιν.

εὐθὺς οὖν ἐξαναστὰς ἐβάδιζεν ἐπὶ τὴν Φάρον, ἣ τότε

μὲν ἔτι νῆσος ἦν, τοῦ Κανωβικοῦ μικρὸν ἀνωτέρω
στόματος, νῦν δὲ διὰ χώματος ἀνείληπται πρὸς τὴν
4 ἤπειρον. ὡς οὖν εἶδε τόπον εὐφυΐᾳ διαφέροντα (ταινία γάρ ἐστιν ἰσθμῷ πλάτος ἔχοντι σύμμετρον ἐπιεικῶς διείργουσα λίμνην τε πολλὴν καὶ θάλασσαν ἐν λιμένι μεγάλῳ τελευτῶσαν), εἰπὼν ὡς Ὅμηρος ἦν ἄρα τά τ' ἄλλα θαυμαστὸς καὶ σοφώτατος ἀρχιτέκτων, ἐκέλευσε διαγράψαι τὸ σχῆμα τῆς πόλεως τῷ τόπῳ
5 συναρμόττοντας. καὶ γῆ μὲν οὐ παρῆν λευκή, τῶν δ' ἀλφίτων λαμβάνοντες ἐν πεδίῳ μελαγγείῳ κυκλοτερῆ κόλπον ἦγον, οὗ τὴν ἐντὸς περιφέρειαν εὐθεῖαι βάσεις ὥσπερ ἀπὸ κρασπέδων εἰς σχῆμα χλαμύδος ὑπελάμβανον, ἐξ ἴσου συνάγουσαι τὸ μέγεθος. ἡσθέντος δὲ τῇ διαθέσει τοῦ βασιλέως αἰφνίδιον ὄρνιθες ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ καὶ τῆς λίμνης, πλήθει τ' ἄπειροι καὶ κατὰ γένος παντοδαποὶ καὶ μέγεθος, ἐπὶ τὸν τόπον καταίροντες νέφεσιν ἐοικότες οὐδὲ μικρὸν ὑπέλιπον τῶν ἀλφίτων, ὥστε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον διαταραχθῆναι πρὸς τὸν οἰωνόν.

6 Οὐ μὴν ἀλλὰ τῶν μάντεων θαρρεῖν παραινούντων (πολυαρκεστάτην γὰρ οἰκίζεσθαι πόλιν ὑπ' αὐτοῦ, καὶ παντοδαπῶν ἀνθρώπων ἐσομένην τροφόν) ἔργου κελεύσας ἔχεσθαι τοὺς ἐπιμελητὰς αὐτὸς ὥρμησεν εἰς Ἄμμωνος, ὁδὸν μακρὰν καὶ πολλὰ μὲν ἔχουσαν ἐργώδη καὶ ταλαίπωρα, κινδύνους δὲ δύο, τὸν μὲν ἀνυδρίας, δι' ἣν ἔρημός ἐστιν οὐκ ὀλίγων ἡμερῶν, τὸν δέ, εἰ λάβρος ἐν ἄμμῳ βαθείᾳ καὶ ἀχανεῖ πορευομένοις ἐπιπέσοι νότος, ὥς που καὶ πάλαι λέγεται περὶ τὸν Καμβύσου στρατὸν ἀναστήσας θῖνα μεγάλην καὶ κυματώσας τὸ πεδίον μυριάδας
7 ἀνθρώπων πέντε καταχῶσαι καὶ διαφθεῖραι. ταῦτα πάντα σχεδὸν πάντες ἐλογίζοντο, χαλεπὸν δ' ἦν

Ἀλέξανδρον ἀποτρέψαι πρὸς ὁτιοῦν ὡρμημένον· ἥ τε γὰρ τύχη ταῖς ἐπιβολαῖς ὑπείκουσα τὴν γνώμην ἰσχυρὰν ἐποίει, καὶ τὸ θυμοειδὲς ἄχρι τῶν πραγμάτων ὑπεξέφερε τὴν φιλονεικίαν ἀήττητον, οὐ μόνον πολεμίους ἀλλὰ καὶ τόπους καὶ καιροὺς καταβιαζομένην. ἐν γοῦν τῇ τότε πορείᾳ τὰ συντυχόντα ταῖς 27
ἀπορίαις παρὰ τοῦ θεοῦ βοηθήματα τῶν ὑστέρων χρησμῶν ἐπιστεύθη μᾶλλον· τρόπον δέ τινα καὶ τοῖς χρησμοῖς ἡ πίστις ἐκ τούτων ὑπῆρξε. πρῶτον μὲν γὰρ ἐκ Διὸς ὕδωρ πολὺ καὶ διαρκεῖς ὑετοὶ γενόμενοι τόν τε τῆς δίψης φόβον ἔλυσαν, καὶ τὴν ξηρότητα κατασβέσαντες τῆς ἄμμου νοτερᾶς γενομένης καὶ πρὸς αὑτὴν ξυμπεσούσης εὔπνουν τὸν ἀέρα καὶ καθαρώτερον παρέσχον. ἔπειτα τῶν ὅρων, οἵπερ ἦσαν τοῖς 2
ὁδηγοῖς, συγχυθέντων, καὶ πλάνης οὔσης καὶ διασπασμοῦ τῶν βαδιζόντων διὰ τὴν ἄγνοιαν, κόρακες ἐκφανέντες ὑπελάμβανον τὴν ἡγεμονίαν τῆς πορείας, ἑπομένων μὲν ἔμπροσθεν πετόμενοι καὶ σπεύδοντες, ὑστεροῦντας δὲ καὶ βραδύνοντας ἀναμένοντες· ὃ δ' ἦν θαυμασιώτατον, ὡς Καλλισθένης φησί, ταῖς 3
φωναῖς ἀνακαλούμενοι τοὺς πλανωμένους νύκτωρ καὶ κλάζοντες εἰς ἴχνος καθίστασαν τῆς πορείας. ἐπεὶ δὲ διεξελθὼν τὴν ἔρημον ἧκεν εἰς τὸν τόπον, ὁ μὲν προφήτης αὐτὸν ὁ Ἄμμωνος ἀπὸ τοῦ θεοῦ χαίρειν ὡς ἀπὸ πατρὸς προσεῖπεν· ὃ δ' ἐπήρετο μή τις αὐτὸν εἴη διαπεφευγὼς τῶν τοῦ πατρὸς φονέων. εὐφημεῖν δὲ τοῦ προφήτου κελεύσαντος, οὐ γὰρ εἶ- 4
ναι πατέρα θνητὸν αὐτῷ, μεταβαλὼν ἐπυνθάνετο, τοὺς Φιλίππου φονεῖς εἰ πάντας εἴη τετιμωρημένος· εἶτα περὶ τῆς ἀρχῆς, εἰ πάντων αὐτῷ δίδωσιν ἀνθρώπων κυρίῳ γενέσθαι. χρήσαντος δὲ τοῦ θεοῦ καὶ τοῦτο διδόναι καὶ Φίλιππον ἀπέχειν ἔκπλεω τὴν

δίκην, ἐδωρεῖτο τὸν θεὸν ἀναθήμασι λαμπροῖς καὶ χρήμασι τοὺς ἀνθρώπους.

5 Ταῦτα περὶ τῶν χρησμῶν οἱ πλεῖστοι γράφουσιν· αὐτὸς δ' Ἀλέξανδρος ἐν ἐπιστολῇ πρὸς τὴν μητέρα φησὶ γεγονέναι τινὰς αὐτῷ μαντείας ἀπορρήτους, ἃς αὐτὸς ἐπανελθὼν φράσει πρὸς μόνην ἐκείνην. ἔνιοι δέ φασι τὸν μὲν προφήτην ἑλληνιστὶ βουλόμενον προσειπεῖν μετά τινος φιλοφροσύνης "ὦ παιδίον," ἐν τῷ τελευταίῳ τῶν φθόγγων ὑπὸ βαρβαρισμοῦ πρὸς τὸ σίγμα ἐξενεχθῆναι καὶ εἰπεῖν "ὦ παιδίος," ἀντὶ τοῦ νῦ τῷ σίγμα χρησάμενον, ἀσμένῳ δὲ τῷ Ἀλεξάνδρῳ τὸ σφάλμα τῆς φωνῆς γενέσθαι καὶ διαδοθῆναι λόγον ὡς παῖδα Διὸς αὐτὸν τοῦ θεοῦ προσ-
6 ειπόντος. λέγεται δὲ καὶ Ψάμμωνος ἐν Αἰγύπτῳ τοῦ φιλοσόφου διακούσας ἀποδέξασθαι μάλιστα τῶν λεχθέντων, ὅτι πάντες οἱ ἄνθρωποι βασιλεύονται ὑπὸ θεοῦ· τὸ γὰρ ἄρχον ἐν ἑκάστῳ καὶ κρατοῦν θεῖον ἐστίν· ἔτι δὲ μᾶλλον αὐτὸς περὶ τούτων φιλοσοφώτερον δοξάζειν καὶ λέγειν, ὡς πάντων μὲν ὄντα κοινὸν ἀνθρώπων πατέρα τὸν θεόν, ἰδίους δὲ ποιούμενον ἑαυτοῦ τοὺς ἀρίστους.

28 Καθόλου δὲ πρὸς μὲν τοὺς βαρβάρους σοβαρὸς ἦν καὶ σφόδρα πεπεισμένῳ περὶ τῆς ἐκ θεοῦ γενέσεως καὶ τεκνώσεως ὅμοιος, τοῖς δ' Ἕλλησι μετρίως καὶ ὑποφειδομένως ἑαυτὸν ἐξεθείαζε· πλὴν περὶ Σάμου γράφων Ἀθηναίοις "ἐγὼ μὲν οὐκ ἄν" φησίν "ὑμῖν ἐλευθέραν πόλιν ἔδωκα καὶ ἔνδοξον, ἔχετε δ' αὐτὴν λαβόντες παρὰ τοῦ τότε κυρίου καὶ πατρὸς ἐμοῦ προσαγορευομένου," λέγων τὸν Φίλιππον.
2 ὕστερον δὲ πληγῇ περιπεσὼν ὑπὸ τοξεύματος καὶ περιαλγὴς γενόμενος "τοῦτο μέν" εἶπεν "ὦ φίλοι, τὸ ῥέον αἷμα, καὶ οὐκ ἰχώρ, οἷός πέρ τε ῥέει μακά-

ρεσσι θεοῖσιν." ἐπεὶ δὲ μεγάλης ποτὲ βροντῆς γενομένης καὶ πάντων ἐκπλαγέντων Ἀνάξαρχος ὁ σοφιστὴς παρὼν ἔφη πρὸς αὐτόν "μή τι σὺ τοιοῦτον ὁ τοῦ Διός;" γελάσας ἐκεῖνος "οὐ βούλομαι γάρ" εἶπε "φοβερὸς εἶναι τοῖς φίλοις, ὥσπερ σύ με κελεύεις ὁ καταφαυλίζων μου τὸ δεῖπνον, ὅτι ταῖς τραπέζαις ἰχθύας ὁρᾷς ἐπικειμένους, οὐ σατραπῶν κεφαλάς." τῷ γὰρ ὄντι λέγεται τὸν Ἀνάξαρχον ἰχθυδίων Ἡφαι- 3
στίωνι πεμφθέντων ὑπὸ τοῦ βασιλέως τὸν προειρημένον ἐπιφθέγξασθαι λόγον, οἷον ἐξευτελίζοντα καὶ κατειρωνευόμενον τοὺς τὰ περίβλεπτα μεγάλοις πόνοις καὶ κινδύνοις διώκοντας, ὡς οὐδὲν ἢ μικρὸν ἐν ἡδοναῖς καὶ ἀπολαύσεσι πλέον ἔχοντας τῶν ἄλλων. ὁ δ' οὖν Ἀλέξανδρος καὶ ἀπὸ τῶν εἰρημένων δῆλός ἐστιν αὐτὸς οὐδὲν πεπονθὼς οὐδὲ τετυφωμένος, ἀλλὰ τοὺς ἄλλους καταδουλούμενος τῇ δόξῃ τῆς θειότητος.

Εἰς δὲ Φοινίκην ἐπανελθὼν ἐξ Αἰγύπτου θυσίας 29
τοῖς θεοῖς καὶ πομπὰς ἐπετέλει καὶ χορῶν κυκλίων καὶ τραγικῶν ἀγῶνας, οὐ μόνον ταῖς παρασκευαῖς ἀλλὰ καὶ ταῖς ἁμίλλαις λαμπροὺς γενομένους. ἐχορήγουν γὰρ οἱ βασιλεῖς τῶν Κυπρίων ὥσπερ Ἀθήνησιν οἱ κληρούμενοι τὰς φυλάς, καὶ ἠγωνίζοντο θαυμαστῇ φιλοτιμίᾳ πρὸς ἀλλήλους. μάλιστα δὲ Νικοκρέων ὁ Σαλαμίνιος καὶ Πασικράτης ὁ Σόλιος διεφιλονείκησαν. οὗτοι γὰρ ἔλαχον τοῖς ἐνδοξοτάτοις ὑποκριταῖς 2
χορηγεῖν, Πασικράτης μὲν Ἀθηνοδώρῳ Νικοκρέων δὲ Θεσσαλῷ, περὶ ὃν ἐσπουδάκει καὶ αὐτὸς Ἀλέξανδρος. οὐ μὴν διέφηνε τὴν σπουδὴν πρότερον ἢ ταῖς ψήφοις ἀναγορευθῆναι νικῶντα τὸν Ἀθηνόδωρον· τότε δ', ὡς ἔοικεν, ἀπιὼν ἔφη τοὺς μὲν κριτὰς ἐπαινεῖν, αὐτὸς μέντοι μέρος ἂν ἡδέως προέσθαι τῆς

βασιλείας ἐπὶ τῷ μὴ Θεσσαλὸν ἰδεῖν νενικημένον.
3 *ἐπεὶ δ' Ἀθηνόδωρος ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ζημιωθείς, ὅτι πρὸς τὸν ἀγῶνα τῶν Διονυσίων οὐκ ἀπήντησεν, ἠξίου γράψαι περὶ αὐτοῦ τὸν βασιλέα, τοῦτο μὲν οὐκ ἐποίησε, τὴν δὲ ζημίαν ἀπέστειλε παρ' ἑαυτοῦ. Λύκωνος δὲ τοῦ Σκαρφέως εὐημεροῦντος ἐν τῷ θεάτρῳ καὶ στίχον εἰς τὴν κωμῳδίαν ἐμβαλόντος αἴτησιν περιέχοντα δέκα ταλάντων, γελάσας ἔδωκεν.*

4 *Δαρείου δὲ πέμψαντος ἐπιστολὴν πρὸς αὐτὸν καὶ φίλους δεομένους μύρια μὲν ὑπὲρ τῶν ἑαλωκότων λαβεῖν τάλαντα, τὴν δ' ἐντὸς Εὐφράτου πᾶσαν ἔχοντα καὶ γήμαντα μίαν τῶν θυγατέρων φίλον εἶναι καὶ σύμμαχον, ἐκοινοῦτο τοῖς ἑταίροις· καὶ Παρμενίωνος εἰπόντος "ἐγὼ μὲν εἰ Ἀλέξανδρος ἤμην, ἔλαβον ἂν ταῦτα" "κἀγὼ νὴ Δί'" εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος "εἰ Παρμενίων." πρὸς δὲ τὸν Δαρεῖον ἔγραψεν ὡς οὐδενὸς ἀτυχήσει τῶν φιλανθρώπων ἐλθὼν πρὸς αὐτόν, εἰ δὲ μή, αὐτὸς ἐπ' ἐκεῖνον ἤδη πορεύεσθαι. ταχὺ μέντοι μετεμελήθη τῆς Δαρείου γυναικὸς ἀποθανούσης ἐν ὠδῖσι, καὶ φανερὸς ἦν ἀνιώμενος ὡς ἐπίδειξιν οὐ μικρὰν ἀφῃρημένος χρηστότητος. ἔθαψεν οὖν τὴν ἄνθρωπον οὐδεμιᾶς πολυτελείας φειδόμενος. τῶν δὲ θαλαμηπόλων τις εὐνούχων, οἳ συνεαλώκεισαν ταῖς γυναιξίν, ἀποδρὰς ἐκ τοῦ στρατοπέδου καὶ πρὸς Δαρεῖον ἀφιππασάμενος, Τείρεως ὄνομα, φρά-*
2 *ζει τὸν θάνατον αὐτῷ τῆς γυναικός. ὡς δὲ πληξάμενος τὴν κεφαλὴν καὶ ἀνακλαύσας "φεῦ τοῦ Περσῶν" ἔφη "δαίμονος, εἰ τὴν βασιλέως γυναῖκα καὶ ἀδελφὴν οὐ μόνον αἰχμάλωτον γενέσθαι ζῶσαν, ἀλλὰ καὶ τελευτήσασαν ἄμοιρον κεῖσθαι ταφῆς βασιλικῆς," ὑπολαβὼν ὁ θαλαμηπόλος "ἀλλὰ ταφῆς γε χάριν" εἶπεν, "ὦ βασιλεῦ, καὶ τιμῆς ἁπάσης καὶ τοῦ πρέποντος οὐ-*

δὲν ἔχεις αἰτιάσασθαι τὸν πονηρὸν δαίμονα Περσῶν.
οὔτε γὰρ ζώσῃ τῇ δεσποίνῃ Στατείρᾳ καὶ μητρὶ σῇ 3
καὶ τέκνοις ἐνέδει τῶν πρόσθεν ἀγαθῶν καὶ καλῶν
ἢ τὸ σὸν ὁρᾶν φῶς, ὃ πάλιν ἀναλάμψει λαμπρὸν ὁ
κύριος Ὠρομάσδης, οὔτ' ἀποθανοῦσα κόσμου τινὸς
ἄμοιρος γέγονεν, ἀλλὰ καὶ πολεμίων τετίμηται δά-
κρυσιν. οὕτω γάρ ἐστι χρηστὸς κρατήσας Ἀλέξανδρος
ὡς δεινὸς μαχόμενος." ταῦτ' ἀκούσαντα Δαρεῖον ἡ 4
ταραχὴ καὶ τὸ πάθος ἐξέφερε πρὸς ὑποψίας ἀτό-
πους· καὶ τὸν εὐνοῦχον ἐνδοτέρω τῆς σκηνῆς ἀπα-
γαγὼν "εἰ μὴ καὶ σὺ μετὰ τῆς Περσῶν" ἔφη "τύχης
μακεδονίζεις, ἀλλ' ἔτι σοι δεσπότης ἐγὼ Δαρεῖος,
εἰπέ μοι σεβόμενος Μίθρου τε φῶς μέγα καὶ δεξιὰν
βασίλειον, ἆρα μὴ τὰ μικρότατα τῶν Στατείρας κλαίω
κακῶν, οἰκτρότερα δὲ ζώσης ἐπάσχομεν καὶ μᾶλλον
ἂν κατ' ἀξίαν ἐδυστυχοῦμεν ὠμῷ καὶ σκυθρωπῷ
περιπεσόντες ἐχθρῷ; τί γὰρ εὐπρεπὲς ἀνδρὶ νέῳ
πρὸς ἐχθροῦ γυναῖκα μέχρι τιμῆς τοσαύτης συμβό-
λαιον;" ἔτι λέγοντος αὐτοῦ καταβαλὼν ἐπὶ τοὺς 5
πόδας Τείρεως αὐτὸν ἱκέτευεν εὐφημεῖν καὶ μήτ'
Ἀλέξανδρον ἀδικεῖν μήτε τὴν τεθνεῶσαν ἀδελφὴν
καὶ γυναῖκα καταισχύνειν, μήθ' αὑτοῦ τὴν μεγίστην
ὧν ἔπταικεν ἀφαιρεῖσθαι παραμυθίαν, τὸ δοκεῖν
ὑπ' ἀνδρὸς ἡττῆσθαι κρείττονος ἢ κατὰ τὴν ἀνθρω-
πίνην φύσιν, ἀλλὰ καὶ θαυμάζειν Ἀλέξανδρον ὡς
πλείονα ταῖς Περσῶν γυναιξὶ σωφροσύνην ἢ Πέρσαις
ἀνδρείαν ἐπιδεδειγμένον. ἅμα δ' ὅρκους τε φρικώδεις 6
τοῦ θαλαμηπόλου κινοῦντος ὑπὲρ τούτων, καὶ περὶ
τῆς ἄλλης ἐγκρατείας καὶ μεγαλοψυχίας τῆς Ἀλεξάν-
δρου λέγοντος, ἐξελθὼν πρὸς τοὺς ἑταίρους ὁ Δα-
ρεῖος καὶ χεῖρας ἀνατείνας πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐπεύ-
ξατο "θεοὶ γενέθλιοι καὶ βασίλειοι, μάλιστα μὲν ἐμοὶ

διδοίητε τὴν Περσῶν τύχην εἰς ὀρθὸν αὖθις σταθεῖ-
σαν ἐφ' οἷς ἐδεξάμην ἀγαθοῖς ἀπολιπεῖν, ἵνα κρατή-
σας ἀμείψωμαι τὰς Ἀλεξάνδρου χάριτας ὧν εἰς τὰ
7 φίλτατα πταίσας ἔτυχον· εἰ δ' ἄρα τις οὗτος εἱμαρτὸς
ἥκει χρόνος, ὀφειλόμενος νεμέσει καὶ μεταβολῇ, παύ-
σασθαι τὰ Περσῶν, μηδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων καθί-
σειεν εἰς τὸν Κύρου θρόνον πλὴν Ἀλεξάνδρου."

Ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι τε καὶ λεχθῆναί φασιν
31 οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων, Ἀλέξανδρος δὲ τὴν ἐν-
τὸς τοῦ Εὐφράτου πᾶσαν ὑφ' ἑαυτῷ ποιησάμενος
ἤλαυνεν ἐπὶ Δαρεῖον ἑκατὸν μυριάσι στρατοῦ κατα-
βαίνοντα. καί τις αὐτῷ φράζει τῶν ἑταίρων, ὡς δὴ
γέλωτος ἄξιον πρᾶγμα, τοὺς ἀκολούθους παίζοντας
εἰς δύο μέρη διῃρηκέναι σφᾶς αὐτούς, ὧν ἑκατέρου
στρατηγὸν εἶναι καὶ ἡγεμόνα, τὸν μὲν Ἀλέξανδρον
2 τὸν δὲ Δαρεῖον ὑπ' αὐτῶν προσαγορευόμενον· ἀρξα-
μένους δὲ βώλοις ἀκροβολίζεσθαι πρὸς ἀλλήλους,
εἶτα πυγμαῖς, τέλος ἐκκεκαῦσθαι τῇ φιλονεικίᾳ καὶ
μέχρι λίθων καὶ ξύλων, πολλοὺς καὶ δυσκαταπαύ-
στους γεγονότας. ταῦτ' ἀκούσας ἐκέλευσεν αὐτοὺς
μονομαχῆσαι τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον
αὐτὸς ὥπλισε, τὸν δὲ Δαρεῖον Φιλώτας. ἐθεᾶτο δ' ὁ
στρατός, ἐν οἰωνῷ τινὶ τοῦ μέλλοντος τιθέμενος τὸ
γιγνόμενον. ἰσχυρᾶς δὲ τῆς μάχης γενομένης ἐνίκησεν
ὁ καλούμενος Ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα
κώμας καὶ στολῇ Περσικῇ χρῆσθαι.

3 Ταῦτα μὲν οὖν Ἐρατοσθένης ἱστόρηκε, τὴν δὲ
μεγάλην μάχην πρὸς Δαρεῖον οὐκ ἐν Ἀρβήλοις, ὥσπερ
οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλ' ἐν Γαυγαμήλοις γενέσθαι
συνέπεσεν. σημαίνειν δέ φασιν οἶκον καμήλου τὴν
διάλεκτον, ἐπεὶ τῶν πάλαι τις βασιλέων ἐκφυγὼν
πολεμίους ἐπὶ καμήλου δρομάδος ἐνταῦθα καθίδρυ-

σεν αὐτήν, ἀποτάξας τινὰς κώμας καὶ προσόδους εἰς
τὴν ἐπιμέλειαν. ἡ μὲν οὖν σελήνη τοῦ Βοηδρομιῶνος 4
ἐξέλιπε περὶ τὴν τῶν μυστηρίων τῶν Ἀθήνησιν ἀρ-
χήν, ἑνδεκάτῃ δ' ἀπὸ τῆς ἐκλείψεως νυκτὶ τῶν στρα-
τοπέδων ἐν ὄψει γεγονότων Δαρεῖος μὲν ἐν ὅπλοις
συνεῖχε τὴν δύναμιν, ὑπὸ λαμπάδων ἐπιπορευόμενος
τὰς τάξεις, Ἀλέξανδρος δὲ τῶν Μακεδόνων ἀναπαυο-
μένων αὐτὸς πρὸ τῆς σκηνῆς μετὰ τοῦ μάντεως Ἀρι-
στάνδρου διέτριβεν, ἱερουργίας τινὰς ἀπορρήτους
ἱερουργούμενος καὶ τῷ Φόβῳ σφαγιαζόμενος. οἱ δὲ 5
πρεσβύτεροι τῶν ἑταίρων, καὶ μάλιστα Παρμενίων,
ὡς τὸ μὲν πεδίον τὸ μεταξὺ τοῦ Νιφάτου καὶ τῶν
ὀρῶν τῶν Γορδυαίων ἅπαν ἑωρᾶτο καταλαμπόμενον
τοῖς βαρβαρικοῖς φέγγεσιν, ἀτέκμαρτος δέ τις φωνὴ
συμμεμιγμένη καὶ θόρυβος ἐκ τοῦ στρατοπέδου καθ-
άπερ ἐξ ἀχανοῦς προσήχει πελάγους, θαυμάσαντες 6
τὸ πλῆθος καὶ πρὸς ἀλλήλους διαλεχθέντες ὡς μέγα
καὶ χαλεπὸν ἔργον εἴη συμπεσόντας ἐκ προφανοῦς
τοσοῦτον ὤσασθαι πόλεμον, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γενο-
μένῳ τῷ βασιλεῖ προσελθόντες ἔπειθον αὐτὸν ἐπι-
χειρῆσαι νύκτωρ τοῖς πολεμίοις καὶ τῷ σκότῳ τὸ φο-
βερώτατον συγκαλύψαι τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος. ὁ δὲ 7
τὸ μνημονευόμενον εἰπὼν "οὐ κλέπτω τὴν νίκην"
ἐνίοις μὲν ἔδοξε μειρακιώδη καὶ κενὴν ἀπόκρισιν
πεποιῆσθαι, παίζων πρὸς τοσοῦτον κίνδυνον, ἐνίοις
δὲ καὶ τῷ παρόντι θαρρεῖν καὶ στοχάζεσθαι τοῦ μέλ-
λοντος ὀρθῶς, μὴ διδοὺς πρόφασιν ἡττηθέντι Δαρείῳ
πρὸς ἄλλην αὖθις ἀναθαρρῆσαι πεῖραν, αἰτιωμένῳ
τούτων νύκτα καὶ σκότος ὡς ὄρη καὶ στενὰ καὶ θά-
λασσαν τῶν πρότερον. οὐ γὰρ ὅπλων οὐδὲ σωμάτων 8
ἀπορίᾳ παύσεσθαι πολεμοῦντα Δαρεῖον ἀπὸ τηλι-
καύτης δυνάμεως καὶ χώρας τοσαύτης, ἀλλ' ὅταν ἀφῇ

διδοίητε τὴν Περσῶν τύχην εἰς ὀρθὸν αὖθις σταθεῖ-
σαν ἐφ' οἷς ἐδεξάμην ἀγαθοῖς ἀπολιπεῖν, ἵνα κρατή-
σας ἀμείψωμαι τὰς Ἀλεξάνδρου χάριτας ὧν εἰς τὰ
7 φίλτατα πταίσας ἔτυχον· εἰ δ' ἄρα τις οὗτος εἱμαρτὸς
ἥκει χρόνος, ὀφειλόμενος νεμέσει καὶ μεταβολῇ, παύ-
σασθαι τὰ Περσῶν, μηδεὶς ἄλλος ἀνθρώπων καθί-
σειεν εἰς τὸν Κύρου θρόνον πλὴν Ἀλεξάνδρου."

Ταῦτα μὲν οὕτω γενέσθαι τε καὶ λεχθῆναί φασιν
31 οἱ πλεῖστοι τῶν συγγραφέων, Ἀλέξανδρος δὲ τὴν ἐν-
τὸς τοῦ Εὐφράτου πᾶσαν ὑφ' ἑαυτῷ ποιησάμενος
ἤλαυνεν ἐπὶ Δαρεῖον ἑκατὸν μυριάσι στρατοῦ κατα-
βαίνοντα. καί τις αὐτῷ φράζει τῶν ἑταίρων, ὡς δὴ
γέλωτος ἄξιον πρᾶγμα, τοὺς ἀκολούθους παίζοντας
εἰς δύο μέρη διῃρηκέναι σφᾶς αὐτούς, ὧν ἑκατέρου
στρατηγὸν εἶναι καὶ ἡγεμόνα, τὸν μὲν Ἀλέξανδρον
2 τὸν δὲ Δαρεῖον ὑπ' αὐτῶν προσαγορευόμενον· ἀρξα-
μένους δὲ βώλοις ἀκροβολίζεσθαι πρὸς ἀλλήλους,
εἶτα πυγμαῖς, τέλος ἐκκεκαῦσθαι τῇ φιλονεικίᾳ καὶ
μέχρι λίθων καὶ ξύλων, πολλοὺς καὶ δυσκαταπαύ-
στους γεγονότας. ταῦτ' ἀκούσας ἐκέλευσεν αὐτοὺς
μονομαχῆσαι τοὺς ἡγεμόνας, καὶ τὸν μὲν Ἀλέξανδρον
αὐτὸς ὥπλισε, τὸν δὲ Δαρεῖον Φιλώτας. ἐθεᾶτο δ' ὁ
στρατός, ἐν οἰωνῷ τινὶ τοῦ μέλλοντος τιθέμενος τὸ
γιγνόμενον. ἰσχυρᾶς δὲ τῆς μάχης γενομένης ἐνίκησεν
ὁ καλούμενος Ἀλέξανδρος, καὶ δωρεὰν ἔλαβε δώδεκα
κώμας καὶ στολῇ Περσικῇ χρῆσθαι.

3 Ταῦτα μὲν οὖν Ἐρατοσθένης ἱστόρηκε, τὴν δὲ
μεγάλην μάχην πρὸς Δαρεῖον οὐκ ἐν Ἀρβήλοις, ὥσπερ
οἱ πολλοὶ γράφουσιν, ἀλλ' ἐν Γαυγαμήλοις γενέσθαι
συνέπεσεν. σημαίνειν δέ φασιν οἶκον καμήλου τὴν
διάλεκτον, ἐπεὶ τῶν πάλαι τις βασιλέων ἐκφυγὼν
πολεμίους ἐπὶ καμήλου δρομάδος ἐνταῦθα καθίδρυ-

σεν αὐτήν, ἀποτάξας τινὰς κώμας καὶ προσόδους εἰς
τὴν ἐπιμέλειαν. ἡ μὲν οὖν σελήνη τοῦ Βοηδρομιῶνος 4
ἐξέλιπε περὶ τὴν τῶν μυστηρίων τῶν Ἀθήνησιν ἀρ-
χήν, ἑνδεκάτῃ δ' ἀπὸ τῆς ἐκλείψεως νυκτὶ τῶν στρα-
τοπέδων ἐν ὄψει γεγονότων Δαρεῖος μὲν ἐν ὅπλοις
συνεῖχε τὴν δύναμιν, ὑπὸ λαμπάδων ἐπιπορευόμενος
τὰς τάξεις, Ἀλέξανδρος δὲ τῶν Μακεδόνων ἀναπαυο-
μένων αὐτὸς πρὸ τῆς σκηνῆς μετὰ τοῦ μάντεως Ἀρι-
στάνδρου διέτριβεν, ἱερουργίας τινὰς ἀπορρήτους
ἱερουργούμενος καὶ τῷ Φόβῳ σφαγιαζόμενος. οἱ δὲ 5
πρεσβύτεροι τῶν ἑταίρων, καὶ μάλιστα Παρμενίων,
ὡς τὸ μὲν πεδίον τὸ μεταξὺ τοῦ Νιφάτου καὶ τῶν
ὀρῶν τῶν Γορδυαίων ἅπαν ἑωρᾶτο καταλαμπόμενον
τοῖς βαρβαρικοῖς φέγγεσιν, ἀτέκμαρτος δέ τις φωνὴ
συμμεμιγμένη καὶ θόρυβος ἐκ τοῦ στρατοπέδου καθ-
άπερ ἐξ ἀχανοῦς προσήχει πελάγους, θαυμάσαντες 6
τὸ πλῆθος καὶ πρὸς ἀλλήλους διαλεχθέντες ὡς μέγα
καὶ χαλεπὸν ἔργον εἴη συμπεσόντας ἐκ προφανοῦς
τοσοῦτον ὤσασθαι πόλεμον, ἀπὸ τῶν ἱερῶν γενο-
μένῳ τῷ βασιλεῖ προσελθόντες ἔπειθον αὐτὸν ἐπι-
χειρῆσαι νύκτωρ τοῖς πολεμίοις καὶ τῷ σκότῳ τὸ φο-
βερώτατον συγκαλύψαι τοῦ μέλλοντος ἀγῶνος. ὁ δὲ 7
τὸ μνημονευόμενον εἰπὼν "οὐ κλέπτω τὴν νίκην"
ἐνίοις μὲν ἔδοξε μειρακιώδη καὶ κενὴν ἀπόκρισιν
πεποιῆσθαι, παίζων πρὸς τοσοῦτον κίνδυνον, ἐνίοις
δὲ καὶ τῷ παρόντι θαρρεῖν καὶ στοχάζεσθαι τοῦ μέλ-
λοντος ὀρθῶς, μὴ διδοὺς πρόφασιν ἡττηθέντι Δαρείῳ
πρὸς ἄλλην αὖθις ἀναθαρρῆσαι πεῖραν, αἰτιωμένῳ
τούτων νύκτα καὶ σκότος ὡς ὄρη καὶ στενὰ καὶ θά-
λασσαν τῶν πρότερον. οὐ γὰρ ὅπλων οὐδὲ σωμάτων 8
ἀπορίᾳ παύσεσθαι πολεμοῦντα Δαρεῖον ἀπὸ τηλι-
καύτης δυνάμεως καὶ χώρας τοσαύτης, ἀλλ' ὅταν ἀφῇ

τὸ φρόνημα καὶ τὴν ἐλπίδα, δι' ἐμφανοῦς ἥττης κατὰ
κράτος ἐξελεγχθείς.

32 Ἀπελθόντων δὲ τούτων κατακλιθεὶς ὑπὸ σκηνὴν
λέγεται τὸ λοιπὸν μέρος τῆς νυκτὸς ὕπνῳ βαθεῖ κρα-
τηθῆναι παρὰ τὸ εἰωθός, ὥστε θαυμάζειν ἐπελθόν-
τας ὄρθρου τοὺς ἡγεμόνας καὶ παρ' αὐτῶν ἐξενεγκεῖν
παράγγελμα πρῶτον ἀριστοποιεῖσθαι τοὺς στρατιώ-
τας· ἔπειτα τοῦ καιροῦ κατεπείγοντος εἰσελθόντα
Παρμενίωνα καὶ παραστάντα τῇ κλίνῃ δὶς ἢ τρὶς αὐ-
τοῦ φθέγξασθαι τοὔνομα, καὶ διεγερθέντος οὕτως
ἐρωτᾶν ὅ τι δὴ πεπονθὼς ὕπνον καθεύδοι νενικηκό-
τος, οὐχὶ μέλλοντος ἀγωνιεῖσθαι τὸν μέγιστον τῶν
2 ἀγώνων. τὸν γοῦν Ἀλέξανδρον εἰπεῖν διαμειδιάσαν-
τα "τί γάρ; οὐκ ἤδη σοι νενικηκέναι δοκοῦμεν ἀπηλ-
λαγμένοι τοῦ πλανᾶσθαι καὶ διώκειν ἐν πολλῇ καὶ
κατεφθαρμένῃ φυγομαχοῦντα χώρᾳ Δαρεῖον;" οὐ
μόνον δὲ πρὸ τῆς μάχης ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτὸν τὸν
κίνδυνον ἐπεδείξατο μέγαν καὶ συνεστηκότα τῷ λο-
3 γίζεσθαι καὶ θαρρεῖν ἑαυτόν. ἔσχε γὰρ ὁ ἀγὼν ὑπο-
τροπὴν καὶ σάλον ἐν τῷ εὐωνύμῳ κέρατι κατὰ Παρ-
μενίωνα, τῆς Βακτριανῆς ἵππου ῥόθῳ πολλῷ καὶ
μετὰ βίας παρεμπεσούσης εἰς τοὺς Μακεδόνας, Μα-
ζαίου δὲ περιπέμψαντος ἔξω τῆς φάλαγγος ἱππεῖς
τοῖς σκευοφυλακοῦσι προσβαλοῦντας. διὸ καὶ θορυ-
βούμενος ὑπ' ἀμφοτέρων ὁ Παρμενίων ἀπέστειλε
πρὸς Ἀλέξανδρον ἀγγέλους φράζοντας οἴχεσθαι τὸν
χάρακα καὶ τὰς ἀποσκευάς, εἰ μὴ κατὰ τάχος βοή-
θειαν ὀχυρὰν ἀπὸ τοῦ στόματος πέμψειε τοῖς ὄπι-
4 σθεν. ἔτυχε μὲν οὖν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τοῖς περὶ
αὑτὸν ἐφόδου διδοὺς σημεῖον· ὡς δ' ἤκουσε τὰ παρὰ
τοῦ Παρμενίωνος, οὐκ ἔφη σωφρονεῖν αὐτὸν οὐδ'
ἐντὸς εἶναι τῶν λογισμῶν, ἀλλ' ἐπιλελῆσθαι ταρατ-

τόμενον ὅτι νικῶντες μὲν προσκτήσονται καὶ τὰ τῶν
πολεμίων, ἡττωμένοις δὲ φροντιστέον οὐ χρημάτων
οὐδ' ἀνδραπόδων, ἀλλ' ὅπως ἀποθανοῦνται καλῶς
καὶ λαμπρῶς ἀγωνιζόμενοι. ταῦτ' ἐπιστείλας Παρ- 5
μενίωνι τὸ κράνος περιέθετο, τὸν δ' ἄλλον ὁπλισμὸν
εὐθὺς ἀπὸ σκηνῆς εἶχεν, ὑπένδυμα τῶν Σικελικῶν
ζωστόν, ἐπὶ δὲ τούτῳ θώρακα διπλοῦν λινοῦν ἐκ
τῶν ληφθέντων ἐν Ἰσσῷ. τὸ δὲ κράνος ἦν μὲν σιδη-
ροῦν, ἔστιλβε δ' ὥσπερ ἄργυρος καθαρός, ἔργον Θεο-
φίλου· συνήρμοστο δ' αὐτῷ περιτραχήλιον ὁμοίως
σιδηροῦν, λιθοκόλλητον. μάχαιραν δὲ θαυμαστὴν 6
βαφῇ καὶ κουφότητι δωρησαμένου τοῦ Κιτιέων βασι-
λέως εἶχεν, ἠσκημένος τὰ πολλὰ χρῆσθαι μαχαίρᾳ
παρὰ τὰς μάχας. ἐπιπόρπωμα δ' ἐφόρει τῇ μὲν ἐρ-
γασίᾳ σοβαρώτερον ἢ κατὰ τὸν ἄλλον ὁπλισμόν· ἦν
γὰρ ἔργον Ἑλικῶνος τοῦ παλαιοῦ, τιμὴ δὲ τῆς Ῥοδίων
πόλεως, ὑφ' ἧς ἐδόθη δῶρον· ἐχρῆτο δὲ καὶ τούτῳ
πρὸς τοὺς ἀγῶνας. ἄχρι μὲν οὖν συντάττων τι τῆς 7
φάλαγγος ἢ παρακελευόμενος ἢ διδάσκων ἢ ἐφορῶν
παρεξήλαυνεν, ἄλλον ἵππον εἶχε, τοῦ Βουκεφάλα
φειδόμενος ἤδη παρήλικος ὄντος· χωροῦντι δὲ πρὸς
ἔργον ἐκεῖνος προσήγετο, καὶ μεταβὰς εὐθὺς ἦρχεν
ἐφόδου.

Τότε δὲ τοῖς Θετταλοῖς πλεῖστα διαλεχθεὶς καὶ 33
τοῖς ἄλλοις Ἕλλησιν, ὡς ἐπέρρωσαν αὐτὸν βοῶντες
ἄγειν ἐπὶ τοὺς βαρβάρους, τὸ ξυστὸν εἰς τὴν ἀριστε-
ρὰν μεταβαλὼν τῇ δεξιᾷ παρεκάλει τοὺς θεούς, ὡς
Καλλισθένης φησίν, ἐπευχόμενος, εἴπερ ὄντως Διό-
θεν ἐστὶ γεγονώς, ἀμῦναι καὶ συνεπιρρῶσαι τοὺς
Ἕλληνας. ὁ δὲ μάντις Ἀρίστανδρος χλανίδα λευκὴν 2
ἔχων καὶ χρυσοῦν στέφανον ἐπεδείκνυτο παριπ-
πεύων ἀετὸν ὑπὲρ κεφαλῆς Ἀλεξάνδρου συνεπαιω-

*ρούμενον καὶ κατευθύνοντα τῇ πτήσει ὄρθιον ἐπὶ
τοὺς πολεμίους, ὥστε πολὺ μὲν θάρσος ἐγγενέσθαι
τοῖς ὁρῶσιν, ἐκ δὲ τοῦ θαρρεῖν καὶ παρακαλεῖν ἀλλή-
λους δρόμῳ τοῖς ἱππεῦσιν ἱεμένοις ἐπὶ τοὺς πολε-
3 μίους ἐπικυμαίνειν τὴν φάλαγγα. πρὶν δὲ συμμῖξαι
τοὺς πρώτους ἐξέκλιναν οἱ βάρβαροι, καὶ διωγμὸς ἦν
πολύς, εἰς τὰ μέσα συνελαύνοντος Ἀλεξάνδρου τὸ
νικώμενον, ὅπου Δαρεῖος ἦν. πόρρωθεν γὰρ αὐτὸν
κατεῖδε διὰ τῶν προτεταγμένων ἐν βάθει τῆς βασι-
λικῆς ἴλης ἐκφανέντα, καλὸν ἄνδρα καὶ μέγαν ἐφ'
ἅρματος ὑψηλοῦ βεβῶτα, πολλοῖς ἱππεῦσι καὶ λαμ-
προῖς καταπεφραγμένον εὖ μάλα συνεσπειραμένοις
περὶ τὸ ἅρμα καὶ παρατεταγμένοις δέχεσθαι τοὺς
4 πολεμίους. ἀλλὰ δεινὸς ὀφθεὶς ἐγγύθεν Ἀλέξανδρος
καὶ τοὺς φεύγοντας ἐμβαλὼν εἰς τοὺς μένοντας ἐξ-
έπληξε καὶ διεσκέδασε τὸ πλεῖστον. οἱ δ' ἄριστοι καὶ
γενναιότατοι πρὸ τοῦ βασιλέως φονευόμενοι καὶ κατ'
ἀλλήλων πίπτοντες ἐμποδὼν τῆς διώξεως ἦσαν, ἐμ-
πλεκόμενοι καὶ περισπαίροντες αὐτοῖς καὶ ἵπποις.
5 Δαρεῖος δέ, τῶν δεινῶν ἁπάντων ἐν ὀφθαλμοῖς ὄν-
των καὶ τῶν προτεταγμένων δυνάμεων ἐρειπομένων
εἰς αὐτόν, ὡς οὐκ ἦν ἀποστρέψαι τὸ ἅρμα καὶ διεξ-
ελάσαι ῥᾴδιον, ἀλλ' οἵ τε τροχοὶ συνείχοντο πτώμασι
πεφυρμένοι τοσούτοις οἵ τε ἵπποι καταλαμβανόμε-
νοι καὶ ἀποκρυπτόμενοι τῷ πλήθει τῶν νεκρῶν ἐξ-
ήλλοντο καὶ συνετάραττον τὸν ἡνίοχον, ἀπολείπει
μὲν τὸ ἅρμα καὶ τὰ ὅπλα, θήλειαν δ', ὥς φασί, νεο-
6 τόκον ἵππον περιβὰς ἔφυγεν. οὐ μὴν τότ' ἂν ἐδόκει
διαφυγεῖν, εἰ μὴ πάλιν ἧκον ἕτεροι παρὰ τοῦ Παρμε-
νίωνος ἱππεῖς μετακαλοῦντες Ἀλέξανδρον ὡς συνε-
στώσης ἔτι πολλῆς δυνάμεως ἐκεῖ καὶ τῶν πολεμίων
οὐκ ἐνδιδόντων. ὅλως γὰρ αἰτιῶνται Παρμενίωνα*

κατ' ἐκείνην τὴν μάχην νωθρὸν γενέσθαι καὶ δύσερ-
γον, εἴτε τοῦ γήρως ἤδη τι παραλύοντος τῆς τόλμης,
εἴτε τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸν ὄγκον, ὡς Καλλισθένης
φησί, τῆς Ἀλεξάνδρου δυνάμεως βαρυνόμενον καὶ
προσφθονοῦντα. τότε δ' οὖν ὁ βασιλεὺς ἀνιαθεὶς τῇ 7
μεταπέμψει τοῖς μὲν στρατιώταις οὐκ ἔφρασε τὸ ἀλη-
θές, ἀλλ' ὡς ἀνέχων τοῦ φονεύειν καὶ σκότους ὄντος
ἀνάκλησιν ἐσήμανεν· ἐλαύνων δὲ πρὸς τὸ κινδυνεῦον
μέρος ἤκουσε καθ' ὁδὸν ἡττῆσθαι παντάπασι καὶ
φεύγειν τοὺς πολεμίους.

Τοῦτο τῆς μάχης ἐκείνης λαβούσης τὸ πέρας, ἡ μὲν 34
ἀρχὴ παντάπασιν ἡ Περσῶν ἐδόκει καταλελύσθαι,
βασιλεὺς δὲ τῆς Ἀσίας Ἀλέξανδρος ἀνηγορευμένος
ἔθυε τοῖς θεοῖς μεγαλοπρεπῶς καὶ τοῖς φίλοις ἐδω-
ρεῖτο πλούτους καὶ οἴκους καὶ ἡγεμονίας. φιλοτιμού-
μενος δὲ πρὸς τοὺς Ἕλληνας ἔγραψε τὰς τυραννίδας
πάσας καταλυθῆναι καὶ πολιτεύειν αὐτονόμους, ἰδίᾳ
δὲ Πλαταιεῦσι τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν, ὅτι τὴν χώ-
ραν οἱ πατέρες αὐτῶν ἐναγωνίσασθαι τοῖς Ἕλλησιν
ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας παρέσχον. ἔπεμψε δὲ καὶ Κρο- 2
τωνιάταις εἰς Ἰταλίαν μέρος τῶν λαφύρων, τὴν Φαΰλ-
λου τοῦ ἀθλητοῦ τιμῶν προθυμίαν καὶ ἀρετήν, ὃς
περὶ τὰ Μηδικὰ τῶν ἄλλων Ἰταλιωτῶν ἀπεγνωκότων
τοὺς Ἕλληνας ἰδιόστολον ἔχων ναῦν ἔπλευσεν εἰς Σα-
λαμῖνα, τοῦ κινδύνου τι μεθέξων. οὕτω τις εὐμενὴς
ἦν πρὸς ἅπασαν ἀρετὴν καὶ καλῶν ἔργων φύλαξ καὶ
οἰκεῖος.

Ἐπιὼν δὲ τὴν Βαβυλωνίαν ἅπασαν εὐθὺς ἐπ' 35
αὐτῷ γενομένην ἐθαύμασε μάλιστα τό τε χάσμα τοῦ
πυρὸς [ἐν Ἐκβατάνοις] ὥσπερ ἐκ πηγῆς συνεχῶς
ἀναφερομένου καὶ τὸ ῥεῦμα τοῦ νάφθα λιμνάζοντος
διὰ τὸ πλῆθος οὐ πόρρω τοῦ χάσματος, ὃς τἆλλα μὲν

ἀσφάλτῳ προσέοικεν, οὕτω δ' εὐπαθὴς πρὸς τὸ πῦρ
ἐστὶν ὥστε, πρὶν ἢ θιγεῖν τὴν φλόγα, δι' αὐτῆς τῆς
περὶ τὸ φῶς ἐξαπτόμενος αὐγῆς τὸν μεταξὺ πολλάκις
2 ἀέρα συνεκκαίειν. ἐπιδεικνύμενοι δὲ τὴν φύσιν αὐτοῦ
καὶ δύναμιν οἱ βάρβαροι τὸν ἄγοντα πρὸς τὴν κατά-
λυσιν τοῦ βασιλέως στενωπὸν ἐλαφρῷ τῷ φαρμάκῳ
κατεψέκασαν, εἶτα στάντες ἐπ' ἄκρῳ τοὺς λαμπτῆ-
ρας τοῖς βεβρεγμένοις προσέθηκαν· ἤδη γὰρ συνεσκό-
ταζεν. τῶν δὲ πρώτων εὐθὺς ἁψαμένων οὐκ ἔσχεν ἡ
νομὴ χρόνον αἰσθητόν, ἀλλ' ἅμα νοήματι διῖκτο πρὸς
θάτερον πέρας καὶ πῦρ ἐγεγόνει συνεχὲς ὁ στενωπός.
3 ἦν δέ τις Ἀθηνοφάνης Ἀθηναῖος τῶν περὶ ἄλειμμα
καὶ λουτρὸν εἰωθότων τὸ σῶμα θεραπεύειν τοῦ βα-
σιλέως καὶ τὴν διάνοιαν ἐμμελῶς ἀπάγειν ἐπὶ τὸ ῥᾴ-
θυμον. οὗτος ἐν τῷ λουτρῶνι τότε παιδαρίου τῷ
Ἀλεξάνδρῳ παρεστῶτος εὐτελοῦς σφόδρα καὶ γελοίου
τὴν ὄψιν, ᾄδοντος δὲ χαριέντως (Στέφανος ἐκαλεῖτο),
"βούλει" φησίν "ὦ βασιλεῦ διάπειραν ἐν Στεφάνῳ
τοῦ φαρμάκου λάβωμεν; ἂν γὰρ ἅψηται τούτου καὶ
μὴ κατασβεσθῇ, παντάπασιν ἂν φαίην ἄμαχον καὶ
4 δεινὴν αὐτοῦ τὴν δύναμιν εἶναι." προθύμως δέ πως
καὶ τοῦ παιδαρίου διδόντος ἑαυτὸν πρὸς τὴν πεῖραν,
ἅμα τῷ περιαλεῖψαι καὶ θιγεῖν ἐξήνθησε φλόγα το-
σαύτην τὸ σῶμα καὶ πυρὶ κατεσχέθη τὸ πᾶν ὥστε
τὸν Ἀλέξανδρον εἰς πᾶν ἀπορίας καὶ δέους ἐλθεῖν·
εἰ δὲ μὴ κατὰ τύχην πολλοὶ παρῆσαν ἀγγεῖα πρὸς τὸ
λουτρὸν ὕδατος διὰ χειρῶν ἔχοντες, οὐκ ἂν ἔφθασεν
5 ἡ βοήθεια τὴν ἐπινομήν. ἀλλὰ καὶ τότε μόγις κατ-
έσβεσαν τὸ σῶμα τοῦ παιδὸς δι' ὅλου πῦρ γενόμενον,
καὶ μετὰ ταῦτα χαλεπῶς ἔσχεν. εἰκότως οὖν ἔνιοι τὸν
μῦθον ἀνασώζοντες πρὸς τὴν ἀλήθειαν, τοῦτό φασιν
εἶναι τὸ τῆς Μηδείας φάρμακον, ᾧ τὸν τραγῳδούμε-

νον στέφανον καὶ τὸν πέπλον ἔχρισεν. οὐ γὰρ ἐξ αὐ-
τῶν ἐκείνων οὐδ' ἀπ' αὐτομάτου λάμψαι τὸ πῦρ,
ἀλλὰ φλογὸς ἐγγύθεν παρατεθείσης ὀξεῖαν ὁλκὴν καὶ
συναφὴν ἄδηλον αἰσθήσει γενέσθαι. τὰς γὰρ ἀκτῖνας 6
καὶ τὰ ῥεύματα τοῦ πυρὸς ἄπωθεν ἐπερχόμενα τοῖς
μὲν ἄλλοις σώμασι φῶς καὶ θερμότητα προσβάλλειν
μόνον, ἐν δὲ τοῖς ξηρότητα πνευματικὴν ἢ νοτίδα λι-
παρὰν καὶ διαρκῆ κεκτημένοις ἀθροιζόμενα καὶ πυ-
ριμανοῦντα μεταβάλλειν ὀξέως τὴν ὕλην. παρεῖχε δ'
ἀπορίαν ἡ γένεσις ... εἴτε μᾶλλον ὑπέκκαυμα τῆς
φλογὸς ὑπορρεῖ τὸ ὑγρὸν ἐκ τῆς γῆς φύσιν λιπαρὰν
καὶ πυριγόνον ἐχούσης. καὶ γάρ ἐστιν ἡ Βαβυλωνία 7
σφόδρα πυρώδης, ὥστε τὰς μὲν κριθὰς χαμόθεν ἐκ-
πηδᾶν καὶ ἀποπάλλεσθαι πολλάκις οἷον ὑπὸ φλεγμο-
νῆς τῶν τόπων σφυγμοὺς ἐχόντων, τοὺς δ' ἀνθρώ-
πους ἐν τοῖς καύμασιν ἐπ' ἀσκῶν πεπληρωμένων
ὕδατος καθεύδειν. Ἅρπαλος δὲ τῆς χώρας ἀπολει- 8
φθεὶς ἐπιμελητής, καὶ φιλοκαλῶν Ἑλληνικαῖς φυτεί-
αις διακοσμῆσαι τὰ βασίλεια καὶ τοὺς περιπάτους,
τῶν μὲν ἄλλων ἐκράτησε, τὸν δὲ κιττὸν οὐκ ἔστεξεν
ἡ γῆ μόνον, ἀλλ' ἀεὶ διέφθειρεν οὐ φέροντα τὴν κρᾶ-
σιν· ἡ μὲν γὰρ πυρώδης, ὁ δὲ φιλόψυχρος.

Τῶν μὲν οὖν τοιούτων παρεκβάσεων, ἂν μέτρον
ἔχωσιν, ἧττον ἴσως οἱ δύσκολοι κατηγορήσουσιν· Ἀλέ- 36
ξανδρος δὲ Σούσων κυριεύσας παρέλαβεν ἐν τοῖς βα-
σιλείοις τετρακισμύρια τάλαντα νομίσματος, τὴν δ'
ἄλλην κατασκευὴν καὶ πολυτέλειαν ἀδιήγητον. ὅπου
φασὶ καὶ πορφύρας Ἑρμιονικῆς εὑρεθῆναι τάλαντα
πεντακισχίλια, συγκειμένης μὲν ἐξ ἐτῶν δέκα δεόντων
διακοσίων, πρόσφατον δὲ τὸ ἄνθος ἔτι καὶ νεαρὸν
φυλαττούσης. αἴτιον δὲ τούτου φασὶν εἶναι τὸ τὴν 2
βαφὴν διὰ μέλιτος γίνεσθαι τῶν ἁλουργῶν, δι' ἐλαίου

*δὲ λευκοῦ τῶν λευκῶν· καὶ γὰρ τούτων τὸν ἴσον χρό-
νον ἐχόντων τὴν λαμπρότητα καθαρὰν καὶ στίλβου-
σαν ὁρᾶσθαι. Δείνων δέ φησι καὶ ὕδωρ ἀπό τε τοῦ
Νείλου καὶ τοῦ Ἴστρου μετὰ τῶν ἄλλων μεταπεμπο-
μένους εἰς τὴν γάζαν ἀποτίθεσθαι τοὺς βασιλεῖς,
οἷον ἐκβεβαιουμένους τὸ μέγεθος τῆς ἀρχῆς καὶ τὸ
κυριεύειν ἁπάντων.*

37 *Τῆς δὲ Περσίδος οὔσης διὰ τραχύτητα δυσεμβόλου
καὶ φυλαττομένης ὑπὸ γενναιοτάτων Περσῶν (Δα-
ρεῖος μὲν γὰρ ἐπεφεύγει) γίνεταί τινος περιόδου κύ-
κλον ἐχούσης οὐ πολὺν ἡγεμὼν αὐτῷ δίγλωσσος ἄν-
θρωπος, ἐκ πατρὸς Λυκίου μητρὸς δὲ Περσίδος γε-
γονώς· ὅν φασιν ἔτι παιδὸς ὄντος Ἀλεξάνδρου τὴν
Πυθίαν προειπεῖν, ὡς λύκος ἔσται καθηγεμὼν Ἀλε-*
2 *ξάνδρῳ τῆς ἐπὶ Πέρσας πορείας. φόνον μὲν οὖν ἐν-
ταῦθα πολὺν τῶν ἁλισκομένων γενέσθαι συνέπεσε·
γράφει γὰρ αὐτὸς ὡς νομίζων αὐτῷ τοῦτο λυσιτελεῖν
ἐκέλευεν ἀποσφάττεσθαι τοὺς ἀνθρώπους· νομί-
σματος δ' εὑρεῖν πλῆθος ὅσον ἐν Σούσοις, τὴν δ'
ἄλλην κατασκευὴν καὶ τὸν πλοῦτον ἐκκομισθῆναί
φασι μυρίοις ὀρικοῖς ζεύγεσι καὶ πεντακισχιλίαις κα-*
3 *μήλοις. Ξέρξου δ' ἀνδριάντα μέγαν θεασάμενος ὑπὸ
πλήθους τῶν ὠθουμένων εἰς τὰ βασίλεια πλημμε-
λῶς ἀνατετραμμένον ἐπέστη, καὶ καθάπερ ἔμψυχον
προσαγορεύσας "πότερόν σε" εἶπε "διὰ τὴν ἐπὶ τοὺς
Ἕλληνας στρατείαν κείμενον παρέλθωμεν ἢ διὰ τὴν
ἄλλην μεγαλοφροσύνην καὶ ἀρετὴν ἐγείρωμεν;" τέλος
δὲ πολὺν χρόνον πρὸς ἑαυτῷ γενόμενος καὶ σιωπή-
σας παρῆλθεν. βουλόμενος δὲ τοὺς στρατιώτας ἀνα-
λαβεῖν (καὶ γὰρ ἦν χειμῶνος ὥρα) τέσσαρας μῆνας*
4 *αὐτόθι διήγαγεν. λέγεται δὲ καθίσαντος αὐτοῦ τὸ
πρῶτον ὑπὸ τὸν χρυσοῦν οὐρανίσκον ἐν τῷ βασιλικῷ*

θρόνῳ τὸν Κορίνθιον Δημάρατον εὔνουν ὄντα ἄνδρα καὶ πατρῷον φίλον Ἀλεξάνδρου πρεσβυτικῶς ἐπιδακρῦσαι, καὶ εἰπεῖν ὡς μεγάλης ἡδονῆς στέροιντο τῶν Ἑλλήνων οἱ τεθνηκότες πρὶν ἰδεῖν Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον.

Ἐκ τούτου μέλλων ἐξελαύνειν ἐπὶ Δαρεῖον ἔτυχε 38
μὲν εἰς μέθην τινὰ καὶ παιδιὰν τοῖς ἑταίροις ἑαυτὸν
δεδωκώς, ὥστε καὶ γύναια συμπίνειν ἐπὶ κῶμον
ἥκοντα πρὸς τοὺς ἐραστάς· ἐν δὲ τούτοις εὐδοκι-
μοῦσα μάλιστα Θαῒς ἡ Πτολεμαίου τοῦ βασιλεύσαντος
ὕστερον ἑταίρα, γένος Ἀττική, τὰ μὲν ἐμμελῶς ἐπαι-
νοῦσα τὰ δὲ παίζουσα πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον, ἅμα τῇ
μέθῃ λόγον εἰπεῖν προήχθη τῷ μὲν τῆς πατρίδος
ἤθει πρέποντα, μείζονα δ' ἢ καθ' αὑτήν. ἔφη γὰρ ὧν 2
πεπόνηκε πεπλανημένη τὴν Ἀσίαν ἀπολαμβάνειν
χάριν ἐκείνης τῆς ἡμέρας ἐντρυφῶσα τοῖς ὑπερηφά-
νοις Περσῶν βασιλείοις· ἔτι δ' ἂν ἥδιον ὑποπρῆσαι
κωμάσασα τὸν Ξέρξου τοῦ κατακαύσαντος τὰς Ἀθή-
νας οἶκον, αὐτὴ τὸ πῦρ ἅψασα τοῦ βασιλέως ὁρῶντος,
ὡς ἂν λόγος ἔχῃ πρὸς ἀνθρώπους ὅτι τῶν ναυμάχων
καὶ πεζομάχων ἐκείνων στρατηγῶν τὰ μετ' Ἀλεξάν-
δρου γύναια μείζονα δίκην ἐπέθηκε Πέρσαις ὑπὲρ
τῆς Ἑλλάδος. ἅμα δὲ τῷ λόγῳ τούτῳ κρότου καὶ θο- 3
ρύβου γενομένου καὶ παρακελεύσεως τῶν ἑταίρων
καὶ φιλοτιμίας, ἐπισπασθεὶς ὁ βασιλεὺς καὶ ἀναπηδή-
σας ἔχων στέφανον καὶ λαμπάδα προῆγεν· οἱ δ' ἑπό-
μενοι κώμῳ καὶ βοῇ περιίσταντο τὰ βασίλεια. καὶ 4
τῶν ἄλλων Μακεδόνων οἱ πυνθανόμενοι συνέτρεχον
μετὰ λαμπάδων χαίροντες· ἤλπιζον γὰρ ὅτι τοῖς οἴ-
κοι προσέχοντός ἐστι τὸν νοῦν καὶ μὴ μέλλοντος ἐν
βαρβάροις οἰκεῖν τὸ πιμπράναι τὰ βασίλεια καὶ δια-
φθείρειν. οἱ μὲν οὕτω ταῦτα γενέσθαι φασίν, οἱ δ'

ἀπὸ γνώμης· ὅτι δ' οὖν μετενόησε ταχὺ καὶ κατασβέ-
σαι προσέταξεν ὁμολογεῖται.

39 Φύσει δ' ὢν μεγαλοδωρότατος ἔτι μᾶλλον ἐπέδω-
κεν εἰς τοῦτο τῶν πραγμάτων αὐξομένων· καὶ
προσῆν ἡ φιλοφροσύνη, μεθ' ἧς μόνης ὡς ἀληθῶς οἱ
διδόντες χαρίζονται. μνησθήσομαι δ' ὀλίγων. Ἀρί-
στων ὁ τῶν Παιόνων ἡγούμενος ἀποκτείνας πολέ-
μιον ἄνδρα καὶ τὴν κεφαλὴν ἐπιδειξάμενος αὐτῷ
“τοῦτ'” εἶπεν “ὦ βασιλεῦ παρ' ἡμῖν ἐκπώματος χρυ-
2 σοῦ τιμᾶται τὸ δῶρον.” ὁ δ' Ἀλέξανδρος γελάσας
“κενοῦ γε” εἶπεν· “ἐγὼ δέ σοι μεστὸν ἀκράτου προ-
πίομαι.” τῶν δὲ πολλῶν τις Μακεδόνων ἤλαυνεν
ἡμίονον βασιλικὸν χρυσίον κομίζοντα· κάμνοντος δὲ
τοῦ κτήνους αὐτὸς ἀράμενος ἐκόμιζε τὸ φορτίον.
ἰδὼν οὖν ὁ βασιλεὺς θλιβόμενον αὐτὸν σφόδρα καὶ
πυθόμενος τὸ πρᾶγμα, μέλλοντος κατατίθεσθαι “μὴ
κάμῃς” εἶπεν, “ἀλλὰ πρόσθες ἔτι τὴν λοιπὴν ὁδὸν ἐπὶ
3 τὴν σκηνὴν σεαυτῷ τοῦτο κομίσας.” ὅλως δ' ἤχθετο
τοῖς μὴ λαμβάνουσι μᾶλλον ἢ τοῖς αἰτοῦσι· καὶ Φω-
κίωνι μὲν ἔγραψεν ἐπιστολὴν ὡς οὐ χρησόμενος αὐτῷ
φίλῳ τὸ λοιπόν, εἰ διωθοῖτο τὰς χάριτας, Σεραπίωνι
δὲ τῶν ἀπὸ σφαίρας τινὶ νεανίσκων οὐδὲν ἐδίδου διὰ
τὸ μηδὲν αἰτεῖν. ὡς οὖν εἰς τὸ σφαιρίζειν παραγενό-
μενος ὁ Σεραπίων ἄλλοις ἔβαλλε τὴν σφαῖραν, εἰπόν-
τος δὲ τοῦ βασιλέως “ἐμοὶ δ' οὐ δίδως;” “οὐ γὰρ αἰ-
τεῖς” εἶπε, τούτῳ μὲν δὴ γελάσας πολλὰ ἔδωκε.
4 Πρωτέᾳ δέ τινι τῶν περὶ σκώμματα καὶ πότον οὐκ
ἀμούσων ἔδοξε δι' ὀργῆς γεγονέναι, τῶν δὲ φίλων
δεομένων κἀκείνου δακρύοντος ἔφη διαλλάττεσθαι.
κἀκεῖνος “οὐκοῦν” εἶπεν “ὦ βασιλεῦ δός τί μοι
πιστὸν πρῶτον.” ἐκέλευσεν οὖν αὐτῷ πέντε τάλαντα
δοθῆναι. περὶ δὲ τῶν τοῖς φίλοις καὶ τοῖς σωματοφύ-

λαξι νεμομένων πλούτων, ἡλίκον εἶχον ὄγκον, ἐμφαί-
νει δι' ἐπιστολῆς Ὀλυμπιάς, ἣν ἔγραψε πρὸς αὐτόν.
"ἄλλως" φησὶν "εὖ ποίει τοὺς φίλους καὶ ἐνδόξους 5
ἄγε· νῦν δ' ἰσοβασιλέας πάντας ποιεῖς καὶ πολυφι-
λίας παρασκευάζεις αὐτοῖς, σεαυτὸν δ' ἐρημοῖς." πολ-
λάκις δὲ τοιαῦτα τῆς Ὀλυμπιάδος γραφούσης ἐφύ-
λαττεν ἀπόρρητα τὰ γράμματα· πλὴν ἅπαξ Ἡφαι-
στίωνος, ὥσπερ εἰώθει, λυθεῖσαν ἐπιστολὴν αὐτῷ
συναναγινώσκοντος οὐκ ἐκώλυσεν, ἀλλὰ τὸν δακτύ-
λιον ἀφελόμενος τὸν αὑτοῦ προσέθηκε τῷ ἐκείνου
στόματι τὴν σφραγῖδα. Μαζαίου δὲ τοῦ μεγίστου 6
παρὰ Δαρείῳ γενομένου παιδὶ σατραπείαν ἔχοντι
δευτέραν προσετίθει μείζονα· παραιτούμενος δ'
ἐκεῖνος εἶπεν "ὦ βασιλεῦ, τότε μὲν ἦν εἷς Δαρεῖος,
νῦν δὲ σὺ πολλοὺς πεποίηκας Ἀλεξάνδρους." Παρμε-
νίωνι μὲν οὖν τὸν Βαγώου ἔδωκεν οἶκον τὸν περὶ
Σοῦσα, ἐν ᾧ λέγεται χιλίων ταλάντων εὑρεθῆναι ἱμα-
τισμόν· πρὸς δ' Ἀντίπατρον ἔγραψε κελεύων ἔχειν
φύλακας τοῦ σώματος ὡς ἐπιβουλευόμενον. τῇ δὲ μη- 7
τρὶ πολλὰ μὲν ἐδωρεῖτο καὶ κατέπεμπεν, οὐκ εἴα δὲ
πολυπραγμονεῖν οὐδὲ παραστρατηγεῖν· ἐγκαλούσης
δὲ πράως ἔφερε τὴν χαλεπότητα. πλὴν ἅπαξ ποτὲ
Ἀντιπάτρου μακρὰν κατ' αὐτῆς γράψαντος ἐπιστο-
λὴν ἀναγνοὺς ἀγνοεῖν εἶπεν Ἀντίπατρον ὅτι μυρίας
ἐπιστολὰς ἓν δάκρυον ἀπαλείφει μητρός.

Ἐπεὶ δὲ τοὺς περὶ αὐτὸν ἑώρα παντάπασιν ἐκτε- 40
τρυφηκότας καὶ φορτικοὺς ταῖς διαίταις καὶ πολυτε-
λείαις ὄντας, ὥσθ' Ἅγνωνα μὲν τὸν Τήιον ἀργυροῦς
ἐν ταῖς κρηπῖσιν ἥλους φορεῖν, Λεοννάτῳ δὲ πολλαῖς
καμήλοις ἀπ' Αἰγύπτου κόνιν εἰς τὰ γυμνάσια παρα-
κομίζεσθαι, Φιλώτᾳ δὲ πρὸς θήρας σταδίων ἑκατὸν
αὐλαίας γεγονέναι, μύρῳ δὲ χρωμένους ἰέναι πρὸς

*ἄλειμμα καὶ λουτρὸν ὅσους οὐδ' ἐλαίῳ, τρίπτας δὲ
καὶ κατευναστὰς περιαγομένους, ἐπετίμησε πράως
2 καὶ φιλοσόφως, θαυμάζειν φάμενος εἰ τοσούτους
ἠγωνισμένοι καὶ τηλικούτους ἀγῶνας οὐ μνημονεύ-
ουσιν ὅτι τῶν καταπονηθέντων οἱ καταπονήσαντες
ἥδιον καθεύδουσιν, οὐδ' ὁρῶσι, τοῖς Περσῶν βίοις
τοὺς ἑαυτῶν παραβάλλοντες, ὅτι δουλικώτατον μέν
ἐστι τὸ τρυφᾶν βασιλικώτατον δὲ τὸ πονεῖν. "καίτοι
πῶς ἄν τις" ἔφη "δι' ἑαυτοῦ θεραπεύσειεν ἵππον ἢ
λόγχην ἀσκήσειεν ἢ κράνος, ἀπειθικὼς τοῦ φιλτάτου
3 σώματος ἅπτεσθαι τὰς χεῖρας; οὐκ ἴστε" εἶπεν "ὅτι
τοῦ κρατεῖν πέρας ἡμῖν ἐστὶ τὸ μὴ ταὐτὰ ποιεῖν τοῖς
κεκρατημένοις;" ἐπέτεινεν οὖν ἔτι μᾶλλον αὐτὸς
ἑαυτὸν ἐν ταῖς στρατείαις καὶ τοῖς κυνηγεσίοις κακο-
παθῶν καὶ παραβαλλόμενος, ὥστε καὶ Λάκωνα πρε-
σβευτὴν παραγενόμενον αὐτῷ λέοντα καταβάλλοντι
μέγαν εἰπεῖν "καλῶς γ' Ἀλέξανδρε πρὸς τὸν λέοντα
4 ἠγώνισαι περὶ τᾶς βασιλείας." τοῦτο τὸ κυνήγιον
Κρατερὸς εἰς Δελφοὺς ἀνέθηκεν, εἰκόνας χαλκᾶς ποι-
ησάμενος τοῦ λέοντος καὶ τῶν κυνῶν καὶ τοῦ βασι-
λέως τῷ λέοντι συνεστῶτος καὶ αὐτοῦ προσβοηθοῦν-
τος, ὧν τὰ μὲν Λύσιππος ἔπλασε τὰ δὲ Λεωχάρης.*

41 *Ἀλέξανδρος μὲν οὖν ἑαυτὸν ἀσκῶν ἅμα καὶ τοὺς
ἄλλους παροξύνων πρὸς ἀρετὴν ἐκινδύνευεν· οἱ δὲ
φίλοι διὰ πλοῦτον καὶ ὄγκον ἤδη τρυφᾶν βουλόμενοι
καὶ σχολάζειν ἐβαρύνοντο τὰς πλάνας καὶ τὰς στρα-
τείας, καὶ κατὰ μικρὸν οὕτω προῆλθον εἰς τὸ βλασ-
φημεῖν καὶ κακῶς λέγειν αὐτόν. ὁ δὲ καὶ πάνυ
πράως ἐν ἀρχῇ πρὸς ταῦτα διέκειτο, φάσκων βασιλι-
2 κὸν εἶναι τὸ κακῶς ἀκούειν εὖ ποιοῦντα. καίτοι τὰ
μικρότατα τῶν γενομένων τοῖς συνήθεσι παρ' αὐτοῦ
σημεῖα μεγάλης ὑπῆρχεν εὐνοίας καὶ τιμῆς· ὧν ὀλίγα*

παραθήσομαι. Πευκέστᾳ μὲν ἔγραψε μεμφόμενος ὅτι
δηχθεὶς ὑπ' ἄρκτου τοῖς μὲν ἄλλοις ἔγραψεν, αὐτῷ
δὲ οὐκ ἐδήλωσεν· "ἀλλὰ νῦν γε" φησί "γράψον πῶς
ἔχεις, καὶ μή τινές σε τῶν συγκυνηγετούντων ἐγκατ-
έλιπον, ἵνα δίκην δῶσι." τοῖς δὲ περὶ Ἡφαιστίωνα 3
διὰ πράξεις τινὰς ἀποῦσιν ἔγραψεν ὅτι παιζόντων
αὐτῶν πρὸς ἰχνεύμονα τῷ Περδίκκου δορατίῳ περι-
πεσὼν Κρατερὸς τοὺς μηροὺς ἐτρώθη. Πευκέστα δὲ
σωθέντος ἔκ τινος ἀσθενείας ἔγραψε πρὸς Ἀλέξιπ-
πον τὸν ἰατρὸν εὐχαριστῶν. Κρατεροῦ δὲ νοσοῦν-
τος ὄψιν ἰδὼν καθ' ὕπνον αὐτός τέ τινας θυσίας ἔθυ-
σεν ὑπὲρ αὐτοῦ κἀκεῖνον θῦσαι ἐκέλευσεν. ἔγραψε 4
δὲ καὶ Παυσανίᾳ τῷ ἰατρῷ βουλομένῳ τὸν Κρατε-
ρὸν ἐλλεβορίσαι, τὰ μὲν ἀγωνιῶν, τὰ δὲ παραινῶν
ὅπως χρήσεται τῇ φαρμακείᾳ. τοὺς δὲ πρώτους τὴν
Ἁρπάλου φυγὴν καὶ ἀπόδρασιν ἀπαγγείλαντας ἔδη-
σεν, Ἐφιάλτην καὶ Κίσσον, ὡς καταψευδομένους τοῦ
ἀνδρός. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἀσθενοῦντας αὐτοῦ καὶ γέρον- 5
τας εἰς οἶκον ἀποστέλλοντος Εὐρύλοχος Αἰγαῖος ἐν-
έγραψεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς νοσοῦντας, εἶτα φωραθεὶς
ἔχων οὐδὲν κακὸν ὡμολόγησε Τελεσίππας ἐρᾶν καὶ
συνεπακολουθεῖν ἐπὶ θάλασσαν ἀπιούσης ἐκείνης,
ἠρώτησε τίνων ἀνθρώπων ἐστὶ τὸ γύναιον, ἀκούσας
δ' ὅτι τῶν ἐλευθέρων ἑταιρῶν, "ἡμᾶς μέν" εἶπεν "ὦ
Εὐρύλοχε συνερῶντας ἔχεις· ὅρα δ' ὅπως πείθωμεν
ἢ λόγοις ἢ δώροις τὴν Τελεσίππαν, ἐπειδήπερ ἐξ ἐλευ-
θέρων ἐστίν."

Θαυμάσαι δὲ αὐτὸν ἔστιν ὅτι καὶ μέχρι τοιούτων 42
ἐπιστολῶν τοῖς φίλοις ἐσχόλαζεν, οἷα γράφει παῖδα
Σελεύκου εἰς Κιλικίαν ἀποδεδρακότα κελεύων ἀναζη-
τῆσαι, καὶ Πευκέσταν ἐπαινῶν ὅτι Νίκωνα Κρατε-
ροῦ δοῦλον συνέλαβε, καὶ Μεγαβύζῳ περὶ τοῦ θερά-

ποντος τοῦ ἐν τῷ ἱερῷ καθεζομένου, κελεύων αὐ-
τόν, ἂν δύνηται συλλαβεῖν ἔξω τοῦ ἱεροῦ προκαλεσά-
2 μενος, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ μὴ προσάπτεσθαι. λέγεται δὲ
καὶ τὰς δίκας διακρίνων ἐν ἀρχῇ τὰς θανατικὰς τὴν
χεῖρα τῶν ὤτων τῷ ἑτέρῳ προστιθέναι τοῦ κατηγό-
ρου λέγοντος, ὅπως τῷ κινδυνεύοντι καθαρὸν φυ-
λάττηται καὶ ἀδιάβλητον. ἀλλ' ὕστερόν γ' αὐτὸν ἐξ-
ετράχυναν αἱ πολλαὶ διαβολαί, διὰ τῶν ἀληθῶν
πάροδον ἐπὶ τὰ ψευδῆ λαβοῦσαι. καὶ μάλιστα κακῶς
ἀκούων ἐξίστατο τοῦ φρονεῖν καὶ χαλεπὸς ἦν καὶ
ἀπαραίτητος, ἅτε δὴ τὴν δόξαν ἀντὶ τοῦ ζῆν καὶ τῆς
βασιλείας ἠγαπηκώς.

3 Τότε δ' ἐξήλαυνεν ἐπὶ Δαρεῖον ὡς πάλιν μαχού-
μενος· ἀκούσας δὲ τὴν ὑπὸ Βήσσου γενομένην αὐτοῦ
σύλληψιν ἀπέλυσε τοὺς Θεσσαλοὺς οἴκαδε, δισχίλια τά-
λαντα δωρεὰν ἐπιμετρήσας ταῖς μισθοφοραῖς. πρὸς
δὲ τὴν δίωξιν ἀργαλέαν καὶ μακρὰν γενομένην (ἕν-
δεκα γὰρ ἡμέραις ἱππάσατο τρισχιλίους καὶ τριακοσί-
ους σταδίους) ἀπηγόρευσαν μὲν οἱ πλεῖστοι, καὶ μάλι-
4 στα κατὰ τὴν ἀνυδρίαν. ἔνθα δὴ Μακεδόνες ἀπήντη-
σαν αὐτῷ τινὲς ὕδωρ ἐν ἀσκοῖς ἐφ' ἡμιόνων κομίζοντες
ἀπὸ τοῦ ποταμοῦ, καὶ θεασάμενοι τὸν Ἀλέξανδρον
ἤδη μεσημβρίας οὔσης κακῶς ὑπὸ δίψους ἔχοντα ταχὺ
πλησάμενοι κράνος προσήνεγκαν. πυθομένου δ' αὐ-
τοῦ τίσι κομίζοιεν, "υἱοῖς" ἔφασαν "ἰδίοις· ἀλλὰ σοῦ
ζῶντος ἑτέρους ποιησόμεθα, κἂν ἐκείνους ἀπολέσω-
5 μεν." ταῦτ' ἀκούσας ἔλαβεν εἰς τὰς χεῖρας τὸ κράνος·
περιβλέψας δὲ καὶ θεασάμενος τοὺς περὶ αὐτὸν ἱπ-
πεῖς ἅπαντας ἐγκεκλικότας ταῖς κεφαλαῖς καὶ πρὸς
τὸ ποτὸν βλέποντας ἀπέδωκεν οὐ πιών, ἀλλ' ἐπαι-
νέσας τοὺς ἀνθρώπους "ἂν γὰρ αὐτός" ἔφη "πίω
6 μόνος, ἀθυμήσουσιν οὗτοι." θεασάμενοι δὲ τὴν

ἐγκράτειαν αὐτοῦ καὶ μεγαλοψυχίαν οἱ ἱππεῖς ἄγειν ἀνέκραγον θαρροῦντα καὶ τοὺς ἵππους ἐμάστιζον· οὔτε γὰρ κάμνειν οὔτε διψᾶν οὐδ' ὅλως θνητοὺς εἶναι νομίζειν αὑτούς, ἕως ἂν ἔχωσι βασιλέα τοιοῦτον.

Ἡ μὲν οὖν προθυμία πάντων ἦν ὁμοία, μόνους δέ 43
φασιν ἑξήκοντα συνεισπεσεῖν εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν πολεμίων. ἔνθα δὴ πολὺν μὲν ἄργυρον καὶ χρυσὸν ἐρριμμένον ὑπερβαίνοντες, πολλὰς δὲ παίδων καὶ γυναικῶν ἁρμαμάξας ἡνιόχων ἐρήμους διαφερομένας παρερχόμενοι, τοὺς πρώτους ἐδίωκον ὡς ἐν ἐκείνοις Δαρεῖον ὄντα. μόλις δ' εὑρίσκεται πολλῶν ἀκοντισμάτων κατάπλεως τὸ σῶμα κείμενος ἐν ἁρμαμάξῃ, μικρὸν ἀπολείπων τοῦ τελευτᾶν. ὅμως δὲ καὶ πιεῖν 2
ᾔτησε, καὶ πιὼν ὕδωρ ψυχρὸν εἶπε πρὸς τὸν δόντα Πολύστρατον "ὦ ἄνθρωπε, τοῦτό μοι πέρας γέγονε δυστυχίας ἁπάσης, εὖ παθεῖν ἀμείψασθαι μὴ δυνάμενον· ἀλλ' Ἀλέξανδρος ἀποδώσει σοι τὴν χάριν, Ἀλεξάνδρῳ δ' οἱ θεοὶ τῆς εἰς μητέρα καὶ γυναῖκα καὶ παῖδας τοὺς ἐμοὺς ἐπιεικείας, ᾧ ταύτην δίδωμι τὴν δεξιὰν διὰ σοῦ." ταῦτ' εἰπὼν καὶ λαβόμενος τῆς τοῦ Πολυστράτου χειρὸς ἐξέλιπεν. Ἀλέξανδρος δ' ὡς ἐπ- 3
ῆλθεν, ἀλγῶν τε τῷ πάθει φανερὸς ἦν καὶ τὴν ἑαυτοῦ χλαμύδα λύσας ἐπέβαλε τῷ σώματι καὶ περιέστειλεν. καὶ Βῆσσον μὲν ὕστερον εὑρὼν διεσφενδόνησεν, ὀρθίων δένδρων εἰς ταὐτὸ καμφθέντων ἑκατέρῳ μέρος προσαρτήσας τοῦ σώματος, εἶτα μεθεὶς ἑκάτερον, ὡς ὥρμητο ῥύμῃ φερόμενον, τὸ προσῆκον αὐτῷ μέρος νείμασθαι. τότε δὲ τοῦ Δαρείου τὸ μὲν σῶμα κεκοσμημένον βασιλικῶς πρὸς τὴν μητέρα ἀπέστειλε, τὸν δ' ἀδελφὸν Ἐξάθρην εἰς τοὺς ἑταίρους ἀνέλαβεν.

Αὐτὸς δὲ μετὰ τῆς ἀκμαιοτάτης δυνάμεως εἰς Ὑρ- 44

κανίαν κατέβαινε, καὶ πελάγους ἰδὼν κόλπον οὐκ ἐλάττονα μὲν τοῦ Πόντου φανέντα, γλυκύτερον δὲ τῆς ἄλλης θαλάττης, σαφὲς μὲν οὐδὲν ἔσχε πυθέσθαι περὶ αὐτοῦ, μάλιστα δ' εἴκασε τῆς Μαιώτιδος λίμνης

2 ἀνακοπὴν εἶναι. καίτοι τούς γε φυσικοὺς ἄνδρας οὐκ ἔλαθε τἀληθές, ἀλλὰ πολλοῖς ἔτεσιν ἔμπροσθεν τῆς Ἀλεξάνδρου στρατείας ἱστορήκασιν ὅτι τεσσάρων κόλπων εἰσεχόντων ἀπὸ τῆς ἔξω θαλάσσης βορειότατος οὗτός ἐστι, τὸ Ὑρκάνιον πέλαγος καὶ Κάσπιον ὁμοῦ προσαγορευόμενον. ἐνταῦθα τῶν βαρβάρων τινὲς ἀπροσδοκήτως περιτυχόντες τοῖς ἄγουσι τὸν

3 ἵππον αὐτοῦ τὸν Βουκεφάλαν λαμβάνουσιν. ὁ δ' ἤνεγκεν οὐ μετρίως, ἀλλὰ κήρυκα πέμψας ἠπείλησε πάντας ἀποκτενεῖν μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν, εἰ τὸν ἵππον αὐτῷ μὴ ἀναπέμψειαν. ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν ἵππον ἄγοντες ἧκον καὶ τὰς πόλεις ἐγχειρίζοντες, ἐχρήσατο φιλανθρώπως πᾶσι καὶ τοῦ ἵππου λύτρα τοῖς λαβοῦσιν ἔδωκεν.

45 Ἐντεῦθεν εἰς τὴν Παρθικὴν ἀναζεύξας καὶ σχολάζων πρῶτον ἐνεδύσατο τὴν βαρβαρικὴν στολήν, εἴτε βουλόμενος αὐτὸν συνοικειοῦν τοῖς ἐπιχωρίοις νόμοις, ὡς μέγα πρὸς ἐξημέρωσιν ἀνθρώπων τὸ σύνηθες καὶ ὁμόφυλον, εἴτ' ἀπόπειρά τις ὑφεῖτο τῆς προσκυνήσεως αὕτη τοῖς Μακεδόσι, κατὰ μικρὸν ἀνασχέσθαι τὴν ἐκδιαίτησιν αὐτοῦ καὶ μεταβολὴν

2 ἐθιζομένοις. οὐ μὴν τήν γε Μηδικὴν ἐκείνην προσήκατο παντάπασι βαρβαρικὴν καὶ ἀλλόκοτον οὖσαν, οὐδ' ἀναξυρίδας οὐδὲ κάνδυν οὐδὲ τιάραν ἔλαβεν, ἀλλ' ἐν μέσῳ τινὰ τῆς Περσικῆς καὶ τῆς Μηδικῆς μιξάμενος εὖ πως, ἀτυφοτέραν μὲν ἐκείνης, ταύτης δὲ σοβαρωτέραν οὖσαν. ἐχρῆτο δὲ τὸ μὲν πρῶτον ἐντυγχάνων τοῖς βαρβάροις καὶ τοῖς ἑταίροις κατ' οἶ-

κον, εἶτα τοῖς πολλοῖς οὕτως ἐξελαύνων καὶ χρηματίζων ἑωρᾶτο. καὶ λυπηρὸν μὲν ἦν τοῖς Μακεδόσι τὸ 3
θέαμα, τὴν δ' ἄλλην αὐτοῦ θαυμάζοντες ἀρετὴν ᾤοντο δεῖν ἔνια τῶν πρὸς ἡδονὴν αὐτῷ καὶ δόξαν ἐπιχωρεῖν· ὅς γε πρὸς ἅπασι τοῖς ἄλλοις ἔναγχος τόξευμα μὲν εἰς τὴν κνήμην λαβών, ὑφ' οὗ τὸ τῆς κερκίδος ὀστέον ἀποθραυσθὲν ἐξέπεσε, λίθῳ δὲ πληγεὶς πάλιν εἰς τὸν τράχηλον ὥστε καὶ ταῖς ὄψεσιν ἀχλὺν ὑποδραμεῖν παραμείνασαν οὐκ ὀλίγον χρόνον,
ὅμως οὐκ ἐπαύετο χρώμενος ἑαυτῷ πρὸς τοὺς κινδύ- 4
νους ἀφειδῶς, ἀλλὰ καὶ τὸν Ὀρεξάρτην διαβὰς ποταμόν, ὃν αὐτὸς ᾤετο Τάναϊν εἶναι, καὶ τοὺς Σκύθας τρεψάμενος ἐδίωξεν ἐπὶ σταδίους ἑκατόν, ἐνοχλούμενος ὑπὸ διαρροίας.

Ἐνταῦθα δὲ πρὸς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὴν Ἀμαζόνα 46
οἱ πολλοὶ λέγουσιν, ὧν καὶ Κλείταρχός ἐστι καὶ Πολύκλειτος καὶ Ὀνησίκριτος καὶ Ἀντιγένης καὶ Ἴστρος· Ἀριστόβουλος δὲ καὶ Χάρης ὁ εἰσαγγελεὺς καὶ Πτολεμαῖος καὶ Ἀντικλείδης καὶ Φίλων ὁ Θηβαῖος καὶ Φίλιππος ὁ Θεαγγελεύς, πρὸς δὲ τούτοις Ἑκαταῖος ὁ Ἐρετριεὺς καὶ Φίλιππος ὁ Χαλκιδεὺς καὶ Δοῦρις ὁ
Σάμιος πλάσμα φασὶ γεγονέναι τοῦτο. καὶ μαρτυρεῖν 2
αὐτοῖς ἔοικεν Ἀλέξανδρος· Ἀντιπάτρῳ γὰρ ἅπαντα γράφων ἀκριβῶς τὸν μὲν Σκύθην αὐτῷ φησι διδόναι τὴν θυγατέρα πρὸς γάμον, Ἀμαζόνος δ' οὐ μνημονεύει. λέγεται δὲ πολλοῖς χρόνοις Ὀνησίκριτος ὕστερον ἤδη βασιλεύοντι Λυσιμάχῳ τῶν βιβλίων τὸ τέταρτον ἀναγινώσκειν, ἐν ᾧ γέγραπται περὶ τῆς Ἀμαζόνος· τὸν οὖν Λυσίμαχον ἀτρέμα μειδιάσαντα "καὶ ποῦ" φάναι "τότ' ἤμην ἐγώ;"

Ταῦτα μὲν οὖν ἄν τις οὔτ' ἀπιστῶν ἧττον οὔτε
πιστεύων μᾶλλον Ἀλέξανδρον θαυμάσειεν· φοβού- 47

μενος δὲ τοὺς Μακεδόνας, μὴ εἰς τὰ ὑπόλοιπα τῆς
στρατείας ἀπαγορεύσωσι, τὸ μὲν ἄλλο πλῆθος εἴασε
κατὰ χώραν, τοὺς δ' ἀρίστους ἔχων ἐν Ὑρκανίᾳ μεθ'
ἑαυτοῦ, δισμυρίους πεζοὺς καὶ τρισχιλίους ἱππεῖς,
προσέβαλε λέγων ὡς νῦν μὲν αὐτοὺς ἐνύπνιον τῶν
βαρβάρων ὁρώντων, ἂν δὲ μόνον ταράξαντες τὴν
Ἀσίαν ἀπίωσιν, ἐπιθησομένων εὐθὺς ὥσπερ γυναι-
2 ξίν. οὐ μὴν ἀλλ' ἀφιέναι γε τοὺς βουλομένους ἔφη,
μαρτυράμενος ὅτι τὴν οἰκουμένην τοῖς Μακεδόσι
κτώμενος ἐγκαταλέλειπται μετὰ τῶν φίλων καὶ τῶν
ἐθελόντων στρατεύειν. ταῦτα σχεδὸν αὐτοῖς ὀνόμα-
σιν ἐν τῇ πρὸς Ἀντίπατρον ἐπιστολῇ γέγραπται, καὶ
ὅτι ταῦτα εἰπόντος αὐτοῦ πάντες ἐξέκραγον ὅποι
βούλεται τῆς οἰκουμένης ἄγειν. δεξαμένων δὲ τού-
των τὴν πεῖραν οὐκέτ' ἦν χαλεπὸν προαχθῆναι τὸ
3 πλῆθος, ἀλλὰ ῥᾳδίως ἐπηκολούθησεν. οὕτω δὴ καὶ
τὴν δίαιταν ἔτι μᾶλλον ὡμοίου τε τοῖς ἐπιχωρίοις
ἑαυτόν, ἐκεῖνά τε προσῆγε τοῖς Μακεδονικοῖς ἔθεσιν,
ἀνακράσει καὶ κοινωνίᾳ μᾶλλον δι' εὐνοίας κατα-
στήσεσθαι τὰ πράγματα νομίζων ἢ βίᾳ, μακρὰν ἀπαί-
ροντος αὐτοῦ. διὸ καὶ τρισμυρίους παῖδας ἐπιλεξά-
μενος ἐκέλευσε γράμματά τε μανθάνειν Ἑλληνικὰ
καὶ Μακεδονικοῖς ὅπλοις ἐντρέφεσθαι, πολλοὺς ἐπι-
4 στάτας καταστήσας. καὶ τὰ περὶ Ῥωξάνην ἔρωτι μὲν
ἐπράχθη, καλὴν καὶ ὡραίαν ἔν τινι χορῷ παρὰ πό-
τον ὀφθεῖσαν, ἔδοξε δ' οὐκ ἀνάρμοστα τοῖς ὑποκει-
μένοις εἶναι πράγμασιν· ἐθάρρησαν γὰρ οἱ βάρβα-
ροι τῇ κοινωνίᾳ τοῦ γάμου, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον
ὑπερηγάπησαν, ὅτι σωφρονέστατος περὶ ταῦτα γε-
γονὼς οὐδ' ἧς μόνης ἡττήθη γυναικὸς ἄνευ νόμου
5 θιγεῖν ὑπέμεινεν. ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν φίλων ἑώρα τῶν
μεγίστων Ἡφαιστίωνα μὲν ἐπαινοῦντα καὶ συμμε-

τακοσμούμενον αὐτῷ Κρατερὸν δὲ τοῖς πατρίοις ἐμμένοντα, δι' ἐκείνου μὲν ἐχρημάτιζε τοῖς βαρβάροις, διὰ τούτου δὲ τοῖς Ἕλλησι καὶ τοῖς Μακεδόσι· καὶ ὅλως τὸν μὲν ἐφίλει μάλιστα τὸν δ' ἐτίμα, νομίζων καὶ λέγων ἀεὶ τὸν μὲν Ἡφαιστίωνα φιλαλέξανδρον εἶναι τὸν δὲ Κρατερὸν φιλοβασιλέα. διὸ καὶ πρὸς ἀλ- 6
λήλους ὑπούλως ἔχοντες συνέκρουον πολλάκις. ἅπαξ δὲ περὶ τὴν Ἰνδικὴν καὶ εἰς χεῖρας ἦλθον σπασάμενοι τὰ ξίφη, καὶ τῶν φίλων ἑκατέρῳ παραβοηθούντων προσελάσας Ἀλέξανδρος ἐλοιδόρει τὸν Ἡφαιστίωνα φανερῶς, ἔμπληκτον καλῶν καὶ μαινόμενον, εἰ μὴ συνίησιν ὡς, ἐάν τις αὐτοῦ τὸν Ἀλέξανδρον ἀφέληται, μηδέν ἐστιν· ἰδίᾳ δὲ καὶ τοῦ Κρατεροῦ πικρῶς καθήψατο. καὶ συναγαγὼν αὐτοὺς καὶ διαλλάξας 7
ἐπώμοσε τὸν Ἄμμωνα καὶ τοὺς ἄλλους θεούς, ἦ μὴν μάλιστα φιλεῖν ἀνθρώπων ἁπάντων ἐκείνους· ἂν δὲ πάλιν αἴσθηται διαφερομένους, ἀποκτενεῖν ἀμφοτέρους ἢ τὸν ἀρξάμενον. ὅθεν ὕστερον οὐδὲ παίζοντες εἰπεῖν τι οὐδὲ πρᾶξαι πρὸς ἀλλήλους λέγονται.

Φιλώτας δ' ὁ Παρμενίωνος ἀξίωμα μὲν εἶχεν ἐν 48
τοῖς Μακεδόσι μέγα· καὶ γὰρ ἀνδρεῖος ἐδόκει καὶ καρτερικὸς εἶναι, φιλόδωρος δ' οὕτω καὶ φιλέταιρος μετ' αὐτὸν Ἀλέξανδρον οὐδείς. λέγεται γοῦν ὅτι τῶν συνήθων τινὸς αἰτοῦντος ἀργύριον ἐκέλευσε δοῦναι, φήσαντος δὲ τοῦ διοικητοῦ μὴ ἔχειν "τί λέγεις;" εἶπεν· "οὐδὲ ποτήριον ἔχεις οὐδ' ἱμάτιον;" ὄγκῳ δὲ 2
φρονήματος καὶ βάρει πλούτου καὶ τῇ περὶ τὸ σῶμα θεραπείᾳ καὶ διαίτῃ χρώμενος ἐπαχθέστερον ἢ κατ' ἰδιώτην, καὶ τότε δὴ τὸ σεμνὸν καὶ ὑψηλὸν οὐκ ἐμμελῶς ἀλλ' ἄνευ χαρίτων τῷ σολοίκῳ καὶ παρασήμῳ μιμούμενος, ὑποψίαν καὶ φθόνον ἔσχεν, ὥστε καὶ

Παρμενίωνά ποτε εἰπεῖν πρὸς αὐτόν "ὦ παῖ, χείρων
3 μοι γίνου." πρὸς δ' αὐτὸν Ἀλέξανδρον ἐκ πάνυ πολ-
λῶν χρόνων ἐτύγχανε διαβεβλημένος. ὅτε γὰρ τὰ
περὶ Δαμασκὸν ἑάλω χρήματα Δαρείου νικηθέντος
ἐν Κιλικίᾳ, πολλῶν σωμάτων κομισθέντων εἰς τὸ
στρατόπεδον εὑρέθη γύναιον ἐν τοῖς αἰχμαλώτοις
τῷ μὲν γένει Πυδναῖον εὐπρεπὲς δὲ τὴν ὄψιν· ἐκα-
4 λεῖτο δ' Ἀντιγόνη. τοῦτ' ἔσχεν ὁ Φιλώτας· οἷα δὲ
νέος πρὸς ἐρωμένην καὶ σὺν οἴνῳ πολλὰ φιλότιμα
καὶ στρατιωτικὰ παρρησιαζόμενος ἑαυτοῦ τὰ μέ-
γιστα τῶν ἔργων ἀπέφαινε καὶ τοῦ πατρός, Ἀλέξαν-
δρον δὲ μειράκιον ἀπεκάλει δι' αὐτοὺς τὸ τῆς ἀρχῆς
5 ὄνομα καρπούμενον. ταῦτα τῆς γυναικὸς ἐκφερού-
σης πρός τινα τῶν συνήθων, ἐκείνου δ' ὡς εἰκὸς πρὸς
ἕτερον, περιῆλθεν εἰς Κρατερὸν ὁ λόγος· καὶ λαβὼν
τὸ γύναιον εἰσήγαγε κρύφα πρὸς Ἀλέξανδρον. ἀκού-
σας δ' ἐκεῖνος ἐκέλευσε φοιτᾶν εἰς ταὐτὸ τῷ Φιλώτᾳ,
καὶ πᾶν, ὅ τι ἂν ἐκπύθηται τούτου, πρὸς αὐτὸν
49 ἀπαγγέλλειν βαδίζουσαν. ὁ μὲν οὖν Φιλώτας ἐπι-
βουλευόμενος οὕτως ἠγνόει, καὶ συνῆν τῇ Ἀντιγόνῃ
πολλὰ [καὶ] πρὸς ὀργὴν καὶ μεγαλαυχίαν ῥήματα καὶ
λόγους κατὰ τοῦ βασιλέως ἀνεπιτηδείους προϊέμε-
2 νος· ὁ δ' Ἀλέξανδρος, καίπερ καρτερᾶς ἐνδείξεως
κατὰ τοῦ Φιλώτου προσπεσούσης, ἐκαρτέρησε σιωπῇ
καὶ κατέσχεν, εἴτε θαρρῶν τῇ Παρμενίωνος εὐνοίᾳ
πρὸς αὐτόν, εἴτε δεδιὼς τὴν δόξαν αὐτῶν καὶ τὴν δύ-
ναμιν. ἐν δὲ τῷ τότε χρόνῳ Μακεδὼν ὄνομα Λίμνος,
ἐκ Χαλαίστρας, ἐπιβουλεύων Ἀλεξάνδρῳ Νικόμαχόν
τινα τῶν νέων, πρὸς ὃν αὐτὸς ἐρωτικῶς εἶχεν, ἐπὶ
3 τὴν κοινωνίαν τῆς πράξεως παρεκάλει. τοῦ δὲ μὴ
δεξαμένου, φράσαντος δὲ τἀδελφῷ Κεβαλίνῳ τὴν
πεῖραν, ἐλθὼν ἐκεῖνος πρὸς Φιλώταν ἐκέλευσεν εἰσ-

ἄγειν αὐτοὺς πρὸς Ἀλέξανδρον ὡς περὶ ἀναγκαίων
ἔχοντας ἐντυχεῖν καὶ μεγάλων. ὁ δὲ Φιλώτας ὅ τι δὴ
παθὼν (ἄδηλον γάρ ἐστιν) οὐ παρῆγεν αὐτούς, ὡς
πρὸς ἄλλοις μείζοσι γενομένου τοῦ βασιλέως. καὶ
τοῦτο δὶς ἐποίησεν. οἱ δὲ καθ' ὑποψίαν ἤδη τοῦ Φιλώ- 4
του τραπόμενοι πρὸς ἕτερον καὶ δι' ἐκείνου τῷ Ἀλε-
ξάνδρῳ προσαχθέντες πρῶτον μὲν τὰ τοῦ Λίμνου
κατεῖπον, ἔπειτα παρεδήλωσαν ἡσυχῇ τὸν Φιλώταν,
ὡς ἀμελήσειεν αὐτῶν δὶς ἐντυχόντων. καὶ τοῦτο δὴ
σφόδρα παρώξυνε τὸν Ἀλέξανδρον· καὶ τοῦ πεμ-
φθέντος ἐπὶ τὸν Λίμνον, ὡς ἠμύνετο συλλαμβανόμε-
νος, ἀποκτείναντος αὐτόν, ἔτι μᾶλλον διεταράχθη,
τὸν ἔλεγχον ἐκπεφευγέναι τῆς ἐπιβουλῆς νομίζων.
καὶ πικρῶς ἔχων πρὸς τὸν Φιλώταν ἐπεσπάσατο τοὺς 5
πάλαι μισοῦντας αὐτόν, ἤδη φανερῶς λέγοντας ὡς
ῥαθυμία τοῦ βασιλέως εἴη Λίμνον οἰομένου, Χαλαι-
στραῖον ἄνθρωπον, ἐπιχειρῆσαι τολμήματι τοσούτῳ
καθ' αὐτόν· ἀλλὰ τοῦτον μὲν ὑπηρέτην εἶναι, μᾶλ-
λον δ' ὄργανον ἀπὸ μείζονος ἀρχῆς ἀφιέμενον, ἐν
ἐκείνοις δὲ τὴν ἐπιβουλὴν ζητητέον οἷς μάλιστα ταῦτα
λανθάνειν συνέφερε. τοιούτοις λόγοις καὶ ὑπονοίαις 6
ἀναπετάσαντος τὰ ὦτα τοῦ βασιλέως ἐπῆγον ἤδη μυ-
ρίας κατὰ τοῦ Φιλώτου διαβολάς. ἐκ τούτου δὲ συλ-
ληφθεὶς ἀνεκρίνετο, τῶν ἑταίρων ἐφεστώτων ταῖς
βασάνοις, Ἀλεξάνδρου δὲ κατακούοντος ἔξωθεν αὐ-
λαίας παρατεταμένης· ὅτε δὴ καί φασιν αὐτὸν εἰπεῖν,
οἰκτρὰς καὶ ταπεινὰς τοῦ Φιλώτου φωνὰς καὶ δεήσεις
τοῖς περὶ τὸν Ἡφαιστίωνα προσφέροντος, "οὕτω δὴ
μαλακὸς ὢν ὦ Φιλώτα καὶ ἄνανδρος ἐπεχείρεις πρά-
γμασι τηλικούτοις;" ἀποθανόντος δὲ τοῦ Φιλώτου 7
καὶ Παρμενίωνα πέμψας εὐθὺς εἰς Μηδίαν ἀνεῖλεν,
ἄνδρα πολλὰ μὲν Φιλίππῳ συγκατεργασάμενον, μό-

νον δ' ἢ μάλιστα τῶν πρεσβυτέρων φίλων Ἀλέξανδρον εἰς Ἀσίαν ἐξορμήσαντα διαβῆναι, τριῶν δ' υἱῶν οὓς ἔσχεν ἐπὶ τῆς στρατιᾶς δύο μὲν ἐπιδόντα πρότερον ἀποθανόντας, τῷ δὲ τρίτῳ συναναιρεθέντα.

8 Ταῦτα πραχθέντα πολλοῖς τῶν φίλων φοβερὸν ἐποίησε τὸν Ἀλέξανδρον, μάλιστα δ' Ἀντιπάτρῳ· καὶ πρὸς Αἰτωλοὺς ἔπεμψε κρύφα πίστεις διδοὺς καὶ λαμβάνων. ἐφοβοῦντο γὰρ Ἀλέξανδρον Αἰτωλοὶ διὰ τὴν Οἰνιαδῶν ἀνάστασιν, ἣν πυθόμενος οὐκ Οἰνιαδῶν ἔφη παῖδας ἀλλ' αὐτὸν ἐπιθήσειν δίκην Αἰτωλοῖς.

50 Οὐ πολλῷ δ' ὕστερον συνηνέχθη καὶ τὰ περὶ Κλεῖτον, οὕτω μὲν ἁπλῶς πυθομένοις τῶν κατὰ Φιλώταν ἀγριώτερα· λόγῳ μέντοι συντιθέντες ἅμα καὶ τὴν αἰτίαν καὶ τὸν καιρόν, οὐκ ἀπὸ γνώμης ἀλλὰ δυστυχίᾳ τινὶ ταῦτα εὑρίσκομεν πεπραγμένα τοῦ βασιλέως, ὀργὴν καὶ μέθην πρόφασιν τῷ Κλείτου δαίμονι
2 παρασχόντος. ἐπράχθη δ' οὕτως. ἧκόν τινες ὀπώραν Ἑλληνικὴν ἀπὸ θαλάσσης τῷ βασιλεῖ κομίζοντες. ὁ δὲ θαυμάσας τὴν ἀκμὴν καὶ τὸ κάλλος ἐκάλει τὸν Κλεῖτον ἐπιδεῖξαι καὶ μεταδοῦναι βουλόμενος. ὁ δὲ θύων μὲν ἐτύγχανεν, ἀφεὶς δὲ τὴν θυσίαν ἐβάδιζε· καὶ τρία τῶν κατεσπεισμένων προβάτων ἐπηκολού-
3 θησεν αὐτῷ. πυθόμενος δ' ὁ βασιλεὺς ἀνεκοινοῦτο τοῖς μάντεσιν Ἀριστάνδρῳ καὶ Κλεομάντει τῷ Λάκωνι, φησάντων δὲ πονηρὸν εἶναι τὸ σημεῖον, ἐκέλευσεν ἐκθύσασθαι κατὰ τάχος ὑπὲρ τοῦ Κλείτου. καὶ γὰρ αὐτὸς ἡμέρᾳ τρίτῃ κατὰ τοὺς ὕπνους ἰδεῖν ὄψιν ἄτοπον· δόξαι γὰρ αὐτῷ τὸν Κλεῖτον μετὰ τῶν Παρμενίωνος υἱῶν ἐν μέλασιν ἱματίοις
4 καθέζεσθαι, τεθνηκότων ἁπάντων. οὐ μὴν ἔφθασεν ὁ Κλεῖτος ἐκθυσάμενος, ἀλλ' εὐθὺς ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἧκε, τεθυκότος τοῦ βασιλέως Διοσκούροις.

πότου δὲ νεανικοῦ συρραγέντος ᾔδετο ποιήματα Πρανίχου τινός, ὡς δέ φασιν ἔνιοι, Πιερίωνος, εἰς τοὺς στρατηγοὺς πεποιημένα τοὺς ἔναγχος ἡττημένους ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐπ' αἰσχύνῃ καὶ γέλωτι. τῶν 5
δὲ πρεσβυτέρων δυσχεραινόντων καὶ λοιδορούντων τόν τε ποιητὴν καὶ τὸν ᾄδοντα, τοῦ δ' Ἀλεξάνδρου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἡδέως ἀκροωμένων καὶ λέγειν κελευόντων, ὁ Κλεῖτος ἤδη μεθύων καὶ φύσει τραχὺς ὢν ὀργὴν καὶ αὐθάδης ἠγανάκτει μάλιστα, φάσκων οὐ καλῶς ἐν βαρβάροις καὶ πολεμίοις ὑβρίζεσθαι Μακεδόνας πολὺ βελτίονας τῶν γελώντων, εἰ καὶ δυστυχίᾳ κέχρηνται. φήσαντος δὲ τοῦ Ἀλεξάνδρου 6
τὸν Κλεῖτον αὑτῷ συνηγορεῖν δυστυχίαν ἀποφαίνοντα τὴν δειλίαν, ἐπαναστὰς ὁ Κλεῖτος "αὕτη μέντοι σε" εἶπεν "ἡ δειλία τὸν ἐκ θεῶν ἤδη τῷ Σπιθριδάτου ξίφει τὸν νῶτον ἐκτρέποντα περιεποίησε, καὶ τῷ Μακεδόνων αἵματι καὶ τοῖς τραύμασι τούτοις ἐγένου τηλικοῦτος ὥστ' Ἄμμωνι σαυτὸν εἰσποιεῖν ἀπειπάμενος Φίλιππον." παροξυνθεὶς οὖν ὁ Ἀλέξανδρος 51
"ἦ ταῦτ'" εἶπεν, "ὦ κακὴ κεφαλή, σὺ περὶ ἡμῶν ἑκάστοτε λέγων καὶ διαστασιάζων Μακεδόνας χαιρήσειν νομίζεις;" "ἀλλ' οὐδὲ νῦν" ἔφη "χαίρομεν, Ἀλέξανδρε, τοιαῦτα τέλη τῶν πόνων κομιζόμενοι, μακαρίζομεν δὲ τοὺς ἤδη τεθνηκότας πρὶν ἐπιδεῖν Μηδικαῖς ῥάβδοις ξαινομένους Μακεδόνας, καὶ Περσῶν δεομένους ἵνα τῷ βασιλεῖ προσέλθωμεν." τοι- 2
αῦτα τοῦ Κλείτου παρρησιαζομένου καὶ τῶν περὶ Ἀλέξανδρον ἀντανισταμένων καὶ λοιδορούντων αὐτόν, οἱ πρεσβύτεροι κατέχειν ἐπειρῶντο τὸν θόρυβον. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἀποστραφεὶς πρὸς Ξενόδοχον τὸν Καρδιανὸν καὶ τὸν Κολοφώνιον Ἀρτέμιον "οὐ δοκοῦσιν" εἶπεν "ὑμῖν οἱ Ἕλληνες ἐν τοῖς Μακεδόσιν

3 ὥσπερ ἐν θηρίοις ἡμίθεοι περιπατεῖν;" τοῦ δὲ Κλεί-
του μὴ εἴκοντος, ἀλλ' εἰς μέσον ἃ βούλεται λέγειν τὸν
Ἀλέξανδρον κελεύοντος, ἢ μὴ καλεῖν ἐπὶ δεῖπνον
ἄνδρας ἐλευθέρους καὶ παρρησίαν ἔχοντας, ἀλλὰ μετὰ
βαρβάρων ζῆν καὶ ἀνδραπόδων, οἳ τὴν Περσικὴν
ζώνην καὶ τὸν διάλευκον αὐτοῦ χιτῶνα προσκυνή-
σουσιν, οὐκέτι φέρων τὴν ὀργὴν Ἀλέξανδρος μήλων
παρακειμένων ἑνὶ βαλὼν ἔπαισεν αὐτὸν καὶ τὸ ἐγχει-
4 ρίδιον ἐζήτει. τῶν δὲ σωματοφυλάκων ἑνὸς Ἀριστο-
φάνους φθάσαντος ὑφελέσθαι, καὶ τῶν ἄλλων περι-
εχόντων καὶ δεομένων, ἀναπηδήσας ἀνεβόα μακεδο-
νιστὶ καλῶν τοὺς ὑπασπιστάς (τοῦτο δὲ ἦν σύμβολον
θορύβου μεγάλου), καὶ τὸν σαλπιγκτὴν ἐκέλευσε
σημαίνειν, καὶ πὺξ ἔπαισεν ὡς διατρίβοντα καὶ μὴ
βουλόμενον. οὗτος μὲν οὖν ὕστερον εὐδοκίμησεν ὡς
τοῦ μὴ συνταραχθῆναι τὸ στρατόπεδον αἰτιώτατος
γενόμενος, τὸν δὲ Κλεῖτον οὐχ ὑφιέμενον οἱ φίλοι
5 μόλις ἐξέωσαν τοῦ ἀνδρῶνος. ὁ δὲ κατ' ἄλλας θύρας
αὖθις εἰσῄει, μάλ' ὀλιγώρως καὶ θρασέως Εὐριπίδου
τὰ ἐξ Ἀνδρομάχης ἰαμβεῖα ταῦτα περαίνων "οἴμοι,
καθ' Ἑλλάδ' ὡς κακῶς νομίζεται." οὕτω δὴ λαβὼν
παρά τινος τῶν δορυφόρων Ἀλέξανδρος αἰχμὴν
ἀπαντῶντα τὸν Κλεῖτον αὐτῷ καὶ παράγοντα τὸ
6 πρὸ τῆς θύρας παρακάλυμμα διελαύνει. πεσόντος
δὲ μετὰ στεναγμοῦ καὶ βρυχήματος εὐθὺς ἀφῆκεν ὁ
θυμὸς αὐτόν, καὶ γενόμενος παρ' ἑαυτῷ καὶ τοὺς
φίλους ἰδὼν ἀφώνους ἑστῶτας ἑλκύσασθαι μὲν ἐκ
τοῦ νεκροῦ τὴν αἰχμὴν ἔφθασε, παῖσαι δ' ἑαυτὸν
ὁρμήσας παρὰ τὸν τράχηλον ἐπεσχέθη, τῶν σωματο-
φυλάκων τὰς χεῖρας αὐτοῦ λαβόντων καὶ τὸ σῶμα
βίᾳ παρενεγκόντων εἰς τὸν θάλαμον.

52 Ἐπεὶ δὲ τήν τε νύκτα κακῶς κλαίων διήνεγκε καὶ

τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἤδη τῷ βοᾶν καὶ θρηνεῖν ἀπειρηκὼς ἄναυδος ἔκειτο, βαρεῖς ἀναφέρων στεναγμούς, δείσαντες οἱ φίλοι τὴν ἀποσιώπησιν εἰσῆλθον βίᾳ. καὶ τῶν μὲν ἄλλων οὐ προσίετο τοὺς λόγους, Ἀριστάνδρου δὲ τοῦ μάντεως ὑπομιμνήσκοντος αὐτὸν τήν τε ὄψιν ἣν εἶδε περὶ τοῦ Κλείτου καὶ τὸ σημεῖον, ὡς δὴ πάλαι καθειμαρμένων τούτων, ἔδοξεν ἐνδιδόναι. διὸ Καλλισθένην τε τὸν φιλόσοφον παρεισήγα- 2
γον, Ἀριστοτέλους οἰκεῖον ὄντα, καὶ τὸν Ἀβδηρίτην Ἀνάξαρχον. ὧν Καλλισθένης μὲν ἠθικῶς ἐπειρᾶτο καὶ πράως ὑποδυόμενος τῷ λόγῳ καὶ περιιὼν ἀλύπως λαβέσθαι τοῦ πάθους, ὁ δ' Ἀνάξαρχος ἰδίαν τινὰ πορευόμενος ἐξ ἀρχῆς ὁδὸν ἐν φιλοσοφίᾳ, καὶ δόξαν εἰληφὼς ὑπεροψίας καὶ ὀλιγωρίας τῶν συνήθων, εὐθὺς εἰσελθὼν ἀνεβόησεν "οὗτός ἐστιν 3
Ἀλέξανδρος, εἰς ὃν ἡ οἰκουμένη νῦν ἀποβλέπει· ὃ δ' ἔρριπται κλαίων ὥσπερ ἀνδράποδον, ἀνθρώπων νόμον καὶ ψόγον δεδοικώς, οἷς αὐτὸν προσήκει νόμον εἶναι καὶ ὅρον τῶν δικαίων, ἐπείπερ ἄρχειν καὶ κρατεῖν νενίκηκεν, ἀλλὰ μὴ δουλεύειν ὑπὸ κενῆς δόξης κεκρατημένον. οὐκ οἶσθα" εἶπεν "ὅτι τὴν Δίκην 4
ἔχει πάρεδρον ὁ Ζεὺς καὶ τὴν Θέμιν, ἵνα πᾶν τὸ πραχθὲν ὑπὸ τοῦ κρατοῦντος θεμιτὸν ᾖ καὶ δίκαιον;" τοιούτοις τισὶ λόγοις χρησάμενος ὁ Ἀνάξαρχος τὸ μὲν πάθος ἐκούφισε τοῦ βασιλέως, τὸ δ' ἦθος εἰς πολλὰ χαυνότερον καὶ παρανομώτερον ἐποίησεν, αὐτὸν δὲ δαιμονίως ἐνήρμοσε, καὶ τοῦ Καλλισθένους τὴν ὁμιλίαν, οὐδ' ἄλλως ἐπίχαριν διὰ τὸ αὐστηρὸν οὖσαν, προσδιέβαλεν.

Λέγεται δέ ποτε παρὰ δεῖπνον ὑπὲρ ὡρῶν καὶ 5
κράσεως τοῦ περιέχοντος λόγων ὄντων τὸν Καλλισθένην, μετέχοντα δόξης τοῖς λέγουσι τἀκεῖ μᾶλλον

εἶναι ψυχρὰ καὶ δυσχείμερα τῶν Ἑλληνικῶν, ἐναν-
τιουμένου τοῦ Ἀναξάρχου καὶ φιλονεικοῦντος εἰπεῖν
"ἀλλὰ μὴν ἀνάγκη σοι ταῦτα ἐκείνων ὁμολογεῖν ψυ-
χρότερα· σὺ γὰρ ἐκεῖ μὲν ἐν τρίβωνι διεχείμαζες,
ἐνταῦθα δὲ τρεῖς ἐπιβεβλημένος δάπιδας κατάκει-
σαι." τὸν μὲν οὖν Ἀνάξαρχον καὶ τοῦτο προσπαρ-
53 ώξυνε, τοὺς δ' ἄλλους σοφιστὰς καὶ κόλακας ὁ Καλ-
λισθένης ἐλύπει σπουδαζόμενος μὲν ὑπὸ τῶν νέων
διὰ τὸν λόγον, οὐχ ἧττον δὲ τοῖς πρεσβυτέροις ἀρέ-
σκων διὰ τὸν βίον εὔτακτον ὄντα καὶ σεμνὸν καὶ
αὐτάρκη καὶ βεβαιοῦντα τὴν λεγομένην τῆς ἀποδη-
μίας πρόφασιν, ὅτι τοὺς πολίτας καταγαγεῖν καὶ
κατοικίσαι πάλιν τὴν πατρίδα φιλοτιμούμενος ἀνέβη
2 πρὸς Ἀλέξανδρον. φθονούμενος δὲ διὰ τὴν δόξαν
ἔστιν ἃ καὶ καθ' αὑτοῦ τοῖς διαβάλλουσι παρεῖχε, τάς
τε κλήσεις τὰ πολλὰ διωθούμενος, ἔν τε τῷ συνεῖναι
βαρύτητι καὶ σιωπῇ δοκῶν οὐκ ἐπαινεῖν οὐδ' ἀρέ-
σκεσθαι τοῖς γινομένοις, ὥστε καὶ τὸν Ἀλέξανδρον
εἰπεῖν ἐπ' αὐτῷ "μισῶ σοφιστὴν ὅστις οὐδ' αὑτῷ
3 σοφός." λέγεται δέ ποτε πολλῶν παρακεκλημένων
ἐπὶ τὸ δεῖπνον ἐπαινέσαι κελευσθεὶς ἐπὶ τοῦ ποτη-
ρίου Μακεδόνας ὁ Καλλισθένης οὕτως εὐροῆσαι πρὸς
τὴν ὑπόθεσιν ὥστ' ἀνισταμένους κροτεῖν καὶ βάλλειν
τοὺς στεφάνους ἐπ' αὐτόν. εἰπεῖν οὖν τὸν Ἀλέξαν-
δρον ὅτι, κατ' Εὐριπίδην, τὸν λαβόντα τῶν λόγων
4 καλὰς ἀφορμὰς οὐ μέγ' ἔργον εὖ λέγειν· "ἀλλ' ἔνδει-
ξαι" φάναι "τὴν σαυτοῦ δύναμιν ἡμῖν κατηγορήσας
Μακεδόνων, ἵνα καὶ βελτίους γένωνται μαθόντες ἃ
πλημμελοῦσιν." οὕτω δὴ τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν πα-
λινῳδίαν τραπόμενον πολλὰ παρρησιάσασθαι κατὰ
τῶν Μακεδόνων, καὶ τὴν Ἑλληνικὴν στάσιν αἰτίαν
ἀποφήναντα τῆς γενομένης περὶ Φίλιππον αὐξήσεως

καὶ δυνάμεως εἰπεῖν "ἐν δὲ διχοστασίῃ καὶ ὁ πάγκα-
κος ἔλλαχε τιμῆς," ἐφ' ᾧ πικρὸν καὶ βαρὺ ἐγγενέσθαι 5
μῖσος τοῖς Μακεδόσι, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον εἰπεῖν ὡς
οὐ τῆς δεινότητος ὁ Καλλισθένης ἀλλὰ τῆς δυσμενείας
Μακεδόσιν ἀπόδειξιν δέδωκεν.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Ἕρμιππος φησὶ τὸν ἀναγνώστην 54
τοῦ Καλλισθένους Στροῖβον Ἀριστοτέλει διηγεῖσθαι,
τὸν δὲ Καλλισθένην συνέντα τὴν ἀλλοτριότητα τοῦ
βασιλέως δὶς ἢ τρὶς ἀπιόντα πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν "κάτ-
θανε καὶ Πάτροκλος, ὅπερ σέο πολλὸν ἀμείνων." οὐ
φαύλως οὖν εἰπεῖν ἔοικεν ὁ Ἀριστοτέλης ὅτι Καλλι-
σθένης λόγῳ μὲν ἦν δυνατὸς καὶ μέγας, νοῦν δ' οὐκ
εἶχεν. ἀλλὰ τήν γε προσκύνησιν ἰσχυρῶς ἀπωσάμε- 2
νος καὶ φιλοσόφως, καὶ μόνος ἐν φανερῷ διελθὼν ἃ
κρύφα πάντες οἱ βέλτιστοι καὶ πρεσβύτατοι τῶν
Μακεδόνων ἠγανάκτουν, τοὺς μὲν Ἕλληνας αἰσχύνης
ἀπήλλαξε μεγάλης, καὶ μείζονος Ἀλέξανδρον, ἀπο-
τρέψας τὴν προσκύνησιν, αὐτὸν δ' ἀπώλεσεν, ἐκβιά-
σασθαι δοκῶν μᾶλλον ἢ πεῖσαι τὸν βασιλέα. Χάρης δ' 3
ὁ Μιτυληναῖος φησὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἐν τῷ συμποσίῳ
πιόντα φιάλην προτεῖναί τινι τῶν φίλων, τὸν δὲ δε-
ξάμενον πρὸς ἑστίαν ἀναστῆναι καὶ πιόντα προσκυ-
νῆσαι πρῶτον, εἶτα φιλῆσαι τὸν Ἀλέξανδρον καὶ κα-
τακλιθῆναι. πάντων δὲ τοῦτο ποιούντων ἐφεξῆς 4
τὸν Καλλισθένην λαβόντα τὴν φιάλην, οὐ προσέχον-
τος τοῦ βασιλέως ἀλλ' Ἡφαιστίωνι προσδιαλεγομέ-
νου, πιόντα προσιέναι φιλήσοντα, Δημητρίου δὲ τοῦ
προσονομαζομένου Φείδωνος εἰπόντος "ὦ βασιλεῦ,
μὴ φιλήσῃς· οὗτος γάρ σε μόνος οὐ προσεκύνησεν,"
διακλῖναι τὸ φίλημα τὸν Ἀλέξανδρον, τὸν δὲ Καλλι-
σθένη μέγα φθεγξάμενον εἰπεῖν "φιλήματι τοίνυν
ἔλασσον ἔχων ἄπειμι."

55 *Τοιαύτης ὑπογενομένης ἀλλοτριότητος πρῶτον
μὲν Ἡφαιστίων ἐπιστεύετο λέγων ὅτι συνθέμενος
πρὸς αὐτὸν ὁ Καλλισθένης προσκυνῆσαι ψεύσαιτο
τὴν ὁμολογίαν· ἔπειτα Λυσίμαχοι καὶ Ἅγνωνες ἐπ-
εφύοντο φάσκοντες περιιέναι τὸν σοφιστὴν ὡς ἐπὶ
καταλύσει τυραννίδος μέγα φρονοῦντα, καὶ συντρέ-
χειν πρὸς αὐτὸν τὰ μειράκια καὶ περιέπειν ὡς μόνον
2 ἐλεύθερον ἐν τοσαύταις μυριάσι. διὸ καὶ τῶν περὶ
Ἑρμόλαον ἐπιβουλευσάντων τῷ Ἀλεξάνδρῳ καὶ φα-
νερῶν γενομένων ἔδοξαν ἀληθέσιν ὅμοια κατηγορεῖν
οἱ διαβάλλοντες, ὡς τῷ μὲν προβαλόντι πῶς ἂν ἐνδο-
ξότατος γένοιτο ἄνθρωπος, εἶπεν "ἂν ἀποκτείνῃ τὸν
ἐνδοξότατον," τὸν δʼ Ἑρμόλαον ἐπὶ τὴν πρᾶξιν παρο-
ξύνων ἐκέλευε μὴ δεδιέναι τὴν χρυσῆν κλίνην, ἀλλὰ μνη-
μονεύειν ὅτι καὶ νοσοῦντι καὶ τιτρωσκομένῳ πρόσει-
3 σιν ἀνθρώπῳ. καίτοι τῶν περὶ Ἑρμόλαον οὐδεὶς οὐδὲ
διὰ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης τοῦ Καλλισθένους κατεῖπεν.
ἀλλὰ καὶ Ἀλέξανδρος αὐτὸς εὐθὺς Κρατερῷ γράφων
καὶ Ἀττάλῳ καὶ Ἀλκέτᾳ φησὶ τοὺς παῖδας βασανιζο-
μένους ὁμολογεῖν ὡς αὐτοὶ ταῦτα πράξειαν, ἄλλος δʼ
οὐδεὶς συνειδείη. ὕστερον δὲ γράφων πρὸς Ἀντίπα-
4 τρον καὶ τὸν Καλλισθένην συνεπαιτιασάμενος "οἱ μὲν
παῖδες" φησίν "ὑπὸ τῶν Μακεδόνων κατελεύσθη-
σαν, τὸν δὲ σοφιστὴν ἐγὼ κολάσω καὶ τοὺς ἐκπέμ-
ψαντας αὐτὸν καὶ τοὺς ὑποδεχομένους ταῖς πόλεσι
τοὺς ἐμοὶ ἐπιβουλεύοντας," ἄντικρυς ἔν γε τούτοις
ἀποκαλυπτόμενος πρὸς Ἀριστοτέλην· καὶ γὰρ ἐτέ-
θραπτο Καλλισθένης παρʼ αὐτῷ διὰ τὴν συγγένειαν,
5 ἐξ Ἡροῦς γεγονὼς ἀνεψιᾶς Ἀριστοτέλους. ἀποθανεῖν
δʼ αὐτὸν οἱ μὲν ὑπʼ Ἀλεξάνδρου κρεμασθέντα λέγου-
σιν, οἱ δʼ ἐν πέδαις δεδεμένον καὶ νοσήσαντα, Χά-
ρης δὲ μετὰ τὴν σύλληψιν ἑπτὰ μῆνας φυλάττεσθαι*

δεδεμένον, ὡς ἐν τῷ συνεδρίῳ κριθείη παρόντος Ἀριστοτέλους, ἐν αἷς δ' ἡμέραις Ἀλέξανδρος ἐτρώθη περὶ τὴν Ἰνδίαν, ἀποθανεῖν ὑπέρπαχυν γενόμενον καὶ φθειριάσαντα.

Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον ἐπράχθη, Δημάρατος δ' ὁ 56
Κορίνθιος ἤδη πρεσβύτερος ὢν ἐφιλοτιμήθη πρὸς Ἀλέξανδρον ἀναβῆναι, καὶ θεασάμενος αὐτὸν εἶπε μεγάλης ἡδονῆς ἐστερῆσθαι τοὺς Ἕλληνας, ὅσοι τεθνήκασι πρὶν ἰδεῖν Ἀλέξανδρον ἐν τῷ Δαρείου θρόνῳ καθήμενον. οὐ μὴν ἐπὶ πλέον γε τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας τοῦ βασιλέως ἀπέλαυσεν, ἀλλ' ἐξ ἀρρωστίας ἀποθανὼν ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς, καὶ τάφον ἔχωσεν ὁ στρατὸς ἐπ' αὐτῷ τῇ περιμέτρῳ μέγαν, ὕψος δὲ πηχῶν ὀγδοήκοντα. τὰ δὲ λείψανα τέθριππον κεκοσμημένον λαμπρῶς ἐπὶ θάλασσαν κατεκόμισεν.

Μέλλων δ' ὑπερβάλλειν εἰς τὴν Ἰνδικήν, ὡς ἑώρα 57
πλήθει λαφύρων τὴν στρατιὰν ἤδη βαρεῖαν καὶ δυσκίνητον οὖσαν, ἅμ' ἡμέρᾳ συνεσκευασμένων τῶν ἁμαξῶν πρώτας μὲν ὑπέπρησε τὰς αὑτοῦ καὶ τῶν ἑταίρων, μετὰ δὲ ταύτας ἐκέλευσε καὶ ταῖς τῶν Μακεδόνων ἐνεῖναι πῦρ. καὶ τοῦ πράγματος τὸ βούλευμα
μεῖζον ἐφάνη καὶ δεινότερον ἢ τὸ ἔργον· ὀλίγους μὲν 2
γὰρ ἠνίασεν, οἱ δὲ πλεῖστοι βοῇ καὶ ἀλαλαγμῷ μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὰ μὲν ἀναγκαῖα τοῖς δεομένοις μεταδιδόντες, τὰ δὲ περιόντα τῆς χρείας αὐτοὶ κατακαίοντες καὶ διαφθείροντες ὁρμῆς καὶ προθυμίας ἐνεπίμπλασαν τὸν Ἀλέξανδρον. ἤδη δὲ καὶ φοβερὸς ἦν καὶ ἀπαραίτητος κολαστὴς τῶν πλημμελούντων· καὶ γὰρ Μένανδρόν τινα τῶν ἑταίρων ἄρχοντα φρουρίου καταστήσας, ὡς οὐκ ἐβούλετο μένειν, ἀπέκτεινε, καὶ τῶν ἀποστάντων βαρβάρων Ὀρσοδάτην αὐτὸς κατετόξευσε.

3 *Προβάτου δὲ τεκόντος ἄρνα περὶ τῇ κεφαλῇ σχῆμα
καὶ χρῶμα τιάρας ἔχοντα καὶ διδύμους ἑκατέρωθεν
αὐτοῦ, βδελυχθεὶς τὸ σημεῖον ἐκαθάρθη μὲν ὑπὸ
τῶν Βαβυλωνίων, οὓς ἐξ ἔθους ἐπήγετο πρὸς τὰ τοι-
αῦτα, διελέχθη δὲ πρὸς τοὺς φίλους, ὡς οὐ δι' αὑτὸν
ἀλλὰ δι' ἐκείνους ταράττοιτο, μὴ τὸ κράτος εἰς ἀγεννῆ
καὶ ἄναλκιν ἄνθρωπον ἐκλιπόντος αὐτοῦ περιστήσῃ
τὸ δαιμόνιον. οὐ μὴν ἀλλὰ βέλτιόν τι σημεῖον γενό-
4 μενον τὴν ἀθυμίαν ἔλυσεν. ὁ γὰρ ἐπὶ τῶν στρωμα-
τοφυλάκων τεταγμένος ἀνὴρ Μακεδών, ὄνομα Πρό-
ξενος, τῇ βασιλικῇ σκηνῇ χώραν ὀρύττων παρὰ τὸν
Ὦξον ποταμὸν ἀνεκάλυψε πηγὴν ὑγροῦ λιπαροῦ καὶ
πιμελώδους· ἀπαντλουμένου δὲ τοῦ πρώτου καθα-
ρὸν ἀνέβλυζεν ἤδη καὶ διαυγὲς ἔλαιον, οὔτ' ὀσμῇ
δοκοῦν οὔτε γεύσει ἐλαίου διαφέρειν, στιλπνότητά
τε καὶ λιπαρότητα παντάπασιν ἀπαράλλακτον, καὶ
5 ταῦτα τῆς χώρας μηδ' ἐλαίας φερούσης. λέγεται μὲν
οὖν καὶ τὸν Ὦξον αὐτὸν εἶναι μαλακώτατον ὕδωρ,
ὥστε τὸ δέρμα τοῖς λουομένοις ἐπιλιπαίνειν· οὐ μὴν
ἀλλὰ θαυμαστῶς Ἀλέξανδρος ἡσθεὶς δῆλός ἐστιν ἐξ
ὧν γράφει πρὸς Ἀντίπατρον, ἐν τοῖς μεγίστοις τοῦτο
τῶν ἀπὸ τοῦ θεοῦ γεγονότων αὐτῷ τιθέμενος. οἱ δὲ
μάντεις ἐνδόξου μὲν στρατείας ἐπιπόνου δὲ καὶ χαλε-
πῆς τὸ σημεῖον ἐποιοῦντο· πόνων γὰρ ἀρωγὴν ἔλαιον
ἀνθρώποις ὑπὸ θεοῦ δεδόσθαι.*

58 *Πολλοὶ μὲν οὖν κατὰ τὰς μάχας αὐτῷ κίνδυνοι
συνέπεσον καὶ τραύμασι νεανικοῖς ἀπήντησε, τὴν δὲ
πλείστην φθορὰν ἀπορίαι τῶν ἀναγκαίων καὶ δυσ-
κρασίαι τοῦ περιέχοντος ἀπειργάσαντο τῆς στρα-
τιᾶς. αὐτὸς δὲ τόλμῃ τὴν τύχην ὑπερβαλέσθαι καὶ
τὴν δύναμιν ἀρετῇ φιλοτιμούμενος, οὐδὲν ᾤετο τοῖς
θαρροῦσιν ἀνάλωτον οὐδ' ὀχυρὸν εἶναι τοῖς ἀτόλ-*

μοις. λέγεται δὲ τὴν Σισιμίθρου πολιορκῶν πέτραν 2
ἄβατον οὖσαν καὶ ἀπρόσμαχον ἀθυμούντων τῶν
στρατιωτῶν ἐρωτῆσαι τὸν Ὀξυάρτην ποῖός τις αὐτὸς
εἴη τὴν ψυχὴν ὁ Σισιμίθρης, φήσαντος δὲ τοῦ Ὀξυ-
άρτου δειλότατον ἀνθρώπων "λέγεις σύ γε" φάναι
"τὴν πέτραν ἁλώσιμον ἡμῖν εἶναι· τὸ γὰρ ἄρχον αὐ-
τῆς οὐκ ὀχυρόν ἐστι." ταύτην μὲν οὖν ἐκφοβήσας τὸν 3
Σισιμίθρην ἔλαβεν, ἑτέρᾳ δ' ὁμοίως ἀποτόμῳ προσ-
βαλὼν τοὺς νεωτέρους τῶν Μακεδόνων παρώρμα,
καὶ Ἀλέξανδρόν τινα καλούμενον προσαγορεύσας
"ἀλλὰ σοί γε" εἶπεν "ἀνδραγαθεῖν προσήκει καὶ διὰ
τὴν ἐπωνυμίαν." ἐπεὶ δὲ λαμπρῶς ὁ νεανίας ἀγωνι-
ζόμενος ἔπεσεν, οὐ μετρίως ἐδήχθη. τῇ δὲ καλουμένῃ 4
Νύσῃ τῶν Μακεδόνων ὀκνούντων προσάγειν (καὶ
γὰρ ποταμὸς ἦν πρὸς αὐτῇ βαθύς) ἐπιστάς "τί γάρ"
εἶπεν "ὁ κάκιστος ἐγὼ νεῖν οὐκ ἔμαθον;" καὶ ἤδη
ἔχων τὴν ἀσπίδα περᾶν ἠθέλησεν. ἐπεὶ δὲ καταπαύ-
σαντος τὴν μάχην αὐτοῦ παρῆσαν ἀπὸ τῶν πολιορ-
κουμένων πόλεων πρέσβεις δεησόμενοι, πρῶτον μὲν
ὀφθεὶς ἀθεράπευτος ἐν τοῖς ὅπλοις ἐξέπληξεν αὐ-
τούς, ἔπειτα προσκεφαλαίου τινὸς αὐτῷ κομισθέν-
τος ἐκέλευσε λαβόντα καθίσαι τὸν πρεσβύτατον·
Ἄκουφις ἐκαλεῖτο. θαυμάσας οὖν τὴν λαμπρότητα 5
καὶ φιλανθρωπίαν ὁ Ἄκουφις ἠρώτα τί βούλεται
ποιοῦντας αὐτοὺς ἔχειν φίλους. φήσαντος δὲ τοῦ
Ἀλεξάνδρου "σὲ μὲν ἄρχοντα καταστήσαντας αὐτῶν,
πρὸς δ' ἡμᾶς πέμψαντας ἑκατὸν ἄνδρας τοὺς ἀρί-
στους," γελάσας ὁ Ἄκουφις "ἀλλὰ βέλτιον" εἶπεν
"ἄρξω, βασιλεῦ, τοὺς κακίστους πρὸς σὲ πέμψας μᾶλ-
λον ἢ τοὺς ἀρίστους."

Ὁ δὲ Ταξίλης λέγεται μὲν τῆς Ἰνδικῆς ἔχειν μοῖραν 59
οὐκ ἀποδέουσαν Αἰγύπτου τὸ μέγεθος, εὔβοτον δὲ

καὶ καλλίκαρπον ἐν τοῖς μάλιστα, σοφὸς δέ τις ἀνὴρ
εἶναι, καὶ τὸν Ἀλέξανδρον ἀσπασάμενος "τί δεῖ πολέ-
μων" φάναι "καὶ μάχης ἡμῖν, Ἀλέξανδρε, πρὸς ἀλλή-
λους, εἰ μήτε ὕδωρ ἀφαιρησόμενος ἡμῶν ἀφῖξαι μήτε
τροφὴν ἀναγκαίαν, ὑπὲρ ὧν μόνων ἀνάγκη διαμάχε-
2 σθαι νοῦν ἔχουσιν ἀνθρώποις; τοῖς δ' ἄλλοις χρήμασι
καὶ κτήμασι λεγομένοις, εἰ μέν εἰμι κρείττων, ἕτοι-
μος εὖ ποιεῖν, εἰ δ' ἥττων, οὐ φεύγω χάριν ἔχειν εὖ
παθών." ἡσθεὶς οὖν ὁ Ἀλέξανδρος καὶ δεξιωσάμε-
νος αὐτὸν "ἦ που νομίζεις" ἔφη "δίχα μάχης ἔσεσθαι
τὴν ἔντευξιν ἡμῖν ἀπὸ τοιούτων λόγων καὶ φιλοφρο-
σύνης; ἀλλ' οὐδέν σοι πλέον· ἐγὼ γὰρ ἀγωνιοῦμαι
πρὸς σὲ καὶ διαμαχοῦμαι ταῖς χάρισιν, ὥς μου χρηστὸς
3 ὢν μὴ περιγένῃ." λαβὼν δὲ δῶρα πολλὰ καὶ δοὺς
πλείονα τέλος χίλια τάλαντα νομίσματος αὐτῷ προ-
έπιεν· ἐφ' οἷς τοὺς μὲν φίλους ἰσχυρῶς ἐλύπησε, τῶν
δὲ βαρβάρων πολλοὺς ἐποίησεν ἡμερωτέρως ἔχειν
πρὸς αὐτόν. ἐπεὶ δὲ τῶν Ἰνδῶν οἱ μαχιμώτατοι μι-
σθοφοροῦντες ἐπεφοίτων ταῖς πόλεσιν ἐρρωμένως
ἀμύνοντες καὶ πολλὰ τὸν Ἀλέξανδρον ἐκακοποίουν,
σπεισάμενος ἔν τινι πόλει πρὸς αὐτοὺς ἀπιόντας ἐν
4 ὁδῷ λαβὼν ἅπαντας ἀπέκτεινε. καὶ τοῦτο τοῖς πολε-
μικοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τἆλλα νομίμως καὶ βασιλικῶς
πολεμήσαντος, ὥσπερ κηλὶς πρόσεστιν. οὐκ ἐλάσ-
σονα δὲ τούτων οἱ φιλόσοφοι πράγματα παρέσχον
αὐτῷ, τούς τε προστιθεμένους τῶν βασιλέων κακί-
ζοντες καὶ τοὺς ἐλευθέρους δήμους ἀφιστάντες. διὸ
καὶ τούτων πολλοὺς ἐκρέμασεν.

60 Τὰ δὲ πρὸς Πῶρον αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς ὡς
ἐπράχθη γέγραφεν. φησὶ γὰρ ἐν μέσῳ τῶν στρατοπέ-
δων τοῦ Ὑδάσπου ῥέοντος ἀντιπόρους ἱστάντα τοὺς
ἐλέφαντας ἀεὶ τὸν Πῶρον ἐπιτηρεῖν τὴν διάβασιν.

αὐτὸν μὲν οὖν καθ' ἡμέραν ἑκάστην ψόφον ποιεῖν
καὶ θόρυβον ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολύν, ἐθίζοντα
τοὺς βαρβάρους μὴ φοβεῖσθαι· νυκτὸς δὲ χειμερίου 2
καὶ ἀσελήνου λαβόντα τῶν πεζῶν μέρος, ἱππεῖς δὲ
τοὺς κρατίστους, καὶ προελθόντα πόρρω τῶν πολε-
μίων διαπερᾶσαι πρὸς νῆσον οὐ μεγάλην. ἐνταῦθα
δὲ ῥαγδαίου μὲν ἐκχυθέντος ὄμβρου, πρηστήρων δὲ
πολλῶν καὶ κεραυνῶν εἰς τὸ στρατόπεδον φερομέ-
νων, ὅμως ὁρῶν ἀπολλυμένους τινὰς καὶ συμφλεγο-
μένους ὑπὸ τῶν κεραυνῶν ἀπὸ τῆς νησῖδος ἄρας
προσφέρεσθαι ταῖς ἀντιπέρας ὄχθαις. τραχὺν δὲ τὸν 3
Ὑδάσπην ὑπὸ τοῦ χειμῶνος ἐπιόντα καὶ μετέωρον
ἔκρηγμα ποιῆσαι μέγα, καὶ πολὺ μέρος ἐκείνῃ φέρε-
σθαι τοῦ ῥεύματος· αὐτοὺς δὲ δέξασθαι τὸ μέσον οὐ
βεβαίως ἅτε δὴ συνολισθάνον καὶ περιρρηγνύμενον.
ἐνταῦθα δ' εἰπεῖν φασὶν αὐτόν "ὦ Ἀθηναῖοι, ἆρά γε
πιστεύσαιτ' ἂν ἡλίκους ὑπομένω κινδύνους ἕνεκα τῆς
παρ' ὑμῖν εὐδοξίας;" ἀλλὰ τοῦτο μὲν Ὀνησίκριτος 4
εἴρηκεν, αὐτὸς δέ φησι τὰς σχεδίας ἀφέντας αὐτοὺς
μετὰ τῶν ὅπλων τὸ ἔκρηγμα διαβαίνειν ἄχρι μαστῶν
βρεχομένους, διαβὰς δὲ τῶν πεζῶν εἴκοσι σταδίους
προϊππεῦσαι λογιζόμενος, εἰ μὲν οἱ πολέμιοι τοῖς
ἵπποις προσβάλοιεν, πολὺ κρατήσειν, εἰ δὲ κινοῖεν
τὴν φάλαγγα, φθήσεσθαι τοὺς πεζοὺς αὐτῷ προσγε-
νομένους. θάτερον δὲ συμβῆναι· τῶν γὰρ ἱππέων 5
χιλίους καὶ τῶν ἁρμάτων ἑξήκοντα συμπεσόντα τρε-
ψάμενος, τὰ μὲν ἅρματα λαβεῖν ἅπαντα, τῶν δ' ἱπ-
πέων ἀνελεῖν τετρακοσίους. οὕτω δὴ συμφρονήσαντα
τὸν Πῶρον ὡς αὐτὸς εἴη διαβεβηκὼς Ἀλέξανδρος,
ἐπιέναι μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως, πλὴν ὅσον ἐμπο-
δὼν εἶναι τοῖς διαβαίνουσι τῶν Μακεδόνων ἀπέ-
λειπε. φοβηθεὶς δὲ τὰ θηρία καὶ τὸ πλῆθος τῶν πο-

λεμίων αὐτὸς μὲν ἐνσεῖσαι κατὰ θάτερον κέρας, Κοῖ-
6 νον δὲ τῷ δεξιῷ προσβαλεῖν κελεῦσαι. γενομένης δὲ
τροπῆς ἑκατέρωθεν ἀναχωρεῖν ἀεὶ πρὸς τὰ θηρία
καὶ συνειλεῖσθαι τοὺς ἐκβιαζομένους, ὅθεν ἤδη τὴν
μάχην ἀναμεμιγμένην εἶναι καὶ μόλις ὀγδόης ὥρας
ἀπειπεῖν τοὺς πολεμίους. ταῦτα μὲν οὖν ὁ τῆς μάχης
ποιητὴς αὐτὸς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς εἴρηκεν, οἱ δὲ πλεῖ-
στοι τῶν συγγραφέων ὁμολογοῦσι τὸν Πῶρον ὑπερ-
αίροντα τεσσάρων πηχῶν σπιθαμῇ τὸ μῆκος ἱππό-
του μηδὲν ἀποδεῖν πρὸς τὸν ἐλέφαντα συμμετρίᾳ διὰ
7 τὸ μέγεθος καὶ τὸν ὄγκον τοῦ σώματος. καίτοι μέγι-
στος ἦν ὁ ἐλέφας· σύνεσιν δὲ θαυμαστὴν ἐπεδείξατο
καὶ κηδεμονίαν τοῦ βασιλέως, ἐρρωμένου μὲν ἔτι
θυμῷ τοὺς προσμαχομένους ἀμυνόμενος καὶ ἀνα-
κόπτων, ὡς δ' ᾔσθετο βελῶν πλήθει καὶ τραυμάτων
κάμνοντα, δείσας μὴ περιρρυῇ, τοῖς μὲν γόνασιν εἰς
γῆν ὑφῆκε πράως ἑαυτόν, τῇ δὲ προνομαίᾳ λαμβάνων
ἀτρέμα τῶν δορατίων ἕκαστον ἐξῄρει τοῦ σώματος.
8 ἐπεὶ δὲ ληφθέντα τὸν Πῶρον ὁ Ἀλέξανδρος ἠρώτα
πῶς αὐτῷ χρήσηται, "βασιλικῶς" εἶπε· προσπυθο-
μένου δὲ μή τι ἄλλο λέγει, "πάντα" εἶπεν "ἐστὶν ἐν
τῷ βασιλικῶς." οὐ μόνον οὖν ἀφῆκεν αὐτὸν ἄρχειν
ὧν ἐβασίλευε, σατράπην καλούμενον, ἀλλὰ καὶ προσ-
έθηκε χώραν, [καὶ] τοὺς αὐτονόμους καταστρεψά-
μενος, ἐν ᾗ πεντεκαίδεκα μὲν ἔθνη, πόλεις δὲ πεντα-
κισχιλίας ἀξιολόγους, κώμας δὲ παμπόλλας εἶναι φα-
σίν· ἄλλην δὲ τρὶς τοσαύτην ἧς Φίλιππόν τινα τῶν
ἑταίρων σατράπην ἀπέδειξεν.

61 Ἐκ δὲ τῆς πρὸς Πῶρον μάχης καὶ ὁ Βουκεφάλας
ἐτελεύτησεν, οὐκ εὐθὺς ἀλλ' ὕστερον, ὡς οἱ πλεῖστοι
λέγουσιν ἀπὸ τραυμάτων θεραπευόμενος, ὡς δ' Ὀνη-
σίκριτος, διὰ γῆρας ὑπέρπονος γενόμενος· τριάκοντα

γὰρ ἐτῶν ἀποθανεῖν αὐτόν. ἐδήχθη δ' ἰσχυρῶς Ἀλέξανδρος, οὐδὲν ἄλλο ἢ συνήθη καὶ φίλον ἀποβεβληκέναι νομίζων· καὶ πόλιν οἰκίσας ἐπ' αὐτῷ παρὰ τὸν Ὑδάσπην Βουκεφαλίαν προσηγόρευσε. λέγεται δὲ καὶ κύνα Περίταν ὄνομα τεθραμμένον ὑπ' αὐτοῦ καὶ στεργόμενον ἀποβαλὼν κτίσαι πόλιν ἐπώνυμον. τοῦτο δὲ Σωτίων φησὶ Ποτάμωνος ἀκοῦσαι τοῦ Λεσβίου.

Τοὺς μέντοι Μακεδόνας ὁ πρὸς Πῶρον ἀγὼν ἀμ- 62
βλυτέρους ἐποίησε καὶ τοῦ πρόσω τῆς Ἰνδικῆς ἔτι προελθεῖν ἐπέσχε. μόλις γὰρ ἐκεῖνον ὠσάμενοι δισμυρίοις πεζοῖς καὶ δισχιλίοις ἱππεῦσι παραταξάμενον, ἀντέστησαν ἰσχυρῶς Ἀλεξάνδρῳ βιαζομένῳ καὶ τὸν Γάγγην περᾶσαι ποταμόν, εὖρος μὲν αὐτοῦ δύο καὶ τριάκοντα σταδίων εἶναι πυνθανόμενοι καὶ βάθος ὀργυιὰς ἑκατόν, ἀντιπέρας δὲ τὰς ὄχθας ἀποκεκρύφθαι πλήθεσιν ὅπλων καὶ ἵππων καὶ ἐλεφάν-
των· ἐλέγοντο γὰρ ὀκτὼ μὲν μυριάδας ἱπποτῶν εἴ- 2
κοσι δὲ πεζῶν, ἅρματα δ' ὀκτακισχίλια καὶ μαχίμους ἐλέφαντας ἑξακισχιλίους ἔχοντες οἱ Γανδαριτῶν καὶ Πραισίων βασιλεῖς ὑπομένειν. καὶ κόμπος οὐκ ἦν περὶ ταῦτα· Ἀνδρόκοττος γὰρ ὕστερον οὐ πολλῷ βασιλεύσας Σελεύκῳ πεντακοσίους ἐλέφαντας ἐδωρήσατο, καὶ στρατοῦ μυριάσιν ἑξήκοντα τὴν Ἰνδικὴν
ἐπῆλθεν ἅπασαν καταστρεφόμενος. τὸ μὲν οὖν πρῶ- 3
τον ὑπὸ δυσθυμίας καὶ ὀργῆς αὐτὸν εἰς τὴν σκηνὴν καθείρξας ἔκειτο, χάριν οὐδεμίαν εἰδὼς τοῖς διαπεπραγμένοις εἰ μὴ περάσειε τὸν Γάγγην, ἀλλ' ἐξομολόγησιν ἥττης τιθέμενος τὴν ἀναχώρησιν· ὡς δ' οἵ τε φίλοι τὰ εἰκότα παρηγοροῦντες αὐτὸν οἵ τε στρατιῶται κλαυθμῷ καὶ βοῇ προσιστάμενοι ταῖς θύραις ἱκέτευον, ἐπικλασθεὶς ἀνεζεύγνυε, πολλὰ πρὸς δόξαν

4 ἀπατηλὰ καὶ σοφιστικὰ μηχανώμενος. καὶ γὰρ ὅπλα
μείζονα καὶ φάτνας ἵππων καὶ χαλινοὺς βαρυτέρους
κατασκευάσας ἀπέλιπέ τε καὶ διέρριψεν. ἱδρύσατο δὲ
βωμοὺς θεῶν, οὓς μέχρι νῦν οἱ Πραισίων βασιλεῖς
διαβαίνοντες σέβονται καὶ θύουσιν Ἑλληνικὰς θυ-
σίας. Ἀνδρόκοττος δὲ μειράκιον ὢν αὐτὸν Ἀλέξαν-
δρον εἶδε, καὶ λέγεται πολλάκις εἰπεῖν ὕστερον ὡς
παρ' οὐδὲν ἦλθε τὰ πράγματα λαβεῖν Ἀλέξανδρος,
μισουμένου τε καὶ καταφρονουμένου τοῦ βασιλέως
διὰ μοχθηρίαν καὶ δυσγένειαν.

63 Ἐντεῦθεν ὁρμήσας Ἀλέξανδρος τὴν ἔξω θάλασσαν
ἐπιδεῖν, καὶ πολλὰ πορθμεῖα κωπήρη καὶ σχεδίας
πηξάμενος, ἐκομίζετο τοῖς ποταμοῖς ὑποφερόμενος
σχολαίως. ὁ δὲ πλοῦς οὐκ ἀργὸς ἦν οὐδ' ἀπόλεμος,
προσβάλλων δὲ ταῖς πόλεσι καὶ ἀποβαίνων ἐχειροῦτο
πάντα. πρὸς δὲ τοῖς καλουμένοις Μαλλοῖς, οὕς φασιν
Ἰνδῶν μαχιμωτάτους γενέσθαι, μικρὸν ἐδέησε κατα-
2 κοπῆναι. τοὺς μὲν γὰρ ἀνθρώπους βέλεσιν ἀπὸ τῶν
τειχῶν ἀπεσκέδασε, πρῶτος δὲ διὰ κλίμακος τεθείσης
ἀναβὰς ἐπὶ τὸ τεῖχος, ὡς ἥ τε κλίμαξ συνετρίβη καὶ
τῶν βαρβάρων ὑφισταμένων παρὰ τὸ τεῖχος ἐλάμ-
βανε πληγὰς κάτωθεν, ὀλιγοστὸς ὢν συστρέψας ἑαυ-
τὸν εἰς μέσους ἀφῆκε τοὺς πολεμίους καὶ κατὰ τύχην
3 ὀρθὸς ἔστη. τιναξαμένου δὲ τοῖς ὅπλοις ἔδοξαν οἱ
βάρβαροι σέλας τι καὶ φάσμα πρὸ τοῦ σώματος φέρε-
σθαι. διὸ καὶ τὸ πρῶτον ἔφυγον καὶ διεσκεδάσθη-
σαν· ὡς δ' εἶδον αὐτὸν μετὰ δυοῖν ὑπασπιστῶν, ἐπι-
δραμόντες οἳ μὲν ἐκ χειρὸς ξίφεσι καὶ δόρασι διὰ
τῶν ὅπλων συνετίτρωσκον ἀμυνόμενον, εἷς δὲ μι-
κρὸν ἀπωτέρω στὰς ἐφῆκεν ἀπὸ τόξου βέλος οὕτως
εὔτονον καὶ βίαιον ὥστε τὸν θώρακα διακόψαν ἐμ-
4 παγῆναι τοῖς περὶ τὸν μασθὸν ὀστέοις. πρὸς δὲ τὴν

πληγὴν ἐνδόντος αὐτοῦ καὶ τὸ σῶμα κάμψαντος, ὁ
μὲν βαλὼν ἐπέδραμε βαρβαρικὴν μάχαιραν σπασάμε-
νος, Πευκέστας δὲ καὶ Λιμναῖος προέστησαν· ὧν
πληγέντων ἑκατέρων ὃ μὲν ἀπέθανε, Πευκέστας δ'
ἀντεῖχε, τὸν δὲ βάρβαρον Ἀλέξανδρος ἀπέκτεινεν.
αὐτὸς δὲ τραύματα πολλὰ λαβών, τέλος δὲ πληγεὶς
ὑπέρῳ κατὰ τοῦ τραχήλου, προσήρεισε τῷ τείχει τὸ
σῶμα, βλέπων πρὸς τοὺς πολεμίους. ἐν τούτῳ δὲ 5
τῶν Μακεδόνων περιχυθέντων ἁρπασθεὶς ἀναίσθη-
τος ἤδη τῶν περὶ αὐτὸν ἐπὶ σκηνῆς ἐκομίζετο. καὶ
παραυτίκα μὲν ὡς τεθνεῶτος ἦν λόγος ἐν τῷ στρατο-
πέδῳ· χαλεπῶς δὲ καὶ πολυπόνως τὸν ὀιστὸν ἐκπρι-
σάντων ξύλινον ὄντα, καὶ τού θώρακος οὕτω μόλις
ἀπολυθέντος, περὶ τὴν ἐκκοπὴν ἐγίνοντο τῆς ἀκίδος
ἐνδεδυκυίας ἑνὶ τῶν ὀστέων. λέγεται δὲ τὸ μὲν πλά-
τος τριῶν δακτύλων εἶναι, τὸ δὲ μῆκος τεσσάρων.
διὸ ταῖς λιποθυμίαις ἔγγιστα θανάτου συνελαυνόμε- 6
νος ἐξαιρουμένης αὐτῆς, ὅμως ἀνέλαβεν. καὶ διαφυ-
γὼν τὸν κίνδυνον, ἔτι δ' ἀσθενὴς ὢν καὶ πολὺν χρό-
νον ἐν διαίτῃ καὶ θεραπείαις ἔχων αὑτόν, ἔξω θορυ-
βοῦντας ὡς ᾔσθετο ποθοῦντας αὐτὸν ἰδεῖν τοὺς
Μακεδόνας, λαβὼν ἱμάτιον προῆλθε. καὶ θύσας τοῖς
θεοῖς αὖθις ἀνήχθη καὶ παρεκομίζετο χώραν τε πολ-
λὴν καὶ πόλεις μεγάλας καταστρεφόμενος.

Τῶν δὲ Γυμνοσοφιστῶν τοὺς μάλιστα τὸν Σάββαν 64
ἀναπείσαντας ἀποστῆναι καὶ κακὰ πλεῖστα τοῖς Μα-
κεδόσι παρασχόντας λαβὼν δέκα, δεινοὺς δοκοῦντας
εἶναι περὶ τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυλόγους, ἐρωτή-
ματα προύβαλεν αὐτοῖς ἄπορα, φήσας ἀποκτενεῖν τὸν
μὴ ὀρθῶς ἀποκρινάμενον πρῶτον, εἶτ' ἐφεξῆς οὕτω
τοὺς ἄλλους· ἕνα δὲ τὸν πρεσβύτατον ἐκέλευσε κρί-
νειν. ὁ μὲν οὖν πρῶτος ἐρωτηθεὶς πότερον οἴεται 2

*τοὺς ζῶντας εἶναι πλείονας ἢ τοὺς τεθνηκότας, ἔφη
τοὺς ζῶντας· οὐκέτι γὰρ εἶναι τοὺς τεθνηκότας. ὁ δὲ
δεύτερος, πότερον τὴν γῆν ἢ τὴν θάλατταν μείζονα
τρέφειν θηρία, τὴν γῆν· ταύτης γὰρ μέρος εἶναι τὴν
θάλατταν. ὁ δὲ τρίτος, ποῖόν ἐστι ζῷον πανουργό-
τατον, "ὃ μέχρι νῦν" εἶπεν "ἄνθρωπος οὐκ ἔγνω-*
3 *κεν." ὁ δὲ τέταρτος ἀνακρινόμενος τίνι λογισμῷ τὸν
Σάββαν ἀπέστησεν, ἀπεκρίνατο "καλῶς ζῆν βουλό-
μενος αὐτὸν ἢ καλῶς ἀποθανεῖν." ὁ δὲ πέμπτος ἐρω-
τηθεὶς πότερον οἴεται τὴν ἡμέραν ἢ τὴν νύκτα προ-
τέραν γεγονέναι, "τὴν ἡμέραν" εἶπεν "ἡμέρᾳ μιᾷ."
καὶ προσεπεῖπεν οὗτος, θαυμάσαντος τοῦ βασιλέως,
ὅτι τῶν ἀπόρων ἐρωτήσεων ἀνάγκη καὶ τὰς ἀποκρί-*
4 *σεις ἀπόρους εἶναι. μεταβαλὼν οὖν τὸν ἕκτον ἠρώτα
πῶς ἄν τις φιληθείη μάλιστα· "ἂν κράτιστος ὢν" ἔφη
"μὴ φοβερὸς ᾖ." τῶν δὲ λοιπῶν τριῶν ὁ μὲν ἐρωτη-
θεὶς πῶς ἄν τις ἐξ ἀνθρώπων γένοιτο θεός, "εἴ τι
πράξειεν" εἶπεν "ὃ πρᾶξαι δυνατὸν ἀνθρώπῳ μὴ
ἔστιν·" ὃ δὲ περὶ ζωῆς καὶ θανάτου, πότερον ἰσχυ-
ρότερον, ἀπεκρίνατο τὴν ζωὴν τοσαῦτα κακὰ φέρου-*
5 *σαν. ὁ δὲ τελευταῖος, μέχρι τίνος ἀνθρώπῳ καλῶς
ἔχοι ζῆν, "μέχρι οὗ μὴ νομίζει τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν
ἄμεινον." οὕτω δὴ τραπόμενος πρὸς τὸν δικαστὴν
ἐκέλευσεν ἀποφαίνεσθαι. τοῦ δ' ἕτερον ἑτέρου χεῖρον
εἰρηκέναι φήσαντος "οὐκοῦν" ἔφη "σὺ πρῶτος ἀπο-
θανῇ τοιαῦτα κρίνων." "οὐκ ἄν γε" εἶπεν "ὦ βασι-
λεῦ, εἰ μὴ σὺ ψευδῆ φήσας πρῶτον ἀποκτενεῖν τὸν
ἀποκρινάμενον κάκιστα."*

65 *Τούτους μὲν οὖν ἀφῆκε δωρησάμενος, πρὸς δὲ τοὺς
ἐν δόξῃ μάλιστα καὶ καθ' αὑτοὺς ἐν ἡσυχίᾳ ζῶντας
ἔπεμψεν Ὀνησίκριτον, ἀφικέσθαι δεόμενος πρὸς αὑ-
τόν. ὁ δ' Ὀνησίκριτος ἦν φιλόσοφος τῶν Διογένει τῷ*

κυνικῷ συνεσχολακότων. καί φησι τὸν μὲν Καλανὸν 2
ὑβριστικῶς πάνυ καὶ τραχέως κελεύειν ἀποδύντα τὸν
χιτῶνα γυμνὸν ἀκροᾶσθαι τῶν λόγων· ἄλλως δ' οὐ
διαλέξεσθαι πρὸς αὐτόν, οὐδ' εἰ παρὰ τοῦ Διὸς ἀφῖ-
κται· τὸν δὲ Δάνδαμιν πρᾳότερον εἶναι, καὶ διακού-
σαντα περὶ Σωκράτους καὶ Πυθαγόρου καὶ Διογένους
εἰπεῖν ὡς εὐφυεῖς μὲν αὐτῷ γεγονέναι δοκοῦσιν οἱ
ἄνδρες, λίαν δὲ τοὺς νόμους αἰσχυνόμενοι βεβιωκέ-
ναι. ἄλλοι δέ φασι τὸν Δάνδαμιν οὐδὲν εἰπεῖν ἀλλ' ἢ 3
τοσοῦτον μόνον "τίνος χάριν ὁ Ἀλέξανδρος ὁδὸν το-
σαύτην δεῦρ' ἦλθεν;" τὸν μέντοι Καλανὸν ἔπεισεν ὁ
Ταξίλης ἐλθεῖν πρὸς Ἀλέξανδρον. ἐκαλεῖτο δὲ Σφί-
νης, ἐπεὶ δὲ κατ' Ἰνδικὴν γλῶτταν τῷ καλὲ προσαγο-
ρεύων ἀντὶ τοῦ χαίρειν τοὺς ἐντυγχάνοντας ἠσπά-
ζετο, Καλανὸς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὠνομάσθη. τοῦτον
δὲ λέγεται καὶ τὸ παράδειγμα τῆς ἀρχῆς τῷ Ἀλεξάν-
δρῳ προθέσθαι. καταβαλὼν γὰρ ἐν μέσῳ βύρσαν 4
τινὰ ξηρὰν καὶ κατεσκληκυῖαν ἐπάτησε τὸ ἄκρον· ἡ
δ' εἰς ἓν πιεσθεῖσα τοῖς ἄλλοις ἐπήρθη μέρεσι. καὶ
τοῦτο περιιὼν ἐν κύκλῳ καὶ πιέζων καθ' ἕκαστον
ἐδείκνυε γινόμενον, ἄχρι οὗ τὸ μέσον ἐπιστὰς κατ-
έσχε καὶ πάντα οὕτως ἠρέμησεν. ἐβούλετο δ' ἡ εἰκὼν
ἔνδειξις εἶναι τοῦ τὰ μέσα δεῖν μάλιστα τῆς ἀρχῆς πιέ-
ζειν καὶ μὴ μακρὰν ἀποπλανᾶσθαι τὸν Ἀλέξανδρον.

Ἡ δὲ διὰ τῶν ποταμῶν πρὸς τὴν θάλατταν ὑπα- 66
γωγὴ μηνῶν ἑπτὰ χρόνον ἀνάλωσεν. ἐμβαλὼν δὲ ταῖς
ναυσὶν εἰς τὸν ὠκεανὸν ἀνέπλευσε πρὸς νῆσον ἣν
Σκιλλοῦστιν αὐτὸς ὠνόμασεν, ἕτεροι δὲ Ψιλτοῦκιν.
ἐνταῦθα δ' ἀποβὰς ἔθυε τοῖς θεοῖς, καὶ τὴν φύσιν
ἐπεῖδε τοῦ πελάγους καὶ τῆς παραλίας, ὅσον ἐφικτὸν
ἦν. εἶτ' ἐπευξάμενος μηδένα μετ' αὐτὸν ἀνθρώπων
ὑπερβῆναι τοὺς ὅρους τῆς στρατείας ἀνέστρεφεν. καὶ 2

τὰς μὲν ναῦς ἐκέλευσε περιπλεῖν ἐν δεξιᾷ τὴν Ἰνδικὴν ἐχούσας, ἡγεμόνα μὲν Νέαρχον ἀποδείξας ἀρχικυβερνήτην δ' Ὀνησίκριτον· αὐτὸς δὲ πεζῇ δι' Ὠρειτῶν πορευόμενος εἰς ἐσχάτην ἀπορίαν προήχθη καὶ πλῆθος ἀνθρώπων ἀπώλεσεν, ὥστε τῆς μαχίμου δυνάμεως μηδὲ τὸ τέταρτον ἐκ τῆς Ἰνδικῆς ἀπαγαγεῖν. καίτοι δώδεκα μὲν μυριάδες ἦσαν οἱ πεζοί, τὸ δ' ἱπ-
3 πικὸν εἰς μυρίους καὶ πεντακισχιλίους. ἀλλὰ καὶ νόσοι χαλεπαὶ καὶ δίαιται πονηραὶ καὶ καύματα ξηρὰ καὶ πλείστους ὁ λιμὸς διέφθειρεν, ἄσπορον χώραν ἐπιόντας ἀνθρώπων κακοβίων, ὀλίγα καὶ ἀγεννῆ πρόβατα κεκτημένων, ἃ τοὺς θαλαττίους ἰχθῦς εἰθισμένα προσφέρεσθαι σάρκα μοχθηρὰν εἶχε καὶ δυσώδη. μόλις οὖν ἐν ἡμέραις ἑξήκοντα ταύτην διελθὼν καὶ τῆς Γεδρωσίας ἁψάμενος εὐθὺς ἐν ἀφθόνοις ἦν πᾶσι, τῶν ἔγγιστα σατραπῶν καὶ βασιλέων παρασκευασάντων.

67 Ἀναλαβὼν οὖν ἐνταῦθα τὴν δύναμιν ἐξώρμησε κώμῳ χρώμενος ἐφ' ἡμέρας ἑπτὰ διὰ τῆς Καρμανίας. αὐτὸν μὲν οὖν ἵπποι σχέδην ἐκόμιζον ὀκτώ, μετὰ τῶν ἑταίρων ὑπὲρ θυμέλης ἐν ὑψηλῷ καὶ περιφανεῖ πλαισίῳ πεπηγυίας εὐωχούμενον συνεχῶς ἡμέρας καὶ νυκτός· ἅμαξαι δὲ παμπληθεῖς, αἳ μὲν ἁλουργοῖς καὶ ποικίλοις περιβολαίοις αἳ δ' ὕλης ἀεὶ προσφάτου καὶ χλωρᾶς σκιαζόμεναι κλάδοις, εἵποντο τοὺς ἄλλους ἄγουσαι φίλους καὶ ἡγεμόνας ἐστεφανωμένους καὶ
2 πίνοντας. εἶδες δ' ἂν οὐ πέλτην, οὐ κράνος, οὐ σάρισαν, ἀλλὰ φιάλαις καὶ ῥυτοῖς καὶ θηρικλείοις παρὰ τὴν ὁδὸν ἅπασαν οἱ στρατιῶται βαπτίζοντες ἐκ πίθων μεγάλων καὶ κρατήρων ἀλλήλοις προέπινον, οἳ μὲν ἐν τῷ προάγειν ἅμα καὶ βαδίζειν, οἳ δὲ κατακείμενοι. πολλὴ δὲ μοῦσα συρίγγων καὶ αὐλῶν ᾠδῆς τε

καὶ ψαλμοῦ καὶ βακχείας γυναικῶν κατεῖχε πάντα τόπον. τῷ δ' ἀτάκτῳ καὶ πεπλανημένῳ τῆς πορείας 3
παρείπετο [ταῖς φιάλαις] καὶ παιδιὰ βακχικῆς ὕβρεως, ὡς τοῦ θεοῦ παρόντος αὐτοῦ καὶ συμπαραπέμποντος τὸν κῶμον. ἐπεὶ δ' ἧκε τῆς Γεδρωσίας εἰς τὸ βασίλειον, αὖθις ἀνελάμβανε τὴν στρατιὰν πανηγυρίζων. λέγεται δὲ μεθύοντα αὐτὸν θεωρεῖν ἀγῶνας 4
χορῶν, τὸν δ' ἐρώμενον Βαγώαν χορεύοντα νικῆσαι καὶ κεκοσμημένον διὰ τοῦ θεάτρου παρελθόντα καθίσαι παρ' αὐτόν· ἰδόντας δὲ τοὺς Μακεδόνας κροτεῖν καὶ βοᾶν φιλῆσαι κελεύοντας, ἄχρι οὗ περιβαλὼν κατεφίλησεν.

Ἐνταῦθα τῶν περὶ Νέαρχον ἀναβάντων πρὸς αὐ- 68
τὸν ἡσθεὶς καὶ διακούσας τὰ περὶ τὸν πλοῦν, ὥρμησεν αὐτὸς πλεύσας κατὰ τὸν Εὐφράτην στόλῳ μεγάλῳ, εἶτα περὶ τὴν Ἀραβίαν καὶ τὴν Λιβύην παρακομισθεὶς διὰ στηλῶν Ἡρακλείων ἐμβαλεῖν εἰς τὴν ἐντὸς θάλασσαν. καὶ πλοῖα παντοδαπὰ περὶ Θάψακον ἐπήγνυτο, καὶ συνήγοντο ναῦται καὶ κυβερνῆται πανταχόθεν. ἡ δ' ἄνω στρατεία χαλεπὴ γενομένη καὶ 2
τὸ περὶ Μαλλοὺς τραῦμα καὶ ἡ φθορὰ πολλὴ λεχθεῖσα τῆς δυνάμεως ἀπιστίᾳ τῆς σωτηρίας αὐτοῦ τά τε ὑπήκοα πρὸς ἀποστάσεις ἐπῆρε καὶ τοῖς στρατηγοῖς καὶ σατράπαις ἀκηδίαν πολλὴν καὶ πλεονεξίαν καὶ ὕβριν ἐνεποίησε· καὶ ὅλως διέδραμε σάλος ἁπάντων καὶ νεωτερισμός, ὅπου καὶ πρὸς Ἀντίπατρον Ὀλυμπιὰς 3
καὶ Κλεοπάτρα στασιάσασαι διείλοντο τὴν ἀρχήν, Ὀλυμπιὰς μὲν Ἤπειρον Κλεοπάτρα δὲ Μακεδονίαν παραλαβοῦσα. καὶ τοῦτ' ἀκούσας Ἀλέξανδρος βέλτιον ἔφη βεβουλεῦσθαι τὴν μητέρα· Μακεδόνας γὰρ οὐκ ἂν ὑπομεῖναι βασιλευομένους ὑπὸ γυναικός. διὰ ταῦτα Νέαρχον μὲν αὖθις ἐπὶ θάλασσαν ἔπεμψεν,

ἐμπλῆσαι πολέμων ἅπασαν ἐγνωκὼς τὴν παραλίαν,
αὐτὸς δὲ καταβαίνων ἐκόλαζε τοὺς πονηροὺς τῶν
4 στρατηγῶν. τῶν δ' Ἀβουλήτου παίδων ἕνα μὲν Ὀξυ-
άρτην αὐτὸς ἀπέκτεινε σαρίσῃ διελάσας, Ἀβουλήτου
δὲ μηδὲν τῶν ἀναγκαίων παρασκευάσαντος, ἀλλ' ἢ
τρισχίλια τάλαντα νομίσματος αὐτῷ προσαγαγόντος,
ἐκέλευσε τοῖς ἵπποις τὸ ἀργύριον παραβαλεῖν, ὡς δ'
οὐκ ἐγεύοντο, φήσας "τί οὖν ὄφελος ἡμῖν τῆς σῆς
παρασκευῆς;" καθεῖρξε τὸν Ἀβουλήτην.

69 Ἐν δὲ Πέρσαις πρῶτον μὲν ἀπέδωκε τὸ νόμισμα
ταῖς γυναιξίν, ὥσπερ εἰώθεισαν οἱ βασιλεῖς, ὁσάκις
εἰς Πέρσας ἀφίκοιντο, διδόναι χρυσοῦν ἑκάστῃ. καὶ
διὰ τοῦτό φασιν ἐνίους μὴ πολλάκις, Ὦχον δὲ μηδ'
ἅπαξ εἰς Πέρσας παραγενέσθαι, διὰ μικρολογίαν
2 ἀποξενώσαντα τῆς πατρίδος ἑαυτόν. ἔπειτα τὸν Κύ-
ρου τάφον εὑρὼν διορωρυγμένον ἀπέκτεινε τὸν ἀδι-
κήσαντα· καίτοι Πελλαῖος ἦν οὐ τῶν ἀσημοτάτων ὁ
πλημμελήσας, ὄνομα Πολύμαχος. τὴν δ' ἐπιγραφὴν
ἀναγνοὺς ἐκέλευσεν Ἑλληνικοῖς ὑποχαράξαι γράμμα-
σιν. εἶχε δ' οὕτως· "ὦ ἄνθρωπε, ὅστις εἶ καὶ ὅθεν
ἥκεις, ὅτι μὲν γὰρ ἥξεις οἶδα, ἐγὼ Κῦρός εἰμι ὁ
Πέρσαις κτησάμενος τὴν ἀρχήν. μὴ οὖν τῆς ὀλίγης
μοι ταύτης γῆς φθονήσῃς ἣ τοὐμὸν σῶμα περικα-
λύπτει."

3 Ταῦτα μὲν οὖν ἐμπαθῆ σφόδρα τὸν Ἀλέξανδρον
ἐποίησεν, ἐν νῷ λαβόντα τὴν ἀδηλότητα καὶ μεταβο-
λήν· ὁ δὲ Καλανὸς ἐνταῦθα χρόνον οὐ πολὺν ὑπὸ
κοιλίας ἐνοχληθεὶς ᾐτήσατο πυρὰν αὐτῷ γενέσθαι.
καὶ κομισθεὶς ἵππῳ πρὸς αὐτήν, ἐπευξάμενος καὶ
κατασπείσας ἑαυτοῦ καὶ τῶν τριχῶν ἀπαρξάμενος,
ἀναβαίνων ἐδεξιοῦτο τοὺς παρόντας τῶν Μακεδόνων,
καὶ παρεκάλει τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἡδέως γενέσθαι

καὶ μεθυσθῆναι μετὰ τοῦ βασιλέως, αὐτὸν δ' ἐκεῖνον
ἔφη μετ' ὀλίγον χρόνον ἐν Βαβυλῶνι ὄψεσθαι. ταῦτα 4
δ' εἰπὼν κατακλιθεὶς καὶ συγκαλυψάμενος οὐκ ἐκι-
νήθη τοῦ πυρὸς πλησιάζοντος, ἀλλ' ἐν ᾧ κατεκλίθη
σχήματι, τοῦτο διατηρῶν ἐκαλλιέρησεν ἑαυτὸν τῷ
πατρίῳ νόμῳ τῶν ἐκεῖ σοφιστῶν. τοῦτο πολλοῖς
ἔτεσιν ὕστερον ἄλλος Ἰνδὸς ἐν Ἀθήναις Καίσαρι
συνὼν ἐποίησε, καὶ δείκνυται μέχρι νῦν τὸ μνημεῖον
Ἰνδοῦ προσαγορευόμενον.

Ὁ δ' Ἀλέξανδρος ἀπὸ τῆς πυρᾶς γενόμενος, καὶ 70
συναγαγὼν πολλοὺς τῶν φίλων καὶ τῶν ἡγεμόνων
ἐπὶ δεῖπνον, ἀγῶνα προύθηκε καὶ στέφανον ἀκρα-
τοποσίας. ὁ μὲν οὖν πλεῖστον πιὼν Πρόμαχος ἄχρι
χοῶν τεσσάρων προῆλθε, καὶ λαβὼν τὸ νικητήριον,
στέφανον ταλαντιαῖον, ἡμέρας τρεῖς ἐπέζησεν· τῶν
δ' ἄλλων, ὡς Χάρης φησί, τετταράκοντα καὶ εἷς ἀπ-
έθανον πιόντες, ἰσχυροῦ τῇ μέθῃ κρύους ἐπιγενομέ-
νου. τῶν δ' ἑταίρων γάμον ἐν Σούσοις ἐπιτελῶν, καὶ 2
λαμβάνων μὲν αὐτὸς γυναῖκα τὴν Δαρείου θυγατέρα
Στάτειραν, διανέμων δὲ τὰς ἀρίστας τοῖς ἀρίστοις,
κοινὸν δὲ τῶν ἤδη προγεγαμηκότων Μακεδόνων γά-
μον ἄλλον ἑστιάσας, ἐν ᾧ φασὶν ἐνακισχιλίων τῶν
παρακεκλημένων ἐπὶ τὸ δεῖπνον ὄντων ἑκάστῳ χρυ-
σῆν φιάλην πρὸς τὰς σπονδὰς δοθῆναι, τά τ' ἄλλα
θαυμαστῶς ἐλαμπρύνατο καὶ τὰ χρέα τοῖς δανείσα-
σιν ὑπὲρ τῶν ὀφειλόντων αὐτὸς διαλύσας, τοῦ παν-
τὸς ἀναλώματος ἐλάσσονος μυρίων ταλάντων ἑκατὸν
τριάκοντα ταλάντοις γενομένου. ἐπεὶ δ' Ἀντιγένης ὁ 3
ἑτερόφθαλμος ὡς ὀφείλων ἀπεγράψατο ψευδῶς καὶ
παραγαγών τινα φάσκοντα δεδανεικέναι πρὸς τὴν
τράπεζαν ἀπέτισε τὸ ἀργύριον, εἶτ' ἐφωράθη ψευδό-
μενος, ὀργισθεὶς ὁ βασιλεὺς ἀπήλασε τῆς αὐλῆς αὐτὸν

καὶ παρείλετο τὴν ἡγεμονίαν. ἦν δὲ λαμπρὸς ἐν τοῖς
πολεμικοῖς ὁ Ἀντιγένης· καὶ ἔτι δὲ νέος ὤν, Φιλίπ-
που πολιορκοῦντος Πέρινθον, ἐμπεσόντος αὐτῷ κα-
ταπελτικοῦ βέλους εἰς τὸν ὀφθαλμόν, οὐ παρέσχε
βουλομένοις ἐξελεῖν τὸ βέλος οὐδ' ὑφήκατο πρὶν ὤσα-
σθαι προσμαχόμενος καὶ κατακλεῖσαι τοὺς πολεμί-
4 ους εἰς τὸ τεῖχος. οὐ μετρίως οὖν τότε τὴν ἀτιμίαν
ἔφερεν, ἀλλὰ δῆλος ἦν ἑαυτὸν ὑπὸ λύπης καὶ βαρυ-
θυμίας διαχρησόμενος. καὶ τοῦτο δείσας ὁ βασιλεὺς
ἀνῆκε τὴν ὀργὴν καὶ τὰ χρήματα ἔχειν ἐκέλευσεν
αὐτόν.

71 Τῶν δὲ παίδων τῶν τρισμυρίων, οὓς ἀσκουμένους
καὶ μανθάνοντας ἀπέλιπε, τοῖς τε σώμασιν ἀνδρείων
φανέντων καὶ τοῖς εἴδεσιν εὐπρεπῶν, ἔτι δὲ καὶ ταῖς
μελέταις εὐχέρειαν καὶ κουφότητα θαυμαστὴν ἐπιδει-
ξαμένων, αὐτὸς μὲν ἥσθη, τοῖς δὲ Μακεδόσι δυσθυ-
μία παρέστη καὶ δέος ὡς ἧττον αὐτοῖς τοῦ βασιλέως
2 προσέξοντος. διὸ καὶ τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πεπηρωμέ-
νους αὐτοῦ καταπέμποντος ἐπὶ θάλατταν ὕβριν ἔφα-
σαν εἶναι καὶ προπηλακισμόν, ἀνθρώποις ἀποχρησά-
μενον εἰς ἅπαντα νῦν ἀποτίθεσθαι σὺν αἰσχύνῃ καὶ
προσρίπτειν ταῖς πατρίσι καὶ τοῖς γονεῦσιν οὐ τοι-
ούτους παραλαβόντα. πάντας οὖν ἐκέλευον ἀφιέναι
καὶ πάντας ἀχρήστους νομίζειν Μακεδόνας, ἔχοντα
τοὺς νέους τούτους πυρριχιστάς, σὺν οἷς ἐπιὼν κα-
3 τακτήσεται τὴν οἰκουμένην. πρὸς ταῦτα χαλεπῶς ὁ
Ἀλέξανδρος ἔσχε, καὶ πολλὰ μὲν ἐλοιδόρησεν αὐτοὺς
πρὸς ὀργήν, ἀπελάσας δὲ τὰς φυλακὰς παρέδωκε Πέρ-
σαις καὶ κατέστησεν ἐκ τούτων δορυφόρους καὶ ῥα-
βδοφόρους. ὑφ' ὧν ὁρῶντες αὐτὸν παραπεμπόμενον,
αὐτοὺς δ' ἀπειργομένους καὶ προπηλακιζομένους,
ἐταπεινοῦντο, καὶ διδόντες λόγον εὕρισκον αὐτοὺς

ὀλίγου δεῖν μανέντας ὑπὸ ζηλοτυπίας καὶ ὀργῆς. τέ- 4
λος δὲ συμφρονήσαντες ἐβάδιζον ἄνοπλοι καὶ μονοχίτωνες ἐπὶ τὴν σκηνήν, μετὰ βοῆς καὶ κλαυθμοῦ παραδιδόντες ἑαυτοὺς καὶ χρήσασθαι κελεύοντες ὡς κακοῖς καὶ ἀχαρίστοις. ὁ δ' οὐ προσίετο, καίπερ ἤδη μαλασσόμενος. οἱ δ' οὐκ ἀπέστησαν, ἀλλ' ἡμέρας δύο καὶ νύκτας οὕτω προσεστῶτες καὶ ὀλοφυρόμενοι καὶ κοίρανον ἀνακαλοῦντες ἐκαρτέρησαν. τῇ δὲ τρίτῃ 5
προελθὼν καὶ θεασάμενος οἰκτροὺς καὶ τεταπεινωμένους ἐδάκρυε πολὺν χρόνον· εἶτα μεμψάμενος μέτρια καὶ προσαγορεύσας φιλανθρώπως ἀπέλυσε τοὺς ἀχρήστους δωρησάμενος μεγαλοπρεπῶς, καὶ γράψας πρὸς Ἀντίπατρον ὅπως ἐν πᾶσι τοῖς ἀγῶσι καὶ τοῖς θεάτροις προεδρίαν ἔχοντες ἐστεφανωμένοι καθέζοιντο. τῶν δὲ τεθνηκότων τοὺς παῖδας ὀρφανοὺς ὄντας ἐμμίσθους ἐποίησεν.

Ὡς δ' ἧκεν εἰς Ἐκβάτανα τῆς Μηδίας καὶ διῴκησε 72
τὰ κατεπείγοντα, πάλιν ἦν ἐν θεάτροις καὶ πανηγύρεσιν ἅτε δὴ τρισχιλίων αὐτῷ τεχνιτῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος ἀφιγμένων. ἔτυχε δὲ περὶ τὰς ἡμέρας ἐκείνας Ἡφαιστίων πυρέσσων· οἷα δὲ νέος καὶ στρατιωτικὸς οὐ φέρων ἀκριβῆ δίαιταν, ἅμα τῷ τὸν ἰατρὸν Γλαῦκον ἀπελθεῖν εἰς τὸ θέατρον περὶ ἄριστον γενόμενος καὶ καταφαγὼν ἀλεκτρυόνα ἑφθὸν καὶ ψυκτῆρα μέγαν ἐκπιὼν οἴνου κακῶς ἔσχε καὶ μικρὸν διαλιπὼν ἀπέθανε. τοῦτ' οὐδενὶ λογισμῷ τὸ πάθος Ἀλέξαν- 2
δρος ἤνεγκεν, ἀλλ' εὐθὺς μὲν ἵππους τε κεῖραι πάντας ἐπὶ πένθει καὶ ἡμιόνους ἐκέλευσε καὶ τῶν πέριξ πόλεων ἀφεῖλε τὰς ἐπάλξεις, τὸν δ' ἄθλιον ἰατρὸν ἀνεσταύρωσεν, αὐλοὺς δὲ κατέπαυσε καὶ μουσικὴν πᾶσαν ἐν τῷ στρατοπέδῳ πολὺν χρόνον ἕως ἐξ Ἄμμωνος ἦλθε μαντεία τιμᾶν Ἡφαιστίωνα καὶ θύειν ὡς

3 *ἥρωι παρακελεύουσα. τοῦ δὲ πένθους παρηγορίᾳ τῷ
πολέμῳ χρώμενος, ὥσπερ ἐπὶ θήραν καὶ κυνηγέσιον
ἀνθρώπων ἐξῆλθε καὶ τὸ Κοσσαίων ἔθνος κατεστρέ-
φετο, πάντας ἡβηδὸν ἀποσφάττων. τοῦτο δ' Ἡφαι-
στίωνος ἐναγισμὸς ἐκαλεῖτο. τύμβον δὲ καὶ ταφὴν
αὐτοῦ καὶ τὸν περὶ ταῦτα κόσμον ἀπὸ μυρίων τα-
λάντων ἐπιτελέσαι διανοούμενος, ὑπερβαλέσθαι δὲ
τῷ φιλοτέχνῳ καὶ περιττῷ τῆς κατασκευῆς τὴν δαπά-
νην, ἐπόθησε μάλιστα τῶν τεχνιτῶν Στασικράτην,
μεγαλουργίαν τινὰ καὶ τόλμαν καὶ κόμπον ἐν ταῖς
4 καινοτομίαις ἐπαγγελλόμενον. οὗτος γὰρ αὐτῷ πρό-
τερον ἐντυχὼν ἔφη τῶν ὀρῶν μάλιστα τὸν Θρᾴκιον
Ἄθων διατύπωσιν ἀνδρείκελον δέχεσθαι καὶ διαμόρ-
φωσιν· ἂν οὖν κελεύῃ, μονιμώτατον ἀγαλμάτων αὐ-
τῷ καὶ περιφανέστατον ἐξεργάσεσθαι τὸν Ἄθων, τῇ
μὲν ἀριστερᾷ χειρὶ περιλαμβάνοντα μυρίανδρον πό-
λιν οἰκουμένην, τῇ δὲ δεξιᾷ σπένδοντα ποταμοῦ
ῥεῦμα δαψιλὲς εἰς τὴν θάλασσαν ἀπορρέοντος. ταῦτα
μὲν οὖν παρῃτήσατο, πολλῷ δ' ἀτοπώτερα καὶ δα-
πανηρότερα τούτων σοφιζόμενος τότε καὶ μηχανώ-
μενος ἐν τοῖς τεχνίταις διέτριβεν.*

73 *Εἰς δὲ Βαβυλῶνα προάγοντος αὐτοῦ Νέαρχος
(ἀφίκετο γὰρ αὖθις εἰσπλεύσας εἰς τὸν Εὐφράτην διὰ
τῆς μεγάλης θαλάσσης) ἔφη τινὰς ἐντυχεῖν αὐτῷ Χαλ-
δαίους, παραινοῦντας ἀπέχεσθαι Βαβυλῶνος τὸν
Ἀλέξανδρον. ὃ δ' οὐκ ἐφρόντισεν ἀλλ' ἐπορεύετο·
καὶ πρὸς τοῖς τείχεσι γενόμενος ὁρᾷ κόρακας πολλοὺς
διαφερομένους καὶ τύπτοντας ἀλλήλους, ὧν ἔνιοι
2 κατέπεσον παρ' αὐτόν. ἔπειτα μηνύσεως γενομένης
κατ' Ἀπολλοδώρου τοῦ στρατηγοῦ τῆς Βαβυλῶνος
ὡς εἴη περὶ αὐτοῦ τεθυμένος, ἐκάλει Πυθαγόραν τὸν
μάντιν. οὐκ ἀρνουμένου δὲ τὴν πρᾶξιν ἠρώτησε τῶν*

*ἱερῶν τὸν τρόπον. φήσαντος δ' ὅτι τὸ ἧπαρ ἦν
ἄλοβον "παπαί" εἶπεν, "ἰσχυρὸν τὸ σημεῖον." καὶ
τὸν Πυθαγόραν οὐδὲν ἠδίκησεν, ἤχθετο δὲ μὴ πει-
σθεὶς τῷ Νεάρχῳ, καὶ τὰ πολλὰ τῆς Βαβυλῶνος ἔξω
κατασκηνῶν καὶ περιπλέων τὸν Εὐφράτην διέτριβεν.
ἠνώχλει δ' αὐτὸν σημεῖα πολλά. καὶ γὰρ λέοντα τῶν* 3
*τρεφομένων μέγιστον καὶ κάλλιστον ἥμερος ὄνος
ἐπελθὼν καὶ λακτίσας ἀνεῖλεν. ἀποδυσαμένου δὲ
πρὸς ἄλειμμα καὶ σφαῖραν αὐτοῦ παίζοντος οἱ νεανί-
σκοι οἱ σφαιρίζοντες, ὡς ἔδει πάλιν λαβεῖν τὰ ἱμάτια,
καθορῶσιν ἄνθρωπον ἐν τῷ θρόνῳ καθεζόμενον
σιωπῇ, τὸ διάδημα καὶ τὴν στολὴν τὴν βασιλικὴν πε-
ρικείμενον. οὗτος ἀνακρινόμενος ὅστις εἴη, πολὺν* 4
*χρόνον ἄναυδος ἦν· μόλις δὲ συμφρονήσας Διονύσιος
μὲν ἔφη καλεῖσθαι, Μεσσήνιος δ' εἶναι τὸ γένος, ἐκ δέ
τινος αἰτίας καὶ κατηγορίας ἐνταῦθα κομισθεὶς ἀπὸ
θαλάσσης πολὺν χρόνον γεγονέναι ἐν δεσμοῖς· ἄρτι
δ' αὐτῷ τὸν Σάραπιν ἐπιστάντα τοὺς δεσμοὺς ἀνεῖναι
καὶ προαγαγεῖν δεῦρο, καὶ κελεῦσαι λαβόντα τὴν στο-
λὴν καὶ τὸ διάδημα καθίσαι καὶ σιωπᾶν. ταῦτ' ἀκού-* 74
*σας ὁ Ἀλέξανδρος τὸν μὲν ἄνθρωπον, ὥσπερ ἐκέ-
λευον οἱ μάντεις, ἠφάνισεν, αὐτὸς δ' ἠθύμει καὶ δύσ-
ελπις ἦν πρὸς τὸ θεῖον ἤδη καὶ πρὸς τοὺς φίλους
ὕποπτος. μάλιστα δ' Ἀντίπατρον ἐφοβεῖτο καὶ τοὺς
παῖδας, ὧν Ἰόλας μὲν ἀρχιοινοχόος ἦν, ὁ δὲ Κάσαν-
δρος ἀφῖκτο μὲν νεωστί, θεασάμενος δὲ βαρβάρους
τινὰς προσκυνοῦντας, ἅτε δὴ τεθραμμένος ἑλληνικῶς
καὶ τοιοῦτο πρότερον μηδὲν ἑωρακώς, ἐγέλασε προ-
πετέστερον. ὁ δ' Ἀλέξανδρος ὠργίσθη, καὶ δραξάμε-* 2
*νος αὐτοῦ τῶν τριχῶν σφόδρα ταῖς χερσὶν ἀμφοτέ-
ραις ἔπαισε τὴν κεφαλὴν πρὸς τὸν τοῖχον. αὖθις δὲ
πρὸς τοὺς κατηγοροῦντας Ἀντιπάτρου λέγειν τι βου-*

λόμενον τὸν Κάσανδρον ἐκκρούων "τί λέγεις;" ἔφη·
"τοσαύτην ὁδὸν ἀνθρώπους μηδὲν ἀδικουμένους
3 ἀλλὰ συκοφαντοῦντας ἐλθεῖν;" φήσαντος δὲ τοῦ Κα-
σάνδρου τοῦτ' αὐτὸ σημεῖον εἶναι τοῦ συκοφαντεῖν,
ὅτι μακρὰν ἥκουσι τῶν ἐλέγχων, ἀναγελάσας ὁ Ἀλέ-
ξανδρος "ταῦτ' ἐκεῖνα" ἔφη "σοφίσματα τῶν Ἀριστο-
τέλους εἰς ἑκάτερον τὸν λόγον· οἰμώξῃ μὲν οὖν, ἂν
4 καὶ μικρὸν ἀδικοῦντες τοὺς ἀνθρώπους φανῆτε." τὸ
δ' ὅλον οὕτω φασὶ δεινὸν ἐνδῦναι καὶ δευσοποιὸν
ἐγγενέσθαι τῇ ψυχῇ τοῦ Κασάνδρου τὸ δέος ὥστε
ὕστερον χρόνοις πολλοῖς, ἤδη Μακεδόνων βασιλεύ-
οντα καὶ κρατοῦντα τῆς Ἑλλάδος, ἐν Δελφοῖς περι-
πατοῦντα καὶ θεώμενον τοὺς ἀνδριάντας, εἰκόνος
Ἀλεξάνδρου φανείσης ἄφνω πληγέντα φρῖξαι καὶ
κραδανθῆναι τὸ σῶμα καὶ μόλις ἀναλαβεῖν ἑαυτόν,
ἰλιγγιάσαντα πρὸς τὴν ὄψιν.

75 Ὁ δ' οὖν Ἀλέξανδρος ὡς ἐνέδωκε τότε πρὸς τὰ
θεῖα ταραχώδης γενόμενος καὶ περίφοβος τὴν διά-
νοιαν, οὐδὲν ἦν μικρὸν οὕτω τῶν ἀήθων καὶ ἀτόπων
ὃ μὴ τέρας ἐποιεῖτο καὶ σημεῖον, ἀλλὰ θυομένων καὶ
καθαιρόντων καὶ μαντευόντων μεστὸν ἦν τὸ βασί-
2 λειον. οὕτως ἄρα δεινὸν μὲν ἀπιστία πρὸς τὰ θεῖα
καὶ καταφρόνησις αὐτῶν, δεινὴ δ' αὖθις ἡ δεισιδαι-
μονία, ⟨ἣ⟩ δίκην ὕδατος ἀεὶ πρὸς τὸ ταπεινούμενον
⟨καταρρέοντος⟩ ἀνεπλήρου ἀβελτερίας κατάφοβον
τὸν Ἀλέξανδρον γενόμενον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ χρη-
σμῶν γε τῶν περὶ Ἡφαιστίωνος ἐκ θεοῦ κομισθέν-
των ἀποθέμενος τὸ πένθος αὖθις ἦν ἐν θυσίαις καὶ
3 πότοις. ἑστιάσας δὲ λαμπρῶς τοὺς περὶ Νέαρχον,
εἶτα λουσάμενος ὥσπερ εἰώθει μέλλων καθεύδειν,
Μηδίου δεηθέντος ᾤχετο κωμασόμενος πρὸς αὐτόν,
κἀκεῖ πιὼν ὅλην τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἤρξατο πυρέτ-

τειν, οὔτε σκύφον Ἡρακλέους ἐκπιὼν οὔτ' ἄφνω
διαλγὴς γενόμενος τὸ μετάφρενον ὥσπερ λόγχῃ πε-
πληγώς, ἀλλὰ ταῦτά τινες ᾤοντο δεῖν γράφειν ὥσπερ
δράματος μεγάλου τραγικὸν ἐξόδιον καὶ περιπαθὲς
πλάσαντες. Ἀριστόβουλος δέ φησιν αὐτὸν πυρέτ- 4
τοντα μανικῶς διψήσαντα δὲ σφόδρα πιεῖν οἶνον, ἐκ
τούτου δὲ φρενιτιᾶσαι καὶ τελευτῆσαι τριακάδι Δαι-
σίου μηνός.

Ἐν δὲ ταῖς ἐφημερίσιν οὕτω γέγραπται ⟨τὰ⟩ περὶ 76
τὴν νόσον. ὀγδόῃ ἐπὶ δεκάτῃ Δαισίου μηνὸς ἐκάθευ-
δεν ἐν τῷ λουτρῶνι διὰ τὸ πυρέξαι. τῇ δ' ἑξῆς λουσά-
μενος εἰς τὸν θάλαμον μετῆλθε, καὶ διημέρευε πρὸς
Μήδιον κυβεύων· εἶτ' ὀψὲ λουσάμενος καὶ τὰ ἱερὰ
τοῖς θεοῖς ἐπιθεὶς ἐμφαγὼν διὰ νυκτὸς ἐπύρεξεν. τῇ 2
εἰκάδι λουσάμενος πάλιν ἔθυσε τὴν εἰθισμένην θυ-
σίαν, καὶ κατακείμενος ἐν τῷ λουτρῶνι τοῖς περὶ
Νέαρχον ἐσχόλαζεν, ἀκροώμενος τὰ περὶ τὸν πλοῦν
καὶ τὴν μεγάλην θάλατταν. τῇ δεκάτῃ φθίνοντος
ταὐτὰ ποιήσας μᾶλλον ἀνεφλέχθη, καὶ τὴν νύκτα βα-
ρέως ἔσχε, καὶ τὴν ἐπιοῦσαν ἡμέραν ἐπύρεττε σφό-
δρα. καὶ μεταρθεὶς κατέκειτο παρὰ τὴν μεγάλην κο-
λυμβήθραν, ὅτε δὴ τοῖς ἡγεμόσι διελέχθη περὶ τῶν
ἐρήμων ἡγεμονίας τάξεων, ὅπως καταστήσωσι δοκι-
μάσαντες. ἑβδόμῃ σφόδρα πυρέττων ἔθυσεν ἐξαρ- 3
θεὶς πρὸς τὰ ἱερά· τῶν δ' ἡγεμόνων ἐκέλευε τοὺς
μεγίστους διατρίβειν ἐν τῇ αὐλῇ, ταξιάρχους δὲ καὶ
πεντακοσιάρχους ἔξω νυκτερεύειν. εἰς δὲ τὰ πέραν
βασίλεια διακομισθεὶς τῇ ἕκτῃ μικρὸν ὕπνωσεν, ὁ δὲ
πυρετὸς οὐκ ἀνῆκεν. ἐπελθόντων δὲ τῶν ἡγεμόνων
ἦν ἄφωνος, ὁμοίως δὲ καὶ τὴν πέμπτην· διὸ καὶ τοῖς 4
Μακεδόσιν ἔδοξε τεθνάναι, καὶ κατεβόων ἐλθόντες
ἐπὶ τὰς θύρας, καὶ διηπειλοῦντο τοῖς ἑταίροις ἕως

ἐβιάσαντο, καὶ τῶν θυρῶν αὐτοῖς ἀνοιχθεισῶν ἐν τοῖς χιτῶσι καθ' ἕνα πάντες παρὰ τὴν κλίνην παρεξῆλθον. ταύτης δὲ τῆς ἡμέρας οἱ περὶ Πύθωνα καὶ Σέλευκον εἰς τὸ Σαραπεῖον ἀποσταλέντες ἠρώτων εἰ κομίσωσιν ἐκεῖ τὸν Ἀλέξανδρον· ὁ δὲ θεὸς κατὰ χώραν ἐᾶν ἀνεῖλε. τῇ δὲ τρίτῃ φθίνοντος πρὸς δείλην ἀπέθανεν.

77 Τούτων τὰ πλεῖστα κατὰ λέξιν ἐν ταῖς ἐφημερίσιν οὕτω γέγραπται. φαρμακείας δ' ὑποψίαν παραυτίκα μὲν οὐδεὶς ἔσχεν, ἕκτῳ δ' ἔτει φασὶ μηνύσεως γενομένης τὴν Ὀλυμπιάδα πολλοὺς μὲν ἀνελεῖν, ἐκρῖψαι δὲ τὰ λείψανα τοῦ Ἰόλα τεθνηκότος ὡς τούτου τὸ
2 φάρμακον ἐγχέαντος. οἱ δ' Ἀριστοτέλην φάσκοντες Ἀντιπάτρῳ σύμβουλον γεγενῆσθαι τῆς πράξεως, καὶ ὅλως δι' ἐκείνου πορισθῆναι τὸ φάρμακον, Ἁγνόθεμίν τινα διηγεῖσθαι λέγουσιν ὡς Ἀντιγόνου τοῦ βασιλέως ἀκούσαντα· τὸ δὲ φάρμακον ὕδωρ εἶναι ψυχρὸν καὶ παγετῶδες ἀπὸ πέτρας τινὸς ἐν Νωνάκριδι οὔσης, ἣν ὥσπερ δρόσον λεπτὴν ἀναλαμβάνοντες εἰς ὄνου χηλὴν ἀποτίθενται· τῶν γὰρ ἄλλων οὐδὲν ἀγγείων στέγειν, ἀλλὰ διακόπτειν ὑπὸ ψυχρότητος καὶ
3 δριμύτητος. οἱ δὲ πλεῖστοι τὸν λόγον ὅλως οἴονται πεπλάσθαι τὸν περὶ τῆς φαρμακείας· καὶ τεκμήριον αὐτοῖς ἐστιν οὐ μικρὸν ὅτι τῶν ἡγεμόνων στασιασάντων ἐφ' ἡμέρας πολλὰς ἀθεράπευτον τὸ σῶμα κείμενον ἐν τόποις θερμοῖς καὶ πνιγώδεσιν οὐδὲν ἔσχε τοιαύτης φθορᾶς σημεῖον, ἀλλ' ἔμεινε καθαρὸν καὶ πρόσφατον.

4 Ἡ δὲ Ῥωξάνη κύουσα μὲν ἐτύγχανε καὶ διὰ τοῦτο τιμωμένη παρὰ τοῖς Μακεδόσι, δυσζήλως δ' ἔχουσα πρὸς τὴν Στάτειραν ἐξηπάτησεν αὐτὴν ἐπιστολῇ τινὶ πεπλασμένῃ παραγενέσθαι, καὶ προσαγαγοῦσα μετὰ

τῆς ἀδελφῆς ἀπέκτεινε, καὶ τοὺς νεκροὺς εἰς τὸ φρέαρ
κατέβαλε καὶ συνέχωσεν, εἰδότος ταῦτα Περδίκκου
καὶ συμπράττοντος. ἦν γὰρ ἐκεῖνος εὐθὺς ἐν δυνά- 5
μει μεγίστῃ, τὸν Ἀριδαῖον ὥσπερ δορυφόρημα τῆς
βασιλείας ἐφελκόμενος, γεγονότα μὲν ἐκ γυναικὸς
ἀδόξου καὶ κοινῆς Φιλίννης, ἀτελῆ δὲ τὸ φρονεῖν ὄντα
διὰ σώματος νόσον οὐ φύσει προσπεσοῦσαν οὐδ' αὐ-
τομάτως, ἀλλὰ καὶ πάνυ φασὶ παιδὸς ὄντος αὐτοῦ
διαφαίνεσθαι χάριεν ἦθος καὶ οὐκ ἀγεννές, εἶτα μέν-
τοι φαρμάκοις ὑπ' Ὀλυμπιάδος κακωθέντα διαφθα-
ρῆναι τὴν διάνοιαν.

Τὴν Κίννα τοῦ μοναρχήσαντος θυγατέρα Κορνη- 1
λίαν, ὡς ἐπεκράτησε Σύλλας, οὔτ' ἐλπίσιν οὔτε φόβῳ
δυνηθεὶς ἀποσπάσαι Καίσαρος, ἐδήμευσε τὴν φερνὴν
αὐτῆς. αἰτία δὲ Καίσαρι τῆς πρὸς Σύλλαν ἀπεχθείας
ἡ πρὸς Μάριον οἰκειότης ἦν· Ἰουλίᾳ γάρ, πατρὸς
ἀδελφῇ Καίσαρος, ὁ πρεσβύτερος συνῴκει Μάριος,
ἐξ ἧς ἐγεγόνει Μάριος ὁ νεώτερος, ἀνεψιὸς ὢν Καίσα-
ρος. ὡς δ' ὑπὸ πλήθους φόνων ἐν ἀρχῇ καὶ δι' ἀσχο- 2
λίας ὑπὸ Σύλλα παρορώμενος οὐκ ἠγάπησεν, ἀλλὰ
μετιὼν ἱερωσύνην εἰς τὸν δῆμον προῆλθεν οὔπω
πάνυ μειράκιον ὤν, ταύτης μὲν ἐκπεσεῖν αὐτὸν ὑπεν-
αντιωθεὶς Σύλλας παρεσκεύασε, περὶ δ' ἀναιρέσεως
βουλευόμενος, ἐνίων λεγόντων ὡς οὐκ ἔχοι λόγον
ἀποκτιννύναι παῖδα τηλικοῦτον, οὐκ ἔφη νοῦν ἔχειν
αὐτούς, εἰ μὴ πολλοὺς ἐν τῷ παιδὶ τούτῳ Μαρίους
ἐνορῶσι. ταύτης τῆς φωνῆς ἀνενεχθείσης πρὸς Καί- 3
σαρα συχνὸν μέν τινα χρόνον πλανώμενος ἐν Σαβί-
νοις ἔκλεπτεν ἑαυτόν· ἔπειτα δι' ἀρρωστίαν εἰς οἰ-
κίαν ἑτέραν μετακομιζόμενος κατὰ νύκτα περιπίπτει
στρατιώταις τοῦ Σύλλα διερευνωμένοις ἐκεῖνα τὰ
χωρία καὶ τοὺς κεκρυμμένους συλλαμβάνουσιν. ὧν

τὸν ἡγεμόνα Κορνήλιον πείσας δυσὶ ταλάντοις ἀφείθη, καὶ καταβὰς εὐθὺς ἐπὶ θάλατταν ἐξέπλευσεν
4 εἰς Βιθυνίαν πρὸς Νικομήδην τὸν βασιλέα. παρ' ᾧ διατρίψας χρόνον οὐ πολύν, εἶτ' ἀποπλέων ἁλίσκεται περὶ τὴν Φαρμακοῦσσαν νῆσον ὑπὸ πειρατῶν ἤδη τότε στόλοις μεγάλοις καὶ σκάφεσιν ἀπλέτοις κατ-
2 εχόντων τὴν θάλατταν. πρῶτον μὲν οὖν αἰτηθεὶς ὑπ' αὐτῶν λύτρα εἴκοσι τάλαντα κατεγέλασεν ὡς οὐκ εἰδότων ὃν ᾑρήκοιεν, αὐτὸς δ' ὡμολόγησε πεντήκοντα δώσειν· ἔπειτα τῶν περὶ αὐτὸν ἄλλον εἰς ἄλλην διαπέμψας πόλιν ἐπὶ τὸν τῶν χρημάτων πορισμόν, ἐν ἀνθρώποις φονικωτάτοις Κίλιξι μεθ' ἑνὸς φίλου καὶ δυοῖν ἀκολούθοιν ἀπολελειμμένος οὕτω καταφρονητικῶς εἶχεν ὥστε πέμπων ὁσάκις ἀναπαύοιτο προσ-
2 έταττεν αὐτοῖς σιωπᾶν. ἡμέραις δὲ τεσσαράκοντα δυοῖν δεούσαις, ὥσπερ οὐ φρουρούμενος ἀλλὰ δορυφορούμενος ὑπ' αὐτῶν, ἐπὶ πολλῆς ἀδείας συνέπαιζε καὶ συνεγυμνάζετο. καὶ ποιήματα γράφων καὶ λόγους τινὰς ἀκροαταῖς ἐκείνοις ἐχρῆτο, καὶ τοὺς μὴ θαυμάζοντας ἄντικρυς ἀπαιδεύτους καὶ βαρβάρους ἀπεκάλει, καὶ σὺν γέλωτι πολλάκις ἠπείλησε κρεμᾶν
3 αὐτούς. οἱ δ' ἔχαιρον, ἀφελείᾳ τινὶ καὶ παιδιᾷ τὴν παρρησίαν ταύτην νέμοντες. ὡς δ' ἧκον ἐκ Μιλήτου τὰ λύτρα καὶ δοὺς ἀφείθη, πλοῖα πληρώσας εὐθὺς ἐκ τοῦ Μιλησίων λιμένος ἐπὶ τοὺς λῃστὰς ἀνήγετο, καὶ καταλαβὼν ἔτι πρὸς τῇ νήσῳ ναυλοχοῦντας ἐκράτησε τῶν πλείστων. καὶ τὰ μὲν χρήματα λείαν ἐποιήσατο, τοὺς δ' ἄνδρας ἐν Περγάμῳ καταθέμενος εἰς τὸ δεσμωτήριον αὐτὸς ἐπορεύθη πρὸς τὸν διέποντα τὴν Ἀσίαν Ἰοῦγκον, ὡς ἐκείνῳ προσῆκον ὄντι στρατηγῷ
4 κολάσαι τοὺς ἑαλωκότας. ἐκείνου δὲ καὶ τοῖς χρήμασιν ἐποφθαλμιῶντος (ἦν γὰρ οὐκ ὀλίγα) καὶ περὶ τῶν

αἰχμαλώτων σκέψεσθαι φάσκοντος ἐπὶ σχολῆς, χαί-
ρειν ἐάσας αὐτὸν ὁ Καῖσαρ εἰς Πέργαμον ᾤχετο,
καὶ προαγαγὼν τοὺς λῃστὰς ἅπαντας ἀνεσταύρωσεν,
ὥσπερ αὐτοῖς δοκῶν παίζειν ἐν τῇ νήσῳ προειρήκει
πολλάκις.

Ἐκ δὲ τούτου τῆς Σύλλα δυνάμεως ἤδη μαραινομέ- 3
νης καὶ τῶν οἴκοι καλούντων αὐτὸν ἔπλευσεν εἰς Ῥό-
δον ἐπὶ σχολὴν πρὸς Ἀπολλώνιον τὸν τοῦ Μόλωνος,
οὗ καὶ Κικέρων ἠκροᾶτο, σοφιστεύοντος ἐπιφανῶς
καὶ τὸν τρόπον ἐπιεικοῦς εἶναι δοκοῦντος. λέγεται
δὲ καὶ φῦναι πρὸς λόγους πολιτικοὺς ὁ Καῖσαρ ἄρι-
στα, καὶ διαπονῆσαι φιλοτιμότατα τὴν φύσιν, ὡς τὰ
δευτερεῖα μὲν ἀδηρίτως ἔχειν, τὸ δὲ πρωτεῖον, ὅπως
τῇ δυνάμει καὶ τοῖς ὅπλοις πρῶτος εἴη μᾶλλον ἀσχο-
ληθείς, ἀφεῖναι, πρὸς ὅπερ ἡ φύσις ὑφηγεῖτο τῆς ἐν 2
τῷ λέγειν δεινότητος ὑπὸ στρατειῶν καὶ πολιτείας, ᾗ
κατεκτήσατο τὴν ἡγεμονίαν, οὐκ ἐξικόμενος. αὐτὸς
δ' οὖν ὕστερον ἐν τῇ πρὸς Κικέρωνα περὶ Κάτωνος
ἀντιγραφῇ παραιτεῖται μὴ στρατιωτικοῦ λόγον ἀν-
δρὸς ἀντεξετάζειν πρὸς δεινότητα ῥήτορος εὐφυοῦς
καὶ σχολὴν ἐπὶ τοῦτο πολλὴν ἄγοντος.

Ἐπανελθὼν δ' εἰς Ῥώμην Δολοβέλλαν ἔκρινε κα- 4
κώσεως ἐπαρχίας, καὶ πολλαὶ τῶν ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος
πόλεων μαρτυρίας αὐτῷ παρέσχον. ὁ μὲν οὖν Δολο-
βέλλας ἀπέφυγε τὴν δίκην, ὁ δὲ Καῖσαρ ἀμειβόμενος
τὴν Ἑλλάδα τῆς προθυμίας συνηγόρευσεν αὐτῇ Πό-
πλιον Ἀντώνιον διωκούσῃ δωροδοκίας ἐπὶ Λουκούλ-
λου τοῦ Μάρκου Μακεδονίας στρατηγοῦ. καὶ τοσοῦ- 2
τον ἴσχυσεν ὥστε τὸν Ἀντώνιον ἐπικαλέσασθαι τοὺς
δημάρχους, σκηψάμενον οὐκ ἔχειν τὸ ἴσον ἐν τῇ Ἑλ-
λάδι πρὸς Ἕλληνας. ἐν δὲ Ῥώμῃ πολλὴ μὲν ἐπὶ τῷ
λόγῳ περὶ τὰς συνηγορίας αὐτοῦ χάρις ἐξέλαμπε,

πολλὴ δὲ τῆς περὶ τὰς δεξιώσεις καὶ ὁμιλίας φιλοφρο-
σύνης εὔνοια παρὰ τῶν δημοτῶν ἀπήντα, θεραπευ-
3 τικοῦ παρ' ἡλικίαν ὄντος. ἦν δέ τις καὶ ἀπὸ δείπνων
καὶ τραπέζης καὶ ὅλως τῆς περὶ τὴν δίαιταν λαμπρό-
τητος αὐξανομένη κατὰ μικρὸν αὐτῷ δύναμις εἰς
τὴν πολιτείαν. ἣν τὸ πρῶτον οἱ φθονοῦντες οἰόμε-
νοι ταχὺ τῶν ἀναλωμάτων ἐπιλιπόντων ἐξίτηλον
ἔσεσθαι, περιεώρων ἀνθοῦσαν ἐν τοῖς πολλοῖς·
ὀψὲ δ' ᾔσθοντο, μεγάλης καὶ δυσανατρέπτου γενομέ-
νης καὶ βαδιζούσης ἄντικρυς ἐπὶ τὴν τῶν ὅλων μετα-
βολήν, ὡς οὐδεμίαν ἀρχὴν πράγματος ⟨οὕτως⟩ ἡγητέον
μικρὰν ἣν οὐ ταχὺ ποιεῖ μεγάλην τὸ ἐνδελεχές, ἐκ τοῦ
4 καταφρονηθῆναι τὸ μὴ κωλυθῆναι λαβοῦσαν. ὁ γοῦν
πρῶτος ὑπιδέσθαι δοκῶν αὐτοῦ καὶ φοβηθῆναι τῆς
πολιτείας ὥσπερ θαλάττης τὰ διαγελῶντα καὶ τὴν ἐν
τῷ φιλανθρώπῳ καὶ ἱλαρῷ κεκρυμμένην δεινότητα
τοῦ ἤθους καταμαθὼν Κικέρων ἔλεγε τοῖς ἄλλοις
ἅπασιν ἐπιβουλεύμασιν αὐτοῦ καὶ πολιτεύμασι τυ-
ραννικὴν ἐνορᾶν διάνοιαν, "ἀλλ' ὅταν" ἔφη "τὴν κό-
μην οὕτω διακειμένην περιττῶς ἴδω κἀκεῖνον ἑνὶ
δακτύλῳ κνώμενον, οὔ μοι δοκεῖ πάλιν οὗτος ἄνθρω-
πος εἰς νοῦν ἂν ἐμβαλέσθαι τηλικοῦτο κακόν, ἀναίρε-
σιν τῆς Ῥωμαίων πολιτείας."

5 Ταῦτα μὲν οὖν ὕστερον, τοῦ δὲ δήμου πρώτην μὲν
ἀπόδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸν εὐνοίας ἔλαβεν ὅτε πρὸς
Γάιον Ποπίλιον ἐρίσας ὑπὲρ χιλιαρχίας πρότερος
ἀνηγορεύθη, δευτέραν δὲ καὶ καταφανεστέραν ὅτε,
τῆς Μαρίου γυναικὸς Ἰουλίας ἀποθανούσης, ἀδελφι-
δοῦς ὢν αὐτῆς ἐγκώμιόν τε λαμπρὸν ἐν ἀγορᾷ διῆλθε
καὶ περὶ τὴν ἐκφορὰν ἐτόλμησεν εἰκόνας Μαρίου
προθέσθαι, τότε πρῶτον ὀφθείσας μετὰ τὴν ἐπὶ
Σύλλα πολιτείαν, πολεμίων τῶν ἀνδρῶν κριθέντων.

ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐνίων καταβοησάντων τοῦ Καίσαρος 2
ὁ δῆμος ἀντήχησε λαμπρῶς, δεξάμενος κρότῳ καὶ
θαυμάσας ὥσπερ ἐξ ᾍδου διὰ χρόνων πολλῶν ἀνά-
γοντα τὰς Μαρίου τιμὰς εἰς τὴν πόλιν. τὸ μὲν οὖν
ἐπὶ γυναιξὶ πρεσβυτέραις λόγους ἐπιταφίους διεξιέ-
ναι πάτριον ἦν Ῥωμαίοις, νέαις δ' οὐκ ὂν ἐν ἔθει
πρῶτος εἶπε Καῖσαρ ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ γυναικὸς ἀπο-
θανούσης· καὶ τοῦτ' ἤνεγκεν αὐτῷ χάριν τινὰ καὶ
συνεδημαγώγησε τῷ πάθει τοὺς πολλοὺς ὡς ἥμερον
ἄνδρα καὶ περίμεστον ἤθους ἀγαπᾶν. θάψας δὲ τὴν 3
γυναῖκα ταμίας εἰς Ἰβηρίαν ἑνὶ τῶν στρατηγῶν Βέτερι
συνεξῆλθεν, ὃν αὐτόν τε τιμῶν ἀεὶ διετέλεσε καὶ τὸν
υἱὸν πάλιν αὐτὸς ἄρχων ταμίαν ἐποίησε. γενόμενος
δ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τρίτην ἠγάγετο γυναῖκα
Πομπηΐαν, ἔχων ἐκ Κορνηλίας θυγατέρα τὴν ὕστερον
Πομπηΐῳ Μάγνῳ γαμηθεῖσαν. χρώμενος δὲ ταῖς δα- 4
πάναις ἀφειδῶς, καὶ δοκῶν μὲν ἐφήμερον καὶ βρα-
χεῖαν ἀντικαταλλάττεσθαι μεγάλων ἀναλωμάτων δό-
ξαν, ὠνούμενος δὲ ταῖς ἀληθείαις τὰ μέγιστα μικρῶν,
λέγεται πρὶν εἰς ἀρχήν τινα καθίστασθαι χιλίων καὶ
τριακοσίων γενέσθαι χρεωφειλέτης ταλάντων. ἐπεὶ 5
δὲ τοῦτο μὲν ὁδοῦ τῆς Ἀππίας ἀποδειχθεὶς ἐπιμελη-
τὴς πάμπολλα χρήματα προσανάλωσε τῶν ἑαυτοῦ,
τοῦτο δ' ἀγορανομῶν ζεύγη μονομάχων τριακόσια
καὶ εἴκοσι παρέσχε καὶ ταῖς ἄλλαις περὶ θέατρα καὶ
πομπὰς καὶ δεῖπνα χορηγίαις καὶ πολυτελείαις τὰς
πρὸ αὐτοῦ κατέκλυσε φιλοτιμίας, οὕτω διέθηκε τὸν
δῆμον ὡς καινὰς μὲν ἀρχὰς καινὰς δὲ τιμὰς ζητεῖν
ἕκαστον, αἷς αὐτὸν ἀμείψαιντο.

Δυοῖν δ' οὐσῶν ἐν τῇ πόλει στάσεων, τῆς μὲν ἀπὸ 6
Σύλλα μέγα δυναμένης, τῆς δὲ Μαριανῆς, ἣ τότε
κατεπτήχει καὶ διέσπαστο κομιδῇ ταπεινὰ πράτ-

τουσα, ταύτην ἀναρρῶσαι καὶ προσαγαγέσθαι βουλόμενος ἐν ταῖς ἀγορανομικαῖς φιλοτιμίαις ἀκμὴν ἐχούσαις εἰκόνας ἐποιήσατο Μαρίου κρύφα καὶ Νίκας τροπαιοφόρους, ἃς φέρων νυκτὸς εἰς τὸ Καπιτώλιον
2 ἀνέστησεν. ἅμα δ' ἡμέρᾳ τοὺς θεασαμένους μαρμαίροντα πάντα χρυσῷ καὶ τέχνῃ κατεσκευασμένα περιττῶς (διεδήλου δὲ γράμμασι τὰ Κιμβρικὰ κατορθώματα) θάμβος ἔσχε τῆς τόλμης τοῦ ἀναθέντος (οὐ γὰρ ἦν ἄδηλος), ταχὺ δὲ περιιὼν ὁ λόγος ἤθροιζε πάν-
3 τας ἀνθρώπους πρὸς τὴν ὄψιν. ἀλλ' οἱ μὲν ἐβόων τυραννίδα πολιτεύεσθαι Καίσαρα, νόμοις καὶ δόγμασι κατορωρυγμένας ἐπανιστάντα τιμάς, καὶ τοῦτο πεῖραν ἐπὶ τὸν δῆμον εἶναι προμαλαττόμενον, εἰ τετιθάσευται ταῖς φιλοτιμίαις ὑπ' αὐτοῦ καὶ δίδωσι παίζειν τοιαῦτα καὶ καινοτομεῖν· οἱ δὲ Μαριανοὶ παραθαρρύναντες ἀλλήλους πλήθει τε θαυμαστοὶ ὅσοι διεφάνησαν ἐξαίφνης, καὶ κρότῳ κατεῖχον τὸ
4 Καπιτώλιον. πολλοῖς δὲ καὶ δάκρυα τὴν Μαρίου θεωμένοις ὄψιν ὑφ' ἡδονῆς ἐχώρει, καὶ μέγας ἦν ὁ Καῖσαρ ἐγκωμίοις αἰρόμενος, ὡς ἀντὶ πάντων ἄξιος εἴη ὁ ἀνὴρ τῆς Μαρίου συγγενείας. συναχθείσης δὲ περὶ τούτων τῆς βουλῆς Κάτλος Λουτάτιος, ἀνὴρ εὐδοκιμῶν τότε μάλιστα Ῥωμαίων, ἀναστὰς καὶ κατηγορήσας Καίσαρος ἐπεφθέγξατο τὸ μνημονευόμενον· "οὐκέτι γὰρ ὑπονόμοις" ἔφη "Καῖσαρ, ἀλλ' ἤδη μη-
5 χαναῖς αἱρεῖ τὴν πολιτείαν." ἐπεὶ δ' ἀπολογησάμενος πρὸς ταῦτα Καῖσαρ ἔπεισε τὴν σύγκλητον, ἔτι μᾶλλον οἱ θαυμάζοντες αὐτὸν ἐπήρθησαν, καὶ παρεκελεύοντο μηδενὶ τοῦ φρονήματος ὑφίεσθαι· πάντων γὰρ ἑκόντι τῷ δήμῳ περιέσεσθαι καὶ πρωτεύσειν.

7 Ἐν δὲ τούτῳ καὶ Μετέλλου τοῦ ἀρχιερέως τελευτή-

*σαντος καὶ τὴν ἱερωσύνην περιμάχητον οὖσαν Ἰσαυ-
ρικοῦ καὶ Κάτλου μετιόντων, ἐπιφανεστάτων ἀν-
δρῶν καὶ μέγιστον ἐν βουλῇ δυναμένων, οὐχ ὑπεῖξεν
αὐτοῖς ὁ Καῖσαρ, ἀλλὰ καταβὰς εἰς τὸν δῆμον ἀντι-
παρήγγελλεν. ἀγχωμάλου δὲ τῆς σπουδῆς φαινομένης* 2
*ὁ Κάτλος, ἀπὸ μείζονος ἀξίας μᾶλλον ὀρρωδῶν τὴν
ἀδηλότητα, προσέπεμψε πείθων ἀποστῆναι τὸν Καί-
σαρα τῆς φιλοτιμίας ἐπὶ πολλοῖς χρήμασιν. ὁ δὲ καὶ
πλείω προσδανεισάμενος ἔφη διαγωνιεῖσθαι. τῆς δ'
ἡμέρας ἐνστάσης καὶ τῆς μητρὸς ἐπὶ τὰς θύρας αὐτὸν
οὐκ ἀδακρυτὶ προπεμπούσης, ἀσπασάμενος αὐτήν
"ὦ μῆτερ" εἶπε, "τήμερον ἢ ἀρχιερέα τὸν υἱὸν ἢ φυ-
γάδα ὄψει." διενεχθείσης δὲ τῆς ψήφου καὶ γενομέ-* 3
*νης ἁμίλλης ἐκράτησε, καὶ παρέσχε τῇ βουλῇ καὶ τοῖς
ἀρίστοις φόβον ὡς ἐπὶ πᾶν θρασύτητος προάξων τὸν
δῆμον. ὅθεν οἱ περὶ Πίσωνα καὶ Κάτλον ᾐτιῶντο
Κικέρωνα φεισάμενον Καίσαρος ἐν τοῖς περὶ Κατιλί-
ναν λαβὴν παρασχόντος. ὁ γὰρ δὴ Κατιλίνας οὐ μό-* 4
*νον τὴν πολιτείαν μεταβαλεῖν ἀλλ' ὅλην ἀνελεῖν τὴν
ἡγεμονίαν καὶ πάντα τὰ πράγματα συγχέαι διανοη-
θεὶς αὐτὸς μὲν ἐξέπεσε, περιπταίσας ἐλάττοσιν ἐλέγ-
χοις πρὸ τοῦ τὰς ἐσχάτας αὐτοῦ βουλὰς ἀποκαλυ-
φθῆναι, Λέντλον δὲ καὶ Κέθηγον ἐν τῇ πόλει δια-
δόχους ἀπέλιπε τῆς συνωμοσίας, οἷς εἰ μὲν κρύφα
παρεῖχέ τι θάρσους καὶ δυνάμεως ὁ Καῖσαρ ἄδηλόν
ἐστιν, ἐν δὲ τῇ βουλῇ κατὰ κράτος ἐξελεγχθέντων καὶ
Κικέρωνος τοῦ ὑπάτου γνώμας ἐρωτῶντος περὶ κο-
λάσεως ἕκαστον, οἱ μὲν ἄλλοι μέχρι Καίσαρος θανα-* 5
*τοῦν ἐκέλευον, ὁ δὲ Καῖσαρ ἀναστὰς λόγον διῆλθε
πεφροντισμένον, ὡς ἀποκτεῖναι μὲν ἀκρίτους ἄνδρας
ἀξιώματι καὶ γένει λαμπροὺς οὐ δοκεῖ πάτριον οὐδὲ
δίκαιον εἶναι, μὴ μετὰ τῆς ἐσχάτης ἀνάγκης, εἰ δὲ*

φρουροῖντο δεθέντες ἐν πόλεσι τῆς Ἰταλίας, ἃς ἂν αὐτὸς ἕληται Κικέρων, μέχρι οὗ καταπολεμηθῇ Κατιλίνας, ὕστερον ἐν εἰρήνῃ καὶ καθ' ἡσυχίαν περὶ
8 ἑκάστου τῇ βουλῇ γνῶναι παρέξει. οὕτω δὲ τῆς γνώμης φιλανθρώπου φανείσης καὶ τοῦ λόγου δυνατῶς ἐπ' αὐτῇ ῥηθέντος οὐ μόνον οἱ μετὰ τοῦτον ἀνιστάμενοι προσετίθεντο, πολλοὶ δὲ καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τὰς εἰρημένας γνώμας ἀπειπάμενοι πρὸς τὴν ἐκείνου μετέστησαν, ἕως ἐπὶ Κάτωνα τὸ πρᾶγμα καὶ Κάτλον περιῆλθε. τούτων δὲ νεανικῶς ἐναντιωθέντων, Κάτωνος δὲ καὶ τὴν ὑπόνοιαν ἅμα τῷ λόγῳ συνεπερεί-
2 σαντος αὐτῷ καὶ συγκατεξαναστάντος ἐρρωμένως, οἱ μὲν ἄνδρες ἀποθανούμενοι παρεδόθησαν, Καίσαρι δὲ τῆς βουλῆς ἐξιόντι πολλοὶ τῶν Κικέρωνα φρουρούντων τότε νέων γυμνὰ τὰ ξίφη συνδραμόντες ἐπέσχον. ἀλλὰ Κουρίων τε λέγεται τῇ τηβέννῳ περιβαλὼν ὑπεξαγαγεῖν, αὐτός τε ὁ Κικέρων, ὡς οἱ νεανίσκοι προσέβλεψαν, ἀνανεῦσαι, φοβηθεὶς τὸν δῆμον, ἢ τὸν φόνον ὅλως ἄδικον καὶ παράνομον ἡγούμενος.

3 Τοῦτο μὲν οὖν οὐκ οἶδα ὅπως ὁ Κικέρων, εἴπερ ἦν ἀληθές, ἐν τῷ περὶ τῆς ὑπατείας οὐκ ἔγραψεν· αἰτίαν δ' εἶχεν ὕστερον ὡς ἄριστα τῷ καιρῷ τότε παρασχόντι κατὰ τοῦ Καίσαρος μὴ χρησάμενος, ἀλλ' ἀποδειλιάσας τὸν δῆμον ὑπερφυῶς περιεχόμενον τοῦ Καίσαρος, ὅς γε καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς τὴν βουλὴν εἰσελθόντος αὐτοῦ, καὶ περὶ ὧν ἐν ὑποψίαις ἦν ἀπολογουμένου καὶ περιπίπτοντος θορύβοις πονηροῖς, ἐπειδὴ πλείων τοῦ συνήθους ἐγίνετο τῇ βουλῇ καθεζομένῃ χρόνος, ἐπῆλθε μετὰ κραυγῆς καὶ περιέστη τὴν σύγκλητον, ἀπαιτῶν τὸν ἄνδρα καὶ κελεύων ἀφεῖ-
4 ναι. διὸ καὶ Κάτων φοβηθεὶς μάλιστα τὸν ἐκ τῶν

ἀπόρων νεωτερισμόν, οἳ τοῦ παντὸς ὑπέκκαυμα πλήθους ἦσαν ἐν τῷ Καίσαρι τὰς ἐλπίδας ἔχοντες, ἔπεισε τὴν σύγκλητον ἀπονεῖμαι σιτηρέσιον αὐτοῖς ἔμμηνον, ἐξ οὗ δαπάνης μὲν ἑπτακόσιαι πεντήκοντα μυριάδες ἐνιαύσιοι προσεγίνοντο τοῖς ἄλλοις ἀναλώμασι, τὸν μέντοι μέγαν ἐν τῷ παρόντι φόβον ἔσβεσε περιφανῶς τὸ πολίτευμα τοῦτο, καὶ τὸ πλεῖστον ἀπέρρηξε τῆς Καίσαρος δυνάμεως καὶ διεσκέδασεν ἐν καιρῷ, στρατηγεῖν μέλλοντος καὶ φοβερωτέρου διὰ τὴν ἀρχὴν ὄντος.

Οὐ μὴν ἀπέβη τι ταραχῶδες ἀπ' αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ 9
τύχη τις ἄχαρις τῷ Καίσαρι συνηνέχθη περὶ τὸν οἶκον. Πόπλιος Κλώδιος ἦν ἀνὴρ γένει μὲν εὐπατρίδης καὶ πλούτῳ καὶ λόγῳ λαμπρός, ὕβρει δὲ καὶ θρασύτητι τῶν ἐπὶ βδελυρίᾳ περιβοήτων οὐδενὸς δεύτερος.
οὗτος ἤρα Πομπηίας τῆς Καίσαρος γυναικὸς οὐδ' αὐ- 2
τῆς ἀκούσης. ἀλλὰ φυλακαί τε τῆς γυναικωνίτιδος ἀκριβεῖς ἦσαν, ἥ τε μήτηρ τοῦ Καίσαρος Αὐρηλία, γυνὴ σώφρων, περιέπουσα τὴν νύμφην ἀεὶ χαλεπὴν καὶ παρακεκινδυνευμένην αὐτοῖς ἐποίει τὴν ἔντευξιν. ἔστι δὲ Ῥωμαίοις θεὸς ἣν Ἀγαθὴν ὀνομάζουσιν,
ὥσπερ Ἕλληνες Γυναικείαν. καὶ Φρύγες μὲν οἰκειού- 3
μενοι Μίδα μητέρα τοῦ βασιλέως γενέσθαι φασί, Ῥωμαῖοι δὲ νύμφην Δρυάδα Φαύνῳ συνοικήσασαν, Ἕλληνες δὲ τῶν Διονύσου μητέρων τὴν ἄρρητον, ὅθεν ἀμπελίνοις τε τὰς σκηνὰς κλήμασιν ἑορτάζουσαι κατερέφουσι, καὶ δράκων ἱερὸς παρακαθίδρυται τῇ θεῷ κατὰ τὸν μῦθον. ἄνδρα δὲ προσελθεῖν οὐ θέμις οὐδ' ἐπὶ τῆς οἰκίας γενέσθαι τῶν ἱερῶν ὀργιαζομένων· αὐταὶ δὲ καθ' ἑαυτὰς αἱ γυναῖκες πολλὰ τοῖς Ὀρφικοῖς ὁμολογοῦντα δρᾶν λέγονται περὶ τὴν
ἱερουργίαν. ὅταν οὖν ὁ τῆς ἑορτῆς καθήκῃ χρόνος, 4

ὑπατεύοντος ἢ στρατηγοῦντος ἀνδρός, αὐτὸς μὲν
ἐξίσταται καὶ πᾶν τὸ ἄρρεν, ἡ δὲ γυνὴ τὴν οἰκίαν
παραλαβοῦσα διακοσμεῖ. καὶ τὰ μέγιστα νύκτωρ τε-
λεῖται, παιδιᾶς ἀναμεμιγμένης ταῖς παννυχίσι καὶ
μουσικῆς ἅμα πολλῆς παρούσης.

10 Ταύτην τότε τὴν ἑορτὴν τῆς Πομπηίας ἐπιτελού-
σης, ὁ Κλώδιος οὔπω γενειῶν καὶ διὰ τοῦτο λήσειν
οἰόμενος ἐσθῆτα καὶ σκευὴν ψαλτρίας ἀναλαβὼν
ἐχώρει, νέᾳ γυναικὶ τὴν ὄψιν ἐοικώς. καὶ ταῖς θύραις
ἐπιτυχὼν ἀνεῳγμέναις εἰσήχθη μὲν ἀδεῶς ὑπὸ τῆς
συνειδυίας θεραπαινίδος, ἐκείνης δὲ προδραμούσης
2 ὡς τῇ Πομπηίᾳ φράσειε, καὶ γενομένης διατριβῆς,
περιμένειν μὲν ὅπου κατελείφθη τῷ Κλωδίῳ μὴ καρ-
τεροῦντι, πλανωμένῳ δ' ἐν οἰκίᾳ μεγάλῃ καὶ περι-
φεύγοντι τὰ φῶτα προσπεσοῦσα τῆς Αὐρηλίας ἀκό-
λουθος ὡς δὴ γυνὴ γυναῖκα παίζειν προυκαλεῖτο, καὶ
μὴ βουλόμενον εἰς τὸ μέσον εἷλκε, καὶ τίς ἐστι καὶ
3 πόθεν ἐπυνθάνετο. τοῦ δὲ Κλωδίου φήσαντος ἄβραν
περιμένειν Πομπηίας, αὐτὸ τοῦτο καλουμένην, καὶ
τῇ φωνῇ γενομένου καταφανοῦς, ἡ μὲν ἀκόλουθος
εὐθὺς ἀπεπήδησε κραυγῇ πρὸς τὰ φῶτα καὶ τὸν
ὄχλον, ἄνδρα πεφωρακέναι βοῶσα, τῶν δὲ γυναικῶν
διαπτοηθεισῶν ἡ Αὐρηλία τὰ μὲν ὄργια τῆς θεοῦ
κατέπαυσε καὶ συνεκάλυψεν, αὐτὴ δὲ τὰς θύρας ἀπο-
κλεῖσαι κελεύσασα περιῄει τὴν οἰκίαν ὑπὸ λαμπάδων,
4 ζητοῦσα τὸν Κλώδιον. εὑρίσκεται δ' εἰς οἴκημα παι-
δίσκης, ᾗ συνεισῆλθε, καταπεφευγώς, καὶ γενόμενος
φανερὸς ὑπὸ τῶν γυναικῶν ἐξελαύνεται διὰ τῶν θυ-
ρῶν. τὸ δὲ πρᾶγμα καὶ νυκτὸς εὐθὺς αἱ γυναῖκες
ἀπιοῦσαι τοῖς αὐτῶν ἔφραζον ἀνδράσι, καὶ μεθ' ἡμέ-
ραν ἐχώρει διὰ τῆς πόλεως λόγος ὡς ἀθέσμοις ἐπικε-
χειρηκότος τοῦ Κλωδίου καὶ δίκην οὐ τοῖς ὑβριομέ-

*νοις μόνον ἀλλὰ καὶ τῇ πόλει καὶ τοῖς θεοῖς ὀφείλον-
τος. ἐγράψατο μὲν οὖν τὸν Κλώδιον εἷς τῶν δημάρ- 5
χων ἀσεβείας, καὶ συνέστησαν ἐπ' αὐτὸν οἱ δυνατώ-
τατοι τῶν ἀπὸ τῆς βουλῆς, ἄλλας τε δεινὰς ἀσελγείας
καταμαρτυροῦντες καὶ μοιχείαν ἀδελφῆς, ἣ Λευκούλ-
λῳ συνῳκήκει· πρὸς δὲ τὰς τούτων σπουδὰς ὁ δῆμος
ἀντιτάξας ἑαυτὸν ἤμυνε τῷ Κλωδίῳ, καὶ μέγα πρὸς
τοὺς δικαστὰς ὄφελος ἦν ἐκπεπληγμένους καὶ δεδοι-
κότας τὸ πλῆθος. ὁ δὲ Καῖσαρ ἀπεπέμψατο μὲν εὐ- 6
θὺς τὴν Πομπηίαν, μάρτυς δὲ πρὸς τὴν δίκην κλη-
θεὶς οὐδὲν ἔφη τῶν λεγομένων κατὰ τοῦ Κλωδίου
γινώσκειν. ὡς δὲ τοῦ λόγου παραδόξου φανέντος ὁ
κατήγορος ἠρώτησε "πῶς οὖν ἀπεπέμψω τὴν γυ-
ναῖκα;" "ὅτι" ἔφη "τὴν ἐμὴν ἠξίουν μηδ' ὑπονοη-
θῆναι." ταῦτα οἱ μὲν οὕτω φρονοῦντα τὸν Καίσαρα
λέγουσιν εἰπεῖν, οἱ δὲ τῷ δήμῳ χαριζόμενον ὡρμη-
μένῳ σῴζειν τὸν Κλώδιον. ἀποφεύγει δ' οὖν τὸ 7
ἔγκλημα τῶν πλείστων δικαστῶν συγκεχυμένοις τοῖς
γράμμασι τὰς γνώμας ἀποδόντων, ὅπως μήτε παρα-
κινδυνεύσωσιν ἐν τοῖς πολλοῖς καταψηφισάμενοι μήτ'
ἀπολύσαντες ἀδοξήσωσι παρὰ τοῖς ἀρίστοις.*

Ὁ δὲ Καῖσαρ εὐθὺς ἀπὸ τῆς στρατηγίας τῶν ἐπαρ- 11
*χιῶν τὴν Ἰβηρίαν λαβών, ὡς ἦν δυσδιάθετον αὐτῷ τὸ
περὶ τοὺς δανειστὰς ἐνοχλοῦντας ἐξιόντι καὶ κατα-
βοῶντας, ἐπὶ Κράσσον κατέφυγε πλουσιώτατον ὄντα
Ῥωμαίων, δεόμενον δὲ τῆς Καίσαρος ἀκμῆς καὶ θερ-
μότητος ἐπὶ τὴν πρὸς Πομπήιον ἀντιπολιτείαν. ἀνα-
δεξαμένου δὲ τοῦ Κράσσου τοὺς μάλιστα χαλεποὺς
καὶ ἀπαραιτήτους τῶν δανειστῶν καὶ διεγγυήσαντος
ὀκτακοσίων καὶ τριάκοντα ταλάντων, οὕτως ἐξῆλθεν
ἐπὶ τὴν ἐπαρχίαν. λέγεται δέ, τὰς Ἄλπεις ὑπερβάλ- 2
λοντος αὐτοῦ καὶ πολίχνιόν τι βαρβαρικὸν οἰκού-*

μενον ὑπ' ἀνθρώπων παντάπασιν ὀλίγων καὶ λυ-
πρὸν παρερχομένου, τοὺς ἑταίρους ἅμα γέλωτι καὶ
μετὰ παιδιᾶς "ἦ που" φάναι "κἀνταῦθά τινες εἰσὶν
ὑπὲρ ἀρχῶν φιλοτιμίαι καὶ περὶ πρωτείων ἅμιλλαι
καὶ φθόνοι τῶν δυνατῶν πρὸς ἀλλήλους·" τὸν δὲ
Καίσαρα σπουδάσαντα πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν "ἐγὼ μὲν
ἐβουλόμην παρὰ τούτοις εἶναι μᾶλλον πρῶτος ἢ παρὰ
3 Ῥωμαίοις δεύτερος." ὁμοίως δὲ πάλιν ἐν Ἰβηρίᾳ σχο-
λῆς οὔσης ἀναγινώσκοντά τι τῶν περὶ Ἀλεξάνδρου
γεγραμμένων σφόδρα γενέσθαι πρὸς ἑαυτῷ πολὺν
χρόνον, εἶτα καὶ δακρῦσαι· τῶν δὲ φίλων θαυμασάν-
των τὴν αἰτίαν εἰπεῖν "οὐ δοκεῖ ὑμῖν ἄξιον εἶναι λύ-
πης, εἰ τηλικοῦτος μὲν ὢν Ἀλέξανδρος ἤδη τοσού-
των ἐβασίλευεν, ἐμοὶ δὲ λαμπρὸν οὐδὲν οὔπω πέ-
πρακται;"

12 Τῆς γοῦν Ἰβηρίας ἐπιβὰς εὐθὺς ἦν ἐνεργός, ὥσθ'
ἡμέραις ὀλίγαις δέκα σπείρας συναγαγεῖν πρὸς ταῖς
πρότερον οὔσαις εἴκοσι, καὶ στρατεύσας ἐπὶ Καλαϊ-
κοὺς καὶ Λυσιτανοὺς κρατῆσαι, καὶ προελθεῖν ἄχρι
τῆς ἔξω θαλάσσης τὰ μὴ πρότερον ὑπακούοντα Ῥω-
μαίοις ἔθνη καταστρεφόμενος. θέμενος δὲ τὰ τοῦ
πολέμου καλῶς, οὐ χεῖρον ἐβράβευε τὰ τῆς εἰρήνης,
ὁμόνοιάν τε ταῖς πόλεσι καθιστάς, καὶ μάλιστα
τὰς τῶν χρεωφειλετῶν καὶ δανειστῶν ἰώμενος δια-
2 φοράς. ἔταξε γὰρ τῶν προσιόντων τοῖς ὀφείλουσι
καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν δύο μὲν μέρη τὸν δανειστὴν
ἀναιρεῖσθαι, τῷ δὲ λοιπῷ χρῆσθαι τὸν δεσπότην,
ἄχρι ἂν οὕτως ἐκλυθῇ τὸ δάνειον. ἐπὶ τούτοις εὐ-
δοκιμῶν ἀπηλλάγη τῆς ἐπαρχίας, αὐτός τε πλού-
σιος γεγονὼς καὶ τοὺς στρατιώτας ὠφεληκὼς ἀπὸ
τῶν στρατειῶν, καὶ προσηγορευμένος αὐτοκράτωρ
ὑπ' αὐτῶν.

Ἐπεὶ δὲ τοὺς μὲν μνωμένους θρίαμβον ἔξω διατρίβειν ἔδει, τοὺς δὲ μετιόντας ὑπατείαν παρόντας ἐν τῇ πόλει τοῦτο πράττειν, ἐν τοιαύτῃ γεγονὼς ἀντινομίᾳ καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς ὑπατικὰς ἀφιγμένος ἀρχαιρεσίας ἔπεμψε πρὸς τὴν σύγκλητον αἰτούμενος αὐτῷ δοθῆναι παραγγέλλειν εἰς ὑπατείαν ἀπόντι διὰ τῶν φίλων. Κάτωνος δὲ πρῶτον μὲν ἰσχυριζομένου τῷ νόμῳ πρὸς τὴν ἀξίωσιν, εἶτα, ὡς ἑώρα πολλοὺς τεθεραπευμένους ὑπὸ τοῦ Καίσαρος, ἐκκρούσαντος τῷ χρόνῳ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν ἡμέραν ἐν τῷ λέγειν κατατρίψαντος, ἔγνω τὸν θρίαμβον ἀφεὶς ὁ Καῖσαρ ἔχεσθαι τῆς ὑπατείας. καὶ παρελθὼν εὐθὺς ὑπο- 13
δύεται πολίτευμά τι πάντας ἀνθρώπους ἐξαπατῆσαν πλὴν Κάτωνος. ἦν δὲ τοῦτο διαλλαγὴ Πομπηίου καὶ Κράσσου τῶν μέγιστον ἐν τῇ πόλει δυναμένων· οὓς συναγαγὼν ὁ Καῖσαρ εἰς φιλίαν ἐκ διαφορᾶς, καὶ τὴν ἀπ' ἀμφοῖν συνενεγκάμενος ἰσχὺν εἰς ἑαυτόν, ἔργῳ φιλάνθρωπον ἔχοντι προσηγορίαν ἔλαθε μεταστήσας τὴν πολιτείαν. οὐ γάρ, ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσιν, 2
ἡ Καίσαρος καὶ Πομπηίου διαφορὰ τοὺς ἐμφυλίους ἀπειργάσατο πολέμους, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ φιλία, συστάντων ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀριστοκρατίας τὸ πρῶτον, εἶτα οὕτω καὶ πρὸς ἀλλήλους διαστάντων. Κάτωνι δὲ πολλάκις τὰ μέλλοντα προθεσπίζοντι περιῆν δυσκόλου μὲν ἀνθρώπου τότε καὶ πολυπράγμονος, ὕστερον δὲ φρονίμου μὲν οὐκ εὐτυχοῦς δὲ συμβούλου λαβεῖν δόξαν. 3

Οὐ μὴν ἀλλ' ὁ Καῖσαρ ἐν μέσῳ τῆς Κράσσου καὶ Πομπηίου φιλίας δορυφορούμενος ἐπὶ τὴν ὑπατείαν κατήχθη, καὶ λαμπρῶς ἀναγορευθεὶς μετὰ Καλπουρνίου Βίβλου καὶ καταστὰς εἰς τὴν ἀρχὴν εὐθὺς εἰσέφερε νόμους οὐχ ὑπάτῳ προσήκοντας ἀλλὰ δη- 14

*μάρχῳ τινὶ θρασυτάτῳ, πρὸς ἡδονὴν τῶν πολλῶν
κληρουχίας τινὰς χώρας καὶ διανομὰς εἰσηγούμενος.
2 ἐν δὲ τῇ βουλῇ τῶν καλῶν τε καὶ ἀγαθῶν ἀντικρου-
σάντων, πάλαι δεόμενος προφάσεως, ἀνακραγὼν καὶ
μαρτυράμενος ὡς εἰς τὸν δῆμον ἄκων ἐξελαύνοιτο
θεραπεύσων ἐκεῖνον ἐξ ἀνάγκης ὕβρει καὶ χαλεπό-
τητι τῆς βουλῆς, πρὸς αὐτὸν ἐξεπήδησε, καὶ περιστη-
σάμενος ἔνθεν μὲν Κράσσον ἔνθεν δὲ Πομπήιον,
3 ἠρώτησεν εἰ τοὺς νόμους ἐπαινοῖεν. ἐπαινεῖν δὲ
φασκόντων, παρεκάλει βοηθεῖν ἐπὶ τοὺς ἐνίστασθαι
μετὰ ξιφῶν ἀπειλοῦντας. ἐκεῖνοι δ᾽ ὑπισχνοῦντο·
Πομπήιος δὲ καὶ προσεπεῖπεν ὡς ἀφίξοιτο πρὸς τὰ
ξίφη μετὰ τοῦ ξίφους καὶ θυρεὸν κομίζων. ἐπὶ τού-
τῳ τοὺς μὲν ἀριστοκρατικοὺς ἠνίασεν, οὐκ ἀξίαν
τῆς περὶ αὐτὸν αἰδοῦς, οὐδὲ τῇ πρὸς τὴν σύγκλητον
εὐλαβείᾳ πρέπουσαν, ἀλλὰ μανικὴν καὶ μειρακιώδη
4 φωνὴν ἀκούσαντας, ὁ δὲ δῆμος ἥσθη. Καῖσαρ δὲ
μειζόνως ἔτι τῆς Πομπηίου δυνάμεως ἐπιδραττόμε-
νος, ἦν γὰρ αὐτῷ Ἰουλία θυγάτηρ ἐγγεγυημένη Σερ-
βιλίῳ Καιπίωνι, ταύτην ἐνεγύησε Πομπηίῳ, τὴν δὲ
Πομπηίου τῷ Σερβιλίῳ δώσειν ἔφησεν, οὐδ᾽ αὐτὴν
ἀνέγγυον οὖσαν, ἀλλὰ Φαύστῳ τῷ Σύλλα παιδὶ
5 καθωμολογημένην. ὀλίγῳ δ᾽ ὕστερον Καῖσαρ ἠγά-
γετο Καλπουρνίαν θυγατέρα Πίσωνος, τὸν δὲ Πί-
σωνα κατέστησεν ὕπατον εἰς τὸ μέλλον, ἐνταῦθα δὴ
καὶ σφόδρα μαρτυρομένου Κάτωνος καὶ βοῶντος
οὐκ ἀνεκτὸν εἶναι, γάμοις διαμαστροπευομένης τῆς
ἡγεμονίας καὶ διὰ γυναίων εἰς ἐπαρχίας καὶ στρα-
6 τεύματα καὶ δυνάμεις ἀλλήλους ἀντεισαγόντων. ὁ
μὲν οὖν συνάρχων τοῦ Καίσαρος Βίβλος, ἐπεὶ κω-
λύων τοὺς νόμους οὐδὲν ἐπέραινεν ἀλλὰ πολλάκις
ἐκινδύνευε μετὰ Κάτωνος ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς ἀποθα-*

νεῖν, ἐγκλεισάμενος οἴκοι τὸν τῆς ἀρχῆς χρόνον δι-
ετέλεσε· Πομπήιος δὲ γήμας εὐθὺς ἐνέπλησε τὴν ἀγο-
ρὰν ὅπλων καὶ συνεπεκύρου τῷ δήμῳ τοὺς νόμους,
Καίσαρι δὲ τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὴν ἐκτὸς ἅπασαν
Κελτικήν, προσθεὶς τὸ Ἰλλυρικὸν μετὰ ταγμάτων
τεσσάρων εἰς πενταετίαν. Κάτωνα μὲν οὖν ἐπιχει- 7
ρήσαντα τούτοις ἀντιλέγειν ἀπῆγεν εἰς φυλακὴν ὁ
Καῖσαρ, οἰόμενος αὐτὸν ἐπικαλέσεσθαι τοὺς δημάρ-
χους· ἐκείνου δ' ἀφώνου βαδίζοντος ὁρῶν ὁ Καῖσαρ
οὐ μόνον τοὺς κρατίστους δυσφοροῦντας ἀλλὰ καὶ
τὸ δημοτικὸν αἰδοῖ τῆς Κάτωνος ἀρετῆς σιωπῇ καὶ
μετὰ κατηφείας ἑπόμενον, αὐτὸς ἐδεήθη κρύφα τῶν
δημάρχων ἑνὸς ἀφελέσθαι τὸν Κάτωνα. τῶν δ' ἄλ- 8
λων συγκλητικῶν ὀλίγοι παντάπασιν αὐτῷ συνῄεσαν
εἰς βουλήν, οἱ δὲ λοιποὶ δυσχεραίνοντες ἐκποδὼν
ἦσαν. εἰπόντος δὲ Κωνσιδίου τινὸς τῶν σφόδρα γε-
ρόντων ὡς φοβούμενοι τὰ ὅπλα καὶ τοὺς στρατιώτας
οὐ συνέρχοιντο, "τί οὖν" ἔφη ὁ Καῖσαρ "οὐ καὶ σὺ
ταῦτα δεδιὼς οἰκουρεῖς;" καὶ ὁ Κωνσίδιος εἶπεν
"ὅτι με ποιεῖ μὴ φοβεῖσθαι τὸ γῆρας· ὁ γὰρ ἔτι λει-
πόμενος βίος οὐ πολλῆς ὀλίγος ὢν δεῖται προνοίας."
αἴσχιστον δὲ τῶν τότε πολιτευμάτων ἔδοξεν ἐν τῇ 9
Καίσαρος ὑπατείᾳ δήμαρχον αἱρεθῆναι Κλώδιον
ἐκεῖνον, ὑφ' οὗ τὰ περὶ τὸν γάμον καὶ τὰς ἀπορρή-
τους παρενομήθη παννυχίδας. ᾑρέθη δὲ ἐπὶ τῇ Κι-
κέρωνος καταλύσει, καὶ Καῖσαρ οὐ πρότερον ἐξῆλθεν
ἐπὶ τὴν στρατιὰν ἢ καταστασιάσαι Κικέρωνα μετὰ
Κλωδίου καὶ συνεκβαλεῖν ἐκ τῆς Ἰταλίας.

Τοιαῦτα μὲν οὖν λέγεται γενέσθαι τὰ πρὸ τῶν 15
Γαλατικῶν· ὁ δὲ τῶν πολέμων οὓς ἐπολέμησε μετὰ
ταῦτα, καὶ τῶν στρατειῶν αἷς ἡμερώσατο τὴν Κελτι-
κήν, χρόνος, ὥσπερ ἄλλην ἀρχὴν λαβόντος αὐτοῦ καὶ

*καταστάντος εἰς ἑτέραν τινὰ βίου καὶ πραγμάτων
καινῶν ὁδόν, οὐκ ἔστιν ὅτου τῶν μάλιστα τεθαυ-
μασμένων ἐφ' ἡγεμονίᾳ καὶ μεγίστων γεγονότων
ἀπολείποντα πολεμιστὴν καὶ στρατηλάτην ἀπέδει-
2 ξεν αὐτόν, ἀλλ' εἴτε Φαβίους καὶ Σκιπίωνας καὶ
Μετέλλους καὶ τοὺς κατ' αὐτὸν ἢ μικρὸν ἔμπρο-
σθεν αὐτοῦ, Σύλλαν καὶ Μάριον ἀμφοτέρους τε Λου-
κούλλους ἢ καὶ Πομπήιον αὐτόν, οὗ κλέος ὑπου-
ράνιον ἤνθει τότε παντοίας περὶ πόλεμον ἀρε-
τῆς, παραβάλοι τις, αἱ Καίσαρος ὑπερβάλλουσι
πράξεις τὸν μὲν χαλεπότητι τόπων ἐν οἷς ἐπολέ-
μησε, τὸν δὲ μεγέθει χώρας ἣν προσεκτήσατο, τὸν
3 δὲ πλήθει καὶ βίᾳ πολεμίων οὓς ἐνίκησε, τὸν δὲ
ἀτοπίαις καὶ ἀπιστίαις ἠθῶν ἃ καθωμίλησε, τὸν
δ' ἐπιεικείᾳ καὶ πραότητι πρὸς τοὺς ἁλισκομένους,
τὸν δὲ δώροις καὶ χάρισι πρὸς τοὺς συστρατευομέ-
νους, πάντας δὲ τῷ πλείστας μεμαχῆσθαι μάχας καὶ
πλείστους ἀνῃρηκέναι τῶν ἀντιταχθέντων. ἔτη γὰρ
οὐδὲ δέκα πολεμήσας περὶ Γαλατίαν πόλεις μὲν ὑπὲρ
ὀκτακοσίας κατὰ κράτος εἷλεν, ἔθνη δ' ἐχειρώσατο
τριακόσια, μυριάσι δὲ παραταξάμενος κατὰ μέρος
τριακοσίαις ἑκατὸν μὲν ἐν χερσὶ διέφθειρεν, ἄλλας
δὲ τοσαύτας ἐζώγρησεν.*

16 *Εὐνοίᾳ δὲ καὶ προθυμίᾳ στρατιωτῶν ἐχρήσατο
τοσαύτῃ περὶ αὐτὸν ὥστε τοὺς ἑτέρων μηδὲν ἐν ταῖς
ἄλλαις στρατείαις διαφέροντας ἀμάχους καὶ ἀνυπο-
στάτους φέρεσθαι πρὸς πᾶν δεινὸν ὑπὲρ τῆς Καί-
σαρος δόξης. οἷος ἦν τοῦτο μὲν Ἀκίλιος, ὃς ἐν τῇ
περὶ Μασσαλίαν ναυμαχίᾳ νεὼς πολεμίας ἐπιβεβη-
κὼς τὴν μὲν δεξιὰν ἀπεκόπη χεῖρα μαχαίρᾳ, τῇ δ'
ἀριστερᾷ τὸν θυρεὸν οὐκ ἀφῆκεν, ἀλλὰ τύπτων εἰς
τὰ πρόσωπα τοὺς πολεμίους ἀπέστρεψε πάντας καὶ*

τοῦ σκάφους ἐπεκράτησε· τοῦτο δὲ Κάσσιος Σκεύας, 2
ὃς ἐν τῇ περὶ Δυρράχιον μάχῃ τὸν ὀφθαλμὸν ἐκκοπεὶς
τοξεύματι, τὸν δ' ὦμον ὑσσῷ καὶ τὸν μηρὸν ἑτέρῳ
διεληλαμένος, τῷ δὲ θυρεῷ βελῶν ἑκατὸν καὶ τριά-
κοντα πληγὰς ἀναδεδεγμένος, ἐκάλει τοὺς πολεμίους
ὡς παραδώσων ἑαυτόν, δυοῖν δὲ προσιόντων τοῦ μὲν
ἀπέκοψε τὸν ὦμον τῇ μαχαίρᾳ, τὸν δὲ κατὰ τοῦ
προσώπου πατάξας ἀπέστρεψεν, αὐτὸς δὲ διεσώθη
τῶν οἰκείων περισχόντων. ἐν δὲ Βρεττανίᾳ τῶν 3
πολεμίων εἰς τόπον ἑλώδη καὶ μεστὸν ὑδάτων ἐμπε-
σοῦσι τοῖς πρώτοις ταξιάρχοις ἐπιθεμένων στρατιώ-
της, Καίσαρος αὐτοῦ τὴν μάχην ἐφορῶντος, ὠσάμε-
νος εἰς μέσους καὶ πολλὰ καὶ περίοπτα τόλμης ἀπο-
δειξάμενος ἔργα τοὺς μὲν ταξιάρχους ἔσωσε τῶν
βαρβάρων φυγόντων, αὐτὸς δὲ χαλεπῶς ἐπὶ πᾶσι
διαβαίνων ἔρριψεν ἑαυτὸν εἰς ῥεύματα τελματώδη,
καὶ μόλις ἄνευ τοῦ θυρεοῦ, τὰ μὲν νηχόμενος τὰ δὲ
βαδίζων, διεπέρασε. θαυμαζόντων δὲ τῶν περὶ τὸν 4
Καίσαρα καὶ μετὰ χαρᾶς καὶ κραυγῆς ἀπαντώντων,
αὐτὸς εὖ μάλα κατηφὴς καὶ δεδακρυμένος προσέπεσε
τῷ Καίσαρι, συγγνώμην αἰτούμενος ἐπὶ τῷ προέσθαι
τὸν θυρεόν. ἐν δὲ Λιβύῃ ναῦν ἑλόντες οἱ περὶ Σκι-
πίωνα Καίσαρος, ἐν ᾗ Γράνιος Πέτρων ἐπέπλει τα-
μίας ἀποδεδειγμένος, τοὺς μὲν ἄλλους ἐποιοῦντο
λείαν, τῷ δὲ ταμίᾳ διδόναι τὴν σωτηρίαν ἔφασαν. ὁ δ'
εἰπὼν ὅτι τοῖς Καίσαρος στρατιώταις οὐ λαμβάνειν
ἀλλὰ διδόναι σωτηρίαν ἔθος ἐστίν, ἑαυτὸν τῷ ξίφει
πατάξας ἀνεῖλεν.

Τὰ δὲ τοιαῦτα λήματα καὶ τὰς φιλοτιμίας αὐτὸς 17
ἀνέθρεψε καὶ κατεσκεύασε Καῖσαρ, πρῶτον μὲν τῷ
χαρίζεσθαι καὶ τιμᾶν ἀφειδῶς ἐνδεικνύμενος ὅτι τὸν
πλοῦτον οὐκ εἰς τρυφὴν ἰδίαν οὐδέ τινας ἡδυπαθείας

ἐκ τῶν πολέμων ἀθροίζει, κοινὰ δ' ἆθλα τῆς ἀνδρα-
γαθίας παρ' αὐτῷ φυλασσόμενα ἀπόκειται καὶ μέτ-
εστιν ἐκείνῳ τοῦ πλουτεῖν ὅσα τοῖς ἀξίοις τῶν στρα-
τιωτῶν δίδωσιν· ἔπειτα τῷ πάντα μὲν κίνδυνον
ἑκὼν ὑφίστασθαι, πρὸς μηδένα δὲ τῶν πόνων ἀπ-
2 αγορεύειν. τὸ μὲν οὖν φιλοκίνδυνον οὐκ ἐθαύμαζον
αὐτοῦ διὰ τὴν φιλοτιμίαν· ἡ δὲ τῶν πόνων ὑπομονὴ
παρὰ τὴν τοῦ σώματος δύναμιν ἐγκαρτερεῖν δοκοῦν-
τος ἐξέπληττεν, ὅτι καὶ τὴν ἕξιν ὢν ἰσχνὸς καὶ τὴν
σάρκα λευκὸς καὶ ἁπαλὸς καὶ τὴν κεφαλὴν νοσώδης
καὶ τοῖς ἐπιληπτικοῖς ἔνοχος, ἐν Κορδύβῃ πρῶτον
αὐτῷ τοῦ πάθους, ὡς λέγεται, τούτου προσπεσόν-
τος, οὐ μαλακίας ἐποιήσατο τὴν ἀρρωστίαν πρόφα-
3 σιν, ἀλλὰ θεραπείαν τῆς ἀρρωστίας τὴν στρατείαν,
ταῖς ἀτρύτοις ὁδοιπορίαις καὶ ταῖς εὐτελέσι διαίταις
καὶ τῷ θυραυλεῖν ἐνδελεχῶς καὶ ταλαιπωρεῖν ἀπο-
μαχόμενος τῷ πάθει καὶ τὸ σῶμα τηρῶν δυσάλωτον.
ἐκοιμᾶτο μέν γε τοὺς πλείστους ὕπνους ἐν ὀχήμασιν
ἢ φορείοις, εἰς πρᾶξιν τὴν ἀνάπαυσιν κατατιθέμενος,
ὠχεῖτο δὲ μεθ' ἡμέραν ἐπὶ τὰ φρούρια καὶ τὰς πόλεις
καὶ τοὺς χάρακας, ἑνὸς αὐτῷ συγκαθημένου παιδὸς
τῶν ὑπογράφειν ἅμα διώκοντος εἰθισμένων, ἑνὸς δ'
ἐξόπισθεν ἐφεστηκότος στρατιώτου ξίφος ἔχοντος.
4 συντόνως δ' ἤλαυνεν οὕτως ὥστε τὴν πρώτην ἔξοδον
ἀπὸ Ῥώμης ποιησάμενος ὀγδοαῖος ἐπὶ τὸν Ῥοδανὸν
ἐλθεῖν. τὸ μὲν οὖν ἱππεύειν ἐκ παιδὸς ἦν αὐτῷ ῥᾴ-
διον· εἴθιστο γὰρ εἰς τοὐπίσω τὰς χεῖρας ἀπάγων
καὶ τῷ νώτῳ περιπλέκων ἀνὰ κράτος ἐλαύνειν τὸν
ἵππον· ἐν ἐκείνῃ δὲ τῇ στρατείᾳ προσεξήσκησεν
ἱππαζόμενος τὰς ἐπιστολὰς ὑπαγορεύειν καὶ δυσὶν
ὁμοῦ γράφουσιν ἐξαρκεῖν, ὡς δ' Ὄππιός φησι, καὶ
5 πλείοσιν. λέγεται δὲ καὶ τὸ διὰ γραμμάτων τοῖς φι-

λοις ὁμιλεῖν Καίσαρα πρῶτον μηχανήσασθαι, τὴν κατὰ πρόσωπον ἔντευξιν ὑπὲρ τῶν ἐπειγόντων τοῦ καιροῦ διά τε πλῆθος ἀσχολιῶν καὶ τῆς πόλεως τὸ μέγεθος μὴ περιμένοντος. τῆς δὲ περὶ τὴν δίαιταν εὐκολίας κἀκεῖνο ποιοῦνται σημεῖον, ὅτι τοῦ δειπνίζοντος αὐτὸν ἐν Μεδιολάνῳ ξένου Οὐαλερίου Λέοντος παραθέντος ἀσπάραγον καὶ μύρον ἀντ' ἐλαίου καταχέαντος αὐτὸς μὲν ἀφελῶς ἔφαγε, τοῖς δὲ φίλοις δυσχεραίνουσιν ἐπέπληξεν. "ἤρκει γάρ" ἔφη "τὸ μὴ χρῆ- 6
σθαι τοῖς ἀπαρέσκουσιν· ὁ δὲ τὴν τοιαύτην ἀγροικίαν ἐξελέγχων αὐτός ἐστιν ἄγροικος." ἐν ὁδῷ δέ ποτε συνελασθεὶς ὑπὸ χειμῶνος εἰς ἔπαυλιν ἀνθρώπου πένητος, ὡς οὐδὲν εὗρε πλέον οἰκήματος ἑνὸς γλίσχρως ἕνα δέξασθαι δυναμένου, πρὸς τοὺς φίλους εἰπὼν ὡς τῶν μὲν ἐντίμων παραχωρητέον εἴη τοῖς κρατίστοις τῶν δ' ἀναγκαίων τοῖς ἀσθενεστάτοις, Ὄππιον ἐκέλευσεν ἀναπαύσασθαι, αὐτὸς δὲ μετὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῷ προστεγίῳ τῆς θύρας ἐκάθευδεν.

Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν πρῶτος αὐτῷ τῶν Κελτικῶν πολέ- 18
μων πρὸς Ἐλβηττίους συνέστη καὶ Τιγυρίνους, οἳ τὰς αὑτῶν δώδεκα πόλεις καὶ κώμας τετρακοσίας ἐμπρήσαντες ἐχώρουν πρόσω διὰ τῆς ὑπὸ Ῥωμαίους Γαλατίας, ὥσπερ πάλαι Κίμβροι καὶ Τεύτονες, οὔτε τόλμαν ἐκείνων ὑποδεέστεροι δοκοῦντες εἶναι καὶ πλῆθος ὁμαλῶς τριάκοντα μὲν αἱ πᾶσαι μυριάδες ὄντες, εἴκοσι δ' αἱ μαχόμεναι μιᾶς δέουσαι. τούτων Τιγυρί- 2
νους μὲν οὐκ αὐτὸς ἀλλὰ Λαβιηνὸς πεμφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ περὶ τὸν Ἄραρα ποταμὸν συνέτριψεν, Ἐλβηττίων δ' αὐτῷ πρός τινα πόλιν φίλην ἄγοντι τὴν στρατιὰν καθ' ὁδὸν ἀπροσδοκήτως ἐπιθεμένων φθάσας ἐπὶ χωρίον καρτερὸν κατέφυγε. κἀκεῖ συναγαγὼν καὶ παρατάξας τὴν δύναμιν, ὡς ἵππος αὐτῷ προσ-

ήχθη "τούτῳ μὲν" ἔφη "νικήσας χρήσομαι πρὸς τὴν
δίωξιν, νῦν δ' ἴωμεν ἐπὶ τοὺς πολεμίους," καὶ πεζὸς
3 ὁρμήσας ἐνέβαλεν. χρόνῳ δὲ καὶ χαλεπῶς ὠσάμενος
τὸ μάχιμον περὶ ταῖς ἁμάξαις καὶ τῷ χάρακι τὸν πλεῖ-
στον ἔσχε πόνον, οὐκ αὐτῶν μόνων ὑφισταμένων
ἐκεῖ καὶ μαχομένων, ἀλλὰ καὶ παῖδες αὐτῶν καὶ γυ-
ναῖκες ἀμυνόμενοι μέχρι θανάτου συγκατεκόπησαν,
ὥστε τὴν μάχην μόλις εἰς μέσας νύκτας τελευτῆσαι.
4 καλῷ δὲ τῷ τῆς νίκης ἔργῳ κρεῖττον ἐπέθηκε τὸ συν-
οικίσαι τοὺς διαφυγόντας ἐκ τῆς μάχης τῶν περιόν-
των βαρβάρων, καὶ καταναγκάσαι τὴν χώραν ἀναλα-
βεῖν ἣν ἀπέλιπον καὶ τὰς πόλεις ἃς διέφθειραν, ὄν-
τας ὑπὲρ δέκα μυριάδας. ἔπραξε δὲ τοῦτο δεδιὼς μὴ
τὴν χώραν ἔρημον γενομένην οἱ Γερμανοὶ διαβάντες
κατάσχωσιν.

19 Δεύτερον δὲ πρὸς Γερμανοὺς ἄντικρυς ὑπὲρ Κελ-
τῶν ἐπολέμησε, καίτοι τὸν βασιλέα πρότερον αὐτῶν
Ἀριόβιστον ἐν Ῥώμῃ σύμμαχον πεποιημένος· ἀλλ'
ἦσαν ἀφόρητοι τοῖς ὑπηκόοις αὐτοῦ γείτονες, καὶ
καιροῦ παραδόντος οὐκ ἂν ἐδόκουν ἐπὶ τοῖς παροῦ-
σιν ἀτρεμήσειν ἀλλ' ἐπινεμήσεσθαι καὶ καθέξειν τὴν
2 Γαλατίαν. ὁρῶν δὲ τοὺς ἡγεμόνας ἀποδειλιῶντας,
καὶ μάλιστα ὅσοι τῶν ἐπιφανῶν καὶ νέων αὐτῷ συν-
εξῆλθον ὡς δὴ τρυφῇ χρησόμενοι καὶ χρηματισμῷ τῇ
μετὰ Καίσαρος στρατείᾳ, συναγαγὼν εἰς ἐκκλησίαν
ἐκέλευσεν ἀπιέναι καὶ μὴ κινδυνεύειν παρὰ γνώμην
οὕτως ἀνάνδρως καὶ μαλακῶς ἔχοντας, αὐτὸς δ' ἔφη τὸ
δέκατον τάγμα μόνον παραλαβὼν ἐπὶ τοὺς βαρβά-
ρους πορεύσεσθαι, μήτε κρείττοσι μέλλων Κίμβρων
μάχεσθαι πολεμίοις, μήτ' αὐτὸς ὢν Μαρίου χείρων
3 στρατηγός. ἐκ τούτου τὸ μὲν δέκατον τάγμα πρε-
σβευτὰς ἔπεμψε πρὸς αὐτὸν χάριν ἔχειν ὁμολογοῦν-

τες, τὰ δ' ἄλλα τοὺς ἑαυτῶν ἐκάκιζον ἡγεμόνας, ὁρμῆς δὲ καὶ προθυμίας γενόμενοι πλήρεις ἅπαντες ἠκολούθουν ὁδὸν ἡμερῶν πολλῶν, ἕως ἐν διακοσίοις τῶν πολεμίων σταδίοις κατεστρατοπέδευσαν. ἦν μὲν οὖν ὅ τι καὶ πρὸς τὴν ἔφοδον αὐτὴν ἐτέθραυστο τῆς γνώμης τοῦ Ἀριοβίστου· Γερμανοῖς γὰρ ἐπιθήσεσθαι Ῥωμαίους, ὧν ἐπερχομένων οὐκ ἂν ἐδόκουν ὑποστῆναι, μὴ προσδοκήσας ἐθαύμαζε τὴν Καίσαρος τόλμαν καὶ τὸν στρατὸν ἑώρα τεταραγμένον. ἔτι δὲ 4
μᾶλλον αὐτοὺς ἤμβλυνε τὰ μαντεύματα τῶν ἱερῶν γυναικῶν, αἳ ποταμῶν δίναις προσβλέπουσαι καὶ ῥευμάτων ἑλιγμοῖς καὶ ψόφοις τεκμαιρόμεναι προεθέσπιζον, οὐκ ἐῶσαι μάχην τίθεσθαι πρὶν ἐπιλάμψαι νέαν σελήνην. ταῦτα τῷ Καίσαρι πυνθανομένῳ καὶ τοὺς Γερμανοὺς ἡσυχάζοντας ὁρῶντι καλῶς ἔχειν ἔδοξεν ἀπροθύμοις οὖσιν αὐτοῖς συμβαλεῖν μᾶλλον ἢ τὸν ἐκείνων ἀναμένοντα καιρὸν καθῆσθαι. καὶ 5
προσβολὰς ποιούμενος τοῖς ἐρύμασι καὶ λόφοις ἐφ' ὧν ἐστρατοπέδευον, ἐξηγρίαινε καὶ παρώξυνε καταβάντας πρὸς ὀργὴν διαγωνίσασθαι. γενομένης δὲ λαμπρᾶς τροπῆς αὐτῶν, ἐπὶ σταδίους τετρακοσίους ἄχρι τοῦ Ῥήνου διώξας κατέπλησε τοῦτο πᾶν νεκρῶν τὸ πεδίον καὶ λαφύρων. Ἀριόβιστος δὲ φθάσας μετ' ὀλίγων διεπέρασε τὸν Ῥῆνον· ἀριθμὸν δὲ νεκρῶν μυριάδας ὀκτὼ γενέσθαι λέγουσιν.

Ταῦτα διαπραξάμενος τὴν μὲν δύναμιν ἐν Ση- 20
κουανοῖς ἀπέλιπε διαχειμάσουσαν, αὐτὸς δὲ τοῖς ἐν Ῥώμῃ προσέχειν βουλόμενος εἰς τὴν περὶ Πάδον Γαλατίαν κατέβη, τῆς αὐτῷ δεδομένης ἐπαρχίας οὖσαν· ὁ γὰρ καλούμενος Ῥουβίκων ποταμὸς ἀπὸ τῆς ὑπὸ ταῖς Ἄλπεσι Κελτικῆς ὁρίζει τὴν ἄλλην Ἰταλίαν. ἐν- 2
ταῦθα καθήμενος ἐδημαγώγει, πολλῶν πρὸς αὐτὸν

ἀφικνουμένων, διδοὺς ὧν ἕκαστος δεηθείη, καὶ πάντας ἀποπέμπων τὰ μὲν ἔχοντας ἤδη παρ' αὐτοῦ τὰ δ' ἐλπίζοντας. καὶ παρὰ τὸν ἄλλον δὲ πάντα τῆς στρατείας χρόνον ἐλάνθανε τὸν Πομπήιον ἐν μέρει νῦν μὲν τοὺς πολεμίους τοῖς τῶν πολιτῶν ὅπλοις καταστρεφόμενος, νῦν δὲ τοῖς ἀπὸ τῶν πολεμίων χρήμασιν αἱρῶν τοὺς πολίτας καὶ χειρούμενος.

3 Ἐπεὶ δὲ Βέλγας ἤκουσε δυνατωτάτους Κελτῶν καὶ τὴν τρίτην ἁπάσης τῆς Κελτικῆς νεμομένους ἀφεστάναι, πολλάς δή τινας μυριάδας ἐνόπλων ἀνδρῶν ἠθροικότας, ἐπιστρέψας εὐθὺς ἐχώρει τάχει πολλῷ· καὶ πορθοῦσι τοὺς συμμάχους Γαλάτας ἐπιπεσὼν τοῖς πολεμίοις τοὺς μὲν ἀθρουστάτους καὶ πλείστους αἰσχρῶς ἀγωνισαμένους τρεψάμενος διέφθειρεν, ὥστε καὶ λίμνας καὶ ποταμοὺς βαθεῖς τοῖς Ῥωμαίοις νε-
4 κρῶν πλήθει περατοὺς γενέσθαι, τῶν δ' ἀποστάντων οἱ μὲν παρωκεάνιοι πάντες ἀμαχεὶ προσεχώρησαν, ἐπὶ δὲ τοὺς ἀγριωτάτους καὶ μαχιμωτάτους τῶν τῇδε Νερβίους ἐστράτευσεν, οἵπερ εἰς συμμιγεῖς δρυμοὺς κατῳκημένοι, γενεὰς δὲ καὶ κτήσεις ἔν τινι βυθῷ τῆς ὕλης ἀπωτάτω θέμενοι τῶν πολεμίων, αὐτοὶ τῷ Καίσαρι ποιουμένῳ χάρακα καὶ μὴ προσδεχομένῳ τηνικαῦτα τὴν μάχην ἑξακισμύριοι τὸ πλῆθος ὄντες αἰφνιδίως προσέπεσον, καὶ τοὺς μὲν ἱππεῖς ἐτρέψαντο, τῶν δὲ ταγμάτων τὸ δωδέκατον καὶ τὸ ἕβδομον περισχόντες ἅπαντας ἀπέκτειναν τοὺς ταξιάρ-
5 χους. εἰ δὲ μὴ Καῖσαρ ἁρπάσας τὸν θυρεὸν καὶ διασχὼν τοὺς πρὸ αὐτοῦ μαχομένους ἐνέβαλε τοῖς βαρβάροις, καὶ ἀπὸ τῶν ἄκρων τὸ δέκατον κινδυνεύοντος αὐτοῦ κατέδραμε καὶ διέκοψε τὰς τάξεις τῶν πολεμίων, οὐδεὶς ἂν δοκεῖ περιγενέσθαι. νῦν δὲ τῇ Καίσαρος τόλμῃ τὴν λεγομένην ὑπὲρ δύναμιν μάχην

ἀγωνισάμενοι τρέπονται μὲν οὐδ' ὥς τοὺς Νερβίους, κατακόπτουσι δ' ἀμυνομένους· πεντακόσιοι γὰρ ἀπὸ μυριάδων ἓξ σωθῆναι λέγονται, βουλευταὶ δὲ τρεῖς ἀπὸ τετρακοσίων.

Ταῦτα ἡ σύγκλητος πυθομένη πεντεκαίδεκα ἡμέ- 21
ρας ἐψηφίσατο θύειν τοῖς θεοῖς καὶ σχολάζειν ἑορτάζοντας, ὅσας ἐπ' οὐδεμιᾷ νίκῃ πρότερον. καὶ γὰρ ὁ κίνδυνος ἐφάνη μέγας, ἐθνῶν ἅμα τοσούτων ἀναρραγέντων, καὶ τὸ νίκημα λαμπρότερον, ὅτι Καῖσαρ ἦν ὁ νικῶν, ἡ πρὸς ἐκεῖνον εὔνοια τῶν πολλῶν ἐποίει. αὐτὸς δ' εὖ θέμενος τὰ κατὰ τὴν Γαλατίαν πάλιν ἐν τοῖς περὶ Πάδον χωρίοις διεχείμαζε, συσκευαζόμενος τὴν
πόλιν. οὐ γὰρ μόνον οἱ τὰς ἀρχὰς παραγγέλλοντες 2
ἐκείνῳ χρώμενοι χορηγῷ καὶ τοῖς παρ' ἐκείνου χρήμασι διαφθείροντες τὸν δῆμον ἀνηγορεύοντο, καὶ πᾶν ἔπραττον ὃ τὴν ἐκείνου δύναμιν αὔξειν ἔμελλεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιφανεστάτων ἀνδρῶν καὶ μεγίστων οἱ πλεῖστοι συνῆλθον πρὸς αὐτὸν εἰς Λοῦκαν, Πομπήιός τε καὶ Κράσσος καὶ Ἄππιος ὁ τῆς Σαρδόνος ἡγεμὼν καὶ Νέπως ὁ τῆς Ἰβηρίας ἀνθύπατος, ὥστε ῥαβδούχους μὲν ἑκατὸν εἴκοσι γενέσθαι, συγκλητι-
κοὺς δὲ πλείονας ἢ διακοσίους. βουλὴν δὲ θέμενοι 3
διεκρίθησαν ἐπὶ τούτοις· ἔδει Πομπήιον μὲν καὶ Κράσσον ὑπάτους ἀποδειχθῆναι, Καίσαρι δὲ χρήματα καὶ πενταετίαν ἄλλην ἐπιμετρηθῆναι τῆς στρατηγίας. ὃ καὶ παραλογώτατον ἐφαίνετο τοῖς νοῦν ἔχουσιν· οἱ γὰρ τοσαῦτα χρήματα παρὰ Καίσαρος λαμβάνοντες ὡς οὐκ ἔχοντι διδόναι τὴν βουλὴν ἔπειθον, μᾶλλον δ' ἠνάγκαζον ἐπιστένουσαν οἷς ἐψηφί-
ζοντο, Κάτωνος μὲν οὐ παρόντος (ἐπίτηδες γὰρ αὐ- 4
τὸν εἰς Κύπρον ἀπεδιοπομπήσαντο), Φαωνίου δέ, ὃς ἦν ζηλωτὴς Κάτωνος, ὡς οὐδὲν ἐπέραινεν ἀντιλέγων,

*ἐξαλλομένου διὰ θυρῶν καὶ βοῶντος εἰς τὸ πλῆθος.
ἀλλὰ προσεῖχεν οὐδείς, τῶν μὲν Πομπήιον αἰδου-
μένων καὶ Κράσσον, οἱ δὲ πλεῖστοι Καίσαρι χαρι-
ζόμενοι καὶ πρὸς τὰς ἀπ' ἐκείνου ζῶντες ἐλπίδας
ἡσύχαζον.*

22 *Τραπόμενος δ' αὖθις ὁ Καῖσαρ ἐπὶ τὰς ἐν τῇ Κελ-
τικῇ δυνάμεις πολὺν καταλαμβάνει πόλεμον ἐν τῇ
χώρᾳ, δύο Γερμανικῶν ἐθνῶν μεγάλων ἐπὶ κατα-
κτήσει γῆς ἄρτι τὸν Ῥῆνον διαβεβηκότων· Οὐσίπας
2 καλοῦσι τοὺς ἑτέρους, τοὺς δὲ Τεντερίτας. περὶ δὲ
τῆς πρὸς τούτους γενομένης μάχης ὁ μὲν Καῖσαρ ἐν
ταῖς ἐφημερίσι γέγραφεν ὡς οἱ βάρβαροι διαπρεσβευ-
όμενοι πρὸς αὐτὸν ἐν σπονδαῖς ἐπιθοῖντο καθ' ὁδόν,
καὶ διὰ τοῦτο τρέψαιντο τοὺς αὐτοῦ πεντακισχιλίους
ὄντας ἱππεῖς ὀκτακοσίοις τοῖς ἐκείνων μὴ προσδο-
κῶντας, εἶτα πέμψειαν ἑτέρους πρὸς αὐτὸν αὖθις
ἐξαπατῶντας, οὓς κατασχὼν ἐπαγάγοι τοῖς βαρβά-
ροις τὸ στράτευμα, τὴν πρὸς οὕτως ἀπίστους καὶ
3 παρασπόνδους πίστιν εὐήθειαν ἡγούμενος· Τανύσιος
δὲ λέγει Κάτωνα, τῆς βουλῆς ἐπὶ τῇ νίκῃ ψηφιζομένης
ἑορτὰς καὶ θυσίας, ἀποφήνασθαι γνώμην ὡς ἐκδο-
τέον ἐστὶ τὸν Καίσαρα τοῖς βαρβάροις, ἀφοσιουμέ-
νους τὸ παρασπόνδημα ὑπὲρ τῆς πόλεως καὶ τὴν
ἀρὰν εἰς τὸν αἴτιον τρέποντας. τῶν δὲ διαβάντων αἱ
μὲν κατακοπεῖσαι τεσσαράκοντα μυριάδες ἦσαν, ὀλί-
γους δὲ τοὺς ἀποπεράσαντας αὖθις ὑπεδέξαντο Σού-
4 γαμβροι, Γερμανικὸν ἔθνος. καὶ ταύτην λαβὼν αἰ-
τίαν ἐπ' αὐτοὺς ὁ Καῖσαρ, ἄλλως δὲ δόξης ἐφιέμενος
καὶ τοῦ πρῶτος ἀνθρώπων στρατῷ διαβῆναι τὸν
Ῥῆνον, ἐγεφύρου πλάτος τε πολὺν ὄντα καὶ κατ'
ἐκεῖνο τοῦ πόρου μάλιστα πλημυροῦντα καὶ τραχὺν
καὶ ῥοώδη καὶ τοῖς καταφερομένοις στελέχεσι καὶ*

ξύλοις πληγὰς καὶ σπαραγμοὺς ἐνδιδόντα κατὰ τῶν
ἐρειδόντων τὴν γέφυραν. ἀλλὰ ταῦτα προβόλοις ξύ- 5
λων μεγάλων διὰ τοῦ πόρου καταπεπηγότων ἀναδε-
χόμενος, καὶ χαλινώσας τὸ προσπῖπτον ῥεῦμα τῷ
ζεύγματι, πίστεως πάσης θέαμα κρεῖττον ἐπεδείξατο
τὴν γέφυραν ἡμέραις δέκα συντελεσθεῖσαν. περαιώ- 23
σας δὲ τὴν δύναμιν οὐδενὸς ὑπαντῆσαι τολμήσαντος,
ἀλλὰ καὶ τῶν ἡγεμονικωτάτων τοῦ Γερμανικοῦ Σουή-
βων εἰς βαθεῖς καὶ ὑλώδεις αὐλῶνας ἀνασκευασαμέ-
νων, πυρπολήσας μὲν τὴν τῶν πολεμίων θαρρύνας
δὲ τοὺς ἀεὶ τὰ Ῥωμαίων ἀσπαζομένους ἀνεχώρησεν
αὖθις εἰς τὴν Γαλατίαν, εἴκοσι δυοῖν δεούσας ἡμέρας
ἐν τῇ Γερμανικῇ διατετριφώς.

Ἡ δ' ἐπὶ τοὺς Βρεττανοὺς στρατεία τὴν μὲν τόλ- 2
μαν εἶχεν ὀνομαστήν· πρῶτος γὰρ εἰς τὸν ἑσπέριον
ὠκεανὸν ἐπέβη στόλῳ, καὶ διὰ τῆς Ἀτλαντικῆς θα-
λάττης στρατὸν ἐπὶ πόλεμον κομίζων ἔπλευσε, καὶ
νῆσον ἀπιστουμένην ὑπὸ μεγέθους καὶ πολλὴν ἔριν
παμπόλλοις συγγραφεῦσι παρασχοῦσαν, ὡς ὄνομα
καὶ λόγος οὐ γενομένης οὐδ' οὔσης πέπλασται, κατα-
σχεῖν ἐπιθέμενος προήγαγεν ἔξω τῆς οἰκουμένης τὴν
Ῥωμαίων ἡγεμονίαν. δὶς δὲ διαπλεύσας εἰς τὴν νῆσον 3
ἐκ τῆς ἀντιπέρας Γαλατίας, καὶ μάχαις πολλαῖς κα-
κώσας τοὺς πολεμίους μᾶλλον ἢ τοὺς ἰδίους ὠφελήσας
(οὐδὲν γὰρ ὅ τι καὶ λαβεῖν ἦν ἄξιον ἀπ' ἀνθρώπων
κακοβίων καὶ πενήτων), οὐχ οἷον ἐβούλετο τῷ πο-
λέμῳ τέλος ἐπέθηκεν, ἀλλ' ὁμήρους λαβὼν παρὰ τοῦ
βασιλέως καὶ ταξάμενος φόρους ἀπῆρεν ἐκ τῆς νήσου.

Καὶ καταλαμβάνει γράμματα μέλλοντα διαπλεῖν 4
πρὸς αὐτὸν ἀπὸ τῶν ἐν Ῥώμῃ φίλων, δηλοῦντα τὴν
τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ τελευτήν· τελευτᾷ δὲ τίκτουσα
παρὰ Πομπηίῳ. καὶ μέγα μὲν αὐτὸν ἔσχε Πομπήιον

μέγα δὲ Καίσαρα πένθος, οἱ δὲ φίλοι συνεταράχθησαν ὡς τῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁμονοίᾳ τἆλλα νοσοῦσαν τὴν πολιτείαν φυλαττούσης οἰκειότητος λελυμένης· καὶ γὰρ τὸ βρέφος εὐθὺς οὐ πολλὰς ἡμέρας μετὰ τὴν μητέρα διαζῆσαν ἐτελεύτησεν.

Τὴν μὲν οὖν Ἰουλίαν βίᾳ τῶν δημάρχων ἀράμενον τὸ πλῆθος εἰς τὸ Ἄρειον ἤνεγκε πεδίον, κἀκεῖ κηδευ-
24 *θεῖσα κεῖται· τοῦ δὲ Καίσαρος μεγάλην ἤδη τὴν δύναμιν οὖσαν εἰς πολλὰ κατ᾽ ἀνάγκην χειμάδια διελόντος, αὐτοῦ δὲ πρὸς τὴν Ἰταλίαν ὥσπερ εἰώθει τραπομένου, πάντα μὲν αὖθις ἀνερρήγνυτο τὰ τῶν Γαλατῶν, καὶ στρατοὶ μεγάλοι περιιόντες ἐξέκοπτον τὰ χειμάδια καὶ προσεμάχοντο τοῖς χαρακώμασι τῶν Ῥωμαίων, οἱ δὲ πλεῖστοι καὶ κράτιστοι τῶν ἀποστάντων μετ᾽ Ἀμβιόριγος Κότταν μὲν αὐτῷ στρατοπέδῳ*
2 *καὶ Τιτύριον διέφθειραν, τὸ δ᾽ ὑπὸ Κικέρωνι τάγμα μυριάσιν ἓξ περισχόντες ἐπολιόρκουν καὶ μικρὸν ἀπέλιπον ᾑρηκέναι κατὰ κράτος, συντετρωμένων ἁπάντων καὶ παρὰ δύναμιν ὑπὸ προθυμίας ἀμυνομένων. ὡς δ᾽ ἠγγέλθη ταῦτα τῷ Καίσαρι μακρὰν ὄντι, ταχέως ἐπιστρέψας καὶ συναγαγὼν ἑπτακισχιλίους τοὺς σύμπαντας ἠπείγετο τὸν Κικέρωνα τῆς πολιορκίας ἐξαιρησόμενος. τοὺς δὲ πολιορκοῦντας οὐκ ἔλαθεν, ἀλλ᾽ ἀπήντων ὡς ἀναρπασόμενοι, τῆς ὀλιγότητος κατα-*
3 *φρονήσαντες. κἀκεῖνος ἐξαπατῶν ὑπέφευγεν ἀεί, καὶ χωρία λαβὼν ἐπιτηδείως ἔχοντα πρὸς πολλοὺς μαχομένῳ μετ᾽ ὀλίγων φράγνυται στρατόπεδον, καὶ μάχης ἔσχε τοὺς ἑαυτοῦ πάσης, ἀναγαγεῖν δὲ τὸν χάρακα καὶ τὰς πύλας ἐνοικοδομεῖν ὡς δεδοικότας ἠνάγκαζε, καταφρονηθῆναι στρατηγῶν, μέχρι οὗ σποράδην ὑπὸ θράσους προσβάλλοντας ἐπεξελθὼν ἐτρέψατο καὶ πολλοὺς αὐτῶν διέφθειρεν.*

Τοῦτο τὰς πολλὰς ἀποστάσεις τῶν ἐνταῦθα Γαλα- 25
τῶν κατεστόρεσε, καὶ τοῦ χειμῶνος αὐτὸς ἐπιφοιτῶν
τε πανταχόσε καὶ προσέχων ὀξέως τοῖς νεωτερισμοῖς.
καὶ γὰρ ἧκεν ἐξ Ἰταλίας ἀντὶ τῶν ἀπολωλότων αὐτῷ
τρία τάγματα, Πομπηίου μὲν ἐκ τῶν ὑφ' αὑτῷ δύο
χρήσαντος, ἓν δὲ νεοσύλλεκτον ἐκ τῆς περὶ Πάδον
Γαλατίας. πόρρω δὲ τούτων αἱ πάλαι καταβεβλημέ- 2
ναι κρύφα καὶ νεμόμεναι διὰ τῶν δυνατωτάτων
ἀνδρῶν ἐν τοῖς μαχιμωτάτοις γένεσιν ἀρχαὶ τοῦ μεγί-
στου καὶ κινδυνωδεστάτου τῶν ἐκεῖ πολέμων ἀνε-
φαίνοντο, ῥωσθεῖσαι πολλῇ μὲν ἡλικίᾳ καὶ πανταχό-
θεν ὅπλοις ἀθροισθεῖσι, μεγάλοις δὲ πλούτοις εἰς
ταὐτὸ συνενεχθεῖσιν, ἰσχυραῖς δὲ πόλεσι, δυσεμβό-
λοις δὲ χώραις. τότε δὲ καὶ χειμῶνος ὥρᾳ πάγοι ποτα- 3
μῶν καὶ νιφετοῖς ἀποκεκρυμμένοι δρυμοὶ καὶ πεδία
χειμάρροις ἐπιλελιμνασμένα, καὶ πῇ μὲν ἀτέκμαρτοι
βάθει χιόνος ἀτραποί, πῇ δὲ δι' ἑλῶν καὶ ῥευμάτων
παρατρεπομένων ἀσάφεια πολλὴ τῆς πορείας παντά-
πασιν ἐδόκουν ἀνεπιχείρητα Καίσαρι τὰ τῶν ἀφιστα-
μένων ποιεῖν. ἀφειστήκει μὲν οὖν πολλὰ φῦλα, πρό-
σχημα δ' ἦσαν Ἀρβέρνοι καὶ Καρνουτῖνοι, τὸ δὲ σύμ-
παν αἱρεθεὶς κράτος εἶχε τοῦ πολέμου Οὐεργεντόριξ,
οὗ τὸν πατέρα Γαλάται τυραννίδα δοκοῦντα πράτ-
τειν ἀπέκτειναν.

Οὗτος οὖν εἰς πολλὰ διελὼν τὴν δύναμιν μέρη 26
καὶ πολλοὺς ἐπιστήσας ἡγεμόνας ᾠκειοῦτο τὴν πέριξ
ἅπασαν ἄχρι τῶν πρὸς τὸν Ἄραριν κεκλιμένων, δια-
νοούμενος ἤδη τῶν ἐν Ῥώμῃ συνισταμένων ἐπὶ Καί-
σαρα σύμπασαν ἐγείρειν τῷ πολέμῳ Γαλατίαν. ὅπερ
εἰ μικρὸν ὕστερον ἔπραξε, Καίσαρος εἰς τὸν ἐμφύλιον
ἐμπεσόντος πόλεμον, οὐκ ἂν ἐλαφρότεροι τῶν Κιμ-
βρικῶν ἐκείνων φόβοι τὴν Ἰταλίαν κατέσχον. νυνὶ δ' 2

ὁ πᾶσι μὲν ἄριστα χρῆσθαι τοῖς πρὸς πόλεμον, μά-
λιστα δὲ καιρῷ πεφυκὼς Καῖσαρ ἅμα τῷ πυθέσθαι
τὴν ἀπόστασιν ἄρας ἐχώρει ταῖς αὐταῖς ὁδοῖς ἃς δι-
ῆλθε, καὶ βίᾳ καὶ τάχει τῆς πορείας διὰ τοσούτου χει-
μῶνος ἐπιδειξάμενος τοῖς βαρβάροις ὡς ἄμαχος αὐ-
τοῖς καὶ ἀήττητος ἔπεισι στρατός. ὅπου γὰρ ἄγγελον
ἢ γραμματοφόρον διαδῦναι τῶν παρ' αὐτοῦ χρόνῳ
πολλῷ ἦν ἄπιστον, ἐνταῦθα μετὰ πάσης ἑωρᾶτο τῆς
στρατιᾶς ἅμα χώρας λυμαινόμενος αὐτῶν καὶ ἐκκό-
5 πτων τὰ χωρία, καταστρεφόμενος πόλεις, ἀναλαμβά-
νων τοὺς μετατιθεμένους, μέχρι καὶ τὸ τῶν Αἰ-
δούων ἔθνος ἐξεπολεμώθη πρὸς αὐτόν, οἳ τὸν ἄλλον
χρόνον ἀδελφοὺς ἀναγορεύοντες αὑτοὺς Ῥωμαίων
καὶ τιμώμενοι διαπρεπῶς, τότε δὲ τοῖς ἀποστάταις
προσγενόμενοι πολλὴν τῇ Καίσαρος στρατιᾷ περι-
έστησαν ἀθυμίαν. διόπερ καὶ κινήσας ἐκεῖθεν ὑπερ-
έβαλε τὰ Λιγγονικά, βουλόμενος ἅψασθαι τῆς Ση-
κουανῶν φίλων ὄντων καὶ προκειμένων τῆς Ἰταλίας
6 πρὸς τὴν ἄλλην Γαλατίαν. ἐνταῦθα δ' αὐτῷ τῶν
πολεμίων ἐπιπεσόντων καὶ περισχόντων μυριάσι
πολλαῖς, ὁρμήσας διαγωνίσασθαι τοῖς μὲν ὅλοις κατα-
πολεμῶν ἐκράτησε, χρόνῳ πολλῷ καὶ φόνῳ κατα-
βιασάμενος τοὺς βαρβάρους, ἔδοξε δὲ κατ' ἀρχάς τι
καὶ σφαλῆναι, καὶ δεικνύουσιν Ἀρβέρνοι ξιφίδιον
πρὸς ἱερῷ κρεμάμενον ὡς δὴ Καίσαρος λάφυρον. ὃ
θεασάμενος αὐτὸς ὕστερον ἐμειδίασε καὶ τῶν φίλων
καθελεῖν κελευόντων οὐκ εἴασεν, ἱερὸν ἡγούμενος.

27 Οὐ μὴν ἀλλὰ τότε τῶν διαφυγόντων οἱ πλεῖστοι
μετὰ τοῦ βασιλέως εἰς πόλιν Ἀλησίαν συνέφυγον. καὶ
πολιορκοῦντι ταύτην Καίσαρι δοκοῦσαν ἀνάλωτον
εἶναι μεγέθει τε τειχῶν καὶ πλήθει τῶν ἀπομαχο-
μένων ἐμπίπτει παντὸς λόγου μείζων κίνδυνος

ἔξωθεν. ὃ γὰρ ἦν ἐν Γαλατίᾳ κράτιστον, ἀπὸ τῶν 2
ἐθνῶν ἀθροισθέν, ἐν ὅπλοις ἧκον ἐπὶ τὴν Ἀλησίαν
τριάκοντα μυριάδες· αἱ δ' ἐν αὐτῇ τῶν μαχομένων
οὐκ ἐλάττονες ἦσαν ἑπτακαίδεκα μυριάδων, ὥστ' ἐν
μέσῳ πολέμου τοσούτου τὸν Καίσαρα κατειλημμένον
καὶ πολιορκούμενον ἀναγκασθῆναι διττὰ τείχη προ-
βαλέσθαι, τὸ μὲν πρὸς τὴν πόλιν τὸ δ' ἀπὸ τῶν ἐπ-
εληλυθότων, ὡς, εἰ συνέλθοιεν αἱ δυνάμεις, κομιδῇ
διαπεπραγμένων τῶν καθ' αὐτόν. διὰ πολλὰ μὲν οὖν 3
εἰκότως ὁ πρὸς Ἀλησίᾳ κίνδυνος ἔσχε δόξαν, ὡς ἔργα
τόλμης καὶ δεινότητος οἷα τῶν ἄλλων ἀγώνων οὐδεὶς
παρασχόμενος· μάλιστα δ' ἄν τις θαυμάσειε τὸ λα-
θεῖν τοὺς ἐν τῇ πόλει Καίσαρα τοσαύταις μυριάσι
ταῖς ἔξω συμβαλόντα καὶ περιγενόμενον, μᾶλλον δὲ
καὶ τῶν Ῥωμαίων τοὺς τὸ πρὸς τῇ πόλει τεῖχος φυ-
λάττοντας. οὐ γὰρ πρότερον ᾔσθοντο τὴν νίκην ἢ 4
κλαυθμὸν ἐκ τῆς Ἀλησίας ἀνδρῶν καὶ κοπετὸν γυ-
ναικῶν ἀκουσθῆναι, θεασαμένων ἄρα κατὰ θάτερα
μέρη πολλοὺς μὲν ἀργύρῳ καὶ χρυσῷ κεκοσμημένους
θυρεούς, πολλοὺς δ' αἵματι πεφυρμένους θώρακας,
ἔτι δ' ἐκπώματα καὶ σκηνὰς Γαλατικὰς ὑπὸ τῶν Ῥω-
μαίων εἰς τὸ στρατόπεδον κομιζομένας. οὕτως ὀξέως
ἡ τοσαύτη δύναμις, ὥσπερ εἴδωλον ἢ ὄνειρον, ἠφάνι-
στο καὶ διεπεφόρητο, τῶν πλείστων ἐν τῇ μάχῃ πε-
σόντων. οἱ δὲ τὴν Ἀλησίαν ἔχοντες οὐκ ὀλίγα πρά- 5
γματα παρασχόντες ἑαυτοῖς καὶ Καίσαρι τέλος παρ-
έδοσαν ἑαυτούς. ὁ δὲ τοῦ σύμπαντος ἡγεμὼν πολέμου
Οὐεργεντόριξ ἀναλαβὼν τῶν ὅπλων τὰ κάλλιστα καὶ
κοσμήσας τὸν ἵππον ἐξιππάσατο διὰ τῶν πυλῶν, καὶ
κύκλῳ περὶ τὸν Καίσαρα καθεζόμενον ἐλάσας, εἶτ'
ἀφαλόμενος τοῦ ἵππου τὴν μὲν πανοπλίαν ἀπέρρι-
ψεν, αὐτὸς δὲ καθίσας ὑπὸ πόδας τοῦ Καίσαρος ἡσυ-

χίαν ἦγεν, ἄχρι οὗ παρεδόθη φρουρησόμενος ἐπὶ τὸν θρίαμβον.

28 Καίσαρι δὲ πάλαι μὲν ἐδέδοκτο καταλύειν Πομπήιον, ὥσπερ ἀμέλει κἀκείνῳ τοῦτον· Κράσσου γὰρ ἐν Πάρθοις ἀπολωλότος, ὃς ἦν ἔφεδρος ἀμφοῖν, ἀπελείπετο τῷ μὲν ὑπὲρ τοῦ γενέσθαι μεγίστῳ τὸν ὄντα καταλύειν, τῷ δέ, ἵνα μὴ πάθῃ τοῦτο, προαναιρεῖν
2 ὃν ἐδεδοίκει. τοῦτο δὲ Πομπηίῳ μὲν ἐξ ὀλίγου φοβεῖσθαι παρέστη τέως ὑπερορῶντι Καίσαρος, ὡς οὐ χαλεπὸν ἔργον ὃν αὐτὸς ηὔξησε καταλυθῆναι πάλιν ὑπ' αὐτοῦ, Καῖσαρ δ' ἀπ' ἀρχῆς ὑπόθεσιν ταύτην πεποιημένος, ἀπὸ τῶν ἀνταγωνιστῶν ὥσπερ ἀθλητὴς ἑαυτὸν ἀποστήσας μακρὰν καὶ τοῖς Κελτικοῖς ἐγγυμνασάμενος πολέμοις ἐπήσκησε μὲν τὴν δύναμιν,
3 ηὔξησε δὲ τὴν δόξαν, ἀπὸ τῶν ἔργων εἰς ἀντίπαλον ἀρθεὶς τοῖς Πομπηίου κατορθώμασι, λαμβάνων προφάσεις τὰς μὲν αὐτοῦ Πομπηίου τὰς δὲ τῶν καιρῶν ἐνδιδόντων καὶ τῆς ἐν Ῥώμῃ κακοπολιτείας, δι' ἣν οἱ μὲν ἀρχὰς μετιόντες ἐν μέσῳ θέμενοι τραπέζας ἐδέκαζον ἀναισχύντως τὰ πλήθη, κατῄει δ' ὁ δῆμος ἔμμισθος, οὐ ψήφοις ὑπὲρ τοῦ δεδωκότος ἀλλὰ τόξοις
4 καὶ ξίφεσι καὶ σφενδόναις ἁμιλλώμενος. αἵματι δὲ καὶ νεκροῖς πολλάκις αἰσχύναντες τὸ βῆμα διεκρίθησαν, ἀναρχίᾳ τὴν πόλιν ὥσπερ ἀκυβέρνητον ⟨ναῦν⟩ ὑποφερομένην ἀπολιπόντες, ὥστε τοὺς νοῦν ἔχοντας ἀγαπᾶν εἰ πρὸς μηδὲν αὐτοῖς χεῖρον ἀλλὰ μοναρχίαν ἐκ τοιαύτης παραφροσύνης καὶ τοσούτου κλύδωνος ἐκπεσεῖται τὰ πράγματα. πολλοὶ δ' ἦσαν οἱ καὶ λέγειν ἐν μέσῳ τολμῶντες ἤδη πλὴν ὑπὸ μοναρχίας ἀνήκεστον εἶναι τὴν πολιτείαν, καὶ τὸ φάρμακον τοῦτο χρῆναι τοῦ πρᾳοτάτου τῶν ἰατρῶν ἀνασχέσθαι προσ-
5 φέροντος, ὑποδηλοῦντες τὸν Πομπήιον. ἐπεὶ δὲ

κἀκεῖνος λόγῳ παραιτεῖσθαι καλλωπιζόμενος ἔργῳ
παντὸς μᾶλλον ἐπέραινεν ἐξ ὧν ἀναδειχθήσοιτο δι-
κτάτωρ, συμφρονήσαντες οἱ περὶ Κάτωνα πείθουσι
τὴν γερουσίαν ὕπατον αὐτὸν ἀποδεῖξαι μόνον, ὡς μὴ
βιάσαιτο δικτάτωρ γενέσθαι, νομιμωτέρᾳ μοναρχίᾳ
παρηγορηθείς. οἳ δὲ καὶ χρόνον ἐπεψηφίσαντο τῶν
ἐπαρχιῶν· δύο δ' εἶχεν, Ἰβηρίαν καὶ Λιβύην σύμπα-
σαν, ἃς διῴκει πρεσβευτὰς ἀποστέλλων καὶ στρατεύ-
ματα τρέφων, οἷς ἐλάμβανεν ἐκ τοῦ δημοσίου ταμι-
είου χίλια τάλαντα καθ' ἕκαστον ἐνιαυτόν.

Ἐκ τούτου Καῖσαρ ὑπατείαν ἐμνᾶτο πέμπων, καὶ 29
χρόνον ὁμοίως τῶν ἰδίων ἐπαρχιῶν. τὸ μὲν οὖν πρῶ-
τον Πομπηίου σιωπῶντος οἱ περὶ Μάρκελλον καὶ
Λέντλον ἠναντιοῦντο, μισοῦντες ἄλλως Καίσαρα καὶ
τοῖς ἀναγκαίοις οὐκ ἀναγκαῖα προστιθέντες εἰς ἀτι-
μίαν αὐτοῦ καὶ προπηλακισμόν. Νεοκωμίτας γὰρ 2
ἔναγχος ὑπὸ Καίσαρος ἐν Γαλατίᾳ κατῳκισμένους
ἀφῃροῦντο τῆς πολιτείας· καὶ Μάρκελλος ὑπατεύων
ἕνα τῶν ἐκεῖ βουλευτῶν εἰς Ῥώμην ἀφικόμενον ᾔκιστο
ῥάβδοις, ἐπιλέγων ὡς ταῦτα τοῦ μὴ Ῥωμαῖον εἶναι
παράσημα προστίθησιν αὐτῷ, καὶ δεικνύειν ἀπιόντα
Καίσαρι ἐκέλευεν. μετὰ δὲ Μάρκελλον, ἤδη Καίσαρος
τὸν Γαλατικὸν πλοῦτον ῥύδην ἀφεικότος πᾶσι τοῖς
πολιτευομένοις, καὶ Κουρίωνα μὲν δημαρχοῦντα πολ-
λῶν ἐλευθερώσαντος δανείων, Παύλῳ δ' ὑπατεύοντι 3
χίλια καὶ πεντακόσια τάλαντα δόντος, ἀφ' ὧν καὶ τὴν
βασιλικὴν ἐκεῖνος, ὀνομαστὸν ἀνάθημα, τῇ ἀγορᾷ
προσεκόσμησεν ἀντὶ τῆς Φουλβίας οἰκοδομηθεῖσαν,
οὕτω δὴ φοβηθεὶς τὴν σύστασιν ὁ Πομπήιος ἀναφαν-
δὸν ἤδη δι' ἑαυτοῦ καὶ τῶν φίλων ἔπραττεν ἀποδει-
χθῆναι διάδοχον Καίσαρι τῆς ἀρχῆς, καὶ πέμπων ἀπ-
ῄτει τοὺς στρατιώτας οὓς ἔχρησεν αὐτῷ πρὸς τοὺς

Κελτικοὺς ἀγῶνας. ὁ δ' ἀποπέμπει, δωρησάμενος ἕκαστον ἄνδρα πεντήκοντα καὶ διακοσίαις δραχμαῖς.
4 *οἱ δὲ τούτους Πομπηΐῳ κομίσαντες εἰς μὲν τὸ πλῆθος οὐκ ἐπιεικεῖς οὐδὲ χρηστοὺς κατέσπειραν λόγους ὑπὲρ τοῦ Καίσαρος, αὐτὸν δὲ Πομπήϊον ἐλπίσι κεναῖς διέφθειραν ὡς ποθούμενον ὑπὸ τῆς Καίσαρος στρατιᾶς καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα διὰ φθόνον πολιτείας ὑπούλου μόλις ἔχοντα, τῆς δ' ἐκεῖ δυνάμεως ἑτοίμης ὑπαρχούσης αὐτῷ, κἂν μόνον ὑπερβάλωσιν εἰς Ἰταλίαν εὐθὺς ἐσομένης πρὸς ἐκεῖνον· οὕτω γεγονέναι τὸν Καίσαρα πλήθει στρατειῶν λυπηρὸν αὐτοῖς καὶ φόβῳ*
5 *μοναρχίας ὕποπτον. ἐπὶ τούτοις Πομπήϊος ἐχαυνοῦτο, καὶ παρασκευῆς μὲν ἠμέλει στρατιωτῶν ὡς μὴ δεδοικώς, λόγοις δὲ καὶ γνώμαις κατεπολιτεύετο τῷ δοκεῖν Καίσαρα, ψηφιζόμενος ὧν ἐκεῖνος οὐδὲν ἐφρόντιζεν. ἀλλὰ καὶ λέγεταί τινα τῶν ἀφιγμένων παρ' αὐτοῦ ταξιάρχων ἑστῶτα πρὸ τοῦ βουλευτηρίου, καὶ πυθόμενον ὡς οὐ δίδωσιν ἡ γερουσία Καίσαρι χρόνον τῆς ἀρχῆς, "ἀλλ' αὕτη" φάναι "δώσει," κρούσαντα τῇ χειρὶ τὴν λαβὴν τῆς μαχαίρας.*

30 *Οὐ μὴν ἀλλ' ἥ γε παρὰ Καίσαρος ἀξίωσις τὸ πρόσχημα τῆς δικαιολογίας λαμπρὸν εἶχεν. ἠξίου γὰρ αὐτός τε καταθέσθαι τὰ ὅπλα, καὶ Πομπηΐου ταὐτὸ πράξαντος ἀμφοτέρους ἰδιώτας γενομένους εὑρίσκεσθαί τι παρὰ τῶν πολιτῶν ἀγαθόν, ὡς τοὺς αὐτὸν μὲν ἀφαιρουμένους ἐκείνῳ δ' ἣν εἶχε βεβαιοῦντας δύναμιν, ἕτερον διαβάλλοντας, ἕτερον κατασκευάζειν*
2 *τύραννον. ταῦτα προκαλούμενος ἐν τῷ δήμῳ Κουρίων ὑπὲρ Καίσαρος ἐκροτεῖτο λαμπρῶς· οἱ δὲ καὶ στεφάνους ἐπ' αὐτὸν ὥσπερ ἀθλητὴν ἀνθοβολοῦντες ἠφίεσαν. Ἀντώνιος δὲ δημαρχῶν Καίσαρος ὑπὲρ τούτων ἐπιστολὴν κομισθεῖσαν εἰς τὸ πλῆθος ἐξήνεγκε*

καὶ ἀνέγνω βίᾳ τῶν ὑπάτων. ἐν δὲ τῇ βουλῇ Σκι-
πίων μὲν ὁ Πομπηίου πενθερὸς εἰσηγήσατο γνώμην,
ἂν ἐν ἡμέρᾳ ῥητῇ μὴ κατάθηται τὰ ὅπλα Καῖσαρ,
ἀποδειχθῆναι πολέμιον αὐτόν· ἐρωτώντων δὲ τῶν 3
ὑπάτων εἰ δοκεῖ Πομπήιον ἀφεῖναι τοὺς στρατιώτας,
καὶ πάλιν εἰ δοκεῖ Καίσαρα, τῇ μὲν ὀλίγοι παντάπασι
τῇ δὲ πάντες παρ' ὀλίγους προσέθεντο· τῶν δὲ περὶ
Ἀντώνιον πάλιν ἀξιούντων ἀμφοτέρους τὴν ἀρχὴν
ἀφεῖναι, πάντες ὁμαλῶς προσεχώρησαν. ἀλλ' ἐκβια-
ζομένου Σκιπίωνος, καὶ Λέντλου τοῦ ὑπάτου βοῶν-
τος ὅπλων δεῖν πρὸς ἄνδρα λῃστήν, οὐ ψήφων, τότε
μὲν διελύθησαν καὶ μετεβάλοντο τὰς ἐσθῆτας ἐπὶ
πένθει διὰ τὴν στάσιν. ἐπεὶ δὲ παρὰ Καίσαρος ἧκον 31
ἐπιστολαὶ μετριάζειν δοκοῦντος (ἠξίου γὰρ ἀφεὶς
τἆλλα πάντα τὴν ἐντὸς Ἄλπεων καὶ τὸ Ἰλλυρικὸν
μετὰ δυοῖν ταγμάτων αὐτῷ δοθῆναι, μέχρι οὗ τὴν
δευτέραν ὑπατείαν μέτεισι), καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ
ἄρτι παρὼν ἐκ Κιλικίας καὶ διαλλαγὰς πράττων ἐμά-
λαττε τὸν Πομπήιον, ὃ δὲ τἆλλα συγχωρῶν τοὺς
στρατιώτας ἀφῄρει. καὶ Κικέρων μὲν ἔπειθε τοὺς
Καίσαρος φίλους συνενδόντας ἐπὶ ταῖς εἰρημέναις
ἐπαρχίαις καὶ στρατιώταις μόνοις ἑξακισχιλίοις ποι-
εῖσθαι τὰς διαλύσεις· Πομπηίου δὲ καμπτομένου 2
καὶ διδόντος οἱ περὶ Λέντλον οὐκ εἴων ὑπατεύοντες,
ἀλλὰ καὶ τῆς βουλῆς Ἀντώνιον καὶ Κουρίωνα προ-
πηλακίσαντες ἐξήλασαν ἀτίμως, τὴν εὐπρεπεστά-
την Καίσαρι τῶν προφάσεων αὐτοὶ μηχανησάμενοι,
καὶ δι' ἧς μάλιστα τοὺς στρατιώτας παρώξυνεν, ἐπι-
δεικνύμενος ἄνδρας ἐλλογίμους καὶ ἄρχοντας ἐπὶ μι-
σθίων ζευγῶν πεφευγότας ἐν ἐσθῆσιν οἰκετικαῖς.
οὕτω γὰρ ἀπὸ Ῥώμης σκευάσαντες ἑαυτοὺς διὰ φόβον
ὑπεξῆσαν.

32 Ἦσαν μὲν οὖν περὶ αὐτὸν οὐ πλείους ἱππέων
τριακοσίων καὶ πεντακισχιλίων ὁπλιτῶν· τὸ γὰρ
ἄλλο στράτευμα πέραν Ἄλπεων ἀπολελειμμένον
ἔμελλον ἄξειν οἱ πεμφθέντες· ὁρῶν δὲ τὴν ἀρχὴν
ὧν ἐνίστατο πραγμάτων καὶ τὴν ἔφοδον οὐ πολυ-
χειρίας δεομένην ἐν τῷ παρόντι μᾶλλον ἢ θάμβει
τε τόλμης καὶ τάχει καιροῦ καταληπτέαν οὖσαν
2 (ἐκπλήξειν γὰρ ἀπιστούμενος ῥᾷον ἢ βιάσεσθαι
μετὰ παρασκευῆς ἐπελθών), τοὺς μὲν ἡγεμόνας καὶ
ταξιάρχους ἐκέλευσε μαχαίρας ἔχοντας ἄνευ τῶν ἄλλων
ὅπλων κατασχεῖν Ἀρίμινον τῆς Κελτικῆς μεγάλην
πόλιν, ὡς ἐνδέχεται μάλιστα φεισαμένους φόνου καὶ
3 ταραχῆς, Ὁρτησίῳ δὲ τὴν δύναμιν παρέδωκεν. αὐτὸς
δὲ τὴν μὲν ἡμέραν διῆγεν ἐν φανερῷ μονομάχοις
ἐφεστὼς γυμναζομένοις καὶ θεώμενος· μικρὸν δὲ
πρὸ ἑσπέρας θεραπεύσας τὸ σῶμα καὶ παρελθὼν εἰς
τὸν ἀνδρῶνα καὶ συγγενόμενος βραχέα τοῖς κεκλη-
μένοις ἐπὶ τὸ δεῖπνον, ἤδη συσκοτάζοντος ἐξανέστη,
τοὺς μὲν ἄλλους φιλοφρονηθεὶς καὶ κελεύσας περι-
μένειν αὐτὸν ὡς ἐπανελευσόμενον, ὀλίγοις δὲ τῶν
φίλων προείρητο μὴ κατὰ τὸ αὐτὸ πάντας, ἄλλον δ'
4 ἄλλῃ διώκειν. αὐτὸς δὲ τῶν μισθίων ζευγῶν ἐπιβὰς
ἑνὸς ἤλαυνεν ἑτέραν τινὰ πρῶτον ὁδόν, εἶτα πρὸς
τὸ Ἀρίμινον ἐπιστρέψας ὡς ἦλθεν ἐπὶ τὸν διορί-
ζοντα τὴν ἐντὸς Ἄλπεων Γαλατίαν ἀπὸ τῆς ἄλλης
Ἰταλίας ποταμόν (Ῥουβίκων καλεῖται), καὶ λογισμὸς
αὐτὸν εἰσῄει μᾶλλον ἐγγίζοντα τῷ δεινῷ καὶ περι-
φερόμενον τῷ μεγέθει τῶν τολμωμένων, ἔσχετο
5 δρόμου, καὶ τὴν πορείαν ἐπιστήσας πολλὰ μὲν αὐ-
τὸς ἐν ἑαυτῷ διήνεγκε σιγῇ τὴν γνώμην ἐπ' ἀμφό-
τερα μεταλαμβάνων, καὶ τροπὰς ἔσχεν αὐτῷ τότε τὸ
βούλευμα πλείστας, πολλὰ δὲ καὶ τῶν φίλων τοῖς

*παροῦσιν, ὧν ἦν καὶ Πωλίων Ἀσίνιος, συνδιηπόρη-
σεν, ἀναλογιζόμενος ἡλίκων κακῶν ἄρξει πᾶσιν ἀν-
θρώποις ἡ διάβασις, ὅσον τε λόγον αὐτῆς τοῖς αὖθις
ἀπολείψουσιν. τέλος δὲ μετὰ θυμοῦ τινὸς ὥσπερ* 6
*ἀφεὶς ἑαυτὸν ἐκ τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὸ μέλλον, καὶ
τοῦτο δὴ τὸ κοινὸν τοῖς εἰς τύχας ἐμβαίνουσιν ἀπό-
ρους καὶ τόλμας προοίμιον ὑπειπὼν "ἀνερρίφθω
κύβος," ὥρμησε πρὸς τὴν διάβασιν, καὶ δρόμῳ τὸ
λοιπὸν ἤδη χρώμενος εἰσέπεσε πρὸ ἡμέρας εἰς τὸ
Ἀρίμινον καὶ κατέσχεν. λέγεται δὲ τῇ προτέρᾳ νυκτὶ
τῆς διαβάσεως ὄναρ ἰδεῖν ἔκθεσμον· ἐδόκει γὰρ αὐ-
τὸς τῇ ἑαυτοῦ μητρὶ μίγνυσθαι τὴν ἄρρητον μῖξιν.*

Ἐπεὶ δὲ κατελήφθη τὸ Ἀρίμινον, ὥσπερ ἀνεῳγμέ- 33
*νου τοῦ πολέμου πλατείαις πύλαις ἐπὶ πᾶσαν ὁμοῦ
τὴν γῆν καὶ θάλασσαν, καὶ συγκεχυμένων ἅμα τοῖς
ὅροις τῆς ἐπαρχίας τῶν νόμων τῆς πόλεως, οὐκ ἄν-
δρας ἄν τις ᾠήθη καὶ γυναῖκας, ὥσπερ ἄλλοτε, σὺν
ἐκπλήξει διαφοιτᾶν τῆς Ἰταλίας, ἀλλὰ τὰς πόλεις
αὐτὰς ἀνισταμένας φυγῇ διαφέρεσθαι δι' ἀλλήλων,
τὴν δὲ Ῥώμην ὥσπερ ὑπὸ ῥευμάτων πιμπλαμένην* 2
*φυγαῖς τῶν πέριξ δήμων καὶ μεταστάσεσιν, οὔτ' ἄρ-
χοντι πεῖσαι ῥᾳδίαν οὖσαν οὔτε λόγῳ καθεκτήν, ἐν
πολλῷ κλύδωνι καὶ σάλῳ μικρὸν ἀπολιπεῖν αὐτὴν
ὑφ' αὑτῆς ἀνατετράφθαι. πάθη γὰρ ἀντίπαλα καὶ
βίαια κατεῖχε κινήματα πάντα τόπον. οὔτε γὰρ τὸ* 3
*χαῖρον ἡσυχίαν ἦγεν, ἀλλὰ τῷ δεδοικότι καὶ λυπου-
μένῳ κατὰ πολλὰ συμπῖπτον ἐν μεγάλῃ πόλει καὶ
θρασυνόμενον ὑπὲρ τοῦ μέλλοντος δι' ἐρίδων ἦν,
αὐτόν τε Πομπήιον ἐκπεπληγμένον ἄλλος ἀλλαχόθεν
ἐτάραττε, τοῖς μέν, ὡς ηὔξησε Καίσαρα καθ' ἑαυτοῦ
καὶ τῆς ἡγεμονίας, εὐθύνας ὑπέχοντα, τῶν δέ, ὅτι
παρείκοντα καὶ προτεινόμενον εὐγνώμονας διαλύ-*

σεις ἐφῆκε τοῖς περὶ Λέντλον ὑβρίσαι, κατηγορούντων.
4 *Φαώνιος δ᾽ αὐτὸν ἐκέλευε τῷ ποδὶ κτυπεῖν τὴν γῆν,*
ἐπεὶ μεγαληγορῶν ποτε πρὸς τὴν σύγκλητον οὐδὲν
εἴα πολυπραγμονεῖν οὐδὲ φροντίζειν ἐκείνους τῆς
ἐπὶ τὸν πόλεμον παρασκευῆς· αὐτὸς γάρ, ὅταν ἐπίῃ,
κρούσας τὸ ἔδαφος τῷ ποδὶ στρατευμάτων ἐμπλή-
σειν τὴν Ἰταλίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τότε πλήθει δυνά-
5 *μεως ὑπερέβαλλεν ὁ Πομπήιος τὴν Καίσαρος· εἴασε*
δ᾽ οὐδεὶς τὸν ἄνδρα χρήσασθαι τοῖς ἑαυτοῦ λογισμοῖς,
ἀλλ᾽ ὑπ᾽ ἀγγελμάτων πολλῶν καὶ ψευδῶν καὶ φόβων,
ὡς ἐφεστῶτος ἤδη τοῦ πολέμου καὶ πάντα κατέχον-
τος, εἴξας καὶ συνεκκρουσθεὶς τῇ πάντων φορᾷ ψη-
φίζεται ταραχὴν ὁρᾶν, καὶ τὴν πόλιν ἐξέλιπε κελεύ-
σας ἕπεσθαι τὴν γερουσίαν καὶ μηδένα μένειν τῶν
πρὸ τῆς τυραννίδος ᾑρημένων τὴν πατρίδα καὶ τὴν
ἐλευθερίαν.

34 *Οἱ μὲν οὖν ὕπατοι μηδ᾽ ἃ νόμος ἐστὶ πρὸ ἐξόδου*
θύσαντες ἔφυγον· ἔφευγον δὲ καὶ τῶν βουλευτῶν οἱ
πλεῖστοι, τρόπον τινὰ δι᾽ ἁρπαγῆς ἀπὸ τῶν ἰδίων ὅ
τι τύχοιεν ὥσπερ ἀλλοτρίων λαμβάνοντες. εἰσὶ δ᾽ οἳ
καὶ σφόδρα τὰ Καίσαρος ᾑρημένοι πρότερον ἐξέπε-
σον ὑπὸ θάμβους τότε τῶν λογισμῶν καὶ συμπαρη-
νέχθησαν οὐδὲν δεόμενοι τῷ ῥεύματι τῆς φορᾶς ἐκεί-
2 *νης. οἰκτρότατον δὲ τὸ θέαμα τῆς πόλεως ἦν ἐπι-*
φερομένου τοσούτου χειμῶνος, ὥσπερ νεὼς ὑπὸ
κυβερνητῶν ἀπαγορευόντων πρὸς τὸ συντυχὸν ἐκ-
πεσεῖν κομιζομένης. ἀλλὰ καίπερ οὕτω τῆς μεταστά-
σεως οἰκτρᾶς οὔσης, τὴν μὲν φυγὴν οἱ ἄνθρωποι
πατρίδα διὰ Πομπήιον ἡγοῦντο, τὴν δὲ Ῥώμην ὡς
Καίσαρος στρατόπεδον ἐξέλειπον· ὅπου καὶ Λαβιη-
νός, ἀνὴρ ἐν τοῖς μάλιστα φίλος Καίσαρος καὶ πρε-
σβευτὴς γεγονὼς καὶ συνηγωνισμένος ἐν πᾶσι προ-

*θυμότατα τοῖς Κελτικοῖς πολέμοις, τότ' ἐκεῖνον ἀπο-
δρὰς ἀφίκετο πρὸς Πομπήιον. ἀλλὰ τούτῳ μὲν καὶ τὰ* 3
*χρήματα καὶ τὰς ἀποσκευὰς ἀπέπεμψεν ὁ Καῖσαρ,
Δομετίῳ δ' ἡγουμένῳ σπειρῶν τριάκοντα καὶ κατ-
έχοντι Κορφίνιον ἐπελθὼν παρεστρατοπέδευσεν. ὁ
δ' ἀπογνοὺς τὰ καθ' ἑαυτὸν ᾔτησε τὸν ἰατρὸν οἰκέτην
ὄντα φάρμακον, καὶ λαβὼν τὸ δοθὲν ἔπιεν ὡς τεθνη-
ξόμενος. μετ' ὀλίγον δ' ἀκούσας τὸν Καίσαρα θαυμα-* 4
*στῇ τινὶ φιλανθρωπίᾳ χρῆσθαι πρὸς τοὺς ἑαλωκό-
τας, αὐτὸς αὑτὸν ἀπεθρήνει καὶ τὴν ὀξύτητα τοῦ
βουλεύματος ᾐτιᾶτο. τοῦ δ' ἰατροῦ θαρρύναντος αὐ-
τὸν ὡς ὑπνωτικόν, οὐ θανάσιμον πεπωκότα, περι-
χαρὴς ἀναστὰς ἀπῄει πρὸς Καίσαρα, καὶ λαβὼν δε-
ξιὰν αὖθις διεξέπεσε πρὸς Πομπήιον. ταῦτ' εἰς τὴν
Ῥώμην ἀπαγγελλόμενα τοὺς ἀνθρώπους ἡδίους ἐποί-
ει, καί τινες φυγόντες ἀνέστρεψαν.*

Ὁ δὲ Καῖσαρ τήν τε τοῦ Δομετίου στρατιὰν παρ- 35
*έλαβε καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσους ἐν ταῖς πόλεσι Πομ-
πηίῳ στρατολογουμένους ἔφθασε καταλαβών· πο-
λὺς δὲ γεγονὼς ἤδη καὶ φοβερὸς ἐπ' αὐτὸν ἤλαυνε
Πομπήιον. ὁ δ' οὐκ ἐδέξατο τὴν ἔφοδον, ἀλλ' εἰς Βρεν-
τέσιον φυγὼν τοὺς μὲν ὑπάτους πρότερον ἔστειλε
μετὰ δυνάμεως εἰς Δυρράχιον, αὐτὸς δ' ὀλίγον ὕστε-
ρον ἐπελθόντος Καίσαρος ἐξέπλευσεν, ὡς ἐν τοῖς
περὶ ἐκείνου γραφησομένοις τὰ καθ' ἕκαστον δηλω-
θήσεται. Καίσαρι δὲ βουλομένῳ μὲν εὐθὺς διώκειν* 2
*ἀπορία νεῶν ἦν, εἰς δὲ τὴν Ῥώμην ἀνέστρεψε, γεγο-
νὼς ἐν ἡμέραις ἑξήκοντα πάσης ἀναιμωτὶ τῆς Ἰταλίας
κύριος. ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν πόλιν εὗρε μᾶλλον ἢ προσ-
εδόκα καθεστῶσαν καὶ τῶν ἀπὸ βουλῆς ἐν αὐτῇ συ-
χνούς, τούτοις μὲν ἐπιεικῆ καὶ δημοτικὰ διελέχθη,
παρακαλῶν αὐτοὺς καὶ πρὸς Πομπήιον ἀποστέλλειν*

*ἄνδρας ἐπὶ συμβάσεσι πρεπούσαις· ὑπήκουσε δ' οὐ-
δείς, εἴτε φοβούμενοι Πομπήιον ἐγκαταλελειμμένον,
εἴτε μὴ νομίζοντες οὕτω Καίσαρα φρονεῖν, ἀλλ' εὐ-
3 πρεπείᾳ λόγων χρῆσθαι. τοῦ δὲ δημάρχου Μετέλλου
κωλύοντος αὐτὸν ἐκ τῶν ἀποθέτων χρήματα λαμβά-
νειν καὶ νόμους τινὰς προφέροντος, οὐκ ἔφη τὸν αὐ-
τὸν ὅπλων καὶ νόμων καιρὸν εἶναι· "σὺ δ' εἰ τοῖς
πραττομένοις δυσκολαίνεις, νῦν μὲν ἐκποδὼν ἄπιθι·
παρρησίας γὰρ οὐ δεῖται πόλεμος· ὅταν δὲ κατάθω-
μαι τὰ ὅπλα συμβάσεων γενομένων, τότε παριὼν
δημαγωγήσεις. καὶ ταῦτα" ἔφη "λέγω τῶν ἐμαυτοῦ
δικαίων ὑφιέμενος· ἐμὸς γὰρ εἶ καὶ σὺ καὶ πάντες
4 ὅσους εἴληφα τῶν πρὸς ἐμὲ στασιασάντων." ταῦτα
πρὸς τὸν Μέτελλον εἰπὼν ἐβάδιζε πρὸς τὰς θύρας
τοῦ ταμιείου, μὴ φαινομένων δὲ τῶν κλειδῶν χαλκεῖς
μεταπεμψάμενος ἐκκόπτειν ἐκέλευεν· αὖθις δ' ἐνι-
σταμένου τοῦ Μετέλλου καὶ τινῶν ἐπαινούντων, δια-
τεινάμενος ἠπείλησεν ἀποκτενεῖν αὐτόν, εἰ μὴ παύ-
σαιτο παρενοχλῶν. "καὶ τοῦτο" ἔφη, "μειράκιον,
οὐκ ἀγνοεῖς ὅτι μοι δυσκολώτερον ἦν εἰπεῖν ἢ πρᾶ-
ξαι." οὗτος ὁ λόγος τότε καὶ Μέτελλον ἀπελθεῖν
ἐποίησε καταδείσαντα καὶ τὰ ἄλλα ῥᾳδίως αὐτῷ καὶ
ταχέως ὑπηρετεῖσθαι πρὸς τὸν πόλεμον.*

36 *Ἐστράτευε δ' εἰς Ἰβηρίαν πρότερον ἐγνωκὼς τοὺς
περὶ Ἀφράνιον καὶ Βάρρωνα Πομπηίου πρεσβευτὰς
ἐκβαλεῖν καὶ τὰς ἐκεῖ δυνάμεις καὶ τὰς ἐπαρχίας ὑφ'
αὐτῷ ποιησάμενος οὕτως ἐπὶ Πομπήιον ἐλαύνειν,
μηδένα κατὰ νώτου τῶν πολεμίων ὑπολειπόμενος.
κινδυνεύσας δὲ καὶ τῷ σώματι πολλάκις κατ' ἐνέδρας
καὶ τῷ στρατῷ μάλιστα διὰ λιμόν, οὐκ ἀνῆκε πρότε-
ρον διώκων καὶ προκαλούμενος καὶ περιταφρεύων
τοὺς ἄνδρας ἢ κύριος βίᾳ γενέσθαι τῶν στρατοπέδων*

καὶ τῶν δυνάμεων. οἱ δ' ἡγεμόνες ᾤχοντο πρὸς Πομπήιον φεύγοντες.

37 Ἐπανελθόντα δ' εἰς Ῥώμην Καίσαρα Πίσων μὲν ὁ πενθερὸς παρεκάλει πρὸς Πομπήιον ἀποστέλλειν ἄνδρας ὑπὲρ διαλύσεως, Ἰσαυρικὸς δὲ Καίσαρι χαριζόμενος ἀντεῖπεν. αἱρεθεὶς δὲ δικτάτωρ ὑπὸ τῆς βουλῆς φυγάδας τε κατήγαγε, καὶ τῶν ἐπὶ Σύλλα δυστυχησάντων τοὺς παῖδας ἐπιτίμους ἐποίησε, καὶ σεισαχθείᾳ τινὶ τόκων ἐκούφιζε τοὺς χρεωφειλέτας, ἄλλων τε τοιούτων ἥψατο πολιτευμάτων οὐ πολλῶν, ἀλλ' ἐν ἡμέραις ἕνδεκα τὴν μὲν μοναρχίαν ἀπειπάμενος, ὕπατον δ' ἀναδείξας ἑαυτὸν καὶ Σερβίλιον Ἰσαυρικόν, εἴχετο τῆς στρατείας. καὶ τὰς μὲν ἄλλας δυνά- 2
μεις καθ' ὁδὸν ἐπειγόμενος παρῆλθεν, ἱππεῖς δ' ἔχων λογάδας ἑξακοσίους καὶ πέντε τάγματα, χειμῶνος ἐν τροπαῖς ὄντος, ἱσταμένου Ἰανουαρίου μηνός (οὗτος δ' ἂν εἴη Ποσειδεὼν Ἀθηναίοις) ἀφῆκεν εἰς τὸ πέλαγος. καὶ διαβαλὼν τὸν Ἰόνιον Ὤρικὸν καὶ Ἀπολλωνίαν αἱρεῖ, τὰ δὲ πλοῖα πάλιν ἀπέπεμψεν εἰς Βρεντέσιον ἐπὶ τοὺς ὑστερήσαντας τῇ πορείᾳ στρατιώτας. οἱ δ' ἄχρι μὲν καθ' ὁδὸν ἦσαν, ἅτε δὴ καὶ παρηκμακό- 3
τες ἤδη τοῖς σώμασι καὶ πρὸς τὰ πλήθη τῶν πολέμων ἀπειρηκότες, ἐν αἰτίαις εἶχον τὸν Καίσαρα· "ποῖ δὴ καὶ πρὸς τί πέρας ἡμᾶς οὗτος ὁ ἀνὴρ καταθήσεται περιφέρων, καὶ χρώμενος ὥσπερ ἀτρύτοις καὶ ἀψύχοις ἡμῖν; καὶ σίδηρος ἐξέκαμε πληγαῖς, καὶ θυρεοῦ τις ἔστι φειδὼ ἐν χρόνῳ τοσούτῳ καὶ θώρακος. οὐδ' 4
ἀπὸ τῶν τραυμάτων ἄρα λογίζεται Καῖσαρ ὅτι θνητῶν μὲν ἄρχει, θνητὰ δὲ πεφύκαμεν πάσχειν καὶ ἀλγεῖν; ὥραν δὲ χειμῶνος καὶ πνεύματος ἐν θαλάττῃ καιρὸν οὐδὲ θεῷ βιάζεσθαι δυνατόν· ἀλλ' οὗτος παραβάλλεται καθάπερ οὐ διώκων πολεμίους ἀλλὰ

φεύγων." τοιαῦτα λέγοντες ἐπορεύοντο σχολαίως εἰς
5 τὸ Βρεντέσιον. ὡς δ' ἐλθόντες εὗρον ἀνηγμένον τὸν
Καίσαρα, ταχὺ πάλιν αὖ μεταβαλόντες ἐκάκιζον ἑαυ-
τοὺς προδότας ἀποκαλοῦντες τοῦ αὐτοκράτορος, ἐκά-
κιζον δὲ καὶ τοὺς ἡγεμόνας οὐκ ἐπιταχύναντας τὴν
πορείαν. καθήμενοι δ' ἐπὶ τῶν ἄκρων πρὸς τὸ πέλα-
γος καὶ τὴν Ἤπειρον ἀπεσκόπουν τὰς ναῦς ἐφ' ὧν
ἔμελλον περαιοῦσθαι πρὸς ἐκεῖνον.

38 Ἐν δ' Ἀπολλωνίᾳ Καῖσαρ οὐκ ἔχων ἀξιόμαχον τὴν
μεθ' ἑαυτοῦ δύναμιν, βραδυνούσης δὲ τῆς ἐκεῖθεν
ἀπορούμενος καὶ περιπαθῶν, δεινὸν ἐβούλευσε βού-
λευμα, κρύφα πάντων εἰς πλοῖον ἐμβὰς τὸ μέγεθος
δωδεκάσκαλμον ἀναχθῆναι πρὸς τὸ Βρεντέσιον, τη-
λικούτοις στόλοις περιεχομένου τοῦ πελάγους ὑπὸ
2 τῶν πολεμίων. νυκτὸς οὖν ἐσθῆτι θεράποντος ἐπι-
κρυψάμενος ἐνέβη, καὶ καταβαλὼν ἑαυτὸν ὥς τινα
τῶν παρημελημένων ἡσύχαζε. τοῦ δ' Ἀώου ποταμοῦ
τὴν ναῦν ὑποφέροντος εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν μὲν
ἑωθινὴν αὔραν, ἣ παρεῖχε τηνικαῦτα περὶ τὰς ἐκβο-
λὰς γαλήνην ἀπωθοῦσα πόρρω τὸ κῦμα, πολὺς πνεύ-
3 σας πελάγιος διὰ νυκτὸς ἀπέσβεσε· πρὸς δὲ τὴν πλη-
μύραν τῆς θαλάττης καὶ τὴν ἀντίβασιν τοῦ κλύδωνος
ἀγριαίνων ὁ ποταμός, καὶ τραχὺς ἅμα καὶ κτύπῳ με-
γάλῳ καὶ σκληραῖς ἀνακοπτόμενος δίναις, ἄπορος ἦν
βιασθῆναι τῷ κυβερνήτῃ, καὶ μεταβαλεῖν ἐκέλευσε
τοὺς ναύτας ὡς ἀποστρέψων τὸν πλοῦν. αἰσθόμενος
δ' ὁ Καῖσαρ ἀναδείκνυσιν ἑαυτόν, καὶ τοῦ κυβερνή-
του λαβόμενος τῆς χειρὸς ἐκπεπληγμένου πρὸς τὴν
ὄψιν "ἴθι" ἔφη "γενναῖε, τόλμα, καὶ δέδιθι μηδέν·
Καίσαρα φέρεις καὶ τὴν Καίσαρος τύχην συμπλέου-
4 σαν." ἐλάθοντο τοῦ χειμῶνος οἱ ναῦται, καὶ ταῖς
κώπαις ἐμφύντες ἐβιάζοντο πάσῃ προθυμίᾳ τὸν πο-

ταμόν. ὡς δ' ἦν ἄπορα, δεξάμενος πολλὴν θάλατταν καὶ κινδυνεύσας ἐν τῷ στόματι συνεχώρησε μάλ' ἄκων τῷ κυβερνήτῃ μεταβαλεῖν. ἀνιόντι δ' αὐτῷ κατὰ πλῆθος ἀπήντων οἱ στρατιῶται, πολλὰ μεμφόμενοι καὶ δυσπαθοῦντες εἰ μὴ πέπεισται καὶ σὺν αὐτοῖς μόνοις ἱκανὸς εἶναι νικᾶν, ἀλλ' ἄχθεται καὶ παραβάλλεται διὰ τοὺς ἀπόντας ὡς ἀπιστῶν τοῖς παροῦσιν.

Ἐκ τούτου κατέπλευσε μὲν Ἀντώνιος ἀπὸ Βρεντεσίου τὰς δυνάμεις ἄγων, θαρρήσας δὲ Καῖσαρ προυκαλεῖτο Πομπήιον ἱδρυμένον ἐν καλῷ καὶ χορηγούμενον ἔκ τε γῆς καὶ θαλάττης ἀποχρώντως, αὐτὸς ἐν οὐκ ἀφθόνοις διάγων κατ' ἀρχάς, ὕστερον δὲ καὶ σφόδρα πιεσθεὶς ἀπορίᾳ τῶν ἀναγκαίων. ἀλλὰ ῥίζαν τινὰ κόπτοντες οἱ στρατιῶται καὶ γάλακτι φυρῶντες προσεφέροντο· καί ποτε καὶ διαπλάσαντες ἐξ αὐτῆς ἄρτους καὶ ταῖς προφυλακαῖς τῶν πολεμίων ἐπιδραμόντες ἔβαλλον εἴσω καὶ διερρίπτουν, ἐπιλέγοντες ὡς, ἄχρι ἂν ἡ γῆ τοιαύτας ἐκφέρῃ ῥίζας, οὐ παύσονται πολιορκοῦντες Πομπήιον. ὁ μέντοι Πομπήιος οὔτε τοὺς ἄρτους οὔτε τοὺς λόγους εἴα τούτους ἐκφέρεσθαι πρὸς τὸ πλῆθος· ἠθύμουν γὰρ οἱ στρατιῶται τὴν ἀγριότητα καὶ τὴν ἀπάθειαν τῶν πολεμίων ὥσπερ θηρίων ὀρρωδοῦντες. ἀεὶ δέ τινες περὶ τοῖς ἐρύμασι τοῖς Πομπηίου μάχαι σποράδες ἐγίνοντο· καὶ περιῆν πάσαις ὁ Καῖσαρ πλὴν μιᾶς, ἐν ᾗ τροπῆς μεγάλης γενομένης ἐκινδύνευσεν ἀπολέσαι τὸ στρατόπεδον. Πομπηίου γὰρ προσβαλόντος οὐδεὶς ἔμεινεν, ἀλλὰ καὶ τάφροι κατεπίμπλαντο κτεινομένων, καὶ περὶ τοῖς αὐτῶν χαρακώμασι καὶ περιτειχίσμασιν ἔπιπτον ἐλαυνόμενοι προτροπάδην. Καῖσαρ δ' ὑπαντιάζων ἐπειρᾶτο μὲν ἀναστρέφειν τοὺς φεύγοντας, ἐπέραινε δ' οὐδέν, ἀλλ' ἐπιλαμβανομένου τῶν ση-

39 2 3 4

μείων ἀπερρίπτουν οἱ κομίζοντες, ὥστε δύο καὶ τριάκοντα λαβεῖν τοὺς πολεμίους. αὐτὸς δὲ παρὰ μικρὸν ἦλθεν ἀποθανεῖν· ἀνδρὶ γὰρ μεγάλῳ καὶ ῥωμαλέῳ φεύγοντι παρ' αὐτὸν ἐπιβαλὼν τὴν χεῖρα μένειν ἐκέλευσε καὶ στρέφεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους· ὁ δὲ μεστὸς ὢν ταραχῆς παρὰ τὸ δεινὸν ἐπήρατο τὴν μάχαιραν ὡς καθιξόμενος, φθάνει δ' ὁ τοῦ Καίσαρος
5 ὑπασπιστὴς ἀποκόψας αὐτοῦ τὸν ὦμον. οὕτω δ' ἀπέγνω τὰ καθ' αὐτὸν ὥστ', ἐπεὶ Πομπήιος ὑπ' εὐλαβείας τινὸς ἢ τύχης ἔργῳ μεγάλῳ τέλος οὐκ ἐπέθηκεν, ἀλλὰ καθείρξας εἰς τὸν χάρακα τοὺς φεύγοντας ἀνεχώρησεν, εἶπεν ἄρα πρὸς τοὺς φίλους ἀπιὼν ὁ Καῖσαρ "σήμερον ἂν ἡ νίκη παρὰ τοῖς πολεμίοις ἦν, εἰ τὸν
6 νικῶντα εἶχον." αὐτὸς δὲ παρελθὼν εἰς τὴν σκηνὴν καὶ κατακλιθεὶς νύκτα πασῶν ἐκείνην ἀνιαροτάτην διήγαγεν ἐν ἀπόροις λογισμοῖς, ὡς κακῶς ἐστρατηγηκὼς ὅτι καὶ χώρας ἐπικειμένης βαθείας καὶ πόλεων εὐδαιμόνων τῶν Μακεδονικῶν καὶ Θετταλικῶν, ἐάσας ἐκεῖ περισπάσαι τὸν πόλεμον ἐνταῦθα καθέζοιτο πρὸς θαλάττῃ, ναυκρατούντων τῶν πολεμίων πολιορκούμενος τοῖς ἀναγκαίοις μᾶλλον ἢ τοῖς ὅπλοις
7 πολιορκῶν. οὕτω δὴ ῥιπτασθεὶς καὶ ἀδημονήσας πρὸς τὴν ἀπορίαν καὶ χαλεπότητα τῶν παρόντων ἀνίστη τὸν στρατόν, ἐπὶ Σκιπίωνα προάγειν εἰς Μακεδονίαν ἐγνωκώς· ἢ γὰρ ἐπισπάσεσθαι Πομπήιον ὅπου μαχεῖται μὴ χορηγούμενος ὁμοίως ἀπὸ τῆς θαλάττης, ἢ περιέσεσθαι μεμονωμένου Σκιπίωνος.

40 Τοῦτο τὴν Πομπηίου στρατιὰν ἐπῆρε καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν ἡγεμόνας ὡς ἡττημένου καὶ φεύγοντος ἔχεσθαι Καίσαρος. αὐτὸς μὲν γὰρ εὐλαβῶς εἶχε Πομπήιος ἀναρρῖψαι μάχην περὶ τηλικούτων, καὶ παρεσκευασμένος ἄριστα πᾶσι πρὸς τὸν χρόνον ἠξίου τρί-

βειν καὶ μαραίνειν τὴν τῶν πολεμίων ἀκμὴν βρα-
χεῖαν οὖσαν. τὸ γάρ τοι μαχιμώτατον τῆς Καίσαρος
δυνάμεως ἐμπειρίαν μὲν εἶχε καὶ τόλμαν ἀνυπόστα-
τον πρὸς τοὺς ἀγῶνας, ἐν δὲ ταῖς πλάναις καὶ ταῖς 2
στρατοπεδείαις καὶ τειχομαχοῦντες καὶ νυκτεγερ-
τοῦντες ἐξέκαμνον ὑπὸ γήρως, καὶ βαρεῖς ἦσαν τοῖς
σώμασι πρὸς τοὺς πόνους, δι' ἀσθένειαν ἐγκαταλεί-
ποντες τὴν προθυμίαν. τότε δὲ καί τι νόσημα λοι-
μῶδες ἐλέχθη, τὴν ἀτοπίαν τῆς διαίτης ποιησάμενον
ἀρχήν, ἐν τῇ στρατιᾷ περιφέρεσθαι τῇ Καίσαρος. καὶ
τὸ μέγιστον, οὔτε χρήμασιν ἐρρωμένος οὔτε τροφῆς
εὐπορῶν χρόνου βραχέος ἐδόκει περὶ αὑτῷ καταλυ-
θήσεσθαι.

Διὰ ταῦτα Πομπήιον μάχεσθαι μὴ βουλόμενον μό- 41
νος ἐπῄνει Κάτων φειδοῖ τῶν πολιτῶν· ὅς γε καὶ
τοὺς πεσόντας ἐν τῇ μάχῃ τῶν πολεμίων εἰς χιλίους
τὸ πλῆθος γενομένους ἰδὼν ἀπῆλθεν ἐγκαλυψάμενος
καὶ καταδακρύσας. οἱ δ' ἄλλοι πάντες ἐκάκιζον τὸν
Πομπήιον φυγομαχοῦντα, καὶ παρώξυνον Ἀγαμέ-
μνονα καὶ βασιλέα βασιλέων ἀποκαλοῦντες ὡς δὴ μὴ
βουλόμενον ἀποθέσθαι τὴν μοναρχίαν, ἀλλ' ἀγαλλό-
μενον ἡγεμόνων τοσούτων ἐξηρτημένων αὐτοῦ καὶ
φοιτώντων ἐπὶ σκηνήν. Φαώνιος δὲ τὴν Κάτωνος 2
παρρησίαν ὑποποιούμενος μανικῶς, ἐσχετλίαζεν εἰ
μηδὲ τῆτες ἔσται τῶν περὶ Τουσκλᾶνον ἀπολαῦσαι
σύκων διὰ τὴν Πομπηίου φιλαρχίαν. Ἀφράνιος δέ
(νεωστὶ γὰρ ἐξ Ἰβηρίας ἀφῖκτο κακῶς στρατηγήσας)
διαβαλλόμενος ἐπὶ χρήμασι προδοῦναι τὸν στρατόν,
ἠρώτα διὰ τί πρὸς τὸν ἔμπορον οὐ μάχονται τὸν
ἐωνημένον παρ' αὐτοῦ τὰς ἐπαρχίας. ἐκ τούτων
ἁπάντων συνελαυνόμενος ἄκων εἰς μάχην ὁ Πομ-
πήιος ἐχώρει τὸν Καίσαρα διώκων. ὁ δὲ τὴν μὲν 3

ἄλλην πορείαν χαλεπῶς ἤνυσεν, οὐδενὸς παρέχοντος ἀγοράν, ἀλλὰ πάντων καταφρονούντων διὰ τὴν ἔναγχος ἧτταν· ὡς δ' εἷλε Γόμφους Θεσσαλικὴν πόλιν, οὐ μόνον ἔθρεψε τὴν στρατιάν, ἀλλὰ καὶ τοῦ νοσήματος ἀπήλλαξε παραλόγως. ἀφθόνῳ γὰρ ἐνέτυχον οἴνῳ, καὶ πιόντες ἀνέδην, εἶτα χρώμενοι κώμοις καὶ βακχεύοντες ἀνὰ τὴν ὁδὸν ἐκ μέθης διεκρούσαντο καὶ παρήλλαξαν τὸ πάθος, εἰς ἕξιν ἑτέραν τοῖς σώμασι μεταπεσόντες.

42 *Ὡς δ' εἰς τὴν Φαρσαλίαν ἐμβαλόντες ἀμφότεροι
κατεστρατοπέδευσαν, ὁ μὲν Πομπήιος αὖθις εἰς τὸν
ἀρχαῖον ἀνεκρούετο λογισμὸν τὴν γνώμην, ἔτι καὶ
φασμάτων οὐκ αἰσίων προσγενομένων καὶ καθ'
ὕπνον ὄψεως. ἐδόκει γὰρ ἑαυτὸν ὁρᾶν ἐν τῷ θεάτρῳ
κροτούμενον ὑπὸ Ῥωμαίων... οἱ δὲ περὶ αὐτὸν οὕτω
θρασεῖς ἦσαν καὶ τὸ νίκημα ταῖς ἐλπίσι προειληφότες
ὥστε φιλονεικεῖν ὑπὲρ τῆς Καίσαρος ἀρχιερωσύνης
Δομίτιον καὶ Σπινθῆρα καὶ Σκιπίωνα διαμιλλωμέ-
2 νους ἀλλήλοις, πέμπειν δὲ πολλοὺς εἰς Ῥώμην μι-
σθουμένους καὶ προκαταλαμβάνοντας οἰκίας ὑπα-
τεύουσι καὶ στρατηγοῦσιν ἐπιτηδείους, ὡς εὐθὺς
ἄρξοντες μετὰ τὸν πόλεμον. μάλιστα δ' ἐσφάδαζον
οἱ ἱππεῖς ἐπὶ τὴν μάχην ἠσκημένοι περιττῶς ὅπλων
λαμπρότησι καὶ τροφαῖς ἵππων καὶ κάλλει σωμάτων,
μέγα φρονοῦντες καὶ διὰ τὸ πλῆθος, ἑπτακισχίλιοι
πρὸς χιλίους τοὺς Καίσαρος ὄντες. ἦν δὲ καὶ τὸ τῶν
πεζῶν πλῆθος οὐκ ἀγχώμαλον, ἀλλὰ τετρακισμύριοι
καὶ πεντακισχίλιοι παρετάττοντο δισμυρίοις καὶ δισ-
χιλίοις.*

43 *Ὁ δὲ Καῖσαρ τοὺς στρατιώτας συναγαγών, καὶ προειπὼν ὡς δύο μὲν αὐτῷ τάγματα Κορφίνιος ἄγων ἐγγύς ἐστιν, ἄλλαι δὲ πεντεκαίδεκα σπεῖραι μετὰ*

Καληνοῦ κάθηνται περὶ Μέγαρα καὶ Ἀθήνας, ἠρώτησεν εἴτε βούλονται περιμένειν ἐκείνους εἴτ' αὐτοὶ διακινδυνεῦσαι καθ' ἑαυτούς. οἱ δ' ἀνεβόησαν δεόμενοι μὴ περιμένειν, ἀλλὰ μᾶλλον, ὅπως τάχιστα συνίασιν εἰς χεῖρας τοῖς πολεμίοις, τεχνάζεσθαι καὶ στρατηγεῖν. ποιουμένῳ δὲ καθαρμὸν αὐτῷ τῆς δυνά- 2
μεως καὶ θύσαντι τὸ πρῶτον ἱερεῖον εὐθὺς ὁ μάντις ἔφραζε τριῶν ἡμερῶν μάχῃ κριθήσεσθαι πρὸς τοὺς πολεμίους. ἐρομένου δὲ τοῦ Καίσαρος εἰ καὶ περὶ τοῦ τέλους ἐνορᾷ τι τοῖς ἱεροῖς εὔσημον "αὐτὸς ἄν" ἔφη "σὺ τοῦτο βέλτιον ὑποκρίναιο σαυτῷ· μεγάλην γὰρ οἱ θεοὶ μεταβολὴν καὶ μετάπτωσιν ἐπὶ τὰ ἐναντία τῶν καθεστώτων δηλοῦσιν, ὥστ' εἰ μὲν εὖ πράττειν ἡγῇ σεαυτὸν ἐπὶ τῷ παρόντι, τὴν χείρονα προσδόκα τύχην, εἰ δὲ κακῶς, τὴν ἀμείνονα." τῇ δὲ πρὸ 3
τῆς μάχης νυκτὶ τὰς φυλακὰς ἐφοδεύοντος αὐτοῦ περὶ τὸ μεσονύκτιον ὤφθη λαμπὰς οὐρανίου πυρός, ἣν ὑπερενεχθεῖσαν τὸ Καίσαρος στρατόπεδον λαμπρὰν καὶ φλογώδη γενομένην ἔδοξεν εἰς τὸ Πομπηίου καταπεσεῖν. ἑωθινῆς δὲ φυλακῆς καὶ πανικὸν τάραχον ᾔσθοντο γινόμενον παρὰ τοῖς πολεμίοις. οὐ μὴν μαχεῖσθαί γε κατ' ἐκείνην προσεδόκα τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ὡς ἐπὶ Σκοτούσσης ὁδεύων ἀνεζεύγνυεν.

Ἐπεὶ δὲ τῶν σκηνῶν ἤδη καταλελυμένων οἱ σκο- 44
ποὶ προσίππευσαν αὐτῷ τοὺς πολεμίους ἐπὶ μάχῃ καταβαίνειν ἀπαγγέλλοντες, περιχαρὴς γενόμενος καὶ προσευξάμενος τοῖς θεοῖς παρέταττε τὴν φάλαγγα, τὴν τάξιν τριπλῆν ποιῶν. καὶ τοῖς μὲν μέσοις ἐπέστησε Καλβῖνον Δομίτιον, τῶν δὲ κεράτων τὸ μὲν εἶχεν Ἀντώνιος, αὐτὸς δὲ τὸ δεξιόν, ἐν τῷ δεκάτῳ τάγματι μέλλων μάχεσθαι. κατὰ τοῦτο δὲ τοὺς τῶν 2
πολεμίων ἱππεῖς ἀντιπαραταττομένους ὁρῶν, καὶ

δεδοικὼς τὴν λαμπρότητα καὶ τὸ πλῆθος αὐτῶν, ἀπὸ
τῆς ἐσχάτης τάξεως ἀδήλως ἐκέλευσε περιελθεῖν πρὸς
ἑαυτὸν ἓξ σπείρας καὶ κατόπιν ἔστησε τοῦ δεξιοῦ,
διδάξας ἃ χρὴ ποιεῖν ὅταν οἱ τῶν πολεμίων ἱππεῖς
προσφέρωνται. Πομπήιος δὲ τὸ μὲν αὐτὸς εἶχε τῶν
κεράτων, τὸ δ' εὐώνυμον Δομίτιος, τοῦ δὲ μέσου
3 Σκιπίων ἦρχεν ὁ πενθερός. οἱ δ' ἱππεῖς ἅπαντες
ἐπὶ τὸ ἀριστερὸν ἔβρισαν ὡς τὸ δεξιὸν κυκλωσόμενοι
τῶν πολεμίων καὶ λαμπρὰν περὶ αὐτὸν τὸν ἡγεμόνα
ποιησόμενοι τροπήν· οὐδὲν γὰρ ἀνθέξειν βάθος
ὁπλιτικῆς φάλαγγος, ἀλλὰ συντρίψεσθαι καὶ καταρ-
ράξεσθαι πάντα τοῖς ἐναντίοις ἐπιβολῆς ἅμα τοσού-
4 των ἱππέων γενομένης. ἐπεὶ δὲ σημαίνειν ἔμελλον
ἀμφότεροι τὴν ἔφοδον, Πομπήιος μὲν ἐκέλευσε τοὺς
ὁπλίτας ἑστῶτας ἐν προβολῇ καὶ μένοντας ἀραρότως
δέχεσθαι τὴν ἐπιδρομὴν τῶν πολεμίων, μέχρι ἂν
ὑσσοῦ βολῆς ἐντὸς γένωνται, Καῖσαρ δὲ καὶ περὶ
τοῦτο διαμαρτεῖν φησιν αὐτόν, ἀγνοήσαντα τὴν μετὰ
δρόμου καὶ φορᾶς ἐν ἀρχῇ γινομένην σύρραξιν, ὡς ἔν
τε ταῖς πληγαῖς βίαν προστίθησι καὶ συνεκκαίει τὸν
5 θυμὸν ἐκ πάντων ἀναρριπιζόμενον. αὐτὸς δὲ κινεῖν
τὴν φάλαγγα μέλλων καὶ προϊὼν ἐπ' ἔργον ἤδη πρῶ-
τον ὁρᾷ τῶν ταξιάρχων ἄνδρα πιστὸν αὐτῷ καὶ πο-
λέμων ἔμπειρον, ἐπιθαρσύνοντα τοὺς ὑφ' αὐτῷ καὶ
προκαλούμενον εἰς ἅμιλλαν ἀλκῆς. τοῦτον ὀνομαστὶ
προσαγορεύσας "τί ἐλπίζομεν" εἶπεν, "ὦ Γάιε Κρασ-
6 σίνιε, καὶ πῶς τι θάρσους ἔχομεν;" ὁ δὲ Κρασσίνιος
ἐκτείνας τὴν δεξιὰν καὶ μέγα βοήσας "νικήσομεν"
ἔφη "λαμπρῶς ὦ Καῖσαρ· ἐμὲ δ' ἢ ζῶντα τήμερον ἢ
τεθνηκότα ἐπαινέσεις." ταῦτ' εἰπὼν πρῶτος ἐμβάλ-
λει τοῖς πολεμίοις δρόμῳ, συνεπισπασάμενος τοὺς
περὶ ἑαυτὸν ἑκατὸν καὶ εἴκοσι στρατιώτας· διακό-

ψας δὲ τοὺς πρώτους καὶ πρόσω χωρῶν φόνῳ πολλῷ
καὶ βιαζόμενος ἀνακόπτεται ξίφει πληγεὶς διὰ τοῦ
στόματος, ὥστε καὶ τὴν αἰχμὴν ὑπὲρ τὸ ἰνίον ἀνα-
σχεῖν.

Οὕτω δὲ τῶν πεζῶν κατὰ τὸ μέσον συρραγέντων 45
καὶ μαχομένων, ἀπὸ τοῦ κέρατος οἱ Πομπηΐου ἱπ-
πεῖς σοβαρῶς ἐπήλαυνον εἰς κύκλωσιν τοῦ δεξιοῦ τὰς
ἴλας ἀναχεόμενοι· καὶ πρὶν ἢ προσβαλεῖν αὐτοὺς
ἐκτρέχουσιν αἱ σπεῖραι παρὰ Καίσαρος, οὐχ ὥσπερ
εἰώθεσαν, ἀκοντίσμασι χρώμενοι τοῖς ὑσσοῖς, οὐδὲ 2
μηροὺς παίοντες ἐκ χειρὸς ἢ κνήμας τῶν πολεμίων,
ἀλλὰ τῶν ὄψεων ἐφιέμενοι καὶ τὰ πρόσωπα συντι-
τρώσκοντες, ὑπὸ Καίσαρος δεδιδαγμένοι τοῦτο ποι-
εῖν, ἐλπίζοντος ἄνδρας οὐ πολλὰ πολέμοις οὐδὲ τραύ-
μασιν ὡμιληκότας, νέους δὲ καὶ κομῶντας ἐπὶ κάλλει
καὶ ὥρᾳ, μάλιστα τὰς τοιαύτας πληγὰς ὑπόψεσθαι
καὶ μὴ μενεῖν, τὸν ἐν τῷ παρόντι κίνδυνον ἅμα καὶ
τὴν αὖθις αἰσχύνην δεδοικότας. ὃ δὴ καὶ συνέβαι- 3
νεν· οὐ γὰρ ἠνείχοντο τῶν ὑσσῶν ἀναφερομένων,
οὐδ' ἐτόλμων ἐν ὀφθαλμοῖς τὸν σίδηρον ὁρῶντες,
ἀλλ' ἀπεστρέφοντο καὶ συνεκαλύπτοντο φειδόμενοι
τῶν προσώπων, καὶ τέλος οὕτω ταράξαντες ἑαυτοὺς
ἐτράποντο φεύγειν αἴσχιστα, λυμηνάμενοι τὸ σύμ-
παν. εὐθὺς γὰρ οἱ μὲν νενικηκότες τούτους ἐκυ-
κλοῦντο τοὺς πεζοὺς καὶ κατὰ νώτου προσπίπτοντες
ἔκοπτον· Πομπήιος δ' ὡς κατεῖδεν ἀπὸ θατέρου 4
τοὺς ἱππεῖς φυγῇ σκεδασθέντας, οὐκέτ' ἦν ὁ αὐτὸς
οὐδ' ἐμέμνητο Πομπήιος ὢν Μάγνος, ἀλλ' ὑπὸ θεοῦ
μάλιστα βλαπτομένῳ τὴν γνώμην ἐοικὼς [ἢ διὰ θείας
ἥττης τεθαμβημένος] ἄφθογγος ᾤχετο ἀπιὼν ἐπὶ
σκηνήν, καὶ καθεζόμενος ἐκαραδόκει τὸ μέλλον, ἄχρι
οὗ τροπῆς ἁπάντων γενομένης ἐπέβαινον οἱ πολέ-

μιοι τοῦ χάρακος καὶ διεμάχοντο πρὸς τοὺς φυλάττοντας. τότε δ' ὥσπερ ἔννους γενόμενος, καὶ ταύτην μόνην, ὥς φασι, φωνὴν ἀφεὶς "οὐκοῦν καὶ ἐπὶ τὴν παρεμβολήν;" ἀπεδύσατο μὲν τὴν ἐναγώνιον καὶ στρατηγικὴν ἐσθῆτα, φεύγοντι δὲ πρέπουσαν μεταλαβὼν ὑπεξῆλθεν.

Ἀλλ' οὗτος μὲν οἵαις ὕστερον χρησάμενος τύχαις ὅπως τε παραδοὺς ἑαυτὸν τοῖς Αἰγυπτίοις ἀνδράσιν ἀνῃρέθη, δηλοῦμεν ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου γράμμασιν·
46 ὁ δὲ Καῖσαρ ὡς ἐν τῷ χάρακι τοῦ Πομπηίου γενόμενος τούς τε κειμένους νεκροὺς ἤδη τῶν πολεμίων εἶδε καὶ τοὺς ἔτι κτεινομένους, εἶπεν ἄρα στενάξας "τοῦτ' ἐβουλήθησαν, εἰς τοῦτό με ἀνάγκης ὑπηγάγοντο, ἵνα Γάιος Καῖσαρ ὁ μεγίστους πολέμους κατορθώσας, εἰ προηκάμην τὰ στρατεύματα, κἂν κατεδικάσθην."
2 ταῦτά φησι Πωλίων Ἀσίνιος τὰ ῥήματα ῥωμαϊστὶ μὲν ἀναφθέγξασθαι τὸν Καίσαρα παρὰ τὸν τότε καιρόν, ἑλληνιστὶ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγράφθαι· τῶν δ' ἀποθανόντων τοὺς πλείστους οἰκέτας γενέσθαι περὶ τὴν κατάληψιν τοῦ χάρακος ἀναιρεθέντας, στρατιώτας δὲ μὴ πλείους ἑξακισχιλίων πεσεῖν. τῶν δὲ ζώντων ἁλόντων κατέμιξε τοὺς πλείστους ὁ Καῖσαρ εἰς ⟨τὰ⟩ τάγματα· πολλοῖς δὲ καὶ τῶν ἐπιφανῶν ἄδειαν ἔδωκεν, ὧν καὶ Βροῦτος ἦν ὁ κτείνας αὐτὸν ὕστερον, ἐφ' ᾧ λέγεται μὴ φαινομένῳ μὲν ἀγωνιᾶσαι, σωθέντος δὲ καὶ παραγενομένου πρὸς αὐτὸν ἡσθῆναι διαφερόντως.

47 Σημείων δὲ πολλῶν γενομένων τῆς νίκης ἐπιφανέστατον ἱστορεῖται τὸ περὶ Τράλλεις. ἐν γὰρ ἱερῷ Νίκης ἀνδριὰς εἱστήκει Καίσαρος, καὶ τὸ περὶ αὐτῷ χωρίον αὐτό τε στερεὸν φύσει καὶ λίθῳ σκληρῷ κατεστρωμένον ἦν ἄνωθεν· ἐκ τούτου λέγουσιν ἀνατεῖ-

λαι φοίνικα παρὰ τὴν βάσιν τοῦ ἀνδριάντος. ἐν δὲ
Παταβίῳ Γάιος Κορνήλιος, ἀνὴρ εὐδόκιμος ἐπὶ μαν-
τικῇ, Λιβίου τοῦ συγγραφέως πολίτης καὶ γνώριμος,
ἐτύγχανεν ἐπ' οἰωνοῖς καθήμενος ἐκείνην τὴν ἡμέ-
ραν. καὶ πρῶτον μέν, ὡς Λίβιός φησι, τὸν καιρὸν ἔγνω 2
τῆς μάχης, καὶ πρὸς τοὺς παρόντας εἶπεν ὅτι καὶ δὴ
περαίνεται τὸ χρῆμα καὶ συνίασιν εἰς ἔργον οἱ ἄν-
δρες· αὖθις δὲ πρὸς τῇ θέᾳ γενόμενος καὶ τὰ σημεῖα
κατιδὼν ἀνήλατο μετ' ἐνθουσιασμοῦ, βοῶν "νικᾷς
ὦ Καῖσαρ." ἐκπλαγέντων δὲ τῶν παρατυχόντων
περιελὼν τὸν στέφανον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἐνωμότως
ἔφη μὴ πρὶν ἐπιθήσεσθαι πάλιν ἢ τῇ τέχνῃ μαρτυρῆ-
σαι τὸ ἔργον.

Ταῦτα μὲν οὖν ὁ Λίβιος οὕτω γενέσθαι καταβε-
βαιοῦται· Καῖσαρ δὲ τῷ Θετταλῶν ἔθνει τὴν ἐλευθε- 48
ρίαν ἀναθεὶς νικητήριον ἐδίωκε Πομπήιον, ἁψάμε-
νος δὲ τῆς Ἀσίας Κνιδίους τε Θεοπόμπῳ τῷ συναγα-
γόντι τοὺς μύθους χαριζόμενος ἠλευθέρωσε, καὶ πᾶσι
τοῖς τὴν Ἀσίαν κατοικοῦσι τὸ τρίτον τῶν φόρων ἀν-
ῆκεν. εἰς δ' Ἀλεξάνδρειαν ἐπὶ Πομπηίῳ τεθνηκότι 2
καταχθεὶς Θεόδοτον μὲν ἀπεστράφη τὴν Πομπηίου
κεφαλὴν προσφέροντα, τὴν δὲ σφραγῖδα δεξάμενος
τοῦ ἀνδρὸς κατεδάκρυσεν· ὅσοι δὲ τῶν ἑταίρων αὐ-
τοῦ καὶ συνήθων πλανώμενοι κατὰ τὴν χώραν ἑαλώ-
κεσαν ὑπὸ τοῦ βασιλέως, πάντας εὐεργέτησε καὶ
προσηγάγετο. τοῖς δὲ φίλοις εἰς Ῥώμην ἔγραφεν ὅτι
τῆς νίκης ἀπολαύοι τοῦτο μέγιστον καὶ ἥδιστον, τὸ
σώζειν τινὰς ἀεὶ τῶν πεπολεμηκότων πολιτῶν αὐτῷ.
τὸν δ' αὐτόθι πόλεμον οἱ μὲν οὐκ ἀναγκαῖον ἀλλ' 3
ἔρωτι Κλεοπάτρας ἄδοξον αὐτῷ καὶ κινδυνώδη γενέ-
σθαι λέγουσιν, οἱ δὲ τοὺς βασιλικοὺς αἰτιῶνται, καὶ
μάλιστα τὸν εὐνοῦχον Ποθεινόν, ὃς πλεῖστον δυνά-

μενος καὶ Πομπήιον μὲν ἀνῃρηκὼς ἔναγχος, ἐκβεβλη-
κὼς δὲ Κλεοπάτραν, κρύφα μὲν ἐπεβούλευε τῷ Καί-
σαρι (καὶ διὰ τοῦτό φασιν αὐτὸν ἀρξάμενον ἔκτοτε
διανυκτερεύειν ἐν τοῖς πότοις ἕνεκα φυλακῆς τοῦ σώ-
ματος), φανερῶς δ' οὐκ ἦν ἀνεκτὸς ἐπίφθονα πολλὰ
καὶ πρὸς ὕβριν εἰς τὸν Καίσαρα λέγων καὶ πράττων.
4 τοὺς μὲν γὰρ στρατιώτας τὸν κάκιστον μετρουμένους
καὶ παλαιότατον σῖτον ἐκέλευεν ἀνέχεσθαι καὶ στέρ-
γειν, ἐσθίοντας τὰ ἀλλότρια, πρὸς δὲ τὰ δεῖπνα
σκεύεσιν ἐχρῆτο ξυλίνοις καὶ κεραμεοῖς, ὡς τὰ χρυσᾶ
καὶ ἀργυρᾶ πάντα Καίσαρος ἔχοντος εἴς τι χρέος.
ὤφειλε γὰρ ὁ τοῦ βασιλεύοντος τότε πατὴρ Καίσαρι
χιλίας ἑπτακοσίας πεντήκοντα μυριάδας, ὧν τὰς μὲν
ἄλλας ἀνῆκε τοῖς παισὶν αὐτοῦ πρότερον ὁ Καῖσαρ,
τὰς δὲ χιλίας ἠξίου τότε λαβὼν διαθρέψαι τὸ στρά-
5 τευμα. τοῦ δὲ Ποθεινοῦ νῦν μὲν αὐτὸν ἀπιέναι καὶ
τῶν μεγάλων ἔχεσθαι πραγμάτων κελεύοντος, ὕστε-
ρον δὲ κομιεῖσθαι μετὰ χάριτος, εἰπὼν ὡς Αἰγυπτίων
ἐλάχιστα δέοιτο συμβούλων, κρύφα τὴν Κλεοπάτραν
49 ἀπὸ τῆς χώρας μετεπέμπετο. κἀκείνη παραλαβοῦσα
τῶν φίλων Ἀπολλόδωρον τὸν Σικελιώτην μόνον, εἰς
ἀκάτιον μικρὸν ἐμβᾶσα τοῖς μὲν βασιλείοις προσ-
έσχεν ἤδη συσκοτάζοντος· ἀπόρου δὲ τοῦ λαθεῖν
ὄντος ἄλλως, ἡ μὲν εἰς στρωματόδεσμον ἐνδῦσα προ-
τείνει μακρὰν ἑαυτήν, ὁ δ' Ἀπολλόδωρος ἱμάντι συν-
δήσας τὸν στρωματόδεσμον εἰσκομίζει διὰ θυρῶν
2 πρὸς τὸν Καίσαρα. καὶ τούτῳ τε πρώτῳ λέγεται τῷ
τεχνήματι τῆς Κλεοπάτρας ἁλῶναι, λαμυρᾶς φανεί-
σης, καὶ τῆς ἄλλης ὁμιλίας καὶ χάριτος ἥττων γενόμε-
νος διαλλάξαι πρὸς τὸν ἀδελφὸν ὡς συμβασιλεύσου-
σαν. ἔπειτα δ' ἐν ταῖς διαλλαγαῖς ἑστιωμένων ἁπάν-
των οἰκέτης Καίσαρος κουρεύς, διὰ δειλίαν, ᾗ πάντας

ἀνθρώπους ὑπερέβαλλεν, οὐδὲν ἐῶν ἀνεξέταστον
ἀλλ' ὠτακουστῶν καὶ πολυπραγμονῶν, συνῆκεν ἐπι-
βουλὴν Καίσαρι πραττομένην ὑπ' Ἀχιλλᾶ τοῦ στρα-
τηγοῦ καὶ Ποθεινοῦ τοῦ εὐνούχου. φωράσας δ' ὁ 3
Καῖσαρ φρουρὰν μὲν περιέστησε τῷ ἀνδρῶνι, τὸν δὲ
Ποθεινὸν ἀνεῖλεν· ὁ δ' Ἀχιλλᾶς φυγὼν εἰς τὸ στρα-
τόπεδον περιίστησιν αὐτῷ βαρὺν καὶ δυσμεταχείρι-
στον πόλεμον, ὀλιγοστῷ τοσαύτην ἀμυνομένῳ πόλιν
καὶ δύναμιν. ἐν ᾧ πρῶτον μὲν ἐκινδύνευσεν ὕδατος
ἀποκλεισθείς (αἱ γὰρ διώρυχες ἀπῳκοδομήθησαν
ὑπὸ τῶν πολεμίων), δεύτερον δὲ περικοπτόμενος
τὸν στόλον ἠναγκάσθη διὰ πυρὸς ἀπώσασθαι τὸν
κίνδυνον, ὃ καὶ τὴν μεγάλην βιβλιοθήκην ἐκ τῶν νεω-
ρίων ἐπινεμόμενον διέφθειρε. τρίτον δὲ περὶ τῇ 4
Φάρῳ μάχης συνεστώσης κατεπήδησε μὲν ἀπὸ τοῦ
χώματος εἰς ἀκάτιον καὶ παρεβοήθει τοῖς ἀγωνιζομέ-
νοις, ἐπιπλεόντων δὲ πολλαχόθεν αὐτῷ τῶν Αἰγυ-
πτίων ῥίψας ἑαυτὸν εἰς τὴν θάλασσαν ἀπενήξατο μό-
λις καὶ χαλεπῶς· ὅτε καὶ λέγεται βιβλίδια κρατῶν
πολλὰ μὴ προέσθαι βαλλόμενος καὶ βαπτιζόμενος,
ἀλλ' ἀνέχων ὑπὲρ τῆς θαλάσσης τὰ βιβλίδια τῇ ἑτέρᾳ
χειρὶ νήχεσθαι. τὸ δ' ἀκάτιον εὐθὺς ἐβυθίσθη. τέ- 5
λος δέ, τοῦ βασιλέως πρὸς τοὺς πολεμίους ἀποχωρή-
σαντος, ἐπελθὼν καὶ συνάψας μάχην ἐνίκησε, πολ-
λῶν πεσόντων αὐτοῦ τε τοῦ βασιλέως ἀφανοῦς γενο-
μένου. καταλιπὼν δὲ τὴν Κλεοπάτραν βασιλεύουσαν
Αἰγύπτου καὶ μικρὸν ὕστερον ἐξ αὐτοῦ τεκοῦσαν
υἱόν, ὃν Ἀλεξανδρεῖς Καισαρίωνα προσηγόρευον, ὥρ-
μησεν ἐπὶ Συρίας.

Κἀκεῖθεν ἐπιὼν τὴν Ἀσίαν ἐπυνθάνετο Δομίτιον 50
μὲν ὑπὸ Φαρνάκου τοῦ Μιθριδάτου παιδὸς ἡττημέ-
νον ἐκ Πόντου πεφευγέναι σὺν ὀλίγοις, Φαρνάκην δὲ

τῇ νίκῃ χρώμενον ἀπλήστως καὶ Βιθυνίαν ἔχοντα καὶ Καππαδοκίαν Ἀρμενίας ἐφίεσθαι τῆς μικρᾶς καλουμένης, καὶ πάντας ἀνιστάναι τοὺς ταύτῃ βασιλεῖς καὶ
2 *τετράρχας. εὐθὺς οὖν ἐπὶ τὸν ἄνδρα τρισὶν ἤλαυνε τάγμασι, καὶ περὶ πόλιν Ζῆλαν μάχην μεγάλην συνάψας αὐτὸν μὲν ἐξέβαλε τοῦ Πόντου φεύγοντα, τὴν δὲ στρατιὰν ἄρδην ἀνεῖλε. καὶ τῆς μάχης ταύτης τὴν ὀξύτητα καὶ τὸ τάχος ἀναγγέλλων εἰς Ῥώμην πρός τινα τῶν φίλων Ἀμάντιον ἔγραψε τρεῖς λέξεις· "ἦλθον, εἶδον, ἐνίκησα." ῥωμαϊστὶ δὲ αἱ λέξεις εἰς ὅμοιον ἀπολήγουσαι σχῆμα ῥήματος οὐκ ἀπίθανον τὴν βραχυλογίαν ἔχουσιν.*

51 *Ἐκ τούτου διαβαλὼν εἰς Ἰταλίαν ἀνέβαινεν εἰς Ῥώμην, τοῦ μὲν ἐνιαυτοῦ καταστρέφοντος εἰς ὃν ᾕρητο δικτάτωρ τὸ δεύτερον, οὐδέποτε τῆς ἀρχῆς ἐκείνης πρότερον ἐνιαυσίου γενομένης· εἰς δὲ τοὐπιὸν ὕπατος ἀπεδείχθη. καὶ κακῶς ἤκουσεν ὅτι τῶν στρατιωτῶν στασιασάντων καὶ δύο στρατηγικοὺς ἄνδρας ἀνελόντων, Κοσκώνιον καὶ Γάλβαν, ἐπετίμησε μὲν αὐτοῖς τοσοῦτον ὅσον ἀντὶ στρατιωτῶν πολίτας προσαγορεῦσαι, χιλίας δὲ διένειμεν ἑκάστῳ δραχμὰς*
2 *καὶ χώραν τῆς Ἰταλίας ἀπεκλήρωσε πολλήν. ἦν δ' αὐτοῦ διαβολὴ καὶ ἡ Δολοβέλλα μανία καὶ ἡ Ἀμαντίου φιλαργυρία, καὶ μεθύων Ἀντώνιος, καὶ Κορφίνιος τὴν Πομπηίου σκευωρούμενος οἰκίαν καὶ μετοικοδομῶν ὡς ἱκανὴν οὐκ οὖσαν. ἐπὶ τούτοις γὰρ ἐδυσφόρουν Ῥωμαῖοι. Καῖσαρ δὲ διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς πολιτείας οὐκ ἀγνοῶν οὐδὲ βουλόμενος ἠναγκάζετο χρῆσθαι τοῖς ὑπουργοῦσιν.*

52 *Τῶν δὲ περὶ Κάτωνα καὶ Σκιπίωνα μετὰ τὴν ἐν Φαρσάλῳ μάχην εἰς Λιβύην φυγόντων, κἀκεῖ τοῦ βασιλέως Ἰόβα βοηθοῦντος αὐτοῖς ἠθροικότων δυνά-*

μεις ἀξιολόγους, ἔγνω στρατεύειν ὁ Καῖσαρ ἐπ' αὐτούς· καὶ περὶ τροπὰς χειμερινὰς διαβὰς εἰς Σικελίαν, καὶ βουλόμενος εὐθὺς ἀποκόψαι τῶν περὶ αὐτὸν ἡγεμόνων ἅπασαν ἐλπίδα μελλήσεως καὶ διατριβῆς, ἐπὶ τοῦ κλύσματος ἔπηξε τὴν ἑαυτοῦ σκηνήν, καὶ γενομένου πνεύματος ἐμβὰς ἀνήχθη μετὰ τρισχιλίων πεζῶν καὶ ἱππέων ὀλίγων. ἀποβιβάσας δὲ τούτους 2
λαθὼν ἀνήχθη πάλιν, ὑπὲρ τῆς μείζονος ὀρρωδῶν δυνάμεως, καὶ κατὰ θάλατταν οὖσιν ἤδη προστυχὼν κατήγαγεν ἅπαντας εἰς τὸ στρατόπεδον. πυνθανόμενος δὲ χρησμῷ τινι παλαιῷ θαρρεῖν τοὺς πολεμίους ὡς προσῆκον ἀεὶ τῷ Σκιπιώνων γένει κρατεῖν ἐν Λιβύῃ, χαλεπὸν εἰπεῖν εἴτε φλαυρίζων ἐν παιδιᾷ τινι τὸν Σκιπίωνα στρατηγοῦντα τῶν πολεμίων, εἴτε καὶ 3
σπουδῇ τὸν οἰωνὸν οἰκειούμενος, ἦν γὰρ καὶ παρ' αὐτῷ τις ἄνθρωπος ἄλλως μὲν εὐκαταφρόνητος καὶ παρημελημένος οἰκίας δὲ τῆς Ἀφρικανῶν (Σκιπίων ἐκαλεῖτο Σαλλουτίων), τοῦτον ἐν ταῖς μάχαις προέταττεν ὥσπερ ἡγεμόνα τῆς στρατιᾶς, ἀναγκαζόμενος πολλάκις ἐξάπτεσθαι τῶν πολεμίων καὶ φιλομαχεῖν. ἦν γὰρ οὔτε σῖτος τοῖς ἀνδράσιν ἄφθονος οὔτε 4
ὑποζυγίοις χιλός, ἀλλὰ βρύοις ἠναγκάζοντο θαλαττίοις, ἀποπλυνθείσης τῆς ἁλμυρίδος, ὀλίγην ἄγρωστιν ὥσπερ ἥδυσμα παραμιγνύντες ἐπάγειν τοὺς ἵππους. οἱ γὰρ Νομάδες ἐπιφαινόμενοι πολλοὶ καὶ ταχεῖς ἑκάστοτε κατεῖχον τὴν χώραν· καί ποτε τῶν Καίσαρος ἱππέων σχολὴν ἀγόντων (ἔτυχε γὰρ αὐτοῖς 5
ἀνὴρ Λίβυς ἐπιδεικνύμενος ὄρχησιν ἅμα καὶ μοναυλῶν θαύματος ἀξίως, οἱ δὲ τερπόμενοι καθῆντο τοῖς παισὶ τοὺς ἵππους ἐπιτρέψαντες) ἐξαίφνης περιελθόντες ἐμβάλλουσιν οἱ πολέμιοι, καὶ τοὺς μὲν αὐτοῦ κτείνουσι, τοῖς δ' εἰς τὸ στρατόπεδον προτροπάδην

6 ἐλαυνομένοις συνεισέπεσον. εἰ δὲ μὴ Καῖσαρ αὐτός, ἅμα δὲ Καίσαρι Πωλίων Ἀσίνιος βοηθοῦντες ἐκ τοῦ χάρακος ἔσχον τὴν φυγήν, διεπέπρακτ' ἂν ὁ πόλεμος. ἔστι δ' ὅτε καὶ καθ' ἑτέραν μάχην ἐπλεονέκτησαν οἱ πολέμιοι συμπλοκῆς γενομένης, ἐν ᾗ Καῖσαρ τὸν ἀετοφόρον φεύγοντα λέγεται κατασχὼν ἐκ τοῦ αὐχένος ἀναστρέψαι καὶ εἰπεῖν "ἐνταῦθα εἰσὶν οἱ πολέμιοι."

53 Τούτοις μέντοι τοῖς προτερήμασιν ἐπήρθη Σκιπίων μάχῃ κριθῆναι, καὶ καταλιπὼν χωρὶς μὲν Ἀφράνιον χωρὶς δ' Ἰόβαν δι' ὀλίγου στρατοπεδεύοντας, αὐτὸς ἐτείχιζεν ὑπὲρ λίμνης ἔρυμα τῷ στρατοπέδῳ περὶ πόλιν Θάψον, ὡς εἴη πᾶσιν ἐπὶ τὴν μάχην ὁρμητήριον
2 καὶ καταφυγή. πονουμένῳ δ' αὐτῷ περὶ ταῦτα Καῖσαρ ὑλώδεις τόπους καὶ προσβολὰς ἀφράστους ἔχοντας ἀμηχάνῳ τάχει διελθὼν τοὺς μὲν ἐκυκλοῦτο τοῖς δὲ προσέβαλλε κατὰ στόμα, τρεψάμενος δὲ τούτους ἐχρῆτο τῷ καιρῷ καὶ τῇ ῥύμῃ τῆς τύχης, ὑφ' ἧς αὐτοβοεὶ μὲν ᾕρει τὸ Ἀφρανίου στρατόπεδον, αὐτοβοεὶ δὲ φεύγοντος Ἰόβα διεπόρθει τὸ τῶν Νομάδων· ἡμέρας δὲ μιᾶς μέρει μικρῷ τριῶν στρατοπέδων ἐγκρατὴς γεγονὼς καὶ πεντακισμυρίους τῶν πολεμίων ἀνῃρηκὼς οὐδὲ πεντήκοντα τῶν ἰδίων ἀπέβαλεν.
3 οἱ μὲν ταῦτα περὶ τῆς μάχης ἐκείνης ἀναγγέλλουσιν· οἱ δ' οὔ φασιν αὐτὸν ἐν τῷ ἔργῳ γενέσθαι, συντάττοντος δὲ τὴν στρατιὰν καὶ διακοσμοῦντος ἅψασθαι τὸ σύνηθες νόσημα· τὸν δ' εὐθὺς αἰσθόμενον ἀρχομένου, πρὶν ἐκταράττεσθαι καὶ καταλαμβάνεσθαι παντάπασιν ὑπὸ τοῦ πάθους τὴν αἴσθησιν ἤδη σειομένην, εἴς τινα τῶν πλησίον πύργων κομισθῆναι καὶ διαγαγεῖν ἐν ἡσυχίᾳ. τῶν δὲ πεφευγότων ἐκ τῆς μάχης ὑπατικῶν καὶ στρατηγικῶν ἀνδρῶν οἱ μὲν ἑαυ-

τοὺς διέφθειραν ἁλισκόμενοι, συχνοὺς δὲ Καῖσαρ
ἔκτεινεν ἁλόντας.

Κάτωνα δὲ λαβεῖν ζῶντα φιλοτιμούμενος ἔσπευδε 54
πρὸς Ἰτύκην· ἐκείνην γὰρ παραφυλάττων τὴν πόλιν
οὐ μετέσχε τοῦ ἀγῶνος. πυθόμενος δ' ὡς ἑαυτὸν ὁ
ἀνὴρ διεργάσαιτο, δῆλος μὲν ἦν δηχθείς, ἐφ' ᾧ δ' ἄδη-
λον. εἶπε δ' οὖν "ὦ Κάτων, φθονῶ σοι τοῦ θανά-
του· καὶ γὰρ σύ μοι τῆς σωτηρίας ἐφθόνησας." ὁ μὲν
οὖν μετὰ ταῦτα γραφεὶς ὑπ' αὐτοῦ πρὸς Κάτωνα
τεθνεῶτα λόγος οὐ δοκεῖ πρᾴως ἔχοντος οὐδ' εὐδιαλ-
λάκτως σημεῖον εἶναι· πῶς γὰρ ἂν ἐφείσατο ζῶντος
εἰς ἀναίσθητον ἐκχέας ὀργὴν τοσαύτην; τῇ δὲ πρὸς 2
Κικέρωνα καὶ Βροῦτον αὐτοῦ καὶ μυρίους ἄλλους
τῶν πεπολεμηκότων ἐπιεικείᾳ τεκμαίρονται καὶ τὸν
λόγον ἐκεῖνον οὐκ ἐξ ἀπεχθείας ἀλλὰ φιλοτιμίᾳ πολι-
τικῇ συντετάχθαι διὰ τοιαύτην αἰτίαν. ἔγραψε Κικέ-
ρων ἐγκώμιον Κάτωνος, ὄνομα τῷ λόγῳ θέμενος
Κάτωνα· καὶ πολλοῖς ὁ λόγος ἦν διὰ σπουδῆς, ὡς
εἰκός, ὑπὸ τοῦ δεινοτάτου τῶν ῥητόρων εἰς τὴν καλ-
λίστην πεποιημένος ὑπόθεσιν. τοῦτ' ἠνία Καίσαρα, 3
κατηγορίαν αὐτοῦ νομίζοντα τὸν τοῦ τεθνηκότος δι'
αὐτὸν ἔπαινον. ἔγραψεν οὖν πολλάς τινας κατὰ τοῦ
Κάτωνος αἰτίας συναγαγών· τὸ δὲ βιβλίον Ἀντικά-
των ἐπιγέγραπται. καὶ σπουδαστὰς ἔχει τῶν λόγων
ἑκάτερος διὰ Καίσαρα καὶ Κάτωνα πολλούς.

Ἀλλὰ γὰρ ὡς ἐπανῆλθεν εἰς Ῥώμην ἀπὸ Λιβύης, 55
πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς νίκης ἐμεγαληγόρησε πρὸς τὸν
δῆμον, ὡς τοσαύτην κεχειρωμένος χώραν ὅση παρέξει
καθ' ἕκαστον ἐνιαυτὸν εἰς τὸ δημόσιον σίτου μὲν εἴ-
κοσι μυριάδας Ἀττικῶν μεδίμνων, ἐλαίου δὲ λιτρῶν
μυριάδας τριακοσίας· ἔπειτα θριάμβους κατήγαγε
τὸν Αἰγυπτιακόν, τὸν Ποντικόν, τὸν Λιβυκόν, οὐκ

ἀπὸ Σκιπίωνος ἀλλ' ἀπ' Ἰόβα δῆθεν τοῦ βασιλέως.
2 τότε καὶ Ἰόβας υἱὸς ὢν ἐκείνου κομιδῇ νήπιος ἐν τῷ θριάμβῳ παρήχθη, μακαριωτάτην ἁλοὺς ἅλωσιν, ἐκ βαρβάρου καὶ Νομάδος Ἑλλήνων τοῖς πολυμαθεστάτοις ἐναρίθμιος γενέσθαι συγγραφεῦσιν. μετὰ δὲ τοὺς θριάμβους στρατιώταις τε μεγάλας δωρεὰς ἐδίδου καὶ τὸν δῆμον ἀνελάμβανεν ἑστιάσεσι καὶ θέαις, ἑστιάσας μὲν ἐν δισμυρίοις καὶ δισχιλίοις τρικλίνοις ὁμοῦ σύμπαντας, θέας δὲ καὶ μονομάχων καὶ ναυμάχων ἀνδρῶν παρασχὼν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Ἰουλίᾳ πάλαι τεθνεώσῃ.
3 μετὰ δὲ τὰς θέας γενομένων τιμήσεων ἀντὶ τῶν προτέρων δυοῖν καὶ τριάκοντα μυριάδων ἐξητάσθησαν αἱ πᾶσαι πεντεκαίδεκα. τηλικαύτην ἡ στάσις ἀπειργάσατο συμφορὰν καὶ τοσοῦτον ἀπανάλωσε τοῦ δήμου μέρος, ἔξω λόγου τιθεμένοις τὰ κατασχόντα τὴν ἄλλην Ἰταλίαν ἀτυχήματα καὶ τὰς ἐπαρχίας.

56 Συντελεσθέντων δὲ τούτων ὕπατος ἀποδειχθεὶς τὸ τέταρτον εἰς Ἰβηρίαν ἐστράτευσεν ἐπὶ τοὺς Πομπηίου παῖδας, νέους μὲν ὄντας ἔτι, θαυμαστὴν δὲ τῷ πλήθει στρατιὰν συνειλοχότας καὶ τόλμαν ἀποδεικνυμένους ἀξιόχρεων πρὸς ἡγεμονίαν, ὥστε κίνδυνον
2 τῷ Καίσαρι περιστῆσαι τὸν ἔσχατον. ἡ δὲ μεγάλη μάχη περὶ πόλιν συνέστη Μοῦνδαν, ἐν ᾗ Καῖσαρ ἐκθλιβομένους ὁρῶν τοὺς ἑαυτοῦ καὶ κακῶς ἀντέχοντας ἐβόα, διὰ τῶν ὅπλων καὶ τῶν τάξεων διαθέων, εἰ μηδὲν αἰδοῦνται λαβόντες αὐτὸν ἐγχειρίσαι τοῖς παιδαρίοις. μόλις δὲ προθυμίᾳ πολλῇ τοὺς πολεμίους ὠσάμενος ἐκείνων μὲν ὑπὲρ τρισμυρίους διέφθειρε, τῶν δ' αὑτοῦ χιλίους ἀπώλεσε τοὺς ἀρίστους.
3 ἀπιὼν δὲ μετὰ τὴν μάχην πρὸς τοὺς φίλους εἶπεν ὡς πολλάκις μὲν ἀγωνίσαιτο περὶ νίκης, νῦν δὲ πρῶτον

περὶ ψυχῆς. ταύτην τὴν μάχην ἐνίκησε τῇ τῶν Διονυσίων ἑορτῇ, καθ' ἣν λέγεται καὶ Πομπήιος Μάγνος ἐπὶ τὸν πόλεμον ἐξελθεῖν· διὰ μέσου δὲ χρόνος ἐνιαυτῶν τεσσάρων διῆλθε. τῶν δὲ Πομπηίου παίδων ὁ μὲν νεώτερος διέφυγε, τοῦ δὲ πρεσβυτέρου μεθ' ἡμέρας ὀλίγας Δίδιος ἀνήνεγκε τὴν κεφαλήν.

Τοῦτον ἔσχατον Καῖσαρ ἐπολέμησε τὸν πόλεμον· 4
ὁ δὲ ἀπ' αὐτοῦ καταχθεὶς θρίαμβος ὡς οὐδὲν ἄλλο Ῥωμαίους ἠνίασεν. οὐ γὰρ ἀλλοφύλους ἡγεμόνας οὐδὲ βαρβάρους βασιλεῖς κατηγωνισμένον, ἀνδρὸς δὲ Ῥωμαίων κρατίστου τύχαις κεχρημένου παῖδας καὶ γένος ἄρδην ἀνῃρηκότα ταῖς τῆς πατρίδος ἐπιπομπεύειν συμφοραῖς οὐ καλῶς εἶχεν, ἀγαλλόμενον ἐπὶ τούτοις ὧν μία καὶ πρὸς θεοὺς καὶ πρὸς ἀνθρώπους ἀπολογία τὸ μετ' ἀνάγκης πεπρᾶχθαι, καὶ ταῦτα πρότερον μήτ' ἄγγελον μήτε γράμματα δημοσίᾳ πέμψαντα περὶ νίκης ἀπὸ τῶν ἐμφυλίων πολέμων, ἀλλ' ἀπωσάμενον αἰσχύνῃ τὴν δόξαν.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τύχην τοῦ ἀνδρὸς ἐγκε- 57
κλικότες καὶ δεδεγμένοι τὸν χαλινόν, καὶ τῶν ἐμφυλίων πολέμων καὶ κακῶν ἀναπνοὴν ἡγούμενοι τὴν μοναρχίαν, δικτάτορα μὲν αὐτὸν ἀπέδειξαν διὰ βίου· τοῦτο δ' ἦν ὁμολογουμένη [μὲν] τυραννίς, τῷ ἀνυπευθύνῳ τῆς μοναρχίας τὸ ἀκατάπαυστον προσλα-
βούσης· τιμὰς δὲ τὰς πρώτας Κικέρωνος εἰς τὴν βου- 2
λὴν γράψαντος, ὧν ἁμῶς γέ πως ἀνθρώπινον ἦν τὸ μέγεθος, ἕτεροι προστιθέντες ὑπερβολὰς καὶ διαμιλλώμενοι πρὸς ἀλλήλους ἐξειργάσαντο καὶ τοῖς πραοτάτοις ἐπαχθῆ τὸν ἄνδρα καὶ λυπηρὸν γενέσθαι διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὴν ἀτοπίαν τῶν ψηφιζομένων, οἷς οὐδὲν ἧττον οἴονται συναγωνίσασθαι τῶν κολακευόν-
των Καίσαρα τοὺς μισοῦντας, ὅπως ὅτι πλείστας κατ' 3

αὐτοῦ προφάσεις ἔχωσι καὶ μετὰ μεγίστων ἐγκλημά-
των ἐπιχειρεῖν δοκῶσιν, ἐπεὶ τά γ' ἄλλα, τῶν ἐμφυ-
λίων αὐτῷ πολέμων πέρας ἐσχηκότων, ἀνέγκλητο
⟨ἑαυτὸν⟩ παρεῖχε, καὶ τό γε τῆς Ἐπιεικείας ἱερὸν οὐκ
ἀπὸ τρόπου δοκοῦσι χαριστήριον ἐπὶ τῇ πρᾳότητι
ψηφίσασθαι. καὶ γὰρ ἀφῆκε πολλοὺς τῶν πεπολεμη-
κότων πρὸς αὐτόν, ἐνίοις δὲ καὶ ἀρχὰς καὶ τιμάς, ὡς
Βρούτῳ καὶ Κασσίῳ, προσέθηκεν· ἐστρατήγουν γὰρ
4 ἀμφότεροι. καὶ τὰς Πομπηίου καταβεβλημένας εἰκό-
νας οὐ περιεῖδεν ἀλλ' ἀνέστησεν, ἐφ' ὧν καὶ Κικέρων
εἶπεν ὅτι Καῖσαρ τοὺς Πομπηίου στήσας ἀνδριάντας
τοὺς ἰδίους ἔπηξεν. τῶν δὲ φίλων ἀξιούντων αὐτὸν
δορυφορεῖσθαι καὶ πολλῶν ἐπὶ τοῦτο παρεχόντων
ἑαυτοὺς οὐχ ὑπέμεινεν, εἰπὼν ὡς βέλτιόν ἐστιν ἅπαξ
5 ἀποθανεῖν ἢ ἀεὶ προσδοκᾶν. τὴν δ' εὔνοιαν ὡς κάλ-
λιστον ἅμα καὶ βεβαιότατον ἑαυτῷ περιβαλλόμενος
φυλακτήριον, αὖθις ἀνελάμβανε τὸν δῆμον ἑστιάσεσι
καὶ σιτηρεσίοις, τὸ δὲ στρατιωτικὸν ἀποικίαις, ὧν
ἐπιφανέσταται Καρχηδὼν καὶ Κόρινθος ἦσαν, αἷς καὶ
πρότερον τὴν ἅλωσιν καὶ τότε τὴν ἀνάληψιν ἅμα καὶ
κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ἀμφοτέραις γενέσθαι συνέτυ-
58 χεν. τῶν δὲ δυνατῶν τοῖς μὲν ὑπατείας καὶ στρατηγίας
εἰς τοὐπιὸν ἐπηγγέλλετο, τοὺς δ' ἄλλαις τισὶν ἐξου-
σίαις καὶ τιμαῖς παρεμυθεῖτο, πᾶσι δ' ἐλπίζειν ἐνεδί-
δου, μνηστευόμενος ἄρχειν ἑκόντων, ὡς καὶ Μαξίμου
τοῦ ὑπάτου τελευτήσαντος εἰς τὴν περιοῦσαν ἔτι
τῆς ἀρχῆς μίαν ἡμέραν ὕπατον ἀποδεῖξαι Κανίνιον
Ῥεβίλιον. πρὸς ὅν, ὡς ἔοικε, πολλῶν δεξιώσασθαι
καὶ προπέμψαι βαδιζόντων ὁ Κικέρων "σπεύδω-
μεν" ἔφη "πρὶν φθάσῃ τῆς ὑπατείας ἐξελθὼν ὁ ἄν-
θρωπος."

2 Ἐπεὶ δὲ τὸ φύσει μεγαλουργὸν αὐτοῦ καὶ φιλότι-

μον αἱ πολλαὶ κατορθώσεις οὐ πρὸς ἀπόλαυσιν ἔτρε-
πον τῶν πεπονημένων, ἀλλ᾽ ὑπέκκαυμα καὶ θάρσος
οὖσαι πρὸς τὰ μέλλοντα μειζόνων ἐνέτικτον ἐπινοίας
πραγμάτων καὶ καινῆς ἔρωτα δόξης ὡς ἀποκεχρη-
μένῳ τῇ παρούσῃ, τὸ μὲν πάθος οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ
ζῆλος αὐτοῦ καθάπερ ἄλλου καὶ φιλονεικία τις ὑπὲρ
τῶν μελλόντων πρὸς τὰ πεπραγμένα, παρασκευὴ δὲ 3
καὶ γνώμη στρατεύειν μὲν ἐπὶ Πάρθους, καταστρε-
ψαμένῳ δὲ τούτους, καὶ δι᾽ Ὑρκανίας παρὰ τὴν Κα-
σπίαν θάλασσαν καὶ τὸν Καύκασον ἐκπεριελθόντι
τὸν Πόντον, εἰς τὴν Σκυθικὴν ἐμβαλεῖν, καὶ τὰ περί-
χωρα Γερμανοῖς καὶ Γερμανίαν αὐτὴν ἐπιδραμόντι
διὰ Κελτῶν ἐπανελθεῖν εἰς Ἰταλίαν, καὶ συνάψαι
τὸν κύκλον τοῦτον τῆς ἡγεμονίας τῷ πανταχόθεν
ὠκεανῷ περιορισθείσης. διὰ μέσου δὲ τῆς στρατείας 4
τόν τε Κορίνθιον Ἰσθμὸν ἐπεχείρει διασκάπτειν,
Ἀνιηνὸν ἐπὶ τούτῳ προχειρισάμενος, καὶ τὸν Τίβεριν
εὐθὺς ἀπὸ τῆς πόλεως ὑπολαβὼν διώρυχι βαθείᾳ καὶ
περικλάσας ἐπὶ τὸ Κιρκαῖον ἐμβαλεῖν εἰς τὴν πρὸς
Ταρρακίνῃ θάλατταν, ἀσφάλειαν ἅμα καὶ ῥᾳστώνην
τοῖς δι᾽ ἐμπορίας φοιτῶσιν εἰς Ῥώμην μηχανώμενος·
πρὸς δὲ τούτοις τὰ μὲν ἕλη τὰ περὶ Πωμέντιον καὶ 5
Σητίαν ἐκτρέψας πεδίον ἀποδεῖξαι πολλαῖς ἐνεργὸν
ἀνθρώπων μυριάσι, τῇ δ᾽ ἔγγιστα τῆς Ῥώμης θα-
λάσσῃ κλεῖθρα διὰ χωμάτων ἐπαγαγών, καὶ τὰ τυφλὰ
καὶ δύσορμα τῆς Ὠστιανῆς ᾐόνος ἀνακαθηράμενος,
λιμένας ἐμποιήσασθαι καὶ ναύλοχα πρὸς τοσαύτην
ἀξιόπιστα ναυτιλίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐν παρασκευαῖς ἦν, ἡ δὲ τοῦ ἡμερο- 59
λογίου διάθεσις καὶ διόρθωσις τῆς περὶ τὸν χρόνον
ἀνωμαλίας φιλοσοφηθεῖσα χαριέντως ὑπ᾽ αὐτοῦ καὶ
τέλος λαβοῦσα γλαφυρωτάτην παρέσχε χρείαν. οὐ γὰρ

μόνον ἐν τοῖς παλαιοῖς πάνυ χρόνοις τεταραγμέναις
ἐχρῶντο Ῥωμαῖοι ταῖς τῶν μηνῶν πρὸς τὸν ἐνιαυτὸν
περιόδοις, ὥστε τὰς θυσίας καὶ τὰς ἑορτὰς ὑποφερο-
μένας κατὰ μικρὸν εἰς ἐναντίας ἐκπεπτωκέναι τοῖς
2 χρόνοις ὥρας, ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν τότε οὖσαν ἡλιακὴν
οἱ μὲν ἄλλοι παντάπασι τούτων ἀσυλλογίστως εἶχον,
οἱ δ' ἱερεῖς μόνοι τὸν καιρὸν εἰδότες ἐξαίφνης καὶ
προῃσθημένου μηδενὸς τὸν ἐμβόλιμον προσέγραφον
μῆνα, Μερκηδόνιον ὀνομάζοντες, ὃν Νομᾶς ὁ βασι-
λεὺς πρῶτος ἐμβαλεῖν λέγεται, μικρὰν καὶ διατείνου-
σαν οὐ πόρρω βοήθειαν ἐξευρὼν τῆς περὶ τὰς ἀπο-
καταστάσεις πλημμελείας, ὡς ἐν τοῖς περὶ ἐκείνου
3 γέγραπται. Καῖσαρ δὲ τοῖς ἀρίστοις τῶν φιλοσόφων
καὶ μαθηματικῶν τὸ πρόβλημα προθεὶς ἐκ τῶν ὑπο-
κειμένων ἤδη μεθόδων ἔμιξεν ἰδίαν τινὰ καὶ διηκρι-
βωμένην μᾶλλον ἐπανόρθωσιν, ᾗ χρώμενοι μέχρι νῦν
Ῥωμαῖοι δοκοῦσιν ἧττον ἑτέρων σφάλλεσθαι περὶ
τὴν ἀνωμαλίαν. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο τοῖς βασκαί-
νουσι καὶ βαρυνομένοις τὴν δύναμιν αἰτίας παρεῖχε.
Κικέρων γοῦν ὁ ῥήτωρ, ὡς ἔοικε, φήσαντός τινος
αὔριον ἐπιτέλλειν Λύραν "ναί" εἶπεν "ἐκ διατάγμα-
τος," ὡς καὶ τοῦτο πρὸς ἀνάγκην τῶν ἀνθρώπων
δεχομένων.

60 Τὸ δ' ἐμφανὲς μάλιστα μῖσος καὶ θανατηφόρον ἐπ'
αὐτὸν ὁ τῆς βασιλείας ἔρως ἐξειργάσατο, τοῖς μὲν
πολλοῖς αἰτία πρώτη, τοῖς δ' ὑπούλοις πάλαι πρό-
φασις εὐπρεπεστάτη γενομένη. καίτοι καὶ λόγον τινὰ
κατέσπειραν εἰς τὸν δῆμον οἱ ταύτην Καίσαρι τὴν
τιμὴν προξενοῦντες, ὡς ἐκ γραμμάτων Σιβυλλείων
ἁλώσιμα τὰ Πάρθων φαίνοιτο Ῥωμαίοις σὺν βασιλεῖ
στρατευομένοις ἐπ' αὐτούς, ἄλλως ἀνέφικτα ὄντα.
2 καὶ καταβαίνοντος ἐξ Ἄλβης Καίσαρος εἰς τὴν πόλιν

ἐτόλμησαν αὐτὸν ἀσπάσασθαι βασιλέα· τοῦ δὲ δή-
μου διαταραχθέντος ἀχθεσθεὶς ἐκεῖνος οὐκ ἔφη βασι-
λεὺς ἀλλὰ Καῖσαρ καλεῖσθαι, καὶ γενομένης πρὸς
τοῦτο πάντων σιωπῆς οὐ πάνυ φαιδρὸς οὐδ' εὐμενὴς
παρῆλθεν. ἐν δὲ συγκλήτῳ τιμάς τινας ὑπερφυεῖς 3
αὐτῷ ψηφισαμένων ἔτυχε μὲν ὑπὲρ τῶν ἐμβόλων
καθεζόμενος, προσιόντων δὲ τῶν ὑπάτων καὶ τῶν
στρατηγῶν, ἅμα δὲ καὶ τῆς βουλῆς ἁπάσης ἑπομένης,
οὐχ ὑπεξαναστὰς ἀλλ' ὥσπερ ἰδιώταις τισὶ χρηματί-
ζων, ἀπεκρίνατο συστολῆς μᾶλλον ἢ προσθέσεως τὰς
τιμὰς δεῖσθαι. καὶ τοῦτ' οὐ μόνον ἠνίασε τὴν βουλήν,
ἀλλὰ καὶ τὸν δῆμον, ὡς ἐν τῇ βουλῇ τῆς πόλεως προ-
πηλακιζομένης, καὶ μετὰ δεινῆς κατηφείας ἀπῆλθον
εὐθὺς οἷς ἐξῆν μὴ παραμένειν, ὥστε κἀκεῖνον ἐννο- 4
ήσαντα παραχρῆμα μὲν οἴκαδε τραπέσθαι καὶ βοᾶν
πρὸς τοὺς φίλους, ἀπαγαγόντα τοῦ τραχήλου τὸ ἱμά-
τιον, ὡς ἕτοιμος εἴη τῷ βουλομένῳ τὴν σφαγὴν παρ-
έχειν, ὕστερον δὲ προφασίζεσθαι τὴν νόσον· οὐ γὰρ
ἐθέλειν τὴν αἴσθησιν ἀτρεμεῖν τῶν οὕτως ἐχόντων,
ὅταν ἱστάμενοι διαλέγωνται πρὸς ὄχλον, ἀλλὰ σειομέ-
νην ταχὺ καὶ παραφερομένην ἰλίγγους ἐπισπᾶσθαι
καὶ καταλαμβάνεσθαι. τὸ δ' οὐκ εἶχεν οὕτως, ἀλλὰ 5
καὶ πάνυ βουλόμενον αὐτὸν ὑπεξαναστῆναι τῇ βουλῇ
λέγουσιν ὑπό του τῶν φίλων, μᾶλλον δὲ κολάκων,
Κορνηλίου Βάλβου, κατασχεθῆναι φήσαντος "οὐ με-
μνήσῃ Καῖσαρ ὤν, οὐδ' ἀξιώσεις ὡς κρείττονα θερα-
πεύεσθαι σεαυτόν;"

Ἐπιγίνεται τούτοις τοῖς προσκρούσμασιν ὁ τῶν 61
δημάρχων προπηλακισμός. ἦν μὲν γὰρ ἡ τῶν Λου-
περκαλίων ἑορτή, περὶ ἧς πολλοὶ γράφουσιν ὡς ποι-
μένων τὸ παλαιὸν εἴη, καί τι καὶ προσήκει τοῖς Ἀρ-
καδικοῖς Λυκαίοις. τῶν δ' εὐγενῶν νεανίσκων καὶ 2

ἀρχόντων πολλοὶ διαθέουσιν ἀνὰ τὴν πόλιν γυμνοί, σκύτεσι λασίοις τοὺς ἐμποδὼν ἐπὶ παιδιᾷ καὶ γέλωτι παίοντες· πολλαὶ δὲ καὶ τῶν ἐν τέλει γυναικῶν ἐπίτηδες ὑπαντῶσαι παρέχουσιν ὥσπερ ἐν διδασκάλου τὼ χεῖρε ταῖς πληγαῖς, πεπεισμέναι πρὸς εὐτοκίαν κυούσαις, ἀγόνοις δὲ πρὸς κύησιν ἀγαθὸν εἶναι.
3 ταῦτα Καῖσαρ ἐθεᾶτο καθήμενος ἐπὶ τῶν ἐμβόλων ἐπὶ δίφρου χρυσοῦ, θριαμβικῷ κόσμῳ κεκοσμημένος. Ἀντώνιος δὲ τῶν θεόντων τὸν ἱερὸν δρόμον εἷς ἦν· καὶ γὰρ ὑπάτευεν. ὡς οὖν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐνέβαλε καὶ τὸ πλῆθος αὐτῷ διέστη, φέρων διάδημα στεφάνῳ δάφνης περιπεπλεγμένον ὤρεξε τῷ Καίσαρι· καὶ γίνεται κρότος οὐ λαμπρὸς ἀλλ' ὀλίγος ἐκ παρασκευῆς.
4 ἀπωσαμένου δὲ τοῦ Καίσαρος ἅπας ὁ δῆμος ἀνεκρότησεν. αὖθις δὲ προσφέροντος ὀλίγοι, καὶ μὴ δεξαμένου πάλιν ἅπαντες. οὕτω δὲ τῆς πείρας ἐξελεγχομένης Καῖσαρ μὲν ἀνίσταται, τὸν στέφανον εἰς τὸ Καπιτώλιον ἀπενεχθῆναι κελεύσας, ὤφθησαν δ' ἀνδριάντες αὐτοῦ διαδήμασιν ἀναδεδεμένοι βασιλικοῖς. καὶ τῶν δημάρχων δύο, Φλάσιος καὶ Μάρυλλος, ἐπελθόντες ἀπέσπασαν, καὶ τοὺς ἀσπασαμένους βασιλέα τὸν Καίσαρα πρώτους ἐξευρόντες ἀπῆγον εἰς τὸ δε-
5 σμωτήριον. ὁ δὲ δῆμος εἵπετο κροτῶν, καὶ Βρούτους ἀπεκάλει τοὺς ἄνδρας, ὅτι Βροῦτος ἦν ὁ καταλύσας τὴν τῶν βασιλέων διαδοχὴν καὶ τὸ κράτος εἰς βουλὴν καὶ δῆμον ἐκ μοναρχίας καταστήσας. ἐπὶ τούτῳ Καῖσαρ παροξυνθεὶς τὴν μὲν ἀρχὴν ἀφείλετο τῶν περὶ τὸν Μάρυλλον, ἐν δὲ τῷ κατηγορεῖν αὐτῶν ἅμα καὶ τὸν δῆμον ἐφυβρίζων πολλάκις Βρούτους τε καὶ Κυμαίους ἀπεκάλει τοὺς ἄνδρας.

62 Οὕτω δὴ τρέπονται πρὸς Μᾶρκον Βροῦτον οἱ πολλοί, γένος μὲν ἐκεῖθεν εἶναι δοκοῦντα πρὸς πα-

τέρων, καὶ τὸ πρὸς μητρὸς δὲ ἀπὸ Σερβιλίων, οἰκίας
ἑτέρας ἐπιφανοῦς, γαμβρὸν δὲ καὶ ἀδελφιδοῦν Κά-
τωνος. τοῦτον ἐξ ἑαυτοῦ μὲν ὁρμῆσαι πρὸς κατάλυ-
σιν τῆς μοναρχίας ἤμβλυνον αἱ παρὰ Καίσαρος τιμαὶ
καὶ χάριτες. οὐ γὰρ μόνον ἐσώθη περὶ Φάρσαλον 2
ἀπὸ τῆς Πομπηίου φυγῆς, οὐδὲ πολλοὺς τῶν ἐπιτη-
δείων ἔσωσεν ἐξαιτησάμενος, ἀλλὰ καὶ πίστιν εἶχε
μεγάλην παρ' αὐτῷ, καὶ στρατηγίαν μὲν ἐν τοῖς τότε
τὴν ἐπιφανεστάτην ἔλαβεν, ὑπατεύειν δ' ἔμελλεν εἰς
τέταρτον ἔτος, ἐρίσαντος Κασσίου προτιμηθείς· λέ-
γεται γὰρ ὁ Καῖσαρ εἰπεῖν ὡς δικαιότερα μὲν λέγοι
Κάσσιος, αὐτὸς μέντοι Βροῦτον οὐκ ἂν παρέλθοι.
καί ποτε καὶ διαβαλλόντων τινῶν τὸν ἄνδρα πρατ- 3
τομένης ἤδη τῆς συνωμοσίας οὐ προσέσχεν, ἀλλὰ τοῦ
σώματος τῇ χειρὶ θιγὼν ἔφη πρὸς τοὺς διαβάλλοντας
"ἀναμένει τοῦτο τὸ δέρμα Βροῦτος," ὡς ἄξιον μὲν
ὄντα τῆς ἀρχῆς δι' ἀρετήν, διὰ δὲ τὴν ἀρχὴν οὐκ ἂν
ἀχάριστον καὶ πονηρὸν γενόμενον. οἱ δὲ τῆς μετα- 4
βολῆς ἐφιέμενοι καὶ πρὸς μόνον ἐκεῖνον ἢ πρῶτον
ἀποβλέποντες αὐτῷ μὲν οὐκ ἐτόλμων διαλέγεσθαι,
νύκτωρ δὲ κατεπίμπλασαν γραμμάτων τὸ βῆμα καὶ
τὸν δίφρον ἐφ' οὗ στρατηγῶν ἐχρημάτιζεν· ὧν ἦν
τὰ πολλὰ τοιαῦτα "καθεύδεις ὦ Βροῦτε" καὶ "οὐκ
εἶ Βροῦτος." ὑφ' ὧν ὁ Κάσσιος αἰσθόμενος διακι-
νούμενον ἡσυχῇ τὸ φιλότιμον αὐτοῦ, μᾶλλον ἢ πρό-
τερον ἐνέκειτο καὶ παρώξυνεν, αὐτὸς ἰδίᾳ τι καὶ
μίσους ἔχων πρὸς τὸν Καίσαρα δι' αἰτίας ἃς ἐν τοῖς
περὶ Βρούτου γεγραμμένοις δεδηλώκαμεν. εἶχε μέν- 5
τοι καὶ δι' ὑποψίας ὁ Καῖσαρ αὐτόν, ὥστε καὶ πρὸς
τοὺς φίλους εἰπεῖν ποτέ "τί φαίνεται βουλόμενος
ὑμῖν Κάσσιος; ἐμοὶ μὲν γὰρ οὐ λίαν ἀρέσκει λίαν
ὠχρὸς ὤν." πάλιν δὲ λέγεται περὶ Ἀντωνίου καὶ

Δολοβέλλα διαβολῆς πρὸς αὐτόν, ὡς νεωτερίζοιεν,
ἐλθούσης "οὐ πάνυ" φάναι "τούτους δέδοικα τοὺς
παχεῖς καὶ κομήτας, μᾶλλον δὲ τοὺς ὠχροὺς καὶ
λεπτοὺς ἐκείνους," Κάσσιον λέγων καὶ Βροῦτον.
63 Ἀλλ' ἔοικεν οὐχ οὕτως ἀπροσδόκητον ὡς ἀφύ-
λακτον εἶναι τὸ πεπρωμένον, ἐπεὶ καὶ σημεῖα θαυ-
μαστὰ καὶ φάσματα φανῆναι λέγουσι. σέλα μὲν οὖν
οὐράνια καὶ κτύπους νύκτωρ πολλαχοῦ διαφερομέ-
νους καὶ καταίροντας εἰς ἀγορὰν ἐρήμους ὄρνιθας
οὐκ ἄξιον ἴσως ἐπὶ πάθει τηλικούτῳ μνημονεῦσαι·
2 Στράβων δ' ὁ φιλόσοφος ἱστορεῖ πολλοὺς μὲν ἀν-
θρώπους διαπύρους ἐπιφερομένους φανῆναι, στρα-
τιώτου δ' ἀνδρὸς οἰκέτην ἐκ τῆς χειρὸς ἐκβαλεῖν
πολλὴν φλόγα καὶ δοκεῖν καίεσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὡς
δ' ἐπαύσατο, μηδὲν ἔχειν κακὸν τὸν ἄνθρωπον. αὐ-
τῷ δὲ Καίσαρι θύοντι τὴν καρδίαν ἀφανῆ γενέσθαι
τοῦ ἱερείου καὶ δεινὸν εἶναι τὸ τέρας· οὐ γὰρ ἂν
3 φύσει γε συστῆναι ζῷον ἀκάρδιον. ἔστι δὲ καὶ ταῦτα
πολλῶν ἀκοῦσαι διεξιόντων, ὥς τις αὐτῷ μάντις
ἡμέρᾳ Μαρτίου μηνός, ἣν εἰδοὺς Ῥωμαῖοι καλοῦσι,
προείποι μέγαν φυλάττεσθαι κίνδυνον, ἐλθούσης
δὲ τῆς ἡμέρας προϊὼν ὁ Καῖσαρ εἰς τὴν σύγκλητον
ἀσπασάμενος προσπαίξειε τῷ μάντει φάμενος· "αἱ
μὲν δὴ Μάρτιαι εἰδοὶ πάρεισιν," ὁ δ' ἡσυχῇ πρὸς
αὐτὸν εἴποι "ναὶ πάρεισιν, ἀλλ' οὐ παρεληλύθασιν."
4 πρὸ μιᾶς δ' ἡμέρας Μάρκου Λεπίδου δειπνίζοντος
αὐτὸν ἔτυχε μὲν ἐπιστολαῖς ὑπογράφων, ὥσπερ εἰώ-
θει, κατακείμενος, ἐμπεσόντος δὲ λόγου ποῖος ἄρα
τῶν θανάτων ἄριστος, ἅπαντας φθάσας ἐξεβόησεν
5 "ὁ ἀπροσδόκητος." μετὰ ταῦτα κοιμώμενος, ὥσπερ
εἰώθει, παρὰ τῇ γυναικί, πασῶν ἅμα τῶν θυρῶν
τοῦ δωματίου καὶ τῶν θυρίδων ἀναπεταννυμένων

διαταραχθεὶς ἅμα τῷ κτύπῳ καὶ τῷ φωτὶ κατα-
λαμπούσης τῆς σελήνης, ᾔσθετο τὴν Καλπουρνίαν
βαθέως μὲν καθεύδουσαν, ἀσαφεῖς δὲ φωνὰς καὶ
στεναγμοὺς ἀνάρθρους ἀναπέμπουσαν ἐκ τῶν ὕπ-
νων· ἐδόκει δ' ἄρα κλαίειν ἐκεῖνον ἐπὶ ταῖς ἀγκάλαις
ἔχουσα κατεσφαγμένον. οἱ δ' οὔ φασι τῇ γυναικὶ ταύ- 6
την γενέσθαι τὴν ὄψιν· ἀλλ' ἦν γάρ τι τῇ Καίσαρος
οἰκίᾳ προσκείμενον οἷον ἐπὶ κόσμῳ καὶ σεμνότητι
τῆς βουλῆς ψηφισαμένης ἀκρωτήριον, ὡς Λίβιος ἱστο-
ρεῖ, τοῦτ' ὄναρ ἡ Καλπουρνία θεασαμένη καταρρη-
γνύμενον ἔδοξε ποτνιᾶσθαι καὶ δακρύειν. ἡμέρας δ'
οὖν γενομένης ἐδεῖτο τοῦ Καίσαρος, εἰ μὲν οἷόν τε,
μὴ προελθεῖν ἀλλ' ἀναβαλέσθαι τὴν σύγκλητον, εἰ δὲ
τῶν ἐκείνης ὀνείρων ἐλάχιστα φροντίζει, σκέψασθαι
διὰ μαντικῆς ἄλλης καὶ ἱερῶν περὶ τοῦ μέλλοντος.
εἶχε δέ τις, ὡς ἔοικε, κἀκεῖνον ὑποψία καὶ φόβος· 7
οὐδένα γὰρ γυναικισμὸν ἐν δεισιδαιμονίᾳ πρότερον
κατεγνώκει τῆς Καλπουρνίας, τότε δ' ἑώρα περιπα-
θοῦσαν. ὡς δὲ καὶ πολλὰ καταθύσαντες οἱ μάντεις
ἔφρασαν αὐτῷ δυσιερεῖν, ἔγνω πέμψας Ἀντώνιον
ἀφεῖναι τὴν σύγκλητον.

Ἐν δὲ τούτῳ Δέκιμος Βροῦτος ἐπίκλησιν Ἀλβῖνος, 64
πιστευόμενος μὲν ὑπὸ Καίσαρος ὥστε καὶ δεύτερος
ὑπ' αὐτοῦ κληρονόμος γεγράφθαι, τοῖς δὲ περὶ Βροῦ-
τον τὸν ἕτερον καὶ Κάσσιον μετέχων τῆς συνωμοσίας,
φοβηθεὶς μὴ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διακρουσαμένου τοῦ
Καίσαρος ἔκπυστος ἡ πρᾶξις γένηται, τούς τε μάν- 2
τεις ἐχλεύαζε καὶ καθήπτετο τοῦ Καίσαρος ὡς αἰτίας
καὶ διαβολὰς ἑαυτῷ κτωμένου πρὸς τὴν σύγκλητον
ἐντρυφᾶσθαι δοκοῦσαν· ἥκειν μὲν γὰρ αὐτὴν κελεύ-
σαντος ἐκείνου, καὶ προθύμους εἶναι ψηφίζεσθαι
πάντας ὅπως τῶν ἐκτὸς Ἰταλίας ἐπαρχιῶν βασιλεὺς

ἀναγορεύοιτο καὶ φοροίη διάδημα τὴν ἄλλην ἐπιὼν
3 γῆν καὶ θάλασσαν· εἰ δὲ φράσει τις αὐτοῖς καθεζο-
μένοις νῦν μὲν ἀπαλλάττεσθαι, παρεῖναι δ' αὖθις
ὅταν ἐντύχῃ βελτίοσιν ὀνείροις Καλπουρνία, τίνας
ἔσεσθαι λόγους παρὰ τῶν φθονούντων; ἢ τίνα τῶν
φίλων ἀνέξεσθαι διδασκόντων ὡς οὐχὶ δουλεία ταῦτα
καὶ τυραννίς ἐστιν; "ἀλλ' εἰ δοκεῖ πάντως" ἔφη "τὴν
ἡμέραν ἀφοσιώσασθαι, βέλτιον αὐτὸν παρελθόντα
καὶ προσαγορεύσαντα τὴν βουλὴν ὑπερθέσθαι."
4 ταῦθ' ἅμα λέγων ὁ Βροῦτος ἦγε τῆς χειρὸς λαβόμενος
τὸν Καίσαρα. καὶ μικρὸν μὲν αὐτῷ προελθόντι τῶν
θυρῶν οἰκέτης ἀλλότριος ἐντυχεῖν προθυμούμενος,
ὡς ἡττᾶτο τοῦ περὶ ἐκεῖνον ὠθισμοῦ καὶ πλήθους,
βιασάμενος εἰς τὴν οἰκίαν παρέδωκεν ἑαυτὸν τῇ Καλ-
πουρνίᾳ, φυλάττειν κελεύσας ἄχρι ἂν ἐπανέλθῃ Καῖ-
σαρ, ὡς ἔχων μεγάλα πράγματα κατειπεῖν πρὸς αὐ-
65 τόν. Ἀρτεμίδωρος δὲ Κνίδιος τὸ γένος, Ἑλληνικῶν
λόγων σοφιστὴς καὶ διὰ τοῦτο γεγονὼς ἐνίοις συν-
ήθης τῶν περὶ Βροῦτον, ὥστε καὶ γνῶναι τὰ πλεῖ-
στα τῶν πραττομένων, ἧκε μὲν ἐν βιβλιδίῳ κομί-
ζων ἅπερ ἔμελλε μηνύειν, ὁρῶν δὲ τὸν Καίσαρα τῶν
βιβλιδίων ἕκαστον δεχόμενον καὶ παραδιδόντα τοῖς
περὶ αὐτὸν ὑπηρέταις, ἐγγὺς σφόδρα προσελθὼν
"τοῦτο" ἔφη, "Καῖσαρ, ἀνάγνωθι μόνος καὶ ταχέως·
γέγραπται γὰρ ὑπὲρ πραγμάτων μεγάλων καί σοι
2 διαφερόντων." δεξάμενος οὖν ὁ Καῖσαρ ἀναγνῶναι
μὲν ὑπὸ πλήθους τῶν ἐντυγχανόντων ἐκωλύθη, καί-
περ ὁρμήσας πολλάκις, ἐν δὲ τῇ χειρὶ κατέχων καὶ φυ-
λάττων μόνον ἐκεῖνο παρῆλθεν εἰς τὴν σύγκλητον.
ἔνιοι δέ φασιν ἄλλον ἐπιδοῦναι τὸ βιβλίον τοῦτο, τὸν
δ' Ἀρτεμίδωρον οὐδ' ὅλως προσελθεῖν ἀλλ' ἐκθλιβῆ-
ναι παρὰ πᾶσαν τὴν ὁδόν.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἤδη που φέρει καὶ τὸ αὐτόματον· 66
ὁ δὲ δεξάμενος τὸν φόνον ἐκεῖνον καὶ τὸν ἀγῶνα χῶ-
ρος, εἰς ὃν ἡ σύγκλητος ἠθροίσθη τότε, Πομπηίου
μὲν εἰκόνα κειμένην ἔχων, Πομπηίου δ' ἀνάθημα γε-
γονὼς τῶν προσκεκοσμημένων τῷ θεάτρῳ, παντά-
πασιν ἀπέφαινε δαίμονός τινος ὑφηγουμένου καὶ κα-
λοῦντος ἐκεῖ τὴν πρᾶξιν ἔργον γεγονέναι. καὶ γὰρ 2
οὖν καὶ λέγεται Κάσσιος εἰς τὸν ἀνδριάντα τοῦ Πομ-
πηίου πρὸ τῆς ἐγχειρήσεως ἀποβλέπων ἐπικαλεῖσθαι
σιωπῇ, καίπερ οὐκ ἀλλότριος ὢν τῶν Ἐπικούρου λό-
γων· ἀλλ' ὁ καιρός, ὡς ἔοικεν, ἤδη τοῦ δεινοῦ παρ-
εστῶτος ἐνθουσιασμὸν ἐνεποίει καὶ πάθος ἀντὶ τῶν
προτέρων λογισμῶν. Ἀντώνιον μὲν οὖν πιστὸν ὄντα 3
Καίσαρι καὶ ῥωμαλέον ἔξω παρακατεῖχε Βροῦτος Ἀλ-
βῖνος, ἐμβαλὼν ἐπίτηδες ὁμιλίαν μῆκος ἔχουσαν· εἰσ-
ιόντος δὲ Καίσαρος ἡ βουλὴ μὲν ὑπεξανέστη θερα-
πεύουσα, τῶν δὲ περὶ Βροῦτον οἱ μὲν ἐξόπισθεν τὸν
δίφρον αὐτοῦ περιέστησαν, οἱ δ' ἀπήντησαν ὡς δὴ
Τιλλίῳ Κίμβρῳ περὶ ἀδελφοῦ φυγάδος ἐντυγχάνοντι
συνδεησόμενοι, καὶ συνεδέοντο μέχρι τοῦ δίφρου
παρακολουθοῦντες. ὡς δὲ καθίσας διεκρούετο τὰς 4
δεήσεις καὶ προσκειμένων βιαιότερον ἠγανάκτει πρὸς
ἕκαστον, ὁ μὲν Τίλλιος τὴν τήβεννον αὐτοῦ ταῖς χερ-
σὶν ἀμφοτέραις συλλαβὼν ἀπὸ τοῦ τραχήλου κατῆγεν,
ὅπερ ἦν σύνθημα τῆς ἐπιχειρήσεως, πρῶτος δὲ Κά-
σκας ξίφει παίει παρὰ τὸν αὐχένα πληγὴν οὐ θανατη-
φόρον οὐδὲ βαρεῖαν, ἀλλ' ὡς εἰκός, ἐν ἀρχῇ τολμήμα-
τος μεγάλου ταραχθείς, ὥστε καὶ τὸν Καίσαρα μετα-
στραφέντα τοῦ ἐγχειριδίου λαβέσθαι καὶ κατασχεῖν.
ἅμα δέ πως ἐξεφώνησαν ὁ μὲν πληγεὶς ῥωμαϊστί 5
"μιαρώτατε Κάσκα, τί ποιεῖς;" ὁ δὲ πλήξας ἑλληνιστὶ
πρὸς τὸν ἀδελφόν "ἀδελφέ, βοήθει." τοιαύτης δὲ τῆς

ἀρχῆς γενομένης τοὺς μὲν οὐδὲν συνειδότας ἔκπληξις εἶχε καὶ φρίκη πρὸς τὰ δρώμενα, μήτε φεύγειν μήτ' ἀμύνειν, ἀλλὰ μηδὲ φωνὴν ἐκβάλλειν τολμῶντας· τῶν δὲ παρεσκευασμένων ἐπὶ τὸν φόνον ἑκάστου γυμνὸν
6 ἀποδείξαντος τὸ ξίφος, ἐν κύκλῳ περιεχόμενος καὶ πρὸς ὅ τι τρέψειε τὴν ὄψιν πληγαῖς ἀπαντῶν καὶ σιδήρῳ φερομένῳ καὶ κατὰ προσώπου καὶ κατ' ὀφθαλμῶν διελαυνόμενος ὥσπερ θηρίον ἐνειλεῖτο ταῖς πάντων χερσίν· ἅπαντας γὰρ ἔδει κατάρξασθαι καὶ γεύσασθαι τοῦ φόνου. διὸ καὶ Βροῦτος αὐτῷ πληγὴν ἐνέβαλε μίαν εἰς τὸν βουβῶνα. λέγεται δ' ὑπό τινων ὡς ἄρα πρὸς τοὺς ἄλλους ἀπομαχόμενος καὶ διαφέρων δεῦρο κἀκεῖ τὸ σῶμα καὶ κεκραγώς, ὅτε Βροῦτον εἶδεν ἐσπασμένον τὸ ξίφος, ἐφειλκύσατο κατὰ τῆς
7 κεφαλῆς τὸ ἱμάτιον καὶ παρῆκεν ἑαυτόν, εἴτ' ἀπὸ τύχης εἴτε ὑπὸ τῶν κτεινόντων ἀπωσθείς, πρὸς τὴν βάσιν ἐφ' ἧς ὁ Πομπηίου βέβηκεν ἀνδριάς. καὶ πολὺ καθήμαξεν αὐτὴν ὁ φόνος, ὡς δοκεῖν αὐτὸν ἐφεστάναι τῇ τιμωρίᾳ τοῦ πολεμίου Πομπήιον ὑπὸ πόδας κεκλιμένου καὶ περισπαίροντος ὑπὸ πλήθους τραυμάτων· εἴκοσι γὰρ καὶ τρία λαβεῖν λέγεται, καὶ πολλοὶ κατετρώθησαν ὑπ' ἀλλήλων, εἰς ἓν ἀπερειδόμενοι σῶμα πληγὰς τοσαύτας.

67 *Κατειργασμένου δὲ τοῦ ἀνδρὸς ἡ μὲν γερουσία, καίπερ εἰς μέσον ἐλθόντος Βρούτου ὥς τι περὶ τῶν πεπραγμένων ἐροῦντος, οὐκ ἀνασχομένη διὰ θυρῶν ἐξέπιπτε καὶ φεύγουσα κατέπλησε ταραχῆς καὶ δέους ἀπόρου τὸν δῆμον, ὥστε τοὺς μὲν οἰκίας κλείειν, τοὺς δ' ἀπολείπειν τραπέζας καὶ χρηματιστήρια, δρόμῳ δὲ χωρεῖν τοὺς μὲν ἐπὶ τὸν τόπον ὀψομένους τὸ πάθος,
2 τοὺς δ' ἐκεῖθεν ἑωρακότας. Ἀντώνιος δὲ καὶ Λέπιδος οἱ μάλιστα φίλοι Καίσαρος ὑπεκδύντες εἰς οἰκίας ἑτέ-

ρας κατέφυγον. οἱ δὲ περὶ Βροῦτον, ὥσπερ ἦσαν ἔτι
θερμοὶ τῷ φόνῳ, γυμνὰ τὰ ξίφη δεικνύντες, ἅμα
πάντες ἀπὸ τοῦ βουλευτηρίου συστραφέντες ἐχώ-
ρουν εἰς τὸ Καπιτώλιον, οὐ φεύγουσιν ἐοικότες ἀλλὰ
μάλα φαιδροὶ καὶ θαρραλέοι, παρακαλοῦντες ἐπὶ τὴν
ἐλευθερίαν τὸ πλῆθος καὶ προσδεχόμενοι τοὺς ἀρί-
στους τῶν ἐντυγχανόντων. ἔνιοι δὲ καὶ συνανέβαινον 3
αὐτοῖς καὶ κατεμίγνυσαν ἑαυτοὺς ὡς μετεσχηκότες
τοῦ ἔργου καὶ προσεποιοῦντο τὴν δόξαν, ὧν ἦν καὶ
Γάιος Ὀκτάβιος καὶ Λέντλος Σπινθήρ. οὗτοι μὲν οὖν
τῆς ἀλαζονείας δίκην ἔδωκαν ὕστερον ὑπ᾽ Ἀντωνίου
καὶ τοῦ νέου Καίσαρος ἀναιρεθέντες καὶ μηδὲ τῆς δό-
ξης, δι᾽ ἣν ἀπέθνησκον, ἀπολαύσαντες ἀπιστίᾳ τῶν
ἄλλων· οὐδὲ γὰρ οἱ κολάζοντες αὐτοὺς τῆς πράξεως
ἀλλὰ τῆς βουλήσεως τὴν δίκην ἔλαβον. μεθ᾽ ἡμέραν 4
δὲ τῶν περὶ Βροῦτον κατελθόντων καὶ ποιησαμένων
λόγους, ὁ μὲν δῆμος οὔτε δυσχεραίνων οὔτε ὡς ἐπαι-
νῶν τὰ πεπραγμένα τοῖς λεγομένοις προσεῖχεν, ἀλλ᾽
ὑπεδήλου τῇ πολλῇ σιωπῇ Καίσαρα μὲν οἰκτείρων
αἰδούμενος δὲ Βροῦτον, ἡ δὲ σύγκλητος ἀμνηστίας
τινὰς καὶ συμβάσεις πράττουσα πᾶσι Καίσαρα μὲν ὡς
θεὸν τιμᾶν ἐψηφίσατο καὶ κινεῖν μηδὲ τὸ μικρότατον
ὧν ἐκεῖνος ἄρχων ἐβούλευσε, τοῖς δὲ περὶ Βροῦτον
ἐπαρχίας τε διένειμε καὶ τιμὰς ἀπέδωκε πρεπούσας,
ὥστε πάντας οἴεσθαι τὰ πράγματα κατάστασιν ἔχειν
καὶ σύγκρασιν ἀπειληφέναι τὴν ἀρίστην. ἐπεὶ δὲ τῶν 68
διαθηκῶν τῶν Καίσαρος ἀνοιχθεισῶν εὑρέθη δεδο-
μένη Ῥωμαίων ἑκάστῳ δόσις ἀξιόλογος, καὶ τὸ σῶμα
κομιζόμενον δι᾽ ἀγορᾶς ἐθεάσαντο ταῖς πληγαῖς δια-
λελωβημένον, οὐκέτι κόσμον εἶχεν οὐδὲ τάξιν αὐτῶν
τὸ πένθος, ἀλλὰ τῷ μὲν νεκρῷ περισωρεύσαντες ἐξ
ἀγορᾶς βάθρα καὶ κιγκλίδας καὶ τραπέζας ὑφῆψαν

αὐτοῦ καὶ κατέκαυσαν, ἀράμενοι δὲ δαλοὺς διαπύ-
ρους ἔθεον ἐπὶ τὰς οἰκίας τῶν ἀνῃρηκότων ὡς κατα-
φλέξοντες, ἄλλοι δ' ἐφοίτων πανταχόσε τῆς πόλεως
συλλαβεῖν καὶ διασπάσασθαι τοὺς ἄνδρας ζητοῦντες.
2 *οἷς ἐκείνων μὲν οὐδεὶς ἀπήντησεν, ἀλλ' εὖ πεφρα-*
γμένοι πάντες ἦσαν· Κίννας δέ τις τῶν Καίσαρος
ἑταίρων ἔτυχε μέν, ὥς φασι, τῆς παρῳχημένης νυκτὸς
ὄψιν ἑωρακὼς ἄτοπον (ἐδόκει γὰρ ὑπὸ Καίσαρος ἐπὶ
δεῖπνον καλεῖσθαι, παραιτούμενος δὲ ἄγεσθαι τῆς
χειρὸς ὑπ' αὐτοῦ μὴ βουλόμενος ἀλλ' ἀντιτείνων), ὡς
δ' ἤκουσεν ἐν ἀγορᾷ τὸ σῶμα καίεσθαι τοῦ Καίσαρος,
ἀναστὰς ἐβάδιζεν ἐπὶ τιμῇ, καίπερ ὑφορώμενός τε
3 *τὴν ὄψιν ἅμα καὶ πυρέττων. καί τις ὀφθέντος αὐτοῦ*
τῶν πολλῶν ἔφρασεν ἑτέρῳ τοὔνομα πυνθανομένῳ,
κἀκεῖνος ἄλλῳ, καὶ διὰ πάντων εὐθὺς ἦν ὡς οὗτός
ἐστιν ὁ ἀνὴρ τῶν ἀνῃρηκότων Καίσαρα· καὶ γὰρ ἦν
τις ὁμώνυμος ἐκείνῳ Κίννας ἐν τοῖς συνομοσαμένοις,
ὃν τοῦτον εἶναι ὑπολαβόντες ὥρμησαν εὐθὺς καὶ
4 *διέσπασαν ἐν μέσῳ τὸν ἄνθρωπον. τοῦτο μάλιστα*
δείσαντες οἱ περὶ Βροῦτον καὶ Κάσσιον οὐ πολλῶν
ἡμερῶν διαγενομένων ἀπεχώρησαν ἐκ τῆς πόλεως. ἃ
δὲ καὶ πράξαντες καὶ παθόντες ἐτελεύτησαν, ἐν τοῖς
περὶ Βρούτου γέγραπται.

69 *Θνήσκει δὲ Καῖσαρ τὰ μὲν πάντα γεγονὼς ἔτη*
πεντήκοντα καὶ ἕξ, Πομπηίῳ δ' ἐπιβιώσας οὐ πολὺ
πλέον ἐτῶν τεσσάρων, ἣν δὲ τῷ βίῳ παντὶ ἀρχὴν καὶ
δυναστείαν διὰ κινδύνων τοσούτων διώκων μόλις
κατειργάσατο, ταύτης οὐδὲν ὅτι μὴ τοὔνομα μόνον
καὶ τὴν ἐπίφθονον καρπωσάμενος δόξαν παρὰ τῶν
2 *πολιτῶν. ὁ μέντοι μέγας αὐτοῦ δαίμων, ᾧ παρὰ τὸν*
βίον ἐχρήσατο, καὶ τελευτήσαντος ἐπηκολούθησε
τιμωρὸς τοῦ φόνου, διά τε γῆς πάσης καὶ θαλάττης

ἐλαύνων καὶ ἀνιχνεύων ἄχρι τοῦ μηδένα λιπεῖν τῶν ἀπεκτονότων, ἀλλὰ καὶ τοὺς καθ' ὁτιοῦν ἢ χειρὶ τοῦ ἔργου θιγόντας ἢ γνώμης μετασχόντας ἐπεξελθεῖν.
θαυμασιώτατον δὲ τῶν μὲν ἀνθρωπίνων τὸ περὶ 3
Κάσσιον (ἡττηθεὶς γὰρ ἐν Φιλίπποις ἐκείνῳ τῷ ξιφιδίῳ διέφθειρεν ἑαυτὸν ᾧ κατὰ Καίσαρος ἐχρήσατο), τῶν δὲ θείων ὅ τε μέγας κομήτης (ἐφάνη γὰρ ἐπὶ νύκτας ἑπτὰ μετὰ τὴν Καίσαρος σφαγὴν διαπρεπής, εἶτ' ἠφανίσθη) καὶ τὸ περὶ τὸν ἥλιον ἀμαύρωμα τῆς
αὐγῆς. ὅλον γὰρ ἐκεῖνον τὸν ἐνιαυτὸν ὠχρὸς μὲν ὁ 4
κύκλος καὶ μαρμαρυγὰς οὐκ ἔχων ἀνέτελλεν, ἀδρανὲς δὲ καὶ λεπτὸν ἀπ' αὐτοῦ κατῄει τὸ θερμόν, ὥστε τὸν μὲν ἀέρα δνοφερὸν καὶ βαρὺν ἀσθενείᾳ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἀλέας ἐπιφέρεσθαι, τοὺς δὲ καρποὺς ἡμιπέπτους καὶ ἀτελεῖς ἀπανθῆσαι καὶ παρακμάσαι
διὰ τὴν ψυχρότητα τοῦ περιέχοντος. μάλιστα δὲ τὸ 5
Βρούτῳ γενόμενον φάσμα τὴν Καίσαρος ἐδήλωσε σφαγὴν οὐ γενομένην θεοῖς ἀρεστήν. ἦν δὲ τοιόνδε. μέλλων τὸν στρατὸν ἐξ Ἀβύδου διαβιβάζειν εἰς τὴν ἑτέραν ἤπειρον ἀνεπαύετο νυκτός, ὥσπερ εἰώθει, κατὰ σκηνήν, οὐ καθεύδων ἀλλὰ φροντίζων περὶ τοῦ μέλλοντος· λέγεται γὰρ οὗτος ὁ ἀνὴρ ἥκιστα δὴ τῶν στρατηγῶν ὑπνώδης γενέσθαι καὶ πλεῖστον ἑαυτῷ
χρόνον ἐγρηγορότι χρῆσθαι πεφυκώς. ψόφου δέ τινος 6
αἰσθέσθαι περὶ τὴν θύραν ἔδοξε, καὶ πρὸς τὸ τοῦ λύχνου φῶς ἤδη καταφερομένου σκεψάμενος ὄψιν εἶδε φοβερὰν ἀνδρὸς ἐκφύλου τὸ μέγεθος καὶ χαλεποῦ τὸ εἶδος. ἐκπλαγεὶς δὲ τὸ πρῶτον, ὡς ἑώρα μήτε πράττοντά τι μήτε φθεγγόμενον ἀλλ' ἑστῶτα σιγῇ
παρὰ τὴν κλίνην, ἠρώτα ὅστις ἐστίν. ἀποκρίνεται δ' 7
αὐτῷ τὸ φάσμα "ὁ σὸς ὦ Βροῦτε δαίμων κακός· ὄψει δέ με περὶ Φιλίππους." τότε μὲν οὖν ὁ Βροῦτος εὐ-

θαρσῶς "ὄψομαι" εἶπεν, καὶ τὸ δαιμόνιον εὐθὺς ἐκποδὼν ἀπῄει· τῷ δ' ἱκνουμένῳ χρόνῳ περὶ τοὺς Φιλίππους ἀντιταχθεὶς Ἀντωνίῳ καὶ Καίσαρι τῇ μὲν πρώτῃ μάχῃ κρατήσας τὸ καθ' ἑαυτὸν ἐτρέψατο καὶ
8 διεξήλασε πορθῶν τὸ Καίσαρος στρατόπεδον, τὴν δὲ δευτέραν αὐτῷ μάχεσθαι μέλλοντι φοιτᾷ τὸ αὐτὸ φάσμα τῆς νυκτὸς αὖθις, οὐχ ὥστε τι προσειπεῖν, ἀλλὰ συνεὶς ὁ Βροῦτος τὸ πεπρωμένον ἔρριψε φέρων ἑαυτὸν εἰς τὸν κίνδυνον. οὐ μὴν ἔπεσεν ἀγωνιζόμενος, ἀλλὰ τῆς τροπῆς γενομένης ἀναφυγὼν πρός τι κρημνῶδες καὶ τῷ ξίφει γυμνῷ προσβαλὼν τὸ στέρνον, ἅμα καὶ φίλου τινός, ὥς φασι, συνεπιρρώσαντος τὴν πληγήν, ἀπέθανεν.
